

BIBLIOTEKA PRZYSZŁOŚCI WYZWANIA – TRENDY – ZAGROŻENIA

Wybrane zagadnienia z zakresu zarządzania
bibliotekami uczelni wyższych

Redaktor

Maria Wanda Sidor

Nowy Sącz 2018

Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University

Biblioteka przyszłości wyzwania – trendy – zagrożenia

**Wybrane zagadnienia z zakresu zarządzania
bibliotekami uczelni wyższych**

**Redaktor
Maria Wanda Sidor**

Nowy Sącz 2018

Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University

Monografia WSB-NLU

Recenzenci

dr hab. Jadwiga Lizak, Prof. WSB-NLU

dr Magdalena Karciarz, DSW Wrocław

Opracowanie redakcyjne

Marzena Totoś-Gutowska

Skład i łamanie

Joanna Długosz

Projekt okładki

Joanna Długosz

© Copyright by Wyższa Szkoła Biznesu - National Louis University Nowy Sącz, 2018

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

ISBN 978-83-88421-97-6

eISBN 978-83-88421-98-3

Wydawca

Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu; ul. Zielona 27,
33-300 Nowy Sącz; <http://biblioteka.wsb-nlu.edu.pl/>; <http://www.wsb-nlu.edu.pl/>

Drukarnia

Wydawnictwo i Drukarnia NOVA SANDEC
ul. Lwowska 143, 33-300 Nowy Sącz, mail: biuro@novasandec.pl

Library of the future challenges – trends – threats

Selected issues of university library management

**Edited by
Maria Wanda Sidor**

Nowy Sącz 2018

Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University

Monography of WSB-NLU

Reviewers

dr hab. Jadwiga Lizak, Prof. WSB-NLU

dr Magdalena Karciarz, DSW Wrocław

Editing and proofreading

Marzena Totoś-Gutowska

Typesetting

Joanna Długosz

Cover design

Joanna Długosz

© Copyright by Wyższa Szkoła Biznesu - National Louis University Nowy Sącz, 2018

ISBN 978-83-88421-97-6

eISBN 978-83-88421-98-3

Publisher

Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu; ul. Zielona 27,
33-300 Nowy Sącz; <http://biblioteka.wsb-nlu.edu.pl/>; <http://www.wsb-nlu.edu.pl/>

Printing, binding and typeset

Wydawnictwo i Drukarnia NOVA SANDEC
ul. Lwowska 143, 33-300 Nowy Sącz, mail: biuro@novasandec.pl

Spis treści

Wprowadzenie Maria Wanda Sidor	9
---	---

Rozdział 1. Biblioteki a technologie

1. Czy jest na sali Nostradamus? O trudnym zadaniu kreślenia wizji przyszłości bibliotek Artur Jazdon	19
2. System Informacji Naukowej Politechniki Poznańskiej jako narzędzie komunikacji z użytkownikiem w relacji bibliotekarz – pracownik naukowy Karolina Popławska, Jakub Bajer	41
3. Niemiecka Biblioteka Cyfrowa – brama do kultury i wiedzy o Niemczech ... i o Polsce Zdzisław Gębołyś	55
4. Ocena wykorzystania technologii informatycznych przez studentów i wykładowców akademickich – studium przypadku Biblioteki Politechniki Łódzkiej Edyta Kołodziejczyk, Małgorzata Roźniakowska-Kłosińska	75
5. Współpraca w sieciach międzyorganizacyjnych - konsorcja Barbara Czarnecka	89
6. Kompleksowy system zarządzania uczelnią wyższą Cloud Academy (CloudA) a rola i zadania Biblioteki WSB-NLU Artur Kornatka, Dariusz Woźniak, Maria Wanda Sidor	107

Rozdział 2. Misja biblioteki dla nauki

7. Nauka jako mrowisko i miejsce biblioteki w sieciach współpracy badawczej Henryk Hollender	133
8. Międzynarodowa obecność polskich czasopism (na podstawie Emerging Sources Citation Index) Aneta Drabek	141
9. Współpraca międzynarodowa uczelni a rozwój bibliotek akademickich w Polsce, na przykładzie Uniwersytetu w Białymstoku i Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia Hanna Kościuch, Jolanta Żochowska	161
10. Realizacja procesów wydawniczych w repozytorium Leszek Szafranski	177
11. Prace dyplomowe w polskich bibliotekach cyfrowych. Czy czegoś nie przeoczyliśmy? Jarosław Gajda	187
12. Od lokalnego wizerunku do rozwijania sieci współpracy w oparciu o Bibliografię Publikacji Pracowników Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie Paulina Studzińska-Jaksim, Maria Boćkowska	195
13. Repozytorium uczelniane – ogniwo nowoczesnego środowiska naukowego Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Agnieszka Dramińska, Joanna Kasprzyk-Machata	205

Rozdział 3. Jakość usług bibliotecznych – badania i analizy

14.	Analiza porównawcza wybranych wskaźników funkcjonalności jako przykład wykorzystania AFBN w zarządzaniu biblioteką Ewa Dobrzyńska-Lankosz	219
15.	Przyszłość bibliotek w rękach użytkowników. Badania satysfakcji użytkowników bibliotek w ramach projektu Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych Edyta Strzelczyk	235
16.	Wartość analityczna badań użytkowników w bibliotekach akademickich Jolanta Sobielga, Danuta Kapinos	249
17.	Analiza badania jakościowego metodą wywiadu przeprowadzonego wśród czytelników Biblioteki Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu Paweł Pioterek, Janina Przybysz	259
18.	Procesowo-sieciowe ujęcie funkcjonowania biblioteki akademickiej Anna Ujwary-Gil	271
19.	Badania wpływu i wartości bibliotek akademickich – narzędzia, pomiary, dobre praktyki Lidia Derfert-Wolf	289
20.	Satysfakcja użytkowników z usług biblioteki w opinii studentów i pracowników naukowych Uniwersytetu Rzeszowskiego Zenona Krupa	307

Rozdział 4. O kompetencjach, komunikacji i promocji

21.	Czy tradycyjne rozumienie biblioteki mieści się w wizji biblioteki przyszłości? Jadwiga Lizak	329
22.	Bibliotekarza zatrudnić od zaraz. O kompetencjach bibliotekarzy w ponowoczesnym świecie Magdalena Karciarz	343
23.	Dzielenie się wiedzą i informacją – komunikacja z pracownikami naukowymi na przykładzie Biblioteki Politechniki Białostockiej Maria Czyżewska	359
24.	Instytucjonalne i społecznościowe narzędzia komunikacji naukowej Lidia Mikołajuk	369
25.	Zaangażowanie, kreatywność oraz temperament jako czynniki istotne przy budowie zespołu pracowników Katarzyna Błaszowska	383
26.	Komunikacja wizualna bibliotek szkół wyższych na Instagramie Katarzyna Puksza	393
	Index.....	405

Contents

Introduction	
Maria Wanda Sidor	13

Chapter 1. Libraries and technologies

1. Is there Nostradamus in the room? On the difficult task of advancing a vision of the future of libraries Artur Jazdon	19
2. The Science Information System at Poznan University of Technology as a tool for communicating with the user in the librarian – scientist relation Karolina Popławska, Jakub Bajer	42
3. German Digital Library – a gateway to culture and knowledge about Germany ... and about Poland Zdzisław Gębołyś	55
4. The evaluation of the use of ICT-based teaching and learning technologies – a case study of the Lodz University of Technology Branch Library Edyta Kołodziejczyk, Małgorzata Roźniakowska-Kłosińska	75
5. Collaboration in networked organizations – consortia Barbara Czarnecka	89
6. Comprehensive university management systems Cloud Academy (CloudA) and the role and tasks of the WSB-NLU Library Artur Kornatka, Dariusz Woźniak, Maria Wanda Sidor	107

Chapter 2. Library's mission for science

7. Science as the anthill: on the place of the library in science collaboration networks Henryk Hollender	133
8. Polish scientific journals in Emerging Sources Citation Index Aneta Drabek	141
9. International Cooperation and Development of Academic Libraries in Poland, as exemplified by the University of Białystok and the Jerzy Giedroyć Academic Library Hanna Kościuch, Jolanta Źochowska	162
10. The implementation of publishing processes in the repository Leszek Szafranski	177
11. Diploma theses in Polish digital libraries. Have we missed something? Jarosław Gajda	187
12. From a local image to developing a cooperation network based on the Bibliographic List of Staff Publications at the University of Life Sciences in Lublin Paulina Studzińska-Jaksim, Maria Boćkowska	195
13. An academic institutional repository – a link in a chain of the modern scientific environment at Wrocław University of Economics Dramińska Agnieszka, Joanna Kasprzyk-Machata	205

Chapter 3. Quality of library services – research and analysis

14.	A comparative analysis of selected functional indicators as an example of the use of AFBN in library management Ewa Dobrzyńska-Lankosz	219
15.	The future of libraries in the hands of users. The user satisfaction survey within the AFBN project Edyta Strzelczyk	236
16.	The analytical value of user surveys in academic library Jolanta Sobielga, Danuta Kapinos	249
17.	The analysis of the qualitative research conducted with the interview method among the readers of the Library of the Higher School of Banking in Poznań Paweł Pioterek, Janina Przybysz	259
18.	A process-and-network approach to the functioning of an academic library Anna Ujwary-Gil	271
19.	Research on the impact and value of academic libraries – tools, measurements, and good practices Lidia Derfert-Wolf	289
20.	The users' satisfaction with library services in the opinion of students and academic staff of the University of Rzeszow Zenona Krupa	307

Chapter 4. About competences, communication and promotion

21.	Is the library's traditional understanding Consistent with the vision of the library of the future? Jadwiga Lizak	330
22.	I'll hire the librarian right away. On the competence of librarians in the post-modern world Magdalena Karciarz	343
23.	Sharing knowledge and information – communication with research workers on the example of the Library of Białystok University of Technology Maria Czyżewska	359
24.	Institutional and social tools of scholarly communication Lidia Mikołajuk	369
25.	Commitment, creativity and temperament as important factors in the construction of a team of employees Katarzyna Błaszowska	383
26.	Visual communication of academic libraries on Instagram Katarzyna Puksza	393
	Index.....	405

Istnienie bibliotek stanowi najlepszy dowód na to, że możemy mieć jeszcze nadzieję co do przyszłości człowieka.
(T. S. Eliot)

Wprowadzenie

Publikacja poświęcona jest przyszłości bibliotek, które w dynamicznie zmieniających się uwarunkowaniach technologicznych, prawnych, ekonomicznych, zmiennych systemach edukacyjnych czy cywilizacyjnych narażone są na utratę stabilności funkcjonowania. Głównym jednak powodem zmian są nowe media, które nie tylko zmieniają otaczającą nas rzeczywistość, ale też zmieniają ludzi, sposób ich myślenia, działania. W tym kontekście, w przestrzeni bibliotekarstwa pojawiają się dzisiaj pytania o różne warianty istnienia bibliotek. *Czy nowoczesne technologie okażą się bliskim sojusznikiem bibliotekarza i pracownika informacji naukowej? Czy może biblioteka znalazła się w sytuacji dramatycznego zagrożenia, które w najbliższej przyszłości przesunie biblioteki w niebyt i zmarginalizuje ich znaczenie w różnych środowiskach? Czy wręcz przeciwnie – może biblioteka przeżywa okres przyspieszonego rozwoju i wzbogacania o nowe narzędzia do komunikacji z czytelnikiem?*

Poszukiwanie nowej koncepcji biblioteki i określenie jej nowych ról oraz zadań wydaje się kluczowym zagadnieniem dla bibliotekarstwa. Szukając odpowiedzi na pytanie jaka biblioteka przyszłości?, zaprosiliśmy do szerokiej dyskusji na łamach tejże monografii bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej bibliotek akademickich, bibliotek publicznych, pedagogicznych, szkolnych. Autorami lub współautorami były również osoby odpowiedzialne za infrastrukturę informatyczną, twórcy bibliotek cyfrowych i systemów e-learningowych, a także pracownicy naukowcy instytutów bibliologii i informatologii, nauczyciele akademicy reprezentujący różne dyscypliny naukowe. A zatem autorzy to osoby przygotowane do profesjonalnego dyskursu, a także kompetentne poddać weryfikacji różne sądy, tezy czy opinie.

Autorzy prac zamieszczonych w niniejszej monografii dążyli różnymi drogami badawczymi do wytyczonego celu. Prace są więc różnorodne merytorycznie i metodologicznie. Artykuły zaprezentowane w niniejszej monografii to wielowymiarowe spojrzenie z perspektywy różnych ujęć naukowych: ekonomii, zarządzania, informatyki, bibliologii, informatologii, socjologii oraz z zastosowaniem różnorodnych metod badawczych. Bogactwo zastosowanych metod skutkuje różnorodnością opisów; są tu opisy socjolingwistyczne, strukturalne, statystyczne, semantyczne. Podejście interdyscyplinarne wzbogaca prezentowane treści, a odmienne doświadczenia badawcze autorów reprezentujących

wiele dyscyplin pozwala na komplementarne sposoby analizy, opis i interpretacje omawianych zagadnień. To zdecydowanie wartość dodana w dyskusji nad przyszłością bibliotek.

Chociaż pozornie temat „Biblioteka przyszłości” brzmi bardzo ogólnie, to w wyniku utworzenia wewnętrznych ram można było pogrupować zagadnienia, rozpoczynając od technologii, nowoczesnych narzędzi wspomagających komunikację naukową, cyfrowych zasobów dla nauki, platform edukacyjnych po ewaluację uczelni, bibliotek, oceny użytkowników oraz kompetencje i umiejętności pracowników bibliotek wobec wyzwań nie tylko technologicznych, ale i zmian kulturowych i cywilizacyjnych.

W pierwszej części książki przedstawiono zagadnienia odnoszące się do biblioteki i technologii. Artykułem wprowadzającym w różnorodną tematykę monografii jest rozprawa dra hab. Artura Jazdona z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM), który w sposób interesujący i błyskotliwy zadał wiele pytań dotyczących przyszłości bibliotek, a poprzez różne zagadnienia (uwarunkowania technologiczne i komunikacyjne, ekonomiczne, zmiany pokoleniowe, zmienne systemy prawne i edukacyjne) po części odpowiedział na postawione przez siebie pytania. Jedną z postawionych przez autora tez brzmi, że środowisko zna trendy, wyzwania, zagrożenia i dostosowuje się do tych zmiennych wymogów, a przyszłość bibliotek podobnie, jak innych organizacji zawsze przynosi nowe rozwiązania oraz nowe problemy.

Pozostałe artykuły zamieszczone w tej części dotyczą informacji naukowej, bibliotek cyfrowych, platform edukacyjnych czy konsorcjów. Ciekawe rozwiązania prezentowane są przez pracowników Biblioteki Politechniki Poznańskiej (BPP), gdzie podjęto współpracę z Poznańskim Centrum Superkomputerowo-Sieciowym (PCSS). Jej celem było wypracowanie efektywnego narzędzia ułatwiającego zarządzanie zasobami cyfrowymi. Artykuł omawia poszczególne etapy tej współpracy.

Część dotyczącą rozwiązań technologicznych zamyka artykuł prezentujący możliwości zastosowania rozwiązań typu cloud. Centrum Badań i Programowania Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu (WSB-NLU) stworzyło nowoczesny, zintegrowany system informatyczny o nazwie Cloud Academy (CloudA). Służy on kompleksowemu zarządzaniu uczelnią w każdym aspekcie jej funkcjonowania. System CloudA według autorów stanowi przyszłość w zarządzaniu oświatą i szkolnictwem wyższym oraz jednostkami wchodzącymi w skład organizacji.

W części drugiej publikacji autorzy omawiają zmieniające się obszary i formy aktywności bibliotek akademickich. Doktor Henryk Hollender z Biblioteki Uczelni w Warszawie (UŁ) w swoim artykule bardzo obrazowo przedstawił sieci współpracy naukowej oraz rolę i zadania autorów w zespołach wieloautorskich,

interdyscyplinarnych. Wskazał równocześnie na pewne konsekwencje wynikające z tej nowej formy współpracy dla bibliotekarzy i pracowników informacji. Zadań dla bibliotekarzy autor upatruje w „rekonstrukcji obiegu informacji”, łączeniu nazwisk, ID autorów, tekstów, zjawisk, porządkowaniu, a konsekwencją tych różnorodnych zadań będzie zatarcie granicy między tradycyjnie postrzeganym zawodem bibliotekarza, pracownika informacji, wydawcy czy analityka informacji.

Kolejna część zawiera artykuły na temat misji bibliotek dla nauki oraz różnych ról bibliotek akademickich związanych z oceną parametryczną, umiędzynarodowieniem uczelni, nowymi narzędziami komunikacji naukowej, współpracy badawczej. Doktor Aneta Drabek (Uniwersytet Śląski w Katowicach, UŚ) w swoim artykule skupiła się na analizie zawartości Emerging Sources Citation Index (ESCI), który jest nie tylko bazą bibliograficzną, ale, jak podkreśla autorka, może być też skutecznym narzędziem służącym do kreowania polityki naukowej. Zadanie to może być realizowane poprzez indeksowanie tylko wysokiej jakości czasopism naukowych czy monitorowania jakości nowych czasopism. Baza, którą prezentuje autorka, uwzględnia nowe czasopisma, które do tej pory były pomijane w Web of Science (WoS). A. Drabek dokonuje interesujących analiz zawartości, podając liczby uwzględnionych czasopism, dziedziny, obszary pochodzenia, język publikacji, cytowania czasopism.

Artykuły zamieszczone w trzeciej części niniejszej publikacji dotyczą jakości usług bibliotecznych oraz skutecznych narzędzi oceny efektywności i jakości działań bibliotek. Przedstawione zostały wyniki wieloletnich i rozległych badań prowadzonych przez zespół Analizy funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce (AFBN). Część autorów dzieliła się również wynikami i refleksjami z badań satysfakcji użytkowników przeprowadzonych w bibliotekach akademickich w 2017 r.

Odmienne zagadnienia badawcze zaprezentowała dr hab. Anna Ujwary-Gil (Instytut Nauk Ekonomicznych PAN), przedstawiając procesowo-sieciowe ujęcie funkcjonowania biblioteki jako organizacji opartej na wiedzy. Autorka odwołała się do własnych badań przeprowadzonych w jednej z dużych bibliotek akademickich. Wyniki badań – niestety, wskazujące na braki w zakresie wykorzystania wiedzy i umiejętności pracowników – były bardzo interesujące.

Część czwarta książki poświęcona jest kompetencjom, komunikacji i promocji w obszarze działań bibliotek akademickich. Artykuły zamieszczone w tej części dotyczą m.in. integracji pracowników biblioteki, roli bibliotek w perspektywie zmian kulturowych, komunikacji wizualnej biblioteki na Instagramie oraz wizji bibliotek przyszłości.

Poszczególne prace różnią się stylem narracji oraz sposobem dokumentowania. Od strony redakcji podjęto próbę ujednolicenia sposobu powoływania się na wykorzystane piśmiennictwo (zgodnie ze stylem APA), przy czym w opisach dokumentów elektronicznych nie zastosowano bardzo rygorystycznych zasad,

pozostawiając przy dokumentach elektronicznych datę pobrania, dostępu tam, gdzie autorzy ją określili, natomiast przy innych akceptując brak takiej daty. Nie wpływa to na rozpoznawalność cytowanego źródła.

Publikację opatrzone skorowidzem alfabetycznym, który uwzględnia nazwiska autorów, słowa kluczowe charakteryzujące poszczególne artykuły, nazwy instytucji, organizacji, baz oraz skróty tych nazw. Nie uwzględniono słów, pojęć, fraz z przypisów, bibliografii i biogramów autorów.

Intencja zebrania artykułów na tak zarysowany temat wynikała z wielu istotnych potrzeb – zarówno teoretycznych, jak i praktycznych. Wszak zagadnienie biblioteki nie należy tylko do dziedziny wiedzy praktycznej, ale jest też składnikiem nauki stosowanej, w obrębie której uprawia się pewien rodzaj naukowej refleksji nad warunkami skutecznego funkcjonowania biblioteki we współczesnej rzeczywistości naukowej (i nie tylko). Chodziło zatem nie tyle o synchroniczny akademicki obraz biblioteki, co o ujawnienie tendencji zmian, a także o wskazanie okoliczności, w których podlega ona istotnym przeobrażeniom. W ten sposób tom staje się pośrednio dokumentem pewnego etapu rozwoju bibliotek, jak i świadectwem obecnych w tym czasie metod badawczych służących diagnozowaniu ich pozycji.

Mamy nadzieję, że oddając niniejszą publikację w Państwa ręce, przekażemy wartościową wiedzę, nowe spojrzenie oraz dobre praktyki. Publikacja ta ma przede wszystkim wspomóc w dyskusji o przyszłości bibliotek. Przyszłości technologicznej, innowacyjnej, wymagającej nowych umiejętności i elastyczności bibliotekarza jako organizatora zasobów wiedzy, animatora kultury, moderatora, pośrednika w komunikacji społecznej ale również przyszłości, w której nie stracimy z oczu istoty roli bibliotekarza, pracownika informacji naukowej jako osoby otwartej na naukę i związanej ze środowiskiem naukowym oraz dydaktyką w szerokim rozumieniu.

Artykuły zgromadzone w prezentowanym Państwu tomie niosą wiele istotnych wniosków, podpowiadają wiele cennych rozwiązań, inspirując jednocześnie do dalszych badań. Wszystkim tekstom przyświeca myśl o tym, iż *Biblioteka nie jest po to, by była w paki pozamykana albo do ozdoby służąca, jest po to, aby była powszechnie użytkowana* (J. Lelewel) i zaspokajała potrzeby czytelnika, udostępniając najnowsze środki zdobycia wiedzy i wykształcenia. Niech zatem wszystkie głosy autorów dobrze służą rozwojowi bibliotek, a pośrednio rozwojowi polskiej kultury.

Redaktor Maria Wanda Sidor

---

*The very existence of libraries affords the best evidence
that we may yet have hope for the future of man.*

(T. S. Eliot)

Introduction

The publication is devoted to the future of libraries, which, facing the dynamically changing technological, legal and economic conditions, ever-changing education and civilization systems, are threatened with the loss of stable operations. The main cause of the changes, however, are the new media, which change not only our reality, but also the way in which people think and act. In this context, the library science has to deal with questions concerning different variants of library existence. *Will the new technologies turn out to be a close ally of a librarian and scientific information worker? Or is the library facing dramatic danger which may make libraries extinct or marginalize their importance in various communities in the near future? Or maybe quite contrary, is the library experiencing a period of accelerated development and acquisition of new tools for communicating with readers?*

The search for the new concept of a library and the definition of its new roles and tasks seems of vital importance for the library science. Attempting to answer *what shape will the library of the future take?*, the publisher invited specialists to write the article and to take part in a broad discussion held by librarians and scientific information staff of academic, public, pedagogical and school libraries. Its authors and co-authors were also people responsible for the IT infrastructure, creators of digital libraries and e-learning systems, as well as scientists of institutes of Science Information and academic staff representing various fields of science. Thus our authors were people prepared to conduct professional discourse, able to verify competently various judgments, theses and opinions.

The authors of the papers published in this book followed various research roads to reach their goals. The book therefore offers a wide range of topics and methodologies. The articles presented here provide a multi-faceted view offered by various scientific perspectives: economics, management, IT, information science, sociology, and they use various research methods. The richness of the applied methods ensures great variety of descriptions: we have socio-linguistic, structural, statistical and semantic descriptions. The interdisciplinary approach enhances the presented content, while different research experience of the authors who represent various fields of science provides us complementary ways of analyzing, describing and interpreting the discussed issues. This is clearly value added in the discussion on the future of libraries.

Although seemingly the “Library of the future” concept sounds very general, the internal framework we proposed allowed us to group some issues, beginning with technologies, modern tools supporting scientific communication, digital resources for science, through evaluation of universities, libraries, assessment of users and competences and skills of library staff facing the challenges of not technological nature but also related to cultural and civilization changes.

The first part of the book presents the issues concerning the library and technology. The opening article, written by dr hab. Artur Jazdon from Adam Mickiewicz University in Poznań, introduces the variety of topics covered by the book by asking in an interesting and witty way some questions concerning the future of libraries and, by discussing various issues (technological, communication and economic conditions, generation changes, evolving legal and education systems), he managed to answer some of his questions. One of the theses posed by the author is that the community knows trends, challenges and threats and adjusts to these changing requirements, while the future of libraries, just like the future of other organizations, brings new solutions and new problems.

Other articles in this section concern scientific information, digital libraries, education platforms and consortia. Some interesting solutions are presented by the staff of the Library of Poznan University of technology, where cooperation with the Poznań Supercomputer-Network Center was initiated. Its aim was to develop an effective tool for managing digital resources. The article discusses particular stages of this cooperation.

The part concerning technological solutions ends with an article presenting the possibilities of applying cloud-type solutions. The Research and Programming Center at Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University in Nowy Sącz (WSB-NLU) developed a modern, integrated IT system named Cloud Academy (CloudA). It is used in complex management of the university in its every aspect. The CloudA system, according to its authors, is the future solution for the management of education and universities and units belonging to a particular organization.

In the second part of the publication authors discuss the changing areas and forms of activities performed by academic libraries. Henryk Hollender PhD from University Library in Warsaw presented a vivid picture of the scientific cooperation network and the roles and tasks of authors in multi-author, interdisciplinary teams. He also pointed at some consequences resulting from this form of cooperation for librarians and information staff. The authors sees librarians’ responsibilities in “reconstructing the information flow”, linking surnames, authors ID’s, texts, phenomena, ordering, and the consequence of these various tasks will be visible in blurring the border between the traditionally perceived profession of a librarian, information scientist, publisher or information analyst.

The next section of the book contains articles on the library mission for science and on various roles of academic libraries connected with the parameter assessment, internationalization of universities, new tools of scientific communication, research cooperation. Aneta Drabek PhD (University of Silesia in Katowice) focused in her article on the analysis of the content of Emerging Sources Citation Index (ESCI), which is not only a bibliographical base, but, as emphasized by the author, a potentially effective tool for creating scientific policy. This task can be performed by indexing only high quality journals or monitoring the quality of new journals. The base presented by the author takes into consideration new journals which have been neglected by Web of Science (WoS). A. Drabek performs some interesting analyses of the content, providing the numbers of reflected journals, fields of science, areas of origin, language of publication and journal citations.

The articles included in the third section of this publication are devoted to the quality of library services and the effective tools of assessing the effectiveness and the quality of library operations. The results of long-term and wide research conducted by the AFBN (Polish abbreviation for Analyses of Scientific Libraries Operations in Poland) were presented. Some authors shared the results and views on research on user satisfaction conducted in academic libraries in 2017.

A different research issue was presented by dr hab. Anna Ujwary-Gil (Institute of Economics, Polish Academy of Sciences), who demonstrated the process-network picture of a library as a knowledge-based organization. The author referred to her own research conducted in one of large university libraries. The results of the research – unfortunately demonstrating some deficits in knowledge use and staff skills – were very interesting.

The fourth part of the book is devoted to competences, communication and promotion in the field of university library operations. The articles published in this part concern, inter alia, integration of library staff, the role of libraries in the context of cultural changes, visual communication of the library on Instagram and the vision of the library of the future.

Particular articles differ in their narration and documentation methods. The editor made an attempt at standardizing references (following the APA guidelines). In descriptions of electronic documents, however, very rigorous principles were not used and, where authors specified the date of access, it was provided, whereas the lack of such date was also accepted. This by no means affects the recognition of the quoted source.

The publication was equipped in an alphabetical index, which reflects the names of the authors, key words characterizing particular articles, names of institutions, organizations, databases and abbreviations of such names.

The index does not include words, concepts, phrases from footnotes, bibliography and biographical notes on authors.

There were many significant reasons for call for papers – both theoretical and practical ones. The issue of a library does not only belong to the practical knowledge field, but is also an element of applied science, within which some sort of scientific reflection is performed on conditions guaranteeing effective operations of a library in the contemporary scientific reality (and not only). What we hoped was not only to achieve the synchronic, academic picture of a library, but to reveal the change trends and to indicate the circumstances in which the library is transformed. In this way this publication has become some sort of a document of a certain stage in the development of libraries and the evidence of the research methods available now for diagnosing their positions.

We hope that this publication will provide you with valuable knowledge, new approaches and good practices. The main goal of the publication is to contribute to the discussion on the future of libraries. The future based on technology and innovativeness, one requiring new skills and flexibility related to the tasks of the librarian as the organizer of knowledge resources, culture animator, moderator, intermediary in social communication. But also the future in which we will not neglect the essence of the role of a librarian, a scientific information worker, as a person open to science and closely connected with scientific community and didactic in a broad sense.

The articles presented in this publication offer many significant conclusions, provide many valuable solutions and inspire further research. All the papers included here are guided by the thought that *The library is not to be closed in boxes or to provide a decoration only, but to be widely used* (J. Lelewel) and to satisfy the reader's needs, providing them with the latest means of gaining knowledge and education. We hope all the opinions in the book will contribute to the development of libraries, and indirectly, to the development of Polish culture.

Editor-in-Chief Maria Wanda Sidor

Rozdział 1.
Biblioteki a technologie

Chapter 1.
Libraries and technologies

Czy jest na sali Nostradamus? O trudnym zadaniu kreślenia wizji przyszłości bibliotek

Artur Jazdon¹

Abstrakt

Celem wystąpienia jest próba wskazania kilku podstawowych powodów, dlaczego tak trudno, w szybko zmieniającym się otoczeniu bliższym i dalszym bibliotek, próbować odpowiedzieć na pytanie, jaką wizję rozwoju bibliotek szkół wyższych możemy kreślić.

Co przeniosą dynamiczne zmiany w rozwoju nauki i techniki? Jak wpływać będzie na ich rozwój sytuacja polityczna, ale i gospodarcza świata? Jak kształtować będzie się rozwój nauki w Polsce, a szczególnie, co nas czeka w Polsce, ale i na świecie w zakresie finansowania nauki? W jakim kierunku pójdzie rozwój open accessu? Jaki, w kontekście tych i innych pytań, budować model organizacyjny biblioteki, jakie są metody budowy zasobu czy organizacji dostępu do niego, jakie przewidywać dla bibliotek i ich pracowników funkcje i zadania. Zadając te pytania, staram się także wskazać możliwe główne warianty zachowań i możliwych rozwiązań, starając się wskazywać szczególnie te przeciwstawne.

Wszystko to służy do podkreślenia znaczenia postawy otwartości pracowników bibliotek, konieczności przygotowywania różnych scenariuszy działań, tak aby biblioteki w każdej z sytuacji mogły nadal pełnić ważne, przypisywane im lub przez nie kreowane, funkcje.

Słowa kluczowe:

nauka, szkolnictwo wyższe, biblioteki szkół wyższych, organizacja i zarządzanie

---

Is there Nostradamus in the room? On the difficult task of advancing a vision of the future of libraries

Abstract

This paper attempts to identify a number of basic reasons why, in the rapidly changing immediate and distant environment of libraries, it is so difficult to provide an answer that would give a conceivable vision of future developments and new directions in academic libraries.

What will the dynamic changes in the development of science and technology that we are currently experiencing bring for libraries? How can the political and economic situation in the world influence their development in the future? What are the directions

---

¹ Dr hab. Artur Jazdon, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

of further development of ideas and opportunities in science and what can be expected as far as the volumes of science financing here in the country and abroad are concerned? How will Open Access move forward and transform scholarly communications? Within the context of these questions, and many others that immediately spring up, the burning issue is how to structure the organisational model of a library, methods of resource acquisition and provision of access to collections, what functions and assignments can be envisaged for the library staff? By posing these questions I aim to contribute to on-going analyses of the problems and make an attempt at pointing out feasible main lines of action and possible solutions, highlighting those that stand in opposition.

All this serves to underline the significance of an open attitude of the library staff towards participation and the necessity to prepare different scenarios of future actions, so that libraries, regardless of circumstances, could fulfil their assigned or self-imposed functions.

Keywords:

science, higher education, academic libraries, organisation and management

Wstęp

Na temat przyszłości bibliotek ogólnie, różnych ich typów, w tym akademickich, napisano już wiele. Wracamy do pytań z nią związanych, bo nasze otoczenie tak szybko się zmienia, tak szybko zmieniają się oczekiwania wobec bibliotek, tak szybko zmieniają się one same, iż w każdej chwili trzeba na nowo próbować się z problemem zmierzyć.

Spotkaliśmy się na konferencji Biblioteka przyszłości – wyzwania – trendy – zagrożenia, aby wspólnie zastanowić się, co nas czeka, w jakim kierunku pójdziemy. Organizatorzy, wskazując cztery zasadnicze obszary tematyczne (technologie, nauka, jakość i efektywność, kompetencje) i w ich ramach pewne zagadnienia szczegółowe, pokazali, z jak obszerną problematyką mamy do czynienia. Na każdy z tych tematów – mimo że nie wyczerpują przecież wszystkich zagadnień – napisano również wiele, nie zawsze uzyskując satysfakcjonujące odpowiedzi na stawiane pytania. Próba wprowadzenia do dyskusji każe mi właściwie zapytać tylko: Czy jest na sali Nostradamus? albo Pytia? Zapewne nie, a szkoda. Znając obszerną literaturę przedmiotu, dyskusje już na ten temat toczono, wiemy, jak ogromny rozrzut przewidywań, modeli i wizji w nich przedstawiono, od tych najrzadziej powtarzanych, że nic się nie zmieni, poprzez takie, że w kraju będzie tylko jedna biblioteka zwana narodową, zastępująca inne, dalej (tych jest najwięcej i są najbardziej różnorodne), że biblioteki będą, ale mocno zmienione; do tak krańcowych, że biblioteki zostaną zastąpione przez jakieś byty-niebyty, które będą nam informacje sączyły bezprzewodowo do głów dzięki wszczepionym chipom czy innym rozwiązaniom; że będą, ale pozbawione elektroniki, Internetu

itp., pozostając jedynymi miejscami na ziemi, gdzie będzie można samodzielnie i spokojnie pomyśleć, wreszcie do tych wieszczących ich zanik.

Nie podejmując dyskusji z wypowiadającymi się autorytetami, zatrzymałem się nad stwierdzeniem Geoffreya Nunberga: „Coraz więcej osób mówiących o przyszłości książki jest przede wszystkim zainteresowana tym, czy owa przyszłość będzie miała w ogóle miejsce” (Nunberg, 2013, p. 20). To samo zdanie można odnieść do bibliotek. No właśnie, jaka nas czeka „w ogóle” przyszłość? Bo to ona zdecyduje o przyszłości bibliotek. Czy możemy cokolwiek przewidywać?

Dlaczego tak trudno powiedzieć coś, co może zawierać w sobie taki ułamek pewności, że będziemy wiedzieli, w jakim kierunku mamy podążać? Wszystko zależy od zmiennych w naszym otoczeniu, a tych zmiennych jest wiele. Ograniczając się do bibliotek akademickich, spróbujmy skoncentrować się tylko na kilku wybranych problemach, pewne pytania z tym związane wyartykułować, wskazać kilka tendencji, niestety nierzadko wykluczających się.

Podstawą metodologiczną są tu pytania badawcze. Traktuję je jako fundament, punkt wyjścia do analitycznego dyskursu i konkluzji. Pytanie pozwala na wyodrębnienie zmiennych. Badając relację między nimi, stawiam pytania o ich korelację – pytania zarówno kierunkowe, jak i niekierunkowe. Te pierwsze pozwalają wskazać, jaki przewiduje się kierunek różnych między nimi zależności. Te drugie z kolei uwypuklają między nimi istotne różnice.

Biblioteka w kontekście pytań ogólnych

Zacznijmy od spraw najogólniejszych, związanych z rozwojem nauki i techniki, skutkami tego dla rozwoju społeczeństw. Nauka stanie się tak trudna, technika tak skomplikowana, że tylko garstka ludzi będzie je rozumiała. Coraz mniejsza będzie grupa osób będących pracownikami wiedzy decydującymi o rozwoju społeczeństw – reszta wykonawcami. Pierwszym pozostanie myślenie samodzielne, drugim wykonywanie czynności wg określonych zasad i reguł, którym nie będą potrzebne biblioteki jako skarbnice wiedzy, a krótkie instrukcje działania! Są tacy, którzy prognozują, iż zaniknie, stanie się niepotrzebna powszechna umiejętność pisanie i czytania!!!! Tyko mała część ludzi będzie ją posiadała, reszta doskonale radzić sobie będzie w świecie posługującym się tylko obrazami. W tej właśnie wizji biblioteki będą zbyteczne.

Zastąpią nas automaty, nie będziemy pracowali, a jeśli będziemy to mniej, krócej. Długoletni Rektor AGH prof. Ryszard Tadeusiewicz (2018, p. 10-11) prognozuje, że za 20 lat 90% prac wykonywać będą za nas automaty, co, jak podkreśla, bardzo zmieni sytuację społeczną. Można wyobrazić sobie, zerozwiązane się będą szeroko pojmowane nauki techniczne, te związane z telekomunikacją, nanotechnologiami, biotechnologiami, informatyką, zapewne też

nadal medyczne. Zakłada się, że inteligentne maszyny same będą się uczyły bez naszego udziału, powstanie sztuczna inteligencja „mądrzejsza” do istot ludzkich. Majowy numer Świata Nauki informuje o nowości, jaką stanowią sieci generatywno-antagonistyczne GAN uznane za przełom w sztucznej inteligencji, ponieważ po początkowym treningu mogą kontynuować naukę bez nadzoru człowieka (Greenemeier, 2018, p. 10-11). Im biblioteki nie będą więc na pewno potrzebne, ale czy potrzebni będą...ludzie? Harari pisze, że musimy szczególnie rozpoznawać moc tkwiącą w biotechnologiach i algorytmach komputerowych, pozwalających „rozpracować” człowieka i programować jego zachowania, choć zadaje sobie na końcu swych rozważań pytanie, czy naprawdę organizmy to tylko biochemia, a życie to naprawdę tylko przetwarzania danych? (Harari, 2017, pp. 246, 350). Pyta dalej, co stanie się ze społeczeństwem, pozbawionym świadomości, w którym niezwykle inteligentne algorytmy będą znały nas lepiej niż my sami? (Harari, 2017, p. 350). W jakim kierunku pójdzie rozwój społeczeństw? Zastąpienie ludzi przez maszyny wcale nie oznacza w większości wizji ziemi jako globu powszechnej szczęśliwości, ale wielu niepokojów społecznych.

Zakłada się w tych wizjach, że rozwój technologii skutkować będzie zanikiem bibliotek. Czy jesteśmy w stanie przewidzieć, w jakim kierunku nastąpi rozwój technologii? W pierwszych filmach SF ludzie poruszali się w przestrzeni międzygwiazdnej, znali tunele czasoprzestrzeni, wlatywali i wylatywali z czarnych dziur, stosowali napęd grawitacyjny, itp. – ale nie korzystali z telefonów komórkowych. Wizjonerzy różnej maści wymyślali w tych filmach rzeczy niemożliwe, a nie wymyślili czegoś tak „prostego”. Z drugiej strony wskazuje się, że często nowe, skomplikowane twory wcale nie zstępują starych „prostych”. Możemy więc przyjąć, że rozwój technologii, nauki przenoszący wiele nowych wynalazków oraz sposobów komunikacji, przechowywania informacji, wcale nie musi oznaczać końca tradycyjnej książki i bibliotek.

Inni pocieszają nas, iż futurologi (Duguid, 2013, p. 89-138) przedwcześnie ogłaszają zarówno zgony, jak i narodziny. Mówiące maszyny, roboty domowe, automatyczni tłumacze i wiele innych „nowych technik” były przez ostatnie czterdzieści lat zawsze zapowiadane, nigdy nie nadchodząc „w następnej dekadzie”. Starsze, proste urządzenia i rozwiązania nie tak szybko odchodzą – długo współtrwają. Mimo komputerów ołówki nie zniknęły, w wielu miejscach okazują się bardziej przydatne. Podobnie maszyny do pisania. Z tego powodu zakładają, że prosta oprawiona książka okaże się trwała, tak jak biblioteki tradycyjne istnieć będą obok serwerowni.

Wielu jest zgodnych co do tego, że zmiany technologii w zakresie zapisywania informacji powodować będą wzrost kosztu maszyn, konwersji, magazynowania, co, jak się prognozuje, wywoła naturalne dążenie do ich minimalizacji.

To skutkować może utrzymywaniem dużych centrów, archiwów, serwerowni poza bibliotekami i wykorzystywaniem zgromadzonej informacji bez udziału bibliotek.

Biblioteka w kontekście pytań o rozwój nauk

Nauka rozwija się dynamicznie, szczególnie na styku nauk, co skutkuje pojawianiem się nowych ich dyscyplin i obszarów działalności praktycznej. Rodzi to pytanie, czy będziemy w stanie jako biblioteki przygotować się – zorganizować zasób, dostęp do niego tak, aby wspierać ten rozwój, czy pozostaniemy w tyle? Czy wszystko będzie zależało od nas? Przewiduje się, że ogłaszanie wyników badań naukowych z powodów obaw o działania konkurencji, finansowania tych badań w coraz większym stopniu przez podmioty nie z obszaru nauki (do czego jeszcze powrócimy) może powodować naszą niemożność przygotowywania się, budowania zasobów ważnych dla prowadzenia prac naukowych. A komu i na co będą potrzebne biblioteki archiwizujące tylko „dawne” dokonania?

Kto będzie chciał rozwijać (czytaj finansować) rozwój badań w szeroko pojmowanej humanistyce? Jeśli tylko będą rozwijały się, ogólnie ujmując, nauki techniczne, medyczne, to i uczelnie techniczne, medyczne i ich biblioteki. Jaki będzie wpływ polityki na prowadzone badania, np. z dziedziny humanistyki, nauk społecznych? Czy ktoś w przyszłości nie podniesie sprawy, że prowadzenie badań z tego zakresu jest bezsensowne, bo nie generują one dochodów, nie wpływają na postęp technologii, bezpośrednio poprawę warunków życia? A więc ograniczy się ich rozwój, ograniczając tym samym rolę zajmujących się nimi dotąd uczelni i ich bibliotek?

Prognozowany rozwój zjawiska globalizacji w zakresie nauki każe m.in. zadać pytanie, czy tylko język angielski będzie językiem komunikacji naukowej i jakie to wywoła skutki? Jego powszechne używanie stanowi obecnie ogromne ułatwienia w komunikacji naukowej, ale jeśli nauka będzie się rozwijała w kilkunastu najbogatszych państwach świata i wszystko publikowane będzie po angielsku, nie będzie potrzeby tłumaczenia, publikowania opracowań w narodowych językach, gdyż ośrodki wydawnicze czy raczej dystrybucji informacji będą tylko w nielicznych ośrodkach umiejscowionych w tych bogatych krajach. Tam będzie można kupować (albo pobierać darmową) informację dla naszych badaczy.... z pominięciem bibliotek. Inni przewidują, że właśnie z tego powodu biblioteki zostaną, ale tylko jako punkty organizacji dostępu do tych zasobów, bez świadczenia wielu podstawowych obecnie funkcji.

Ale pamiętamy z drugiej strony, że były w dziejach okresy dominacji łaciny, francuskiego. I nie okazały się trwale. Jakie skutki społeczne to wywołało? Odżyją i później umocnią się tendencje do rozwoju języków narodowych, separacji państw? Te tendencje widzimy i dziś. Znikną czy umocnią się tendencje do podziałów,

różnicowania, trudności w organizowaniu współpracy, tak w rozwoju nauki, jak i w działalności bibliotek? Czy zdołamy pokonywać tego rodzaju bariery?

Mamy prognozy, ale i częściowo już występowanie dwóch skrajnych tendencji: narzucanie rozwiązań globalnych i z drugiej strony niechęć do podporządkowywania się nim. Jak to wpłynie na rozwój świata, ale i współpracy naukowej? Pytanie dotyczy tego, czy bogaci, ci, których będzie stać na rozwój nauki, finansowanie badań, nie będą dyktowali warunków zaporowych? Ograniczali dostęp do wyników badań pozostałym? Powstaje świat dwóch prędkości – czy będziemy dążyć do usuwania granic, zwycięży dążenie do wyrównania szans rozwoju czy wręcz przeciwnie? Czy wielkich będzie stać na blokowanie dostępu do swych osiągnięć, a biedniejszy będą oskubywani z tego, co uda im się zbadać, opisać?

David Nicholas i Zdzisław Dobrowolski zauważają: „Prawo globalnego wyrównywania poziomu życia szczególnie boleśnie uderzy w te kraje, które ani nie są szczególnie produktywne, ani specjalnie bogate. Tam będą największe cięcia sektora publicznego” (Nicholas & Dobrowolski, 2012, p. 523). Jak to uderzy w nas? Jaka będzie sytuacja gospodarcza Polski za lat 10-20?

Zatrzymajmy się krótko nad trzema innymi problemami, które połączyć jednak można wspólnym mianownikiem. Istnieją prognozy, iż wyczerpywanie się zasobów naturalnych stanowić będzie poważne ograniczenie dla rozwoju nauki, techniki czy ogólnie społeczeństw. Poważne opracowania mówią o np. wyczerpywaniu się zasobów, tak potrzebnych we współczesnych technologiach, pierwiastków ziem rzadkich. Ostatnio doniesiono jednak o odkryciu niezwykle bogatych ich złóż pod wodami terytorialnymi Japonii (Hold, 2018, p. 12). Będziemy uratowani, jeśli ... Japonia jako monopolista nam je udostępni. Tu pojawia się to ogólne pytanie: jak zachowywać się będą ci mający monopol na dobra, technologie i związane z nimi usługi, a nade wszystko informacje?

Prognozuje się, że zła sytuacja ekologiczna spowoduje ograniczenia w użyciu energetyki, a wszystko będzie przecież coraz bardziej energochłonne. Czy uda się rozwinąć technologie np. przesyłania i wykorzystywania energii słonecznej tak, by zaspokoić nasze potrzeby? Czy dysponujący jej zasobami będą się dzielić, a jeśli tak, to na jakich warunkach? W Polsce zjawisko występuje ze zdwojoną siłą, z uwagi na wyczerpywanie się zasobów węgla, przy równoczesnych słabych możliwościach produkcji energii zielonej i społecznym sprzeciwie wobec rozwoju energii atomowej. Jak rozwiążemy ten dylemat rzutujący na możliwości rozwoju kraju, pozostawanie w gronie tych mających cokolwiek do powiedzenia?

Podobne, w ostatecznym pytaniu, są prognozy dotyczące zmian klimatycznych. Prognozuje się, że spowodują one gwałtowne ocieplenie klimatu, skutkujące wyludnieniem Afryki (wędrówka ludów do Europy i dalej), przesuwaniem się strefy pustynej do Europy, niszczeniem rolnictwa i gospodarek, szczególnie

państw basenu śródziemnomorskiego. Z drugiej strony, część naukowców mówi, że jest to dobra prognoza, bo dzięki temu obecna północ, np. Rosji, zmieni się, ustąpi wieczna zmarzlina i uzyskamy ogromne ziemie rolne oraz dostęp do bogactw tkwiących pod ziemią, co rozwiąże nasze problemy surowcowe. Jak zmieni to geopolityczne układy na świecie? Jakie ośrodki nauki upadną, a co powstanie na ich miejsce? Jak wpłynie to na współpracę, dostęp do informacji, równomierny rozwój? Powtórzmy to podstawowe pytanie: jak będą zachowywali się monopoliści dysponujący tymi zasobami, zasobami energii, wody, a przede wszystkim zasobami informacji i nowoczesnymi technologiami? Przywoływany już Harari powie: „W danych czasach ten, kto miał władzę, miał dostęp do danych. Dziś ten kto ma władzę, wie co pomijać” (Harari, 2017, p. 503). I dodajmy, stać go będzie finansowano, politycznie itp. na pomijanie tych „innych”.

Dążenie do ograniczania powszechnego dostępu do informacji wywoływane jest przez chęć dominacji, wojny handlowe, wywiad gospodarczy. Boimy się kradzieży, chronimy dane, co będzie potęgowało dążenie do ograniczania dostępu, budowania blokad, systemów zabezpieczeń. Ale czy będą one skuteczne? Jeśli tak, to na ile zablokują one rozwój słabszych państw, szanse na powszechną edukację mającą sprzyjać samodzielnemu w tych krajach rozwojowi nauki, techniki, gospodarki? Z drugiej strony, przypomnijmy sobie, że Bin Ladena namierzono, prowadząc nasłuch kilku miliardów rozmów telefonicznych! Jak się będziemy przed takimi możliwościami technologicznymi bronić w bibliotekach mających gromadzić i chronić zasoby ludzkiej wiedzy? Raczej nie będziemy w stanie się obronić przed „wyciekaniem” informacji. Tak więc, co nas czeka: ośrodki nauki jako mocno strzeżone jednostki, pilnujące procesu badań i ich wyników, ogłaszające je na zasadach przez siebie określonych, a tradycyjne biblioteki zaś jako instytucje troszczące się o ochronę tej wiedzy ogólnodostępnej, powiedzmy „historycznej”?

Istnieje pogląd przeciwny, a mianowicie, iż jedyną odpowiedzią na problem budowy kosztownych systemów zabezpieczeń, ograniczanie dostępności z obawy przed możliwością kradzieży haseł i dostępu, może stać się nie dalsze „zabezpieczanie” dostępu, a wolny dostęp do wszystkiego, co stanowi prognozę zapewne cieszącą nie tylko bibliotekarzy.

Profesor Wojciech Czakon pisze, iż współdziałanie w sieci staje się codziennością, ale pojawiają się problemy związane z zarządzaniem wiedzą w sieciach. Pierwszą barierą może być kwestia ochrony własności intelektualnej nabierająca na znaczeniu w dobie powszechnego i coraz bardziej zaciętego wyścigu o kompetencje. Drugi problem stanowić może utrzymanie odpowiedniej kontroli przepływów wiedzy. Tu szczególne znaczenie mają trudności związane z niekontrolowanym i nieograniczonym zakresem w czasie i przestrzeni efektem rozlewania się wiedzy. Charakterystyczna dla zarządzania skłonność do aropriacji czy

przechwytywania wartości dotyczy także wiedzy. Stając się czynnikiem sukcesu, wiedza trafia pod szczególną uwagę menedżerów, którzy wykorzystując systemy zarządzania, czynią z niej dobro prywatne, należące do korporacji. Przeciwną postawę przyjmują uniwersytety, których fundamentalna rola polega na ochronie wiedzy jako dobra publicznego. Wyrazem tego jest rozwijanie repozytoriów wiedzy. Tworzenie przestrzeni, w których sieci kontaktów między użytkownikami powstają łatwo, a dostęp do źródeł wiedzy jest nieskomplikowany, jawi się więc jako kluczowe wyzwanie rozwojowe (Czakon, 2016, p. 118).

Pomijam świadomie z konieczności ten wątek praw autorskich, wymogu ich ochrony, ale w kontekście powyższej wypowiedzi, przywołajmy jeszcze K. Kłosińskiego stwierdzającego, że coraz mocniejsza staje się na świecie tendencja do nakładania na różne praktykowane działania i procedury zewnętrznych regulacji wynikających z perspektyw własności. Widać to np. w programach polityki naukowej, w której coraz więcej miejsca zajmuje problematyka praw autorskich czy patentów, ich ochrony i skutecznego egzekwowania. Ta podlegająca regulacji prawnej własność może być według Kłosińskiego przedmiotem transakcji handlowej, czyli udzielana na określonych warunkach i po określonych kosztach. Dostępność dóbr złożonych z informacji nie chroni praw autorskich, co powoduje, że są one notorycznie naruszane (Kłosiński, 2016, p. 120).

Z jednej więc strony dostrzega perspektywę wprowadzenia takich regulacji, które, szczególnie informacje naukowe, uczynią powszechnie dostępnymi. Z drugiej jednak stwierdza, iż „dostęp do informacji jest kruchy, a próby ograniczenia publicznych praw do nieskrępowanego dostępu do informacji wciąż przyspieszają. Coraz więcej danych ześlizguje się w ręce prywatne pod różnymi hasłami” (Kłosiński, 2016, s. 122). Wartość tej informacji rośnie, a dążenie do jej sprzedawania będzie dzielić kraje świata czy w ramach krajów instytucje na te, które stać i których nie stać na zakup dostępu do informacji.

Biblioteka w kontekście pytań o finansowanie nauk

Powyżej zasygnalizowałem problem władzy, pieniędzy, finansowania nauki, jej ograniczania czy reglamentowania, a w związku z tym dostępu do jej osiągnięć. Stanowi to lokalny problem czy już wyzwanie ogólnoświatowe?, ale powiedzmy, że w sytuacji Polski problemy finansowe jawią się jako te niezwykle ważne. Ogólnoświatowy problem finansowania nauki streścić można w stwierdzeniu, że ten, kto finansuje badania, określa zasady korzystania z ich wyników. W przypadku uczelni, czy będzie to budżet? Czy on raczej będzie ustalany w wysokości „podtrzymujących” tylko ich istnienie, a podstawą badań będzie finansowanie grantowe? Kto będzie granty finansował? Państwo czy jednak prywatne firmy

zewnątrzne? Jakie będą ich oczekiwania i wizje co do kierunków rozwoju nauki, ale też utrzymywania dużych uczelni i ich bibliotek?

Dariusz Gołębiowski twierdzi, że przyszłość dóbr kultury i nauki niemal całkowicie zależeć będzie od dostawców treści. Gdy będzie to grant państwowy, uczelnia będzie dbała o prawdę, prawdziwość, rzetelność wyników, przekazywanych treści, jej powszechne udostępnienie. Czy prywatny sponsor? Jakie treści będzie dopuszczał? Komu je udostępni? Może te tendencje będą się przenikać, bo będzie go stać na darmową dystrybucję i będzie chciał, by określone informacje stały się publicznie dostępne. A może właśnie będzie je blokował w obawie przed kradzieżą, czy chcąc sobie zapewnić pierwszeństwo w prowadzeniu dalszych badań, znając wartość finansową informacji? Czy każdemu ją sprzeda? A już dziś prywatne osoby czy korporacje zastępują państwo w wielkich badaniach, np. prywatny inwestor (SpaceX Elon Musk) przegania USA w planach lotu na Marsa (Gołębiowski, 2008, p. 29). Dalej pisze, że trudno wyobrazić sobie bezpłatną dystrybucję kosztownych treści, o ile nie znajdą się dla nich zewnętrzne źródła finansowania. Zakład, że dla wielu badań znajdą się projekty, granty. Uczelnie będą zapewne także dbały o finansowanie badań w naukach humanistycznych, społecznych. Rodzi się tylko pytanie o to, w jakim zakresie będzie miało to miejsce? Ale, co z tymi badaniami, które z różnych przyczyn ktoś uzna za niewłaściwe czy nie warte finansowania?

Tu, na marginesie, można zadać pytanie o to, jaki wpływ na ich prowadzenie będą miały poza finansami problemy natury politycznej, społecznej, religijnej? Czy konieczność rozwiązywania wielu niepokojów rodzących się w sytuacji np. rosnącego bezrobocia wynikającego z zastępowania ludzi maszynami, ruchami migracyjnymi, rosnącą długością życia, nie będą wpływały na konieczność rozwoju badań w szeroko pojmowanej humanistyce, w naukach społecznych, nie będą wyznaczały nowych ról bibliotekom? Wracając do głównego wątku, co z tymi badaniami, w przypadku których finansujący postawi określone warunki dystrybucji wyników. Czy np. możliwy będzie powszechny dostęp do wszystkich treści nauki i kultury, po wykupieniu stałego miesięcznego czy rocznego abonamentu (Gołębiowski, 2008, p. 28)? Możemy zapytać, czy ograniczy to rozwój bibliotek czy wręcz przeciwnie, bo one właśnie będą dysponowały dostępnymi do zasobów, którego nie zakupi indywidualny użytkownik?

W przypadku Polski pojawia się wiele innych pytań. Projekt nowego budżetu UE przewiduje dla nas cięcia w dwóch ważnych zakresach (fundusze spójności i rolnictwo), ale zapowiada się równocześnie, że największe cięcia nastąpią w zakresie badań naukowych. W jaki sposób wpływać to będzie na możliwości budowy infrastruktury badawczo-naukowej, jej zaplecza biblioteczno-informacyjnego, prowadzenia badań, współpracy naukowej, wyjazdy do czołowych ośrodków nauki?

W jaki sposób sytuacja geopolityczna wpływać będzie np. na ceny surowców, co powoduje powszechne podwyżki cen, w rezultacie także wyższe kursy walut. Czy stać nas będzie na kupowanie dostępu do zasobów, nowych technologii, koniecznych do jej użytkowania narzędzi i urządzeń?

Jaki będzie w niedalekiej przyszłości poziom finansowania nauki w budżecie państwa? Czy nadal będziemy balansowali na poziomie 0,5%? Kiedy nastąpi obiecwana od lata poprawa i wzrost do poziomu 3%? Czy będzie Polskę stać na finansowanie nauki i techniki? Znamy przykre doświadczenia z grafenem, niebieskim laserem, czy finansowaniem badań klinicznych nowych leków, które „uciekły” z Polski. Jak finansowanie nauki odbijać się będzie na finansowaniu bibliotek? Jeśli nic się nie zmieni, to nie czarujmy się, biblioteki odczują to bardzo mocno.

Kolejne pytania dotyczą ewentualnego podziału na uczelnie badawcze i resztę oraz zróżnicowanego ich finansowania? Część będzie kwitła, część upadnie? Będzie istniała, ale z ograniczonymi możliwościami budowy także np. własnych bibliotek? Jakie dziedziny, kierunki badań, gospodarki będą preferowane? Może przy spadku odczuwanej potrzeby (lub braku środków na to) rozwijania środowiska kulturoznawców, politologów, historyków sztuki itp. zredukować będziemy studia na uniwersytetach, finansując naukę w wybranych uczelniach technicznych i medycznych oraz PAN czy IBR? W tych drugich będą istniały zapewne biblioteki, ale bez obsługi dydaktyki, a więc bardzo skromne personalnie i o ograniczanych usługach, choć być może właśnie w nich idea bibliotekarza jako partnera badacza ziści się, co dla części naszego środowiska jest pozytywnym prognostykiem!

Oczywiście, katalog pytań można uzupełnić o kolejne: Jaki wpływ na rozwój uczelni będą miały zmienione zasady wyboru władz? Tworzenie Rad złożonych z przedsiębiorców? Planowane zwiększenie uprawnień rektora? Z kim będziemy rozmawiali? Kto z nami i czy zawsze będzie chciał rozmawiać? Kto podejmować będzie decyzje? Jakie w tym modelu przewiduje się miejsce dla biblioteki? Czy pominięcie bibliotek w pierwszym poddanym publicznej dyskusji projekcie nowej ustawy o szkolnictwie wyższym było tylko pomyłką? Od lat prowadzimy badania (Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych), liczymy wskaźniki, określamy tendencje, próbujemy zgodnie z nimi organizować biblioteki uczelnie, nie specjalnie znajdując zainteresowanie tym po stronie organizatorów. Czy to się zmieni? Będziemy mogli przedstawić argumenty? Ktoś ich wysłucha? Czy wszystko pozostanie bez zmian?

Czy nastąpi zmiana systemu studiowania, z wykładu odsłuchiwanego biernie na sali zajęć i egzaminów testowych, na rzecz zwiększenia zakresu nauki samodzielnej, studiowania (zgodnie ze znaczeniem tego słowa)², przygotowywania prac

2 Tzn.: «gruntownie poznawać, badać coś», «zapoznawać się z czymś, przyglądając się czemuś uważnie lub czytając coś». Zob.: Słownik języka polskiego, <https://sjp.pwn.pl/sjp/;2576386>

na zadane tytuły, dyskusji? W tym drugim wypadku rola bibliotek może wzrastać, powodując sytuację podobną do tej opisanej dla bibliotek niemieckich³.

Jaka będzie polityka państwa wobec kształcenia się przez całe życie? Obecnie 14% Polaków ma wykształcenie wyższe, jak docelowo określa się tu próg? Nadal kształcić będziemy wszystkich w dużym wymiarze czy jednak dążyć będziemy do ograniczania tego zjawiska po to, aby sfera usług, działań praktycznych mogła być rozwijana, znajdowała ręce do pracy? Czy uzupełniamy ją imigrantami? Jeśli zaczną napływać imigranci, czy osiedlą się, czy pozostaną tu tylko czas jakiś i powrócą do domów lub wyjadą na zachód? Jeśli zostaną, czy podejmą, a jeśli tak, to w jakim zakresie, kształcenie i jak to wpłynie na nasze uczelnie i funkcjonowanie bibliotek?

Jaki będzie model zachowań w planowaniu ścieżki kariery zawodowej? Ciągła zmiana, mobilność, a więc rozwój i poszukiwanie? Co skutkować może np. rozwojem studiów podyplomowych, czy zagłębianiem się w wąską specjalizację? To osiągnąć będzie można dzięki kursom, warsztatom, być może nie prowadzonym przez uczelnie, a przez wyspecjalizowane jednostki zewnętrzne! W tym wypadku biblioteki nie będą potrzebne, bo one dostarczą (odpłatnie) kursantom potrzebne materiały dydaktyczne.

Czy nastąpi przechodzenie w kształceniu na e-learning? Ono także może odbywać się poza uczelniami, realizowane przez wyspecjalizowane agendy. Jeśli pozostanie na uczelni, to można wyobrazić sobie wzrost znaczenia bibliotek organizujących zasoby dla tego sposobu kształcenia, ale może ono równie dobrze odbywać się z pominięciem bibliotek i ich zasobów. W tym wypadku rolę biblioteki może przejąć centrum organizujące na uczelni ten tok studiów, zatrudniające być może jakiegoś bibliotekarza dla realizacji tego zadania. Można wyobrazić sobie świat, w którym uczelnie, instytuty naukowe prowadziły będą tylko prace badawcze, a „uczenie”, „kształcenie” odbywać się będzie poza nimi. Firma kształcąca udostępni kursantom zdalnie i być może nawet za darmo minimalny zestaw treści, choć każe sobie zapewne słono zapłacić za infrastrukturę, programy itp.

Nie rozwijam też pytań dotyczących tego, jak będzie kształtowała się w najbliższych latach polityka państwa wobec nielegalnego przekazu treści. Jak prawo będzie się w tym kierunku rozwijało? Wykształcone zostaną, czy też nie, skuteczne rozwiązania chroniące autorów, wydawców, ale i przywracające znaczenie legalnych ich posiadaczy i dystrybutorów (w tym bibliotek)?

---

3 Zob.: <http://www.faz.net/aktuell/beruf-chance/beruf/koeln-kaempft-gegen-platzmangel-in-der-uni-bibliothek-15341423.html>

Biblioteka w kontekście pytań o jej zasoby

Przechodząc na grunt spraw czysto bibliotecznych, rozpoczniemy od problemu e-zasobów, w tym szczególnie przyjrzymy się dwóm zagadnieniom: digitalizacji czy szerzej, publikacjom elektronicznym i open accessowi.

Pierwszymi rodzącymi się pytaniami są te, czy będą ogólnopaństwowe, uzgadniane projekty digitalizacji zasobów starszych i tworzenia korpusu źródeł? Czy będą środki na ten cel, czy nastąpi koordynacja działań? Jeśli nie, czy biblioteki będą samodzielnie te kwestie rozwiązywać? Jeśli środki będą, to zapowiada to dużą naszą pracę w tym zakresie przez kilkanaście lat. Ale później? Czy będzie jedna krajowa platforma dostępu? (np. polityka państwa pójdzie w kierunku rozwoju projektu E-Omnis?) Z drugiej strony, niejako w kontrze do tych, którzy prognozują w przyszłości zdigitalizowanie wszystkiego, pojawia się coraz częściej pytanie o sens takiego działania. Czy naprawdę konieczne jest digitalizowanie całego „starego” zasobu wiedzy ludzkiej?

Będziemy utrzymywać zasoby tak długo, aż wszystko zdigitalizujemy? Co potem – zniszczymy je? Pojawi się bowiem problem kosztownej konserwacji i ich utrzymania. Będzie nas stać na ich opłacanie „pilnującego” go zespołu pracowników? Utworzymy biblioteki składowe czy może wszystkie zdigitalizowane druki prześlemy do Biblioteki Narodowej? Jeśli zostaną w dotychczasowych bibliotekach, to jak one będą wyglądały? Zasoby starsze zostaną uporządkowane i zamknięte, nieodstępne (będą przecież biblioteki cyfrowe!), czy utrzymamy obecne zasady ich udostępniania? Czy raczej wprowadzimy samoobsługę w korzystaniu z nich, zastrzegając sobie wyłącznie monitoring „zachowań” użytkowników? Do tego bibliotekarz może nie być potrzebny. Inne prognozy przewidują zlecenie nam wykonywania z nich skrótów, wyciągów lub też wykonywanie na zamówienie skanów i wysyłanie użytkownikowi na wskazany adres? Co oznaczać może powrót do magazynów zamkniętych (łatwiejszych do obsługi). W pierwszym wypadku wzrośnie ranga bibliotekarzy (ich wykształcenia, przygotowania) zadania takie wykonujących, w drugim pozostanie stosunkowo mała liczba pracowników, o średnim przygotowaniu, resztę będzie można zwolnić.

Wizja przeciwna mówi o tym, że biblioteki będą w rezultacie nadal odgrywać ważną rolę, zdecydowanie wykraczając poza zwykłe przechowywanie dziedzictwa. Będą musiały stać się miejscami nauczania i kształcenia, aby zapobiec pogłębianiu się przepaści pomiędzy tymi, którzy opanowali doskonale metody meta czytania a resztą społeczeństwa. Będą „pilnować” niezmienności, prawdziwości zasobu. Być może najważniejsze jest to, że biblioteki pozwolą wszystkim obywatelom ustanawiać publiczną przestrzeń wiedzy, bez której wiedza przyswajana nie stanowi kultury (Gołębiewski, 2008, s. 220).

Więcej czasu i miejsca zajmuje dyskusja: odpłatność czy jednak open access? W jakim kierunku będzie szedł jego rozwój? Jakie będą zasady budowania i utrzymania repozytoriów?

Wydaje się, że stanowisko w tym względzie mamy jasno określone, czego wyrazem jest to, że ponad połowa publikacji jest obecnie dostępna w trybie otwartym (Archambault, Amyot, Deschamps, Nicol, Provencher, Rebout & Roberge, 2014), co wynika głównie z polityk otwartościowych wprowadzanych przez instytucje finansujące badania naukowe (Penn, 2018, p. 40-50). Prognozy zakładają, że w roku 2040 wszystkie treści będą dostępne w open accessie. Jednakże, w stosunku do zdefiniowanych w Budapeszcie w 2002 r. (Budapesztańska Inicjatywa Otwartego Dostępu) dwóch dróg wiodących do otwartego dostępu, złotej i zielonej, widzimy dziś inne propozycje czy rozwiązania, podające sposób dostępu do treści, symbolicznie nazwane: brązowy, czarny, diamentowy (Björk, 2017, s. 173-175; Piwovar, Priem, Lariviere, Alperin, Mattchias, Norlander & Haustein, 2018).

Brązowy – publikacje znajdują się na stronie wydawcy, można je przeczytać, ale nie wiemy, jaki jest ich status prawny.

Czarny – upowszechnianie publikacji na nielegalnych stronach poprzez sieci społecznościowe dla naukowców oraz te, które dostępne są z pirackich stron, takich jak Sci-Hub, z których korzysta niemała część naszych użytkowników, nawet pracowników nauki. Jak temu przeciwdziałać?

Diamentowy – podobny do złotego, z tą różnicą, że kosztami publikacji nie są obarczani autorzy. Biblioteki akademickie tworzą konsorcja, płacąc niewielkie roczne składki, dzięki czemu jest możliwe wydawanie czasopism, nie pobierających opłat od autorów. Czy pójdziemy w Polsce w tym kierunku? Biblioteki dostaną finanse na opłacanie takich „składek”?

Z repozytoriami na uczelni, dostępnością zawartych w nich materiałów łączy się wiele innych pytań. W jakiej postaci deponowanie? Całość? Abstrakt? Tytuły? Tylko preprinty? Co z ochroną danych? Co z wynikami bieżących badań w połączeniu z już stawianymi pytaniami o ich powszechną dostępność w obawie przed konkurencją albo z chęci zarobienia na sprzedaży informacji, w bardzo szczytnym oczywiście celu: przeznaczania uzyskanych środków na prowadzenie dalszych badań?

Jak będzie rósł koszt ich utrzymywania w związku ze zmieniającymi się technologiami, koniecznością podążania za nimi? Co ze standardami zapisywania metadanych? Kto ma to robić? Zapewne bibliotekarze, ale można sobie wyobrazić, że może to robić jakiś ośrodek informacji/ informatyczny.

Nie wiemy do tego, w jakim kierunku pójdą ewentualne zmiany na rynku wydawniczym. Pewna część prognoz zapowiada, iż nowe treści naukowe będą publikowane tylko w postaci elektronicznej, dystrybuowanej z pominięciem

bibliotek. Zniknie potrzeba drukowania tekstów, bo ekrany z silikonu amorficznego będą konkurować z drukiem offsetowym pod względem kontrastu i rozdzielczości, a pod względem wagi i elastyczności odpowiadać będą papierowi. Równocześnie podkreśla się, że rozwój drukowania cyfrowego zmniejsza koszty produkcji, magazynowania oraz dystrybucji, co może skutkować tym, że wydawnictwa uczelniane, wydawnictwa czasopism naukowych będą kwitły, wydając tanio w małych nakładach, na życzenie wykonując dla zainteresowanych dodatkowe kopie. Umożliwi to im wydawanie większej liczby różnych treści, pozwoli im się rozwinąć. Równolegle będą utrzymywać repozytoria, udostępniając teksty w zależności od przyjętego rozwiązania za darmo albo za odpłatnością. A więc to nie my, a wydawnictwa uczelniane będą zajmowały się repozytoriami uczelnianymi, będą tam lokowały całą swoją produkcję, a będąc jej dysponentem, będą udostępniały i świadczyły usługi informacyjne. U nich zamawiać się będzie materiał. Nieodpłatnie (poza być może wydawnictwem uczelnianym) go raczej nie udostępnią, więc albo użytkownik sam zdobędzie na ten cel środki, albo np. naukowcom zapewni je uczelnia. To rozwiązanie (dotychczasowe środki na utrzymanie biblioteki z jej infrastrukturą, personelem itp. przeznaczy się na indywidualne zakupy) może okazać się tańsze niż utrzymywanie biblioteki, a z punktu widzenia indywidualnego użytkownika bardziej interesujące!

Ale jest też oczywiście wizja przeciwstawiana, że to biblioteki przejmą rolę wydawnictw uczelnianych, szczególnie – choć nie tylko – w odniesieniu do czasopism. Będą przygotowywane przez redakcje tylko ich wersje elektroniczne, a więc zajmiemy się tym, co część z nas już próbuje robić (redakcja, administracja elektroniczna, numery DOI) i dalej udostępnianie, ewentualnie wykonywanie skanów czy wydruków na żądanie.

Przewiduje się także taką możliwość, że w sieci wydawcy, redakcje będą publikować tylko pierwsze rozdziały (może abstrakty?), co zapewni orientację w treści i pozwoli podjąć decyzję, czy chcę uzyskać/kupić dostęp krótko lub długoterminowy, czy jednak druk w postaci tradycyjnej. Biblioteka będzie organizatorem dostępu do tak „pokazywanych” zasobów, a następnie będzie pośredniczyła w dostarczeniu go użytkownikowi w wybranej przez niego postaci. A może jednak wzrośnie rola takich jednostek, jak Biblioteka Narodowa, która będzie miała obowiązek utrzymania na serwerach wszystkich dokumentów w postaci elektronicznej, a na życzenie „just in time” udostępni nam tylko na określony czas wgląd do treści bez możliwości wydruku czy zgrania? lub z taką możliwością po opłaceniu „rekompensaty” dla wydawców.

Budżet uczelni będzie – jak pisałem – przewidywał środki na finansowanie „zakupu” dostępu przez badaczy. Biblioteka może w takim wypadku okazać się zbędna, bo załatwić to będzie mógł urzędnik w dziekanacie, w jednostce centralnej administracji uczelni lub użytkownik samodzielnie. Sprzyjać rozwojowi takiej

wizji może nie tylko w Polsce, ale i np. w skali Europy, realizacja dyrektywy unijnej jednorazowego opracowania książki w miejscu jej powstania. Zakładając, że państwo opłaca centralnie utrzymywaną platformę, z której tylko i wyłącznie wszyscy pobierają pliki, biblioteki uczelniane w odniesieniu do organizacji dostępu do produkcji krajowej okażą się zbyt cenne i tym samym poważnie ograniczone w swych działaniach!

Wskazuje się także inny aspekt wynikający z organizacji dostępu do zasobów elektronicznych, np. czasopism. Kupujemy je z różnych przyczyn, bo jest to forma dogodna, korzystna od strony finansowej, ogranicza nasze inne koszty (opracowanie, magazynowanie). Ale podkreśla się, że kiedyś wersja papierowa była dostępna dla każdego poprzez wypożyczenie międzybiblioteczne czy dzięki wizycie w innej bibliotece. Dziś nierzadko korzystanie z wersji elektronicznej jest utrudnione czy niemożliwe z powodu wymogów licencji, zamykania dostępu do nich dla własnej społeczności. Stąd pytanie: czy nie należy jednak gromadzić fizycznie wersji drukowanych dla powszechnego dostępu do nich dla wszystkich zainteresowanych?

Umberto Eco podkreśla inny znany problem, wskazując, że „książka wymaga lektury linearnej, od początku do końca, (...) hipertekst natomiast pozwala sklejać w jednej chwili i wedle inszego życzenia rozmaite partie tego samego tekstu, a tym samym zapewnia odczytanie osobiste, za każdym razem inne” (Eco, 1996, p. 16). To plus czy minus? Minus, bo można zniekształcić treść pierwotną, wyrwać z kontekstu, plus, bo zmusza czy zaprasza, umożliwia indywidualny rozwój, samodzielność. Ale tak rozumiana samodzielność ułatwia ... tworzenie plagiatów. Czy zadaniem bibliotekarzy będzie głównie stałe śledzenie autorów i ich tekstów? szukanie plagiatów? tworzenie coraz lepszych programów antyplagiatowych, mając świadomość, że po drugiej stronie ktoś będzie tworzył coraz lepsze systemy pozwalające plagiaty ukryć?

Czy poza walką z plagiatami będziemy także walczyli ze wszystkimi przejawami nieuprawnionego kopiowania tekstów? Z jednej strony tępiamy kopiowanie, nakładamy na nie pewne restrykcje, bo to „nie fair”. Z drugiej odzywają się głosy, że może za „nie fair” uznać to, że ludzie o ograniczonych możliwościach dostępu (np. studenci) nie mają pełnego, wolnego dostępu do obiegu materiałów, i żeby był on „fair”: nie powinien być przedmiotem pozwoleń, tantiem, rekwizycji lub arbitralnych limitów ilości stron, jakie można skopiować (Kłosiński, 2016, s. 140).

Na koniec nie uciekniemy od pytania o to, czy jeżeli będziemy udostępniać open Access, to może pojawić się tendencja do obcinania budżetów bibliotek. Jak to wpłynie na nasze funkcjonowanie? Już obecnie obserwujemy w wielu uczelniach tendencje do obcinania wydatków na utrzymanie bibliotek, rozwój jej zasobów. Jak to da się w dłuższej perspektywie pogodzić z deklarowaną przez te uczelnie strategią stałego rozwoju, doganiania najlepszych uczelni świata czy

Europy? Jak można sobie wyobrazić rozwój badań naukowych w kraju przy ograniczaniu dostępu do zasobów?

Czy sprawdzi się wizja Nicholasa i Dobrowolskiego, że „historyczne biblioteki ze swoimi cennymi kolekcjami będą miały się dobrze; elitarne szkoły i najlepsze uniwersytety nie zrezygnują ze swoich bibliotek (będzie je stać na ich utrzymanie) – reszcie pozostanie Internet”? (Nicholas & Dobrowolski, 2012, s. 523).

Biblioteka w kontekście pytań o jej model

Zalew informacji i niemożność jej ogarnięcia potęgują wagę pytania o model bibliotek. Jakie funkcje i zadania pełnić będzie biblioteka? Jakiej więc będą ich struktury organizacyjne? Jakiego zatrudnienia? Będą to instytucje pełne, zawierające wszystko, pełniące wszystkie funkcje? Czy bardzo ograniczone, funkcjonujące właściwie tylko jako „wypożyczalnia” i centrum obsługi podstawowych potrzeb, czy może zostaną tylko jednostki wysokospecjalistyczne tematycznie, z pełnym zakresem działań? Czy jednak spełni się ta najczęstsza wizja, że gdy w cyberfizycznym świecie na każdym ekranie będziemy mieli wszystkie książki świata, to papierowe nie będą miały racji bytu, a w konsekwencji tego nasze wypożyczalnie i czytelnice.

W bibliotekach przyszłości nie będzie książek, a jedynie bibliotekarze. Biblioteka nie będzie magazynem książek, a tylko rozproszonym, cyfrowym, multimedialnym repozytorium wiedzy. Bibliotekarz nie będzie strażnikiem papieru, tylko nawigatorem na oceanie wiedzy. Będzie doradzał osobom zagrożonym wykluczeniem, jaką wiedzę zakupić i opanować, aby wydobyć się z wykluczenia (przekwalifikować), a osobom aktywnym zawodowo, jaką wiedzę wytworzyć i sprzedać, aby utrzymać siebie i swoją rodzinę. Papierowe biblioteki, które powstały w warunkach niedoboru informacji, nie przetrwają w świecie nadmiaru informacji-zamienią się w muzea. Przetrwają bibliotekarze, jeżeli przystosują się do wyzwań, przed jakim staną czytelnicy cyfrowych książek w cyberfizycznym świecie (Cellary, 2018, p. 14). Czy na koniec, po prostu, bibliotek i bibliotekarzy faktycznie nie będzie?

Można sobie także zadać pytanie, czy rozprzestrzeni się na wzór francuski tworzenie w miastach bibliotek publicznych, o wyraźnie jednak podkreślonych zadaniach naukowych, udostępnienia informacji, popularyzacji (Mikołajska, 2006, p. 351-359). Sprzyja temu dążenie do kształcenia przez całe życie, łączenie nauki z kulturą, ale i uczestnictwem w innych formach życia społecznego, kulturalnego, w większym stopniu realizowanych w przestrzeniach bibliotek publicznych. Korzystasz z biblioteki, by wypożyczyć podręcznik, ale przy okazji sięgniesz po kryminał i odwrotnie. Sprzyjać będzie temu tak przez nas podnoszony open access, darmowy dostęp do coraz szerszych zasobów nauki

czy dziedzictwa kulturowego. Z punktu widzenia państwa, ministerstw, urzędów centralnych, miasta może to oznaczać oszczędność.

Jak ułożymy wzajemne relacje z siecią bibliotek publicznych w sytuacji, gdy wiele z nich swym użytkownikom już oferuje lub wkrótce rozwinie ofertę dostępu do otwartych zasobów nauki i deklaruje np. zakup podręczników dla studentów, wchodząc w zakres działań dotąd niejako „zastrzeżonych” dla bibliotek naukowych? Czy będziemy rozwijać w jeszcze większym stopniu to, co już robimy, czyli realizować (obok badawczej i dydaktycznej) misję społeczną? Stawać się jeszcze bardziej instytucjami otwartymi, kulturotwórczymi, „trzecim” miejscem?

A może w ośrodkach większych powróci koncepcja budowy jednej biblioteki naukowej dla obsługi całego środowiska. Pomysł budowy takiej biblioteki w Poznaniu w latach 60. może z się z tej perspektywy wydawać proroczy. Wówczas uznano, że w istniejących okolicznościach pomysł nie ma sensu. Dziś komputeryzacja, sieci, bazy danych wielotematyczne, badania na pograniczu, dążenie do oszczędności – sprzyjają powrotowi do takiego modelu.

Najczęściej dyskutuje się, czy pozostanie duża biblioteka akademicka jako jednostka centralna, obsługująca zdalnie, nawet szczegółowe zapytania informacyjne użytkowników, koordynująca działanie sieci, jak chce np. J. Wojciechowski (2012, p. 477-492), czy pozostaną tylko wąsko specjalistyczne jednostki korzystające z zasobów dziedzinowych?

Jeśli biblioteki wąkospecjalistyczne, to czy będzie to zespół koordynowanych w swych działaniach jednostek, czy działać będą samodzielnie? Dostępny do wielkich sieci, zasobów, przetargi, licencje, itp. załatwiać będzie dla nich „ktoś” na uczelni, w środowisku czy w skali kraju, a one tylko zajmą się wąskimi wycinkami wiedzy? Postęp nauki jest tak szybki, przyrost informacji tak ogromny, że będziemy w stanie zajmować się kompetentnie tylko wąskimi zakresami tematycznymi. Kto będzie w takich placówkach pracował? Może nie bibliotekarze, a pracownicy nauki będą ich organizatorami (tak jak kiedyś asystenci), jako jedyna grupa nadążająca za rozwojem nauki, zasobami informacji? Być może, jeśli chodzi o zasoby tradycyjne, będą one, jak wspominałem, dostępne samoobsługowo? Lub będzie je skanował na życzenie słabo merytorycznie (i niżej wynagradzany) przygotowany pracownik techniczny?

Na dużej uczelni może będą istniały wyłącznie biblioteki wydziałowe, ale bez głównej? Pewne funkcje administracyjne przejmą centra, np. ds. przetargów, licencji. Korzystać będziemy nie tylko z Wirtualnej Biblioteki Nauki, ale innych rozwiązań krajowych, sami zajmując się tylko bazami małymi, zasobami specjalistycznymi. Albo pozostanie model, który po części już realizujemy: cały ruch odbywać się będzie w bibliotekach wydziałowych, a główna pozostanie tylko jako „administrator”, „organizator” pewnych zadań?

A może właśnie wręcz przeciwnie? James O'Donnell (2013, s. 81) twierdzi, że wydawcy mają nadzieję, że w przyszłości czytelnik nadal będzie chętnie płacił za specjalne informacje, ale zastanawia się, czy nie są zbyt optymistyczni. Gdy nadmiar informacji zacznie go zalewać, chętnie „zapłaci” za pomoc w dotarciu do tego, co potrzebne, za pomoc w jej znalezieniu. Obecnie, w tym łańcuchu procesu produkcji, rozprowadzania i konsumpcji wiedzy właśnie bibliotekarze uczynili tę umiejętność swoją specjalnością. Ponadto są liderami, przynajmniej dla wykładowców akademickich, w nowym środowisku informacyjnym, dlatego że są rozerwani pomiędzy rosnącym popytem a rosnącą podażą oraz wzrostem cen po stronie dostawców. W związku z tym to oni już od dawna podejmują oparte na faktach decyzje dotyczące własności i dostępu, wydruku oraz wersji elektronicznej, itd. Czyli w skrócie, są naszymi czołowymi pragmatykami. Czy możemy sobie wyobrazić, że w przyszłości bibliotekarze będą dobrze opłacanymi kierownikami wydziałów naszych uniwersytetów, a nauczyciele jedynie ich akolitami w łańcuchu dystrybucyjnym? Nie możemy tego wykluczać.

W jakim kierunku pójdą zmiany struktur organizacyjnych w bibliotekach uczelnianych, o ile one pozostaną? Będzie to oczywiście zależało od przypisanym im zadań, ale czy przewidujemy pójście w kierunku rozwiązań części dużych bibliotek niemieckich, w których zostały one zredukowane do 3-4 dużych jednostek zarządzających podstawowymi procesami? (Hudzik, 2017). Bardzo to zmieni sposób zarządzania takimi bibliotekami, ale także funkcje bibliotekarzy i stawiane im oczekiwania, nie tylko w odniesieniu do ich kompetencji merytorycznych, ale także osobowościowych. Rodzi to oczywiście pytanie o to, jak chcemy budować zespół pracowników bibliotek w epoce „poderegulacyjnej”. Jakie będą wymagania (lub ich brak) co do naszego zawodu? Sami się wykluczymy, ograniczymy możliwości naszego działania? Nie będziemy partnerami? Sami „odejdziemy” czy zostaniemy zastąpieni pracownikami tańszymi, czyli gorszymi? Jeżeli wdrożone zostaną wszystkie zapisy projektu ustawy 2.0, to raczej obawiać się możemy odgórnym ograniczeń, bo odczytuję je jako napisane przez osoby nie widzące w nas liczących się partnerów, na rozwój których kładzie się nacisk, zapraszając nas do świadomego współdziałania w rozwoju ważnych sfer życia naukowego, dydaktycznego.

Jakie będą oczekiwania wobec nas organizatorów, naukowców wynikające z założeń co do ich rozwoju? Czy ważny będzie rozwój naukowy czy ważniejsze rankingi, zdobywanie punktów? Jeśli pierwsze, to będziemy mieli zadania związane z zasobami, ich organizacją, obsługą. Jeśli drugie, to będziemy działali na rzecz jak najlepszego opisanego „dorobku”, po to, aby przysporzyć punktów, będziemy szukali możliwości takiego publikowania artykułów, by były jak najlepiej znajdowane, cytowane. Parametryzacja wyznacza obecnie ważną rolę bibliotek jako jednostek wspierania nauki, ale można sobie wyobrazić szybko

proces automatyzacji pobierania danych od wydawców tekstów naukowych, budowania indeksów, a więc pozbawienia nas tej funkcji.

Oczywiście, mamy nadzieję, że pozostanie nam realizacja innych funkcji. Jacek Wojciechowski podkreśla, że punktem wyjścia do rozwoju nauki są dyskusje, wymiana treści. Dostrzega dużą rolę bibliotek(arzy) w administrowaniu dyskusją naukową, w tworzeniu i utrzymywaniu portali, grup dyskusyjnych. Faktycznie, istnieją próby podejmowania się realizacji takich wyzwań, ale może to zrobić kto inny! Podobnie, problem wspierania badań – wymyka się on według niego z ram kooperacji tworzenia bibliotecznego zaplecza badawczego. Podaż materiałów rośnie gigantycznie, tak samo mnożą się pola badawcze, następuje ich rozdrobnienie. Wzrośnie więc tym samym waga informowania badaczy o rozwoju nauki, dorobku innych – np. tworzenie bibliografii, informacja o lokalizacji i dostępie (Wojciechowski, 2017).

Za bardzo ważne uznajemy w naszych perspektywach sprawę dydaktyki, szkoleń z zakresu dostępu do informacji czy prowadzenia zajęć na uczelni. Czy pójdziemy w kierunku części bibliotek amerykańskich, gdzie bibliotekarz jako partner prowadzi wstęp do każdego przedmiotu na temat zasobów, źródeł z tego zakresu? Czy zwycięży wzór np. Viadriny we Frankfurcie n/O, w której szkolenia powierzono specjalnie powołanemu Centrum Dydaktycznemu? Czy, nawet nie gromadząc samodzielnie wielkich zasobów, stając się „tylko” czy „aż” wielkim punktem dostępu do e-zasobów, nie staniemy się przede wszystkim właśnie centrum nawigacji w tym świecie informacji, miejscem kształcenia użytkowników, jak się w nim poruszać? Inni je wytwarzają, archiwizują, chronią, ustanawiają warunki dostępu, a my jesteśmy – o czym już wspominałem – „tylko”, ale i „aż” przewodnikami po tej wirtualnej rzeczywistości?

Należy wspierać wszelkie procesy dydaktyczne na uczelni, tworząc dla nich zaplecze. Zastanawiając się, jak zorganizować tę współpracę, J. Wojciechowski proponuje wyznaczenie reprezentantów ze strony naukowców, jak i bibliotek, konsultujących się ze sobą, organizujących dwustronny przekaz informacji, służący budowie pod te potrzeby zaplecza. Czyli wskazuje rolę biblioteki jako wsparcie dla dydaktyki poprzez budowę warsztatu (Wojciechowski, 2012). W jakiej postaci? Budowy tradycyjnego zasobu tekstów drukowanych czy dostępów elektronicznych? Przygotowywania zestawów semestralnych w takiej postaci? Czy w każdym możliwym modelu potrzebna będzie biblioteka i bibliotekarz? Czy może zadanie to wykona samodzielnie profesor, jego pomocnik lub nawet ewentualnie studenci? Można sobie wyobrazić, że z tego, co jest dostępne za darmo lub z pozyskanych przez wykładowcę zasobów odpłatnych (ze środków na ten cel przeznaczonych dla niego na uczelni) przygotowują dla każdego wykładu, ćwiczeń, zestaw materiałów w postaci elektronicznej dostępny dla danej grupy studentów – co już częściowo się dzieje.

Wyraźnie pojawia się tu problem etyki zawodu – odpowiedzialności za dostarczoną treść, udzieloną informację. Czy będę jej współodpowiedzialnym „współautorem”, czy tylko dostawcą, biernym pośrednikiem? Jeśli współautorem, czy podejmę się odpowiedzialnie udzielenia informacji, wiedząc po jak rozległym i nawet dla bibliotekarzy nie zawsze odkrytym świecie, poruszam się? Jak się zachowam, będąc tylko pośrednikiem? Którą z tych ról przewidywać będzie dla nas nasz organizator? Każda z nich postawi przed nim inne wyzwania natury kwalifikacyjnej, organizacyjnej, finansowej. Czy powróci wizja Nicholasa i Dobrowolskiego o zróżnicowaniu bibliotek z uwagi na rangę, zamożność, możliwości uczelni?

Pozostają jeszcze pytania o to, jak średnia długość życia, kwestia przechodzenia na emeryturę wpływać będą na kwestię zatrudnienia? Na jak długo będziemy w bibliotekach zatrudniani? Co z miejscem dla młodych? Czy pracownicy doświadczeni, pracujący wiele lat będą nadążali za rozwojem nauki, potrzebami, oczekiwaniami użytkowników? Szybkie zmiany w technologii sprzyjają zatrudnianiu młodych. A może ważne będzie to doświadczenie starszych? Jak pogodzić to w organizacji biblioteki?

Biblioteka w kontekście pytań o jej otoczenie

Poza wskazanymi, pozostaje całe spektrum innego typu pytań, spoza, zdawałoby się, nawet dość odległego otoczenia bibliotek, każących nam zastanawiać się, czy i jak wpłyną na instytucje zwane bibliotekami. Przedstawiciele wielu dyscyplin zastanawiają się dziś bowiem między innymi nad pytaniami:

Jaki będzie ewentualny wpływ religii na rozwój nauki, kultury?

Jakie niepokoje, ruchy czekają nas w zakresie życia społecznego, wywołane dokonującymi się w jego zakresie przemianami?

Jaki będzie wpływ e-technologii na ewolucje człowieka – jakie zmiany? Nie wiemy! A w tym zakresie np. mieści się też poruszany problem telepatii, której wykorzystanie ma „uwolnić” nas od wielu przeszkód w komunikacji społecznej.

Jakie będą skutki ewentualnych kataklizmów – brak wody, epidemie, choroby, wybuch gwiazdy neutronowej, wybuchy na słońcu, mające nastąpić już „wkrótce” przebiegunowanie magnetycznych biegunów ziemi, powodujące np. poważne problemy z zasilaniem? Coraz częściej podkreśla się, że nasze uzależnienie od technologii oznaczać będzie koniec cywilizacji w sytuacji np. braku dopływu energii.

Te zarysowane i tysiące innych problemów każą nam się zastanowić, co mamy robić, gdy nie wiemy, co nam przyszłość przyniesie, nie wiemy, na co zwracać uwagę, a co w naszych rozważaniach możemy pominąć, bo choć dziś jawi nam się jako zagrożenie, jutro zostanie wyeliminowane? Poddać się i czekać bezradnie?

Nie jest łatwo, jak pisze Harari, myśleć o przyszłości, szukać nowych rozwiązań, ponieważ zwykle na nasze myśli i działania silnie wpływają współczesne ideologie i systemy społeczne. Tak naprawdę nikt nie wie, jak w roku 2050 będą wyglądały rynek pracy, rodzina czy ekologia, albo które systemy religijne, ekonomiczne i struktury polityczne zdominują świat. Ale pisze też, że choć przyszłość (w tym rozkwit sztucznej inteligencji i biotechnologii) z pewnością odmieni świat, wszystkie rysowane scenariusze należy rozumieć raczej jako możliwości niż przepowiednie. Jeśli któraś z tych możliwości nam się nie podoba, jak najbardziej możemy zacząć myśleć i zachowywać się w nowy sposób – taki, który zapobiegnie urzeczywistnieniu się tej konkretnej możliwości (Harari, 2017).

Czyli nie mamy, czy wręcz nie możemy się poddawać, czekać biernie, ale korzystając z nauk z zakresu zarządzania, mamy w swym codziennym działaniu stosować metodę scenariuszową. Zastanawiać się, rozpoznawać wszystkie warunki bieżące i próbować przewidywać ich rozwój w przyszłości, ich ewentualny wpływ i oddziaływanie na różne sfery życia, w tym i na biblioteki. Nawet, jeśli nam się czasem wydaje, że to wróżenie z fusów, że to stracony czas. W oparciu o rozpoznanie trendów zewnętrznych, oceny kluczowych czynników sukcesu własnej instytucji, tworzyć modele, scenariusze, zgodnie z którymi będziemy postępować. Nie jeden scenariusz, a właśnie scenariusze, te najbardziej prawdopodobne, ale też te optymistyczne i pesymistyczne. Jeśli cokolwiek wokół nas będzie się zmieniało, mamy być przygotowani, mamy mieć scenariusz zachowań, nie być zaskoczonym, ale zmodyfikować swe działanie i...trwać, rozwijać się, doskonalić, spełniać oczekiwania zgodnie z wizjami, w budowaniu których my sami uczestniczymy, które sami kreślimy, a nie tylko tymi, które ktoś za nas i dla nas – bez naszego udziału – zbuduje.

Bibliografia

- Cellary, W. (2018). A bibliotekarze przetrwają. *Gazeta Wyborcza*. Magazyn Poznań, 114(9328), PO1, 14.
- Czakov, W. (2016). Rola repozytorium wiedzy w społeczeństwie sieciowym. W: D. Pawelec (red.), M. Waga (red.), J. Witek (red.), *Światła biblioteki otwartej. Rola biblioteki akademickiej w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego* (s. 118). Katowice: Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek: Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka.
- Duguid, P. (2013). Materia ma znaczenie. *Przeszłość i futurologia książki*. W: G. Nunberg (red.), *Przyszłość książki* (s. 89-138). Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Eco, U. (1996). *Nowe środki masowego przekazu a przyszłość książki*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Mazurek, M. (2018). Era automatów. Za 20 lat mało kto będzie pracował. *Głos Wielkopolski*, 100, 10-11.
- Gołębiewski, D. (2008). *Śmierć książki*. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Greenemeier, L. (2018). Nie wierz swoim oczom. *Świat Nauki*, 5(321), 9-10.
- Harari, Y.N. (2017). *Homo deus. Krótka historia jutra*. Warszawa: Wydawnictwo Literackie.
- (Hold), (2018). Dno pełne metali. *Wiedza i Życie*, 6(1002), 12.
- Hudzik, K. (2017). *Biblioteki uniwersyteckie w Niemczech w epoce cyfrowej. Ciągłość i zmiana*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

- Kłosiński, K. (2016). W oku cyklonu. Biblioteka między wspólnotą informacji a prawem własności intelektualnej. W: D. Pawelec (red.), M. Waga (red.), J. Witek (red.), *Świata biblioteki otwartej. Rola biblioteki akademickiej w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego* (s. 120). Katowice: Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka : Oficyna Wydawnicza Waclaw Walasek.
- Mikołajska, A. (2006). Francuskie biblioteki miejskie BMVR. *Przegląd Biblioteczny*, 3, 351-359.
- Nicholas, D., Dobrowolski, Z. (2012). O przyszłości bibliotek. *Przegląd Biblioteczny*, 4, 523.
- Nunberg, G. (red.) (2013). *Przyszłość książki*. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- O'Donnell, J. (2013). Pragmatyka nowego: Tritesiusz, McLuhan, Kasjodor. W: G. Nunberg (red.), *Przyszłość książki* (s. 81). Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Wojciechowski, J. (2012). Biblioteki akademickie: obszary kooperacji. *Przegląd Biblioteczny*, 4, 477-492.
- Wojciechowski, J. (2017). Biblioteki w procesach naukowych. Referat wygłoszony na: Biblioteka naukowa czy jeszcze naukowa? Poznań 25-26.10.2017.

Źródła internetowe

- Penn, L. (2018). Alternative Ways of Obtaining Scholarly Articles and the Impact on Traditional Publishing Models from a UK/European Perspective. *Serials Review*, 44(1), 40–50. doi: <https://doi.org/10.1080/00987913.2018.1433906>
- Piowar, H., Priem, J., Larivičre, V., Alperin, J. P., Matthias, L., Norlander, B., Hausteijn, S. (2018). The state of OA: a large-scale analysis of the prevalence and impact of Open Access articles. *Peer J*, 6, e4375. doi: <https://doi.org/10.7717/peerj.4375>
- Słownik języka polskiego, <https://sjp.pwn.pl/sjp/;2576386>
- <http://www.faz.net/aktuell/beruf-chance/beruf/koeln-kaempft-gegen-platzmangel-in-der-uni-bibliothek-15341423.html>

Notka biograficzna

dr hab. Artur Jazdon

Ukończone studia wyższe w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM – Poznań 1979. Uprawnienia bibliotekarza dyplomowanego – 1988. Doktorat z nauk filologicznych w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej – Uniwersytet Wrocławski 1989. Habilitacja z nauk humanistycznych w zakresie bibliologia i informatologia – 2013 Uniwersytet Śląski. Pracownik Biblioteki Uniwersyteckiej od 01.05.1979, od roku 1984 wicedyrektor, w latach 1992-2017 Dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej. Staże w bibliotekach krajowych i zagranicznych (m.in. Warszawa, Kraków, Brno, Berlin, Bayreuth, Leeds, Ryga). Realizacja zajęć dydaktycznych w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM, Instytucie Filologii Polskiej UAM, Wyższej Szkole Umiejętności Społecznych. Wykłady m.in. z zakresu „Nowoczesna organizacja i zarządzanie systemem informacyjnym”. Treści przedstawiane w ramach przedmiotu mają zapoznać słuchaczy z najnowszymi tendencjami w organizacji i zarządzaniu instytucjami non-profit. Wskazać mają zmiany dokonujące się w ich otoczeniu i ich wpływ na w/w instytucje. Słuchacze mają nabrać przekonania, iż instytucje te – wbrew wielowiekowej tradycji – muszą stać się instytucjami stale ewoluującymi, muszą być nowoczesnie zarządzane i organizowane. Zajęcia wyposażać mają słuchaczy w zasób podstawowych pojęć i wiedzy teoretycznej, ale również pozwolić na wyrobienie w nich podstawowych umiejętności praktycznych związanych z budową założeń planów marketingowych, finansowych, obliczania wskaźników do prowadzenia analiz, konstruowania struktur organizacyjnych i zakresów zadań na stanowiskach pracy. Autor: 5 książek i ponad 130 artykułów w zakresach: historii ruchu wydawniczego, drukarstwa i księgarstwa; organizacji i zarządzania bibliotek; polityki kadrowej w bibliotekach; finansowania nauki i bibliotek; komputeryzacji bibliotek i procesów bibliotecznych. Redaktor naczelny rocznika „Biblioteka”, koordynator i kierownik zespołu projektu AFBN.

System Informacji Naukowej Politechniki Poznańskiej jako narzędzie komunikacji z użytkownikiem w relacji bibliotekarz – pracownik naukowy

Karolina Popławska¹, Jakub Bajer²

Abstrakt

W obliczu dynamicznie zmieniających się potrzeb środowiska akademickiego, wymogów MNiSW dotyczących raportowania dorobku naukowego i parametryzacji jednostek naukowych, w polskich instytucjach naukowych pojawiła się potrzeba kompleksowego podejścia do gromadzenia informacji z bardzo różnorodnych źródeł.

Aby zoptymalizować zarządzanie dorobkiem naukowym uczelni, zarówno na poziomie metainformacji, jak i na poziomie treści cyfrowych, Biblioteka Politechniki Poznańskiej podjęła w 2015 roku współpracę z Poznańskim Centrum Superkomputerowo-Sieciowym. Celem współpracy było wypracowanie efektywnego narzędzia wspierającego działalność biblioteki w tym zakresie. Narzędzie to ma docelowo łączyć cechy takich systemów, jak: repozytorium instytucjonalne (ang. IR), system informacji o bieżących badaniach realizowanych na uczelni (ang. CRIS) oraz platforma do zarządzania zasobami cyfrowymi (ang. DAM).

Celem niniejszego referatu jest prezentacja założeń powstałego systemu, doświadczeń płynących z jego dotychczasowej eksploatacji, a także zarysowanie jego dalszych planów rozwojowych.

Słowa kluczowe:

System Informacji Naukowej Politechniki Poznańskiej, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe, dorobek naukowy, jakość danych, komunikacja, użytkownik

---

1 Karolina Popławska, karolina.poplawska@put.poznan.pl, Biblioteka Politechniki Poznańskiej

2 Jakub Bajer, jakub.bajer@put.poznan.pl, Biblioteka Politechniki Poznańskiej

The Science Information System at Poznan University of Technology as a tool for communicating with the user in the librarian – scientist relation

Abstract

In the face of dynamically changing needs of the academic environment and the requirements of the Ministry of Science and Higher Education regarding the scientific achievements and evaluation of scientific units, a need for a comprehensive approach to gathering information from a wide variety of sources has appeared in many Polish scientific institutions.

To optimize the management of the university research output, both on the meta-information and the digital content level, in 2015 Library at Poznan University of Technology initiated cooperation with Poznan Supercomputing and Networking Center. The aim of this cooperation was to develop an effective tool supporting library activities in that domain. The tool is supposed to connect features of systems such as institutional repositories (IR), current research information systems (CRIS) and digital asset management platforms (DAM).

The scope of this paper is to present the base assumptions of the new system, the experiences related to its exploitation so far and also to depict its future development plans.

Keywords:

Science Information System at Poznan University of Technology, Poznan Supercomputing and Networking Center, scientific achievements, data quality, communication, user

Wstęp

Dane dotyczące dorobku naukowego Politechniki Poznańskiej (dalej: PP) gromadzone były do tej pory w wielu oddzielnych systemach, takich jak: bazy publikacji pracowników, biblioteki cyfrowe, repozytoria instytucjonalne. Ze względu na przeznaczenie powyższych systemów, zakres gromadzonych informacji różnił się; ten sam dokument mógł występować w kilku miejscach. Powstały chaos informacyjny znacząco utrudniał zarządzanie danymi na poziomie całej uczelni (wyszukiwanie, raportowanie, aktualizacja). Jednocześnie, niezbędne stało się zbieranie informacji dotyczących nie tylko publikacji, ale także innych typów danych, takich jak: projekty badawcze, patenty, programy finansowania badań, raporty, dokumentacja techniczna i inne.

Dwa podstawowe systemy, umożliwiające zarządzanie informacją o dorobku naukowym uczelni, to:

- IR – Institutional Repository (repozytorium instytucjonalne) – zbiór wyników badań (głównie publikacji) tworzony w celu gromadzenia, archiwizacji i udostępniania dorobku intelektualnego instytucji;
- CRIS – Current Research Information System – system informacji o bieżących badaniach, przechowujący dane o prowadzonych projektach badawczych, instytucjach i osobach związanych z badaniami, programach finansowania badań oraz pozwalający na zaawansowane zarządzanie tymi danymi (wyszukiwanie, aktualizacja, raporty, statystyki).

Obecnie (stan na wrzesień 2018) obserwuje się tendencję do integracji obu tych systemów i wdrażania bardziej kompleksowych modeli danych.

Do roku 2014, Biblioteka PP, wykorzystywała następujące systemy i narzędzia:

- BIBLIO – Bibliografia Publikacji Pracowników Politechniki Poznańskiej;
- Repozytorium Naukowe Politechniki Poznańskiej – zbiór zasobów online objętych jednym systemem wyszukiwawczym (dLibra);
- ResearcherID (RID) – dane dotyczące publikacji indeksowanych w bazie WoS, pozyskiwane są na podstawie numeru RID pracownika;
- eDorobek – narzędzie wewnętrzne, stworzone w Bibliotece PP w celu ułatwienia pracownikom Uczelni przekazywania w wersji elektronicznej pełnych tekstów publikacji.

W 2014 roku Politechnika Poznańska, we współpracy z Poznańskim Centrum Superkomputerowo-Sieciowym (dalej: PCSS), podjęła działania zmierzające do stworzenia jednego spójnego systemu typu CRIS, rozbudowanego o funkcje repozytoryjne, który docelowo ma zastąpić dotychczas używane systemy i narzędzia.

Założenia nowego systemu

Dane gromadzone przez pracowników Biblioteki PP, we współpracy z pracownikami naukowymi, dostarczane były do tej pory poprzez następujące kanały komunikacyjne:

- wprowadzenie podstawowych informacji o publikacji z wykorzystaniem autorskiego narzędzia eDorobek;
- aktualizacja indywidualnych profili ResearcherID przez pracowników PP;
- kontakt bezpośredni lub e-mailowy i przekazanie tekstu publikacji.

Wizja nowego rozwiązania zakładała utworzenie spójnego środowiska do zarządzania zasobami cyfrowymi Uczelni oraz bieżącą informacją o działalności naukowej podejmowanej przez pracowników PP. Kluczowe miało być zapewnienie dobrej dostępności kompleksowych informacji dla użytkowników końcowych (zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych), zbudowanie jednolitego środowiska składowania i przetwarzania danych, przystosowanego do współdzielenia przez wiele jednostek organizacyjnych, wsparcie komunikacji

wewnątrz Uczelni, na linii pracownicy naukowcy – Biblioteka PP – władze PP oraz zautomatyzowanie komunikacji pomiędzy nowym systemem, a systemami zewnętrznymi – w szczególności Polską Bibliografią Naukową (dalej: PBN) (Popławska, Bajer, Kozak, Szymczak, & Werla, 2016).

Prace, nad nowym systemem, skupiły się na zaspokojeniu szeregu oczekiwań i wymagań wynikających z doświadczeń pracowników naukowych PP z dotychczas wykorzystywanymi systemami, a także na dostosowaniu do wytycznych związanych z raportowaniem publikacji do PBN.

Powyższe przesłanki przełożyły się na następujące założenia, dzięki którym szeroko rozumiana komunikacja pomiędzy wszystkimi użytkownikami systemu przebiegałaby w jasny i prosty sposób:

- Z perspektywy użytkowników końcowych:
  - estetyczny i przyjazny interfejs oferujący rozbudowane możliwości wyszukiwania i przeglądania danych;
  - wizualizacja gromadzonych danych;
  - optymalizacja, pod kątem indeksowania treści przez wyszukiwarki internetowe oraz pod kątem pobierania danych do menadżerów bibliografii.
- Z perspektywy redaktorów wprowadzających dane do systemu:
  - wsparcie utrzymania, szeroko rozumianej, wysokiej jakości danych;
  - minimalizowanie nakładu pracy osób wprowadzających dane, bez konieczności upraszczania modelu danych;
  - usprawnienie komunikacji pomiędzy pracownikami Biblioteki PP a pracownikami naukowymi Uczelni.
- Z perspektywy administratorów systemu:
  - raportowanie na podstawie gromadzonych danych, zarówno na potrzeby wewnętrzne władz Uczelni i jej jednostek organizacyjnych, jak i na potrzeby indywidualnych pracowników naukowych;
  - wsparcie przekazywania danych do PBN;
  - udostępnianie statystyk o najczęściej odwiedzanych stronach i wyszukiwanych frazach.

Wdrożenie Systemu Informacji Naukowej Politechniki Poznańskiej

Nowy system został wdrożony, na potrzeby wewnętrzne PP, w maju 2016 r., a publicznie został otwarty we wrześniu tego samego roku, pod nazwą System Informacji Naukowej PP (dalej: SIN PP; dostępny pod adresem <https://sin.put.poznan.pl/>) (Rys. 1.).

Rys. 1. Interfejs systemu SIN PP

Źródło: Pobrano 18 maja 2018 z: <https://sin.put.poznan.pl/>

Interfejs systemu podzielony jest na dwie części – stałe menu nawigacyjne systemu dostępne po lewej stronie oraz część główna, zmieniająca się w zależności od aktualnie odwiedzanego miejsca w systemie. Na stronie głównej, poza informacją wprowadzającą, widoczne są podstawowe dane statystyczne, związane z liczbą zapisów w bazie oraz wykresy podsumowujące dorobek naukowy z podziałem na lata i wydziały PP.

W części nawigacyjnej możliwe jest zapoznanie się z informacjami o Uczelni (zatrudnione osoby, struktura organizacyjna) oraz o wynikach prac naukowych, a także o miejscach prezentowania tych wyników (czasopisma, konferencje). Uzyskane, w efekcie przeglądania czy przeszukiwania, listy publikacji można eksportować do arkusza kalkulacyjnego. Dzięki temu dane mogą być wykorzystane do tworzenia dowolnych analiz i zestawień dorobku osób czy jednostek organizacyjnych PP.

Sposób prezentacji informacji, na poziomie pojedynczego zapisu, na przykładzie artykułu naukowego, przedstawiono na rysunku 2. (Rys. 2.). Poniżej tytułu znajduje się lista autorów publikacji, na której dla każdego z autorów, afiliujących publikację do PP, określona jest właściwa jednostka organizacyjna (indeks górny liczbowy) oraz status danej osoby (indeks górny literowy). Informacje o osobach w systemie przechowywane są w sposób znacznie bardziej rozbudowany niż tylko literowy zapis imienia i nazwiska. Dla każdej z osób przechowywane są różne

apelacje, pod którymi osoba ta występuje, czyli różne formy pisowni imienia czy nazwiska, w tym również nowe formy związane np. ze zmianą nazwiska po ślubie. Dzięki temu, niezależnie od tego jak dana osoba jest zapisana jako autor w treści artykułu, system jest w stanie zaprezentować kompletny zestaw informacji o dorobku danej osoby. Afiliacja do wydziału jest z kolei nie tylko częścią informacji o osobie, ale też ma odrębne miejsce w kontekście danej publikacji. Dzięki temu, system jest w stanie obsłużyć sytuacje takie, jak przechodzenie pracowników naukowych pomiędzy poszczególnymi jednostkami organizacyjnymi, czy afiliowanie publikacji do innej jednostki organizacyjnej niż ta, która jest aktualnym miejscem zatrudnienia danej osoby.

Tytuł	⊗ Functionalization of organically modified silica with goldnanoparticles in the presence of lignosulfonate
Autorzy	Emilia Konował (WTCH) ^{1P} , Anna Modrzejewska-Sikorska (WTCH) ^{1P} , Mykhailo Motylenko, Łukasz Klapiszewski (WTCH) ^{2P} , Marcin Wysokowski (WTCH) ^{3D} , Vasilii V. Bazhenov, David Rafaja ^P , Hermann Ehrlich, Grzegorz Milczarek (WTCH) ^{1P} , Teofil Jesionowski (WTCH) ^{2P} <small>¹ Instytut Chemii i Elektrochemii Technicznej, Wydział Technologii Chemicznej, Politechnika Poznańska ² Instytut Technologii i Inżynierii Chemicznej, Wydział Technologii Chemicznej, Politechnika Poznańska ³ Wydział Technologii Chemicznej, Politechnika Poznańska ^P pracownik ^D doktorant</small>
Rok publikacji	2016
Opublikowano w	International Journal of Biological Macromolecules Rocznik: 2016 Tom: vol. 85
Typ artykułu	artykuł naukowy
Język publikacji	angielski
Słowa kluczowe	EN silica lignosulfonate gold nanoparticles
Strony (od-do)	74 - 81
DOI	10.1016/j.ijbiomac.2015.12.071
Punktacja MNiSW	35
Ujednolicona punktacja MNiSW za lata 2013-2016	35
Impact Factor	3,671

Rys. 2. Przykład widoku publikacji w SIN PP

Źródło: Pobrano 18 maja 2018 z: <https://sin.put.poznan.pl/>

Te zaawansowane mechanizmy, w połączeniu z intuicyjnym interfejsem wprowadzania i edycji danych, dają redaktorom bazy bardzo nowoczesne narzędzie do zarządzania informacjami o dorobku naukowym uczelni.

Na rysunku 2. (Rys. 2) warto też zwrócić uwagę na sekcję „Opublikowano w”. Poszczególne elementy (w tym przypadku tytuł czasopisma, rocznik i tom) są elementami interaktywnymi, prowadzącymi do rozszerzonych informacji o źródle publikacji. Dzięki temu możliwe jest nawigowanie od jednego artykułu, poprzez czasopismo, do innych artykułów opublikowanych przez pracowników PP w tym samym źródle.

W zakresie raportowania, poza wspomnianą wyżej możliwością eksportu list publikacji do formatu arkusza kalkulacyjnego, możliwe jest też przeglądanie zestawień rocznych zawierających liczbę publikacji dla poszczególnych wydziałów, z podziałem na różne kategorie, wymagane przez władze Uczelni:

- publikacja w czasopiśmie z IF (część A wykazu MNISW),
- Journal Citation Report (JCR) ≥ 40 ,
- publikacja w czasopiśmie nieposiadającym Impact Factor (IF) (część B wykazu MNiSW),
- publikacja w materiałach konferencyjnych,
- autorstwo monografii naukowej w języku angielskim, niemieckim, francuskim, hiszpańskim, rosyjskim lub włoskim,
- autorstwo monografii naukowej w języku polskim,
- autorstwo rozdziału w monografii naukowej w języku angielskim, niemieckim, francuskim, hiszpańskim, rosyjskim lub włoskim,
- autorstwo rozdziału w monografii naukowej w języku polskim,
- inne publikacje,
- pozycje popularno-naukowe i popularyzatorskie.

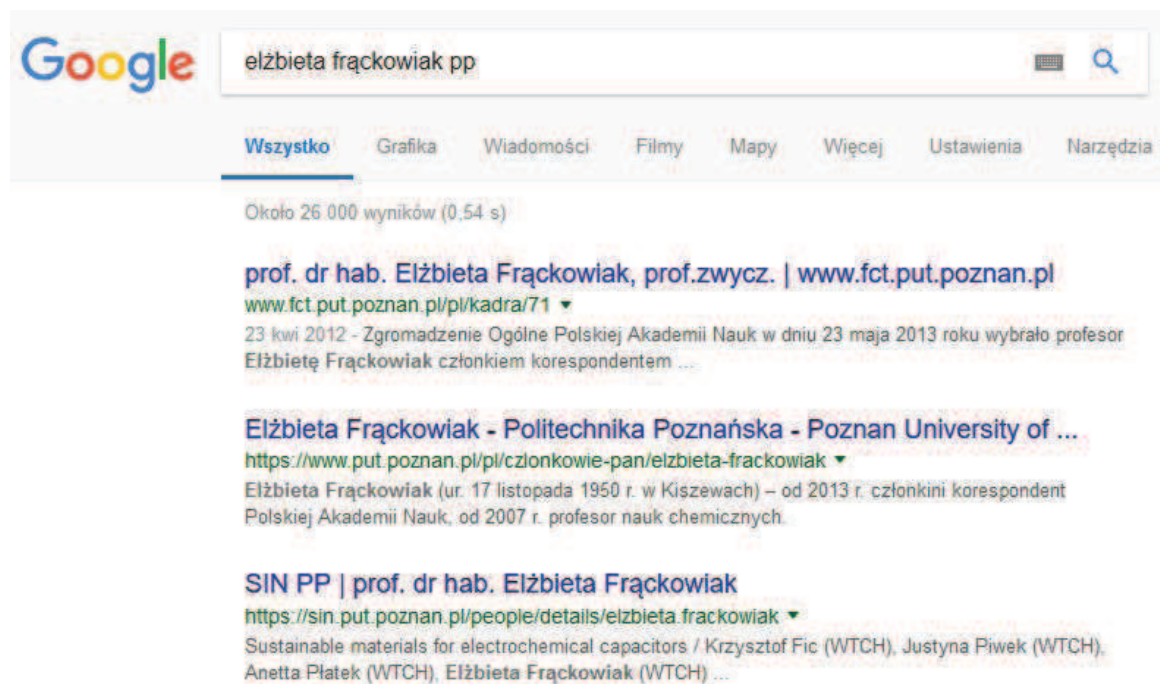
W zakresie zapewniania jakości danych w systemie, głównymi wykorzystywanymi mechanizmami są (Szycmezak, 2015):

- słowniki wartości poszczególnych pól, w tym słowniki złożone, takie jak lista osób,
- mechanizmy wykrywania duplikatów w bazie, generujące okresowo raport o potencjalnych duplikatach,
- mechanizmy automatycznej walidacji danych wprowadzanych do formularzy,
- wsparcie dla wielojęzyczności, dzięki któremu pola tekstowe, takie jak tytuł czy listy słów kluczowych mogą być powielane i wprowadzane osobno dla każdego języka, w którym występują.

Inną istotną cechą systemu jest bardzo dobra indeksowalność przez roboty wyszukiwarek internetowych oraz dobre pozycjonowanie wyników wyszukiwania.

Statystyki pokazują, iż użytkownicy Google najczęściej trafiają na system SIN PP, wpisując do Google imię i nazwisko (bądź samo nazwisko) osób pracujących w PP. W niektórych przypadkach nazwisko to jest połączone ze skrótem nazwy Uczelni, ale są też przypadki, gdzie samo imię i nazwisko, wprowadzone jako zapytanie do Google, dało wyniki z SIN PP na bardzo wysokim miejscu (około 3 pozycji lub poniżej) (Rys. 3.).

Rys. 3. Wynik wyszukiwania w Google

Źródło: Pobrano 18 maja z: <https://www.google.com/>

Dorobek naukowy, najpopularniejszych pracowników, wyświetlany jest kilkadziesiąt razy w miesiącu. Tak częste upowszechnianie informacji o dorobku naukowym ma wymierne korzyści zarówno dla samych naukowców, jak i dla całej Uczelni.

Komunikacja z użytkownikiem w relacji bibliotekarz – pracownik naukowy

W SIN PP został zaimplementowany szereg mechanizmów usprawniających proces komunikacji pomiędzy użytkownikami systemu; w szczególności pomiędzy pracownikami naukowymi, a zespołem redakcyjnym.

Przede wszystkim, SIN PP został zintegrowany z centralnym systemem uwierzytelniania PP eLogin (Rys. 4.).

The screenshot shows the eLogin portal for Politechnika Poznańska. The header includes the university logo and name, and navigation links for 'Zgłoś uwagę', 'Pomoc', and 'Wyloguj'. The main content area is titled 'Dostępne systemy' and contains a list of available systems: SIN, Biblioteka eRezerwacje, ePracownik, Pomoc, and ePoczta. A 'Włącz tryb edycji' link is also present.

Rys. 4. Centralny system uwierzytelniania PP eLogin

Źródło: Pobrano 18 maja z: <https://elogin.put.poznan.pl/>

Pozwala to na identyfikację użytkownika w systemie bez konieczności dodatkowego logowania. W najbliższym czasie (plan na rok 2019) mechanizm ten zostanie dodatkowo rozszerzony o automatyczną synchronizację z bazą pracowników i doktorantów PP.

Każdy zalogowany użytkownik ma możliwość zgłoszenia swoich publikacji bezpośrednio w SIN PP – funkcja ta przejęła zadania dotychczas używanego narzędzia eDorobek. Pracownik naukowy, zgłaszając publikację, podaje jedynie najistotniejsze dane bibliograficzne, używając w tym celu uproszczonego formularza edycyjnego. Zanim zgłoszenie zostanie wysłane, może być wielokrotnie edytowane w formie szkicu. Po wysłaniu zgłoszenia jest ono widoczne dla redaktora odpowiedzialnego za dany wydział – otrzymuje status „Zgłoszony”. Jednocześnie, takie zgłoszenie jest widoczne dla pozostałych autorów, co eliminuje konieczność wielokrotnego zgłaszania tej samej publikacji. Następnie redaktor weryfikuje przesłane informacje oraz uzupełnia opis bibliograficzny – zgłoszenie otrzymuje status „Weryfikowany” (Rys. 6.). Zgłoszenie może nie zostać przyjęte, w przypadku błędnych lub niewystarczających informacji – otrzymuje wtedy status „Odrzucony”, a informacja o przyczynie odrzucenia jest wysyłana automatycznie drogą mailową do autora, który ma możliwość korekty i ponownego wysłania zgłoszenia. Statusy zgłoszenia są reprezentowane w systemie ikonami, co pokazuje rysunek 5. (Rys. 5.)

Zgłoszenia publikacji

Filtrowanie

Zgłoszone Weryfikowane Odrzucone Tylko z wydziałów redaktora

Pokaż 100 Sortuj według daty zgłoszenia od najstarszej

Wyniki wyszukiwania (34)

< Poprzednie 1 z 1 Następne >

1. Hydrothermal Synthesis of Advanced Chitin-Based Materials / Marcin Wysokowski, Sabine Kaiser, Teofil Jesionowski

Dodane: 23.01.2018 11:56 | Ostatnia modyfikacja: 23.01.2018 11:56

Rys. 5. Statusy zgłoszenia publikacji w SIN PP

Źródło: Pobrano 18 maja z: <https://sin.put.poznan.pl/>

Akceptacja zgłoszonej publikacji, przez redaktora, jest jednoznaczna z jej upublicznieniem w systemie, a jej autorzy są informowani drogą mailową o dodaniu publikacji.

Jak wspomniano powyżej, wszyscy autorzy publikacji są na bieżąco informowani, na jakim etapie opracowania jest zgłoszenie. Jednocześnie każdy autor ma dostęp do podglądu swoich zgłoszeń wraz z informacją o ich statusie.

Rozdział (weryfikowany)

Dodane: 07.12.2017 13:47 | Ostatnia modyfikacja: 22.12.2017 08:59

Wiadomość wysłana do autora 15.12.2017: Szanowny Panie, wprowadzam właśnie przesłaną przez Pana prezentację. Mam jednak wątpliwość - podany przez Pana w zgłoszeniu tytuł różni się od tego na przesłanym dokumencie.

Tytuł: High temperature coatings from post processing Fe-based chips and Ni-based alloys as a solution for critical raw materials

Autorzy: Tomasz Dudziak, Anna Olbrycht, Adelajda Polkowska Boroń, Patryk Skierski, Artur Wypych (WBMiZ) ^{1P}, Andrzej Ambroziak, Paweł Krężel

¹ Instytut Inżynierii Materiałowej, Wydział Budowy Maszyn i Zarządzania, Politechnika Poznańska | P pracownik

Rys. 6. Przykład zgłoszenia publikacji w SIN PP

Źródło: Pobrano 18 maja z: <https://sin.put.poznan.pl/>

Dodatkowo, system umożliwi każdemu użytkownikowi zgłaszanie uwag do publikacji widocznych w publicznym interfejsie poprzez formularz widoczny na rysunku 7. (Rys. 7.).

Strona główna / Publikacje / Graphite expanded as ... / Zgłoś uwagę

Artykuł

Zgłoś uwagę do publikacji Graphite expanded as a film-forming material on a steel surface

Imię

Nazwisko

E-mail

Wiadomość

Kopia wiadomości automatycznie zostanie przesłana na Pana/Pani adres e-mail

[Anuluj](#) [Wyślij](#)

Rys. 7. Formularz zgłoszenia uwagi do publikacji w SIN PP

Źródło: Pobrano 18 maja z: <https://sin.put.poznan.pl/>

Dzięki implementacji w SIN PP powyższych funkcji znacznie wzrosła świadomość pracowników naukowych PP związana z poprawnością i rzetelnością przekazywanych danych bibliograficznych. Bieżąca informacja o stanie opracowania zgłoszenia publikacji istotnie wpłynęła na poprawę komunikacji, a tym samym na współpracę pomiędzy bibliotekarzem (redaktorem) a pracownikiem naukowym.

Podsumowanie

Efekty wdrożenia SIN PP pokazują, że jest to narzędzie dobrze sprawdzające się w realiach polskiego środowiska naukowego i nadaje się do bieżącego zarządzania informacją o dorobku naukowym. System pełni jednocześnie rolę kompletnego kanału komunikacji, pomiędzy wszystkimi użytkownikami, co znacząco wpływa na tempo wprowadzania danych oraz ich jakość.

System jest ciągle rozwijany i zmierza stopniowo w kierunku założonej wizji. Dalsze prace związane z jego rozwojem obejmują przede wszystkim:

- integracja SIN PP i Repozytorium Naukowego PP;

- integracja SIN PP z API (mechanizm pozwalający na automatyczną komunikację systemów zewnętrznych) Polskiej Bibliografii Naukowej, obejmująca wysyłanie danych bezpośrednio z SIN PP do PBN, weryfikację ich poprawności i spójności;
- integracja SIN PP z systemem ERP PP (Enterprise Resource Planning);
- integracja SIN PP z API ORCID;
- usprawnienia funkcjonalne SIN PP obejmujące m.in.: responsywność serwisu, wielokryterialne fasetowanie wyników, rozbudowanie mechanizmu raportów i statystyk;
- moduł informacyjny służący udostępnianiu danych związanych z projektami architektonicznymi;
- moduł wspierający przechowywanie i udostępnianie informacji o patentach oraz własności intelektualnej PP;
- moduł gromadzenia informacji o projektach badawczych;
- moduł gromadzenia danych badawczych;
- publiczne udostępnienie API SIN PP;

Powyższe zadania realizowane będą w czteroletniej perspektywie ogólnouczelnianego projektu NCBiR nr POWR.03.05.00-IP.08-00-PZ1/17, którego Biblioteka PP jest uczestnikiem, przewidzianej na lata 2018-2021.

Bibliografia

- Popławska, K., Bajer, J., Kozak, M., Szymczak, M. & Werla, M. (2016). System Informacji Naukowej Politechniki Poznańskiej jako przykład współpracy między jednostkami naukowymi. W: A. Dymmel, S. D. Kotuła (red.), *Czytelnicy – zasoby informacji i wiedzy. Tradycja i przemiany w czasach kultury cyfrowej i Internetu* (s. 109-125). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Szymczak, M., W stronę Uczelnianej Bazy Wiedzy nowej generacji (2015). W: M. Odlanicka-Poczobutt (red.), *Systemy biblioteczne nowej generacji. Platformy usług* (s. 25-27). Gliwice: TYPO Usługi Wydawnicze, Jadwiga Popowska.

Źródła internetowe

<http://www.eurocris.org/>
<https://dingo.psn.pl/dlibra/>
<https://sin.put.poznan.pl>
<https://www.google.com/>
<https://eloin.put.poznan.pl>

Notka biograficzna

Jakub Bajer

Absolwent Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w zakresie informacji naukowej. Z Biblioteką Politechniki Poznańskiej związany od 22 lat. W roku 2011 objął funkcję kierownika Oddziału Technologii Informacyjnych i Komunikacyjnych. Aktywnie zaangażowany w tworzenie Systemu Informacji Naukowej Politechniki Poznańskiej, którego zadaniem jest upowszechnianie wyników działalności naukowej pracowników, doktorantów i studentów Politechniki Poznańskiej,

---

w tym bieżące dokumentowanie oraz archiwizowanie dorobku publikacyjnego, a w najbliższej przyszłości gromadzenie całego dorobku naukowego Uczelni.

Karolina Popławska

Absolwentka pedagogiki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz studiów podyplomowych na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu z zakresu Information Management, Systems and Services. Z Biblioteką Politechniki Poznańskiej związana od 18 lat. W roku 2013 objęła funkcję kierownika Oddziału Informacji Naukowej. W 2015 roku została kierownikiem Zespołu do spraw Systemu Informacji Naukowej Politechniki Poznańskiej, którego zadaniem jest upowszechnianie wyników działalności naukowej pracowników, doktorantów i studentów Politechniki Poznańskiej, w tym bieżące dokumentowanie oraz archiwizowanie dorobku publikacyjnego, a w najbliższej przyszłości gromadzenie całego dorobku naukowego Uczelni. Ponadto w swojej pracy zajmuje się tworzeniem i prowadzeniem kursów e-learningowych na uczelnianej platformie moodle, a także jest osobą odpowiedzialną w Bibliotece za koordynowanie działań, mających na celu usprawnienie i ułatwienie studentom z niepełnościami dostępu do zasobów Biblioteki.

Niemiecka Biblioteka Cyfrowa – brama do kultury i wiedzy o Niemczech ... i o Polsce

Zdzisław Gębołyś¹

Abstrakt

Die Deutsche Digitale Bibliothek (DDB) (Niemiecka Biblioteka Cyfrowa) to biblioteka wirtualna łącząca na wspólnej platformie sieciowej 30 000 niemieckich placówek kulturalnych i naukowych, dostępna publicznie, według stanu na koniec 2012 roku dająca dostęp do 5,6 mln obiektów. DDB funkcjonuje od 28 XI 2014 roku.

W tekście zostanie przedstawiona geneza, cele i zadania DDB. Osobne miejsce znalazło omówienie architektury funkcjonalnej i informatycznej DDB. Celem tekstu jest również przedstawienie strategii wyszukiwawczych realizowanych w DDB. W tym kontekście została zwrócona uwaga na stosowany do indeksowania treści język informacyjno-wyszukiwawczy oraz metody wyszukiwania obiektów cyfrowych.

Sąsiedztwo historyczne i geograficzne skłoniło do dokonania analizy zbiorów DDB dotyczących Polski, w tym w języku polskim oraz w językach obcych. Na tej podstawie zostaną sformułowane wnioski, w jakim stopniu DDB może stanowić bramę do kultury i wiedzy, nie tylko o krajach niemieckojęzycznych, ale również o Polsce.

Słowa kluczowe:

Deutsche Digitale Bibliothek, biblioteki cyfrowe, zasoby, architektura, wyszukiwanie

---

German Digital Library – a gateway to culture and knowledge about Germany ... and about Poland

Abstract

Die Deutsche Digitale Bibliothek (DDB) is a virtual library combining 30,000 German cultural and scientific institutions on a common network platform, available to the public, as at the end of 2012, giving access to 5.6 million objects. DDB has been operating since November 28, 2014.

The paper present the origins, goals and tasks of DDB. It also offers an overview of functional and information architecture of DDB. The aim of the text is also to present search strategies implemented in DDB. In this context, attention was paid to the

---

¹ dr hab. Zdzisław Gębołyś, prof. nadzw. UKW w Bydgoszczy, zdzislaw.gebolys@ukw.edu.pl, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Katedra Informatyki i Bibliologii

information and search language used for indexing content as well as the methods of finding digital objects.

The geographical and geographical neighbourhood has led us to analyze the DDB collections on Poland, both in Polish and in foreign languages. On this basis, conclusions will be drawn to what extent DDB can be a gateway to culture and knowledge, not only about German-speaking countries, but also about Poland.

Keywords:

Deutsche Digitale Bibliothek, virtual libraries, resources, architecture, search

Wstęp

Deutsche Digitale Bibliothek (DDB), czyli Niemiecka Biblioteka Cyfrowa, jest największą i najważniejszą biblioteką cyfrową Niemiec. Mimo młodego wieku (powstała w 2014 r.) nie ma cienia przesady w określaniu jej mianem bramy do kultury i wiedzy o Niemczech, czy też centralnego portalu dającego dostęp do obiektów cyfrowych z obszaru kultury i nauki (Überuns, 2018). DDB przekracza wiele granic. Przekracza granice dyscyplin naukowych, łącząc w sobie obiekty pochodzące z wielu instytucji (archiwa, biblioteki, muzea, media-teki, instytucje edukacyjne i naukowe). DDB, będąc narodowym agregatorem Europeany, wykracza poza granice Niemiec, ułatwiając i umożliwiając dostęp do cyfrowego dziedzictwa Niemiec praktycznie całemu światu.

Celem niniejszego tekstu jest przedstawienie DDB w „całej krasie”. W szczególności uwaga zostanie zwrócona na genezę, cele i zadania DDB. Osobne miejsce zajmie omówienie uwarunkowań organizacyjnych i finansowych DDB. Przybliżone zostaną również: architektura funkcjonalna i techniczna DDB, metody opracowania zasobów cyfrowych oraz ich wyszukiwanie. DDB, dość dobrze omówiona w literaturze niemieckojęzycznej (Altenhöner, Müller & Parzinger, 2015, p. 238-250; Frischmuth & Schauerte, 2015, p. 232-237; Schwens, 2011, p. 142-143; Frischmuth, 2013, p. 480-483), jest dość słabo dotąd znana w Polsce. Świadczy o tym więcej niż skąpa literatura przedmiotu na jej temat (Hudzik, 2010; Lapp & Teebarth, 2011; Hudzik, 2017, p. 162-164). Z tego też względu w poniższej analizie zasobów DDB specjalne miejsce zajmuje obecność poloników.

W pracy podjęto próbę odpowiedzi na kilka pytań, z których wynikają hipotezy badawcze. Po pierwsze, na ile już teraz DDB jest źródłem wiedzy o niemieckim, europejskim i światowym dziedzictwie naukowym i kulturalnym. To jednocześnie pytanie o zakres i zasięg DDB. Po drugie, pojawia się pytanie o realny dostęp do udostępnianych poprzez DDB obiektów cyfrowych, a w tym kontekście o jej aparat wyszukiwawczy. Po trzecie, w kontekście pytania o proces tworzenia DDB, udowodniono, że DDB to ogromne przedsięwzięcie finansowe, logistyczne i techniczne.

W realizacji postawionych celów i przyjętych założeń wykorzystano zespół takich metod i technik badawczych, jak: analiza i krytyka źródeł (piśmiennictwa), metoda porównawcza oraz metoda bibliograficzna.

Geneza DDB

DDB pojawiła się w światowej przestrzeni informacyjnej w 2014 roku. Moment symbolicznego otwarcia biblioteki poprzedził kilkuletnie przygotowania i studia. Powstanie DDB zostało podjęte podczas konferencji szefów krajów związkowych w październiku 2009 roku, a uchwalone w grudniu 2009 roku. Oficjalnym powodem zlecenia budowy DDB była chęć wsparcia dążeń Unii Europejskiej w zakresie narodowych struktur cyfryzacji zasobów kultury państw członkowskich UE i ich jak najszersze udostępnienie społeczeństwu. Niemniej ważnym powodem, wewnętrznym (także zewnętrznym), była chęć zintegrowania dotąd rozproszonych i niezintegrowanych niemieckich bibliotek cyfrowych (Deutsche Digitale Bibliothek. Zusammenfassung der Anforderungsanalyse. Version 0.9. 20., 2010).

Zadanie to zostało wstępnie podzielone na dwa etapy. Etap I (lata 2009-2010) miał posłużyć do opracowania koncepcji DDB oraz do zaplanowania technicznej i organizacyjnej architektury DDB. W etapie II (lata 2010-2011) przewidziano realizację wytyczonych zadań i uruchomienie portalu. Nie można też zapomnieć o pracach przygotowawczych, sięgających jeszcze 2008 roku. Mamy na myśli ekspertyzy FraunhoferGesellschaft (Altenhöner, Müller & Parzinger, 2015, p. 238-240), koncepcję budowy i uruchomienia DDB autorstwa specjalnej grupy fachowej wyłonionej na poziomie federalnym i związkowym oraz studium wykonalności DDB, opracowane przez informatyka Michaela Christena (Lieder, 2011).

Niebagatelny krok w kierunku realizacji DDB było podpisanie porozumienia o zarządzaniu i finansowaniu DDB (2 XII 2009). Na jego mocy rząd federalny przeznaczył do 2011 roku 8,5 mln Euro na budowę infrastruktury DDB. Przyjęto również, że od 2011 roku w kosztach DDB będą partycypować po połowie rząd federalny i kraje związkowe, w kwocie 2,6 mln Euro przez 5 lat (Lieder, 2011). Koszty tworzenia eContent i utrzymania danych w przyszłości miały przejąć w pierwszej kolejności instytucje wyznaczone do tworzenia DDB, względnie ich organizatorzy. Za techniczną stronę realizacji DDB miał odpowiadać Fachinformationszentrum (FIZ) Karlsruhe – Leibniz-Institut für Informationsstruktur. W dziele DDB miały współuczestniczyć również różnorodne grupy fachowe tworzące sieć kompetencyjną DDB (Kompetenzwerk). Do zarządzania projektem została wyznaczona grupa sterująca, której rolę przejął od 2012 roku zarząd KNW-DDB razem z Deutsche Nationalbibliothek jako operacyjnym koordynatorem (Kompetenzenwerk, 2018).

Działaniom organizacyjnym towarzyszyła dyskusja polityczna w niemieckim parlamencie nt. narodowej strategii digitalizacji i jej finansowania. Do tej dyskusji na poziomie fachowym włączyły się środowiska zawodowe archiwistów, bibliotekarzy i muzealników. Ważnym krokiem w kierunku urzeczywistnienia DDB było zaprojektowanie i uruchomienie w 2013 roku Application Programming Interface (API) – portalu umożliwiającego dostęp do danych i metod DDBAPI (der Deutschen Digitalen Bibliothek, 2013).

Długo oczekiwany moment „uwolnienia” DDB, tj. włączenia DDB do Internetu nadszedł 31 marca 2014. Tak naprawdę DDB funkcjonowała już od co najmniej 2 lat w wersji testowej (Frischmuth & Schauerte, 2015, p. 232-237). Tak zwana wersja Beta, licząca ok. 4,7 mln obiektów, została udostępniona online 28 XI 2012. Na 2 miesiące przed udostępnieniem dla publiczności pełnej wersji DDB, w styczniu 2014 r., DDB liczyła już 6,25 mln obiektów.

Dalszy rozwój DDB znamionuje postęp geometryczny. Według stanu na 31 XII 2015 r. DDB obejmowała 18 155 905 obiektów, w tym 6 281 780 digitalizatów². W maju 2018 roku DDB rejestrowała już 24 170 302 obiekty, w tym 9 37 805 digitalizatów (Deutsche Digitale Bibliothek, 2018) – zob. tabela 1.

Tabela 1. Wykaz obiektów w DDB według typu mediów (rok 2015 i 2018)

Typ mediów	Wszystkie		Digitalizaty	
	2015	2018	2015	2018
tekst	3 834 755	5 826 824	36 821	6 476
obraz	2 419 465	3 428 145	1 054	2 349
audio	25 667	25 631	87	36
video	1 893	3 942	29	0
bez digitalizatu	11 874 125	12 592 471	—	—
razem	18 155 273	24 155 273	37 991	8 861

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Istota i zasoby DDB

DDB, najkrócej rzecz ujmując, jest kulturalnym i naukowym dziedzictwem Niemiec w formie cyfrowej. Celem DDB jest sukcesywne połączenie zasobów cyfrowych niemieckich instytucji kultury i nauki oraz udostępnienie obiektów cyfrowych użytkownikom z całego świata bezpłatnie, o ile tylko nie będzie

² Termin ten jako taki nie funkcjonuje w polskiej terminologii. Jego umieszczenie w tekście należy traktować jako propozycję. De facto nie istnieje w terminologii fachowej jeden, precyzyjny termin, który określałby całą „rodzinę” produktów procesu digitalizacji, niezależnie od wyjściowej formy wydawniczej oraz formatu zapisu danych.

to pozostawać w sprzeczności z przepisami prawa. DDB nie stawia też odgórných ograniczeń wobec instytucji chcących uczestniczyć w jej tworzeniu. O uczestnictwie rozstrzyga wola zainteresowanej placówki, posiadane przez nią dokumenty w formie cyfrowej. To stan, ale jednocześnie punkt docelowy, którego horyzont czasowy jest z góry trudny do przewidzenia. O przyjęciu, oprócz warunków prawnych, decydują kryteria jakościowe zorientowane na reguły określone wcześniej przez DFG. DDB nie podlega jakimkolwiek ograniczeniom formalnym i rzeczowym. Celem DDB jest gromadzenie obiektów ze wszystkich dziedzin wiedzy oraz we wszystkich możliwych formach wydawniczych. Elementem rozstrzygającym jest wartość kulturowa obiektu oraz jego dostępność w formie cyfrowej (Deutsche Digitale Bibliothek, 2018).

Statystyka DDB, łatwa do uchwycenia dzięki odpowiednim ku temu narzędziom dostępnym w portalu, dopiero w większej, rocznej perspektywie czasu pokazuje tendencje rozwojowe, oglądane według różnorodnych kryteriów. W ciągu niespełna 3 lat liczba obiektów zarejestrowanych w DDB wzrosła o blisko 30%, natomiast liczba digitalizatów – o 25%. Wzrost obserwujemy w obrębie wszystkich kategorii obiektów. Zastanawiająca, choć pewnie dająca się wytłumaczyć, jest malejąca liczba przybytków do DDB, zarówno obiektów niecyfrowych, jak i dokumentów cyfrowych – zob. tabela 2.

Tabela 2. Liczba przybytków napływających do DDB

Rok	Typ przybytków	
	Wszystkie obiekty	Digitalizaty
2014	130 097	35 974
2015	123 591	37 526
2016	109 603	30 693
2017	82 173	21 584
2018	8 896	2 385

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

DDB gromadzi wszystkie podstawowe typy dokumentów: tekstowe, wizualne, audialne i audiowizualne. Zdecydowanie największą grupę stanowią dokumenty piśmiennicze (62% digitalizatów, 24% obiektów), następnie dokumenty wizualne (36% digitalizatów, 14% obiektów), dokumenty audialne (0,3% digitalizatów, 0,1% obiektów), dokumenty audiowizualne (0,04% digitalizatów, 0,02% obiektów). Aż 52,3% obiektów w DDB nie posiada wersji cyfrowej (Deutsche Digitale Bibliothek, 2018). Z roku na rok zwiększa się udział digitalizatów w stosunku do dokumentów niezdigitalizowanych. „Hegemonia” dokumentów

piśmienniczych jest szczególnie widoczna wśród digitalizatów, w mniejszym stopniu natomiast wśród niezdigitalizowanych obiektów. Nie ma w tym zresztą nic zaskakującego. Odpowiada to wielkości zasobów mediów w udostępniających je instytucjach, co jest poniekąd pochodną ich historycznego rozwoju.

W dalszym ciągu charakterystyki zasobów DDB skupiono się na obu grupach dokumentów, wykorzystując ku temu filtry wyszukiwawcze. Zważywszy na proveniencję właściciela, dominującą pozycję w grupie obiektów zajmują dokumenty archiwalne (57,9%), na drugim miejscu plasują się biblioteki (29,4%), a na trzecim mediateki (5,3%). Nieco inaczej wygląda klasyfikacja rankingowa wśród digitalizatów – zob. tabela 3.

Tabela 3. Wykaz obiektów w DDB według typu instytucji (rok 2015 i 2018)

Typ instytucji	Wszystkie		Digitalizaty	
	2015	2018	2015	2018
Archiwum	11 023 861	13 979 904	25	1
Biblioteka	4 894 771	7 110 900	36 974	2 307
Instytucje pamięci historycznej	57 757	75 378	9	9
Instytucje naukowo-badawcze	620 993	654 255	12	49
Mediateka	1 276 157	1 288 808	9	—
Pozostałe	1 496	1 528	—	—

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Najwięcej obiektów cyfrowych w DDB pochodzi z bibliotek (59,6%), dalej z mediatek (13,7%) i muzeów (10%). Archiwa w tym względzie znajdują się dopiero na czwartym miejscu (9,7%). Liczby odzwierciedlają tylko status quo, tzn. stan digitalizacji zbiorów, ale też rezerwy tkwiące na tym polu – zob. tabela 4.

Tabela 4. Uczestnicy – instytucje współpracujące z DDB (rok 2016 i 2018)

Nazwa instytucji	Liczba placówek	
	2016	2018
Archiwa	618	2 565
Biblioteki	700	695
Instytucje pamięci historycznej	10	12
Instytucje badawcze	189	203
Mediateki	14	22

Nazwa instytucji	Liczba placówek	
	2016	2018
Muzea	708	754
Inne	85	91
Razem	4 339	2 324

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Zasięg językowy DDB jest nieograniczony, a jeśli ograniczony to tylko proveniencją językową pozyskiwanych do DDB zasobów. Dominująca pozycja języka niemieckiego to wyraz nie tyle przyjętych założeń, co faktycznej przewagi dokumentów niemieckojęzycznych w niemieckich przecież instytucjach. Wysoka pozycja łaciny jest pochodną przeszłości, tak jak rosnąca pozycja języka angielskiego – zob. tabela 5. Można oczywiście zakładać element przypadkowości, wynikający z doboru dokumentów. Jak się wydaje, będzie on jednak dotyczyć raczej zbiorów w najrzadziej reprezentowanych językach.

Tabela 5. Język obiektów rejestrowanych w DDB

Język	Obiekty cyfrowe	Wszystkie obiekty
Niemiecki	2 615 637	8 255 780
Łaciński	478 952	484 082
Angielski	239 752	392 444
Francuski	147 536	162 638
Włoski	39 101	45 145
Niderlandzki	24 271	27 347
Rosyjski	18 772	19 534
Polski	4 196	9 396

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Dziedzina/obszar wiedzy

Tak naprawdę niezmiernie trudno ustalić podział tematyczny zarejestrowanych w DDB obiektów. Utrudnia to z jednej strony brak indeksów, także w przypadku pozostałych cech wyszukiwawczych, a z drugiej strony ubogi dość zestaw słów kluczowych. Na jego podstawie możemy jednak określić obecną strukturę DDB, tj. dominującą pozycję obiektów z zakresu nauk humanistycznych i społecznych,

w drugiej kolejności nauk ścisłych, a dopiero na końcu tego szeregu – nauk stosowanych – zob. tabela 6.

Tabela 6. Działy wiedzy reprezentowane w DDB – wg częstotliwości występowania

Dział wiedzy	Obiekty cyfrowe	Wszystkie obiekty
Architektura	267 155	289 121
Sztuka	60 114	60 127
Polityka	89 907	128 013
Medycyna	88 132	206 158
Gospodarka	423 534	142 304
Kościół	26 498	30 375
Historia	25 631	71 622
Przemysł	23 932	60 358
Prawo	23 141	131 625
Fizyka	21 840	36 801
Rolnictwo	17 022	38 862
Informatyka	15 073	51 573
Budownictwo	13 581	14 454
Matematyka	12 404	31 240
Teologia	8 711	68 713
Literatura	8 155	20 992
Rzemiosło	5 192	8 787

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Topografia

Ciekawe w kontekście przeszłości, ale też teraźniejszości, wydaje się spojrzenie na zasięg terytorialny (przedmiotowy) zarejestrowanych w DDB obiektów. Tu też nie ma niespodzianek. Najwięcej dokumentów traktuje o Niemczech i to w obu kategoriach. Jak widzimy w tabeli 7 ranking wygląda nieco odmiennie w odniesieniu do innych krajów. Spośród zagranicznych państw najczęściej digitalizatów dotyczy Włoch, dalej Austrii i Polski. W całym zasobie DDB, uwzględniającym również obiekty niecyfrowe, druga pozycja przypada Francji, następnie Włochom, Austrii i Polsce – zob. tabela 7.

Tabela 7. Rozkład terytorialny obiektów cyfrowych i niecyfrowych w DDB

Kraj	Obiekty cyfrowe	Wszystkie obiekty
Niemcy	430 793	563 792
Włochy	14 409	17 615
Austria	10 015	11 520
Polska	8 230	11 168
Rosja	7 240	9 878
Ameryka	4 663	5 116
Niderlandy	3 573	5 395
Szwajcaria	3 277	12 176
Czechy	2 163	8 394
Francja	1 066	28 106

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Należy pamiętać, że statystyka ta obejmuje wyłącznie dokumenty poświęcone krajom (państwom), nie uwzględniając mniejszych jednostek terytorialnych, jak np. miasto, również wyróżnianych w DDB.

Dostawcy, współpracownicy

DDB nie tylko w założeniach jest ogólnoniemiecką inicjatywą. Wprawdzie do planu docelowego, czyli objęcia swoim „parasolem” 30 000 instytucji jeszcze daleko, ale już dziś zarejestrowanych jest w niej 4 338 instytucji ze wszystkich krajów związkowych. Terytorialny rozkład odpowiada wielkości i potencjałowi regionów. W pierwszej „trójce” znajdują się zatem trzy największe i najbogatsze landy: Nadrenia Płn. Westfalia, Badenia-Wirtembergia i Bawaria. Tu też obserwujemy wzrost zainteresowania projektem, co wyraża się niemal w podwojeniu liczby zarejestrowanych instytucji. Warunkiem podjęcia współpracy, oprócz rejestracji w portalu, jest udział w warsztatach, kongresach oraz grupach roboczych.

Stopniowo, choć powoli, rośnie liczba dostawców obiektów cyfrowych do DDB. W 2018 roku było to już 417 instytucji wobec 229 na koniec 2015 roku – zob. tabela 8. Największą aktywność we współpracy przejawiają archiwa, biblioteki i muzea oraz instytuty naukowo-badawcze. Wśród archiwów na plan pierwszy wybijają się: Landesarchiv Baden-Württemberg (510 730) oraz Stiftung Preußischer Kulturbesitz (607 326). Największym dostawcą digitalizatów wśród muzeów jest, jak do tej pory, Deutsches Historisches Museum (562 674) oraz Staatliche Museen Berlin (149 032). Podobna prawidłowość dotyczy bibliotek. Rekordzistą w tym względzie jest Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden

(1 815 912) oraz Bayerische Staatsbibliothek (1 123 187). Biblioteki należą do głównych dostarczycieli digitalizatów do DDB, ale na drugim miejscu plasują się nie archiwa i muzea, lecz mediateki, wśród nich Deutsche Fotothek (1 143 489), Deutsches Dokumentationszentrum für Kunstgeschichte – Bildarchiv Foto Marburg (369 254). Spory wkład do DDB wnoszą już istniejące biblioteki cyfrowe, jak zvd – zentrales Verzeichnis digitalisierter Drucke (2 534 467) i DigiZeitschriften (382 819) – zob. tabela 8.

Tabela 8. Liczba aktywnych dostawców danych do DDB

Typ	2015	2018
Archiwa	87	143
Biblioteki	22	36
Instytucje pamięci historycznej	4	5
Instytuty badawcze	19	48
Mediateki	8	14
Muzea	95	162
Inne	3	8
Razem	229	417

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Status prawny

Generalną zasadą korzystania z DDB jest bezpłatne użytkowanie. W DDB rozróżnia się jednak pomiędzy dostępem do zawartości portalu i jego użytkowaniem. Portal DDB umożliwia bezpłatny dostęp do tych wszystkich obiektów, które są także bezpłatne w instytucjach kulturalnych i naukowych. Inną kwestią jest korzystanie z digitalizatu, co określa regulamin udostępniania każdej placówki. Status prawny obiektów zarejestrowanych w DDB jest dość skomplikowany. Liczy aż 19 kategorii – zob. tabela 9. Zdecydowana większość z nich, tj. ponad 14% obiektów cyfrowych i około 12% obiektów niecyfrowych, może być użytkowana bez żadnych ograniczeń. Pozostałe obiekty są dostępne w przestrzeni informacyjnej na podstawie licencji Creative Common 3.0, Creative Common 4.0, mogą być dalej przetwarzane pod warunkiem przestrzegania praw licencyjnych. Tylko niewielka część obiektów z obu domen nie może być przetwarzana, a do zaledwie 98 939 obiektów (sic!) dostęp jest możliwy tylko po autoryzacji.

Tabela 9. Status prawnych obiektów zarejestrowanych w DDB

Status prawny	Obiekty cyfrowe	Wszystkie obiekty
Wolny dostęp	2 322 957	2 832 920
Public Domain Mark 1.0	1 483 612	1 485 925
Brak ochrony praw autorskich	1 829 924	1 029 924
Creative Common 3.0	920 027	921 770
Creative Common 3.0 – nie przetwarzane	711 245	711 504
Creative Common International	611 360	611 412
Creative Common 3.0 Deutschland	397 849	414 252

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Użytkowanie DDB

Portal DDB daje również wgląd w zasięg korzystania z jego zasobów. Jak dotąd, największą popularnością cieszą się obiekty dostępne z ograniczeniami lub na żądanie, relatywnie mniejszą – obiekty dostępne bez jakichkolwiek ograniczeń. Jak można przypuszczać, za ten stan rzeczy odpowiadają właściciele digitalizatorów narzucający taki właśnie sposób użytkowania, a źródłem takiego postępowania jest, jak sądzę, specjalna wartość dokumentów – zob. tabela 10.

Tabela 10. Dostępność zasobów DDB

Dostępność użytkowania	Obiekty cyfrowe	Wszystkie obiekty
Z ograniczeniami	4 512 915	4 548 720
Na żądanie	3 103 261	3 113
Bez ograniczeń	1 541 314	1 544 081

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Wyszukiwanie w DDB

Prawdziwym, przynajmniej z punktu widzenia użytkownika, sprawdzianem wartości biblioteki cyfrowej, tj. jej jakości i efektywności, jest, oprócz samych zasobów, aparat wyszukiwawczy. Wyszukiwanie DDB odbywa się w sposób typowy, w dwóch trybach: prostym i złożonym (zaawansowanym). Niestety, DDB nie oferuje żadnych innych opcji wyszukiwawczych. Nie ma tu możliwości przeszukiwania według indeksów, gdyż takie nie istnieją. DDB nie oferuje również innych, dodatkowych opcji wyszukiwawczych w postaci formularza wyszukiwawczego do przeglądania kolekcji. Wyszukiwanie w DDB odbywa

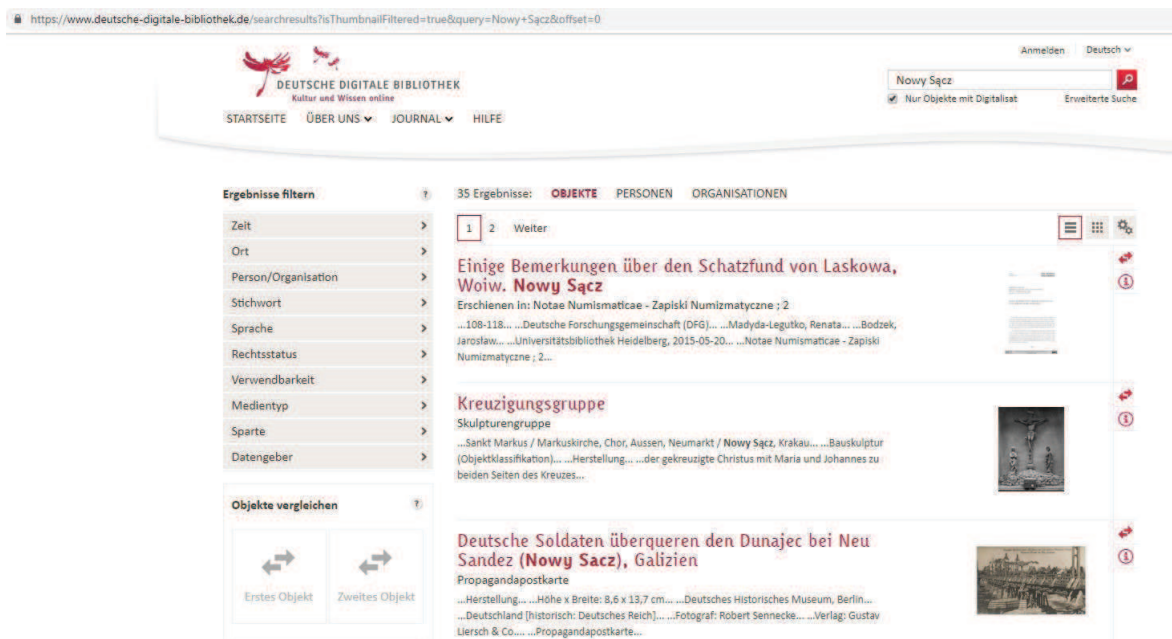
się przy użyciu następujących kryteriów: tytuł, miejsce wydania, opis bibliograficzny, chronologia, osoba, organizacja, słowo kluczowe, język publikacji, forma wydawnicza, dostawca danych, typ instytucji i oczywiście wszystkie pola. W wyszukiwaniu nie ma znaczenia wielkość liter. Podczas wyszukiwania użytkownik ma możliwość modyfikowania zapytania poprzez maskowanie przy użyciu gwiazdki * lub pytajnika. Z uwagi na wielojęzyczność zasobów DDB istotną kwestią jest ortografia. Zasadniczo nie wpływa ona na rezultat wyszukiwań, można zatem stosować w trakcie wyszukiwania narodową ortografię (Wałęsa). W każdym wypadku zostanie ona zaakceptowana przez system. Wyszukiwanie zaawansowane w DDB daje możliwość budowania złożonych zapytań przy użyciu dostępnych pól wyszukiwawczych połączonych ze sobą operatorami logicznymi: i, lub.

W wyszukiwaniu złożonym użytkownik może wybrać jedną z trzech opcji – przykład: Mickiewicz i Słowacki:

- jedno z pojęć – wyniki wyszukiwania obejmą wszystkie obiekty dotyczące Mickiewicza i Słowackiego,
- wszystkie pojęcia – odnalezione zostaną obiekty, w których współwystępuje Mickiewicz i Słowacki,
- dokładna kolejność słów – wynik wyszukiwania pokaże tylko te dokumenty, w których zachowana jest kolejność podanych słów w pytaniu, tj. Adam Mickiewicz, a nie Mickiewicz Adam.

W DDB możliwe jest również ograniczanie wyszukiwania przy pomocy pól specjalnych, np. chronologia. Wyszukiwanie w DDB może być prowadzone we wszystkich polach jednocześnie lub też w jednym (kilku) wybranych, w zależności od przyjętej metody wyszukiwania, prostej lub zaawansowanej. DDB pozwala też na filtrowanie wyników wyszukiwań. W roli filtrów występują wszystkie pola używane do wyszukiwania. Mieszczą w sobie podklasy, również służąc jako filtry. Można je zobaczyć, klikając „myszka” w pole „weiter” (dalej) lub „zurück” (wstecz). Przykładowo, przy wyszukiwaniu literatury polskiej można użyć w roli filtra nazwiska – Mickiewicz Adam – wybranego z pola „Osoba/organizacje”. Należy pamiętać, że stosując kombinację kilku filtrów, można wyniki wyszukiwań albo ograniczać (filtry z różnych kategorii), albo też rozszerzać (filtry z tej samej kategorii) (Deutsche Digitale Bibliothek. Einfache Suche, 2018; Deutsche Digitale Bibliothek. Erweiterte Suche, 2018).

Ważnym elementem funkcjonalności biblioteki cyfrowej, czy też serwisu agregującego, a DDB należy do takich, jest prezentacja wyników. Po zrealizowaniu zapytania w DDB otrzymujemy listę wyszukanych rekordów, uszeregowanych w porządku chronologicznym wpływów do DDB. Lista obejmuje wykazy skróconych opisów bibliograficznych – zob. rysunek 1.

Rys. 1. Wynik wyszukiwania w DDB

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Dopiero kliknięcie w wybrany rekord umożliwia przejście do jego metadanych opisu. W DDB podstawowym formatem dostarczenia danych do portalu jest EAD³ dla części archiwalnej portalu oraz DDBA. DDB akceptuje również metadane uzyskiwane od partnerów: METSIMOOS, MEIS ITEL, MARCXML, LIDO, deliXweb, ESEID, EDM, Dublin Core.

Opis obiektu dostępny na ekranie zawiera podstawowe dane bibliograficzne, stosownie do typu dokumentu w wersji podstawowej: skrócony opis bibliograficzny wzbogacony o słowa kluczowe, identyfikatory odnoszące się do systemu, w obrębie którego źródło jest jednoznacznie identyfikowane, link do katalogu, URN, miejsce przechowywania, status prawny. Z opisu zamieszczonego na ekranie można przejść do wersji elektronicznej obiektu. Opisy niektórych obiektów cyfrowych w DDB zaopatrzone są w linki do opisów pokrewnych – zob. rysunek 2.

3 EncodingArchivalDescription (EAD) - Format metadanych oparty na SGML utworzony dla opisu danych archiwalnych – zob. Słownik terminologii metadanych, (2018).

The screenshot shows the DDB website interface. At the top, there is a search bar with the text 'zbior krotki herbow' and a search button. Below the search bar, there are navigation links: 'STARTSEITE', 'ÜBER UNS', 'JOURNAL', and 'HILFE'. The main content area displays the following metadata:

Ergebnisliste Ergebnis 1 von 1 Zurück Weiter

Datengeber: **Bayerische Staatsbibliothek**
www.bsb-muenchen.de

Objekt beim Datengeber anzeigen

Link auf diese Seite f t g+

Zbior krotki herbow polskich oraz wstawionych cnotą i naukami Polakow

Beteiligte Personen und Organisationen: Chmielowski, Benedykt

Erschienen: W Warszawie : [W Drukarni Jego Krolew: Mcl'y Rzeczypospolitey Collegium Soc. Jesu], 1763

Sprache: Polnisch

Umfang: 423 S.

Link zum Katalogisat/OPAC: <http://opacplus.bsb-muenchen.de/titile/BV004766417>

URN: <http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver:pi?urn=urn:nbn:de:hbz:12-bsb10455605-5>

Identifizer: VD18 15347230-001

On the right side of the page, there is a thumbnail image of the book cover with the title 'Zbior krotki herbow polskich oraz wstawionych cnotą i naukami Polakow' and a small red icon in the top right corner.

Rys. 2. Opis metadanowy odnalezionego w DDB obiektu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Architektura i organizacja DDB

DDB funkcjonuje od samego początku na silnych, organizacyjnych podstawach. Współtworzące ją, poprzez swoje zasoby i swoją aktywność, instytucje (placówki) kulturalne i naukowe jako całość nie posiadają organizacyjnej formy. Organizację DDB można rozpatrywać na poziomie strategicznym i poziomie operacyjnym.

Poziom strategiczny tworzy sieć kompetencyjna, będąca związkiem uczestniczących w DDB placówek kulturalnych i naukowych (biblioteki, muzea, archiwa i in.). Do KZ należy 14 najważniejszych instytucji naukowych, m.in.: Bayerische Staatsbibliothek, Bibliotheksservicezentrum Baden-Württemberg, Bundesarchiv, Deutsches Filminstitut, Deutsche Nationalbibliothek, Stiftung Preußischer Kulturbesitz. Organami KZ są: zgromadzenie członków, kuratorium. Zarząd reprezentuje DDB i KZ na zewnątrz. Składa się z 3 osób i ich zastępców reprezentujących Stiftung Preußischer Kulturbesitz, Bayerische Staatsbibliothek, Landesarchiv Baden-Württemberg. Kuratorium jest odpowiedzialne za nadzorowanie KZ. Do kuratorium należy każdorazowo 4 członków spośród konferencji ministrów kultury krajów związkowych oraz 4 przedstawicieli rządu federalnego (Kompetenznetzwerk, 2018).

Sekretariat DDB znajduje się w siedzibie Stiftung Preußischer Kulturbesitz w Berlinie. Odpowiada za operacyjne funkcjonowanie centralnej infrastruktury DDB, np. techniki, administracji, serwisu, za koordynację, promocję, rozwój

techniczny i administracyjny. Centralna placówka serwisowa DDB znajduje się w Deutsche Nationalbibliothek. Do głównych zadań biura serwisowego należy fachowa i organizacyjna pomoc w zakresie dostarczania danych do DDB (Kompetenznetzwerk, 2018). Funkcję serwisową pełnią również poszczególne instytucje (muzea, archiwa, biblioteki, mediateki inne).

Technicznym operatorem DDB jest FIZ Karlsruhe. FIZ odpowiada za całą strukturę informacyjną DDB, czyli za portal, systemy przygotowawcze, normalizację danych, połączenie partnerów DDB w sieć. FIZ troszczy się również o dalszy rozwój interfejsu użytkownika. Za koncepcyjną i techniczną stronę finansowania DDB odpowiada Fraunhofer-Institut für Intelligente Analyse – und Informationssysteme (AIS) (Fraunhofer – Institut für Intelligente Analyse – und Informationssysteme AIS, 2018).

DDB nie jest klasyczną biblioteką cyfrową, tj. biblioteką udostępniającą w Internecie własne zasoby cyfrowe. DDB właściwie nie posiada własnych kolekcji cyfrowych, lecz pośredniczy w udostępnianiu zewnętrznych zasobów. Bardziej właściwe byłoby pojmowanie DDB jako kolekcji usług wspierających użytkowników w wykorzystaniu obiektów cyfrowych i niecyfrowych. W dokumentach programowych DDB jest określana mianem centralnego portalu, czyli serwisu informacyjnego zawierającego informacje interesujące dostawców i odbiorców DDB. DDB zawiera typowe informacje dla serwisów informacyjnych: dział aktualności, wiadomości, mechanizm wyszukiwania informacji, archiwum, pytania i odpowiedzi, pomoc, wizytówka, charakterystyka portalu i jego zasobów oraz inne. DDB korzysta także w szerokim zakresie z mediów społecznościowych Web 2.0: twitter, facebook, newsletter, E-mail.

Architektura DDB jest czymś wyjątkowym. Szkielet DDB tworzą 4 subportale: ProDDB, DDB Studio, API, Archivportal, każdy z nich reprezentujący ściśle określony serwis zorientowany na pełnione przez siebie funkcje.

ProDDB jest portalem rejestracyjnym, skierowanym nie tylko do nowych partnerów, ale również do tych, którzy już przesłali dane do DDB. DDB, krok po kroku, informuje zainteresowanych, jak zarejestrować dane do DDB, jakie stosować formaty danych, jak stosować licencje (Wilkommen bei DDB pro, 2018).

DDB Studio to portal, który pozwala na nadawanie obiektom cyfrowym nowych kształtów, nowych treści, między innymi zaopatrywanie ich w teksty, wzbogacanie w nowe materiały. DDB Studio umożliwia tworzenie własnej wirtualnej wystawy, wykorzystującej ku temu zasoby DDB (DDB Studio, 2018).

API to placówka umożliwiająca dostęp do danych przy wykorzystaniu szeregu metod. API umożliwia prowadzenie wyszukiwań z perspektywy sektora zainteresowanego. Dzięki API można wizualizować wyniki wyszukiwania, tworzyć wirtualne wystawy oraz dokonywać analiz statystycznych. Z API może korzystać każdy zainteresowany użytkownik.

Archivportal-D to portal umożliwiający rozległe, bezpłatne przeszukiwanie niemieckich archiwów od 2012 roku, stanowiący część DDB (Archivportal, 2018).

Polonica w DDB

DDB powinna trafić, jeśli się to już nie stało, na warsztat polskich naukowców jako niezmiernie cenne źródło informacji o dokumentach w języku polskim i Polski dotyczących. Wymowna i przekonująca w tym względzie jest statystyka ogólna i szczegółowa. Cały portal, według stanu na 2018 rok (z 22.07.18) odnotowuje 63 454 obiekty dotyczące Polski (hasło wyszukiwawcze Polen), spośród nich 601 w języku polskim – zob. tabela 11. W tej liczbie są zarówno dokumenty, jak też informacje, wydatki itd.

Faktyczną obecność poloników daje dopiero analiza językowo-rzeczowa. Wynika z niej jasno, że polonika stanowią zaledwie drobny ułamek spuścizny zarejestrowanej w DDB. Nawet, jeżeli uznać że DDB daleko do kompletności, to jest to co najmniej symboliczna reprezentacja w stosunku do potencjału mieszczącego się w niemieckich zasobach. Przykładowo, w jednej z największych bibliotek niemieckich – Bayerische Staatsbibliothek, kolekcja wschodnioeuropejska (Osteuropasammlung) liczy ok. 1,4 mln tomów, a wśród nich około 150 000 drukowanych tomów w języku polskim (Kunz, 2017, p. 345-356).

Tabela 11. Polonika w DDB

Zasięg	Język polski	Słowo kluczowe Polen
Cały portal	601	63 454
Wszystkie obiekty	3 854	9 396
Obiekty cyfrowe	3 046	4 196

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

Za ten stan rzeczy odpowiadają, jak się wydaje, obie strony współtworzące DDB, czyli DDB oraz dostawcy. Potwierdza to malejąca liczba wpływów, widziana w chronologicznej perspektywie – zob. tabela 12.

Tabela 12. Wpływy poloników do DDB

Typ dokumentów	Rok					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Wszystkie obiekty	458	510	383	391	190	1
Obiekty cyfrowe	21	10	5	5	0	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>

W uzyskaniu pełniejszego, wielowymiarowego obrazu poloników w DDB pomocne są narzędzia wyszukiwawcze. Dzięki nim możliwa jest charakterystyka formalna i treściowa poloników.

Charakterystyka formalna

Proweniencja poloników w DDB jest jednoznaczna. Największym dostawcą poloników do DDB są biblioteki i instytucje naukowo-badawcze. Pośród bibliotek na plan pierwszy wysuwają się 4 placówki: Deutsche Nationalbibliothek (9 833-47), Bayerische Staatsbibliothek (2 889 – 851), Staatsbibliothek zu Berlin (525-525), Bibliothekservicezentrum Baden-Württemberg (851 – 851). Do DDB trafiają przede wszystkim dokumenty piśmiennicze. Dokumenty wizualne i audiowizualne stanowią margines. Dostęp do poloników ułatwia niewątpliwie ich status prawny. Dokładnie 2 219 obiektów nie podlega z prawnych powodów ochronie prawa autorskiego. Stan statusu prawnego 860 obiektów jest nieznanym. Blisko 800 dokumentów cyfrowych (775) oraz 562 dokumenty z ogółu rejestrowanych obiektów posiadają status domeny publicznej 3.0, 4.0. Jak pokazuje inna statystyka, nie przeszkadza to w korzystaniu z DDB. Największą popularnością cieszą się właśnie obiekty podlegające ograniczeniom (2 806 – 2 672) oraz na żądanie (961 – 961). Paradoksalnie najmniejsze powodzenie mają dokumenty, z których można korzystać bez żadnych ograniczeń (98 – 96).

Charakterystyka treściowa

Struktura treściowa poloników w DDB wykazuje dominację dokumentów z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. Wśród ogółu obiektów na plan pierwszy wysuwa się historia Europy (826), teologia – chrześcijaństwo (360) oraz historia Niemiec (527). W kategorii obiektów cyfrowych najliczniejsze są polonika z zakresu historii Europy (74), następnie z dziennikarstwa (62) i geografii (58). Berlin (609 – 5478), Kraków (371 – 202), Warszawa (1176 – 337) to główne nazwy geograficzne pojawiające się w obiektach.

Do niemiłej ciekawych wniosków prowadzi analiza poloników pod kątem osób i/lub organizacji, których dotyczą. Według DDB Brockhaus (64 – 64?), Trewendt (64-64) i Zawadzki (36-31) należą do pierwszej „trójki” obiektów o proveniencji personalnej. Jak się wydaje, chodzi tu o wydawców. Aby uzyskać dokładniejsze dane (bardziej precyzyjne), należałoby przeszukać zasoby DDB, wpisując znane niemieckie i polskie nazwy osobowe, np. Mickiewicz – Goethe, Kohl – Wałęsa.

DDB – co dalej?

DDB obchodzi w 2018 roku 10. rocznicę powstania, jeśli brać rok 2008 jako punkt wyjścia, gdy DDB startowała w ramach projektu, najpierw jako koncepcja, następnie w kolejnych wcieleniach jako portal. Po 7 latach przyszedł czas na bilans oraz na dalsze określenie priorytetów.

Bilans lat 2011-2015 dokonany przez Franka Frischmutha i Günthera Schauerte podkreśla stworzenie fundamentów finansowych i organizacyjnych DDB (Frischmuth&Schauerte, 2015, p. 232-237). Konkretnie dokonania w tym okresie to uruchomienie pierwszej strony internetowej (w 2012 r.) i przedstawienie pierwszej pełnej wersji DDB (w marcu 2014). W lipcu 2015 roku został otwarty nowy portal DDB – DDBPro. W 2014 roku rozpoczęto budowę portalu Archivportal. W toku prac i wdrożeń jest rozbudowa infrastruktury danych oraz współpracy z agregatorami danych. Użytkownicy uzyskali dzięki ciągle rozwijanemu interfejsowi i narzędziom dostęp do coraz większej liczby obiektów. Wymowny jest wzrost liczby zarejestrowanych w DDB instytucji oraz przyrost liczby użytkowników.

DDB to „nie kończący się projekt” o wiadomym początku, a nieznanym końcu. Stąd też potrzeba określenia nowych celów, nowych priorytetów i przedsięwzięć. W tym duchu powstał plan strategiczny DDB (Strategienplan 2015-2020. Deutsche Digitale Bibliothek, 2015) na lata 2015-2020.

Wśród głównych celów strategicznych wymienia on między innymi dalszy rozwój DDB, stworzenie z DDB otwartej i nieodpłatnej platformy. DDB zakłada poprawę wyników (wzrost) jakości danych i obiektów. Zadaniem nie mniej ważnym jest wzrost liczby użytkowników portalu. W obszarze użytkownika przewidziana jest m.in. integracja indeksów wyszukiwawczych. Kierownictwo DDB za ważny cel swoich działań uważa działanie na rzecz poprawy ramowych warunków swojej działalności na poziomie kraju i UE. Aby to osiągnąć, konieczna jest dalsza praca nad rozwojem infrastruktury DDB z jednej strony oraz ujednoczeniem z drugiej strony, zwłaszcza w zakresie obsługiwanych formatów danych oraz narzędzi wyszukiwawczych (Schwens, 2011, p. 142-143).

Bibliografia

- Altenhöner, R., Müller, U., Parzinger, H. (2015). Strategienentwicklung in der Deutschen Digitalen Bibliothek – Prozess, Ergebnisse, Perspektive. *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie* (5), 238-250.
- Ceynowa, K. (2014). Digitale Wissenswelten – Herausforderungen für die Bibliothek der Zukunft. *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie* (4-5), 235-238.
- Frischmuth, F., Schauerte, G. (2015). Deutsche Digitale Bibliothek – eine Erste Bilanz 2011-2015. *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie* (5), 232-237.
- Kunz, N. (2017). Polonica der Bayerischen Staatsbibliothek – Bestände und digitale Dienstleistungen. *Z badań nad Książką i Księgozbiórami Historycznymi, Tom specjalny*, 345-356.

- Lossau, N. (2004). Suchmaschinentechnologie und Digitale Bibliotheken müssen das wissenschaftliche Internet erschliessen. *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie* (5-6), 284-294.
- Schwens, U. (2011). Chancen und Risiken der Deutschen Digitalen Bibliothek. *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie* (3-4), 142-143.
- Sumann, F., Lossau, N. (2005). Suchmaschinentechnologie und Digitale Bibliotheken: Von Theorie zur Praxis. *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie* (1), 13-17.

Źródła internetowe

- Frischmuth, F. (2013). „Ich sehe die Deutsche Digitale Bibliothek als eine gesellschaftliche Aufgabe”. Interview mit Frank Frischmuth, Geschäftsführer der Deutschen Digitalen Bibliothek (DDB b.i.t.online (6), s. 480-483, Pobrano 28 lipca 2018 z: <https://www.b-i-t-online.de/heft/2013-06-inhalt>
- Highlights der Sammlungen. Eine Kurzbeschreibung für Kultur- und Wissenseinrichtungen. Deutsche Digitale Bibliothek (2018) Pobrano 28 lipca 2018 z: https://pro.deutsche-digitale-bibliothek.de/downloads/public/anleitung_highlights-der-sammlungen.pdf
- Hudzik, K. (2010). Niemiecka Biblioteka Cyfrowa – portal kultury i nauki EBIB 6 (115), Pobrano 28 lipca 2018 z: <http://www.ebib.pl/2010/115/a.php?hudzik>
- Kompetenzenwerk, (2018). Pobrano 28 lipca 2018 z: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/content/ueber-uns/kompetenznetzwerk>
- Lapp, E., Teebarth, H.-J. (2011). DigiBibs, Deutsche Digitale Bibliothek und biblioteki cyfrowe: deutsche und polnische digitale Bibliothek auf dem gemeinsamen Weg in die Europeana Ein Tagungsbericht (10.-12.10.2011 in Lodz/Łódź) Pobrano 28 lipca 2018 z: www.ub.ruhr-uni-bochum.de/.../md/.../lodz2011tagungsbericht.pdf
- Lieder, H.-J. (2011). Deutsche Digitale Bibliothek. Sachstand und Perspektiven, Pobrano 28 lipca 2018 z: https://ub.uni-greifswald.de/.../bibliothek/.../Greifswald_DDB_sn.pdf
- Maier, G. (2012). Die Deutsche Digitale Bibliothek. Sachstand und Perspektiven aus archivischer Sicht; Fortbildung des VdB-Landesverbandes Bayern „Jenseits der Verbundkataloge. Die Zukunft der Recherche“ in der Bayerischen Staatsbibliothek, München, am 27. September 2012, Pobrano 28 lipca 2018 z: https://www.landesarchiv-bw.de/sixcms/media.php/120/54696/Praesentation_Maier_Digitale_Bibliothek.pdf+&cd=2&hl=pl&ct=clnk&gl=pl
- Strategienplan 2015-2020. Deutsche Digitale Bibliothek (2015) Pobrano 28 lipca 2018 z: https://pro.deutsche-digitale-bibliothek.de/downloads/public/ddb_strategieplan-2015-2020.pdf

Notka biograficzna

dr hab. Zdzisław Gębołyś, prof. nadzw. UKW w Bydgoszczy

Doktor habilitowany nauk humanistycznych. Profesor nadzwyczajny w Katedrze Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Redaktor Kroniki w „Przeglądzie Bibliotecznym” (2005–2009), członek polsko-niemiecko-czeskiego Zespołu Bibliografii Historii Śląska (1997–), członek zespołu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich ds. opracowania kodeksu etyki zawodowej bibliotekarza i pracownika informacji (2005). Autor 4 książek: Miejska Biblioteka Publiczna w Oświęcimiu 1948–1998. Zarys dziejów. Oświęcim 1998, 88 s. Współautor: S. Niedziela; Zawód bibliotekarski na ziemiach niemieckich w latach 1789-1871. Teoria i praktyka. Katowice 2002; Biblioteki mniejszości niemieckiej w II Rzeczypospolitej. Katowice 2012; Bolesław Ciepela. Monografia biobibliograficzna. Sosnowiec 2015. Autor i redaktor użytkowego programu komputerowego Dokumentacja w bibliotece (2007), redaktor skryptu Biblioteki szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy (2010) oraz autor ok. 230 publikacji naukowych. Redaktor poradnika dla dyrektorów, kierowników oraz pracowników bibliotek (2008), współredaktor kompletnej antologii narodowych kodeksów etyki bibliotekarskiej w języku polskim (2008) i angielskim (2012); członek zespołu informatora o polskich bibliotekach

i księgozbiorach na świecie (2009). Tłumacz i redaktor wydania krytycznego “Katechizmu biblioteki” Paula Ladewiga (Bydgoszcz 2016). Redaktor „Bibliografii druków w języku polskim wydanych na Litwie od 1944 do 2014 roku”. Sosnowiec; Wilno, 2015. Główne zainteresowania naukowe: zawód bibliotekarza – historia, współczesność, problemy etyki zawodu bibliotekarza; bibliografia – metodyka i teoria; organizacja i zarządzanie w bibliotekach; biblioteki mniejszości polskiej na Litwie i w Republice Czeskiej oraz biblioteki mniejszości niemieckiej w Polsce.

Ocena wykorzystania technologii informatycznych przez studentów i wykładowców akademickich – studium przypadku Biblioteki Politechniki Łódzkiej

Edyta Kołodziejczyk¹, Małgorzata Roźniakowska-Kłosińska²

Abstrakt

Transformacje, jakie zachodzą w technologii, badaniach naukowych, uczeniu się i nauczaniu wyznaczyły bibliotekom akademickim nowy kierunek (2018). Eksplozja ilości informacji produkowanych, w formie cyfrowej, radykalnie zmieniła oczekiwania jej potencjalnych użytkowników. Biblioteki reagują na zmieniające się potrzeby środowiska w sposób proaktywny i interaktywny, starając się zapewnić użytkownikowi poszukiwany zasób informacyjny i dostęp do niego niezależnie od miejsca, w którym jest on fizycznie bądź elektronicznie gromadzony oraz w cyfrowy sposób przetwarzany.

Celem artykułu jest przeprowadzenie wstępnej analizy umiejętności informatycznych, w zakresie ich wykorzystania w badaniach naukowych, dydaktyce i edukacji przez studentów oraz pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych Politechniki Łódzkiej.

Słowa kluczowe:

aplikacje mobilne, biblioteka akademicka, technologie komunikacyjno-informacyjne, Politechnika Łódzka

---

The evaluation of the use of ICT-based teaching and learning technologies – a case study of the Lodz University of Technology Branch Library

Abstract

The transformations that take place in technology, scientific research, learning and teaching have set a new direction for academic libraries. The great load of diverse information produced in digital form radically changed the needs and expectations of users. Libraries respond to the changing environment in a proactive and interactive

---

1 Edyta Kołodziejczyk, edyta.kolodziejczyk@p.lodz.pl, Biblioteka Politechniki Łódzkiej

2 Dr inż. Małgorzata Roźniakowska-Kłosińska, malgorzata.rozniakowska-klosinska@p.lodz.pl, Biblioteka Politechniki Łódzkiej

way, trying to provide the users with scientific information resources and wide access regardless of the place of its physical or digital storage.

The aim of the article is to conduct the preliminary analysis of how IT skills of students and research and education staff at the Lodz University of Technology are used in scientific research, teaching and learning.

Keywords:

mobile applications, academic library, ICT technologies

Biblioteki akademickie, jako jednostki organizacyjne uczelni, zawsze odgrywały w środowisku naukowo-badawczym i dydaktycznym ważną rolę. Wraz ze swymi *Alma Mater* wykazały zdolność przystosowywania się do zmian technologicznych, zwłaszcza tych zachodzących w obszarze technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Obecnie (2018 r.) dyskusje skupiają się na temacie redukcji zasobów fizycznych w bibliotekach. Dostęp do publikacji naukowych i materiałów dydaktycznych zmienił się i podąża w kierunku usług elektronicznych. Organizowanie, rozpowszechnianie i świadczenie tych usług nie jest jednak pozbawione wyzwań. Jednym z zagadnień jest tworzenie struktur architektury informacji i organizacji wiedzy, które ułatwią dostęp do narzędzi internetowych. Taka infrastruktura pomaga użytkownikom w zrozumieniu integracji publikacji naukowych. Rozwój technologiczny nie jest jedynym czynnikiem, który wpłynął na zmianę kanałów dostarczania usług. *Blended learning* (inaczej też *blearning*), czerpiąc z obszarów zarówno fizycznych, jak i wirtualnych przestrzeni, zmusił biblioteki akademickie do rekonfiguracji przestrzeni – odejścia od miejsc, które tradycyjnie były cichymi obszarami badawczymi na rzecz elastycznych i dynamicznych przestrzeni, dostosowanych do uczenia się grupowego i społecznego.

Współczesne biblioteki akademickie „wychodzą” poza mury swoich macierzystych instytucji do otwartych przestrzeni informacyjnych w Internecie, które wymagają ciągłego doskonalenia się, w oparciu o dostarczanie skutecznych, interaktywnych i elastycznych usług. Działania takie wspierają kulturę otwartości oraz generują zmiany. Przykładem owych zmian jest witryna biblioteczna (strona www), która tradycyjnie zawierała głównie statyczne, kierunkowe, opisowe informacje do wewnętrznych i zewnętrznych usług, teraz przekształciła się w bardziej dynamiczną przestrzeń online, wykorzystującą narzędzia Web 2.0. Kolejnym obszarem jest domena e-booków, stanowiąca coraz większą część usług internetowych oferowanych przez biblioteki, w której wciąż istnieją pewne istotne wyzwania oraz trudności związane z wyborem, licencjonowaniem, nabywaniem, zarządzaniem i promocją materiałów udostępnianych w sieci. Odrębną sferą działań jest popularyzacja produktów i usług oraz angażowanie się w dialog

z użytkownikami za pośrednictwem mediów społecznościowych. Biblioteki akademickie są ich aktywnymi użytkownikami, dzięki czemu dostarczane przez nie usługi są bardziej partycypacyjne i docierają do szerszej publiczności. Media społecznościowe ułatwiają bibliotekom:

- prowadzenie szkoleń w zakresie umiejętności informatycznych,
- tworzenie filmów instruktażowych,
- aranżowanie interaktywnych usług referencyjnych (np. najczęściej zadawane pytania),
- wyszukiwanie informacji w sieci,
- komunikację na płaszczyźnie naukowej (np. ResearchGate, Google Scholar, Academia.edu).

Innym polem aktywności jest wykorzystanie, w kształceniu, uczeniu się i prowadzeniu badań, urządzeń mobilnych, takich jak: tablety, smartfony i inne. Przystosowując te narzędzia do swoich potrzeb, biblioteki mogą podkreślić swoją wartość poprzez organizowanie i propagowanie szkoleń z „udziałem” nowych technologii.

Jednym z obszarów technologicznych, który przyciąga znaczące zainteresowanie użytkowników, są aplikacje Web 2.0. Pojęcie to zostało po raz pierwszy opisane w 1999 roku, przez DiNucci, w artykule zatytułowanym „Fragmented Future” (DiNucci, 1999). Głównym założeniem Web 2.0 jest zmiana sposobu interakcji użytkownika z siecią WWW – od biernego konsumenta informacji do aktywnego uczestnika tworzenia treści multimedialnych. Tak działają serwisy społecznościowe typu Facebook, czy Twitter. Podobne narzędzia są przydatne w środowisku akademickim. Wykładowcy wykorzystują różne technologie informatyczne, prowadząc wykłady, przesyłając prezentacje. Studenci – kształcąc się na poziomie e-learningu. Należy dodać, że jednym z filarów *b-learningu*, jest tzw. *mobile learning (m-learning)*, realizowany z użyciem mobilnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Jest to połączenie technologii mobilnych, bezprzewodowych sieci oraz technologii e-kształcenia. Ta forma umożliwia wykorzystanie własnych urządzeń mobilnych (np. tablety i smartfony) oraz uczenie się poprzez interakcje społeczne i treściowe (Postek, 2014).

W środowisku akademickim istnieją dwaj, bezpośredni, beneficjenci usług bibliotecznych: cyfrowi tubylcy (studenci) i cyfrowi imigranci (pracownicy naukowcy i wykładowcy) (Prensky, 2001, s. 1-6). Cyfrowi tubylcy (*digital natives*) to młodzi ludzie epoki cyfrowej, urodzeni po 1980 r., którzy posiadają zaawansowaną znajomość oraz biegłość w obsłudze nowych technologii. Preferują oni aktywne, a nie pasywne uczenie się oraz nieliniowy dostęp do informacji. Szczególną podgrupę w obrębie cyfrowych tubylców stanowi tzw. pokolenie C. Są to osoby urodzone po roku 1990, które nie potrafią już żyć poza siecią. Dla cyfrowych imigrantów nowe media nie są naturalnym środowiskiem bytowania,

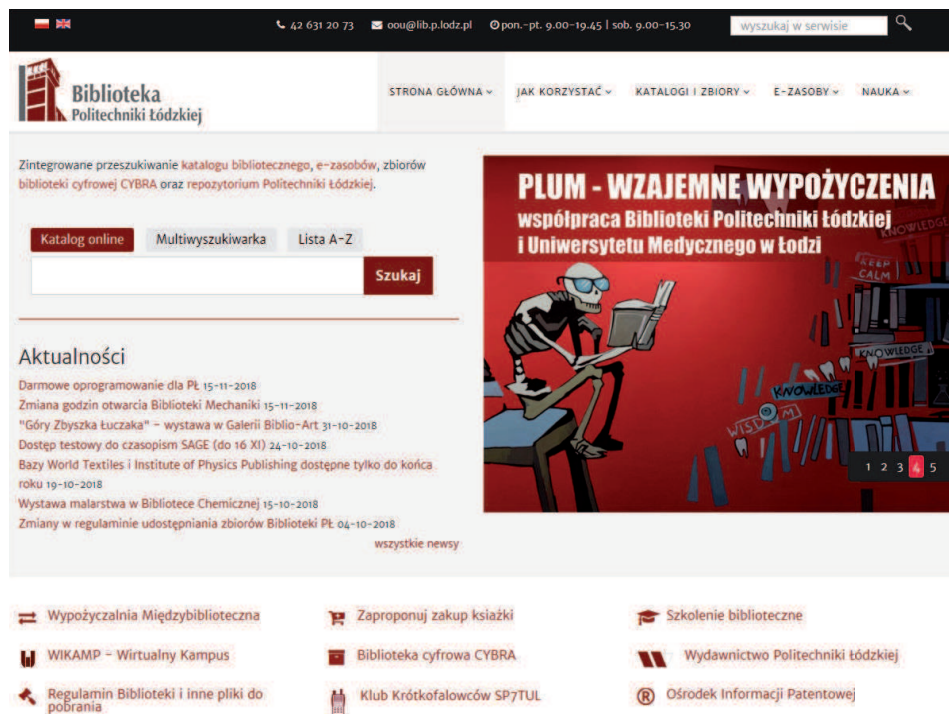
zdecydowanie lepiej pracuje się im na tekście drukowanym, potrafią korzystać z Internetu, ale nie w sposób zaawansowany (Mysior, 2014).

Z raportu „Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków” wynika, że najaktywniejszymi użytkownikami nowych technologii są osoby młode, szczególnie te, które się jeszcze uczą lub studiują; 80% z nich posiada smartfon (Batorski, 2015, s. 383). Z tego samego raportu można się dowiedzieć, że rośnie popularność Internetu mobilnego – korzysta z niego 36% studentów (tamże). Interesujące jest stwierdzenie, że „mężczyźni nieco chętniej niż kobiety sięgają po nowe technologie”. Z sieci korzystają prawie wszyscy młodzi ludzie w grupie 16-24 lat – 97,5%, 25-34 lat – 92,9%, 35-44 lat – 85,6%, 45-59 lat – 60,0%, 60-64 lat – 40,8%, 65 i więcej lat – 17,9% (Batorski, 2015, s. 384). W 2015 r. korzystanie z Internetu deklarowało 98,8% osób uczących się (Batorski, 2015, s. 393). Jednocześnie, dla 23% badanych zbieranie materiałów potrzebnych do nauki i pracy jest tylko jednym ze sposobów korzystania z Internetu (ten stan utrzymuje się od 2007 r.) (Batorski, 2015, s. 393).

Pojawienie się technologii informatycznych jest nowym paradygmatem, rozszerzającym poziom funkcjonowania biblioteki akademickiej i jej usług. Biblioteka Politechniki Łódzkiej, zgodnie z duchem Web 2.0, sięga tam, gdzie znajdują się jej użytkownicy. Ci zaś, coraz częściej, rezygnują z fizycznej obecności w bibliotece na rzecz cyfrowych usług, które dostępne są 24 godziny, 7 dni w tygodniu. Podstawowym źródłem informacji o zasobach i usługach Biblioteki PŁ jest jej strona internetowa (<http://bg.p.lodz.pl>). Wykorzystuje ona aktywnie social media, takie jak Facebook, Twitter, Google+, serwis Pinterest, Instagram oraz newsletter. Na stronie WWW znajduje się (stan na wrzesień 2018):

- multiwyszukiwarka – centralny indeks i interfejs wyszukiwania, który pozwala przeszukiwać kolekcje biblioteczne oraz zasoby otwartego dostępu. Dodatkowe oprogramowanie „linkuje” do pełnych tekstów;
- katalog online;
- oferta e-zasobów: 78 prenumerowanych licencjonowanych źródeł elektronicznych (w większości serwisów pełnotekstowych), 221 804 tytułów książek oraz 48,5 tys. czasopism z dostępem do pełnych tekstów (stan na 31.12.2017 r. GUS). Większość e-zasobów udostępniana jest pracownikom, doktorantom i studentom PŁ nie tylko na terenie kampusu, ale i poza nim, poprzez serwer proxy HAN (Hidden Automatic Navigator). Jeżeli użytkownicy chcą korzystać z komputerów podłączonych do sieci uczelnianej, bądź pracować w sieci bezprzewodowej *eduroam* – logowanie nie jest konieczne. Skutecznym sposobem tworzenia, personalizowania i aktualizowania materiałów do nauki i nauczania jest zakup książek w serwisach internetowych. Usługę taką udostępniają na przykład IBUK Libra oraz NASBI. Jeśli interesująca czytelnika książka znajduje się poza wykupioną przez bibliotekę kolekcją, może on skorzystać z opcji „Zgłoś zakup bibliotece” (IBUK) lub „Zamów w bibliotece” (NASBI);

- Łódzka Regionalna Biblioteka Cyfrowa CYBRA (<http://cybra.p.lodz.pl>), indeksowana przez Federację Bibliotek Cyfrowych oraz europejską bibliotekę cyfrową EUROPEANA. CYBRA zawiera 8758 zdigitalizowanych publikacji (stan 31.12.2017 r. – GUS). Strona internetowa CYBRY nie jest responsywną stroną WWW, biblioteka cyfrowa nie posiada swojej aplikacji mobilnej np. w Google Play;
- Cyfrowe Repozytorium Nauki Politechniki Łódzkiej CYRENA (<http://repozytorium.p.lodz.pl>), gromadzi, archiwizuje oraz udostępnia dorobek naukowy pracowników PŁ w postaci pełnotekstowej. Strona internetowa CYREN-y jest stroną responsywną, ale tak jak w przypadku CYBRY, nie posiada swojej aplikacji mobilnej. Zasób CYREN-y jest indeksowany przez Bielefeld Academic Search Engine (BASE).

Rys. 1. Strona www Biblioteki Politechniki Łódzkiej

Źródło: Pobrano we wrześniu 2018 z: <http://bg.p.lodz.pl>

Cennym źródłem wiedzy oraz potencjalnymi narzędziami do wykorzystywania w dydaktyce przez pracowników uczelni są aplikacje mobilne. Umożliwiają one dostęp do publikacji naukowych (lub informacji o nich) w serwisach, do których Biblioteka Politechniki Łódzkiej wykupiła dostęp oraz tych darmowych (Szczepaniak, 2016, s. 7475).

Najważniejszą, z punktu widzenia biblioteki, aplikacją jest EBSCOhost. Jest to najpopularniejsza, wielodziedzinowa platforma informacyjna, która najbardziej integruje się z ofertą baz subskrybowanych przez bibliotekę. Inne aplikacje powiązane z usługami bibliotecznymi, to:

- ACS (American Chemical Society) Publications, dostępna jest np. jako ACS2Go oraz ACS Mobile;
- RSC (Royal Society of Chemistry) Mobile, zapewnia dostęp do wyszukiwania treści z RSC Publishing Platform;
- MyKnovelToGo, pozwala na pobieranie na urządzenia mobilne wybranych zasobów Knovel Library i korzystanie z nich offline;
- ACM (Association for Computing Machinery) Digital Library, wszechstronny zbiór zasobów z zakresu informatyki i IT; dostępna w GooglePlay i App Store;
- SpringerLink, na iOS i Androida;

W celu wstępnego zapoznania się z bieżącym stanem wykorzystania tradycyjnych i mobilnych technologii informatycznych (przez uczelniane środowisko naukowe i studenckie PŁ) oraz z posługiwania się narzędziami Web 2.0, w kontaktach z Biblioteką PŁ, w dniach 19.03.2018 do 20.04.2018, przeprowadzono krótką, anonimową ankietę. W badaniach wzięli udział pracownicy naukowcy i naukowo-dydaktyczni oraz studenci Wydziału Biotechnologii i Nauk o Żywności Politechniki Łódzkiej. Dane uzyskane z 79 ankiet, dostarczonych w wersji papierowej użytkownikom, poddano analizie ilościowej.

Ankieta składała się z 10 pytań, w tym dwa stanowiły dane demograficzne, jedno dotyczyło miejsca zatrudnienia (pracownicy) lub kierunku studiów (studenci). Z pozostałych sześciu, pięć było pytaniami zamkniętymi, w jednym poproszono respondentów o odpowiedź opisową. Zadawano te same pytania zarówno pracownikom, jak i studentom. Schemat kwestionariusza przedstawiał się następująco:

- O tobie: płeć, wiek, miejsce zatrudnienia respondenta/kierunek studiów.
- Ocena własnych umiejętności informatycznych (wg skali Likerta).
- Ocena infrastruktury informatycznej w Bibliotece Biotechnologii i Nauk o Żywności (wg skali Likerta).
- Rodzaj i cel wykorzystywanych urządzeń (odtwarzacz MP3, aparat cyfrowy, komputer stacjonarny, laptop/notebook, smartfon, dyktafon, inne).
- Wyrażenie swojej opinii – TAK/NIE na poniższe stwierdzenia: „Dostęp do technologii informacyjno-komunikacyjnych wpływa na jakość kształcenia” oraz „Cyfrowi tubylcy posiadają większą znajomość technologii oraz biegłość w ich obsłudze niż cyfrowi imigranci”.
- Wykorzystanie „tradycyjnych” e-źródeł oferowanych przez Bibliotekę PŁ: zasoby platformy EBSCOhost, czasopisma elektroniczne wydawane przez American Chemical Society (ACS Publications) i Royal Society of Chemistry (RSC) oraz używanie aplikacji mobilnej: My Knovel ToGo.
- Rodzaj wykorzystywanych narzędzi komunikacyjno-informacyjnych w kontaktach z Biblioteką PŁ (np. *social media* – fb, twitter, G+, instagram, newsletter).
- Preferencje trybu prowadzenia szkoleń przez Bibliotekę PŁ (*face-to-face*, online).
- Zapotrzebowanie na szkolenie z technologii e-learningowych oraz aplikacji mobilnych wspierających proces kształcenia.

Biblioteka Biotechnologii i Nauk o Żywności (BiNoŻ), jest jedną z 5 bibliotek filialnych w strukturze Biblioteki Politechniki Łódzkiej, działających przy wydziałach, została utworzona w 1976 roku i pierwotnie nosiła nazwę Biblioteki Chemii Spożywczej. Na jej księgozbiór złożyły się wówczas kolekcje połączonych bibliotek instytutowych. Obecnie jej zbiory udostępniane są w wolnym dostępie (Czytelnia Ogólna oraz Magazyn), a do dyspozycji użytkowników przeznaczonych jest 39 miejsc. Biblioteka BiNoŻ wyposażona jest w dwa skanery samoobsługowe (A3 i A4), 6 komputerów dla użytkowników oraz siedem stanowisk sieciowych, z możliwością podłączenia własnego komputera. Studenci mogą także korzystać z Internetu poprzez ogólnouczelnianą usługę *eduroam*. Zbiory, Biblioteki BiNoŻ, na koniec roku 2017 liczyły blisko: 6 500 wol. książek, 2 200 wol. czasopism.

Pracownicy, którzy wzięli udział w ankiecie, byli przedstawicielami trzech instytutów znajdujących się w strukturze Wydziału Biotechnologii i Nauk o Żywności: Instytutu Technologii i Analizy Żywności (7 osób), Instytutu Podstaw Chemii Żywności (6 osób) oraz Instytutu Biochemii Technicznej (2 osoby). Większość, 73% respondentów stanowiły kobiety. Przedział wiekowy (w podziale na cztery grupy) obejmował zakres od 26-35 lat do powyżej 65 lat, największą grupę stanowili pracownicy w wieku z przedziału 35-45 lat – blisko 53% (8 osób) oraz 46-65 lat – blisko 33% (5 osób).

Swoje umiejętności informatyczne ocenili oni na poziomie „dość dobre” – 47% (7 osób) i „dobre” – 40% (6 osób). Dwie osoby oceniły się w sposób skrajny, tzn. poziom umiejętności „słabe” oraz „bardzo dobre”. W odniesieniu do wieku, więcej wyższych ocen swoich umiejętności informatycznych zaznaczyli respondenci z przedziału wiekowego – 36-45 lat.

Korzystnie wysoko, pracownicy ocenili infrastrukturę informatyczną Biblioteki Biotechnologii i Nauk o Żywności, dostępną dla użytkowników. Za „dobrą” uznało ją 67% ankietowanych (10 osób) oraz za „bardzo dobrą” (3 osoby).

W czwartym pytaniu kwestionariusza poproszono pracowników o zaznaczenie, z jakich wymienionych w pytaniu urządzeń, korzystają na co dzień. Najczęstszym wyborem był „komputer stacjonarny” – 80% respondentów, w drugiej kolejności „notebook/laptop” oraz „aparat cyfrowy” – po 73%, w trzeciej „smartfon” i „odtwarzacz MP3” – po 40%, trzy osoby korzystają także z dyktafonu, jedna z czytnika e-booków.

Ze stwierdzeniem: „Dostęp do technologii informacyjno-komunikacyjnych wpływa na jakość kształcenia”, zgodziło się 73% respondentów (11 osób), natomiast w przypadku drugiego stwierdzenia: „Cyfrowi tubylcy posiadają większą znajomość technologii oraz biegłość w ich obsłudze niż cyfrowi imigranci”, twierdzącą odpowiedź wybrało 60% respondentów (9 osób). Zarówno pierwsze, jak i drugie, stwierdzenie zostało jednocześnie zaznaczone jako zgodne z opiniami

przez 6 osób – byli to respondenci z przedziału wiekowego 46-65 lat. Natomiast, ze stwierdzeniem: „Cyfrowi tubylecy posiadają większą znajomość technologii oraz biegłość w ich obsłudze niż cyfrowi imigranci”, nie zgodziła się połowa ankietowanych z przedziału wiekowego 36-45 lat.

Do najczęściej wykorzystywanych przez nich e-źródeł informacji naukowej, pracownicy zaliczyli czasopisma elektroniczne wydawane przez American Chemical Society (ACS Publications) – 80% i Royal Society of Chemistry (RSC) – 47% oraz zasoby platformy EBSCOhost – 47%, jednak żaden z pracowników nie zaznaczył, że używa aplikacji mobilnej MyKnovel ToGo. W uzupełnieniu do odpowiedzi na to pytanie, wymieniono także zasoby ScienceDirect, Springer, Web of Science i IBUK Libra.

Pracownicy praktycznie nie używają kanału komunikacyjnego w postaci *social media* – takie działania zadeklarowały jedynie 2 osoby, natomiast 53% (8 osób) preferuje kontakt mailowy, a 83% (13 osób) w celu sprawdzenia lub skorzystania z oferty Biblioteki PŁ, wybierze jej stronę WWW. Obie, wyżej wymienione drogi komunikacji z BPŁ – mail oraz stronę internetową, wybrało sześciu respondentów (40%).

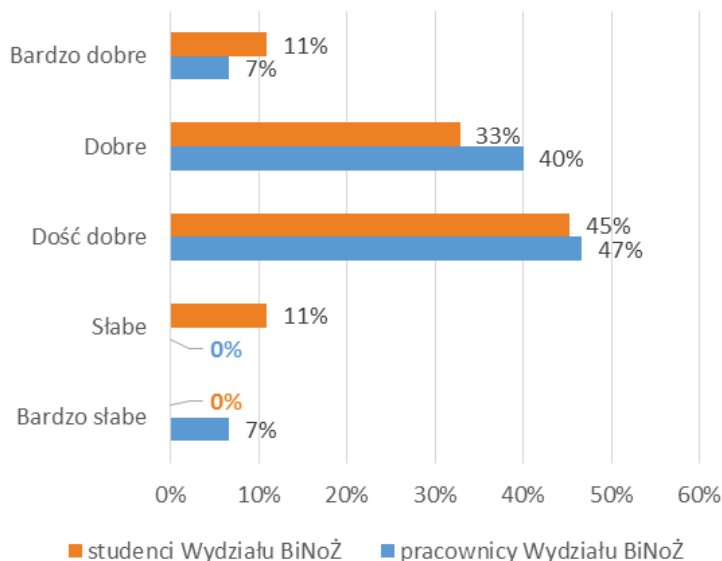
Blisko dwie trzecie ankietowanych pracowników (10 osób), preferuje, aby szkolenia prowadzone przez Bibliotekę PŁ, były w trybie *face-to-face*. Na zaproponowane w ankiecie szkolenie dotyczące technologii e-learningowych wyraziło zapotrzebowanie 80% respondentów (12 osób), podobnie 87% (13 osób) zadeklarowało chęć uczestnictwa w szkoleniu z aplikacji mobilnych wspierających proces kształcenia. Łącznie 10 osób chciałoby wziąć udział w obu szkoleniach, jeśli znajdą się one w ofercie Biblioteki PŁ.

Drugą grupą badanych byli studenci, pochodzący z czterech kierunków prowadzonych przez Wydział BiNoŻ: Biogospodarka (7 osób), Biotechnologia (18 osób), Technologia Kosmetyków (9 osób), Technologia Żywności i Żywnienie Człowieka (24 osoby). Łącznie, wypełnili oni 64 ankiety, w tym sześć osób nie podało nazwy swojego kierunku studiów. Większość respondentów stanowiły kobiety – 80%. Studenci poddani badaniu należeli do jednej grupy wiekowej – 19-25 lat.

Swoje umiejętności informatyczne ocenili oni na poziomie „dość dobre” – 45% (29 osób), „dobre” – 33% (21 osób) oraz „bardzo dobre” – 11% respondentów (7 osób). Również 11% respondentów stwierdziło, że ich umiejętności informatyczne są „słabe”.

Nieco gorzej, niż pracownicy, ocenili infrastrukturę informatyczną Biblioteki Biotechnologii i Nauk o Żywności, dostępną dla użytkowników. Za „dość dobrą” uznało ją 47% ankietowanych (30 osób) oraz za „dobrą” (30 osób).

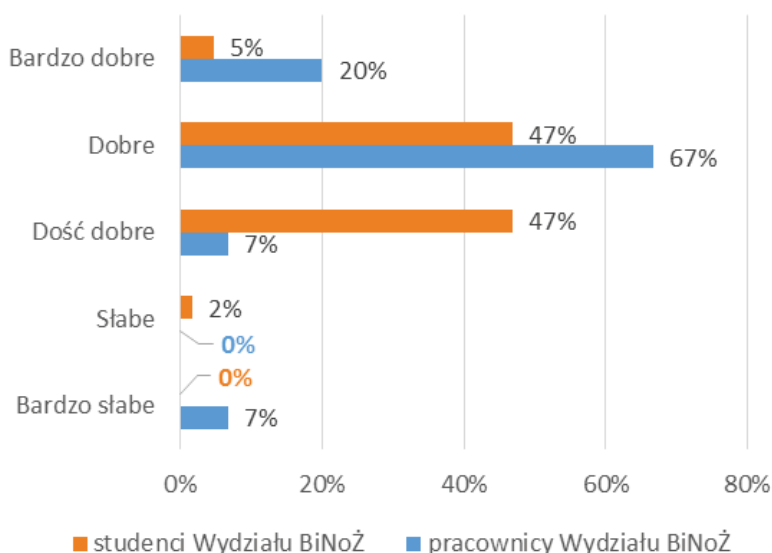
Wykres 1. Jak ocenia Pan(i) własne umiejętności informatyczne?

Wykres 1. Ocena umiejętności informatycznych przez pracowników i studentów Wydziału BiNoŻ

Źródło: Badania własne na podstawie ankiety, 2018.

Wykres 2. Jak ocenia Pan(i) infrastrukturę informatyczną w Bibliotece Wydziału BiNoŻ?

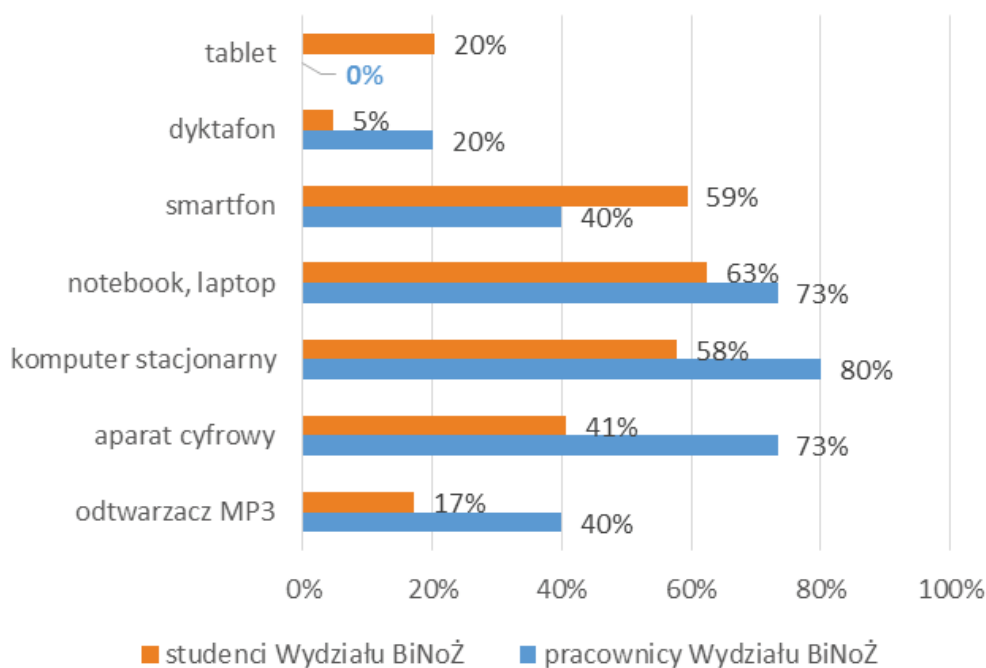
Wykres 2. Ocena infrastruktury informatycznej przez pracowników i studentów Wydziału BiNoŻ

Źródło: Badania własne na podstawie ankiety, 2018.

W następnym pytaniu kwestionariusza poproszono studentów o zaznaczenie, z jakich, wymienionych w pytaniu, urządzeń korzystają na co dzień. Najczęstszym wyborem był „notebook/laptop” – ok. 63% respondentów, w drugiej kolejności „smartfon” – 59%, w trzeciej „komputer stacjonarny” – 58%, po kilkanaście osób korzysta także z tabletu oraz z odtwarzacza MP3, jedna ze studentek używa czytnika Kindle.

Ze stwierdzeniem: „Dostęp do technologii informacyjno-komunikacyjnych wpływa na jakość kształcenia” zgodziło się 94% studentów (60 osób), natomiast w przypadku drugiego stwierdzenia: „Cyfrowi tubylcy posiadają większą znajomość technologii oraz biegłość w ich obsłudze niż cyfrowi imigranci”, twierdzącą odpowiedź wybrało 36% respondentów (23 osoby). Zarówno pierwsze, jak i drugie stwierdzenie zostało równoległe zaznaczone jako zgodne z ich opiniami przez 23 osoby.

Wykres 3. Korzystanie z urządzeń przenośnych i stacjonarnych

Wykres 3. Korzystanie z urządzeń przenośnych i stacjonarnych przez pracowników i studentów Wydziału BiNoŻ

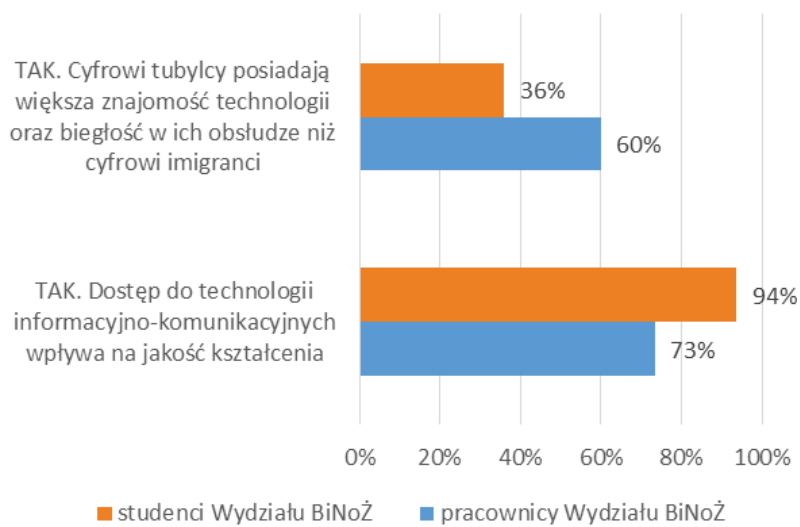
Źródło: Badania własne na podstawie ankiety, 2018.

W przypadku studentów, wykorzystanie e-źródeł informacji naukowej przedstawia się następująco: czasopisma elektroniczne wydawane przez American Chemical Society (ACS Publications) i Royal Society of Chemistry

(RSC) – po ok. 13% (8 osób), zasoby platformy EBSCOhost – 11% (7 osób) oraz wykorzystanie aplikacji mobilnej MyKnovel ToGo – 11% (7 osób).

Blisko 70% respondentów nie korzystało z żadnego, z wyżej wymienionych, źródła elektronicznego, co wynika zapewne z faktu, że w badanej grupie wiekowej są zarówno studenci pierwszych lat, jak i dyplomanci.

Wykres 4. Opinia badanych dot. cyfrowych tubylców/imigrantów i dostępu do ICT

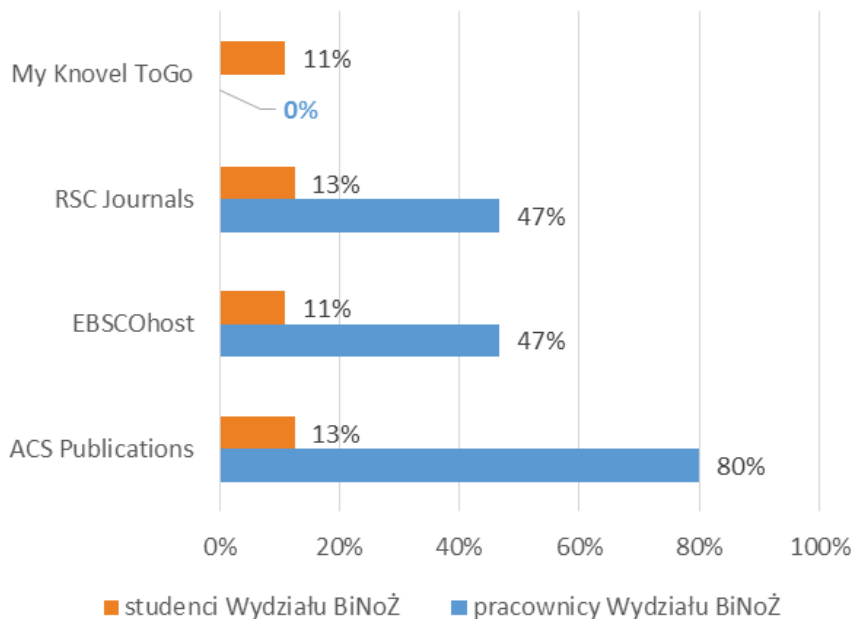
Wykres 4. Opinia badanych dot. cyfrowych tubylców/imigrantów i znaczenia dostępu do ICT

Źródło: Badania własne na podstawie ankiety, 2018.

W przeciwieństwie do pracowników, studenci używają kanału komunikacyjnego w postaci *social media* – wskazało go 19% respondentów, natomiast 50% (32 osoby) korzysta z kontaktu mailowego, a 75% (48 osób) w celu sprawdzenia lub skorzystania z oferty Biblioteki PŁ, wybierze jej stronę WWW. Obie, wyżej wymienione drogi komunikacji z BPŁ – mail oraz stronę internetową, wybrało ok. 36% respondentów.

Zdecydowana większość studentów, 75% (48 osób), preferuje, aby szkolenia prowadzone przez Bibliotekę PŁ były w trybie online. Na zaproponowane w ankiecie szkolenie dotyczące technologii e-learningowych wyraziło zapotrzebowanie ok. 45% respondentów (29 osób), podobnie 38% (24 osoby) zadeklarowało chęć uczestnictwa w szkoleniu z aplikacji mobilnych wspierających proces kształcenia. Blisko 30% ankietowanych nie jest zainteresowane żadnym, z wyżej zaproponowanych, szkoleń.

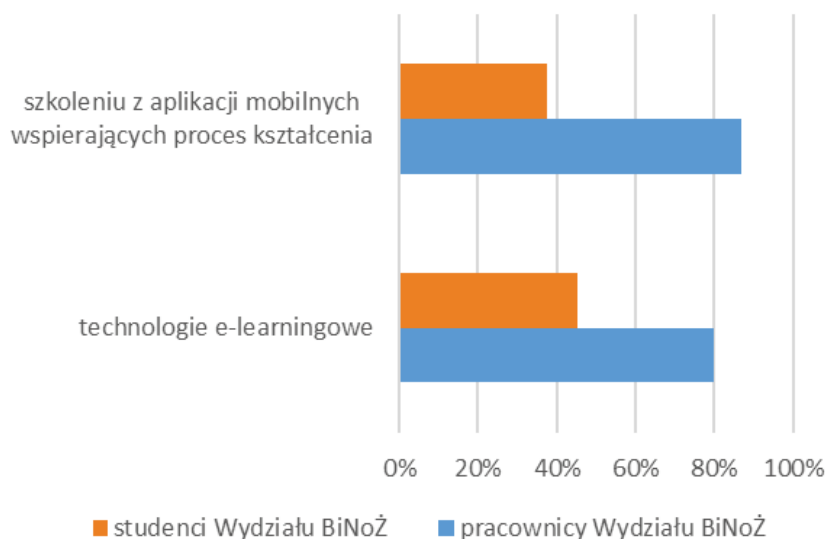
Wykres 5. Deklarowane wykorzystanie e-źródeł

Wykres 5. Deklarowane wykorzystanie e-źródeł

Źródło: Badania własne na podstawie ankiety, 2018.

Wykres 6. Zapotrzebowanie na szkolenia prowadzone przez Bibliotekę PŁ

Wykres 6. Zapotrzebowanie na szkolenia prowadzone przez Bibliotekę PŁ

Źródło: Badania własne na podstawie ankiety, 2018.

W szybko rozwijającym się środowisku edukacyjnym powstają nowe wyzwania dla pracowników bibliotek akademickich, które wymagają inwestycji w rozwój umiejętności informacyjno-komunikacyjnych. Jest to istotne zwłaszcza w odniesieniu do nauczania wykorzystywania nowych mediów przez środowisko macierzystej uczelni np. w postaci aplikacji mobilnych. Polskie biblioteki akademickie powinny zastanowić się nad możliwością wprowadzenia na stałe, do swojej oferty, własnych bibliotecznych aplikacji mobilnych, pozwalających m.in. na przedłużanie terminu wypożyczeń czy dokonywanie płatności za niedotrzymanie daty zwrotu książek. Konieczna jest intensyfikacja działań prowadzących do utworzenia i rozwoju strategii oraz wizji wykorzystania tego medium przez społeczność akademicką, zarówno w badaniach, jak i w edukacji (Ghuloum & Al-lamki, 2017).

Mimo, że badania ankietowe były przeprowadzone w małej grupie badawczej, którą można by uznać za niereprezentatywną (zwłaszcza w przypadku pracowników instytutów), to jednak w sposób ostrożny, można je spróbować odnieść do całego środowiska naukowo-dydaktycznego Uczelni.

Warto zauważyć, że pracownicy (ocenili swoje umiejętności informatyczne relatywnie niżej niż studenci) wykazali się dużym entuzjazmem i chęcią podnoszenia swoich kompetencji z zakresu wykorzystywania aplikacji mobilnych w dydaktyce oraz nauce. Co więcej, na partnera szkoleń w tym obszarze wybrali Bibliotekę PŁ. Konieczne jest zatem nie tylko zweryfikowanie oferty biblioteki, ale przede wszystkim zmiana modelu współpracy z różnymi „cyfrowymi” pokoleniami jej użytkowników. I dlatego, to wśród bibliotekarzy, w pierwszej kolejności, należy przeprowadzić cykl szkoleń dotyczący praktycznego wykorzystania aplikacji mobilnych i webowych w procesie kształcenia oraz w warsztacie badacza.

Równoległe, wśród większej liczby respondentów (naukowców i dydaktyków z PŁ), powinny zostać wykonane bardziej szczegółowe badania ankietowe, również metodą wywiadu. Łączne rezultaty wyżej podjętych działań pozwolą na korektę strategii Biblioteki PŁ w zakresie dostarczanych przez nią usług i narzędzi, wspierających środowisko akademickie.

Bibliografia

- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. *On the Horizon*, 9(5), 1-6. DOI: 10.1108/10748120110424816.
- DiNucci, D. (1999). Fragmented future. *Print*, 53(4), 32.

Źródła internetowe

- Batorski, D. (2015). Technologie i media w domach i w życiu Polaków. Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i Jakość Życia Polaków – Raport. *Contemporary Economics*, 9/4, 373-395. doi: <http://dx.doi:10.5709/ce.1897-9254.192>.

- Ghuloum, H. F., & Al-lamki, Z. (2017). The utilisation of smartphones apps as a service tool at Kuwaiti academic libraries. *Informing Science: the International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 20, 133-148. doi: <https://doi.org/10.28945/3766>.
- Mysior, R. (2014). Dwa światy – cyfrowi tubylcy, cyfrowi imigranci – cz. 1. Uzależnienia behawioralne.pl. Pobrano 20 kwietnia 2018, z: <http://www.uzaleznieniabehawioralne.pl/strefa-profesjonalistow/dwa-swiaty-cyfrowi-tubylcy-cyfrowi-imigranci-cz-i/>
- Postek, B. (2014). Mobile learning, czyli wiedza, która mieści się w kieszeni. Interaktywnie.com. Pobrano 20 kwietnia 2018 z: <http://interaktywnie.com/okiem-eksperta/mobile-learning-czyli-wiedza-ktora-miesci-sie-w-kieszeni-248007>
- Szczepaniak, J. (2016). Akademickie aplikacje. *Życie Uczelni* : Biuletyn Informacyjny Politechniki Łódzkiej, 137, 74-75. hdl: <http://hdl.handle.net/11652/1592>.

Notka biograficzna

mgr Edyta Kołodziejczyk

Absolwentka studiów magisterskich z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na Uniwersytecie Łódzkim, kustosz dyplomowany. Autorka licznych publikacji o charakterze naukowym oraz referent na krajowych konferencjach poświęconych tematyce bibliotekarskiej.

dr inż. Małgorzata Roźniakowska-Kłosińska

Absolwentka Politechniki Łódzkiej, w 2007 r. uzyskała stopień doktora z zakresu termomechaniki na Wydziale Mechanicznym Politechniki Białostockiej. Pracuje w Bibliotece Politechniki Łódzkiej jako kierownik Oddziału Tworzenia Zasobów Cyfrowych, dokumentalista dyplomowany. Ma ponad 10-letnie doświadczenie w dziedzinie digitalizacji, bibliotek cyfrowych i repozytoriów publikacji naukowych oraz archiwizacji danych.

Współpraca w sieciach międzyorganizacyjnych – konsorcja

Barbara Czarnecka¹

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie problematyki współpracy pomiędzy instytucjami działającymi w ramach konsorcjum. Konsorcja są jedną z form sieci międzyorganizacyjnych, popularną między innymi w branży edukacyjnej – World-Wide Universities Network, Śląskie Międzyuczelniane Centrum Edukacji i Badań Interdyscyplinarnych, Baltic Sea Virtual Campus, Konsorcjum Akademickie, Konsorcjum FUTURUS, Konsorcjum Polski Synchrotron, NUKAT, CEON AGREGATOR, EBIB, Wirtualna Biblioteka Nauki – to tylko nieliczne przykłady kooperacji na gruncie uczelni wyższych oraz bibliotek. Bez względu na specyfikę instytucji tworzących konsorcja ich skuteczność zależy od sposobu współpracy pomiędzy członkami.

Obserwacja oraz badania wskazują jednak, że kooperacja w tego typu organizacjach jest dużym wyzwaniem, ponieważ wymaga uwzględnienia wielu specyficznych czynników o charakterze organizacyjnym (struktura sieci, podział pracy, wspólne procesy, przepływ zasobów, koordynacja) i społecznym (zachowania, motywacja, kultura organizacyjna, komunikacja). Duża liczba porozumień międzyorganizacyjnych kończy się niepowodzeniem, ze względu na brak odpowiedniego podejścia do zarządzania siecią, natomiast inne trwają w nieefektywnych relacjach, nie uzyskując synergii, która jest wynikiem prawdziwego partnerstwa.

W oparciu o przegląd literatury przedstawione zostaną główne uwarunkowania skutecznej współpracy w konsorcjum, które mogą być również wykorzystane do efektywnego kierowania tego typu organizacjami w obszarze szkolnictwa wyższego oraz bibliotek.

Słowa kluczowe:

współpraca, sieci międzyorganizacyjne, konsorcjum, organizacyjne wzorce zachowań, komunikacja, wymiana, zaufanie w instytucji

---

Collaboration in networked organizations – consortia

Abstract

The aim of the article is to present some important aspects of cooperation between institutions organized in a form of a consortium. A consortium is a type of a collaborative

---

¹ Dr Barbara Czarnecka, bczarnecka86@gmail.com

networked organization (CNO) which has recently become popular in higher education. The World-Wide Universities Network, The Silesian Intercollegiate Centre of Education and Interdisciplinary Research, The Baltic Sea Virtual Campus, Academic Consortium, Consortium FUTURUS, The Polish Synchrotron Consortium, NUKAT, CEON AGREGATOR, EBIB, Virtual Library of Science – these are only a few examples of cooperation on the level of universities and libraries. Regardless of the character of institutions creating a consortium, its effectiveness depends on how good cooperation between members is.

Some research shows that collaboration in networked organizations poses a big challenge because of specific organizational factors such as: the structure of the network, job division, common processes, flow of resources, coordination; and social factors: organizational behaviours, motivation, organizational culture, communication. A lot of alliances fail due to poor management of the network, others last in ineffective relations without gaining synergy, which can only be achieved in real partnership.

Based on the review of literature, we discuss the most important conditions necessary to achieve effective cooperation in a consortium. Conclusions can be useful for orchestrating consortia in the academic area.

Keywords:

cooperation, networked organizations, consortium, organizational patterns of behaviour, communication, interchange, trust in institutions

Funkcjonowanie w sieci – konsorcjum jako forma sojuszu międzyorganizacyjnego

Współpraca firm, w zakresie realizacji celów biznesowych, ma dziś większą wartość i przynosi bardziej wymierne korzyści organizacjom, klientom oraz otoczeniu, niż działanie w pojedynkę. Model organizacji „osobnej”, działającej niezależnie i ostro rywalizującej z innymi podmiotami o przewagę w wysoce konkurencyjnych branżach jest coraz częściej zastępowany przez model organizacji „uwikłanej”, tworzącej sieć powiązań z innymi samodzielnymi jednostkami, w celu współtworzenia wartości, która przyniesie korzyści wszystkim uczestnikom gry rynkowej (De Wit, Meyer, 2007). Powody, dla których tak się dzieje, są liczne, poczynając od wysokich wymagań w stosunku do firm w zakresie posiadanych kompetencji, dostępnych zasobów czy możliwości inwestycyjnych, którym przedsiębiorstwo samodzielnie nie jest w stanie sprostać, poprzez dużą zmienność preferencji klientów, indywidualizację zamówień, wymagającą szybkiego zdobywania nowych umiejętności, aż po globalizację gospodarki i związane z nią duże tempo zmian w otoczeniu (Msanjila & Afsarmanesh, 2008).

Obok wymienionych czynników, ekonomicznych i organizacyjnych, pojawia się także przekonanie, że wyniszczające wojny rynkowe czy hiperkonkurencja nie prowadzą do rozwoju organizacji, lecz w istocie zmniejszają szansę na

skuteczne działanie w przyszłości. W związku z tym lepiej porozumieć się, aby poszerzać „rozmiar tortu”, niż walczyć o jak największy „kawałek” dla siebie, a następnie trwonić zasoby i energię na jego obronę przed kolejnymi „chętymi”, którzy z pewnością się pojawią. Istotą, tak rozumianej współpracy, nie jest jednak prosty podział strefy wpływów lecz skoordynowane postępowanie zmierzające do połączenia wysiłków i zasobów, ażeby osiągnąć wspólny cel, trudny do realizacji w pojedynkę. W takiej formie mogą współdziałać ze sobą zarówno dotychczasowi konkurenci, jak i partnerzy biznesowi (dostawcy, nabywcy) lub też firmy spoza branży oferujące usługi komplementarne albo instytucje dysponujące wiedzą czy zasobami koniecznymi na przykład do prac badawczo-rozwojowych. Co może się okazać przydatne w rozwoju uczelni.

Rozwój wspomnianych relacji, pomiędzy niezależnymi podmiotami rynkowymi, tworzy nowe formy organizacyjne, które w literaturze z zakresu ekonomii i zarządzania określa się mianem organizacji sieciowych (OS) lub sieci międzyorganizacyjnych (*collaborative networked organization CNO*). Odmianą organizacji sieciowych są organizacje wirtualne (OV), które wykorzystując narzędzia IT, umożliwiają współpracę nawet bardzo rozproszonych geograficznie jednostek (Van Alstyne, 1997; Camarinha-Matos & Afsarmanesh, 2004; Łobos, 2005; Czarska, Szpitter, 2010)².

Według definicji zaproponowanej przez Msanjila, Afsarmanesh (2008, s. 1255) organizacje sieciowe to: „porozumienie zawierane pomiędzy jednostkami (np. organizacjami i osobami), które są w znacznym stopniu niezależne, geograficznie rozproszone oraz heterogeniczne w tym sensie, iż otoczenie, w którym działają, jest zróżnicowane pod względem kultury, kapitału społecznego i celów. [...] W przeciwieństwie do innych typów porozumień, współpraca w organizacjach sieciowych jest celowa i wypływa z powszechnie podzielanego przekonania, że członkowie razem mogą osiągnąć cele, które nie są możliwe do osiągnięcia w pojedynkę lub koszt indywidualnych działań byłby zbyt wysoki”.

Sieciowość i dynamiczność (wirtualność) ma umożliwić organizacji większą elastyczność w dostosowywaniu się do zmienności otoczenia, pobudzać innowacyjność poprzez wymianę wiedzy oraz idei wśród różnorodnych partnerów, zapewnić koncentrację na kluczowych kompetencjach i zasobach poprzez specjalizację pracy, powinna również sprzyjać redukcji kosztów oraz ryzyka.

Podsumowanie najważniejszych cech, wyróżniających organizacje sieciowe/wirtualne, przedstawia rysunek (Rys. 1.).

2 Wielu autorów przestaje stosować rozróżnienie na organizacje sieciowe i organizacje wirtualne, przyjmując, że zdecydowana większość sieci międzyorganizacyjnych ma charakter wirtualny ze względu na swoją dynamikę i powszechność rozwiązań informatycznych. Używają więc pojęcia organizacje wirtualne zamiast organizacje sieciowe. Autorka tekstu będzie posługiwać się tymi pojęciami zamiennie.

Rys. 1. Cechy organizacji sieciowej/wirtualnej

Źródło: Czarnecka & Czarnecki, 2014, s. 42.

Charakter i warunki współpracy, pomiędzy podmiotami sieci, kształtowane są przez szereg czynników, wśród których do najważniejszych należą: stopień zaangażowania partnerów, cele wzajemnych relacji, stopień niezależności poszczególnych jednostek, forma prawna, powtarzalność/trwałość relacji, liczebność partnerów, rozproszenie geograficzne.

Pierwszym ważnym kryterium wpływającym na charakter organizacji wirtualnej jest stopień **zaangażowania uczestników**, który może przybierać dwie podstawowe formy (Msanjila & Afsarmanesh, 2008):

- **kooperacji** (*cooperation*), czyli umiarkowanej formy współpracy polegającej na osiąganiu zbieżnych celów poprzez wymianę informacji, uzgadnianie posunięć poszczególnych podmiotów, dzielenie się wybranymi zasobami i opracowanie planu, który jednak nie jest wynikiem wspólnej dyskusji i konsensusu, ale koncepcją oraz wizją opracowaną przez jednostkę będącą liderem lub koordynatorem porozumienia;
- **współdziałania** (*collaboration*), czyli ścisłej formy współpracy, polegającej na dzieleniu się informacją, zasobami i odpowiedzialnością w procesie wspólnego planowania, wdrażania oraz kontroli działań zmierzających do osiągnięcia tego samego celu. Grupa podmiotów jednoczy wysiłki, aby zwiększyć swoje możliwości, co zakłada zarówno współdzielenie ryzyka, jak i partycypację w korzyściach. Taka forma relacji wymaga dużego zaangażowania stron w rozwiązywanie pojawiających się problemów, do czego z kolei potrzebny jest czas, wysiłek, poświęcenie i wzajemne zaufanie.

Kolejnym czynnikiem, który rzutuje na sposób funkcjonowania organizacji sieciowych, jest **cel porozumienia** między partnerami, De Wit & Meyer (2007, p. 221-223) wyróżniają trzy typy relacji:

- **relacje nastawione na dzielenie się zasobami** – w sytuacji gdy firmy partnerskie odczuwają niedostatek lub nadmiar zasobów (materialnych

i niematerialnych), mogą dzielić się nimi, wzmacniając swoje kompetencje w zakresie realizacji określonych produktów lub usług;

- **relacje nastawione na integrację działań** – gdzie jednostki łączą wykonywane przez siebie czynności wokół branżowego łańcucha wartości (integracja pionowa lub integracja pozioma), w celu wypracowania nowej oferty produktowej/usługowej, wejścia na nieobsługiwane rynki lub wprowadzenia innowacji;
- **relacje nastawione na zgranie pozycji** – ich celem jest uzyskanie większej siły przetargowej, a przez to wzmocnienie pozycji rynkowej.

Typologię poszczególnych rodzajów relacji przedstawiono poniżej (Tab. 1.).

Tabela 1. Typologia celów współpracy w ramach sieci międzyorganizacyjnych

Relacje nastawione na dzielenie się zasobami	
Uczenie się Poszerzanie kompetencji poprzez wymianę zdobywanie nowej wiedzy.	Użyczenie Oddanie w użytkowanie zasobów materialnych i niematerialnych.
Relacje nastawione na integrację działań w łańcuch wartości branży	
Powiązanie Integracja pionowa lub integracja pozioma w celu koordynacji procesów w ramach branżowego łańcucha wartości.	Jednoczenie Wspólne wykonywanie czynności w celu szybszego osiągnięcia ekonomii skali.
Relacje nastawione na zgranie pozycji	
Wspieranie Współpraca w celu zwiększenia pozycji przetargowej wobec innych podmiotów rynkowych, zwiększenia barier wejścia do branży, ustanowienia wspólnych standardów branżowych.	Lobbying Wywieranie nacisku na instytucje polityczno-administracyjne.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: De Wit & Meyer, 2007.

Uczelnie wyższe tworzą konsorcja w celu polepszenia jakości oraz rozszerzenia oferty, lepszego dostosowania usług edukacyjnych do potrzeb rynku pracy oraz wymagań studentów, ograniczenia kosztów działalności poprzez wzajemne dzielenie się zasobami, tworzenia narzędzi edukacyjnych typu platformy e-learningowe, wymianę studentów i pracowników naukowych, prowadzenie badań, lobbying na rzecz szkolnictwa wyższego. Natomiast biblioteki kooperują w celu szerszego i tańszego dostępu do źródeł literaturowych, integracji zasobów bibliotecznych i lepszego ich wykorzystania, zwiększenia pozycji przetargowej względem wydawnictw, tworzenia nowoczesnych narzędzi umożliwiających otwarty dostęp do informacji.

Inną, ważną determinantą sieci jest stopień niezależności jednostek wchodzących w jej skład. Ma on związek z siłą wpływu i zakresem oddziaływania poszczególnych partnerów na siebie nawzajem. Biorąc powyższe pod uwagę, relacje mogą przybierać charakter:

- **równorzędny (symetryczny)**, gdzie partnerzy współpracują na równych zasadach, partycypując w procesie podejmowania decyzji oraz w efektach swoich działań; żadna jednostka sieci nie ma przewagi nad pozostałymi,
- **nierównorzędny (niesymetryczny)**, gdzie jedna organizacja przejmuje rolę lidera, narzucając swoją wizję i strategię oraz koordynuje funkcjonowanie całego układu (Łobos, 2005).

Następnym wymiarem jest **poziom formalizacji współpracy** w oparciu o przepisy prawa. W tym aspekcie możemy mówić o porozumieniach niekontraktowych, kontraktowych oraz kontraktowych opartych na powiązaniach kapitałowych.

- Porozumienia **niekontraktowe**, zwane również „**sieciami społecznymi**”, opierają się na nieformalnych zasadach, w związku z czym nie są prawnie wiążące dla stron. W tym przypadku dużą rolę odgrywa prawdziwe partnerstwo, zaangażowanie oraz wzajemne zaufanie.
- Porozumienia **kontraktowe** zawiera się w oparciu o umowę i są one obwarowane sankcjami prawnymi.
- Porozumienia **oparte na powiązaniach kapitałowych**³ zawierane są na mocy prawa i wiążą się one z objęciem udziałów w kapitale partnera lub wspólnym przedsięwzięciu (De Wit & Meyer, 2007).

Pozostałe determinanty, specyfiki sieci międzyorganizacyjnych, to powtarzalność **współpracy bądź jej incydentalność** oraz **ilość partnerów porozumienia**. Duża częstotliwość współpracy, pomiędzy tymi samymi partnerami, tworzy silniejsze i trwalsze relacje. Niektóre kontakty mogą być dezaktywowane na pewien czas, a następnie wznowione w razie potrzeb. Z kolei ilość, jak również wielkość, poszczególnych partnerów będzie wpływać na rozmiar sieci i skalę przedsięwzięcia.

Ostatnim kryterium, o którym należy tu wspomnieć, jest zasięg geograficzny, czyli fizyczne rozproszenie partnerów. Możemy więc mieć do czynienia zarówno z sieciami lokalnymi, jak i międzynarodowymi czy globalnymi. W przypadku uczelni oraz bibliotek sieć tworzyć może bardzo wielu partnerów. Na przykład Konsorcjum Polski Synchrontron skupia 36 uczelni i instytutów naukowo-badawczych z całego kraju. Z kolei *The World-Wide Universities Network* tworzą 23 uniwersytety z całego świata: Kanady, Brazylii, Stanów Zjednoczonych, Holandii, Republiki Południowej Afryki, Wielkiej Brytanii, Nowej Zelandii, Australii, Chin, Hong Kongu, Ghany, Irlandii, Norwegii, Meksyku.

³ Nie wszyscy badacze zgadzają się ze stwierdzeniem, że firmy powiązane kapitałowo są rodzajem organizacji sieciowych/wirtualnych, albowiem celem takiego porozumienia jest wyłącznie optymalizacja finansowa, a nie wspólne dążenie do osiągnięcia strategicznego celu. Jest to więc zwykłe porozumienie gospodarcze w formie unii kapitałowo-personalnej, a nie sieć międzyorganizacyjna (Łobos, 2005). Autorka zgadza się z tym stwierdzeniem, praktyka funkcjonowania tego typu firm przeczy prawdziwemu partnerstwu, które jest istotą organizacji sieciowych.

Charakterystyka wyżej wymienionych wymiarów pozwala zrozumieć istotę oraz specyfikę organizacji sieciowych i w tym kontekście przeanalizować uwarunkowania skutecznej kooperacji.

Popularną formą sieci międzyorganizacyjnej, coraz bardziej powszechną między innymi w branży edukacyjnej, jest konsorcjum. Jest to rodzaj aliansu strategicznego, dzięki któremu instytucje starają się zwiększyć swoją elastyczność i poszerzyć możliwości działania, jednocześnie zachowując dużą odrębność indywidualną.

Konsorcjum, czyli porozumienie zawierane pomiędzy kilkoma niezależnymi podmiotami, w celu realizacji przedsięwzięcia, wymagającego połączenia sił ze względu na rozmiar i stopień skomplikowania zadania oraz potrzebne zasoby materialne oraz niematerialne. Ten rodzaj organizacji sieciowej ma charakter kontraktowy, to znaczy, że partnerzy zawierają formalną umowę, najczęściej na czas określony, precyzują cel porozumienia, zakres odpowiedzialności poszczególnych podmiotów wobec siebie nawzajem oraz wobec osób trzecich. Określa się także w jakim stopniu strony dzielą się ryzykiem wynikającym z podejmowanego przedsięwzięcia. Członkowie konsorcjum wybierają również instytucję – lidera, którego rola polega na formalnym reprezentowaniu uczestników zrzeszenia w kontaktach z innymi organizacjami i instytucjami oraz na koordynacji działań. Wybór lidera nie musi oznaczać, że stosunki między partnerami będą nierównorzędne. Jest to raczej zabieg formalno-prawny, a nie organizacyjny, na przykład wymóg związany z zamówieniem publicznym (Hilla, 2005; Forsal.pl, 2018).

Terminowość porozumienia, wynikająca z udziału w realizacji konkretnego projektu, może być wstępem do długofalowej współpracy, niekoniecznie dokładnie w tej samej konfiguracji. Dlatego jakość i efekty działania będą wpływać na ocenę zdolności konkretnej instytucji do funkcjonowania w sieci w przyszłości.

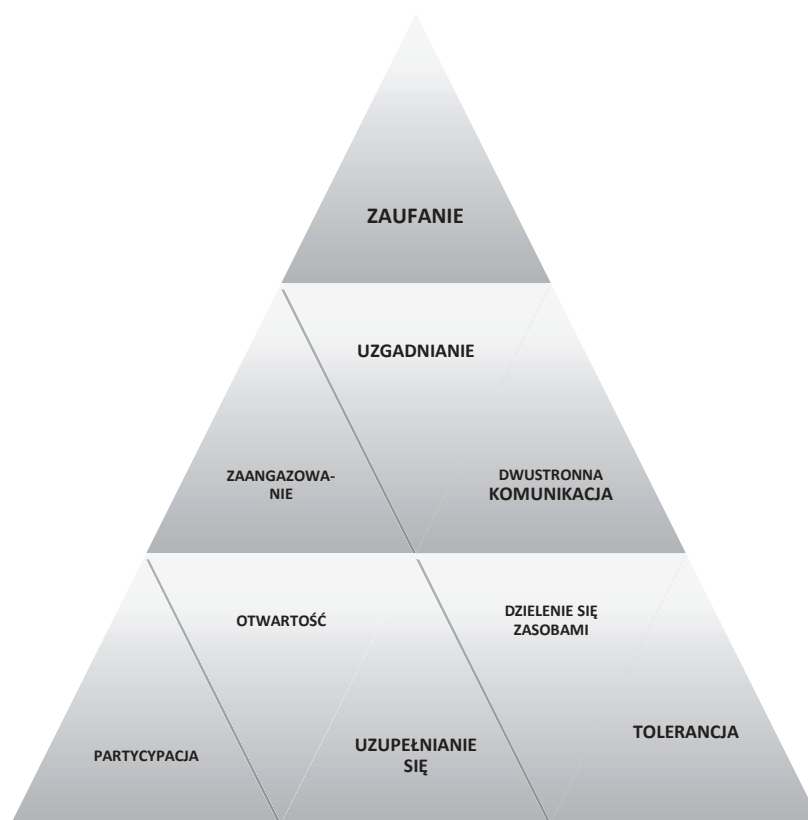
Podstawy współpracy w sieci

Współpracę można porównać do biologicznego zjawiska „symbiozy”, która oznacza względnie trwały związek pomiędzy osobnikami różnych gatunków dający korzyści każdemu z nich.

Główną motywacją do nawiązywania takiej relacji jest **wzajemność** (mutualizm), czyli sytuacja, w której partnerzy zdają sobie sprawę, że poprzez dopełnianie się każdy osiąga pozytywne efekty (Thomas & Wind, 2012). Współpraca jednostek oparta na strategii wzajemności jest szeroko rozpowszechniona zarówno w świecie zwierząt, jak i ludzi (Axelrode, 2000), jednak aby mogła zaistnieć pomiędzy organizacjami nie wystarczy dobra wola i przekonanie o wzajemnych korzyściach, takie przedsięwzięcie musi być odpowiednio kierowane oraz kontrolowane, by zakończyło się sukcesem.

Zarządzanie siecią wymaga innych kompetencji niż kierowanie pojedynczą, nawet znacznie zdywersyfikowaną firmą, ponieważ musi uwzględniać oczekiwania i wymagania bardzo różnorodnych partnerów. Skoro źródłem wartości dodanej ma być synergia, w mniejszym stopniu liczą się umiejętności i zasoby pojedynczej organizacji, za to na plan pierwszy wysuwa się zdolność do integrowania działań, komunikacji, współdecydowania, dzielenia się zasobami, przekraczania granic hierarchicznych, mentalnych i kulturowych oraz budowania wzajemnego zaufania. Rysunek 2 (Rys. 2.) przedstawia filary, na których powinna opierać się prawdziwa współpraca.

Rys. 2. Filary współpracy

Źródło: Opracowanie własne

Powołanie do życia konsorcjum wymaga starannego przemyślenia, zaprojektowania oraz przygotowania odpowiedniej architektury sieci międzyorganizacyjnej. Stworzenie więzi, pomiędzy wieloma firmami, oznacza konieczność zaplanowania i dopracowania struktury sieci, zasad koordynacji, przepływu zasobów, jak również stworzenia warunków do współpracy pomiędzy pracownikami oraz grupami, ponieważ od postawy ludzi, ich decyzji i zachowań zależy los kooperacji.

Punktem wyjścia jest określenie celu oraz dobór uczestników przedsięwzięcia. Jednostki, które inicjują sieć międzyorganizacyjną, powinny zastanowić się nad następującymi kwestiami (Thomas & Wind, 2012):

- Jakich partnerów życzylibyśmy sobie mieć w naszym aliansie, jakie cechy powinny ich wyróżniać? Jakie powinny być kryteria kwalifikacyjne?
- Jakie są potrzeby i oczekiwane korzyści, które spowodują, że uczestnicy porozumienia staną się od siebie zależni w staraniach o sukces?
- Jakie są oczekiwania w stosunku do różnych partnerów? Co każdy z nich może wnieść do organizacji?
- Jakie są ich silne i słabe strony oraz specyficzne (unikatowe) kompetencje?
- W jaki sposób będą przyczyniać się do tworzenia przewagi konkurencyjnej całej sieci?

Udzielenie odpowiedzi na powyższe pytania wymaga czasu, aby zebrać informacje o sposobie funkcjonowania i kompetencjach potencjalnych partnerów. W tabeli 2. (Tab. 2.) przedstawiono ogólne wymagania, które powinny spełniać firmy, aby móc skutecznie funkcjonować w organizacji sieciowej/wirtualnej.

Tabela 2. Wymagania wobec potencjalnych partnerów sieci

Obszar	Wymagania
Dopasowanie procesowe	Zdolność dopasowania swoich procesów do procesów pozostałych partnerów w celu zarządzania wspólnym przepływem pracy. Firmy posiadają różne procedury, standardy i praktyki, połączenie ich wymaga uzgodnień oraz otwartości na odmienne rozwiązania. Pomocna w ocenie tego kryterium może być analiza przeszłości danej jednostki pod kątem współpracy z innymi.
Dzielenie się zasobami	Posiadanie zasobów cennych z punktu widzenia sieci oraz wola do dzielenia się nimi z partnerami, jak również chęć do korzystania z zasobów innych uczestników.
Dzielenie się kompetencjami	Oferowanie swoich kompetencji członkom sieci, uczenie się nowych kompetencji od firm partnerskich. Korzystanie z międzyorganizacyjnej bazy kompetencji.
Tolerancja dla sprzecznych interesów, celów i kultur	Członkowie sieci koncentrują się wokół wspólnego celu, ale nie rezygnują z indywidualnych interesów. Kandydat do udziału w sieci musi uwzględniać odmienną dążeń i zwyczajów pozostałych organizacji oraz musi być zdolny do dostosowania się i osiągnięcia konsensusu w kwestii sposobu funkcjonowania. W związku z tym, strategia rozwiązywania konfliktów oraz historia kooperacji są ważnymi informacjami o potencjalnych partnerach.
Wspólnota zasad zarządzania	Organizacje muszą respektować zasady współpracy i zarządzania, włączając w to wspólne sposoby karania odstępstw oraz nagradzania pożądanego zachowań kooperacyjnych, a także prezentować gotowość do dzielenia się i uzupełniania informacji służących ocenie własnej wiarygodności.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Msanjila & Afsarmanesh, 2008.

Podstawowym warunkiem skutecznego funkcjonowania konsorcjum jest jasne określenie celu współpracy oraz sposobu koordynowania działań. Cel musi być dobrze sprecyzowany, a także musi mieć charakter strategiczny, to znaczy być wartościowy z punktu widzenia przyszłych dochodów. Enigmatyczne cele sprzyjają koncentracji na interesach pojedynczych uczestników, a to prowadzi do dezintegracji układu sieciowego. Dużym niebezpieczeństwem jest niedostatek rzetelnego i ciągłego komunikowania celu wszystkim pracownikom zatrudnionym w poszczególnych organizacjach. Brak informacji na ten temat utrudnia współpracę na niższych poziomach organizacyjnych, rodząc opór przed podejmowaniem dodatkowego wysiłku koniecznego do nawiązania i utrzymania kolaboracji. Jest to tym ważniejsze, im ściślejsze będzie współdziałanie pomiędzy partnerami oraz im szersze obszary, a także grupy pracowników, będą w to zaangażowane.

Cele konsorcjum powinny być zawarte nie tylko w umowie, ale przede wszystkim w specjalnym dokumencie przygotowanym na potrzeby budowania wewnętrznego zaangażowania.

Koordynacja działań obejmuje zarówno sposób, w jaki poszczególni uczestnicy sieci mają sprzęgać swoje działania w spójną całość, jak i liczbę ośrodków, które będą uprawnione do inicjowania i monitorowania zadań, a także korygowania ewentualnych błędów. Ważnym elementem projektowania przyszłej sieci jest wcześniejsze zidentyfikowanie i zobrazowanie przepływu głównych procesów oraz zasobów (informacji, pracy, wiedzy, finansów, materiałów), aby uniknąć dublowania, a także połączyć najbardziej efektywne obszary w jedną całość.

W organizacjach hierarchicznych pracę koordynują kierownicy, w dynamicznych sieciach międzyorganizacyjnych pojawia się podmiot, który pełni rolę brokera, rozdzielając pracę pomiędzy odpowiednio skonfigurowanych członków sieci (partnerów), w zależności od etapu realizacji zadań. Broker jest dyspozytorem i koordynatorem projektów. Rolę brokera może pełnić jedna instytucja lub kilka jednostek.

Uprawnienia do koordynacji mogą być także powierzane naprzemiennie różnym podmiotom. Cyrkulacja decyzyjności pomiędzy nimi ułatwia proces kolaboracji poprzez zrozumienie sposobów realizacji celu i rozwiązywania problemów z punktu widzenia całej sieci, a nie tylko pojedynczej firmy. Koordynator może zajmować się wyłącznie spajaniem sieci lub łączyć to zadanie z realizacją własnych działań operacyjnych (Łobos, 2005; Van Alstyne, 1997), co jednak stwarza niebezpieczeństwo większego obciążenia pracą, może ograniczać czas potrzebny na negocjowanie i uzgadnianie zadań z partnerami, a także rodzić pokusę nadużywania centralnej pozycji do realizacji indywidualnych interesów.

W konsorcjach rolę lidera bardzo często powierza się jednemu z partnerów, od którego wymaga się nie tylko działań koordynujących, ale również

konkretnych rozwiązań w zakresie realizowanego projektu, w dziedzinie w której się specjalizuje. Jest to potencjalna pułapka dla partnerskiej współpracy.

Thomas i Wind (2012), analizując współdziałanie w sieci pod kątem tworzenia innowacji (*symbiotic innovation*), proponują powierzyć rolę koordynatora osobie, której zadanie będzie polegało wyłącznie na spajaniu działań partnerów i ukierunkowaniu ich na wyznaczony cel. Nazywają ją aranżerem (*ang. orchestrator*) oraz definiują trzy główne kompetencje (umiejętności) potrzebne do efektywnego funkcjonowania, a mianowicie:

- skoncentrowanie na sieci (*network-centric*), a nie na firmie czy rynku,
- kierowanie siecią poprzez *empowerment*, do czego potrzebne jest zrozumienie potrzeb poszczególnych członków, tego co ich motywuje do działania, zaufanie i dobra komunikacja,
- ułatwianie i nagradzanie zachowań przyczyniających się do kreowania wartości całej sieci.

Instytucje, które decydują się na bycie członkiem konsorcjum, muszą przygotować się na oddanie części władzy nad pewnymi obszarami funkcjonowania brokerowi. Z jednej strony sieć wymusza decentralizację, ponieważ decyzja o sposobie wykonywania zadań odbywa się na poziomie lokalnym, z drugiej musi zapewnić określony stopień centralizacji wokół wspólnych procesów na poziomie międzyorganizacyjnym. „Zewnętrzna” ingerencja w zakres pracy, standardy i procedury może budzić niezadowolenie i opory tych kierowników, którzy dotychczas je nadzorowali, ponieważ, w ten sposób, pozbawieni są władzy. Spajanie zadań w strukturze sieciowej jest też źródłem kosztów wynikających z konieczności nadzorowania dużej ilości interakcji pomiędzy niezależnymi podmiotami. Może także zwiększać ilość błędów, co potencjalnie zniechęca do współpracy, dlatego bardzo ważne jest, aby partnerzy mieli tolerancję dla małych niepowodzeń oraz aby formalna kontrola była uzupełniana w miarę upływu czasu przez wzajemne zaufanie. Badania potwierdzają, że im większe zaufanie, tym mniejsze koszty koordynacji (Msanjila & Afsarmanesh, 2008).

Sposób podziału ról, zadań i uprawnień determinuje rozkład władzy w sieci, a tym samym kształtuje charakter relacji pomiędzy partnerami. Władza oznacza zdolność do wpływania na zachowania innych i może być wykorzystana zarówno do realizacji własnego interesu, jak i do osiągania rezultatów korzystnych dla większości. Do podstawowych źródeł władzy zaliczamy:

- przymus, czyli groźbę użycia siły;
- gratyfikację, oznaczającą kontrolę nad zasobami pożądanymi przez innych;
- normy, to znaczy prawomocność pochodząca z wartości i założeń kulturowych;
- wiedzę, czyli posiadanie oraz kontrola informacji niedostępnych dla pozostałych (Hatch, 2002).

Jeśli jednostki dysponują taką samą władzą względem siebie, mówimy o relacji równorzędnej, natomiast jeśli jeden z partnerów posiada większe wpływy, pojawia się nierównorzędność. Gdy dodamy do tego stopień zależności jednostek od siebie nawzajem (niezależność vs. zależność), to otrzymamy cztery możliwe układy sił w relacjach międzyorganizacyjnych: wzajemną niezależność (jednostki równorzędne, luźne relacje), nierównorzędna niezależność (luźne relacje pomiędzy nierównorzędnymi jednostkami), wzajemna zależność (równowaga sił przy ścisłym powiązaniu) nierównorzędną zależność (jedna jednostka dysponuje większą władzą od drugiej, ale są od siebie nawzajem uzależnione) (De Wit & Meyer, 2007). Nierównorzędność relacji zmienia reakcje uczestników sieci, prowadząc na przykład do zachowań oportunistycznych, mniejszej synergii, spadku zaufania, wyższych kosztów koordynacji i kontroli, niskiej efektywności, a w efekcie fiaska przedsięwzięcia.

Nierównorzędne stosunki władzy rodzą przekonanie, że jest się wykorzystywanym. Badania prowadzone na grupach dowodzą, że poczucie niesprawiedliwości zmniejsza zaangażowanie, a przez to efektywność zespołową. Do gorszej współpracy przyczynia się zarówno tzw. próżniactwo społeczne, jak i jednostki usiłujące wykonać całą pracę samodzielnie (*free-riding*). Konsekwencje takich zachowań są większe dla zespołów rozwiązujących złożone i nietypowe problemy, niż dla tych, które wykonują prace proste. Sieci są skomplikowanymi organizmami, w których współpraca zazwyczaj odbywa się zarówno na poziomie pojedynczych osób, jak i zespołów. Firmy tworzące konsorcjum (sieć) w pewnym sensie zachowują się tak, jak członkowie zespołu, w związku z tym im większa współzależność między nimi i im wyższa stawka w grze rynkowej, tym bardziej równorzędne powinny być relacje.

Eksperyment przeprowadzony na wirtualnych zespołach z użyciem technologii 3D (Montoya & Massey, 2011) dowiódł, że równomierne rozłożenie obowiązków między jednostkami ma zdecydowanie większy wpływ na wynik niż częsta komunikacja. Prawdziwa współpraca to układ symetryczny, w związku z tym koordynacja strategii oraz działań operacyjnych nie może opierać się na egzekwowaniu poleceń płynących z góry na dół, lecz musi wynikać z wzajemnych uzgodnień (De Wit & Meyer, 2007). W tym przypadku źródłem władzy dającej prawo decydowania o kierunku działań organizacji sieciowej jest, i powinien być, autorytet wpływający z wiedzy eksperckiej oraz reputacji, a nie z miejsca w hierarchii organizacyjnej. Takie podejście wymaga czasu, zaufania i zaangażowania.

Właściwa koordynacja zadań jest możliwa, jeśli przepływ informacji pomiędzy członkami sieci będzie odpowiedni. Komunikacja umożliwia jednostkom, o różnym poziomie i specyfice wiedzy eksperckiej, wymianę idei oraz uzgadnianie i tworzenie rozwiązań. Jej efektywność zależy od: stopnia natężenia, stopnia formalizacji, struktury oraz otwartości. Stopień natężenia

oznacza częstotliwość kontaktów (ilość przepływających informacji), formalizacja odnosi się do tego, czy komunikacja jest spontaniczna, czy też wymaga planowania i przygotowania, struktura oznacza rodzaj kontaktów, bezpośrednie lub pośrednie. Otwartość odnosi się do stopnia, w jakim strony mogą otwarcie przekazywać informacje. Relacje między ludźmi powstają właśnie w procesie komunikacji, dzięki niej kształtuje się wspólne znaczenie pojęć (porozumienie), podobnie rzecz się ma z relacjami pomiędzy organizacjami. Badania dowodzą, że im większa bezpośredniość kontaktów, odpowiadająca potrzebom chwili bez zbędnej formalizacji, im większa otwartość w przekazywaniu informacji, tym relacja jest bardziej partnerska i generuje pozytywne efekty.

Nieco inaczej jest z natężeniem wymiany informacji, czyli częstotliwością. Wspomniane wyżej badania w środowisku wirtualnym dowiodły, że duża intensywność informacji nie wpływa pozytywnie na efekty z uwagi na możliwość przeciążenia kanałów komunikacji (*information overload*), ważniejsza natomiast jest sama treść (Montoya & Massey, 2011). Zważywszy jednak na specyfikę relacji w organizacjach wirtualnych, większa częstotliwość kontaktów ułatwia zacieśnienie więzi i lepszą współpracę.

Z uwagi na konieczność łączenia pracy kilku niezależnych podmiotów potrzeby sieci w zakresie komunikacji są duże, dlatego podstawowym narzędziem wymiany informacji staje się technologia, która jednak nie może w pełni zastąpić osobistych kontaktów. W przypadku konsorcjów, jak i innych kontraktowych porozumień, może pojawiać się tendencja do przeformalizowania kanałów komunikacji, tzn. planowanie okresowych spotkań w celu wymiany informacji, wskazywanie konkretnych osób, które będą zapewniać komunikację na poziomie organizacji, posługiwanie się mimo wszystko drogą służbową. Opisane skłonności będą tym większe, im bardziej niezależne będą chciały pozostać poszczególne firmy. Trzeba jednak pamiętać, że ograniczenie bezpośredniej komunikacji między różnymi jednostkami niesie ze sobą ryzyko mniejszej elastyczności, mniejszej innowacyjności oraz mniejszy stopień zrozumienia celów aliansu. Będzie również oddziaływać na poziom zaufania pomiędzy członkami.

Zaufanie to jeden z czynników o charakterze społecznym, który, według wielu autorów, ma szczególne znaczenie dla przetrwania organizacji sieciowej i bez którego nie ma mowy o efektywnej współpracy (Msanjila & Afsarmanesh, 2008; Grudzewski, Hejduk, Sankowska & Wańtuchowicz, 2007; Preston-Ortiz, 2011; Van Alstyne, 1997; Koch, 2002). Francis Fukuyama uważa, że zaufanie jest kluczowym składnikiem człowieczeństwa i definiuje je jako oczekiwanie ze strony danego środowiska, odnośnie uczciwego, obopólnego, powtarzalnego zachowania opartego na powszechnie akceptowanych przez członków normach (Grudzewski, et al., 2007; Koch, 2002).

Organizacje wchodzące w skład konsorcjum mogą przejawiać różny stosunek do kwestii zaufania, w zależności od wartości, wokół których zbudowana jest kultura organizacyjna. Ocena poziomu zaufania odbywa się w oparciu o następujące kryteria (Msanjila & Afsarmanesh, 2008):

- **zdolność do wykonania zadania** (*ability*) – oczekiwanie odnośnie posiadania przez jednostkę wiedzy, umiejętności i kompetencji, które pozwolą na realizację przyjętych przez nią obowiązków,
- **prawość, uczciwość** (*integrity*) – stopień, w jakim jednostka przestrzega zasad przyjętych przez pozostałych. Ocenie podlega spójność zachowania w przeszłości, wiarygodność w komunikowaniu, przestrzeganie zasad *fair play*, zgodność pomiędzy czynami i deklaracjami,
- **życzliwość, szczodrość** (*benevolence*) – czyli ocena stopnia, w jakim dana jednostka jest otwarta na potrzeby tych, którzy obdarzają ją zaufaniem. Oczekiwanie odnosi się do działania w interesie „ufających” albo przynajmniej nie działania na ich szkodę. W tym przypadku liczy się motywacja danej jednostki. Takie zachowania, jak między innymi: uczciwa i otwarta komunikacja, delegowanie uprawnień do decydowania i kontroli są wskaźnikami życzliwości oraz zaangażowania w obopólną relację.

Stopień zaufania pomiędzy członkami sieci ewoluuje w miarę realizacji poszczególnych zadań i może przechodzić od stadium, które nazwiemy kalkulatywnym zaufaniem po faktyczną i całkowitą wiarę w to, że partner/partnerzy mogą polegać na sobie w kwestii reprezentowania się nawzajem oraz ochrony własnych interesów. Ten typ więzi ma również charakter czysto emocjonalny i częściej zdarza się w sieciach niekontraktowych niż kontraktowych. Szczególnie trudno zbudować zaufanie pomiędzy jednostkami, które konkurują, bądź konkurowały, ze sobą poza konsorcjum, tu łatwiej mogą wziąć górę zachowania oportunistyczne. Aby unikać nadużywania zaufania między partnerami oraz przykrych konsekwencji oportunistyki partnerzy muszą konsekwentnie karać tych członków, którzy te zasady usiłują łamać. Tu również ma zastosowanie zasada wzajemności, gdzie zgodnie z teorią gier, najlepszą ochroną przed nieuczciwymi współpracownikami jest strategia „wet za wet” – jeśli ty nadużyjesz mojego zaufania, ja również nie zawaham się zrobić tak samo (Axelrode, 2000).

Zaufanie wpływa bezpośrednio na wielkość i siłę obopólnych relacji. Im jest ono większe, tym częstsze są kontakty i mocniejsze więzi, a tym samym chęć współpracy, lepsza koordynacja, niższe koszty transakcyjne, lepsza komunikacja, większe poczucie odpowiedzialności za wspólny sukces, redukcja niepewności, zwiększenie szansy na przezwyciężanie ewentualnych kryzysów oraz trudności. Budowa kontaktów opartych na zaufaniu jest łatwiejsza, kiedy organizacje wchodzące w skład konsorcjum mają bardziej demokratyczny sposób zarządzania.

Ostatnim elementem, który tworzy podwaliny do faktycznej współpracy, jest motywacja i postawa pracowników każdej z organizacji wchodzącej w skład sieci. Bez ich zaangażowania nie będzie wymiany lub będzie ona nieefektywna.

Czynnikiem, który wpływa na akceptację celów organizacji oraz zaangażowanie w pracę, jest identyfikacja jednostki zarówno z grupą pracowniczą, jak i z organizacją. W sieciach, w związku z koniecznością nawiązania współpracy z osobami spoza wewnętrznego środowiska, pojawia się konieczność przekraczania granic własnej grupy i własnej organizacji. W wyniku kooperacji, biegnącej w poprzek funkcji i przedsiębiorstw, wyraźne granice pomiędzy firmą oraz jej otoczeniem stają się „przepuszczalne”, tym samym proces budowania tożsamości grupowej i organizacyjnej ulega osłabieniu. Dodatkowo pojawia się niepewność związana ze zmiennością partnerów. Osłabienie więzi, „podwójne obywatelstwo organizacyjne”, spłaszczenie struktury ograniczające możliwość tradycyjnego awansu, trudności w dostosowywaniu się do innych zwyczajów i norm kulturowych, wzrost wymagań w zakresie elastyczności, słabsza więź społeczna, to wszystko może zmniejszać chęć do współpracy (Van Alstyne, 1997).

Z punktu widzenia menedżerów, sytuacja również ulega skomplikowaniu, ponieważ od teraz muszą kierować osobami, które nie są formalnie ich pracownikami oraz zatrudniać pracowników, którymi nie mogą kierować (Swart & Kinnie, 2014). W tej sytuacji organizacje, które konkurują o cenny kapitał ludzki, mogą również próbować przechwytywać zdolnych pracowników, których przywiązanie do konkretnej firmy ulega znacznemu osłabieniu. Groźba utraty pracowników może ograniczać chęć dzielenia się wiedzą. Pracownicy otrzymują jednak nowe możliwości, wynikające z pracy sieci i możliwości poznania różnych firm, co zwiększa kompetencje w zakresie pracy zespołowej, a także przyczynia się do zwiększenia atrakcyjności na rynku pracy.

Zachęta do współpracy powinna, w takim przypadku, pochodzić z przemysłanej strategii zarządzania zasobami ludzkimi już nie na poziomie poszczególnych organizacji, ale przede wszystkim na poziomie sieci. Poczynając od zmiany zasad rekrutacji pracowników, oparcia systemów oceny i wynagradzania na kompetencjach istotnych dla współdziałania, zasad premiowania, w których cele wiążą się zarówno z realizacją zadań macierzystej firmy, jak i wszystkich wirtualnych partnerów, poprzez szerokie ścieżki kariery, promowanie przesunięć pomiędzy stanowiskami w różnych organizacjach, budowanie bazy talentów pochodzących ze wszystkich instytucji-członków, aż do promowania tożsamości sieciowej (Swart & Kinnie, 2014).

Polityka konsorcjum w zakresie *human resources* będzie zależeć od stopnia, w jakim partnerzy chcą zachować niezależność, a także od przewidywanego czasu współpracy. Im większa chęć zachowania odrębności, tym mniej zintegrowane i nastawione na sieć będą procesy personalne, tym trudniejsza będzie również współpraca.

Podsumowanie

W artykule przedstawiono najważniejsze czynniki, które mogą wpływać na poziom współpracy w organizacjach o charakterze sieci międzyorganizacyjnych. Skoncentrowano się na aspektach związanych z projektowaniem struktury sieciowej, pułapkami nierównomiernego rozłożenia władzy w organizacji, budowaniem zaufania, które jest podstawą dobrej kooperacji oraz ogólnymi rozwiązaniami w obszarze zarządzania zasobami ludzkimi.

Środowisko akademickie oraz biblioteki różnego typu są szczególnie predestynowane do współdziałania w zakresie rozwoju wiedzy i zasobów intelektualnych. A jednak specyfika polskich instytucji naukowych ciągle mocno zhierarchizowanych, często pozbawionych właściwych narzędzi zarządzania zasobami ludzkimi (istotnych z punktu widzenia motywacji do współpracy), oparta na indywidualistycznej kulturze, ograniczona w dysponowaniu zasobami i podejmowaniu decyzji może być nie lada wyzwaniem w procesie zarządzania konsorcjum uczelnianym czy bibliotecznym. Jest to tym samym ciekawy obszar badań i poszukiwań takich rozwiązań oraz modeli współpracy, które będą efektywne.

Ponadto w literaturze z zakresu zarządzania ciągle brak prac, które byłyby poświęcone budowie narzędzi umożliwiających w sposób kompleksowy obiektywną weryfikację gotowości kandydatów do podjęcia współpracy, zmniejszając tym samym ryzyko niewłaściwego doboru partnerów.

Bibliografia

- Axelrode, R. (2000). On Six Advances in Cooperation Theory. *Analyse & Kritik*, (22), 130-151.
- Camarinha-Matos, L., Afsarmanesh, H. (red.). (2004). *Collaborative Networked Organizations: A Research Agenda for Emerging Business Models*. Hingham, MA, USA: Kluwer Academic Publishers.
- Czarnecka, B., Czarnecki, P. (2014). The Transformation of Culture in Modern Forms of Organization on the Example of Virtual Organizations. W: A. Nalepka & A. Ujwary-Gil (red.), *Business and Non-Profit Organizations Facing Increased Competition and Growing Customers' Demands*. 13, (s. 35-58). Nowy Sącz: Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University in Nowy Sącz.
- Czerska, M., Szpitter, A. A. (red.). (2010). *Koncepcje zarządzania. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- De Wit, B., Meyer, R. (2007). *Synteza strategii. Tworzenie przewagi konkurencyjnej przez analizowanie paradoksów*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Grudzewski, W. M., Hejduk, I. K., Sankowska, A., Wańtuchowicz, M. (2007). *Zarządzanie zaufaniem w organizacjach wirtualnych*. Warszawa: Difin.
- Hatch, M. J. (2002). *Teoria organizacji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hilla, J. (2005). Prawne problemy funkcjonowania konsorcjum. *Radca Prawny*, (5), 35-40.
- Koch, R. (2002). *Wszechmocne prawa: nauka sukcesu w biznesie*. Warszawa: Liber.
- Łobos, K. (2005). Organizacje sieciowe. W: R. Krupski & R. Krupski (red.), *Zarządzanie przedsiębiorstwem w turbulentnym otoczeniu* (s. 161-194). Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

- Montoya, M. M., Massey, A. P. (2011, May). 3D Collaborative Virtual Environments: Exploring the Link between Collaborative Behaviors and Team Performance. *Decision Sciences Journal*, 42(2).
- Msanjila, S. S., Afsarmanesh, H. (2008, March 1). Trust analysis and assessment in virtual organization breeding environments. *International Journal of Production Research*, 46(5), 1253-1295.
- Preston-Ortiz, D. (2011). The Effects of Trust – and Leadership – Based Practices in Virtual Alliance Outcomes. *Journal of Psychological Issues in Organizational Culture*, 2(2).
- Swart, J., Kinnie, N. (2014, March-April). Reconsidering boundaries: human resource management in networked world. *Human Resource Management*, 53(2), 291-310.

Źródła internetowe

- Baltic Sea Virtual Campus, <http://www.bsvc.org/>.
- CEON AGREGATOR, <http://bibliotekanauki.ceon.pl>.
- EBIB, <http://www.ebib.pl>
- Forsal.pl. (2018, Maj 8). Pobrano z: Encyklopedia Gazety Prawnej Finansopedia: <http://finansopedia.forsal.pl/encyklopedia/finanse/hasla/912358,konsorcjum.html>
- Konsorcjum Akademickie, <http://www.wse.krakow.pl/pl/uczelnia/konsorcjum-akademickie>
- Konsorcjum FUTURUS, <http://www.futurus.org/pl/uczelnia.html>
- Konsorcjum Polski Sychrotron, <https://synchrotron.uj.edu.pl/centrum/projekty-i-konsorcja/konsorcjum-polski-synchrotron>
- NUKAT, <http://centrum.nukat.edu.pl/pl/poznaj-nukat>
- SMCEBI Śląskie Międzyuczelniane Centrum Edukacji i Badań Interdyscyplinarnych, <http://www.smcebi.us.edu.pl/>.
- Thomas, R. J., Wind, Y. (2012). Symbiotic Innovation: Getting the Most Out of Collaboration. Pobrano z: <http://ssm.com/abstract=2088258>
- The Worldwide Universities Network, <http://www.wun.ac.uk/aboutus.php>.
- Van Alstyne, M. (1997). The State of Network Organization: A Survey in Three Frameworks. *Journal of Organizational Computing*, 7(3). Pobrano z: <http://ssrn.com/abstract=1368930>
- Wirtualna Biblioteka Nauki, <https://wbn.icm.edu.pl>.

Notka biograficzna

Barbara Czarnecka

Absolwentka Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, absolwentka studiów podyplomowych „Zarządzanie firmą” w Wyższej Szkole Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu, uczestniczka 4-letnich studiów doktoranckich na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego. Długoletni wykładowca Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu. Współpracuje z Katedrą Zarządzania Zasobami Ludzkimi Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Autorka i współautorka publikacji, artykułów naukowych oraz projektów badawczych. Główne obszary zainteresowań: zachowania ludzi w organizacji, w szczególności w elastycznych formach organizacyjnych, zarządzanie zespołami, metody zarządzania czasem, work-life balance, metody zarządzania zasobami ludzkimi, kształtowanie kultury organizacyjnej, zarządzanie zmianami; metody doskonalenia i rozwoju organizacji.

Kompleksowy system zarządzania uczelnią wyższą Cloud Academy (CloudA) a rola i zadania Biblioteki WSB-NLU

Artur Kornatka¹, Dariusz Woźniak², Maria Wanda Sidor³

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie roli i funkcji współczesnych systemów wsparcia zarządzania na uczelniach wyższych. Na przykładzie systemu Cloud Academy scharakteryzowano podstawowe moduły, użyteczne dla poszczególnych grup interesariuszy (studentów, nauczycieli akademickich, pracowników biblioteki, pracowników administracji, otoczenia społeczno-gospodarczego).

Prezentując system CloudA oraz analizując wybrane elementy systemu informacyjno-bibliotecznego, oparto się na metodzie teorii ugruntowanej, wskazując tylko niektóre aspekty i wybrane funkcje, znajdujące zastosowanie w systemie CloudA. Ich prezentacja może mieć istotne znaczenie w kontekście wyzwań przyszłości w stosunku do bibliotek uczelnianych. Przykład Biblioteki WSB-NLU wskazuje, że możliwe jest realizowanie zadań przypisanych bibliotekom akademickim, mimo zmiennych warunków i informatyzacji większości procesów.

Słowa kluczowe:

systemy zarządzania uczelnią, CloudA, biblioteka uczelniana, repozytorium, IBUK Libra, komunikacja instytucjonalna

---

Comprehensive university management systems Cloud Academy (CloudA) and the role and tasks of the WSB-NLU Library

Abstract

The purpose of the article is to present the role and functions of modern management support systems applied to universities. On the example of Cloud Academy system, basic modules of such software are presented. The perspective of different stakeholders

---

1 Artur Kornatka, akornatka@wsb-nlu.edu.pl, Wydział Nauk Społecznych i Informatyki Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University z siedzibą w Nowym Sączu

2 Dr Dariusz Woźniak, dwozniak@wsb-nlu.edu.pl, Wydział Nauk Społecznych i Informatyki Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University z siedzibą w Nowym Sączu

3 Dr Maria Wanda Sidor, masid@wsb-nlu.edu.pl, Biblioteka Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University z siedzibą w Nowym Sączu, Wydział Nauk Społecznych i Informatyki WSB-NLU

group (students, faculty staff, lecturers, librarians, administration staff, owner, external stakeholders) is taken into account.

Presenting the CloudA system and analyzing selected elements of the information and library system, the method was based on the grounded theory method, indicating only some aspects and selected functions applicable in the CloudA system. Presentation may be important in the context of the challenges of the future in university libraries. The example of the WSB-NLU Library indicates that it is possible to carry out assignments assigned to academic libraries in spite of changing conditions and computerization of most processes.

Keywords:

universities management systems, CloudA, academic library, repository, IBUK Libra, institutional communication

Wstęp

Od momentu otwarcia uczelni Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University z siedzibą w Nowym Sączu (WSB-NLU), tj. od 1991 r., proces budowy organizacyjnej biblioteki podporządkowany był potrzebom informacyjnym studentów i nauczycieli akademickich. Działania oparte były o prostą zasadę znaną i powszechnie stosowaną w bibliotekach amerykańskich uczelni biznesowych „*just on time not just in case*”. Zasada znajdowała zastosowanie szczególnie w gromadzeniu zasobów edukacyjnych, ale odnosiła się też do innych obszarów działania biblioteki.

Wyjątkowość biblioteki WSB-NLU pod koniec lat dziewięćdziesiątych polegała na tym, że już w 1993 roku biblioteka, jako jedna z nielicznych, miała bibliotekę elektroniczną, z której korzystały szerokie rzesze użytkowników z całej Polski. Dwie ważne bazy – Business Periodicals Ondisc oraz General Periodicals Ondisc – dawały dostęp do paru tysięcy najważniejszych czasopism naukowych i biznesowych. Regularna miesięczna aktualizacja baz sprawiała, że użytkownik otrzymywał bardzo aktualne informacje naukowe i biznesowe. Władze uczelni kładły też duży nacisk na wdrożenia i zastosowania najnowszych technologii (Internet, mail dla każdego studenta, pracownika, nowoczesny Intranet do obsługi procesu dydaktycznego, wysokiej klasy sprzęt komputerowy, zintegrowany system zarządzania biblioteką, systemy zabezpieczenia zbiorów, dostępy do najważniejszych baz naukowych i biznesowych, najnowsza przedmiotowa literatura naukowa), co wytyczyło drogę rozwoju biblioteki. Rozwój biblioteki był oczywiście ściśle związany z rozwojem uczelni.

Uczelnie wyższe, podobnie jak inne podmioty gospodarcze, działają w dynamicznym i zmiennym środowisku, a ich rozwój podlega regułom gry rynkowej, potrzebom rynku pracy, regulacjom prawnym, uwarunkowaniom zewnętrznym,

wewnętrznym. Dla wielu niepublicznych uczelni wyższych drugi etap rozwoju związany jest często z wymienionymi powyżej uwarunkowaniami.

Uczelnie wyższe w Polsce na progu XXI wieku zmagają się z licznymi wyzwaniami i problemami. Kolejne nowelizacje ustawy o szkolnictwie wyższym nie przynoszą oczekiwanych efektów, zarówno w zakresie podniesienia jakości kształcenia, jak i lepszej efektywności organizacyjnej, finansowej. Dotyczy to zarówno uczelni publicznych, jak i niepublicznych. Na szeroką skalę dochodzi do likwidacji mniejszych uczelni, a inne podlegają procesom restrukturyzacyjnym, naprawczym. W takiej sytuacji podobnym procesom podlegają jednostki organizacyjne uczelni wyższych, w tym też biblioteki akademickie szukające nowych rozwiązań gwarantujących im przetrwanie. Dyskusje dotyczące przyszłości bibliotek toczą się od lat, a ich uczestnicy często reprezentują skrajnie odmienne stanowiska. Jedni przewidują całkowitą digitalizację zasobów wiedzy i powstanie Globalnej Biblioteki Cyfrowej w Internecie (GBC) (Nahotko, 2011), która przejmie zadania bibliotek tradycyjnych. Inni wskazują na fakt regresu bibliotek, ale upatrują jej szans w „umiejętności znalezienia niszy, a nie adaptacji do głównego nurtu przemian”, a idący dalej w rozważaniach, widzą bibliotekę jako „dobro luksusowe, instytucję elitarną, alternatywną w stosunku do dominujących trendów” (Nicholas & Dobrowolski, 2012). W praktyce, z wyzwaniami każda biblioteka musi radzić sobie samodzielnie, a jako jednostka organizacyjna uczelni często całkowicie zależna jest od przyjętej polityki organizatora.

W kontekście działalności uczelni wyższej najistotniejsze jest zagadnienie jakości kształcenia. Dyskusje wokół tematu jakości kształcenia na studiach wyższych, szczególnie studiach niestacjonarnych, trwają od wielu lat. Raport o stanie szkolnictwa wyższego z 2009 roku wyraźnie wskazał na wiele słabości w tej sferze (np. s. 91) (Ernst & Young Business Advisory, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, 2009). Przewagę słabych stron nad silnymi, w odniesieniu do całego systemu szkolnictwa wyższego, diagnozują też inne opracowania, np. „Analiza SWOT systemu edukacji ogólnej, kształcenia zawodowego oraz szkolnictwa wyższego w Polsce” (Zintegrowany System Kwalifikacji, 2017).

Postępująca globalizacja, szczególnie poprzez otwarcie rynków pracy (nie tylko w kontekście UE), wymusza coraz większy nacisk na jakość wykształcenia absolwenta. Presja ta jest odpowiednio wzmocniona lub osłabiona przez działania władz publicznych. Jako przykład działań z pierwszej grupy warto podkreślić wprowadzenie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego oraz, szerzej, zintegrowanego systemu kwalifikacji. Drugi aspekt reprezentowany jest przez oderwane od realiów ekonomicznych publiczne finansowanie szkolnictwa wyższego.

Rozważając jakość kształcenia, nie sposób w odniesieniu do polskiego szkolnictwa wyższego, szczególnie niepublicznego, nie wspomnieć o aspekcie

demograficznym, który najtrafniej określił raport Instytutu Sokratesa z 2011 roku jako „demograficzne tsunami” (Antonowicz, Dominik, & Gorlewski, 2011). W ciągu zaledwie dziesięciu lat liczba studentów spadła o przeszło pół miliona do liczby 1,4 mln osób w roku 2015/16, głównie wśród studentów niestacjonarnych (spadek około 50% z 950 tys. do 486 tys.) (GUS, 2017).

W takich okolicznościach (globalizacja, zmiany instytucjonalne, zmiany demograficzne), paradoksalnie, jedynym wyjściem dla wielu Uczelni jest postawienie na utrzymywanie określonego standardu jakościowego opartego o **transparentność**, co umożliwi łatwą wewnętrzną i zewnętrzną ocenę (np. oceny **organizacji akredytacyjnych**).

Niepubliczne uczelnie wyższe znacznie szybciej, niż uczelnie publiczne, musiały szukać i zastosować technologie oraz najnowocześniejsze rozwiązania, które pozwolą im na utrzymanie wysokiej jakości procesów kształcenia, ale i procesów związanych z efektywnym zarządzaniem uczelnią. Omawianym tutaj przykładem jest Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University.

1. Cloud Academy

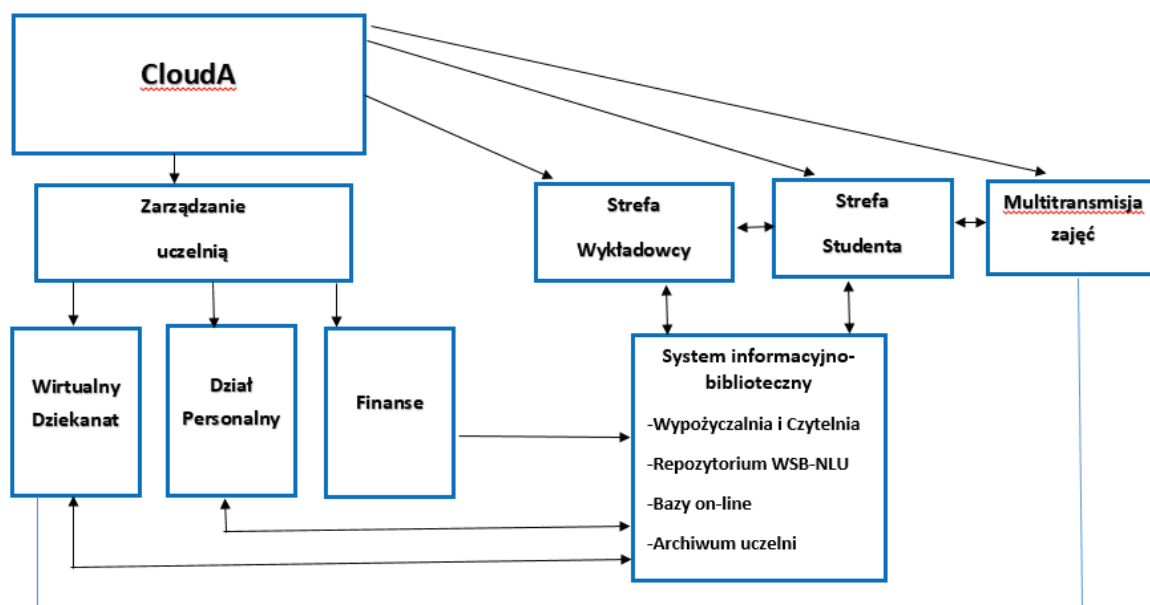
Idea kształcenia oferowanego przez WSB-NLU bazuje na koncepcji Total Quality Management (TQM) (Sallis, 2014). TQM jest zorientowane na proces, w przeciwieństwie do tradycyjnego podejścia zorientowanego na rezultaty (produkt). Każde zadanie organizacji jest procesem. W przypadku uczelni, do najważniejszych zaliczyć należy proces dydaktyczny i badawczy. Towarzyszą im oczywiście procesy pomocnicze, związane z kadrami, finansami, nieruchomościami, itd. Wydaje się, że warunkiem koniecznym do skutecznego wdrażania zasad TQM jest wbudowanie procesów w zintegrowany system informatyczny zarządzania Uczelnią. Jest to szczególnie istotne pod kątem **przejrzystości procesów** (Kornatka, Woźniak, 2017).

Opracowany przez Centrum Badań i Programowania WSB-NLU system informatyczny **Cloud Academy** to nowoczesne, zintegrowane rozwiązanie, służące zarówno kompleksowemu zarządzaniu uczelnią, jak i realizacji edukacji online w całkowicie interaktywnej formie, co zdecydowanie wyróżnia go spośród innych oferowanych na krajowym rynku narzędzi kształcenia na odległość. Innowacyjny charakter systemu wynika z połączenia w CloudA funkcji systemu informatycznego obejmującego zarówno wsparcie operacji biznesowych i wsparcie podejmowania decyzji menedżerskich (Al-Mamary, Shamsuddin, Abdul Hamid), jak i nowoczesnej, interaktywnej platformy edukacyjnej wykorzystującej multitransmisję (Bellini, Nesi, Serena, 2015).

Oczywiście, poprzez interaktywne zajęcia nie jesteśmy w stanie nauczyć wszystkiego – jeszcze trudno wyobrazić sobie nauczanie przez Internet medycyny

czy chemii, gdzie znaczna część zajęć to praktyczne zajęcia w bezpośrednim kontakcie z pacjentami lub przeprowadzane w laboratoriach. Niemniej jednak, istnieje mnóstwo zagadnień i tematów, których specyfika nie wymaga zajęć strictly manualnych, w odniesieniu do nich takie narzędzie wydaje się idealne.

CloudA składa się z 6 rozbudowanych modułów. Trzy z nich to standardowe elementy systemów zarządzania stosowane na uczelniach, czyli Wirtualny Dziekanat, Strefa Wykładowcy oraz Strefa Studenta.

Rys. 1. Struktura CloudA

Źródło: Opracowanie własne (15.11.2018 r.)

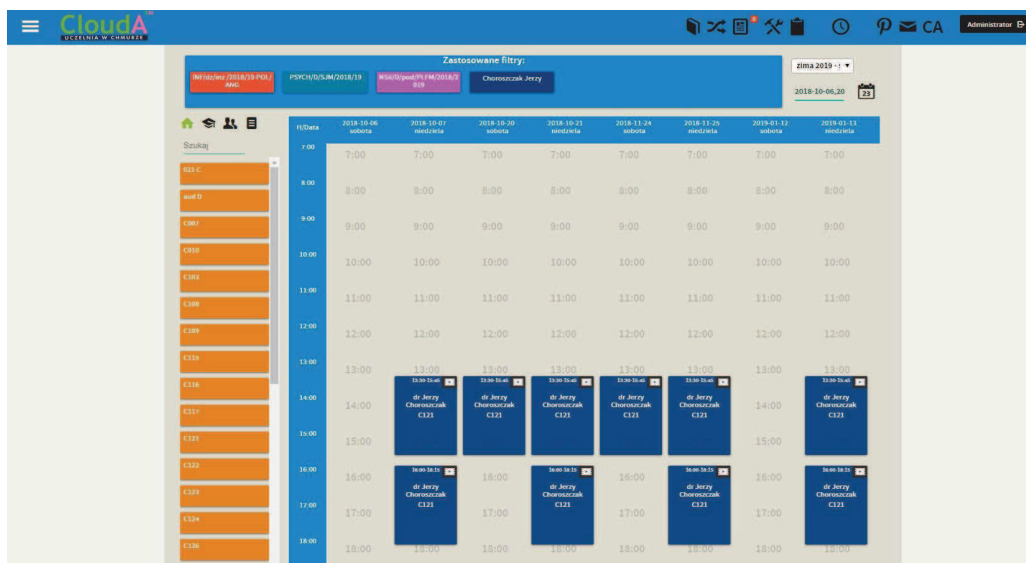
Elementy zarządzania są jednak tylko pozornie standardowe. Strefa Studenta zapewnia studentowi bieżący dostęp do absolutnie każdej informacji dotyczącej jego toku studiów i umożliwia załatwienie dowolnej sprawy, w tym składanie wszelkiego typu podań – system generuje je automatycznie i przesyła do odpowiednich jednostek uczelni.

Patrząc od strony wykładowcy, system jest równie kompleksowy. Strefa Wykładowcy, poza typowymi funkcjonalnościami, jak dodawanie materiałów czy sprawdzanie i publikowanie ocen, pozwala na tworzenie elektronicznych list obecności, automatyczne generowanie sylabusów, elektroniczne przesyłanie protokołów egzaminacyjnych, tworzenie dla określonych grup studentów komunikatów obowiązkowych do odczytania czy bieżące monitorowanie stopnia wykonania pensum. Zarówno dla wykładowcy, jak i studenta, ze strony głównej CloudA zorganizowano dostęp do zasobów informacyjnych biblioteki.

Poniżej przedstawiono kilka wybranych funkcji systemu CloudA, które pozwalają na znacznie efektywniejszą pracę działów zajmujących się obsługą studenta.

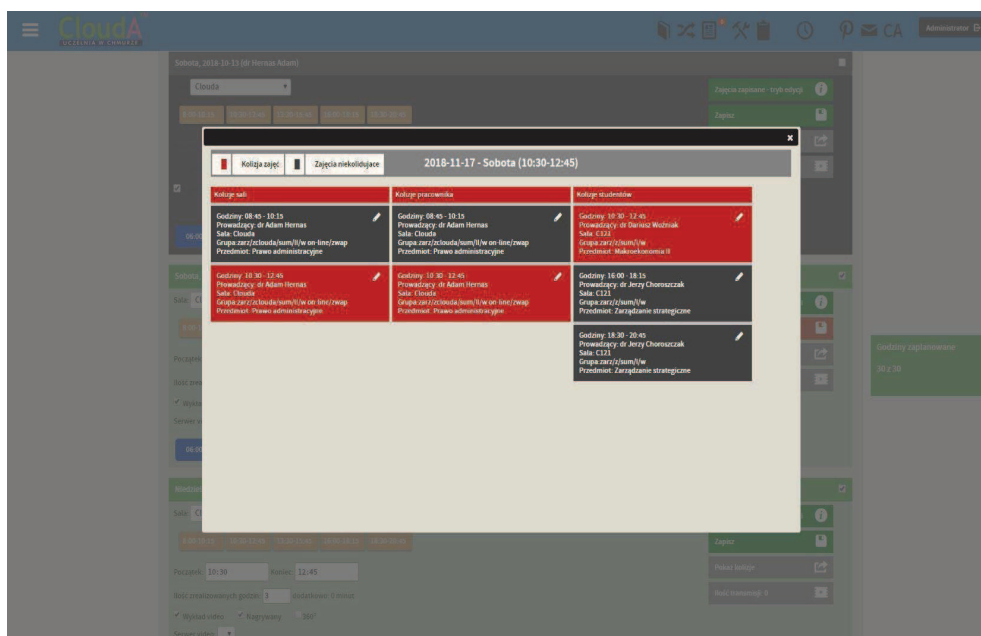
Dział obsługi dydaktyki planuje zajęcia, przypisując grupy studentów, kursy, przedmioty, wykładowców, terminy i sale.

Rys. 2a. Planowanie harmonogramu zajęć dydaktycznych w CloudA

Źródło: CloudA (15.11.2018 r.)

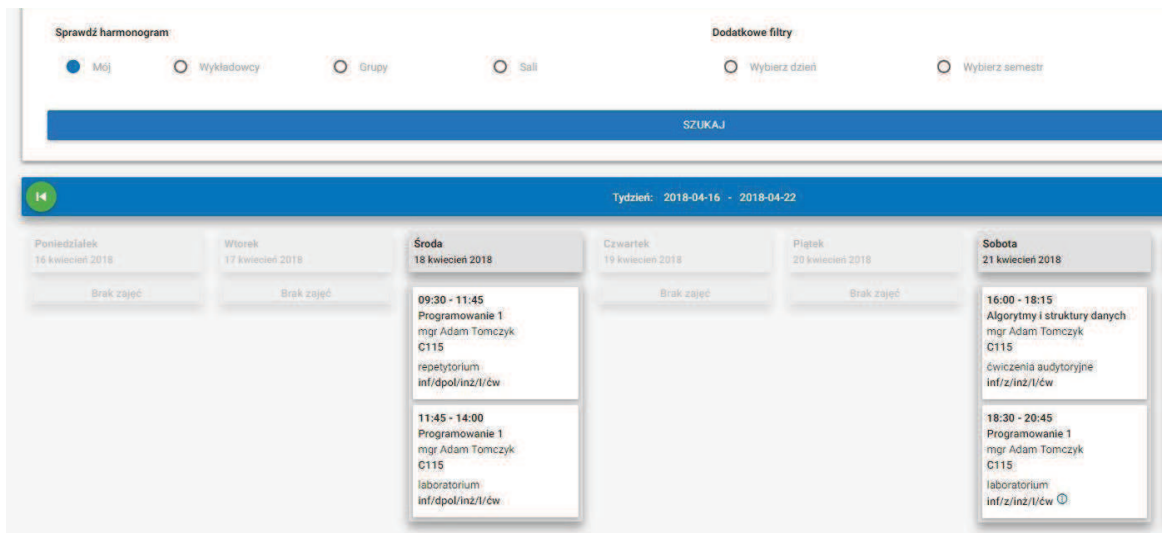
Dział obsługi dydaktyki układa siatkę kursów obowiązujących w danym semestrze i każdy nauczyciel akademicki może samodzielnie ułożyć swój harmonogram na dany semestr lub skorzystać z pomocy pracowników działu obsługi.

Rys. 2b. Planowanie harmonogramu zajęć dydaktycznych w CloudA

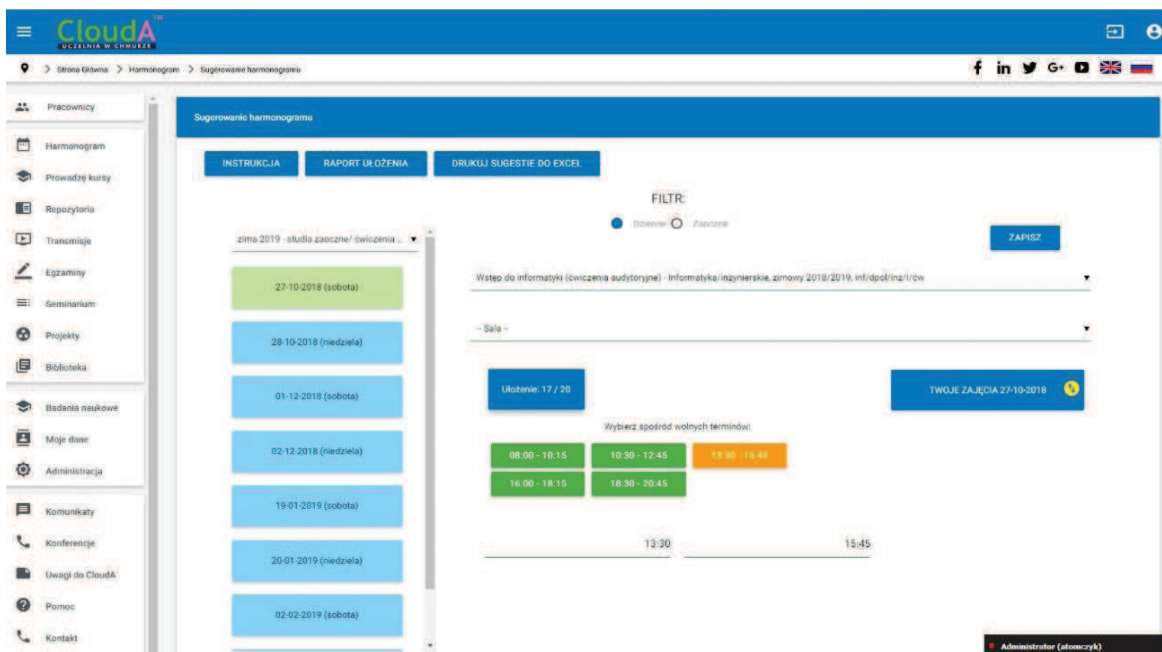
Źródło: CloudA (15.11.2018 r.)

System pozwala wykrywać wszystkie „kolizje”, czyli sytuacje, kiedy w podanym terminie nie dysponujemy np. salą komputerową, czy też grupa ma już zaplanowane inne zajęcia. Po utworzeniu harmonogramu dla konkretnego nauczyciela, harmonogram ten jest widoczny zarówno w strefie Studenta, jak i Wykładowcy.

Rys. 3. Gotowy harmonogram zajęć dydaktycznych

Źródło: CloudA (15.11.2018 r.)

Rys. 4. Harmonogram zajęć sugerowany przez wykładowcę

Źródło: CloudA (15.11.2018 r.)

Student, jak już wspomniano, znajdzie w systemie CloudA wszystkie niezbędne informacje. Na przykład, jego postęp nad przygotowaniem pracy dyplomowej jest dokumentowany w module Seminarium, gdzie student zamieszcza kolejne fragmenty lub wersje pracy. Etap końcowy to gotowa do wygenerowania praca, oceniona i zrecenzowana.

The screenshot displays the 'Seminarium' interface in CloudA. The left sidebar lists the thesis details:

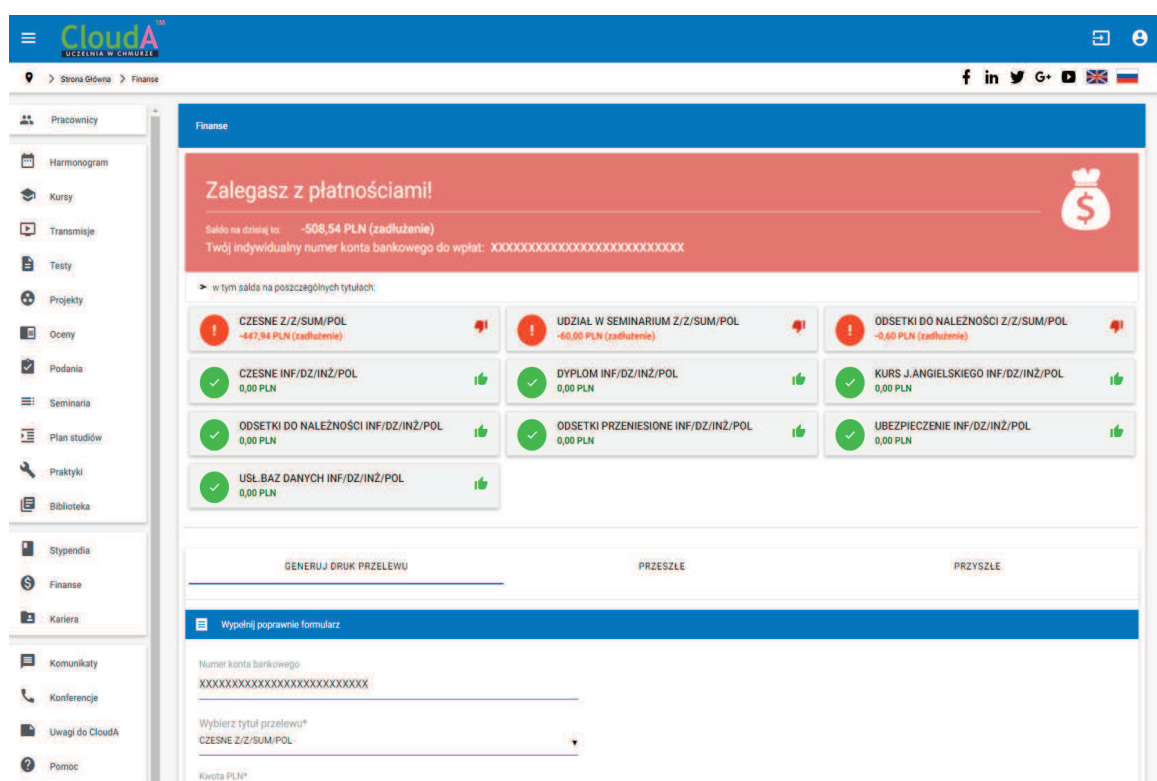
Promotor	dr Henryk
Kierunek	Informatyka / Inżynierskie / Rok 4
Tytuł pracy	Budowa wielosegmentowej aplikacji mobilnej
Tytuł angielski	Development of mobile application
Język pracy	polski
Streszczenie	Głównym celem pracy było zbudowanie oraz zaproje...
Streszczenie w języku angielskim	Main goal of thesis was development and designing...
Słowa kluczowe	aplikacja mobilna, cordova, push, .net, serwis webapi
Słowa kluczowe w języku angielskim	mobile application, cordova, push, .net, webapi
Podziękowania:	Wyrażam serdeczne podziękowania dla Promotora pracy Pana dr Henryka za cenne porady, wskazówki i niezwykłą życzliwość przy pisaniu niniejszej pracy inżynierskiej.
Data i miejsce obrony	2016-10-28 od 09:45 do 10:00 sala: C231a
Ocena końcowa	4,54

The right sidebar shows the 'Recenzja promotora' (Promoter's Review) section, which includes a detailed description of the thesis goal and a list of orientation indicators for quality, all of which are rated as 'bardzo dobra' (very good). The overall grade is 5,5, labeled as 'celujący' (excellent).

Rys. 5. Seminarium – praca dyplomowa

Źródło: CloudA (15.11.2018 r.)

W strefie studenta widoczne są też wszystkie zaległości finansowe oraz ich rodzaj, np. wynikające z braku opłaty czesnego czy opłat biblioteczných.

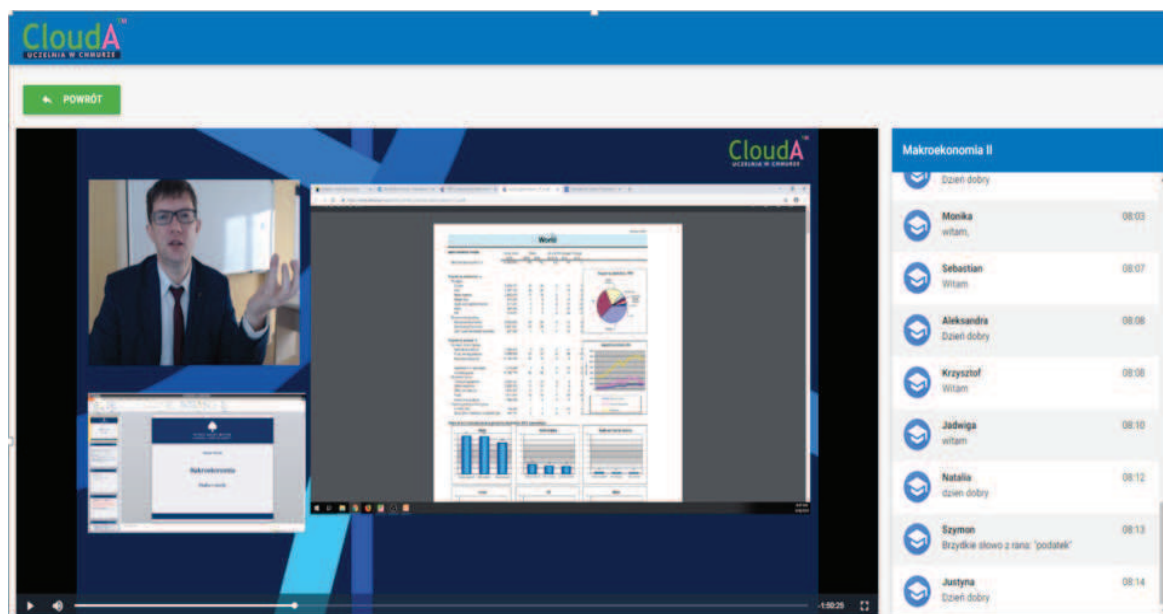

Rys. 6. Finanse

Źródło: CloudA (15.11.2018 r.)

To tylko niektóre z funkcjonalności. CloudA oferuje również całkowicie nowatorskie podejście w kwestii zarządzania uczelnią. Dzięki rozbudowanym modułom zarządzania majątkiem i kadrą oraz controllingu finansowego, władze uczelni mają znacznie większe, niż dotychczas, możliwości monitorowania, analizy i planowania działalności każdej jednostki funkcjonującej na uczelni. Władze mają również stały dostęp do rozbudowanej, stale aktualizowanej analizy rentowności poszczególnych rodzajów studiów, kierunków czy specjalności, uwzględniającej prognozy wpłat i zaległości, w związku z czym mogą na bieżąco wprowadzać stosowne korekty i podejmować strategiczne decyzje. Warto również wspomnieć o takich możliwościach, jak monitorowanie działalności dydaktycznej wykładowców, w tym wykonania pensum, zlecanie zadań poprzez przydzielanie konkretnym pracownikom czy organizowanie zebrań online.

Ważną częścią systemu jest **moduł wirtualnych wykładów i seminariów**, który umożliwia prowadzenie w pełni interaktywnych zajęć online. I to nie tylko wykładów, ale również ćwiczeń czy seminariów. Przekaz obrazu i dźwięku z sali wykładowej to pierwszy i podstawowy element interakcji. Drugim z nich jest widok pulpitu komputera prowadzącego, dzięki czemu, oprócz przekazu wideo i widoku na salę i używaną prezentację, wykładowca może równocześnie wykorzystywać do zajęć np. inne prezentacje, wykresy czy schematy, które studenci widzą w osobnym oknie. Jest to szczególnie przydatne rozwiązanie w trakcie zajęć ćwiczeniowych.

Rys. 7. Moduł wirtualne wykłady

Źródło: CloudA (20.11.2018 r.)

Trzecim elementem dopełniającym interakcję jest czat oraz moduł komunikacji głosowej, dzięki którym w trakcie zajęć każdy student może na bieżąco zadawać prowadzącemu pytania oraz komunikować się z innymi uczestnikami. Z punktu widzenia prowadzącego jest jeszcze jeden plus – dzięki możliwości stałego kontaktu głosowego żaden student nie ma szans na „ukrycie się” podczas zajęć, mimo że będzie w nich uczestniczył, siedząc przykładowo na plaży. Moduł multi-transmisji zajęć jest wykorzystywany w procesie dydaktycznym zarówno przez WSB-NLU, jak i uczelnie partnerskie od ponad czterech lat i zarówno z punktu widzenia studentów, wykładowców, jak i władz uczelni system działa efektywnie.

Dużą zaletą jest również sposób jego zaprojektowania – szczególnie pod kątem nowoczesnego interfejsu użytkownika. Widoki CloudA zostały oparte na nowoczesnym stylu **Material Design** – stylu tworzenia intuicyjnych interfejsów wykreowanym przez Google. Do tego system został zaprojektowany tak, aby korzystanie z niego nie wymagało instalacji żadnego dodatkowego oprogramowania, w efekcie czego do obsługi wystarczy przeglądarka internetowa i dowolne urządzenie typu smart z dostępem do Internetu.

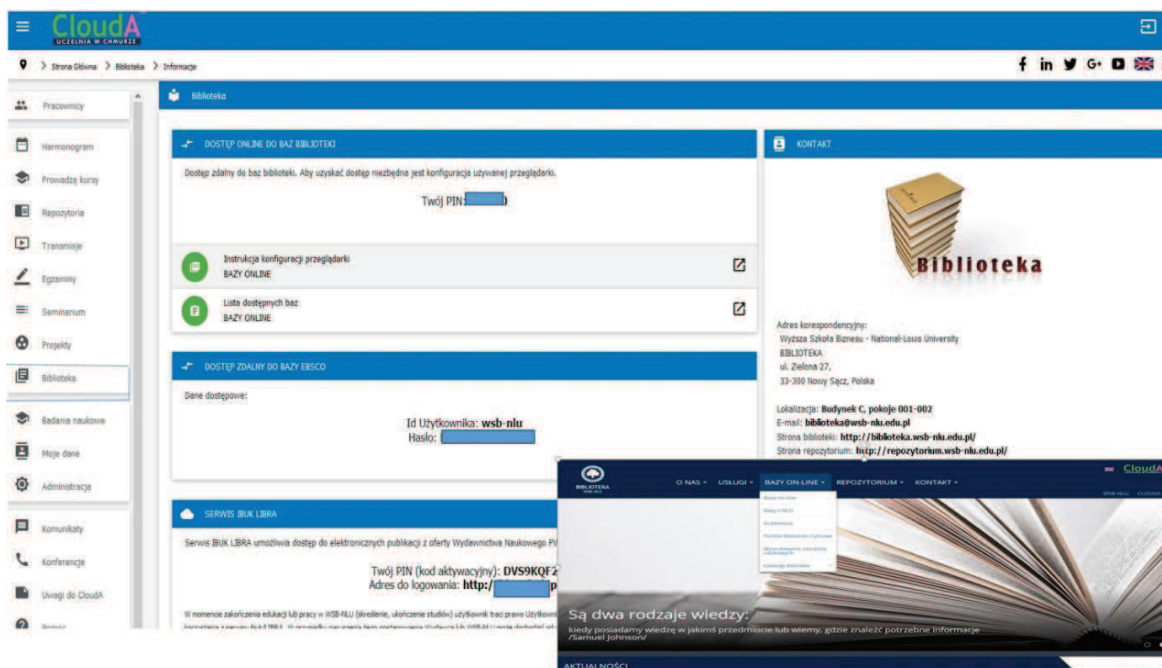
Autorzy, poprzez własne doświadczenie pracy w obu systemach uważają, że system CloudA jest bardziej funkcjonalny, kompleksowy, łatwiejszy w obsłudze od innych rozwiązań dostępnych na polskim rynku. CloudA daje całkiem nowe możliwości kształcenia, szczególnie dla mniej mobilnych studentów: osób z niepełnosprawnością ruchową czy młodych rodziców mających ograniczone możliwości kształcenia ze względu na obowiązki domowe.

2. CloudA wyzwaniem i szansą dla biblioteki

Biblioteka WSB-NLU wdrożyła kompleksowy system zarządzania biblioteką PROLIB w 2002, a w kolejnych latach następowała integracja z systemem zarządzania uczelnią poprzez połączenie bazy użytkowników – studentów, modułu sylabusów oraz systemu administracji (Sidor, 2010). W latach 2013-2014 biblioteka zrealizowała projekt budowy repozytorium instytucjonalnego. Nowe rozwiązanie i wdrożenie platformy CloudA jest dużym wyzwaniem dla biblioteki, której systemy oparto na innych rozwiązaniach informatycznych i wymagają one aktualizacji, przebudowy oraz integracji z różnymi modułami systemu CloudA.

Najprostszą metodą było stworzenie w menu CloudA zakładki *Biblioteka* oraz struktury w ramach nowego rozwiązania informatycznego uwzględniającego kategorie i podkategorie związane z biblioteką, zasobami i usługami. Strona WWW biblioteki oraz repozytorium zostały przebudowane z wykorzystaniem stylu **Material Design**, co sprawia, że aktualizacja czy modyfikacja treści jest łatwa i można ją wykonać dość szybko, bez pomocy ze strony informatyków.

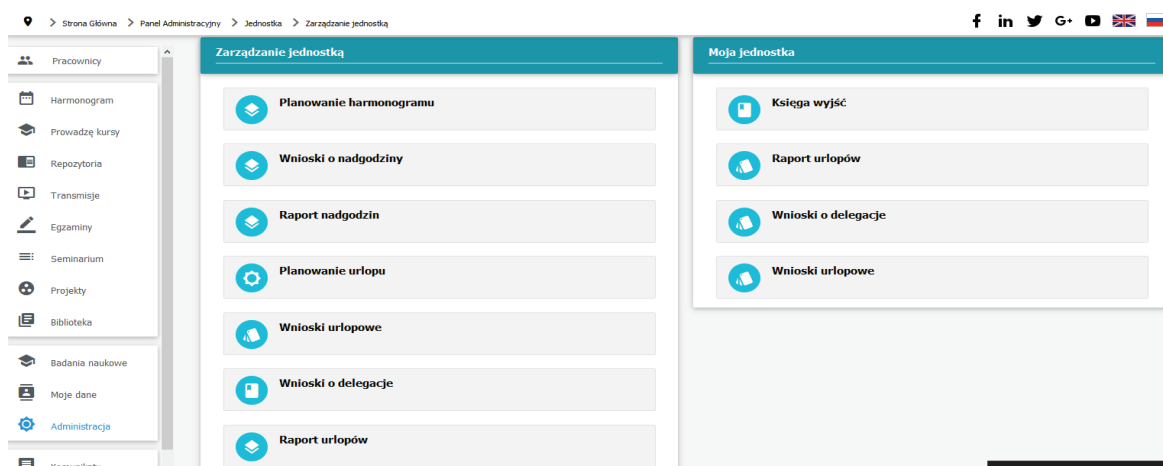
Każdy użytkownik, po zalogowaniu do systemu, wchodzi w obszar informacji indywidualnych (PIN Kody, komunikatory) oraz uzyskuje podstawowe informacje o zbiorach i oferowanych usługach. Może płynnie przejść z systemu na stronę WWW biblioteki, która zawiera szersze informacje.

Rys. 8. Biblioteka w systemie CloudA

Źródło: CloudA (15.11.2018 r.)

W systemie CloudA każdy pracownik ma autoryzowany dostęp do wybranych modułów i treści wynikających z jego obowiązków zawodowych. Standardowo dla wszystkich jednostek organizacyjnych sprawy administracyjne są załatwiane online (urlopy, harmonogramy, delegacje), co oznacza, że można sprawnie monitorować poziom wykorzystania urlopów, zarówno na poziomie jednego działu, jak i całej uczelni. Ułatwia to też prace administracyjne w bibliotece.

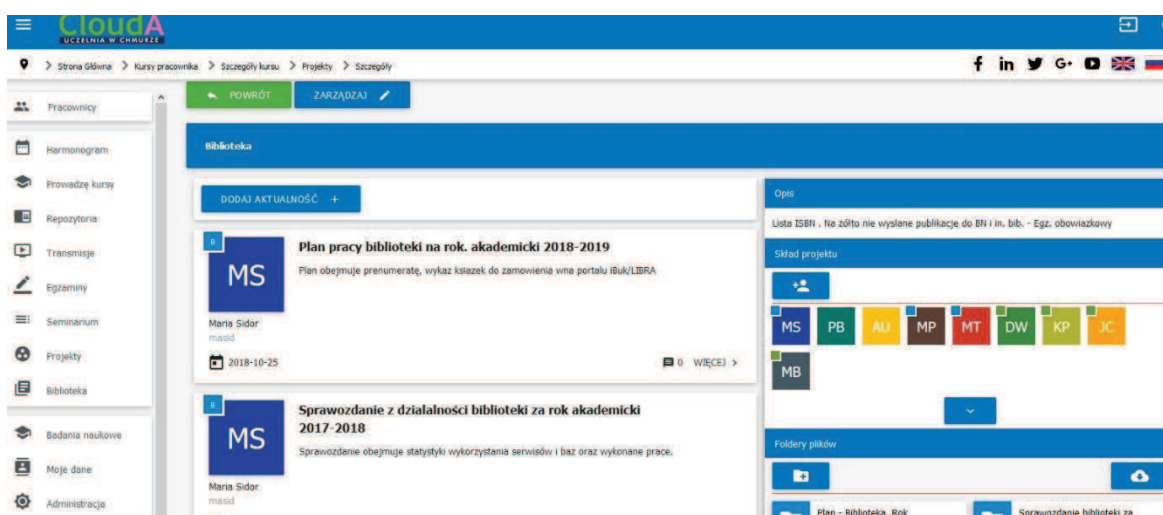

Rys. 9. Administracja

Źródło: CloudA (15.11.2018 r.)

Dla biblioteki istotne są informacje z systemu CloudA dotyczące użytkowników – studentów, ich rozliczeń z uczelnią na podstawie elektronicznej obiegowki, działalności publikacyjnej pracowników, transferu metadanych oraz pełnych tekstów prac dyplomowych do repozytorium, programów nauczania, a w szczególności wykazów literatury do kursów i przedmiotów.

Ciekawym działem w CloudA są Projekty. Każdy pracownik może zgłosić projekt, temat do dyskusji, dokumenty, które chce przedstawić wybranym osobom. Można też wspólnie pracować nad projektem.

Rys. 10. Projekty – biblioteka

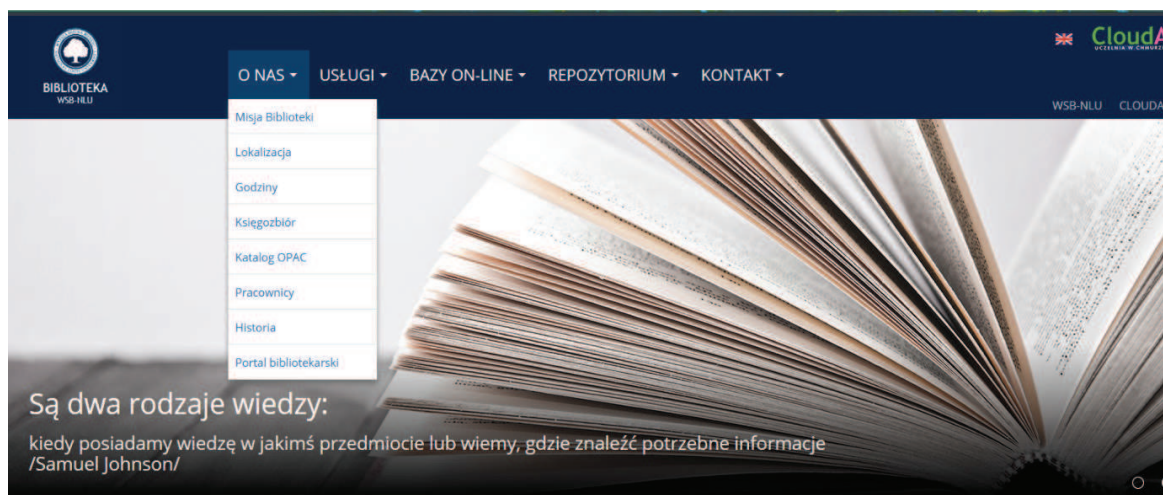
Źródło: CloudA (15.11.2018 r.)

Platforma CloudA stanowi niewątpliwie wyzwanie dla biblioteki m.in. z uwagi na konieczność korzystania i obsługi różnych systemów, które tylko połowicznie udało się zintegrować w podstawowym zakresie, ułatwiając tym samym prace administracyjne. Szans można upatrywać w różnorodnych i efektywnych narzędziach, które ułatwiają komunikację na poziomie uczelni, dostęp do informacji zwrotnych oraz możliwość dokonywania różnych analiz. Znacznie łatwiej też w środowisku technologii informatycznej udostępniać i promować elektroniczne zasoby informacji, mierzyć poziom wykorzystania, dokonywać transferu danych między bazami.

3. Rola i zadania biblioteki WSB-NLU

Technologia oferuje możliwość poprawy komunikacji wewnętrznej, produktywności, efektywności organizacyjnej, większej sprawności przy realizacji procesów kształcenia czy uczenia się – wszystko sprawia, że biblioteka uczelniana musi być głęboko osadzona w systemie uczelni. Koncepcja aktywnej biblioteki jest realizowana w WSB-NLU od wielu lat. Nie tylko procesy i zasoby ściśle dopasowane są do potrzeb programów kształcenia, ale i usługi oferowane przez bibliotekę są monitorowane czy modyfikowane wraz ze zmieniającymi się potrzebami oraz oczekiwaniami.

Rys. 11. Strona WWW Biblioteki

Źródło: <http://biblioteka.wsb-nlu.edu.pl/> (15.11.2018 r.)

„Misją biblioteki WSB-NLU jest wspomaganie procesu uczenia się, nauczania i badań poprzez dostarczanie zasobów informacyjnych, usług i środowiska, które prowadzą do odkryć intelektualnych”. Tak sformułowaną misję realizuje prawdopodobnie większość bibliotek uczelni wyższych, za pomocą podobnych zasobów i metod. Plan działania biblioteki WSB-NLU uwzględnia dwie strategie, jedna opiera się ciągle na tradycyjnej książce, a druga uwzględnia multimedia. Jak wskazują znawcy tematu, „strategia pierwsza opiera się na wierze w integralność książki, druga na paradygmacie informacyjnym”. Kultura książki oparta jest na erudycji i wiedzy, natomiast technologia informacyjna opiera się na zdalnej komunikacji i algorytmach przetwarzania (Nicholas & Dobrowolski, 2012).

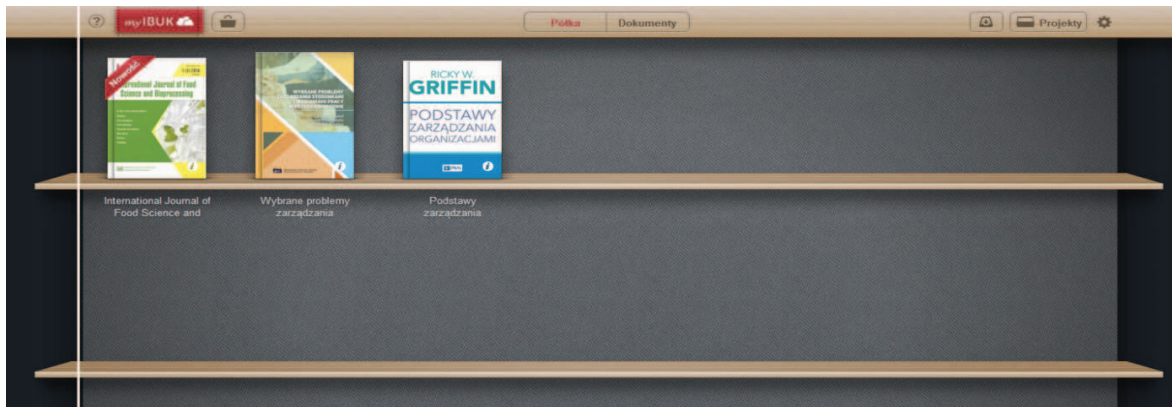
W sytuacji, kiedy procesy kształcenia łączą formę tradycyjną oraz edukację online w całkowitej interaktywnej formie, to zarówno zasoby informacyjne, jak i metody ich dostarczania muszą ulec zmianom. Zdobywanie wiedzy już nie kojarzy się ze zdyscyplinowanym czytaniem tradycyjnych książek czy czasopism naukowych; aby dotrzeć do studenta szukamy treści i metod, które będą na tyle atrakcyjne, aby student zechciał z nich skorzystać.

Od paru lat Biblioteka WSB-NLU dokonuje zakupu dostępu do wybranych publikacji w systemie IBUK Libra. Po pierwsze ważna jest selekcja publikacji. Dokonuje się jej na podstawie sylabusów. Ponadto, każdy nauczyciel akademicki może zgłaszać zapotrzebowanie na daną publikację. Po rocznym okresie prenumeraty dokonuje się też szeregu analiz, m.in. tytułów zaproponowanych do zakupu przez użytkowników, analiz statystyki korzystania z publikacji.

System IBUK Libra jest prosty w obsłudze, a wyszukiwanie intuicyjne. Ciekawą funkcją systemu jest **myIBUK**, czyli osobista półka użytkownika umożliwiająca stworzenie własnej biblioteki z książkami lub zaawansowaną pracę z tekstem, m.in.:

- tworzenie notatek, zaznaczanie i tagowanie fragmentów książki,
- zaawansowane przeszukiwanie treści,
- sprawdzanie pojęć, słów, nazwisk w bazie wiedzy (encyklopedie, słowniki),
- dostosowanie układu tekstu do urządzeń (laptop, smartfon, tablet czy komputer) (IBUK Libra, 2018; Sidor, 2018)).

Użytkownik ma możliwość dodawania publikacji na wirtualną półkę i powracania do tych publikacji, kiedy potrzebuje. Zapisane pozostają też notatki, zakładki, co szczególnie przydatne może być dla studentów.

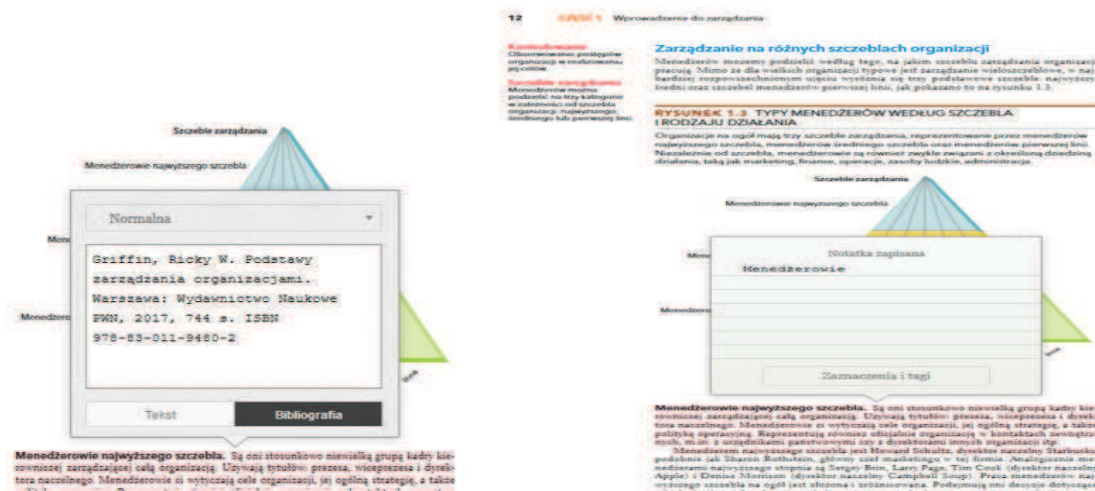

Rys. 12. Dodawanie wybranych publikacji w myIBUK

Źródło: IBUK Libra (15.11.2018 r.)

Praca z tekstem obejmuje: oznaczenie tekstu, tworzenie notatki, sprawdzanie w Bazie wiedzy, np. trudnego terminu, udostępnienie (IBUK Libra, 2018) – cytowanie, przekazanie opisu (np. mail, Facebook), tworzenie bibliografii.

Producent zadbał o podstawowe narzędzia pracy z tekstem. Studenci zachęceni są do korzystania z tej funkcji, m.in. z uwagi na dodatkowe narzędzia, takie jak: cytowanie całej publikacji, cytowanie rozdziału czy tworzenie bibliografii.

Rys. 13. Praca z tekstem

Źródło: IBUK Libra – praca z tekstem (15.11.2018 r.)

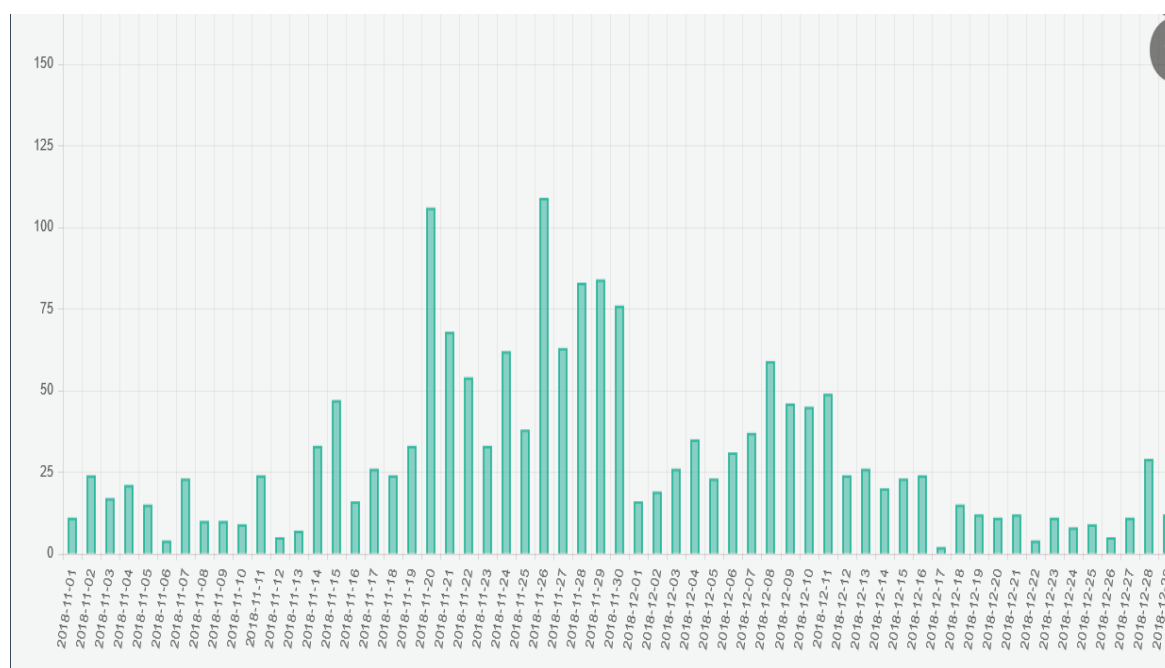
Pierwsze dwa lata prenumeraty nie przyniosły oczekiwanego zainteresowania i wykorzystania. Zespół Biblioteki WSB-NLU podjął dodatkowe działania, które miały na celu zapoznanie studentów z systemem. W ramach zajęć dydaktycznych studenci mają do wykonania różne zadania, projekty i niezbędne jest skorzystanie z publikacji dostępnych w serwisie IBUK Libra. Przyniosło to poprawę wyników korzystania z publikacji.

Porównując analogicznie okres trzech miesięcy w ostatnich dwóch latach, widzimy wzrost liczby sesji o ponad 100%. Można dokonywać porównania dowolnych miesięcy z okresu prenumeraty. Na Rys. 14 przedstawiono przykładowo dane liczbowe za 2 miesiące.

Tabela 1. Liczba sesji w przedziale czasowym 2017-2018 (X-XII)

Zakres dat	Liczba sesji
X-XII 2017	946
X-XII 2018	2332

Źródło: Opracowanie własne (15.11.2018 r.)

Rys. 14. Liczba sesji za listopad – grudzień 2018: ogółem 1779

Źródło: IBUK Libra (30.12.2018 r.)

Rezultaty są widoczne, wzrasta liczba korzystających, zwiększa się czas korzystania z publikacji. Wzrosła też liczba osób korzystających z wirtualnej półki oraz zwiększyła się aktywność kont zdalnych.

Tabela 2. Aktywność kont zdalnych w latach 2016-2018

Zakres dat	Liczba logowań myIBUK	Liczba sesji bibliotecznych	Liczba otwarć	Liczba otwartych stron
Rok 2016*od lipca	145	687	715	6438
Rok 2017	985	2870	3681	41547
Rok 2018	1154	3959	5041	38 925

Źródło: Opracowanie własne (30.12.2018 r.)

Ciekawe analizy można sporządzać, korzystając z raportów dotyczących wyszukiwania. Dowiedzieć się można z nich, w jaki sposób użytkownicy szukają informacji, jakie frazy wykorzystują, czy prowadzą wyszukiwania wewnątrztekstowe, jakie kategorie i podkategorie najczęściej otwierają.

Statystyki wykorzystania cyfrowych obiektów określane liczbą: wejść, pobrań, sesji, aktywności, czasem wykorzystania dokumentów mogą dowodzić sukcesu nowych elektronicznych serwisów typu IBUK Libra, mogą też wpływać na poziom satysfakcji użytkowników tychże serwisów lub potwierdzać skuteczność dydaktyki. Otwarte jednak pozostaje pytanie, czy dowodzą one sukcesu studentów w nabywaniu wiedzy, kształtowaniu umiejętności kreatywnego myślenia? Jaki wpływ nowe media mają na rozwój intelektualny młodego pokolenia? Próbę odpowiedzi podejmuje książka Nicholasa Carra (Carr, 2013), gdzie autor dokonuje dogłębnej analizy socjologicznej, wskazując, jak nowe media zmieniają nas i otaczającą nas rzeczywistość. Przytacza liczne przykłady badań z zakresu psychologii rozwojowej i neurologii, które dowodzą negatywnych skutków technologii komputerowych na rozwój intelektualny człowieka, oczywiście przy wszystkich zaletach korzystania z tych mediów.

Obserwując otaczającą nas rzeczywistość, można przewidywać, że mimo tych wszystkich doniesień o niekorzystnym wpływie nowych mediów, ich zalety przesądzą o dalszym rozwoju wielu organizacji, w tym też bibliotek. Duże renomowane uczelnie będą w stanie utrzymać i kontynuować gromadzenie księgozbiorów tradycyjnych, mniejsze uczelnie zmuszone będą natomiast rezygnować z bibliotek tradycyjnych, ze względu na koszty ich utrzymania. Student otrzyma dostęp do zasobów w chmurze lub sam będzie musiał zadbać o ich pozyskanie.

Biblioteka WSB-NLU ogranicza wydatki na zakup książek i czasopism w tradycyjnej formie na rzecz źródeł elektronicznych, ale ciągle realizuje koncepcje biblioteki hybrydowej z uwagi na preferencje studentów studiów niestacjonarnych, dla których – w wielu przypadkach – tradycyjna książka ciągle jeszcze stanowi łatwiejszą formę studiowania.

W obszarze zainteresowań biblioteki, poza studentami są też pracownicy naukowo- dydaktyczni. Pracownicy Biblioteki WSB-NLU współpracują przy raportach oceny i parametryzacji, tworzą bibliografie dorobku publikacyjnego pracowników uczelni; zrealizowali projekt budowy repozytorium instytucjonalnego oraz kontynuują pracę nad systematycznym uzupełnianiem zasobów repozytorium. Repozytorium stanowi część systemu informacyjnego uczelni i wpisuje się w plany rozwoju ogólnopolskiego systemu otwartego dostępu do treści naukowych.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z WSZYSTKIE	
Repositories	Liczba dokumentów
Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego (RUL)	23853
Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu AMUR	22152
Repozytorium Centrum Otwartej Nauki	14525
Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego	12356
Repozytorium Politechniki Krakowskiej	10292
Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego	7233
Repozytorium UMK	5261
Repozytorium Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy	5191
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie Biblioteka Cyfrowa	4500
Repozytorium Uniwersytetu Przyrodniczo Humanistycznego w Siedlcach RepoS	1984
Repozytorium instytucjonalne WSB NLU	1229
Repozytorium IBB PAN	925
ECNIS Repository (Environmental Cancer Risk, Nutrition and Individual Susceptibility Repository)	768
Repozytorium Publikacji Naukowych Politechniki Śląskiej	439
Lectorium (Otwarte Repozytorium Nauk Historycznych)	344
Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku	299
Repozytorium Dolnośląskiej Szkoły Wyższej oPUB	289

Rys. 15. Miejsce repozytorium WSB-NLU w CEON Agregator

Źródło: CEON Agregator <http://agregator.ceon.pl/browseData.action?field=repName> (data odczytu 15.11.2018)

Obecnie w repozytorium znajduje się ponad 10 tysięcy dokumentów elektronicznych. Tylko publikacje naukowe uwzględnione są w CEON Agregator. Pozostałe to prace popularnonaukowe oraz prace dyplomowe (9 tys.) indeksowane w wyszukiwarkach specjalistycznych, takich m.in. jak BASE. Decyzja o udostępnieniu pełnych tekstów wyróżnionych prac dyplomowych nastąpiła z powodu ich walorów dydaktycznych, a ponadto jako forma wyróżnienia dla studentów, którzy podjęli w swoich pracach ciekawe tematy i umiejętnie zaprezentowali analizy oraz wyniki badań.

Tabela 3. Statystyka przeglądania kolekcji Prace dyplomowe w okresie VI-XII 2018

Przeglądań	
Prace dyplomowe / Diploma Theses	83670

Wszystkie wizyty w ciągu miesiąca

	June 2018	July 2018	August 2018	September 2018	October 2018	November 2018	December 2018
Prace dyplomowe / Diploma Theses	175	217	148	248	799	548	236

Źródło: Statystyka wizyt <http://repozytorium.wsb-nlu.edu.pl/handle/11199/39/statistics> (30.12.2018 r.)

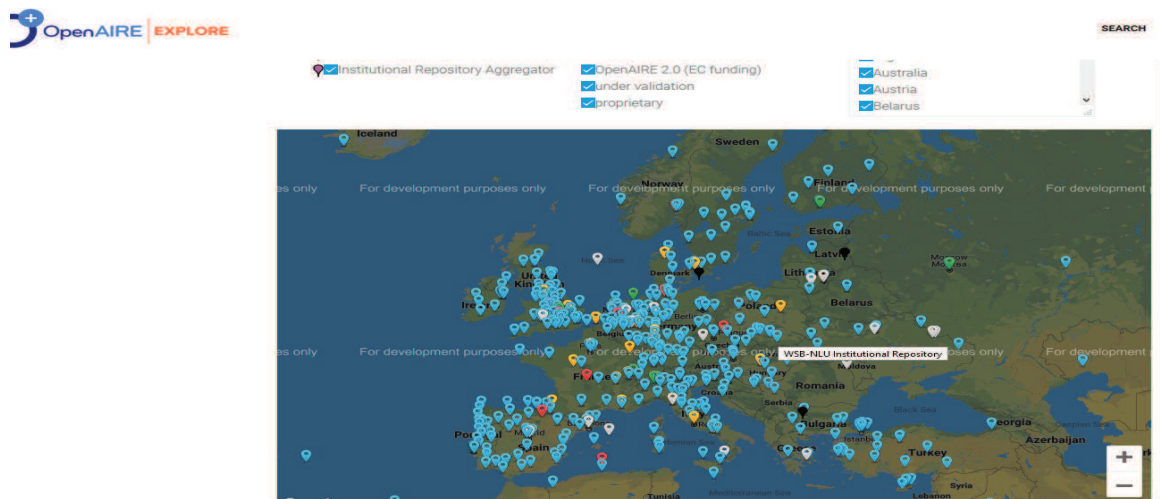
Statystyka korzystania z tej kolekcji jest dość wysoka. Często też zgłaszają się do Biblioteki WSB-NLU studenci z innych uczelni z prośbą o udostępnienie pracy, która zdeponowana jest w repozytorium, a udostępniana tylko jako abstrakt i metadane.

The screenshot shows the repository's search results page. At the top, there is a navigation bar with the breadcrumb 'Strona główna Repozytorium WSB-NLU → Prace dyplomowe / Diploma Theses'. Below this, the main heading is 'Prace dyplomowe / Diploma Theses'. There are several sections: 'Przeglądaj według' with links for 'Daty wydania', 'Autorzy', 'Tytuły', and 'Tematy'; a search box with the text 'Szukaj w tym zbiorze i jego kolekcjach:' and a search button; a section for 'Kolekcje w tym zbiorze' listing items like 'Prace dyplomowe 2000-2008/Diploma Theses 2000-2008 [3124]', 'Prace dyplomowe wyróżnione - Pełne teksty - Full text [236]', 'Prace licencjackie/inżynierskie [2617]', and 'Prace magisterskie [3237]'; and 'Najnowsze pozycje' with a link to 'Exploring the relationships between personality and sources of motivation'. On the right side, there is a sidebar with 'Szukaj w Repozytorium' (search options), 'Przeglądaj' (navigation menu), 'Moje konto' (login), 'Statystyki' (statistics), 'Info' (library info), and 'RSS Feeds'.

Rys. 16. Prace dyplomowe w Repozytorium WSB-NLU

Źródło: Kolekcja Prace dyplomowe <http://repozytorium.wsb-nlu.edu.pl/handle/11199/39> (15.11.2018r.)

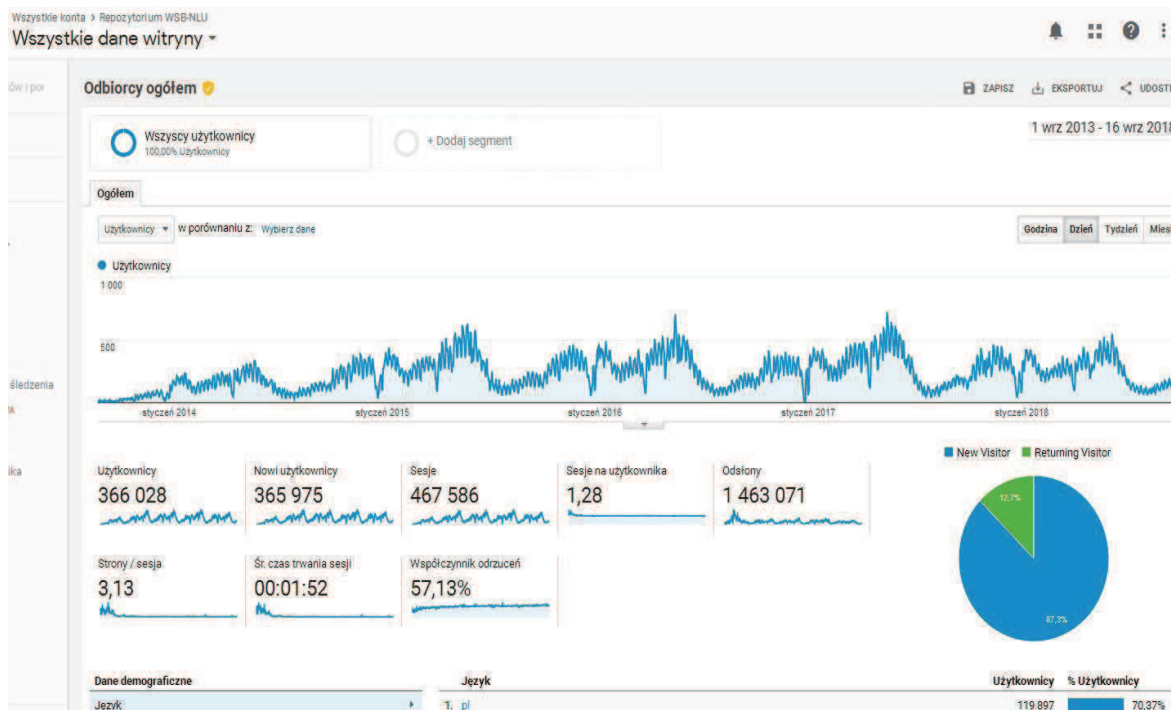
Poprzez rejestrację w CEON Agregator, Repozytorium WSB-NLU i zdeponowane w nim publikacje widoczne są w europejskiej przestrzeni badawczej.

Rys. 17. Repozytorium WSB-NLU na platformie OpenAIRE

Źródło: OpenAIRE <https://explore.openaire.eu/participate/deposit-publications> (data odczytu 15.11.2018 r.)

Mimo stosunkowo niewielkiej kolekcji zgromadzonej w repozytorium oraz dość krótkiego czasu funkcjonowania, odnotować można wysokie statystyki wykorzystania. Przykładowo, korzystając z *Google Analytics*, odnotowano dla repozytorium ponad 360 tys. użytkowników oraz blisko 1,5 miliona odsłon.

Rys. 18. Statystyka wykorzystania Repozytorium WSB-NLU w latach 2014-2018

Źródło: Google Analytics https://analytics.google.com/analytics/web/?pli=1#/report/visitors-overview/a42000381w71627377p73928029/_u.date0=20140701&_u.date01=20181230 (30.12.2018 r.)

Prowadząc repozytorium, Biblioteka WSB-NLU przyczynia się do upowszechniania wyników badań, publikacji pracowników, zwiększenia widoczności ich prac, cytowań, wzmocnienia pozytywnego wizerunku biblioteki i uczelni w środowisku lokalnym oraz krajowym.

Reasumując, w artykule zaprezentowano nowoczesny system WSB-NLU Cloud Academy (CloudA) z jego podstawowymi funkcjami i narzędziami, które pomagają realizować wszystkie procesy przynależne instytucji zajmującej się kształceniem na poziomie wyższym. Jednym z elementów zapewnienia wysokiego poziomu kształcenia w uczelni wyższej jest dobrze zorganizowana biblioteka. Przedstawiono wybrane obszary działania biblioteki oraz rezultaty tych działań. Biblioteka, podobnie jak inne jednostki organizacyjne uczelni, podlega dość dynamicznym zmianom w związku z wdrożonymi rozwiązaniami informatycznymi w WSB-NLU. Istotna jest komunikacja instytucjonalna zarówno ta formalna, jak i nieformalna, ponieważ pozwala na wymianę poglądów, poznawanie potrzeb informacyjnych środowiska i wspólną koncepcję budowy lub modyfikacji biblioteki. Szansa dla biblioteki WSB-NLU upatrywana jest w mocnym usytuowaniu biblioteki w procesie dydaktycznym oraz naukowym, bo tylko wówczas będzie związana z każdym procesem i towarzyszącymi im zagadnieniami czy problemami.

Bibliografia

- Al-Mamary, Y.H., Shamsuddin, A., Abdul Hamid, N.A. (2014). The role of different types of information systems in business organizations: a review. *International Journal of Research (IJR)*, 1(7).
- Antonowicz, D., Godlewski, B. (2011). *Demograficzne tsunami. Raport Instytutu Sokratesa na temat wpływu zmian demograficznych na szkolnictwo wyższe do 2020 roku*. Warszawa: Instytut Rozwoju Kapitału Intelktualnego im. Sokratesa.
- Bellini, P., Nesi, P., Serena, M. (2015). MyStoryPlayer: experiencing multiple audiovisual content for education and training. *Multimedia Tools and Applications*, 74(18), 8219-59.
- Carr, N. (2013). *Płytki umysł. Jak Internet wpływa na nasz mózg*. Gliwice: Wydawnictwo HELION.
- Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce*. (2009). Raport częściowy. Warszawa: Ernst&Young, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.
- Kornatka, A., Woźniak, D. (2017). Kompleksowe systemy zarządzania uczelnią wyższą na przykładzie Cloud Academy (CloudA) W: O. Kendiukhov, D. Woźniak (Eds.), *Scientific Research Priorities – 2017: theoretical and practical value*, vol. 1 (s. 49-52), Nowy Sącz: Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University ; <http://repozytorium.wsb-nlu.edu.pl/handle/11199/10466>
- Nahotko, M. (2011). Globalna Biblioteka Cyfrowa – metafora czy rzeczywistość. *Praktyka i teoria Informatyki i Technicznej*, T. XIX, 3, 3-7
- Nicholas, D., Dobrowolski, Z. (2012). O przyszłości bibliotek. *Przegląd Biblioteczny*, 4, 524
- Sallis, E. (2014). *Total quality management in education*. Routledge.
- Sidor, M.W., (2010). Elektroniczny system wspomagający zarządzanie zasobami w bibliotece Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu. *Biblioteka*, 14(23), 269-284
- Sidor, M.W. (2018). Czytelnia książek – studium przypadku IBUK Libra na przykładzie WSB-NLU W: D. Woźniak (ed.), *Scientific Research Priorities – 2018: theoretical and practical value*. Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference, vol. 3 (s. 72-82). Nowy Sącz : Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University ; <http://hdl.handle.net/11199/10475>

Źródła internetowe

Analiza SWOT systemu edukacji ogólnej, kształcenia zawodowego oraz szkolnictwa wyższego w Polsce (2017), Ekspertyza. <http://www.kwalifikacje.edu.pl> (data odczytu 20 lutego 2017 r.).
Biblioteka WSB-NLU, <http://biblioteka.wsb-nlu.edu.pl/> (data odczytu 15.11.2018)
CEON Agregator, <http://agregator.ceon.pl/browseData.action?field=repName> (data odczytu 20.11.2018)
CloudA: <https://wsb-nlu.clouda.edu.pl/>, http://wsb-nlu.edu.pl/System_CloudA
Dane elektroniczne GUS, www.stat.gov.pl (data odczytu 20.02.2017).
Google Analytics, https://analytics.google.com/analytics/web/?pli=1#/report/visitors-overview/a42000381w71627377p73928029/_u.date00=20140701&_u.date01=20181230 (data odczytu 30.12.2018)
IBUK Libra, <https://libra.ibuk.pl/>, <https://libra.ibuk.pl/bundles/librabrowser/files/libra-pomoc-2018.pdf> (data odczytu 15.11.2018)
OpenAIRE, <https://explore.openaire.eu/participate/deposit-publications> (data odczytu 10.10.2018)
Repozytorium WSB-NLU, <http://repozytorium.wsb-nlu.edu.pl/handle/11199/39/statistics> (data odczytu 15.11.2018)

Notka biograficzna

Artur Kornatka, Centrum Badań i Programowania, Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu

Jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym Wydziału Nauk Społecznych i Informatyki WSB-NLU. Prowadzi zajęcia z zakresu programowania i projektowania systemów informatycznych. Ukończył jednolite studia magisterskie na kierunku matematyka-informatyka. Dodatkowo ukończył studia licencjackie na kierunku ekonomia o specjalności systemy informatyczne w gospodarce oraz podyplomowe studia pedagogiczne. Jest pasjonatem programowania na platformie .NET oraz opiekunem Koła Naukowego Programistów .NET w WSB-NLU. Artur Kornatka odbył w 2009 roku staż naukowy w DePaul University w Chicago (USA), a w 2010 roku był uczestnikiem programu „Erasmus Teaching Programme” w Reykjavik University (Islandia). Oprócz pracy naukowo-dydaktycznej przez wiele lat zajmował się programowaniem aplikacji użytkowych i był współwłaścicielem firmy informatycznej. Do września 2013 był Pełnomocnikiem Kanclerza WSB-NLU ds. Informatycznych oraz pracował w spółce Miasteczko Multimedialne, w której odpowiadał za działania informatyczne oraz budowę infrastruktury IT Parku Technologicznego MMC Brainville w Nowym Sączu. Obecnie jest Koordynatorem Centrum Badań i Programowania Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University.

dr Maria Wanda Sidor, Biblioteka Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu, Wydział Nauk Społecznych i Informatyki WSB-NLU

Doktor nauk humanistycznych w zakresie bibliologii (Uniwersytet Warszawski), absolwentka Bibliotekoznawstwa i Informatyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, absolwentka studiów podyplomowych „Zarządzanie firmą” w Wyższej Szkole Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu, kustosz dyplomowany. Pełni funkcję dyrektora Biblioteki WSB-NLU, jest wykładowcą i promotorem prac magisterskich i licencjackich na Wydziale Nauk Społecznych i Informatyki WSB-NLU. Autorka wielu projektów, m.in. budowy biblioteki uczelnianej, budowy repozytorium instytucjonalnego, współautorka ekspertyzy dla projektu SyNAT, członek zespołu AFBN. Autorka nagrodzonej przez SBP w 2006 książki: *Jakość usług bibliotecznych. Badanie metodą SERVQUAL. The quality of library services. Research by the Servqual method.* Warszawa 2005, SBP oraz artykułów poświęconych zagadnieniom organizacji i zarządzania, źródłom informacji naukowej i biznesowej, standaryzacji, metodom badania jakości usług w organizacjach

komercyjnych i non profit. Organizatorka wielu konferencji naukowych oraz imprez o charakterze kulturalnym i oświatowym.

dr Dariusz Woźniak, Wydział Nauk Społecznych i Informatyki WSB-NLU

Doktor nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii. Od 1999 roku pracuje w Wyższej Szkole Biznesu – National Louis University z siedzibą w Nowym Sączu, początkowo jako asystent, a obecnie adiunkt na Wydziale Nauk Społecznych i Informatyki. Od 2006 roku prodziekan do spraw studenckich, w lutym 2011 powołany na stanowisko dziekana Wydziału Przedsiębiorczości i Zarządzania, potem dziekana Wydziału Nauk Społecznych i Zarządzania. Od kwietnia 2018 objął funkcję Rektora WSB-NLU. Na polu eksperckim zaangażowany w projektowanie i ocenę programów społeczno-gospodarczych. Współautor projektu strategii rozwoju dla miasta i gminy Krynica-Zdrój, projektu Nowosądeckiego Programu Rozwoju Przedsiębiorczości, ewaluacji *ex-ante* regionalnych programów operacyjnych na lata 2007-2013 oraz w obecnym okresie programowania (część województw). W poprzednim i obecnym okresie programowania zajmuje się także kompleksową oceną projektów inwestycyjnych oraz oceną innowacyjności projektów biznesowych. Autor wielu publikacji naukowych.

Rozdział 2.
Misja biblioteki dla nauki

Chapter 2.
Library's mission for science

Nauka jako mrowisko i miejsce biblioteki w sieciach współpracy badawczej

Henryk Hollender¹

Abstrakt

Celem niniejszego opracowania jest krótka charakterystyka procesów, zachodzących we współczesnej organizacji badań naukowych. Metodą powinna być tutaj analiza wielowariantowa, zastępujemy ją jednak zasadniczo obserwacjami potocznymi, które próbujemy usystematyzować.

Nowa faza wielkiej nauki przynosi powstawanie sieci współpracy naukowej, których cechy wykraczają daleko poza znane już formuły współpracy i oznaczają kreowanie nowych przedmiotów badawczych, nowych metod, nowych relacji międzyludzkich oraz nowych zadań dla jednostek. Dlatego przyrównywane są w tekście artykułu do mrowiska jako miejsca szczegółowych podziałów ról i ściśle zespołowej realizacji zadań. Wszystkie one mają postać nietradycyjną w sensie funkcjonalnym i społecznym.

Niezależnie od ich wewnętrznych struktur i procedur zarządzania, muszą być „kuratorowane” przez pracownika informacji naukowej, który nie zasila już badaczy konkretnymi porcjami informacji, lecz buduje im środowisko informacyjne, umożliwiające wchodzenie w nowe powiązania naukowe. Pracownik ten może w przyszłości także ustrzec sieci przed przybieraniem postaci wielkich baniek informacyjnych, wynikających z ich podatności na procesy właściwe dziś mediom społecznościowym.

Słowa kluczowe:

wielka nauka, transdyscyplinarność, autorstwo, specjalizacja, Networks of Scientific Collaboration, koncepcja „lekarza wiedzy”, media społecznościowe

---

Science as an anthill: on the place of the library in science collaboration networks

Abstract

The purpose of this work is to provide a brief characteristics of the processes taking place in today's scientific research organization. The method which applies here should probably be the multi-variant analysis, but we will replace it with the common-sense assessment with some attempt at systematization.

---

¹ Dr Henryk Hollender, h.hollender@lazarski.edu.pl, Uczelnia Łazarskiego w Warszawie

A new phase of big science brings about the emergence of a new type of collaboration networks, which go far beyond the familiar formulas towards creation of new subjects, new methods, new social relations, and new tasks for participants. We compare them to anthills as organizations where numerous roles are precisely divided while teamwork is widely practiced. They are untraditional in terms of their function and social organization.

Apart from their structures and managerial procedures, they have tools that must be supervised by an information specialist, whose skill is not necessarily to feed researchers with portions of information, but to position them in a selected informational environment. Such an agent can also, in the future, prevent networks from becoming huge information bubbles, as they seem to be susceptible to the processes typical for today's social media.

Keywords:

big science, transdisciplinarity, authorship, specialization, Networks of Scientific Collaboration, knowledge physician concept, future librarians, social media

O wielkiej nauce mówimy już od dekad. Stare hasła, formułowane w nasyconym poczuciem istotności nauki, okresie pomiędzy końcem drugiej wojny światowej a elektronizacją i cyfryzacją komunikacji naukowej (w latach osiemdziesiątych dwudziestego wieku), nabierają nowych znaczeń (De Solla Price, 1967). Choćby hasło powszechnej kontroli bibliograficznej (universal bibliographic control), które dawniej oznaczało postulat objęcia całego piśmiennictwa bibliografiami, dziś spełnia się jako internetowa powszechna dostępność metadanych, prowadzących do pełnych tekstów, przy czym jeszcze wciąż (a.d. 2018) nie mamy każdego tekstu „na kliknięcie”, ale zawsze jesteśmy przynajmniej poinformowani, czy w ogóle istnieje takie kliknięcie, które wywoła ten tekst przed naszymi oczyma, a jeśli tak, to gdzie powinno ono nastąpić.

Wielkie instytucje i zespoły badawcze to dziś (odnosząc się do roku 2018) też coś innego niż w czasie niezwykłego, powojennego rozwoju nauki. Współpraca uczonych reprezentujących różne dyscypliny staje się niezbędna dla realizacji większości przedsięwzięć badawczych, a narzędzia informatyczne i telekomunikacyjne wraz z mobilnością ludzi, liberalizmem gospodarczym, politycznym oraz redukcją dystansu między grupami czy jednostkami umożliwiają szybkie powoływanie zespołów oraz zarządzanie nimi z nieosiągalną wcześniej sprawnością. Równocześnie jednak niezbędny w rozwiązywaniu wielkich problemów podział pracy i wprowadzenie aparatury naukowej do każdego niemal wnioskowania powoduje, że obieg komunikatów, twierdzeń i decyzji (finansowych, edytorskich, dydaktycznych) został podzielony na odcinki, których nie jest zdolna scalić żadna siła społeczna.

Polityka naukowa staje się bezosobowa, a wykorzystanie nauki podlega procesom wymykającym się dotąd znanej kontroli. Zwłaszcza służebna rola nauki staje się problematyczna – uwikłana politycznie, nie dostarcza ona

zweryfikowanej wiedzy, gotowej do wykorzystania dla podejmowania decyzji, lecz staje się obszarem, w którym społeczny proces decyzyjny niejako certyfikuje wiedzę. Proces ten, określony jako od „evidence-based policy” do „policy-based evidence”, zdaniem jego badaczy i krytyków, zaprzecza podstawowej misji nauki oraz wywołuje jej dotkliwy kryzys (Funtowicz & Ravetz, 2003). Kryzys ten jednakże pozostaje niedostrzegany lub nieuznawany ze względu na intensywność życia naukowego oraz jego niewątpliwe moce narracyjne. Nauka coraz sugestywniej i wszechstronniej objaśnia nam świat, nawet jeśli objaśnienia te utraciły już dawną niezależność.

W niniejszych rozważaniach założony jest jednak optymizm poznawczy, właściwy dawniejszym edycjom „wielkiej nauki”. Widzimy jej wielkie koszty społeczne, ale i wielki wpływ. Nauka oparta o „big data” powinna przenosić nas na zupełnie nieznaną poziom obiektywności naukowej; podobnie jak nauka multi- i interdyscyplinarna. Zauważmy przy tym, że o ile multidyscyplinarność można sobie wyobrazić jako współwystępowanie danych, metod oraz twierdzeń (w obrębie jednego zadania badawczego czy dla wytworzenia pojedynczej teorii), to powiązania pomiędzy dyscyplinami mogą być o wiele silniejsze. To dla nich właśnie warto zachować inne nazwy: interdyscyplinarności i transdyscyplinarności. Terminologia ta bynajmniej nie jest uporządkowana, możemy sobie jednak wyobrazić, że interdyscyplinarnością nazywam łączenie przedmiotów i metod badawczych tak, by tworzyły one niejako nowe jednostki. Warto też wyobrazić sobie, że takie łączenie może przybrać postać zaawansowaną i konsekwentnie pomijać dawne przedmioty czy metody: wszystko w takim przedsięwzięciu badawczym byłoby nowe. I dla takiego stanu rzeczy przyjmuję nazwę transdyscyplinarności.

Widać też, w nowej nauce, proces odchodzenia od tradycyjnych narracji. Poprzez narracje takie rozumiem porządkowanie dyskursu w obrębie jednostek czasowych lub przestrzennych. Zazwyczaj towarzyszy mu zgodność z jakąś taksonomią, na przykład podziałem kultury europejskiej na epoki czy świata przyrody zgodnie z układem systematycznym wywodzącym się od Karola Linneusza. Narracje tego rodzaju zachowują zazwyczaj zasadę jedności przedmiotu, metody i autora: jeden autor zajmuje się konkretnym przedmiotem, do którego przypisana jest swoista metoda. Zwróćmy uwagę, że nawet jeśli autorów było więcej, ich role pozostawały ściśle podzielone, zgodnie z ich specjalnościami naukowymi.

Co najmniej jednak od czasu utworzenia Wielkiego Zderzacza Hadronów (Large Hadron Collider, 2008) naukowcy uczą się prowadzić badania, formułować twierdzenia i tworzyć teksty w obrębie wielkich zespołów. Zwyczaj ten objął nauki fizyczne, następnie nauki o życiu, wreszcie widzimy jego początki na gruncie nauk społecznych, a nawet humanistycznych. Zespoły rozrastają się i poszerzają swój skład, stając się sieciami współpracy; zespoły, ściśle rzecz biorąc, autorskie powstają w ich obrębie lub przecinają ich granice. Materiałem

badawczym dla tych zespołów stają się wielkie ilości danych o różnym stopniu agregacji, zaś wytworzenie danych z materiału empirycznego i nadanie im ładu poprzedzającego analizę staje się jedną ze specjalizacji badawczych. Tym samym ulegają zróżnicowaniu także role autorskie. Trudno sobie wyobrazić, by wszyscy autorzy panowali w równym stopniu nad treścią wytworzonego zbiorowo tekstu; nie można nawet wykluczyć, że nie wszyscy go w całości czytali, choć z drugiej strony nie można wykluczyć, że w obrębie członków zespołu autorskiego powoływany będzie „pisarz” – badacz obdarzony sprawnościami narracyjnymi i zdolnościami do syntetyzowania szczegółów.

Uwagi niniejsze służą do zasygnalizowania kierunków zmian, mając charakter prognozy. Widać jednak wyraźnie, że liczba autorów przeciętnego tekstu rośnie. W obrębie nauk medycznych, do 1920 r., w pracy nad jednym artykułem normą był jeden autor, ale już przed 1970 rokiem było to przeciętnie dwóch autorów, w roku 1990 – już ponad trzech, kilka lat temu liczba ta przekroczyła 5. Ekstrapolując ten szereg, przewiduje się, że ok. 2030 r. autorów będzie już więcej niż ośmiu (Weeks, Wallace, & Kimberly, 2004). Gdyby zaś przyjrzeć się bliżej składom poszczególnych zespołów autorskich, dostrzec można pogłębiające się zróżnicowanie specjalizacji. Tym samym transdyscyplinarność, wspomniana poprzednio jako byt potencjalny, staje się faktem. Uczeni sięgają po nowe metody, zawieszając jakby swoje dotychczasowe specjalizacje, wciąż wyrażane tradycyjnymi nazwami zatrudniających ich instytucji. Można sobie ten proces wyobrazić jako chwilowe (na potrzeby badania) wybieganie naprzeciw innym autorom i kreowanie przedmiotu badania na nowo.

Dzieje się tak zwłaszcza wówczas, gdy badania humanistyczne, społeczne sięgają do metod nauk fizycznych i nauk o życiu. To właśnie obserwować można na przykład w nowych postaciach archeologii, ściślej – archeologii genetycznej, eksplorującej dane uzyskane w wyniku zastosowania specyficznej metodologii, zwanej Geographic Population Structure Analysis, wspartej instrumentarium, przypominającym Global Positioning System. W tym kierunku idzie choćby fascynujący artykuł, który dodatkowo konfrontuje te ustalenia z badaniami językoznawczymi nad tzw. zjawiskiem releksyfikacji (Das, Wexler, Pirooznia & Elhaik, 2016). Dodam, że ten przykładowy tekst, zmierzający do rozwiązania zagadki pochodzenia Żydów aszkenazyjskich – co samo w sobie jest jednym z zasadniczych problemów, przed jakimi stoją badacze początków kultury europejskiej – został napisany przez dwóch genetyków, bioinformatyka i językoznawcę, angażujących się w różne tematy w różnych innych zespołach autorskich. Archeologów „od wykopalisk” nie było tu jako badaczy, chociaż im właśnie zawdzięczamy ogólny obraz starożytnego i wczesnośredniowiecznego osadnictwa.

A „sami” historycy? Oni, jak się zdaje, pozostają głównie specjalistami od narracji, i osiągnięcie stanu „narracyjności” jest dla nich równie istotnym

celem badań naukowych, co „ustalenie faktów” – procedura skądinąd zmitologizowana jako pozbawione kontekstu działanie „obiektywne”. Narracja zespołowa jest jednak niewykonalna. *Mikrokosmos* Normana Daviesa i Richarda Moorahouse’a (2002) powstawał jako przedsięwzięcie zespołowe, ale końcowo firmowany jest tylko przez dwóch autorów.

Największe przedsięwzięcia badawcze prowadzone są przez zespoły określane jako Networks of Scientific Collaboration (NSC), research collaboration networks itp. (Cheng, Zhang, Zhu, Mu, 2017). Znane z ich wcześniejszych, bardziej prostych wydań: stowarzyszeń naukowych, „niewidzialnych kolegów”, sieci cytowań itd. Można je postrzegać jako rozbudowane zespoły autorskie, a zespoły autorskie – jako emanacje sieci współpracy. Wymagają wszakże zdefiniowania autorstwa na nowo. W klasycznym (Eisenstein, 2004, zwł. rozdz. 2) członkami zespołów autorskich są twórcy ze swoją wiedzą i osobowościami, w nowym – swoiste awatary twórców złożone z ich wybranych sprawności i tylko za pośrednictwem tych sprawności komunikują się one ze sobą (por. Górska, 2007).

Analiza NSC staje się ważnym elementem organizacji nauki. Służy rozpoznawaniu potencjalnych lub faktycznych pokrewieństw między komunikatami i przedsięwzięciami, a następnie między ludźmi i zespołami za pomocą linków, metadanych i kontroli autorytatywności danych (ORCID, DOI). Uwzględnia naturalnie nieformalny obieg informacji, także z uwzględnieniem mediów społecznościowych, które generując „znajomości” czy spotkania i ustawicznie podsuwając pewne propozycje działań, zwiększają możliwości uzyskania różnych kombinacji w obrębie grup ludzkich, tekstów, i twierdzeń naukowych. Różne postacie interdyscyplinarności można postrzegać właśnie jako produkt sieci i zespołów, płynnych, konfrontujących wszystko ze wszystkim, a zatem katalizujących uzyskiwanie różnych „mieszanek”.

Tak skomplikowane stany społeczne wymagają opieki i kierownictwa. Sieci współpracy są „curated” – mają swoich nie tylko i nie tyle liderów, co kuratorów oraz kustoszy. O taki rodzaj opieki troszczą się wielkie uczelnie, angażując się na rzecz poprawy efektywności naukowej. Ich zadaniem jest swoista hodowla sieci, połączona z lawirowaniem między naturalnymi tendencjami specjalizacyjnymi a zdolnością i skłonnością do przekraczania barier. Spróbujmy sobie wyobrazić ludzkie postawy, związane z tymi dwoma przeciwległymi tendencjami oraz związane z nimi emocje, uwikłania obyczajowe, odmienne techniki pracy i niezbędne środowiska – społeczne, informacyjne, techniczne.

Tabela 1. Specjalizacja a przekraczanie barier w sieciach współpracy naukowej

	Jeśli specjalizacja, to:	Jeśli przekraczanie barier, to:
Ogólna tendencja	Dośrodkowa	Odśrodkowa
Z punktu widzenia polityki naukowej	Szybkie osiągnięcie sukcesu	Ryzyko i niepewność
Podstawowe metody	Indukcja i dedukcja	Analiza wielowariantowa
Podstawowe komunikaty	Research paper, raport	Opinion paper, książka
Postawa	Konformizm	Nonkonformizm
Cnota (virtue)	Wnikliwość	Odkrywczość
Środowisko	Cisza	Hałas
Orientacja na	Jednostki najbliższe	Jednostki odległe

Źródło: Autorska systematyzacja obserwacji potocznych.

Zadaniem bibliotekarza może tu być rekonstrukcja obiegu informacji, wyszukiwanie „brakujących ogniw”, kojarzenie odległych fraz, tekstów, zjawisk, ludzi, zwłaszcza takich, którzy ze względu na zainteresowania czy sposób pracy, nie ciągną ku sobie nawzajem. Na przykład – rozpoznanie w potencjalnej lub faktycznej sieci naukowca „centralnego” czy „marginalnego” – nie według miar produktywności, ale według zdolności do wchodzenia w relacje. W dziejach nauki widzimy wszak naukowców, niekoniecznie największych z żyjących teoretyków, którzy ze szczególnym upodobaniem służyli jako pośrednicy i organizatorzy platform wymiany informacji (np. Marin Mersenne, 1588-1648; Denis de Sallo, 1616-1669). Dziś bibliotekarz – czy inni „curators” – mają do dyspozycji wyspecjalizowane serwisy analiz rzeczywistości naukowej, takie jak SciVal czy InCites. Jest wielce prawdopodobne, że narzędzia te, stosunkowo nowe, nie ujawniły jeszcze wszystkich swoich możliwości.

Badanie sytuacji, w obrębie komunikacji naukowej, może być dziś tak głębokie i wszechstronne, że nie widać kwalifikacji, których by nie można było wykorzystać w ich obrębie. Bibliotekarze, pracownicy informacji, wydawcy, redaktorzy, analitycy „research excellence” stają się jednym zawodem, wszyscy bowiem zmuszeni są do ujmowania zjawisk nauki w całym ich „mrowiskowym” zróżnicowaniu. Metaforę mrowiska stosuję tutaj, aby wyobrazić sobie wielofunkcyjną i podlegającą głębokiej stratyfikacji społeczność, której nigdy nie rozumiemy „w całości” – zawsze jakiejś jej funkcje wydają się zbyt cenne dla uzyskania pełnego obrazu. W takich samoorganizujących się społecznościach nie ma przywództwa ani centrali, ale poszczególni ich członkowie nie potrafią funkcjonować samodzielnie (Teoria stada, 2009). Być może tak należy patrzeć na

współczesne społeczności naukowe. Przypomina tu się także dawna koncepcja Władysława Piaseckiego (1962), który chciał w bibliotekarzu widzieć lekarza wiedzy. Widząc obecną bezradność naukowców, poruszających się w obrębie własnej wiedzy, która zawsze jest niewystarczająca, choćby była rozległa, i która coraz częściej rozległa jednak nie jest, bo nie ma czasu na jej zdobycie, jestem skłonny zgodzić się i na tę metaforę. „Lekarz wiedzy” zdaje się być tylko nieco „mocniejsza” wersja kuratora.

Zarówno stopień rozwoju sieci współpracy naukowej, jak i stopień swoistej bezradności jego członków, nasuwa myśl, że potrzebują oni bibliotekarza (pracownika informacji), wnikającego szczegółowo we wszystkie aspekty ich działalności. Nie są to już zadania związane z „obsługą informacyjną”, bo choć tutaj nigdy dość przygotowań i szkoleń, źródła informacji są dziś przeznaczone wprost dla docelowego użytkownika; bibliotekarz nim nie jest, bibliotekarz jest albo pośrednikiem, albo projektantem. Szczególną rolę bibliotekarze mogą odegrać w korygowaniu tendencji, które będąc wytworem „mrowisk”, nie podlegają tradycyjnym mechanizmom zarządzania. Współczesny uczoney znajduje się w sytuacji swoistej bezradności – i potrzebuje pomocy.

Najwyższy czas zapytać, jaką siłą rozpoznawania faktycznych procesów w nauce dysponuje przyszły jej zbawca. Jego „kuracja” jest niewątpliwa, ale dotyczy przede wszystkim wymiernych cech komunikacji naukowej, zaś bibliotekarz nie jest autonomiczny ani w swoich obserwacjach, ani w decyzjach. Jego zadaniem jest zajmowanie się zespołami naukowymi w aspekcie poprawiania ich produktywności. Tu zaś czyhają na niego rozliczne pułapki. Przede wszystkim – produktywność jest wytworem i osiągnięciem zespołów. U jednostek ma swoje nieprzekraczalne granice, jednostka bowiem zmierza do nagrody, nie do przyjęcia większych ilości pracy. Zaś nagrodą w zespołowych badaniach naukowych może być rodzaj bańki informacyjnej („wszystko mi się potwierdza!”). W związku z tym należy już teraz się poważnie zastanowić, czy nową postacią specjalizacji nie jest tworzenie baniek informacyjnych – naukowych, czyli „dla dorosłych”? Czy bańka może być równie rozległa co sieć? Czego trzeba, by sieci, obciążone wielorakością łączących je interakcji, nie doznawały swoistej implozji, stając się bańkami? Chyba już czas, by pracownicy informacji, bibliotekarze przyjęli te pytania jako wyzwanie dla siebie.

Bibliografia

- Davies, N., Moorhouse, R. (2002). *Mikrokosmos: portret miasta środkowoeuropejskiego. Vratislavia – Breslau – Wrocław*. Kraków: Znak ; Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- De Solla Price, D. (1967). *Mała nauka – wielka nauka*, przeł. P. Graff. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Weeks, W. B., Wallace, A. E., Kimberly, B. S. (2004). Changes in authorship patterns in prestigious US medical journals. *Social Science & Medicine*, 59(9), 1949-1954.

Źródła internetowe

- Chen, K., Zhang, Y., Zhu, G., Mu, R. (2017). Do research institutes benefit from their network positions in research collaboration networks with industries or/and universities?, "Technovation", Available online 6 December 2017, W: Press, Corrected Proof. Pobrano 14.11.2018 z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166497217307836>
- Das, R., Wexler, P., Pirooznia, M., Elhaik, E. (2016). Localizing Ashkenazic Jews to Primeval Villages in the Ancient Iranian Lands of Ashkenaz, *Genome Biology and Evolution*, 8(4), 1132–1149. Pobrano 3.04.2018 z: <https://academic.oup.com/gbe/article/8/4/1132/2574015>
- Eisenstein, E. (2004). *Rewolucja Gutenberga*. Przeł. H. Hollender, Warszawa: Prószyński S-ka.
- Funtowicz, S., Ravetz, J. (2003). Post-normal science, In Online Encyclopedia of Ecological Economics [online]. International Society for Ecological Economics. Pobrano 21.09.2017 z: <http://isecoeco.org/pdf/pstnormsc.pdf>.
- Górska, M. (2007). Rewolucja Gutenberga – przełom cyfrowy : próba porównania, In Wrocławskie Spotkania Bibliotekarzy Polonijnych, Wrocław, 4-6 lipca 2007 r., EBIB Materiały Konferencyjne nr 17, Warszawa: Redakcja „Elektronicznej Biblioteki”. Pobrano 3.04.2018 z: <http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/mat17/gorska.php>.
- Piasecki, W. (1962). My wobec innych zawodów. *Przegląd Biblioteczny*, 4, 289-300. Pobrano 3.04.2018 z: http://www.sbp.pl/wydawnictwa/archiwum_cyfrowe/pdf/?book_id=178.
- Teoria stada. (2009). *National Geographic Polska* [online], 24.03.2009. Pobrano 3.04.2018 z: <http://www.national-geographic.pl/traveler/kierunki/teoria-stada>

Notka biograficzna

dr Henryk Hollender, Uczelnia Łazarskiego w Warszawie

Bibliotekarz i bibliotekoznawca, niekiedy także tłumacz i publicysta, od 2008 r. dyrektor Biblioteki Uczelni Łazarskiego w Warszawie oraz Oficyny Wydawniczej tejże uczelni. Doktorat z historii książki (1985). W latach 1992-2003 dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, a następnie m.in. dyrektor Biblioteki Politechniki Lubelskiej (2006-2008). Absolwent (1974), a następnie pracownik (1977-1992) warszawskiego bibliotekoznawstwa i studiów podyplomowych w Stanach Zjednoczonych (Kent State University, Kent, Ohio, 1986), autor m.in. *Miasto książek: popularny przewodnik po cieszyńskich zbiorach bibliotecznych i archiwalnych*, Cieszyn, 2010 oraz wielu artykułów na różne tematy, także publikowanych poza Polską.

Międzynarodowa obecność polskich czasopism (na podstawie Emerging Sources Citation Index)

Aneta Drabek¹

Abstrakt

Artykuł opisuje ósmy indeks cytowań – Emerging Sources Citation Index (ESCI), który jest częścią bazy Web of Science Core Collection. Obecnie (kwiecień 2018) baza ta indeksuje ponad 7300 czasopism, wydawanych w 102 krajach, w tym 145 to czasopisma polskie. Scharakteryzowano polskie czasopisma indeksowane w ESCI. Zbadano pochodzenie autorów, język publikacji oraz możliwość dostępu do tekstów. Na podstawie 8751 cytowań określono kraj pochodzenia autorów cytujących oraz źródła.

Słowa kluczowe:

Emerging Sources Citation Index, czasopismo naukowe, Web of Science Core Collection, cytowania

---

Polish scientific journals in Emerging Sources Citation Index

Abstract

The article describes the eighth citation index – Emerging Sources Citation Index (ESCI), which is part of the Web of Science Core Collection. Currently (April 2018), this database indexes over 7,300 periodicals, published in 102 countries, including 145 Polish journals. Polish journals indexed in ESCI were characterized and analyzed. The study examines the origin of authors, the language of publications and Open Access availability. The analysis also covered 8751 citations, first of all citing author affiliations (countries) and citing sources.

Keywords:

Emerging Sources Citation Index, scientific journal, Web of Science Core Collection, citation

---

¹ Dr Aneta Drabek, aneta.drabek@ciniba.edu.pl, Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego

Wprowadzenie

Stale rosnąca liczba tekstów i podnoszonych tematów badawczych sprawia, że coraz trudniej poruszać się w piśmiennictwie naukowym. Pojawia się coraz więcej czasopism naukowych. W latach 60. XX wieku utworzono na świecie 4 088 nowych periodyków, w latach 80. – 8 795, a w latach 2000-2009 – powołano 18 625 nowych tytułów czasopism (Ulrichsweb™ Global Serials Directory, 2018). Z tą rosnącą liczbą nowo powstałej literatury nie radzą sobie też biblioteki, które nie są w stanie zgromadzić całego dostępnego piśmiennictwa, nie tylko w formie tradycyjnej (drukowanej), ale także udostępnić w formie elektronicznej. Poza przytłaczającą ilością literatury dochodzi jeszcze problem jej jakości. Narastające w ostatnich latach zjawisko drapieżnych wydawców, którzy wydają książki i periodyki bez zachowania uznanych w nauce właściwych standardów i praktyk publikacyjnych (Burdzik, 2017a; Burdzik, 2017b), potęgują problemy związane z wyborem właściwego piśmiennictwa.

W związku z tym coraz większą rolę zaczynają odgrywać źródła, które poprzez zastosowane narzędzia nie tylko ułatwiają wyszukiwanie literatury na dany temat, ale także spełniają rolę sita, starannie wybierając do indeksowania publikacje reprezentujące wysoki poziom naukowy, pomijając jednocześnie te nienaukowe czy też słabej jakości. Taką rolę pełnią we współczesnym obiegu naukowym bibliograficzne bazy danych. Jednakże ich rola nie ogranicza się tylko do wyszukiwania literatury na dany temat. Niektóre z baz danych stały się użytecznymi narzędziami służącymi w kreowaniu polityki naukowej. Dzięki milionom rekordów możliwe staje się prognozowanie nowych kierunków badań, ustalanie sieci współpracy między krajami i ośrodkami naukowymi, przygotowywanie podsumowania dorobku poszczególnych osób, instytucji czy państw, a także ocenianie czasopism naukowych i ich wpływu na daną dyscyplinę (Drabek, 2018).

Pod względem możliwości wykonywania pogłębionych analiz bierze się pod uwagę dwie interdyscyplinarne bazy danych. Są to: *Web of Science Core Collection* – WoS (właściciel – Clarivate Analytics) oraz *Scopus* (Elsevier). Oba źródła wyróżniają się nie tylko dużą liczbą indeksowanych źródeł (zarówno czasopism, książek, jak i materiałów konferencyjnych), ale także drobiazgową oceną poziomu naukowego publikacji, które chciałyby się znaleźć w tych bazach.

Od końca lat 90. XX wieku *Science Citation Index Expanded* oraz *Social Sciences Citation Index* (przekształcone następnie w *Web of Science* (WoS), a potem w *Web of Science Core Collection*) miały wpływ na ocenę jednostek naukowych w Polsce. Wykorzystywano do tego celu przede wszystkim wskaźnik Impact factor (IF) oraz liczbę cytowań. Oba te mierniki miały bezpośredni wpływ na kształt wykazów czasopism punktowanych w latach 2001–2016. Impact factor został zaprojektowany jako miara oceny czasopism i wykorzystywany

był do kształtowania indeksów cytowań, ale od lat (zarówno w Polsce, jak i na świecie) służy także do oceny dorobku poszczególnych osób (Rozkosz, 2015). Pomimo fali krytyki, jaka się pojawiła w piśmiennictwie (np. Towpik, 2015), a także wyjaśnień przedstawionych przez jego twórcę Eugene Garfielda (2006), który wskazywał na znaczenie i możliwości wskaźnika IF, jest on wciąż stosowany jako ważny czynnik w awansach czy ocenach pracowniczych.

Impact factor stał się niemal synonimem jakości czasopisma naukowego, a w wielu dyscyplinach publikacje w periodykach „nieimpaktowych” mają marginalne znaczenie zarówno dla samych badaczy, jak i zatrudniających ich jednostek. Nic więc dziwnego, że redakcje czasopism, dbając o poziom naukowy zamieszczanych w nich publikacji, mają bardzo często na względzie także długofalowy cel, jakim jest indeksacja w WoS, a następnie wyliczenie dla czasopisma tego wskaźnika. To znacznie zwiększa prestiż czasopisma, a także zapewnia możliwość pozyskania lepszych tekstów. Do 2015 roku znalezienie się w gronie indeksowanych w WoS czasopism było bardzo trudne i niewiele z nich przechodziło przez skrupulatny proces recenzyjny. WoS rejestrował wówczas około 12 tys. czasopism, a liczba ta zwiększała się bardzo powoli. Pod koniec 2015 roku baza została znacznie zmodyfikowana. Wprowadzono nowe narzędzia analityczne, ale największym *novum* stało się rozszerzenie bazy o *Emerging Sources Citation Index*, czyli ósmy indeks cytowań.

Celem niniejszego tekstu jest scharakteryzowanie bazy *Emerging Sources Citation Index* (ESCI) – części *Web of Science Core Collection*, wskazanie jej roli oraz ukazanie polskich czasopism, które zostały przyjęte do indeksowania w tej bazie danych.

Emerging Sources Citation Index

W listopadzie 2015 roku zmieniła się polityka wydawcy i postanowiono znacznie powiększyć *Web of Science Core Collection*, dodając dużą pulę nowych periodyków. Do tego czasu baza składała się z siedmiu indeksów cytowań:

- *Science Citation Index Expanded* (SCIE) – od 1900 roku²;
- *Social Sciences Citation Index* (SSCI) – od 1900 roku;
- *Arts & Humanities Citation Index* (AHCI) – od 1975 roku;
- *Conference Proceedings Citation Index-Science* – od 1990 roku;
- *Conference Proceedings Citation Index-Social Science & Humanities* – od 1990 roku;
- *Book Citation Index-Science* – od 2005 roku;
- *Book Citation Index-Social Sciences & Humanities* – od 2005 roku.

² Baza *Web of Science Core Collection* udostępniana w Polsce na podstawie tzw. licencji krajowej nie obejmuje pełnej zawartości bazy (dotyczy to *Book Citation Index*).

W ciągu ostatnich dwóch lat lista indeksowanych źródeł znacznie wzrosła, a nowe czasopisma trafiają do stworzonej w tym celu „podbazy”, którą nazwano *Emerging Sources Citation Index* (ESCI). Wydawca wskazuje trzy powody, które brano pod uwagę, podejmując decyzję o rozszerzeniu *Web of Science Core Collection*. Są to: (1) włączenie w większym zakresie treści o charakterze regionalnym i lokalnym, (2) lepsza widzialność publikacji z tych pól badawczych, które dopiero zaczynają się rozwijać oraz (3) dostarczenie większej ilości danych do różnych analiz. Nie bez znaczenia jest też fakt, że największy konkurent *Web of Science Core Collection* – baza *Scopus* rejestruje na bieżąco ponad 23 tys. czasopism.

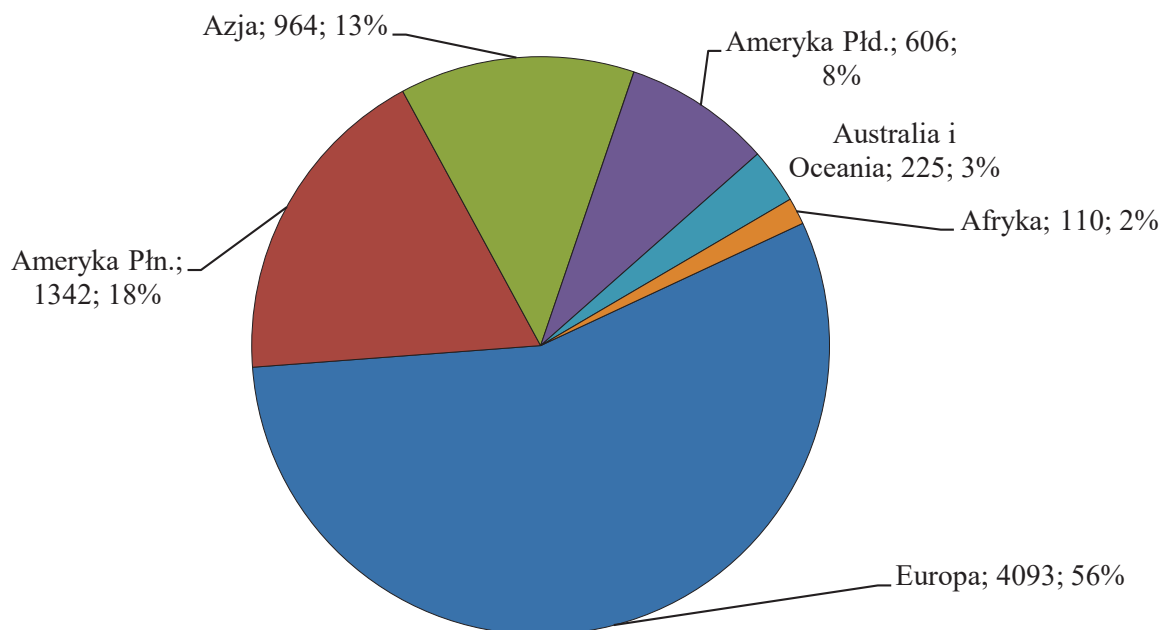
W odróżnieniu od bardzo rygorystycznych warunków, który musiał spełnić periodyk, aby mógł zostać włączony do *Web of Science Core Collection* rejestracja czasopisma do indeksowania, w nowej bazie, wymaga spełnienia tylko pięciu podstawowych warunków. Czasopismo, które aplikuje do nowej bazy, musi:

- być recenzowane,
- mieć opracowane standardy etyczne,
- mieć przygotowane metadane w języku angielskim,
- być wydawane w wersji elektronicznej,
- publikować treści poszukiwane przez użytkowników.

To uproszczenie kryteriów spowodowało, że już w chwili uruchomienia bazy w ESCI było uwzględnionych ok. 1 500 tytułów (Huang i in., 2017), a w stosunkowo krótkim czasie (listopad 2015 – kwiecień 2018) bazę rozszerzono o kolejne 6 tys. nowych czasopism. Wszystkie periodyki z ESCI podlegają takim samym regułom rejestracji, jak w pozostałych indeksach. Czasopismo jest opisywane w całości (od okładki do okładki), każdy rekord posiada ten sam zestaw danych (łącznie z bibliografią załącznikową), obowiązują te same możliwości wyszukiwawcze, choć poszukujący może ograniczyć wyszukane informacje do wybranych indeksów cytowań. Indeksowanie w bazie ESCI włącza czasopismo w międzynarodowy obieg naukowy, daje szansę na lepszą widoczność publikowanych artykułów, a także wyższą cytowalność. Poza tym czasopisma te zyskują szansę na włączenie do „podstawowych” indeksów cytowań (SCIE, SSCI, AHCI).

Jednakże uproszczony tryb przyjmowania czasopism ma swoje minusy. Dla czasopism z ESCI nie będzie wyliczany Impact factor, a cytowania nie będą brane pod uwagę przy wyliczaniu tego wskaźnika dla czasopism z SCIE oraz SSCI. Dopiero dalszy monitoring wykorzystania czasopisma (na podstawie różnych wskaźników, np. liczby cytowań) pozwoli na podjęcie decyzji o przesunięciu do SCIE, SSCI lub AHCI, pozostawieniu periodyku w ESCI lub też zakończeniu indeksowania w WoS.

Obecnie (kwiecień 2018) w bazie ESCI zarejestrowano 7 340 czasopism wydawanych w 102 krajach, w tym 18 krajów³ nie miało do tej pory ani jednego czasopisma indeksowanego w bazach SCIE/SSCI. Najwięcej periodyków ukazuje się w Europie (4 093 tytuły – 56%) oraz w Ameryce Północnej (1 342 tytuły – 18%). Podobne wyniki przedstawili Huang i in. (2017), którzy w swoich badaniach także zaobserwowali dominację czasopism z krajów europejskich, a przede wszystkim z krajów wysoko rozwiniętych. Szczegółowe dane ukazuje wykres 1.

Wykres 1. Liczba czasopism indeksowanych w *Emerging Sources Citation Index* w podziale na kontynenty.

Źródło: Opracowanie własne, 2018.

Jeśli chodzi o kraj publikacji, to dominuje Anglia (1 487 czasopism, co stanowi 20,3% wszystkich czasopism w bazie), Stany Zjednoczone (1 079 – 14,7%), Hiszpania (543 – 7,4%), Holandia (369 – 5%), Niemcy (270 – 3,7%), Włochy (266 – 3,6%), Brazylia (241 – 3,3%), Szwajcaria (205 – 2,8%) i Polska (196 – 2,7%). Ranking ten jest zbliżony do tego, który przedstawili Somoza-Fernandez, Rodriguez-Gairin i Urbano (2018). Drobne różnice wynikają z tego, że cytowane badania przeprowadzane były w innym czasie. Analizując informacje dotyczące kraju, w którym wydawane są czasopisma, warto zwrócić uwagę, że podane w bazie dane dotyczą siedziby wydawcy, stąd kraje, w których

³ Są to następujące kraje (w nawiasie liczba czasopism włączona do ESCI): Indonezja (47), Peru (17), Kazachstan (9), Algieria, Irak i Maroko (po 3), Ghana, Wietnam, Kosowo (po 2) oraz Mauritius, Nigeria, Senegal, Paragwaj, Salwador, Katar, Liban, Cypr, Malta (po 1).

mieszczą się międzynarodowe koncerny wydawnicze (np. Taylor & Francis, Emerald Group Publishing, Elsevier itd.) mają przypisane również takie czasopisma, których instytucja sprawcza mieści się w innym państwie. W odniesieniu do Polski takim przykładem jest firma De Gruyter Open w Warszawie. Wśród czasopism indeksowanych w ESCI i publikowanych przez to wydawnictwo są takie tytuły, jak: „Hungarian Journal of Industry and Chemistry”, „Nordicom Review” czy „Latvian Journal of Physics and Technical Sciences”. Z kolei niektóre polskie czasopisma („Archives of Foundry Engineering”, „Biomedical Human Kinetics” czy „Journal of Applied Analysis”) mają podany adres zagranicznego wydawcy. W związku z tym z listy 196 periodyków przypisanych do Polski odrzucono czasopisma, których instytucja sprawcza wskazuje na zupełnie inną afiliację i uzupełniono o te polskie, które ukazują się w wydawnictwach międzynarodowych. Ostatecznie lista polskich czasopism indeksowanych w *Emerging Sources Citation Index* liczy 145 tytułów⁴ i te tytuły zostaną poddane analizie. Badania przeprowadzono 29 kwietnia 2018 roku.

Charakterystyka czasopism

Jak już wspomniano ESCI została uruchomiona w listopadzie pod koniec 2015 roku, więc indeksowanie materiałów rozpoczęto od tego czasu. W II połowie 2018 roku baza została poszerzona (zgodnie z zapowiedzią wydawcy) o dane z lat 2005–2014, ale subskrypcja wykupiona przez Polskę (w ramach tzw. licencji krajowej) nie obejmuje tego zasobu, stąd analiza obejmuje materiał od 2015 roku.

Artykuły pochodzące z polskich czasopism indeksowanych w ESCI to obecnie 15 926 pozycji, co stanowi 1,91% z liczącej ponad 830 tys. rekordów bazy. Są to publikacje ze 143 polskich periodyków (dwa czasopisma – niedawno włączone do ESCI – nie przesłały jeszcze żadnych danych do bazy lub też czekają na swoją kolej do indeksowania). Niektóre zostały włączone w 2016 roku lub później, stąd nie wszystkie czasopisma mają komplet danych z lat 2015–2017.

Spośród 145 polskich czasopism 2/3 stanowią periodyki z zakresu nauk ścisłych, przede wszystkim medycyny, inżynierii, matematyki, materiałoznawstwa czy informatyki. Wśród 33 czasopism z nauk społecznych można znaleźć tytuły z ekonomii, zarządzania i geografii, a także pedagogiki i psychologii. Mniej liczny zbiór humanistycznych wydawnictw ciągłych liczący 18 tytułów reprezentują czasopisma z teologii i religioznawstwa, literaturoznawstwa, językoznawstwa, filozofii, historii i multidyscyplinarnych zagadnień nauk humanistycznych. Brak na tej liście czasopism z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

---

⁴ Stan na 29 kwietnia 2018 r.

Najwięcej artykułów opublikowano w czasopismach z następujących dziedzin: ekonomia (890 rekordów), zarządzanie (704), radiologia i obrazowanie medyczne (656), a także matematyka, inżynieria środowiskowa i inżynieria. Szczegółowe dane dotyczące 20 dyscyplin z największą liczbą artykułów prezentuje tabela 1 (Tab.1.).

Tabela 1. Wykaz dyscyplin z największą liczbą rekordów z polskich czasopism w bazie ESCI

Dyscyplina ⁵	Liczba rekordów
economics	890
management	704
radiology nuclear medicine medical imaging	656
mathematics	649
engineering environmental	602
engineering multidisciplinary	552
engineering civil	524
medicine general internal	513
psychiatry	489
transportation science technology	489
geography	487
metallurgy metallurgical engineering	374
mining mineral processing	320
religion	310
humanities multidisciplinary	298
dermatology	290
health care sciences services	281
urology nephrology	269
engineering marine	258
surgery	241
primary health care	238
gastroenterology hepatology	235
sport sciences	230
engineering petroleum	229
oncology	227
anesthesiology	225
engineering mechanical	215
agronomy	203

Dyscyplina ⁵	Liczba rekordów
hospitality leisure sport tourism	202
education educational research	201

Źródło: Opracowanie własne, 2018.

W bazie *Web of Science Core Collection* można znaleźć informacje dotyczące otwartego dostępu. Dotyczy to zarówno periodyków, które publikują w modelu Open Access, jak i tych zamkniętych, w których można znaleźć wybrane teksty udostępniane bezpłatnie w sieci. Dodatkowo rekordy są zaopatrzone w linki prowadzące do artykułów na stronach czasopism lub w repozytoriach, co ułatwia dotarcie do treści. Specjalny filtr w bazie umożliwia ograniczenie wyników tylko do artykułów otwartych.

Ponad połowa (87 – 60%) polskich czasopism indeksowanych w ESCI publikuje w otwartym dostępie – wszystkie artykuły są udostępniane bezpłatnie na stronach czasopism lub w repozytoriach. Kolejna grupa (31) udostępnia wybrane teksty. Jedyne 25 czasopism nie daje możliwości bezpłatnego skorzystania z publikowanych treści. W sumie 12 276 publikacji (czyli ok. 77%) to artykuły, które ukazały się w polskich czasopismach i udostępniane są w modelu Open Access. Liczba otwartych publikacji, w całej bazie ESCI, kształtuje się na poziomie ok 50%. Zauważyć można również, że *Emerging Sources Citation Index* indeksuje znacznie więcej publikacji otwartych niż podstawowe indeksy cytowań (SCIE, SSCI oraz AHCI), dla których odsetek ten (sprawdzanych dla lat 2015-2017) wynosi ok. 25%. Spostrzeżenie to potwierdza wyniki Huang i in. (2017).

Zbadano także język publikacji z polskich czasopism. Dominuje *lingua franca* współczesnej nauki, czyli angielski. W tym języku przygotowano blisko 85% tekstów (13 408), na drugim miejscu znajduje się język polski (2 327 – ponad 14%). Niewielki udział odnotowano dla języka hiszpańskiego, rosyjskiego, niemieckiego, włoskiego, holenderskiego, tureckiego, chorwackiego, katalońskiego, francuskiego, czeskiego, słowackiego, portugalskiego i ukraińskiego (w sumie ok. 200 prac). Większość artykułów w tych językach ukazała się w czasopismach humanistycznych (głównie z religioznawstwa i teologii).

⁵ Zachowano oryginalne nazewnictwo dyscyplin z bazy WoS.

Charakterystyka autorów

W 143 czasopismach pojawiły się prace autorów pochodzących ze 127 krajów z wszystkich kontynentów. Najliczniej reprezentowani są autorzy z Polski. Osoby z polską afiliacją były autorami bądź współautorami blisko 10 tys. tekstów. Z jednej strony wynik ten nie zaskakuje, skoro analizowany zbiór dotyczy polskich periodyków, jednakże z drugiej strony czasopismo mające ambicje do włączenia do któregoś z klasycznych indeksów powinno być bardziej otwarte na międzynarodową społeczność autorów. Na kolejnych miejscach znaleźć można prace badaczy z Indii (517 tekstów), Słowacji (466), Stanów Zjednoczonych (457), a także Czech, Turcji, Niemiec, czy Ukrainy. Szczegółowe dane dotyczące największej liczby autorów z wybranych krajów prezentuje tabela 2 (Tab. 2.).

Tabela 2. Wykaz krajów, z których pochodzą autorzy publikujący najwięcej artykułów w polskich czasopismach (wg bazy ESCI)

Kraj afiliacji autora	Liczba artykułów ⁶	Odsetek liczby artykułów autorstwa osób z poszczególnych krajów ⁷
Polska	9 920	62,3
Indie	517	3,2
Słowacja	466	3,0
Stany Zjednoczone	457	2,9
Czechy	351	2,2
Turcja	341	2,1
Niemcy	321	2,0
Ukraina	291	1,8
Iran	273	1,7
Anglia	260	1,6
Rosja	247	1,5
Włochy	218	1,4
Chiny	192	1,2
Hiszpania	189	1,2
Japonia	185	1,2
Francja	159	1,0
Węgry	120	0,8
Kanada	115	0,7

Kraj afiliacji autora	Liczba artykułów ⁶	Odsetek liczby artykułów autorstwa osób z poszczególnych krajów ⁷
Belgia	112	0,7
Litwa	100	0,6
Pozostałe 107 krajów	2 443	15,3

Źródło: Opracowanie własne, 2018.

W badaniu zostały przeanalizowane także instytucje afiliujące. Okazały się nimi przede wszystkim uczelnie polskie. Wśród najczęściej pojawiających się jednostek wymienić można Politechnikę Śląską (422 artykuły), Akademię Górniczo-Hutniczą (363), Uniwersytet Medyczny w Łodzi (334), Uniwersytet Jagielloński (326), Politechnikę Warszawską (312), Uniwersytet Łódzki (299), Uniwersytet Medyczny w Lublinie (291), Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu (285), Uniwersytet Mikołaja Kopernika (249), Politechnikę Częstochowską (247), Śląski Uniwersytet Medyczny (234), Uniwersytet Warszawski (232), Polską Akademię Nauk (215), Politechnikę Lubelską (215), Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego (206) czy Uniwersytet Medyczny w Poznaniu (201). Na usytuowanie w tym rankingu zapewne wpłynął fakt, że niektóre z tych uczelni są wydawcami analizowanych periodyków indeksowanych w ESCI, z kolei naukowcy z medycyny mają do dyspozycji największy zestaw czasopism. Na 33. miejscu znalazła się pierwsza instytucja zagraniczna – Uniwersytet Techniczny w Koszycach (Technická univerzita v Košiciach) ze 132 tekstami, a w pierwszej pięćdziesiątce pojawiły się jeszcze Islamic Azad University (86) oraz Uniwersytet Techniczny w Ostrawie (Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava), którego autorzy opublikowali 72 artykuły. Wśród zagranicznych instytucji, których autorzy przygotowali najwięcej tekstów, znalazły się przede wszystkim instytucje czeskie, słowackie i rosyjskie.

Cytowania czasopism

Charakterystyka cytowań polskich czasopism w bazie ESCI z konieczności ograniczy się do podstawowych informacji. Należy pamiętać o odmiennych kontekstach i kulturze cytowań związanych z konkretną dyscypliną. Poza tym mamy tutaj do czynienia z danymi z zaledwie kilku lat, co dla niektórych dziedzin humanistycznych oznacza, że na cytowania należy jeszcze poczekać, ponieważ

⁶ 481 rekordów nie ma danych o afiliacji.

⁷ Ze względu na prace współautorskie dane z tej kolumny nie sumują się do 100%.

wiek cytowań dla tego obszaru nauki jest dłuższy niż 5 lat (Drabek, Rozkosz, Hołowiecki, Kulczycki, 2015).

Spośród 15 926 artykułów z polskich czasopism – 3 986 prac (25%) doczekało się cytowań. W sumie na artykuły te powołano się 8 751 razy. W odniesieniu do 11 czasopism nie zanotowano ani jednego odwołania i są to przede wszystkim czasopisma humanistyczne. Dla 16 czasopism średnia cytowań przypadająca na artykuł jest wyższa niż jeden. Indeks Hirscha dla tego zbioru informacji wynosi 17, a na najczęściej cytowany artykuł powołano się 41 razy.

Badając obecność czasopism w międzynarodowym obiegu nauki, warto również sprawdzić kto cytuje polskie badania. W związku z tym przeanalizowano grupę 6 941 źródeł cytujących, aby sprawdzić, kto i gdzie powołuje się na te teksty.

Cytowania pochodzą przede wszystkim od badaczy z polską afiliacją (2 583 cytowania – 37,2%). Na kolejnych miejscach znaleźli się autorzy z Chin (674 – 9,3%), Stanów Zjednoczonych (643 – 9,3%), Niemiec (295 – 4,3%), Włoch (294 – 4,2%), Słowacji (263 – 3,8%), Anglii (248 – 3,6%), Czech (216 – 3,1%), Indii (212 – 3%) i pozostałych 111 krajów. Szczegółowe dane dotyczące autorów z wybranych krajów przedstawia tabela 3 (Tab. 3.).

Tabela 3. Wykaz krajów, z których pochodzi najwięcej autorów cytujących publikacje z polskich czasopism w ESCI

Kraj	Liczba rekordów ⁸	Odsetek prac cytujących autorów z poszczególnych krajów ⁹
Polska	2 583	37,2
Chiny	647	9,3
Stany Zjednoczone	643	9,3
Niemcy	295	4,3
Włochy	294	4,2
Słowacja	263	3,8
Anglia	248	3,6
Czechy	216	3,1
Indie	212	3,1
Rosja	173	2,5
Turcja	162	2,3
Japonia	151	2,2
Hiszpania	147	2,1
Iran	146	2,1

Kraj	Liczba rekordów ⁸	Odsetek prac cytujących autorów z poszczególnych krajów ⁹
Kanada	143	2,1
Francja	137	2,0
Ukraina	129	1,9
Rumunia	126	1,8
Australia	108	1,6
Korea Południowa	102	1,5
pozostałe 111 krajów	1 812	26,1

Źródło: Opracowanie własne, 2018.

Jeśli chodzi o źródła cytujące, to można zauważyć spore rozdrobnienie: 8 751 cytowań odnaleźć można w 3 177 źródłach. Są to źródła polskie (zarówno czasopisma indeksowane w ESCI, jak i w innych indeksach cytowań), ale także zagraniczne czasopisma, serie książkowe oraz materiały konferencyjne. W odniesieniu do źródeł cytujących nie widać już tak dużej przewagi czasopism polskich nad źródłami zagranicznymi. Wśród materiałów, które zacytowały polskie artykuły dziesięć i więcej razy jest 59 czasopism polskich (1 345 cytowań) oraz 56 źródeł zagranicznych (1 117 cytowań).

Podsumowanie

Rozszerzenie bazy *Web of Science Core Collection* o nowy indeks cytowań oraz złagodzenie kryteriów „wejścia” dało wielu czasopismom szansę na indeksowanie w tym ważnym i prestiżowym źródle informacji. Dzięki temu poszukujący literatury mają do dyspozycji znacznie szersze spektrum piśmiennictwa, uwzględniające także badania o charakterze regionalnym. Ponad 70% nowych czasopism pochodzi spoza Ameryki Północnej, więc baza zyskała bardziej globalny wymiar. Ma to istotne znaczenie, bo jej krytycy podkreślali często, że jest to baza „amerykańska” ze względu na dużą liczbę czasopism wydawanych przez Stany Zjednoczone.

Od początku uruchomienia ESCI 145 polskich czasopism zyskało szansę na rejestrację dorobku, a być może także na przeniesienie do *Science Citation Index Expanded* lub *Social Sciences Citation Index* i w przyszłości wyliczenie wskaźnika Impact factor. Obecnie mamy więc w bazie WoS w sumie 290 polskich czasopism naukowych.

⁸ 48 rekordów nie ma danych o afiliacji.

⁹ Ze względu na prace współautorskie dane z tej kolumny nie sumują się do 100%.

Większość artykułów opublikowanych w ESCI w badanych czasopismach to teksty napisane przez Polaków, a ich afiliacja wskazuje przede wszystkim na polskie uczelnie oraz Polską Akademię Nauk. Czasopisma polskie mają też autorów z innych krajów, nie tylko najbliższych sąsiadów (Czechy, Słowacja czy Rosja), czy krajów europejskich, ale także ze Stanów Zjednoczonych czy państw azjatyckich (Indie, Chiny, Iran czy Japonia).

Periodyki indeksowane w ESCI najczęściej publikują po angielsku (ponad 80%) i po polsku (14%), pozostałe języki reprezentowane są marginalnie.

Analiza cytowań wskazała, że spośród 16 tys. artykułów L publikacji została zacytowana przynajmniej raz. Znaczna część cytowań pochodzi od polskich autorów.

Polskie czasopisma w ESCI, pomimo obecności w międzynarodowej bazie danych, obecnie funkcjonują głównie w kręgu autorów z Polski. Widać to zarówno w odniesieniu do autorów, jak i otrzymanych przez czasopismo cytowań. Jednakże należy zauważyć, że czasopisma indeksowane są w bazie WoS na tyle krótko, że dopiero analiza przeprowadzona na danych z dłuższego okresu (5–10 lat) może dać odpowiedź na pytanie, na ile rejestracja w tej prestiżowej bazie danych wpłynęła na lepszą rozpoznawalność czasopisma w świecie nauki i rozszerzyła krąg odbiorców czasopisma.

Podziękowania

Bardzo dziękuję Magdalenie Bemke-Świtlik za wszelkie uwagi do niniejszego tekstu.

Bibliografia

Huang, Y., Zhu, D., Lv, Q., Porter, A. L., Robinson, D. K., Wang, X. (2017). Early insights on the Emerging Sources Citation Index (ESCI): an overlay map-based bibliometric study. *Scientometrics*, 111(3), 2041-2057.

Źródła internetowe

Burdzik, T. (2017a). Drapieżne czasopisma jako przykład nieetycznego publikowania. *Filozofia i Nauka*, 5, 131–149. doi: 10.6084/m9.figshare.5155939.

Burdzik, T. (2017b). Drapieżne konferencje: nieetyczne praktyki konferencyjne zagrażające nauce. *Konteksty Społeczne*, 5(2), 118–124. doi: 10.6084/m9.figshare.6097502.

Drabek, A., Rozkosz, E.A., Hołowiecki, M., Kulczycki, E. (2015). Polski Współczynnik Wpływu a kultury cytowań w humanistyce. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 2(46), 121–138. doi 10.14746/nsw.2015.2.4.

Drabek, A. (2018). *Indeksowanie czasopism w referencyjnych bazach danych: poradnik dla wydawców czasopism*. Poznań: Adam Mickiewicz University, Scholarly Communication Research Group. doi: 10.6084/M9.FIGSHARE.5683972. Pobrano 24 kwietnia 2018 z: <https://rebus.us.edu.pl/handle/20.500.12128/644>

- Garfield, E. (2006). The history and meaning of the journal impact factor. *JAMA*, 295(1), 90–93. doi: 10.1001/jama.295.1.90.
- Rozkosz, E. (2015). Sumaryczny Impact Factor (SumIF) – kłopotliwy wskaźnik. Cz. 1. Pobrano 24 kwietnia 2018, z: <http://scientometrics.amu.edu.pl/sumaryczny-impact-factor-sumif-kłopotliwy-wskaznik-cz-1/>
- Somoza-Fernández, M., Rodríguez-Gairín, J. M., & Urbano, C. (2018). Journal coverage of the Emerging Sources Citation Index. *Learned Publishing*, 1–6. doi 10.1002/leap.1160.
- Towpik, E. (2015). IF-mania: Journal Impact Factor nie jest właściwym wskaźnikiem oceniania wyników badań naukowych, indywidualnych uczonych ani ośrodków badawczych. *Nowotwory Journal of Oncology*, 65(6), 465–475. doi 10.5603/NJO.2015.0092.
- Ulrichsweb™ Global Serials Directory. 2018.

Aneks

Wykaz analizowanych polskich czasopism indeksowanych w ESCI

Tytuł czasopisma	Liczba rekordów (2015–2018)	Kategoria tematyczna (wg WoS)
Academic Journal of Modern Philology	43	language linguistics
Acta Angiologica	66	peripheral vascular disease
Acta Balneologica	132	rehabilitation
Acta Mechanica et Automatica	115	engineering mechanical
Acta Neuropsychologica	93	psychology
Acta Scientiarum Polonorum. Formatio Circumiectus	203	agronomy
Acta Scientiarum Polonorum. Technologia Alimentaria	135	food science technology
Adeptus	36	humanities multidisciplinary
Advances in Materials Science	67	materials science multidisciplinary
Advances in Respiratory Medicine	71	respiratory system
Advances in Science and Technology. Research Journal	338	engineering multidisciplinary
Aktualności Neurologiczne	78	clinical neurology
Alergia Astma Immunologia	84	immunology
Alergologia Polska – Polish Journal of Allergology	108	allergy
Alkoholizm i Narkomania	23	substance abuse
Anaesthesiology Intensive Therapy	225	anesthesiology

Tytuł czasopisma	Liczba rekordów (2015–2018)	Kategoria tematyczna (wg WoS)
Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Mathematica	32	mathematics
Architecture Civil Engineering Environment	181	engineering civil
Archive of Mechanical Engineering	100	engineering mechanical
Archives of Budo. Science of Martial Arts and Extreme Sports	53	sport sciences
Archives of Civil Engineering	163	engineering civil
Archives of Electrical Engineering	175	engineering electrical electronic
Archives of Foundry Engineering	374	metallurgy metallurgical engineering
Archives of Psychiatry and Psychotherapy	121	psychiatry
Archives of Thermodynamics	99	thermodynamics
Arterial Hypertension. Journal of the Polish Society of Hypertension	52	peripheral vascular disease
Artificial Satellites	44	astronomy astrophysics
Avant. Trends in Interdisciplinary Studies	100	humanities multidisciplinary
Baltic Journal of Health and Physical Activity	124	sport sciences
Biomedical Human Kinetics	82	health care sciences services
Biuletyn Wydziału Farmaceutycznego Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego	26	pharmacology pharmacy
Bulletin of Geography. Physical Geography Series	47	geography physical
Bulletin of Geography. Socio-Economic Series	130	geography
Central European Journal of Communication	17	communication
Central European Journal of Economic Modelling and Econometrics	47	economics
Central European Journal of Urology	269	urology nephrology
Chemia, Dydaktyka, Ekologia, Metrologia	0	multidisciplinary

Tytuł czasopisma	Liczba rekordów (2015–2018)	Kategoria tematyczna (wg WoS)
Chemik. Nauka, Technika, Rynek	74	engineering chemical
Civil and Environmental Engineering Reports	180	engineering civil
Clinical and Experimental Hepatology	62	gastroenterology hepatology
Comparative Economic Research	119	economics
Composites Theory and Practice	125	materials science composites
Contemporary Economics	64	economics
Contemporary Oncology = Współczesna Onkologia	227	oncology
Contemporary Trends in Geoscience	22	geosciences multidisciplinary
Current Issues in Personality Psychology	91	psychology social
Current Issues in Pharmacy and Medical Sciences	150	medicine general internal
Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal	51	education educational research
Demonstratio Mathematica	118	mathematics
Dental and Medical Problems	214	medicine general internal
Diametros. Internetowe Czasopismo Filozoficzne	108	philosophy
Ecological Chemistry and Engineering. A	77	engineering environmental
Economics and Sociology	266	economics
e-Informatica Software Engineering Journal (ISEJ)	20	computer science software engineering
Ekonomia i Środowisko	79	environmental studies
E-Mentor	150	education educational research
Entrepreneurial Business and Economics Review	136	economics
Environmental & Socio-Economic Studies	31	environmental studies
Equilibrium	118	economics
European Spatial Research and Policy	15	geography
Family Medicine & Primary Care Review	238	primary health care
Formalized Mathematics	55	mathematics

Tytuł czasopisma	Liczba rekordów (2015–2018)	Kategoria tematyczna (wg WoS)
Foundations of Computing and Decision Sciences	56	computer science artificial intelligence
Functiones et Approximatio Commentarii Mathematici	114	mathematics
Geodesy and Cartography	55	remote sensing
Geographia Polonica	127	geography
Geologos	8	geology
Health Problems of Civilization	109	health care sciences services
Health Psychology Report	104	psychology social
Hereditas Monasteriorum	18	religion
HIV & AIDS Review	106	infectious diseases
Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology	111	hospitality leisure sport tourism
International Journal of Electronics and Telecommunications	169	telecommunications
International Journal of Management and Economics	28	economics
International Maritime Health	148	public environmental occupational health
International Review of Pragmatics	43	language linguistics
Inżynieria Mineralna	221	mining mineral processing
Journal of Applied Mathematics and Computational Mechanics	176	mathematics
Journal of Artificial Intelligence and Soft Computing Research	60	computer science artificial intelligence
Journal of Central European Agriculture	119	agriculture dairy animal science
Journal of Dermatological Case Reports	59	dermatology
Journal of Ecological Engineering	525	engineering environmental
Journal of Power Technologies	118	energy fuels
Journal of Ultrasonography	127	radiology nuclear medicine medical imaging
Kardiochirurgia i Torakochirurgia Polska	234	surgery
Kościół i Prawo	95	religion

Tytuł czasopisma	Liczba rekordów (2015–2018)	Kategoria tematyczna (wg WoS)
LogForum	105	management
Logic and Logical Philosophy	77	philosophy
Management	104	management
Management and Production Engineering Review	120	engineering industrial
Management Systems in Production Engineering	51	engineering industrial
Medycyna Paliatywna	90	health care sciences services
Menopause Review = Przegląd Menopauzalny	117	obstetrics gynecology
Meteorology Hydrology and Water Management. Research and Operational Application	39	water resources
Mining Science	99	mining mineral processing
Miscellanea Geographica - Regional Studies on Development	81	geography
Multicultural Shakespeare	76	literature british isles
Musicology Today	17	music
Nafta-Gaz	229	mathematics
Neuropsychiatria i Neuropsychologia	61	psychiatry
Nuclear Medicine Review	88	radiology nuclear medicine medical imaging
Ochrona przed Korozją	22	materials science multidisciplinary
Oeconomia Copernicana	112	economics
Open Computer Science	30	computer science theory methods
Open Engineering	214	engineering multidisciplinary
Operations Research and Decisions	64	operations research management science
Opuscula Mathematica	154	mathematics
Pamięć i Sprawiedliwość	83	history
Pediatrics i Medycyna Rodzinna	136	pediatrics
Person and the Challenges, The	105	religion

Tytuł czasopisma	Liczba rekordów (2015–2018)	Kategoria tematyczna (wg WoS)
Photonics Letters of Poland	137	optics
Physical Activity Review	53	sport sciences
Physical Culture and Sport. Studies and Research	91	hospitality leisure sport tourism
Pielęgniarstwo Chirurgiczne i Angiologiczne	79	nursing
Polish Hyperbaric Research	6	public environmental occupational health
Polish Journal of Management Studies	261	management
Polish Journal of Medical Physics and Engineering	47	radiology nuclear medicine medical imaging
Polish Journal of Radiology	394	radiology nuclear medicine medical imaging
Polish Yearbook of International Law	36	law
Postępy Psychiatrii i Neurologii	97	psychiatry
Postępy w Chirurgii Głowy i Szyi	7	surgery
Problemy Zarządzania	234	management
Progress on Chemistry and Application of Chitin and Its Derivatives	45	materials science biomaterials
Przegląd Dermatologiczny	231	dermatology
Przegląd Gastroenterologiczny	173	gastroenterology hepatology
Psychiatria i Psychologia Kliniczna	107	psychiatry
Psychoterapia	103	psychiatry
Quaestiones Geographicae	134	geography
Reports on Geodesy and Geoinformatics	59	remote sensing
Roads and Bridges	41	construction building technology
Scientia et Fides	92	religion
Soil Science Annual	0	soil science
Studia Ceranea. Journal of the Waldemar Ceran Research Centre for the History and Culture of the Mediterranean Area and South-East Europe	65	humanities multidisciplinary
Studia Geotechnica et Mechanica	106	mechanics

Tytuł czasopisma	Liczba rekordów (2015–2018)	Kategoria tematyczna (wg WoS)
Studia Medyczne	149	medicine general internal
Studia Quaternaria	6	geosciences multidisciplinary
Studia Warmińskie	97	humanities multidisciplinary
Studies in Second Language Learning and Teaching	111	linguistics
Sztuka i Dokumentacja	59	art.
Text Matters. A Journal of Literature, Theory and Culture	65	literary theory criticism
TransNav. International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation	160	transportation science technology
Transport Problems	128	transportation science technology
Werkwinkel. Journal of Low Countries and South African Studies	47	social sciences interdisciplinary
Zeszyty Naukowe Akademii Morskiej w Szczecinie	258	engineering marine
Zeszyty Naukowe. Transport	201	transportation science technology

Notka biograficzna

dr Aneta Drabek, Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka)

Starszy kustosz dyplomowany w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego, absolwentka Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego. Od ponad 13 lat współtworzy bazę Arianta – Naukowe i Branżowe Polskie Czasopisma Elektroniczne. Prowadzi badania skupione wokół bibliometrii i naukometrii (zwłaszcza zagadnień związanych z oceną czasopism i analizą cytowań), a także czasopism elektronicznych. Członkini Scholarly Communication Research Group, której działalność koncentruje się na komunikacji naukowej, ewaluacji nauki, polityce naukowej oraz bibliometrii.

Współpraca międzynarodowa uczelni a rozwój bibliotek akademickich w Polsce, na przykładzie Uniwersytetu w Białymstoku i Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia

Hanna Kościuch¹, Jolanta Żochowska²

Abstrakt

Umiejdzynarodowienie uczelni stanowi jedno z najważniejszych wyzwań stojących przed polskim szkolnictwem wyższym. Problematyka ta znajduje swoje miejsce w efektywnej polityce państwa, pojawia się w projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym, przewija podczas licznych konferencji i spotkań w środowisku akademickim oraz naukowym. Podnoszenie konkurencyjności polskich uczelni na rynku międzynarodowym, zwiększenie udziału nauki i szkolnictwa wyższego we wzroście gospodarczym kraju, a także wzmocnienie pozycji Polski na arenie międzynarodowej przez wzrost jej atrakcyjności jako centrum rozwoju nauki i kształcenia – to główne cele „Programu umiejdzynarodowienia szkolnictwa wyższego”, opracowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ich realizacja wymagać będzie, nie tylko odpowiedniej polityki resortu, ale również ogromnego zaangażowania na poziomie uczelni.

Celem artykułu jest przybliżenie inicjatyw podejmowanych przez Uniwersytet w Białymstoku na rzecz umiejdzynarodowienia uczelni, ze szczególnym uwzględnieniem współpracy z krajami sąsiadującymi (projekt: Sieć Uniwersytetów Pogranicza). Przedstawiono działania podejmowane przez Bibliotekę Uniwersytecką im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku (projekt: Biblioteki Sieci Uniwersytetów Pogranicza). Zwrócono uwagę na współpracę międzynarodową, będącą nie tylko wartością dla uczelni, ale również czynnikiem wyzwalającym kreatywność bibliotekarzy, wzrost ich kompetencji i sprzyjającą rozwojowi biblioteki. Opracowanie zostało przygotowane na podstawie piśmiennictwa dotyczącego współpracy międzynarodowej uczelni. Poddano analizie dane ilościowe zawarte w raportach, głównie w „Study in Poland: studenci zagraniczni w Polsce” oraz w krajowych i międzynarodowych rankingach uczelni wyższych.

Słowa kluczowe:

współpraca międzynarodowa uczelni, współpraca międzynarodowa bibliotek, Sieć Uniwersytetów Pogranicza, Biblioteki Sieci Uniwersytetów Pogranicza, rozwój bibliotek, Uniwersytet w Białymstoku, bibliotekarze

¹ Hanna Kościuch, hfk@wp.pl, Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia

² Jolanta Żochowska, j.kudrawiec@uwb.edu.pl, Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia

International Cooperation and Development of Academic Libraries in Poland, as exemplified by the University of Białystok and the Jerzy Giedroyc Academic Library

Abstract

The internationalization of universities is one of the greatest challenges facing Polish tertiary education. This issue occupies an important place in the effective state policy, in the proposed act on higher education as well as numerous conferences and meetings in the academic and scientific community.

Improving the international competitiveness of Polish universities, increasing the contribution of science and higher education in economic development as well as strengthening Poland's position in the international arena by making it more attractive as a centre of science and education – these are the main objectives of the “Program of internationalization of higher education” (pol. „Program umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego”) developed by the Ministry of Science and Higher Education. Meeting its goals will require not only appropriate ministerial policy, but also significant involvement from the Universities.

The aim of the article is to present the activities initiated by the University of Białystok, which facilitate the internationalization of the university, in particular cooperation with neighboring countries (project: Border University Network). It also presents the activities of the Jerzy Giedroyc University Library in this area (project: Border University Network Libraries). Finally it is noted how international cooperation constitutes not only a value for the University, but also an inspiration for librarians' creativity and competence and library development. This text has been based on scientific literature covering the international cooperation the university is involved in. Quantitative data collected in the reports have been analyzed, especially those found in “Study in Poland: Foreign Students in Poland”, as well as national and international university rankings.

Keywords:

international academic cooperation, international library cooperation, Border University Network, Border University Network Libraries, academic library development, University of Białystok, librarians

Współpraca międzynarodowa jako jeden z aspektów umiędzynarodowienia uczelni

Problematyka współpracy międzynarodowej uczelni wyższych, w ostatnich latach, wielokrotnie była i jest poruszana w różnych środowiskach oraz gremiach decyzyjnych dotyczących nauki, m.in. przez: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP),

Narodowe Centrum Nauki (NCN) czy Państwową Komisję Akredytacyjną (PKA). W wielu publikacjach naukowych, dokumentach dotyczących szkolnictwa wyższego „współpraca międzynarodowa” pojawia się w nieco szerszym kontekście, pod terminami „umiędzynarodowienie uczelni” czy „internacjonalizacja uczelni”. Pojęcia te mają wymiar międzynarodowy, międzykulturowy oraz globalny w procesie świadczenia usług edukacyjnych na poziomie akademickim. Dlatego warto przyjrzeć się im bliżej.

„Umiędzynarodowienie, choć bardzo różnie rozumiane i definiowane, jest traktowane już dość powszechnie jako kluczowy element rozwoju szkoły wyższej – zapewniający jej prestiż, rozpoznawalność na mapie światowej nauki, szeroko rozumianą atrakcyjność, a także przychody.” (Siwińska & Mazurek, 2017, p. 7). Stanowi ono główną siłę napędową rozwoju szkolnictwa wyższego na świecie. W odniesieniu do warunków polskich „umiędzynarodowienie oznacza nie tylko podejmowanie studiów przez studentów zagranicznych w Polsce, ale także długo- i krótkoterminowe zatrudnianie kadry naukowej z zagranicy czy uczestnictwo polskich naukowców w międzynarodowych programach edukacyjnych i badawczych”. (Program umiędzynarodowienia... , 2015, p. 2). To również pozyskiwanie oraz wymiana wiedzy czy doświadczeń.

Studenci zagraniczni postrzegani są głównie jako źródło zysków dla państwa przyjmującego czy konkretnej instytucji. W przypadku Polski, to nie tylko zysk finansowy (opłaty studentów za studia), ale także napływające zasoby ludzkie, które w przyszłości mogą tworzyć kadrę wykwalifikowanych pracowników. Jest to ważne w niekorzystnej sytuacji demograficznej naszego państwa (stan na 2018 r.). „Proces umiędzynarodowienia jest szansą zarówno na podwyższenie jakości kształcenia i powiązania go z wymiarem praktycznym (gospodarką), jak i podwyższanie jakości nauki i promocji wyników realizowanych prac badawczych (a co za tym idzie – polskich uczelni) za granicą.” (Hofman, 2015, p. 137).

W 2007 roku, w Raplocie Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), za najważniejsze wyzwanie stojące przed szkolnictwem wyższym w Polsce uznano stworzenie strategii umiędzynarodowienia (Poland, 2007). W kolejnym raporcie przygotowanym przez OECD i Komisję Europejską „Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in Poland” (Supporting Entrepreneurship and Innovation..., 2017), zaprezentowanym 26 października 2017 roku na konferencji zorganizowanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), również podkreślono niski poziom umiędzynarodowienia polskich uczelni i potrzebę większego otwarcia się, zarówno na studentów, jak i wykładowców z innych krajów.

KRASP wraz z Fundacją Edukacyjną „Perspektywy” stworzyła program „Study in Poland”, który ma dać odpowiedź na pytania: jak promować szkolnictwo wyższe, jak wygląda umiędzynarodowienie w praktyce (Study in Poland,

2018)? Na istniejące bariery w tym obszarze wskazuje „Program umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego”, opracowany przez MNiSW w 2015 roku, nakreślający kierunki działań dla Ministerstwa i uczelni w tym zakresie (Program umiędzynarodowienia..., 2015). W październiku 2017 roku wystartowała Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej (NAWA), realizująca zadania z zakresu umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego i nauki.

Rankingi szkół wyższych, zarówno międzynarodowe, jak i narodowe, uwzględniają wskaźnik internacjonalizacji uczelni, jako jeden z ważnych czynników jakości kształcenia.

Do najważniejszych światowych rankingów uczelni należą: QS World University Rankings (QS World University Rankings, 2018), Times Higher Education World University Rankings autorstwa Thomson Reuters (Times Higher Education..., 2018) oraz Academic Ranking of World Universities (ranking szanghajski) (Academic Ranking..., 2018). Wśród kryteriów, oprócz reputacji akademickiej, cytowań, czy jakości kadry akademickiej, bierze się pod uwagę czynniki związane z umiędzynarodowieniem, np. liczbę zagranicznych studentów i wykładowców, publikacje z zagranicznym współautorem.

Czynnik umiędzynarodowienia odgrywa również istotną rolę w polskim Rankingu Szkół Wyższych, publikowanym od 1999 roku przez Fundację Edukacyjną „Perspektywy”³. Przy ocenie umiędzynarodowienia studiów bierze się pod uwagę: programy studiów w językach obcych, liczbę studiujących w danych językach, studentów cudzoziemców, nauczycieli akademickich z zagranicy, wymianę studencką i wielokulturowość środowiska studenckiego (Metodologia Rankingu Uczelni Akademickich 2017, 2018).

Każdego roku w ramach programu „Study in Poland” publikowany jest raport „Studenci Zagraniczni w Polsce”. Raport przedstawia kierunki działań na polskim rynku edukacyjnym w zakresie internacjonalizacji uczelni wyższych, pokazuje zmiany, jakie zachodzą w systemie kształcenia studentów obcokrajowców na przestrzeni lat. Zawiera szczegółowe informacje o studentach zagranicznych we wszystkich polskich uczelniach, publicznych i niepublicznych, z rozbiciem na regiony, kraje pochodzenia, kierunki studiów. Prezentuje również miejsce Polski na światowym rynku edukacyjnym. Raport oparty jest na podstawie danych z: Głównego Urzędu Statystycznego, Fundacji Edukacyjnej „Perspektywy”, POL-onu, OECD, UNESCO, Eurostatu, The Institute of International Education.

Polska wciąż jeszcze ma bardzo niski współczynnik umiędzynarodowienia kształcenia w porównaniu z innymi krajami w Europie czy na świecie. Według

---

3 Fundacja Edukacyjna Perspektywy opracowuje rankingi odzwierciedlające różnorodność uwarunkowań i misji pełnionych przez główne grupy polskich uczelni. Są to: Ranking Szkół Wyższych, Rankingi wg typów uczelni, Ranking Kierunków Studiów, Ranking Studiów Inżynierskich, Ranking Niepublicznych Uczelni Magisterskich, Ranking Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych. Zob. <http://www.perspektywy.pl/RSW2017/>

raportu „Study in Poland: studenci zagraniczni w Polsce”, z 2016 roku, głównymi krajami przyjmującymi studentów zagranicznych są (dane z roku 2014): USA (22%), Wielka Brytania (11%), Chiny (8%), Francja i Niemcy (7%), Australia, Kanada (6%). Najwyższy współczynnik umiędzynarodowienia studiów dotyczący liczby studentów zagranicznych w stosunku do studentów ogółem (stan na 2014 r.) prezentują: Nowa Zelandia, Australia i Wielka Brytania (ponad 18%), Szwajcaria (17,11%), Austria (15,47%), Belgia (11,19%), Holandia (10,07%), Dania (9,94%), Kanada (9,72%), Finlandia (7,43%), Niemcy (7,23%).

W Polsce ten współczynnik wynosi tylko 1,97%, a przed Polską są takie kraje, jak: Węgry (7,04%), Słowacja (5,62%), Portugalia (4,11%), Estonia (3,72%), Litwa (3,04%), Słowenia (2,75%). Średni wskaźnik umiędzynarodowienia dla krajów OECD za rok 2014 wynosi 8,43% (Study in Poland: studenci zagraniczni w Polsce, 2016, p. 9-10). Również w „Programie Rozwoju Szkolnictwa Wyższego do 2020 r.” w artykule „Diagnoza szkolnictwa wyższego” Jarosław Górniak podkreślił, że „Polska ma jeden z najgorszych w Europie współczynników mobilności przychodzącej i wychodzącej; jedynie 2% kierunków na uczelniach publicznych i 3% na uczelniach niepublicznych prowadzi się w językach obcych” (Program Rozwoju Szkolnictwa Wyższego do 2020 r. Część I, 2015, p. 26).

Kraje uznane za atrakcyjne do studiowania, to kraje zachodnioeuropejskie – z bardzo dobrze rozwiniętą bazą strukturalną i zróżnicowaną ofertą edukacyjną, a wśród nich kraje anglojęzyczne – w których można budować kapitał nie tylko intelektualny, ale i językowy.

Istotnym czynnikiem umiędzynarodowienia jest współpraca zagraniczna uczelni. Nawet najlepsze programy, najważniejsze strategie nie zostaną zrealizowane bez zaangażowania i wielkiego nakładu pracy władz oraz konkretnych komórek szkół wyższych. Na przykładzie Uniwersytetu w Białymstoku oraz Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia zostaną przedstawione wybrane aspekty umiędzynarodowienia, związane ściśle ze współpracą międzynarodową.

Współpraca międzynarodowa Uniwersytetu w Białymstoku

Z Rankingu Uczelni Akademickich 2017 (stan na 1 kwietnia 2018 r.), wynika, że Uniwersytet w Białymstoku (UwB) posiada dość niski poziom umiędzynarodowienia na tle innych uczelni w kraju. Według tego rankingu UwB zajmuje 45 miejsce na 93 wyszczególnione uczelnie. Wskaźnik umiędzynarodowienia wynosi 6,8% i według tego kryterium Uniwersytet zajmuje 43 miejsce (Ranking Uczelni Akademickich 2017, 2018). W rankingu według typu uczelni – Uniwersytety 2017, UwB zajmuje 14 miejsce na 22 zarejestrowane uniwersytety (Ranking Uniwersytety 2017, 2018).

Z raportu „Study in Poland” „Studenci zagraniczni w Polsce 2017” – przedstawiającego aktualne trendy w zakresie umiędzynarodowienia polskiego szkolnictwa wyższego – wynika, że ponad 14 tysięcy obcokrajowców ze 127 państw studiuje na uniwersytetach wchodzących w skład Konferencji Rektorów Uniwersytetów Polskich (KRUP). Średni współczynnik umiędzynarodowienia wynosi 3,29% (Umiędzynarodowienie polskich uniwersytetów, 2017). Najwyższy współczynnik umiędzynarodowienia uniwersytetów w Polsce osiągnęły: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej (6,72%), Uniwersytet Opolski (6,47%), Uniwersytet Jagielloński (5,43%), Uniwersytet Warszawski (5,12%). Uniwersytet w Białymstoku plasuje się na 7. pozycji z wynikiem 4,29%.

Aż 87,5% obcokrajowców przyjechało na polskie uniwersytety z Europy, drugie miejsce pod względem liczebności zajmują studenci z Azji (9%). Biorąc pod uwagę kraje pochodzenia: najwięcej studentów przybyło z Ukrainy (6 789), Białorusi (1 602), Hiszpanii (611), Litwy (535), Norwegii (515), Turcji (410), Rosji (333), Chin (282).

W umiędzynarodowieniu kadry akademickiej przoduje Uniwersytet Warszawski zatrudniający 185 cudzoziemców, co przy liczbie 3 841 wszystkich zatrudnionych stanowi 4,82%. Kolejne miejsca zajmują: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu ($133/3035 = 4,38\%$), i Uniwersytet Szczeciński ($44/1129 = 3,9\%$). Uniwersytet w Białymstoku plasuje się na 7. pozycji ($24/775 = 3,1\%$).

W analizach Fundacji Edukacyjnej Perspektywy, dotyczących umiędzynarodowienia, mierzy się wielokulturowość środowiska akademickiego liczbą krajów, z których przyjechało co najmniej 10 studentów – obcokrajowców tworzących to środowisko w konkretnej uczelni. Największy współczynnik wielokulturowości mają: Uniwersytet Warszawski (33), Uniwersytet Jagielloński (25), Uniwersytet Wrocławski (18), Uniwersytet Łódzki (15). Uniwersytet w Białymstoku plasuje się na 12 pozycji (4).

Studenci zagraniczni kształcą się na 256 kierunkach studiów. Wśród najpopularniejszych kierunków w roku akademickim 2016/2017, największym zainteresowaniem cieszą się: stosunki międzynarodowe i filologie (po 10%), ekonomia i kierunek lekarski (po 7%) oraz zarządzanie (6%) (Umiędzynarodowienie polskich uniwersytetów, 2017).

Uniwersytet w Białymstoku od lat współpracuje z ośrodkami naukowymi z całego świata. Od początku swojego samodzielnego funkcjonowania (1997) rozwija współpracę międzynarodową. Wspólne badania naukowe, projekty dydaktyczne, wymiana pracowników i studentów, wspólne konferencje czy sympozja prowadzone są na podstawie umów z zagranicznymi partnerami z Europy, Azji i Ameryki Północnej⁴. W 2007 roku uczelnia miała podpisane 32 umowy między-

---

⁴ Pełna lista partnerów Uniwersytetu w Białymstoku znajduje się na stronie Uniwersytetu pod adresem: <http://www.uwb.edu.pl/partnerzy-uwb>

narodowe, w 2017 roku liczba ta wzrosła do 78 (stan na 27 kwietnia 2018 r.). Zawarto umowy międzynarodowe z uczelniami reprezentującymi następujące państwa: Armenia, Białoruś, Chiny, Czechy, Hiszpania, Indonezja, Japonia, Kosowo, Litwa, Łotwa, Niemcy, Rosja, Rumunia, Słowacja, Stany Zjednoczone, Szwajcaria, Ukraina, Węgry, Włochy i Wielka Brytania.

Współpracę międzynarodową uczelnia realizuje również w oparciu o około 200 umów bilateralnych z instytucjami z krajów Unii Europejskiej w ramach programu ERASMUS+. Co roku około 150 studentów UwB wyjeżdża na studia (na jeden, dwa semestry) oraz praktyki do krajów partnerskich, a około 70 studentów zagranicznych przyjeżdża na uczelnię białostocką.

Do sukcesów UwB należy zaliczyć udział w 6. i 7. Programie Ramowych Badań, Rozwoju Technicznego i Prezentacji Unii Europejskiej, Horyzoncie 2020, Comenius i Aspera oraz programie DAPHNE III (Uniwersytet w Białymstoku, 2017).

Według sprawozdania GUS-u – w roku akademickim 2017/2018 – w Uniwersytecie w Białymstoku (na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych) studiuje ogółem 479 studentów cudzoziemców. Największą grupę stanowią Litwini – 292 osoby, co wiąże się z powstaniem w 2007 roku Wydziału Ekonomiczno-Informatycznego Uniwersytetu w Białymstoku w Wilnie, pierwszej zagranicznej jednostki uczelni poza granicami kraju. Na wyżej wymienionym wydziale kształcą się głównie osoby polskiego pochodzenia, ale jest on też coraz popularniejszy wśród litewskiej młodzieży. W roku akademickim 2017/2018 158 osób podjęło studia na kierunku ekonomia, 75 osób na europeistyce oraz 59 osób na informatyce.

Kolejne pod względem liczebności grupy studentów zagranicznych stanowią: Białorusini – 135 osób i Ukraińcy – 27 osób. Ponadto 11 osób przyjechało z Hiszpanii, po 4 osoby z Turcji i Rosji, 2 z Australii i po 1 z Armenii, Brazylii, Francji i Włoch. (Studenci cudzoziemcy w r. akademickim 2017/2018..., 2018).

Statystykę cudzoziemców na uczelni podwyższają studenci Szkoły Języka i Kultury Polskiej POLLANDO⁵ założonej z myślą o obcokrajowcach oraz osobach polskiego pochodzenia, mieszkających poza granicami kraju, pragnących nauczyć się języka polskiego, zdobyć wiedzę o kulturze i obyczajowości naszego kraju, i regionu. Co roku organizowana jest Letnia Szkoła Języka i Kultury Polskiej.

11 października 2013 roku w Białymstoku przedstawiciele szkół wyższych z Polski, Litwy, Białorusi, Ukrainy oraz Rosji podpisali umowę o stworzeniu **Sieci Uniwersytetów Pogranicza (SUP)**, deklarując podjęcie partnerskiej współpracy w zakresie prowadzenia badań naukowych, kształcenia studentów i rozwijania kontaktów akademickich pomiędzy studentami, nauczycielami akademickimi i pracownikami naukowymi oraz podjęcie innych form współpracy, służącej

5 Więcej o Szkole Języka i Kultury Polskiej POLLANDO na stronie: <http://pollando.uwb.edu.pl>

społeczności pogranicza państw. Umowę zawarto na 5 lat, z możliwością przedłużenia na kolejne 5 (Nasz Uniwersytet. Wydanie specjalne, 2013). Obecnie w konsorcjum uczestniczy 10 uczelni – 3 z Białorusi, 3 z Rosji, 2 z Ukrainy, 1 z Litwy i 1 z Polski (Sieć Uniwersytetów Pogranicza, 2014). Liderem Sieci jest Uniwersytet w Białymstoku.

Białostocka uczelnia zaangażowała się w tworzenie SUP nie tylko ze względu na położenie geograficzne. Autor pomysłu, prof. dr hab. Leonard Etel, ówczesny rektor UwB, w swoim programie zakładał ożywienie kontaktów z uczelniami Europy Wschodniej. Podkreślał, że „mimo granic bardzo wiele nas łączy, a pogranicze jest zawsze wspólne. Są dziedziny, w których administracyjne podziały nie powinny wpływać na swobodę wymiany myśli i możliwości kooperacji. Z całą pewnością należy do nich nauka. Oczywiście zarówno Uniwersytet w Białymstoku, jak i pozostali członkowie Sieci Uniwersytetów Pogranicza realizowali wcześniej współpracę z zagranicznymi uczelniami z tej części Europy, jednakże takie porozumienia zwykle miały charakter umów bilateralnych, natomiast zawiazanie Sieci daje możliwość podniesienia współpracy na wyższy poziom” (Nasz Uniwersytet. Wydanie specjalne, 2013, p. 3).

W umowie, w sprawie utworzenia Sieci Uniwersytetów Pogranicza, zostały nakreślone obszary współpracy i jej formy. Między innymi wyszczególniono:

- aplikowanie o międzynarodowe środki finansowe i granty, w tym z Unii Europejskiej,
- organizowanie wspólnych konferencji naukowych oraz wymianę informacji o konferencjach i innych przedsięwzięciach naukowo-dydaktycznych,
- przygotowanie i wydawanie wspólnych publikacji naukowych, naukowo-dydaktycznych,
- organizowanie staży naukowych oraz wymianę kadry naukowo-dydaktycznej i studentów,
- organizowanie wspólnych przedsięwzięć sportowych oraz kulturalnych.

Podsumowanie dotychczasowej działalności Sieci Uniwersytetów Pogranicza zbiegnie się z terminem, na jaki została zawarta umowa o jej utworzeniu (czyli pod koniec 2018 r.), natomiast już dziś (wrzesień 2018) można wykazać, w jakim stopniu powstanie konsorcjum wpłynęło na współpracę zagraniczną Biblioteki Uniwersyteckiej.

Współpraca międzynarodowa Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia

Współpraca międzynarodowa jest również ważnym elementem rozwoju bibliotek akademickich. Może być realizowana w takich formach, jak: wymiana wydawnictw własnych, wypożyczenia międzybiblioteczne, wyjazdy na staże lub praktyki zawodowe, uczestnictwo w międzynarodowych stowarzyszeniach

i organizacjach bibliotekarskich, wspólne inicjatywy, prowadzenie badań naukowych oraz organizowanie konferencji czy seminariów. Rezultaty ze wzajemnej współpracy międzybibliotecznej są istotne. „Pozyskiwanie nowych kontaktów, wymiana wzajemnych doświadczeń, poszukiwanie nowych koncepcji na usprawnienie pracy bibliotek służą jeszcze lepszemu świadczeniu usług użytkownikom bibliotek. Spotkania takie stymulują rozwój biblioteki jako instytucji naukowej” (Górski & Kaczmarczyk, 2007, p. 135).

Tomasz Saryusz-Wolski, w procesie internacjonalizacji, wyznacza bibliotekom następujące zadania: „przechowywanie i udostępnianie informacji dotyczących procesu dydaktycznego uczelni oraz stworzenie warunków pracy dla studentów zagranicznych, (literatura obcojęzyczna dla studentów, pracownie komputerowe z oprogramowaniem w językach obcych i godziny pracy dostosowane do potrzeb studentów zagranicznych)” (Saryusz-Wolski, 2004, p. 37).

Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia (BU) od wielu lat zajmuje się gromadzeniem zbiorów i wydawnictw elektronicznych pod kątem funkcjonujących programów dla studentów zagranicznych. Prowadzi wymianę wydawnictw uczelnianych z największymi instytucjami oraz ośrodkami świata, a także realizuje wypożyczenia międzybiblioteczne.

Biblioteka kładzie nacisk na poszerzanie umiejętności jej pracowników, przydatnych w procesie obsługi studentów zagranicznych. Bibliotekarze aktywnie uczestniczą w kursach językowych oraz w szkoleniach, wykładach i spotkaniach.

Nowy wymiar współpracy międzynarodowej BU rozpoczęła w 2014 roku. Podczas pierwszego spotkania przedstawiciele Sieci Uniwersytetów Pogranicza w Białymstoku (22 stycznia 2014 r.), ówczesna dyrektor BU Halina Brzezińska-Stec zaproponowała nawiązanie kontaktów również na poziomie bibliotek. Wystosowano formalne zaproszenia do rektorów i dyrektorów bibliotek. 27 czerwca 2014 roku odbyło się pierwsze robocze spotkanie dyrektorów Bibliotek Sieci Uniwersytetów Pogranicza. Oprócz gospodarzy (Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia) i Pełnomocnika Rektora ds. współpracy z uniwersytetami Europy Wschodniej, wzięło w nim udział 8 osób zarządzających bibliotekami naukowymi uczelni, wchodzących w skład SUP. Efektem dyskusji były ustalenia dotyczące m.in.: stworzenia przez Bibliotekę Uniwersytecką odrębnej strony internetowej, na której będą zamieszczane bieżące informacje dotyczące wspólnych działań, nawiązania współpracy w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych i określenia zasad wymiany publikacji naukowych przy porozumieniu wszystkich Rektorów SUP. Ponadto, przedstawiciele Bibliotek Sieci Pogranicza zostali zaproszeni do udziału w międzynarodowej konferencji naukowej organizowanej w 2015 roku przez Bibliotekę Uniwersytecką. Zdecydowano również o organizacji kolejnego spotkania przedstawicieli Bibliotek SUP w Bibliotece

Baranowickiego Uniwersytetu Państwowego (Białoruś). W ciągu niespełna 4 lat, od pierwszego spotkania, odbyło się kilkanaście zaplanowanych przedsięwzięć.

Dyrektorzy Bibliotek SUP wystąpili z referatami podczas konferencji organizowanych przez Bibliotekę Uniwersytecką (V Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Bibliotekarze bez użytkowników...? Diagnoza problemu”, Supraśl, 14-16 września 2015 r. oraz VI Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Pieniądze dla bibliotek, czyli Fundraising biblioteczny, Białystok, 29-30 czerwca 2017 r.). Na zakończenie tej ostatniej konferencji zainteresowanym uczestnikom zaproponowano wycieczkę do Grodna. W kwestiach organizacyjnych życzliwą pomocą służyli pracownicy Biblioteki Naukowej Grodzieńskiego Uniwersytetu Państwowego, dzięki którym program wzbogacił się o zwiedzenie Uniwersytetu, zwłaszcza Muzeum Uniwersyteckiego i pomieszczeń Biblioteki.

Przedstawiciele zrzeszonych bibliotek spotykali się na seminariach Dyrektorów Bibliotek Sieci Uniwersytetów Pogranicza. W Bibliotece Baranowickiego Uniwersytetu Państwowego (Białoruś, 25 czerwca 2015 r.) dyskutowano m.in. o wpływie biblioteki na pozycję w rankingach uczelni wyższych i tworzeniu repozytorium uczelnianego. Każdy z uczestników przygotował prezentację dotyczącą 10 czynników sukcesu biblioteki, którą reprezentował, co pozwoliło innym na skorzystanie z wartościowych pomysłów. Poruszano również kwestię zmniejszającej się liczby osób korzystających z zasobów bibliotek naukowych, zastanawiając się nad działaniami mającymi na celu zatrzymanie obecnych oraz pozyskanie nowych użytkowników.

Podczas seminarium w Bibliotece Naukowej Grodzieńskiego Uniwersytetu Państwowego im. Janki Kupały (Białoruś, 16 marca 2017 r.) powrócono do kwestii wpływu biblioteki na pozycję uczelni w rankingach. Poruszono również zagadnienie doboru kadr w bibliotece naukowej, a także sposobu wymiany informacji między bibliotekami uniwersyteckimi. Zaprezentowano zasoby Podlaskiej Biblioteki Cyfrowej (której Biblioteka Uniwersytecka w Białymstoku jest koordynatorem) związane z Grodnem i Baranowiczami.

Dzięki operatywności bibliotekarzy SUP pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej mogli uczestniczyć w trzech międzynarodowych konferencjach organizowanych na Białorusi. Otrzymali zaproszenie do udziału w wydarzeniach naukowych organizowanych przez Ministerstwo Kultury Republiki Białoruś, Białoruską Bibliotekę Narodową, Fundamentalną Bibliotekę Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Białoruskich. W dniach 4-6 października 2016 roku, w Mińsku, obradował IV Międzynarodowy Kongres „Biblioteka jako zjawisko kultury”. Wiodący temat 2016 roku stanowiły informacyjne zasoby bibliotek w środowisku edukacyjnym, naukowym i społeczno-kulturowym. W ramach Kongresu odbyła się 16. Międzynarodowa Naukowo-Praktyczna Konferencja „Zarządzanie

bibliotekami szkół wyższych”. Tematyka konferencji, połączonej z obchodami jubileuszu 95-lecia Fundamentalnej Biblioteki Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, oscylowała wokół aktualnych trendów w rozwoju współczesnej biblioteki uniwersyteckiej. Na liście uczestników kongresu znalazło się 655 osób, zaś konferencji – 202 osoby; 45 spośród nich stanowili przedstawiciele 10 bibliotek spoza Białorusi – z USA (Biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych), Francji (Biblioteka Narodowa Francji), Niemiec (Uniwersytet Humboldta w Berlinie), a także z Nigerii, Zjednoczonych Emiratów Arabskich, Rosji, Ukrainy, Kazachstanu i Mołdawii. Biblioteki polskich uczelni reprezentowali: Henryk Hollender, Dyrektor Biblioteki Uczelni Łazarskiego; Mirosława Roszczyc, Zastępca Dyrektora BU oraz Hanna Kościuch, Sekretarz Naukowy BU. Obrady odbywały się w Instytucie Dziennikarstwa oraz na Wydziale Filozofii i Nauk Społecznych Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, a także w budynku Białoruskiej Biblioteki Narodowej. Hanna Kościuch wygłosiła, w języku rosyjskim, referat „Podlaska Biblioteka Cyfrowa” przygotowany wspólnie z Mirosławą Roszczyc.

Przedstawiciele BU wzięli udział w 17. Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji „Zarządzanie bibliotekami szkół wyższych”, która odbyła się 26-27 października 2017 roku, w Bibliotece Naukowej Grodzieńskiego Uniwersytetu Państwowego im. Janki Kupały w Grodnie (Białoruś). Dyrektor BU dr hab. Piotr Chomik, prof. UwB wygłosił, w języku rosyjskim, referat „Nie tylko książki. Kulturalna działalność biblioteki akademickiej”.

Biblioteka Narodowa Białorusi w 2018 roku zaprosiła pracowników Biblioteki Uniwersyteckiej do udziału w konferencji pt. „XVI Międzynarodowe Czytania Księgoznawcze”. Podczas wyżej wymienionego spotkania Hanna Kościuch wygłosiła, w języku rosyjskim, referat „Polska książka artystyczna – twórcy i popularyzatorzy”, przygotowany wspólnie z Mirosławą Roszczyc, zaś Piotr Chomik przygotował wystąpienie (również w języku rosyjskim) pt. „Źródła do dziejów Kościoła prawosławnego w archiwach miasta Białegostoku”.

Na uroczystość obchodów 10-lecia Podlaskiego Forum Bibliotekarzy w Białymstoku (Białystok, 25 lutego 2016 r.), którego BU jest inicjatorem i koordynatorem, przyjechali dyrektorzy bibliotek naukowych z Grodna i Baranowicz.

Współpraca międzynarodowa bibliotek SUP polega m.in. na wzajemnym informowaniu się o ważnych wydarzeniach dla naszych instytucji, np. o organizowanych konferencjach i spotkaniach w naszych krajach. Bibliotekarze wymieniają się źródłami i dostępem do ciekawych stron związanych z książką i biblioteką. Ponadto, zyskują wiedzę dotyczącą systemu edukacji bibliotekarza oraz specyfiki jego pracy w różnych krajach.

Dzięki opisanym kontaktom można uzyskać informacje potrzebne pracownikom naukowym i studentom naszych uczelni, np. skany publikacji, informacje

o ciekawych bazach czy dotyczące zasobów, do których tylko jedna strona ma dostęp. Szczególnym zainteresowaniem naszych sąsiadów cieszą się elektroniczne bazy własne Biblioteki.

Zgodnie z postanowieniami *Umowy o utworzeniu Sieci Uniwersytetów Pogranicza* finansowanie wszystkich przedsięwzięć, podejmowanych w ramach współpracy SUP, odbywa się na zasadach wzajemności, w oparciu o ich finansowe możliwości oraz fundusze pozyskiwane ze źródeł zewnętrznych. W związku z tym Biblioteka czy Uniwersytet ponoszą tylko koszty podróży (ewentualnie diet), które – ze względu na położenie Białegostoku – są niewielkie. Ponadto, w wyjątkowych sytuacjach, gdy wydarzenie zostanie uznane za promocję nauki i kultury polskiej, w części wydatków może partycypować Instytut Polski w Mińsku.

Podsumowanie

Współpraca międzynarodowa, choć niewątpliwie jest źródłem korzyści, wiąże się z dużym zaangażowaniem pracowników Uniwersytetu w Białymstoku i Biblioteki Uniwersyteckiej. Podtrzymanie stałego kontaktu z uczelniami, instytucjami zagranicznymi i bibliotekami, prowadzenie korespondencji w języku innym niż ojczysty, wymaga bardzo dobrej znajomości nie tylko języka obcego, ale również specyfiki oraz obyczajów danego kraju. W przypadku kontaktów, z pracownikami uczelni ze Wschodu, wydłuża się droga korespondencji, sporą przeszkodę stanowią formalności związane z otrzymywaniem wiz. Nie wszystkie biblioteki Sieci Uniwersytetów Pogranicza aktywnie uczestniczą we współpracy. Zanika kontakt ze świetnymi, światłymi bibliotekarzami ze Lwowa i Tarnopola, najprawdopodobniej ze względu na skomplikowaną sytuację polityczną Ukrainy.

W przypadku Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia bieżące inicjatywy, w zakresie kontaktów zagranicznych, mają raczej charakter oddolny, nie zależą one od zmian we władzach uczelni i działań pełnomocnika odpowiedzialnego za współpracę z uniwersytetami Europy Wschodniej, ale od aktywności i determinacji bibliotekarzy.

Z doświadczeń pracowników BU najbardziej zaangażowanych we współpracę międzynarodową wynika, że warto:

- realizować działalność kulturalną, wykraczającą poza główne ustawowe zadanie biblioteki uczelnianej (czyli gromadzenie i udostępnianie zbiorów), m.in. zapraszać przedstawicieli dyplomacji, gdyż może to sprzyjać poszerzeniu wiedzy na temat współpracy, pozyskaniu nowych kontaktów itp.,
- postawić na kreatywność, występować z własnymi inicjatywami, ale również korzystać z dobrych, sprawdzonych projektów międzynarodowych innych bibliotek,

- dzielić się doświadczeniami, poszerzać umiejętności przydatne w procesie obsługi studentów zagranicznych (kursy językowe, szkolenia, wykłady, spotkania).

Wśród czynników, warunkujących międzynarodową współpracę bibliotek, najistotniejsze jest własne zaangażowanie – zarówno na etapie pomysłu, jak i wdrażania. Równie ważna jest postawa zwierzchników (dyrektora, rektora), którzy w wielu organizacyjnych sprawach mają większe możliwości, większą siłę przekazu, niż bibliotekarz.

Bianka Siwińska, koordynatorka programu „Study in Poland”, autorka pierwszej pracy doktorskiej nt. umiędzynarodowienia uczelni podkreśla, że „szkolnictwo wyższe zawsze było umiędzynarodowione w wyższym stopniu niż inne sfery życia publicznego, opiera się ono bowiem na wymianie intelektualnej, której immanentną cechą jest przekraczanie granic” (Siwińska, 2014). Działając w ramach Sieci Uniwersytetów Pogranicza, bibliotekarze białostockiej biblioteki być może nie przekroczą wszystkich granic, jednak rozpoczęli drogę do międzynarodowej współpracy. A to dopiero początek możliwości, jaką daje otwarcie na inną kulturę, książkę, bibliotekę.

Bibliografia

- Ciborowski, R.W. et al. (red.). (2017). *Uniwersytet w Białymstoku: 2008-2017*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Sieć Uniwersytetów Pogranicza. (2013). *Nasz Uniwersytet. Wydanie specjalne*, 22(29), 1-28.
- Saryusz-Wolski, T. (2004). Rola biblioteki Uczelnianej w procesie internacjonalizacji. In *Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej: Łódź, 23-25 czerwca 2004 r.: materiały konferencyjne: suplement*. Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej (s. 33-38). Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej.
- Siwińska, B. (2014). *Uniwersytet ponad granicami: Internacjonalizacja szkolnictwa wyższego w Polsce i w Niemczech*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Siwińska, B., Mazurek, G. (2016). *Czas internacjonalizacji: Wyzwania dla polskich uczelni*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Siwińska, B., Mazurek, G. (2017). *Czas internacjonalizacji. Cz. 2, Perspektywy, priorytety, projekty*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Studenci cudzoziemcy w r. akademickim 2017/2018 wg sprawozdania GUS S-10 sprawozdanie nr 2 – Cudzoziemcy ogółem (na zasadach obywateli polskich, na zasadach odpłatności, jako stypendyści Rządu RP, program Erasmus+) opracowane do POL-onu na 31 stycznia 2018 r.: dokument wewnętrzny. (2018). Białystok.
- Study in Poland: studenci zagraniczni w Polsce 2016 : raport. (2016). Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich. Fundacja Edukacyjna „Perspektywy”. Warszawa: Fundacja Edukacyjna „Perspektywy”.
- Umiędzynarodowienie polskich uniwersytetów: raport. (2017). *Perspektywy*, 10(167), 52-55.

Źródła internetowe

- Błaszczak, D. (2016). Sieć uniwersytetów pogranicza – konfiguracja społeczeństwa sieciowego na wschodnim pograniczu Polski. *Pogranicze. Studia Społeczne*, 27, cz. 1, 199-219. doi: 10.15290/pss.2016.27.01.14.

- Academic Ranking of World Universities. (2018). Pobrano 16 kwietnia 2018, z <http://www.shanghairanking.com>.
- Górski, M. M., Kaczmarczyk, K. (2007). Aktywizowanie bibliotek europejskich w zakresie działalności międzynarodowej. W: M. Kocójowa (red.), Seria III: ePublikacje Instytutu INiB UJ. Nr 4. Przenikanie i Rozpowszechnianie Idei oraz Doświadczeń: Zagadnienia Międzynarodowego Bibliotekoznawstwa Porównawczego, 2007 r. (s. 134-141). Kraków: Wydaw. Instytutu INIB UJ. Pobrano 16 kwietnia 2018, z <http://www.inib.uj.edu.pl/wydawnictwa-iinib-uj/seria-3/04>.
- Hofman, I. (2015). Umieędzynarodowienie uczelni – jak to zrobić dobrze? *Nauka*, (1), 135-144. Pobrano 16 kwietnia 2018, z <http://nauka-pan.pl/index.php/nauka/article/download/17/14>.
- Metodologia Rankingu Uczelni Akademickich 2017. (2018). Fundacja Edukacyjna Perspektywy. Pobrano 16 kwietnia 2018, z <http://www.perspektywy.pl/RSW2017/ranking-uczelni-akademickich/metodologia-rankingu-uczelni-akademickich-2017>
- Partnerzy Uniwersytetu w Białymstoku. Pobrano 16 kwietnia 2018, z <http://www.uwb.edu.pl/partnerzy-uwb>.
- Poland. (2007). Raport OECD nt. szkolnictwa wyższego w Polsce. Pobrano 16 kwietnia 2018, z http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/8c0fe7fdd6df5df0dee02353d5741294.pdf.
- Program Rozwoju Szkolnictwa Wyższego do 2020 r. Część I. Opis prac nad Programem rozwoju szkolnictwa wyższego do 2020 r. i jego najważniejsze elementy (2015). Pod redakcją Jerzego Woźnickiego. Warszawa: Wydawnictwo SGGW, s. 23, 25-26. Pobrano 16 kwietnia 2018, z https://www.frp.org.pl/images/publikacje/publication/cz_i_program_001052_opis_prac.pdf.
- Program umieędzynarodowienia szkolnictwa wyższego. Pobrano 16 kwietnia 2018, z http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_06/a6435263c76eeca0821221e6bd708ac.pdf.
- QS World University Rankings. (2018). Pobrano 16 kwietnia 2018, z <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2018>.
- Ranking Uczelni Akademickich 2017. Uniwersytet w Białymstoku. (2018). Fundacja Edukacyjna Perspektywy. Pobrano 16 kwietnia 2018, z <http://www.perspektywy.pl/RSW2017/profil-uczelni?u=3829>.
- Ranking Uniwersytety 2017. (2018). Fundacja Edukacyjna Perspektywy. Pobrano 16 kwietnia 2018, z <http://www.perspektywy.pl/RSW2017/ranking-uczelni-akademickich/ranking-uczelni-akademickich-wg-typow-uczelni/uniwersytety>
- Raport „Studenci zagraniczni w Polsce 2017”. (2018). Fundacja Edukacyjna Perspektywy. Pobrano 16 kwietnia 2018, z http://www.studyinpoland.pl/konsorcjum/index.php?option=com_content&view=article&id=14515:raport-studenci-zagraniczi-w-polsce-2017&catid=258:145-news-letter-2017&Itemid=100284
- Sieć Uniwersytetów Pogranicza. (2014). Pobrano 16 kwietnia 2018, z <https://sup.uwb.edu.pl/>.
- Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in Poland. (2017). Raport OECD. Pobrano 16 kwietnia 2018, z <http://www.oecd.org/publications/supporting-entrepreneurship-and-innovation-in-higher-education-in-poland-9789264270923-en.htm>
- Szkoła Języka i Kultury Polskiej POLLANDO. Pobrano 16 kwietnia 2018, z <http://pollando.uwb.edu.pl>.
- Times Higher Education World University Rankings. (2018). Pobrano 16 kwietnia 2018, z https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2018/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats

Notka biograficzna

Hanna Kościuch

Sekretarz Naukowy Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku. Zajmuje się promocją biblioteki i organizacją wydarzeń o charakterze naukowym – konferencji, seminariów, spotkań cyklicznych (m.in. Podlaskiego Forum Bibliotekarzy i Podlasia w badaniach naukowych). Odpowiada za współpracę biblioteki ze szkołami, instytucjami nauki i kultury oraz z Bibliotekami Sieci Uniwersytetów Pogranicza, której Biblioteka Uniwersytecka jest inicjatorem i koordynatorem. Obszary zainteresowań badawczych: marketing biblioteczny (promocja i reklama

biblioteki), sztuka książki, ludzie starsi jako czytelnicy książek i użytkownicy informacji, czytelnik specjalny w bibliotece.

Jolanta Żochowska

Bibliotekarz, pedagog, edytor. Pracuje na stanowisku kustosza w Oddziale Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku. Zajmuje się działalnością promocyjną, m.in.: przygotowaniem wystaw, spotkań, konferencji i seminariów naukowych; działalnością dokumentacyjną m.in. rejestracją publikacji pracowników naukowych, przygotowaniem zestawień bibliograficznych. Obszary zainteresowań badawczych: bibliografia i inne źródła informacji naukowej, marketing biblioteczny (promocja i reklama biblioteki), edytorstwo współczesne.

Realizacja procesów wydawniczych w repozytorium

Leszek Szafrński¹

Abstrakt

Rozwój nowych modeli komunikacji naukowej przyczynił się do powstawania nowych form wsparcia autorów w publikowaniu naukowym. W repozytoriach, jednym z takich działań jest realizowanie zadań związanych z procesem wydawniczym. Są to działania typu: od prostych form przesyłania metadanych do bazy POL-index, poprzez promocję publikacji do bardziej rozbudowanego wsparcia – polegającego na projektach graficznych, składzie i łamaniu tekstu czy korektach językowych. Celem badań, przedstawionych w artykule, jest analiza porównawcza Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego i Biblioteki Cyfrowej Politechnik Lubelskiej, które realizują procesy wydawnicze i na tej podstawie przedstawienie propozycji modelu procesów wydawniczych realizowanego w repozytorium. Pomimo, że obecnie (2018) tego typu usługi podejmowane są w znikomym zakresie, to te pierwsze próby świadczą o zmianach, jakie zachodzą w bibliotekarstwie. Repozytoria stają się jednym z głównych kanałów komunikacji naukowej, które jeszcze w pełni nie zostały wykorzystane.

Słowa kluczowe:

komunikacja naukowa, proces wydawniczy, repozytoria cyfrowe, repozytoryjny model wydawniczy, Biblioteka Cyfrowa Politechniki Lubelskiej, Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego

---

The implementation of publishing processes in the repository

Abstract

The development of new models of scholarly communication has contributed to the emergence of new forms of support for authors in scientific publishing. In repositories, one of such activities is the implementation of tasks related to the publishing process. These are various types of activities: from simple forms of sending metadata to the POL-index database by promoting the publication to a more extended support consisting of graphic projects, composition and breaking of the text or language corrections. The aim of the research presented in the article is a comparative analysis of the Jagiellonian

---

¹ Dr Leszek Szafrński, l.szafranski@uj.edu.pl, Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska

University Repository and the Digital Library of the Lublin University of Technology, which carry out the publishing processes and on this basis to present a proposal of a model of publishing processes implemented in the repository. Although, for the time being, these types of services are undertaken to a negligible extent, these first attempts show the changes that are taking place in the librarianship. Repositories become one of the main channels of scholarly communication, which has not been fully used yet.

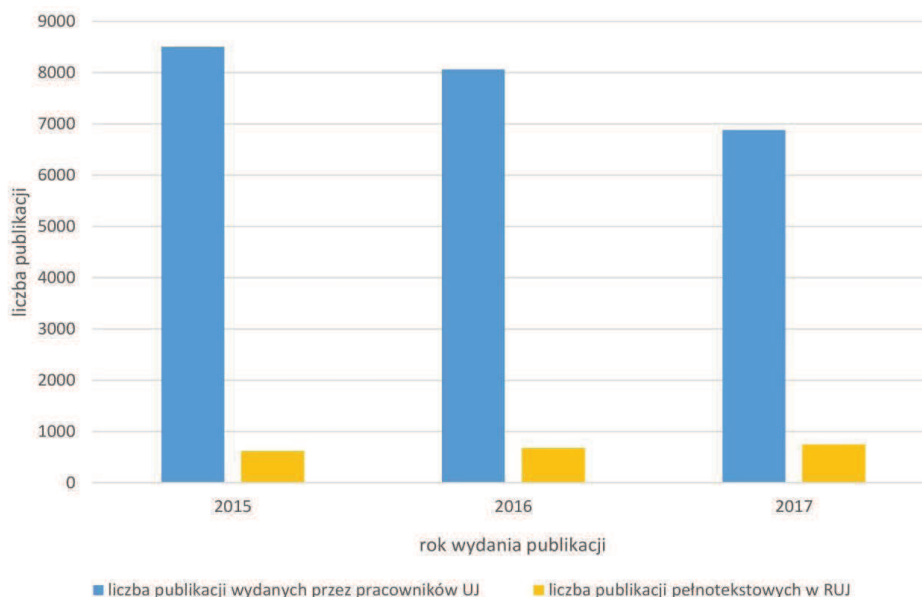
Keywords:

scholarly communication, publishing process, digital repositories, repository publishing model, Digital Library of the Lublin University of Technology, Jagiellonian University Repository

Wstęp

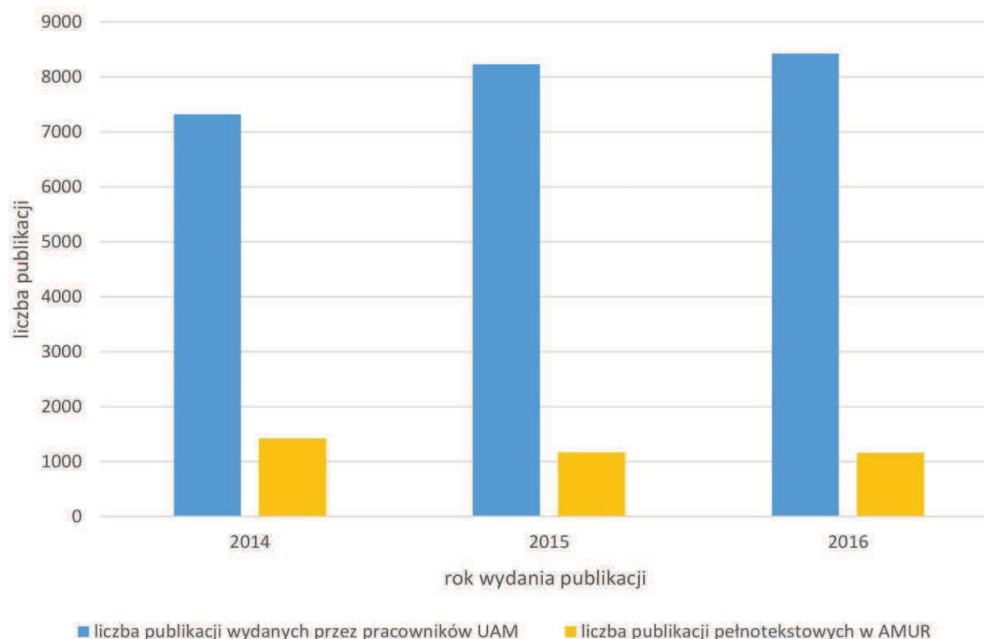
Nową wizją biblioteki akademickiej, jaką prezentuje Generation Repository Working Group (GRWG), jest zmiana modelu funkcjonowania z instytucji zajmującej się zakupem i wypożyczaniem dokumentów, na instytucję, której zadaniem jest upowszechnianie „produkcji naukowej” pracowników uczelni. Grupa robocza (GRWG) działa przy Confederation of Open Access Repositories (COAR) i jej zadaniem jest opracowanie nowych standardów działania repozytoriów. W szczególności, znalezienia rozwiązań pozwalających na wzmocnienie ich znaczenia w procesach komunikacji naukowej oraz w środowisku globalnej sieci. Podyktowane jest to narzuconym przez wydawców ciągłym wzrostem kosztów wydawania i dystrybucji publikacji (Rodrigues, & Shearer, 2017, p. 2-3).

Natomiast repozytoria, proponujące szybszy proces upowszechniania i skrócenia czasu publikowania wyników badań, dają dużo dodatkowych korzyści od dawna wymienianych przez wielu teoretyków i praktyków w swoich tekstach (np. Materska, 2016, p. 6-7; Lynch, 2003, p. 2; Mikołajuk, 2014, p. 3-4, Rychlik, Karwasińska, 2007, p. 157-158). Można tutaj wymienić takie korzyści, jak np. zwiększenie liczby cytowań, łatwiejszy i szybszy dostęp (Open Access), trwała archiwizacja, darmowa promocja, wzrost prestiżu zarówno dla naukowca, jak i uczelni, w której pracuje, widoczność w agregatorach oraz wyszukiwarkach naukowych, wsparcie dla działań związanych z generowaniem statystyk oraz oceną pracowników czy jednostek naukowych (Materska, 2016, p. 6-7). Jednak, pomimo wymienianych korzyści, naukowcy często nie są zainteresowani deponowaniem prac w repozytoriach (Rychlik & Karwasińska, 2011; Van Westrienen & Lynch, 2005). Świadczą o tym statystyki, np. liczba zdeponowanych publikacji w Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego (RUJ) w stosunku do produkcji wydawniczej z lat 2015-2017 (wykres 1) lub liczba zdeponowanych publikacji w Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (AMUR) w stosunku do produkcji wydawniczej z lat 2014-2016 (wykres 2).

Wykres 1. Liczba dokumentów pełnotekstowych w RUJ, w stosunku do liczby wydanych przez pracowników UJ publikacji, w latach 2015-2017 (stan na 05.05.2018)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RUJ (<https://ruj.uj.edu.pl>).

Wykres 2. Liczba dokumentów pełnotekstowych w AMUR, w stosunku do liczby wydanych przez pracowników UAM publikacji, w latach 2014-2016 (stan na 05.05.2018)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Sprawozdania rocznego Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok 2016” (Jarmakowska-Kolanus, Jezierska & Morawska-Jancelewicz, 2017, p. 44) i AMUR (<https://repozytorium.amu.edu.pl>).

Działalność wydawnicza bibliotek

Szukając rozwiązań na zmianę opisaną powyżej sytuacji, a zarazem powiększając ofertę, repozytoria – poza promocją swoich działań na terenie macierzystych uczelni – proponują wiele innych rozwiązań wspomagających pracowników w nowym, sieciowym systemie komunikacji naukowej. Jednym z takich działań jest wprowadzenie procesu wydawniczego do oferty repozytorium.

Na proces wydawniczy składa się szereg działań. Można tutaj wymienić w dużym skrócie: recenzowanie, korektę redakcyjną tekstu, skład tekstu, projekt okładki, nadanie numeru ISBN, publikację w otwartym lub płatnym dostępie, druk (Kondek, 2010, 87-88, 106-108) (choć druk nie musi być realizowany w stosunku do każdej pozycji). Wymienione działania można realizować w różnej kolejności lub równolegle, ale zawsze końcowym etapem jest upowszechnienie tekstu, czyli jego opublikowanie cyfrowe lub ewentualny wydruk.

W bibliotekach od dawna prowadzona jest działalność wydawnicza (Mullins, et al., 2012, p. 9-11). Przykładowo jest to wydawanie własnych czasopism branżowych, np. „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, „Biblioteka”, „Biblioteka i Edukacja”, itp. W dobie otwartego dostępu pozwala to na duże oszczędności finansowe i łatwiejszą dystrybucję publikacji w Internecie (Hahn, 2008, p. 23-24). Nie jest to jedyna działalność wydawnicza realizowana przez pracowników bibliotek. Można tu wymienić: redagowanie publikacji wydawanych na uczelniach, promocja książek, wydawanie publikacji pokonferencyjnych (Wojciechowski, 2011, p. 14). Bibliotekarze angażują się również w projekty związane z zarządzaniem portalami związanymi z dystrybucją produkcji wydawniczej uczelni. Realizowane jest to jako wsparcie wydawnictwa uczelnianego i naukowców w procesach wydawania dokumentów cyfrowych oraz usługi doradcze w tym zakresie. Przykładowo, we wprowadzaniu modeli otwartego dostępu pracownicy Biblioteki UAM administrują Platformą Otwartych Czasopism Naukowych PRESS, gdzie pomagają redaktorom naukowym w publikowaniu czasopism elektronicznych oraz konsultują z nimi techniczne aspekty przygotowania dobrej jakości plików (Karwasińska, 2017, p. 251). Można zauważyć, że bibliotekarze mają odpowiednie kompetencje i umiejętności w prowadzeniu działalności edytorskiej, wydawniczej oraz mogą w prosty sposób upowszechniać publikacje przez obecnie dobrze rozwinięty kanał dystrybucji, jakim są repozytoria (Wojciechowski, 2011, p. 22).

W literaturze przedmiotu wskazuje się na dużą wiedzę bibliotekarzy w posługiwaniu się nowymi technologiami internetowymi i programami do zarządzania treścią (Bednarek-Michalska, 2011, p. 47; Hahn, 2008, p. 10). W repozytoriach publikowane są dokumenty w różnej formie i typologii, więc w prosty sposób można poszerzyć ich ofertę o dodatkowe usługi (Hahn, 2008, s. 10-11).

Repozytorium może wspierać wydawnictwo akademickie w rozpowszechnianiu treści naukowych (Karwasińska, 2017, p. 239) lub całkowicie przejąć jego rolę (Gajda, 2011).

Analiza porównawcza procesów wydawniczych w repozytoriach

W badaniach własnych autor niniejszego artykułu, na podstawie literatury naukowej, stron internetowych uczelni i własnych doświadczeń, jako kierownika Oddziału Zbiorów Cyfrowych i Sekcji Repozytorium UJ, przeprowadził analizę porównawczą prowadzonych działań związanych z wdrażaniem procesów wydawniczych w Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego i Bibliotece Cyfrowej Politechniki Lubelskiej (BC POLLUB). Na tej podstawie zaproponowany został model procesów wydawniczych w repozytorium, gdzie większą część zadań mogą wykonywać bibliotekarze (pracownicy repozytorium).

Problemy terminologiczne definiujące terminy „biblioteka cyfrowa” i „repozytorium” były już opisywane przez innych badaczy (np. Janiak & Próchnicka, 2017, p. 43-45; Januszko-Szakiel, 2017, p. 33-35; Sapa, 2009, p. 218; Sapa, 2013, p. 118-119). Dlatego repozytorium przedstawiane jest tu jako system, w którym jest gromadzony, archiwizowany i udostępniany dorobek naukowy pracowników instytucji naukowej lub uczelni. Niezależnie od tego, jaka nazwa systemu będzie funkcjonowała na jego stronie internetowej (Januszko-Szakiel, 2017, p. 33-35; Sapa, 2013, p. 118-119).

W tabeli 1. przedstawione jest porównanie procesów wydawniczych realizowanych w RUJ i BC POLLUB.

Jak wynika z tabeli 1., realizacja procesów wydawniczych może być dzielona pomiędzy autora publikacji oraz pracowników repozytorium lub w całości mogą być wykonywane w repozytorium. Niektóre czynności realizowane są w podobny sposób w obu bazach, np. skład tekstu, projekt okładki, przygotowanie techniczne do udostępnienia i opublikowanie. Różnice występują tylko na poziomie eksportu metadanych do PBN i wykonywania korekt językowych. Pomimo że działania obu modeli wydawniczych są podobne, to należy podkreślić, że w RUJ działalność wydawnicza jest dodatkowym zajęciem pracowników repozytorium, a w BC POLLUB są to podstawowe obowiązki pracujących tam osób.

Tabela 1. Porównanie działań związanych z prowadzeniem działalności wydawniczej w RUJ i BC POLLUB

Procesy wydawnicze	RUJ	BC POLLUB
Początek uruchomienia usług	Od 2014	Od 2010
Recenzja publikacji	Po stronie autora	Po stronie autora
Dostarczenie publikacji do repozytorium	autor	autor
Skład tekstu	Wykonywany przez pracowników repozytorium lub realizowany po stronie autora	Wykonywany częściowo przez pracowników repozytorium, częściowo zlecenia zewnętrzne lub przez autora
Korekta językowa tekstu	Wykonują pracownicy repozytorium lub autor publikacji	Wykonuje autor publikacji lub zlecane jest na zewnątrz
Projekt okładki	Wykonywany przez pracowników repozytorium lub realizowany po stronie autora	Wykonywany przez pracowników repozytorium
Przygotowanie techniczne publikacji do udostępnienia	Wykonywane przez pracowników repozytorium	Wykonywane przez pracowników repozytorium
Udostępnienie publikacji	Tekst w otwartym dostępie	Tekst w otwartym dostępie
Eksport metadanych do PBN	Wykonywane przez pracowników repozytorium	Nie jest wykonywany
Rejestracja repozytorium w agregatorach metadanych	Wykonują pracownicy repozytorium	Wykonują pracownicy repozytorium
Druk	Realizowany przez firmy zewnętrzne	Realizowany przez firmy zewnętrzne

Źródło: Opracowanie na podstawie własnych doświadczeń oraz cytowanej literatury (Gajda, 2011; Gajda, 2014; Opielak, 2012).

Propozycja modelu procesów wydawniczych w repozytorium

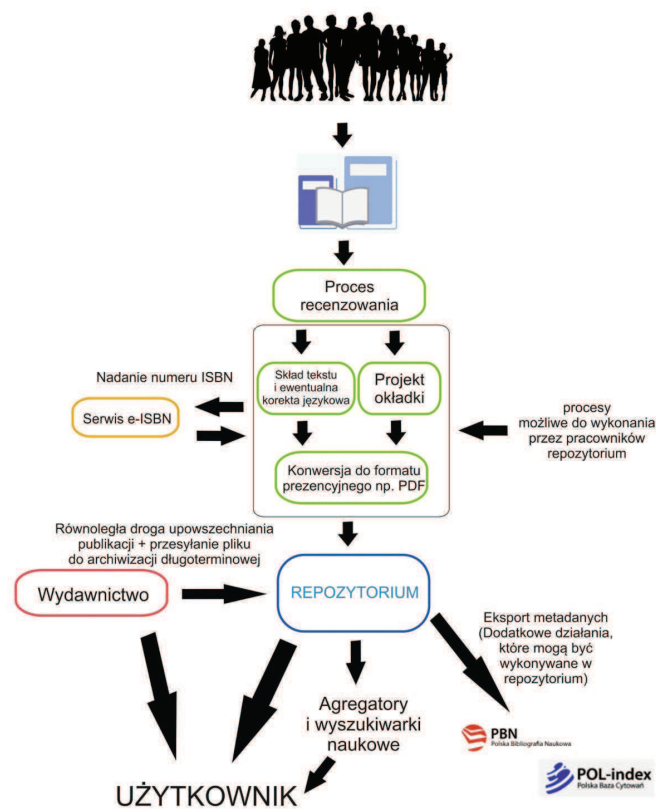
Na podstawie przeprowadzonej analizy można przedstawić propozycję modelu procesów wydawniczych (Rysunek 1.), który da się wdrożyć w repozytorium. W przygotowaniu modelu nacisk położony jest głównie na działaniach związanych z technicznym przygotowaniem publikacji do udostępnienia. Pominięta została analiza podstawowych procesów informacyjnych (gromadzenie, opracowanie, przetwarzanie, archiwizacja, udostępnianie) realizowanych w repozytoriach, ponieważ nie była przedmiotem badań.

Recenzja publikacji oraz dostarczenie jej do repozytorium realizowane są przez naukowca (autora publikacji). Większość procesów: skład tekstu, projekt

okładki, nadanie numeru ISBN, przygotowanie techniczne publikacji do udostępnienia (konwersja do formatu prezentacyjnego) realizowane są przez pracowników repozytorium. W procesie upowszechniania, automatycznie, przesyłane są metadane do agregatorów i wyszukiwarek naukowych. Są to funkcje typowe dla repozytoriów, ale w przypadku agregatorów wymagają rejestracji bazy, z której na podstawie protokołu OAI-PMH, metadane są pobierane. Dodatkowe funkcje, które może wykonać pracownik repozytorium, to przesyłanie metadanych do Polskiej Bibliografii Naukowej (PBN).

Ten agregator metadanych jest tworzony przez OPI na polecenie MNiSW. Jego zadaniem jest gromadzenie w jednym miejscu metadanych opisujących publikacje polskich naukowców. Stanowi on również jeden z systemów wspomagających ocenę parametryczną jednostek (eksport metadanych realizowany w RUJ) i POL-indexu – Polska Baza Cytowań (eksport metadanych realizowany w Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego) (Systemy PBN i POL-index, 2016).

W przypadku zaproponowanego modelu, wydawnictwo funkcjonuje na uczelni i współpracuje ściśle z repozytorium w procesie archiwizacji wszystkich publikacji w nim wydawanych. Oczywiście, współpraca wydawnictwa z repozytorium może być bardziej złożona lub tak, jak w przypadku BC POLLUB, repozytorium może być wydawcą. Zależy to głównie od decyzji, jakie zostaną podjęte na danej uczelni.

Rys. 1. Model procesów wydawniczych w repozytorium

Źródło: Opracowanie własne, 2018.

Zakończenie

Procesy i usługi wydawnicze realizowane w repozytoriach to w Polsce nadal nowość (stan na rok 2018). Jednak, poszerzenie działalności repozytoriów o nowe formy działalności może przyczynić się do wzrostu ich popularności wśród kadry akademickiej. Z przeprowadzonych analiz wynika, że w Polsce model repozytoryjnych usług wydawniczych jest realizowany na razie w znikomym zakresie, ale na bardzo zaawansowanym poziomie merytorycznym. Czy przedstawione działania staną się popularne w szerszym zakresie? Jedynie przyszłe działania praktyczne mogą to zweryfikować. Na pewno jest to kanał komunikacji naukowej, który do końca jeszcze nie został w pełni wykorzystany. A to zadanie może być wspomagane przez bibliotekarzy.

Bibliografia

- Bednarek-Michalska, B. (2011). Rola bibliotek naukowych we wdrażaniu rozwiązań otwartych Repozytorium Open Access – model dla uczelni. W: M. Górski, M. Marcinek (red.), *Otwarte zasoby wiedzy: nowe zadania uczelni i bibliotek w rozwoju komunikacji naukowej. Materiały konferencyjne Kraków–Zakopane, 15–17 czerwca 2011* (s. 45-59). Kraków: Wydawnictwo PK.
- Gajda, J. (2014). W cieniu „Wielkiej Digitalizacji” – najnowsze książki naukowe i podręczniki w politechnicznych bibliotekach cyfrowych. *Biblioteka i Edukacja*, 6.
- Hahn, K. L. (2008). *Research Library Publishing Services: New Options for University Publishing*. Washington: Association of Research Libraries.
- Janiak, M., Próchnicka, M. (2017). *Otwarte repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego jako element systemu zarządzania informacją instytucjonalną: wyniki badań przeprowadzonych wśród przedstawicieli środowiska akademickiego uczelni*. Kraków: Biblioteka Jagiellońska.
- Januszko-Szakiel, A. (2017). *Archiwistyka cyfrowa: długoterminowa ochrona dziedzictwa nauki i kultury*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Jarmakowska-Kolanus, E., Jezińska, N., Morawska-Jancelewicz, J. (red.). (2017). *Sprawozdanie roczne Rektora z działalności Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za rok 2016*. Poznań: UAM.
- Karwasińska, E. (2017). Biblioteczne usługi wydawnicze – nowa rola biblioteki naukowej. W: E. Kulczycki (red.), *Komunikacja naukowa w humanistyce* (s. 237-263). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM.
- Kondek, S. A. (2010). *Zagadnienia wydawnicze i księgarskie: skrypt*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Lynch, C. A. (2003). Institutional Repositories: Essential Infrastructure for Scholarship in the Digital Age. *ARL: A Bimonthly Report*, 226, 1-7.
- Materska, K. (2016). Uczelniane środowisko udostępniania otwartej wiedzy: doskonalenie zarządzania otwartością publikacji w nauce. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, 24(2-3), 6-7.
- Mikołajuk, L. (2014). Repozytorium instytucjonalne jako nowa forma komunikacji naukowej. *Podkarpackie Studia Biblioteczne*, 3, 1-9.
- Mullins, J. L., Murray-Rust, C., Ogburn, J. L., Crow, R., Ivins, O., Mower, A., Nesdill, D., Newton, M. P., Speer, J., Watkinson, C. (2012). *Library Publishing Services: Strategies for Success: Final Research Report*. Washington, DC: SPARC.
- Rychlik, M., Karwasińska, E. (2007). Repozytorium instytucjonalne jako czynnik wspomagający rozwój nauki w środowisku akademickim. *Biblioteka*, 11(20), 153-167.
- Sapa, R. (2009). Repozytoria i spisy bibliograficzne publikacji pracowników uczelni w polskich bibliotekach akademickich. W: M. Kocójowa (red.), *Biblioteki i ich klienci : między płatnym a bezpłatnym komunikowaniem się w erze zasobów cyfrowych i sieci = Libraries and their*

- clients : free or fee services supporting social communication in digital era* (213-223). Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Jagielloński.
- Sapa, R. (2013). Realizacja funkcji repozytoriów uczelnianych przez największe przedsięwzięcia zarejestrowane w Federacji Bibliotek Cyfrowych tworzone i współtworzone przez uczelnie. *Przełęcz Biblioteczny*, 81(2), 117-132.
- Wojciechowski, J. (2011). Biblioteka akademicka jako wydawca. W: S. Wojnarowicz, B. Kasperek (red.), *Działalność wydawnicza bibliotek w czasach konwergencji mediów: konferencja Biblioteki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej* (s. 13-28). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Źródła internetowe

- Gajda, J. (2011). Wydawnictwo w bibliotece – biblioteka cyfrowa w wydawnictwie? Pobrano 5 maja 2018, z <http://docplayer.pl/45704875-Osrodek-ds-wydawnictw-i-biblioteki-cyfrowej-politechniki-lubelskiej-jaroslaw-gajda-biblioteka-politechniki-lubelskiej.html>
- Opielak, M. (2012). Zarządzenie Nr R-31/2012 Rektora Politechniki Lubelskiej z dnia 25 lipca 2012 r. Pobrano 5 maja 2018, z https://www.pollub.pl/files/4/news/files/2383_Zarzadzenie,Nr,R-31-2012.pdf
- Rodrigues, E., Shearer, K. (2017). Next Generation Repositories: Behaviours and Technical Recommendations of the COAR Next Generation Repositories Working Group. COAR Confederation of Open Access Repositories. Pobrano 5 maja 2018, z <https://www.coar-repositories.org/files/NGR-Final-Formatted-Report-cc.pdf>
- Rychlik, M., Karwasińska, E. (2011). Polowanie na zasób – czyli strategia pozyskiwania dokumentów do repozytorium AMUR. Repozytorium AMUR. Pobrano 5 maja 2018, z <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/1479>
- Systemy PBN I POL-index. (2016). Pobrano 5 maja 2018, z <https://pbn.nauka.gov.pl>
- Van Westrienen, G., Lynch, C. A. (2005). Academic Institutional Repositories: Deployment Status in 13 Nations as of Mid 2005. *D-Lib Magazine*, 11(9). DOI: 10.1045/september2005-westrienen

Notka biograficzna

dr Leszek Szafrąński

Pełni funkcję Kierownika Oddziału Zbiorów Cyfrowych Biblioteki Jagiellońskiej, Kierownika Sekcji Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Menedżera Bibliografii Publikacji Pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego. Sprawuje nadzór merytoryczny nad pracami wykonywanymi w ramach: tworzenia i zarządzania Jagiellońską Biblioteką Cyfrową, Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz udostępniania i katalogowania zbiorów cyfrowych. Uczestniczył w pracach Zespołu doradczego MNiSW do spraw otwartego dostępu do treści naukowych. Jego zainteresowania koncentrują się wokół zagadnień dotyczących zarządzania informacją, współczesnej komunikacji naukowej, digitalizacji zbiorów bibliotecznych, archiwizacji zasobów cyfrowych i wykorzystania nowoczesnych technologii w bibliotekach. Wykładowca akademicki oraz autor publikacji naukowych i popularizatorskich z zakresu tworzenia i zarządzania zasobami w bibliotekach cyfrowych i repozytoriach.

Prace dyplomowe w polskich bibliotekach cyfrowych. Czy czegoś nie przeoczyliśmy?

Jarosław Gajda¹

Abstrakt

Co roku tysiące absolwentów opuszczają mury polskich szkół wyższych. Absolwenci pozostawiają po sobie prace dyplomowe (licencjackie, inżynierskie i magisterskie), które praktycznie są niedostępne dla szerszego grona czytelników. Nieliczne biblioteki cyfrowe sporadycznie umieszczają te publikacje w swoich zbiorach. Czy wersja cyfrowa pracy dyplomowej może być wartościowym elementem zbioru, który jest jednocześnie atrakcyjny dla użytkownika? Celem artykułu jest określenie wielkości i jakości zasobu prac dyplomowych w bibliotekach cyfrowych zrzeszonych w Federacji Bibliotek Cyfrowych. Sposobem pozyskiwania danych było wyszukiwanie zbioru przy użyciu wyszukiwarki Federacji Bibliotek Cyfrowych.

Słowa kluczowe:

prace dyplomowe, biblioteki cyfrowe, otwarty dostęp

Diploma theses in Polish digital libraries. Have we missed something?

Abstract

Every year, thousands of graduates leave Polish universities. They leave their diploma theses (bachelor's, engineering and master's), which are practically inaccessible to a wider range of readers. Few digital libraries sporadically place these publications in their collections. Is the digital version of the diploma thesis a valuable element of the collection, which is also attractive for the user? The aim of the article is to determine the size and quality of the diploma theses in digital libraries associated in the Digital Libraries Federation. The way of obtaining data was to search the collection using the Digital Libraries Federation search engine.

Keywords:

diploma theses, digital libraries, Open Access

---

¹ Jarosław Gajda, j.gajda@pollub.pl, Biblioteka Politechniki Lubelskiej

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w roku 2016 ukończyło szkoły wyższe 364 619 absolwentów. Z tego 274 763 to absolwenci szkół publicznych, a 89 856 absolwenci szkół niepublicznych. Podział według rodzaju studiów wyglądał następująco (Tab. 1.):

Tabela 1. Absolwenci szkół wyższych w 2016 r.

Ogółem	364 619
Studia pierwszego stopnia razem	197 865
studia pierwszego stopnia z tytułem inżyniera	65 696
studia pierwszego stopnia z tytułem licencjata	132 169
studia magisterskie jednolite	20 894
studia drugiego stopnia	145 860

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, 2017.

Warunkiem niezbędnym do ukończenia studiów i uzyskania tytułu zawodowego licencjata, inżyniera lub magistra jest napisanie, pozytywna recenzja i obrona pracy dyplomowej. Wyróżniamy następujące rodzaje prac dyplomowych:

- praca licencjacka – pisana na koniec studiów I stopnia licencjackich bądź w połowie dwustopniowych studiów magisterskich. Pozytywna recenzja pracy oraz zdanie egzaminu licencjackiego (dyplomowego) upoważnia do posługiwania się tytułem licencjata.
- praca inżynierska – pisana na koniec studiów I stopnia inżynierskich bądź w połowie dwustopniowych studiów magisterskich. Pozytywna recenzja pracy oraz zdanie egzaminu inżynierskiego upoważnia do posługiwania się tytułem inżyniera.
- praca magisterska – pisana na koniec studiów II stopnia lub magisterskich. Pozytywne recenzje pracy oraz zdanie egzaminu dyplomowego upoważnia do posługiwania się tytułem magistra. Pisanie pracy magisterskiej nie dotyczy studentów kierunków: lekarskiego, stomatologii i weterynarii (Wikipedia, 2018).

„Praca dyplomowa jest sprawozdaniem z samodzielnie wykonanego zadania zawodowego lub naukowego. Praca dyplomowa licencjacka oraz praca dyplomowa inżynierska potwierdzają, że ich autor, wykorzystując zdobytą na studiach wiedzę i kompetencje, potrafi zrealizować cel pracy zgodny z kierunkiem studiów. Z pracy dyplomowej magisterskiej wynika dodatkowo, że jej autor potrafi stworzyć nową przydatną wiedzę.” (Sydor, 2014, p. 9).

Jaki jest los prac dyplomowych na wyższych uczelniach? Według regulaminów studiów prace dyplomowe przygotowywane są przez autorów zazwyczaj w nakładzie kilku egzemplarzy (autor, promotor, recenzent, uczelnia). Skatalogowane przez bibliotekarzy, znikają w uczelnianych archiwach bądź

zakamarkach wydziałów. Dostęp do nich jest zwykle utrudniony lub wręcz niemożliwy, a treść znana tylko autorowi, promotorowi i recenzentowi. Układ taki powoduje, że często wartościowe teksty prac dyplomowych nie są rozpowszechniane dla szerszej grupy odbiorców.

Zjawiskiem, które „dużym cieniem” kładzie się na pracach dyplomowych, jest problem kupowania prac dyplomowych. „Jedni mówią o 20, inni o 30 procentach – tyle prac licencjackich czy magisterskich jest pisanych na zamówienie lub po prostu kradzionych. Jeszcze nigdy zdobycie wykształcenia nie było takie proste” (Malec, 2013).

Według sondaży CBOS może to być nawet co czwarta praca z broniących w Polsce co roku (Szulc, 2014). Nic więc dziwnego, że pisanie prac na zamówienie jest bardzo prężnie rozwijającym się procederem, który żeruje na działalności wyższych uczelni (Cichocka, 2013). Według Marka Nahotko: „(...) umieszczenie (opublikowanie) pracy w środowisku globalnej biblioteki cyfrowej zwiększa dostępność materiału i zainteresowanie nim, utrudnia kradzież pomysłów i plagiaty, gdyż środowisko cyfrowe (szczególnie gdy istnieje pełny dostęp do wszystkich dokumentów) umożliwia z dużą dokładnością odnajdywanie identycznych lub bardzo podobnych fraz” (Nahotko, 2010).

Jak wygląda więc problem umieszczania prac dyplomowych w Internecie?

Już w 2005 roku na brak publikowania prac dyplomowych w bibliotekach cyfrowych zwracał uwagę Henryk Hollender: „W ten sposób idzie m.in. na marne wysiłek autorów prac magisterskich, którzy produkują teksty nieczytane na ogół dosłownie przez nikogo (...). Nie ma w tym niczyjej winy, zadziałały bezosobowe siły społeczne, które zawsze traktowały pracę magisterską jako coś, czego się nie udostępnia, bo się to pewnie skończy plagiatem (no i co za koszarne zawracanie głowy). Idea, aby pracować na rzecz uczciwości, z zasady publikując prace, z których wiele odpowiada objętością i ujęciem tradycyjnie publikowanym niemieckim doktoratom, okazała się bardzo odległa od sposobu, w jaki traktujemy w Polsce tok i sens studiowania.” (Hollender, 2005). Burzliwy rozwój bibliotek cyfrowych, jaki nastąpił w ostatnich latach, nie pociągnął za sobą publikowania większej ilości prac dyplomowych w bibliotekach cyfrowych wyższych uczelni.

Zbiory bibliotek cyfrowych tworzących Federację Bibliotek Cyfrowych wynoszą obecnie ponad 4,8 miliona obiektów. Na tym ogromnym tle prace dyplomowe stanowią absolutny margines. Wyszukiwania w Federacji Bibliotek Cyfrowych według typu obiektu wskazały:

- praca licencjacka (Tab. 2.) – 25 pozycji
- praca dyplomowa (Tab. 3.) – 48 pozycji
- praca inżynierska – brak
- praca magisterska (Tab. 4.) – 99 pozycji

W tabelach 2, 3 i 4 widzimy, że prace dyplomowe studentów znajdziemy w nielicznych bibliotekach cyfrowych i są to zazwyczaj pojedyncze egzemplarze.

Tabela 2. Typ obiektu „Prace licencjackie” w bibliotekach cyfrowych

Biblioteka	Ilość
Śląska Biblioteka Cyfrowa	12
Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego	10
Biblioteka Multimedialna Teatru NN	1
Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Papieskiego	1
Bibliologiczna Biblioteka Cyfrowa	1

Źródło: Federacja Bibliotek Cyfrowych – stan na dzień 05.04.2018

Tabela 3. Typ obiektu „Prace dyplomowe” w bibliotekach cyfrowych

Biblioteka	Ilość
Repozytorium eRIKA (Akademia Krakowska)	34
Wejherowska Biblioteka Cyfrowa	7
Bałycka Biblioteka Cyfrowa	4
Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa	2
Pomorska Biblioteka Cyfrowa	1

Źródło: Federacja Bibliotek Cyfrowych – stan na dzień 05.04.2018

Tabela 4. Typ obiektu „Praca magisterska” w bibliotekach cyfrowych

Biblioteka	Ilość
Podlaska Biblioteka Cyfrowa	19
Biblioteka Multimedialna Teatru NN	14
Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego	9
Śląska Biblioteka Cyfrowa	8
Wejherowska Biblioteka Cyfrowa	8
Bialska Biblioteka Cyfrowa	6
Bibliologiczna Biblioteka Cyfrowa	5
Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa	5
Cyfrowy Dolny Śląsk	4
Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa	3
Bałycka Biblioteka Cyfrowa	3

Biblioteka	Ilość
Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa	2
Pedagogiczna Biblioteka Cyfrowa	2
Repozytorium Uniwersytetu Adama Mickiewicza	2
Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa	2
Biblioteka Humanistyczna	2
Biblioteka Cyfrowa Ośrodka KARTA	1
Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Papieskiego	1
Biblioteka Cyfrowa UMCS	1
Chełmska Biblioteka Cyfrowa	1

Źródło: Federacja Bibliotek Cyfrowych – stan na dzień 05.04.2018

Na tym tle na uwagę zasługuje Repozytorium eRIKA (Tab. 3.) oraz Podlaska Biblioteka Cyfrowa (Tab. 4.). W Repozytorium Instytucjonalnym Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego eRIKA znajduje się kolekcja nagrodzonych prac dyplomowych z poszczególnych wydziałów uczelni. Kryterium „nagrodzona praca” jest jednoznaczne i nie budzi żadnych wątpliwości. Opublikowanie tekstu z taką etykietą jest elementem promocji jego autora oraz reklamy uczelni, na której powstają wysokiej jakości prace dyplomowe.

Nieco inną sytuację mamy w Podlaskiej Bibliotece Cyfrowej. Jako ciekawostkę trzeba dodać, że pierwszą pracą magisterską, jaka trafiła do biblioteki, było opracowanie „Akademickie Centrum Kultury „Sepularium” 1975-1994: monografia” zgłoszone do biblioteki z inicjatywy autora. Pokłosiem tej publikacji była dyskusja i decyzja niektórych historyków z Uniwersytetu w Białymstoku, aby publikować w Podlaskiej Bibliotece Cyfrowej najlepsze prace swoich studentów² (Tab. 5.). Jedna z autorek napisała w swojej pracy: „Historycy polscy skupiali się do tej pory głównie na badaniu dziejów miast dużych, które odgrywały znaczącą rolę w życiu politycznym czy gospodarczym Rzeczypospolitej. Powstało wiele prac poświęconych siedzibom rodów możnowładczych, miastom stanowiącym ważne ośrodki decyzyjne. W niemal zupełnym zapomnieniu pozostawały miasteczka małe, posiadające jednak swoisty klimat i własną, nieraz tragiczną historię” (Średzińska, 2005).

W tabeli przedstawiono całą kolekcję prac magisterskich z Podlaskiej Biblioteki Cyfrowej, wraz z liczbą wyświetleń tekstów.

2 Z relacji Edyty Bezzubik z Biblioteki Uniwersyteckiej im. J. Giedroycia w Białymstoku.

Tabela 5. Prace magisterskie w Podlaskiej Bibliotece Cyfrowej

Tytuł pracy magisterskiej	Liczba wyświetleń
Dzieje majątku Janopol – Królowy Most w latach 1815-1944	18 088
Życie codzienne miasteczka Łosice w XVII-XVIII wieku	15 486
Buntownik z wyboru – Tomasz Czapski, starosta knyszyński 1740-1784	14 297
Akademickie Centrum Kultury „Sepularium” 1975-1994: monografia	8 995
Sądownictwo szlacheckie XVI-XVIII wieku w opiniach „panów braci”	7 618
Dekanat wileński w 1784 r. świetle opisów parafii	6 741
Starostwo knyszyńskie w czasach króla Zygmunta II Augusta	5 918
Dekanat połocki w świetle opisów parafii z 1784 r.	4 232
Dekanat kupiski diecezji wileńskiej w świetle opisów parafii z 1784 r. w świetle opisów plebanów	4 193
Dekanat świrski w 1784 r. w świetle opisów plebanów	4 163
Rajgród i jego mieszkańcy na przestrzeni wieków (XIII w., XV-XXI w.). Od Jaćwingów po II wojnę światową, ze szczególnym uwzględnieniem polityki niemieckiego i radzieckiego aparatu terroru	3 473
Nazewnictwo dzielnic i osiedli Białegostoku	3 126
Dekanat lidzki w 1784 r. świetle opisów parafii	2 380
Dekanat wilkomierski w 1784 r. świetle opisów parafii	2 299
Dzieje parafii Płonka Kościelna do 1795 r.	2 164
Opisy parafii dekanatu trockiego w diecezji wileńskiej 1784 roku – edycja źródeł historycznych	1 822
Obraz parafii Kleszczele w latach 1793-1866	1 706
Dekanat oszmiański w świetle opisów parafii z 1784 r.	1 190
Białostoczczyzna wobec Praskiej Wiosny	1 110

Źródło: Podlaska Biblioteka Cyfrowa – stan na dzień 10.03.2018

Jak widać, wszystkie prace magisterskie dotyczą historii lokalnej. Liczby wyświetleń tekstu wskazują także jednoznacznie, że prace cieszą się zainteresowaniem czytelników. Kilka czy kilkanaście tysięcy wyświetleń jest świetnym wynikiem dla tego typu publikacji.

Przedstawione przykłady z Repozytorium Instytucjonalnego Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego eRIKA oraz Podlaskiej Biblioteki Cyfrowej ewidentnie wskazują, że prace dyplomowe mogą stanowić wartościowe elementy zbiorów cyfrowych w bibliotekach i repozytoriach. Skromna

liczba prac w stosunku do liczby około 4 800 000 dokumentów w bibliotekach cyfrowych jest ilością śladową i może upoważniać do stwierdzenia, że bibliotekarze cyfrowi przeoczyli zjawisko i nie interesują ich prace magisterskie.

Jednak nic nie powinno stać na przeszkodzie, aby publikować w sieci prace dyplomowe studentów. Otwarte biblioteki cyfrowe i repozytoria z pracami dyplomowymi to najlepsza droga do zmierzenia się ze zjawiskiem plagiatu (Suchecka, 2014). Z drugiej strony warto dodać, że jedynym sposobem na rozpowszechnienie treści prac dyplomowych jest umieszczanie ich w Internecie na zasadzie wolnego dostępu Open Access. Inaczej grozi im zapomnienie w archiwum uczelni.

Bibliografia

- Bielska, B. (2015). „Magisterkę kupię”. *Sprzedawanie i kupowanie prac dyplomowych jako element studenckiej kultury nieuczciwości*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Główny Urząd Statystyczny (2017). *Szkoły wyższe i ich finanse*. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 85-86.

Źródła internetowe

- Cichocka, A. Sprawdziła jak działa rynek pisania prac magisterskich. Nowości Dziennik Toruński, Pobrano 3 kwietnia, z <http://www.nowosci.com.pl/torun/a/sprawdzila-jak-dziala-rynek-pisania-prac-magisterskich,10903267/>
- Hollender, H. (2005). Biblioteki cyfrowe w Polsce: warunki i zagrożenia, *Biuletyn EBIB*. Pobrano 3 kwietnia, z <http://www.ebib.pl/2005/65/hollender.php>
- Malec, K. (2013). Licencjat? Praca magisterska? Już od 20 zł za stronę. *Wiadomości.gazeta.pl*. Pobrano 3 kwietnia, z http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,156046,14338319,Licencjat__Praca_magisterska__Juz_od_20_zl_za_strone.html
- Nahotko, M. (2010). *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, s. 194.
- Suchecka, J. (2014). Magister przez Internet. Wystarczy 1500 zł. *Wyborcza.pl*. Pobrano 3 kwietnia, z http://wyborcza.pl/1,76842,15222313,Magister_przez_internet__Wystarczy_1500_zl.html
- Szulc, A. (2014). Twórcy magistrów. Jak powstają prace dyplomowe na zamówienie. *Newsweek Polska*. Pobrano 3 kwietnia, z <http://www.newsweek.pl/polska/praca-magisterska-cena-pisanie-prac-na-zamowienie-newsweek-pl,artykuly,343997,1.html>
- Średzińska, A. (2005). *Życie codzienne miasteczka Łosice w XVII-XVIII wieku*. Podlaska Biblioteka Cyfrowa. Pobrano 5 kwietnia 2018 z <http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=2560>
- Wikipedia. (2018). Pobrano 25 grudnia 2018, z https://pl.wikipedia.org/wiki/Praca_dyplomowa

Notka biograficzna

Jarosław Gajda, Biblioteka Politechniki Lubelskiej

Kustosz dyplomowany w Bibliotece Politechniki Lubelskiej. Absolwent Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku oraz studiów podyplomowych na kierunku Informacja Naukowa i Bibliotekoznawstwo na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej. Kierował Oddziałem Gromadzenia i Opracowania zbiorów oraz projektem Biblioteka Cyfrowa Politechniki Lubelskiej. Od października 2010 roku kieruje Ośrodkiem do spraw Wydawnictw i Biblioteki Cyfrowej Politechniki Lubelskiej. Główne zainteresowania zawodowe to przestrzeń informacyjna niskonakładowej książki akademickiej oraz Open Access realizowany dla publikacji naukowych i dydaktycznych.

Od lokalnego wizerunku do rozwijania sieci współpracy w oparciu o Bibliografię Publikacji Pracowników Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie

Paulina Studzińska-Jaksim¹, Maria Boćkowska²

Abstrakt

Bibliotekarze akademicy próbują wspierać naukowców poprzez informowanie o nowych kanałach komunikacji naukowej oraz współtworzenie narzędzi wspomagających ten proces. W Bibliotece Głównej Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie jednym z takich narzędzi jest Bibliografia Publikacji Pracowników (BPP). Początkowo była tworzona w celu dokumentowania danych o dorobku, wspomaganie studentów w procesie tworzenia prac dyplomowych oraz tworzenia lokalnego wizerunku Uczelni. W kolejnych latach baza została zauważona przez inne ośrodki naukowe i zaczęła odgrywać rolę w dzieleniu się informacjami o publikacjach. Jednak przy początkach tworzenia tej bazy nikt nie zakładał, że stanie się narzędziem do oceny dorobku i prestiżu naukowców. Stała się jednocześnie narzędziem do współpracy pracowników Informacji Naukowej z Władzami Uczelni i Wydziałów, jednostkami Uczelni (m.in. Dział Nauki, Wydawnictwo UP, Centrum Transferu Technologii), a także szerzej, z podmiotami na poziomie miasta i kraju.

Słowa kluczowe:

Bibliografia Publikacji Pracowników, dokumentacja dorobku naukowego, analizy bibliometryczne, współpraca

---

From a local image to developing a cooperation network based on the Bibliographic List of Staff Publications at the University of Life Sciences in Lublin

Abstract

University librarians support scientists by creating new tools that enhance scientific communication. The Researcher Publications' Bibliography at the Main Library at the University of Life Sciences in Lublin is one of such tools. Initially, the Bibliography

---

¹ Dr Paulina Studzińska-Jaksim, paulina.jaksim@up.lublin.pl, Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie

² Maria Boćkowska, maria.bockowska@up.lublin.pl, Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie

was created in order to document the research conducted at the University, support undergraduate students in writing their M.A. thesis and create a positive image of the University. In subsequent years, the collection was noticed by other colleges and started to play a great role in sharing information about various publications not only within our University but also at the local and national level.

Keywords:

faculty publications, web-based faculty publications, bibliographies, institutional bibliographies, bibliometric analysis

Wstęp

Technologia skutecznie przenika do środowiska akademickiego, stwarzając możliwości wytwarzania i przetwarzania wiedzy. Ułatwia dostęp do zasobów naukowych i ich selekcjonowania. Jednak zarządzanie wiedzą przy tak licznych źródłach danych stanowi niemałe wyzwanie. Bibliotekarze akademicy próbują wspierać naukowców poprzez informowanie o nowych narzędziach informacji naukowej oraz wspomagają proces komunikacji naukowej, dokumentując dorobek pracowników uczelni i upowszechniając wyniki prowadzonych badań.

Działalność dokumentacyjna publikacji uczelni trwa w bibliotekach akademickich od wielu lat. W przypadku bibliotek uczelni przyrodniczych (wcześniej rolniczych), regularna i bieżąca dokumentacja dorobku naukowego podejmowana jest od początku lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Stała się kontynuacją prac związanych z retrospektywną bibliografią publikacji naukowych uczelni, bibliografią prac magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych, a także zbieraniem sprawozdań z podróży i zagranicznych wyjazdów naukowych. Bibliografie w formie zbiorczej, zebrane w jednej publikacji z kilku lat były przygotowywane do druku od początku istnienia uczelni rolniczych, czyli od 1945 roku (Wiślińska Z., Bis T. (red.), 1965).

Wraz z pojawieniem się i rozwojem technologii komputerowej dalszy ciąg tych prac widoczny jest w bazach publikacji pracowników. Wykorzystywane są do ich tworzenia systemy informatyczne (m.in. Expertus, autorskie) lub funkcje te przejmuje Polska Bibliografia Naukowa, a bibliografie publikacji pracowników zostały zamknięte zarządzeniem rektora. Od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku wielokrotnie zmieniał się ich interfejs oraz rodzaj gromadzonych danych. Obok roli dokumentacyjnej, bazy publikacji zaczęły być wykorzystywane w procesie oceny jednostek i pracowników. Przestały współtworzyć lokalny, wewnętrzny wizerunek pracowników naukowych, a stały się narzędziem do promocji i podnoszenia znaczenia ludzi, badań i instytucji.

W przypadku szkół wyższych dbałość o wizerunek to nie tylko kwestia prestiżu i satysfakcji władz uczelni, ale także możliwość wyższej oceny

w procesie parametryzacji, konkurowania o dodatkowe źródła finansowania, udziału w konkursach, grantach czy też nawiązania współpracy z innymi jednostkami naukowymi, firmami, inwestorami.

Baza w ujęciu historycznym

Działalność dokumentacyjna dorobku naukowego pracowników prowadzona jest od początku istnienia Uczelni. W „Księdze pamiątkowej Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie, 1944-1964” znajduje się pierwsze zestawienie opisów bibliograficznych publikacji autorów z trzech Wydziałów: Rolnego, Weterynaryjnego i Zootechnicznego (Domański A. (oprac.), 1965). W kolejnych latach tworzona była wersja drukowana „Bibliografii Publikacji Pracowników Naukowych”. Pierwsza zawiera czteroletni dorobek naukowy pracowników, kolejne tomy były wydawane co dwa lata, od 1964 do 1990 roku.

Bibliografia rejestrowała dorobek naukowy pracowników uczelni, który został ułożony według wydziałów. Opisy bibliograficzne uporządkowano alfabetycznie według nazwisk autorów, w ramach nazwisk zastosowano porządek alfabetyczny tytułów prac. Stosowano odsyłacze dla kolejnych autorów w publikacjach wieloautorskich – do numeru pozycji, pod którą został dokonany opis. Bibliografia została zaopatrzona w spisy wykorzystywanych wydawnictw ciągłych oraz ich skróty, indeksy autorów, jak również wykaz ważniejszych skrótów (Wyższa Szkoła Rolnicza, 1972).

Równolegle była wydawana „Bibliografia Prac Habilitacyjnych, Doktorskich i Magisterskich”, która również została ułożona wydziałami, a następnie dokonano podziału na katedry oraz alfabetycznie uszeregowano nazwiska autorów (Akademia Rolnicza (Lublin), 1974). Opisy bibliograficzne publikacji z lat 1991-1994 znajdują się na kartach katalogowych.

Wersja elektroniczna bibliografii publikacji pojawiła się w roku 1999, a rekordy tworzono i zapisywano w programie CDS/ISIS, który został opracowany przez United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO) i był przeznaczony do obsługi m.in. bibliograficznych baz danych. Baza została uzupełniona o rekordy od 1995 roku, spełniając funkcje dokumentacyjne oraz umożliwiając już nie tylko lokalne przeglądanie rekordów. W 2007 roku zakupiono program autorski: Bibliografia Publikacji Pracowników (BPP), do którego zostały zaimportowane rekordy z poprzedniej bazy. Nowa baza została również rozbudowana o funkcje bibliometryczne, z możliwością tworzenia raportów do oceny autora, a także poszczególnych jednostek uczelni.

Od 2013 roku zgodnie z „Uchwałą nr 3/2013-2014 Senatu Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie” każdy autor ma obowiązek przekazać informacje „... o najnowszych publikacjach ich autorstwa lub współautorstwa, niezwłocznie

po ukazaniu się publikacji” (Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, 2013, p. 1). W czasie, gdy nie było rozporządzenia regulującego przesyłanie informacji o swoim dorobku naukowym, raz w roku wysyłano pisma z prośbą do kierowników wszystkich jednostek o przesłanie wykazów publikacji za rok poprzedni. Spisy bibliograficzne nie są podstawą wprowadzania rekordów do bazy, służą jedynie pomocą w dotarciu do prac, a rekordy wprowadzone są z autopsji.

Na Oddział Informacji Naukowej Biblioteki Głównej w 2015 roku został nałożony obowiązek przekazywania danych bibliograficznych publikacji do „Modułu Sprawozdawczego Polskiej Bibliografii Naukowej” w związku z parametryzacją jednostek naukowych za lata 2013-2016. „Bibliografia Publikacji Pracowników” przestała być wystarczająca, ponieważ w Rozporządzeniu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW) z dnia 29 czerwca 2015 r. w sprawie Systemu Informacji o Nauce (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2015) pojawiły się dane do uzupełnienia, które wcześniej nie były gromadzone. Należało dodać informacje o otwartym dostępie do publikacji: sposobie, w jaki publikacja została udostępniona, wersji tekstu, która jest dostępna w sposób otwarty, otwartej licencji, na jakiej publikacja jest dostępna oraz datę udostępnienia publikacji w sposób otwarty.

Ponadto uzupełniano informacje o indeksowaniu materiałów konferencyjnych “w bazach czasopism i abstraktów: Web of Science Core Collection, Scopus lub w innych bazach danych uznanych w środowisku naukowym danej dyscypliny naukowej za spełniające kryterium szerokiej dostępności” (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2015, s. 4.) W BPP nie było przewidzianego odrębnego pola na identyfikator DOI, chociaż wcześniej był uzupełniany przez bibliografów w polu: Uwagi. Dodatkowo należało stworzyć pole do wpisywania objętości monografii, rozdziałów w monografiach, ale również informacji objętości recenzowanej publikacji naukowej w języku innym niż polskim.

Po ukazaniu się rozporządzenia, oprócz wprowadzania opisów publikacji osób zatrudnionych na Uniwersytecie Przyrodniczym, zaczęto wprowadzać również publikacje osób niebędących pracownikami jednostki, lecz afiliującymi do niej. Program do bibliografii został rozbudowany o niezbędne pola służące do wpisywania i zaznaczania powyższych informacji. Kolejne rozporządzenie MNiSW z 2016 roku (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2016) nałożyło dodatkowy obowiązek uzupełnienia informacji o monografii, w której był sprawozdawany rozdział: (tj. liczba autorów, redaktorów, objętość monografii).

W 2017 roku „Bibliografia Publikacji Pracowników” została całkowicie zmodernizowana i dostosowana do wymogów sprawozdawczości. Obecnie w bazie znajduje się około 45 tys. rekordów³.

---

3 Dane z dn. 14 kwietnia 2018 roku.

Funkcjonalność bazy

W bazie dokumentowany jest wyłącznie dorobek opublikowany zarówno w formie drukowanej, jak i na nośnikach elektronicznych. Obejmuje wiele typów publikacji: monografie, książki, artykuły, rozdziały z wydawnictw zwartych, referaty, komunikaty, a także podręczniki, skrypty oraz redakcje naukowe prac zbiorowych.

Na stronie startowej bazy istnieje możliwość zamieszczania aktualności bezpośrednio związanych z zagadnieniami dotyczącymi bibliografii, bibliometrii i sprawozdawczości. Aktualności zawarte na stronie bazy ułatwiają kontakt z pracownikami i docierają do zainteresowanego grona szybciej, niż gdyby były umieszczone na witrynie internetowej biblioteki. Ponadto są bardzo specjalistyczne i dedykowane wąskiemu gronu odbiorców, nie ma więc potrzeby podawać ich do ogólnej wiadomości za pośrednictwem strony www biblioteki.

Wyszukiwanie opisów bibliograficznych w bazie można wykonać za pomocą rozbudowanych indeksów wyszukiwania:

- jednostka w strukturze organizacyjnej (wydział, katedra, zakład, inna),
- źródło publikacji,
- autor.

Pracownicy uczelni mają możliwość przeszukiwania całego dorobku publikacyjnego oraz dokonać ich selekcji według tytułu publikacji, roku opublikowania, wysokości liczby punktów czy wskaźnika Impact Factor (IF). Dodatkowo publikacje mogą być przeszukiwane pod kątem otwartego dostępu: wersji tekstu, licencji oraz czasu udostępnienia. W bazie mogą zostać wybrane materiały konferencyjne pod kątem ich indeksowania w bazach Web of Science Core Collection czy Scopus. Ponadto można dokonać wyszukiwania ze względu na inne elementy opisu bibliograficznego, m.in.: rok publikacji, język, charakter formalny, typ czy liczbę znaków wydawniczych.

Bibliografia Publikacji Pracowników UP w Lublinie od 2007 roku spełnia funkcje bibliograficzno-bibliometryczne. Dodawanie punktacji oraz wskaźnika Impact Factor umożliwia tworzenie analiz bibliometrycznych dla pracowników ubiegających się o awans. Punktacja nadawana jest na podstawie wykazów list czasopism udostępnianych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego na rok opublikowania, z kolei wskaźnik Impact Factor pobierany jest z bazy z Journal Citation Reports również na rok opublikowania. Pracownicy Oddziału Informacji Naukowej na bieżąco śledzą ustawy i rozporządzenia MNiSW oraz starają się szybko reagować na zmiany.

Współpraca z władzami uczelni oraz komisjami oceniającymi

Zgodnie z Uchwałą nr 3/2013-2014 Senatu Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie z dnia 11 października 2013 r., „Bibliografia Publikacji Pracowników

UP w Lublinie” jest podstawowym źródłem informacji o dokonaniach publikacyjnych pracowników, wykorzystywanym w trakcie dokonywania oceny pracowników i jednostek naukowo-dydaktycznych Uniwersytetu (Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, 2013).

Baza Publikacji Pracowników UP w Lublinie, rejestrując dorobek naukowy, stała się narzędziem do przygotowywania analiz bibliometrycznych dla władz rektorskich, dziekańskich, kierowników jednostek organizacyjnych oraz Komisji Senackiej ds. Kadr. W ostatnich latach znacznie zwiększyło się zapotrzebowanie na tworzenie różnego typu raportów i stało istotną działalnością biblioteki. Analiza bibliometryczna umożliwia wykonywanie zestawień liczbowych w formie tabel zawierających dane dotyczące: liczby prac ogółem, liczby prac poszczególnych typów, liczby prac z IF, punktacji z wykazów czasopism punktowanych udostępnianych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz łącznej wartości powyższych wskaźników. Baza umożliwia dodatkowo tworzenie rankingów autorów na poziomie jednostki, wydziału i całej uczelni. Wielopłaszczyznowe raporty wpłynęły na zwiększenie współpracy z władzami uczelni oraz przedstawicielami komisji oceniającymi dorobek naukowy pracowników.

Współpraca z pracownikami naukowymi

Dobra ocena uniwersytetu zależy od wielu czynników, którymi są m.in.: zdolność do opracowania i wdrożenia odpowiednich badań, umiejętność identyfikowania i zachęcania wysoko wykwalifikowanych pracowników do przeprowadzania badań oraz zdolność pracowników do tworzenia projektów w celu konkurowania o fundusze przeznaczone na badania. Dodatkowo na uczelni dokonywana jest ocena pracowników w oparciu o różne parametry. Parametry te obejmują obciążenia naukowe, obciążenia badawcze, współpracę badawczą, organizację funduszy itp. Ocena pracowników opiera się w znacznej części na wynikach badań, które są prezentowane w publikacjach (np. artykuły, materiały konferencyjne, monografie, rozdziały, patenty, studia przypadków, recenzje itp.) i podkreślają możliwości akademickie, i badawcze personelu. Publikacja badawcza jest jedną z najważniejszych czynników branych pod uwagę przy awansie zawodowym i w tym celu może być pomocna baza publikacji.

W Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie indywidualne analizy bibliometryczne tworzone są dla pracowników z Bazy Publikacji Pracowników na potrzeby awansów na podstawie złożonego pisma od dziekana właściwego wydziału. Jednak, przed złożeniem zamówienia analizy, pracownik powinien sprawdzić kompletność swojego dorobku naukowego w bazie oraz dostarczyć brakujące publikacje w wersji elektronicznej lub drukowanej. Analizy bibliometryczne są przygotowywane po złożeniu oświadczenia o kompletności dorobku naukowego znajdującego się

w bazie. Współpraca z pracownikami naukowymi związana jest głównie z obowiązkiem przekazywania danych o nowych publikacjach, oceną oraz awansami.

Współpraca z Jednostkami Uczelni:

a) Działem Promocji Uczelni i Wymiany Międzynarodowej

Dział Promocji Uczelni i Wymiany Międzynarodowej sprawuje nadzór nad wprowadzonym przez Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie Systemem Identyfikacji Wizualnej (SIW). Jego celem jest budowanie spójnego wizerunku Uczelni poprzez wprowadzenie jednolitych zasad dotyczących komunikacji wizualnej. Zadaniem SIW jest wprowadzenie standardów dopasowanych do specyfiki uczelni w aspekcie wizualnym, opracowanie norm, zasad i instrukcji umożliwiających skuteczne budowanie pozytywnego wizerunku firmy.

Prace związane z rozwijaniem Bibliografii Publikacji Pracowników obejmowały zachowanie spójności elementów wizualnych w bazie z systemem identyfikacji wizualnej uczelni. Interfejs BPP uwzględnia nazwę uczelni, logotyp oraz stosowaną kolorystykę. Ponadto raporty generowane z bazy są spójne z pozostałymi elementami SIW tj. zachowują obraną kolorystykę oraz uwzględniają logo, które jednoznacznie pozwala zidentyfikować uczelnię. Powyższe działania wymagały współpracy z Działem Promocji Uczelni i Wymiany Międzynarodowej.

b) Uczelnianym Centrum Informatyki

Biblioteka Główna UP w Lublinie nie posiada pracownika zatrudnionego na etacie informatyka. Specjalistyczne usługi informatyczne realizowane są przez pracowników Uczelnianego Centrum Informatyki (UCI) lub firm zewnętrznych. Brak bibliotecznego informatyka stwarza konieczność ścisłej współpracy z jednostką uczelnianą. W przypadku BPP na tym poziomie podejmowane były decyzje m.in. o wymogach technicznych narzędzi informatycznych (m.in. serwer, dyski, macierze), zabezpieczeniu potrzebnego sprzętu i danych, ogłoszeniu konkursu i przeprowadzeniu przetargu na usługi oraz przygotowaniu umowy dla firmy zewnętrznej. Współpraca z UCI poszerza możliwości i zadania podejmowane przez bibliotekę. Daje sposobność do korzystania z doświadczenia specjalistów z działów: projektowo-systemowego, aplikacji, a także niezbędnej pomocy technicznej. Z Uczelnianego Centrum Informatyki pochodzi niezbędna wiedza oraz doświadczenie, które nie tylko wspomaga rozwój technologiczny biblioteki, ale także zapewnia bezpieczeństwo pracy, systemów i udostępnianych usług.

c) Centrum Transferu Technologii UP

Centrum Transferu Technologii UP (CTT), jest jednostką prowadzącą działalność usługową, doradczą, informacyjną, szkoleniową i promocyjną w zakresie

ochrony własności intelektualnej, transferu technologii, przedsiębiorczości i stymulowania innowacyjności. Zakres działalności obejmuje współpracę z innymi jednostkami uczelnianymi, w tym także z biblioteką. Jednym z zakresów działalności CTT jest poszukiwanie opracowań naukowych, które mogłyby stać się przedmiotem transferu i komercjalizacji technologii w Polsce i za granicą. Do tego celu mogą być wykorzystywane dane zawarte w Bibliografii Publikacji Pracowników. Ponadto Centrum udziela pomocy w sprawach dotyczących własności przemysłowej, w tym opracowywaniu zgłoszeń wynalazków i wzorów użytkowych do Urzędu Patentowego. Współpraca CTT z Biblioteką Główną polegała na podjęciu prac nad zamieszczaniem w bazie dorobku danych o wynalazkach i wzorach użytkowych. W tym celu zostały przygotowane niezbędne pola oraz stworzone dodatkowe możliwości indeksowania, wyszukiwania i selekcjonowania wyników.

Współpraca na poziomie miasta i kraju

Bibliografia dorobku piśmienniczego, pełniąc funkcję dokumentowania działalności naukowej, stanowi jedno ze źródeł informacji, coraz szerzej postrzegane w skali miasta i kraju. Cel upowszechnienia i udostępnienia dorobku naukowego realizowany jest poprzez udostępnianie bibliografii za pośrednictwem sieci Internet. Stworzyło to możliwość szybkiego i masowego komunikowania oraz stało się doskonałym miejscem do popularyzacji. Dane zawarte w bazie są powszechnie widoczne, jednak wymagają ciągłego informowania o nich i promocji. Spełniają ważną rolę przy budowaniu wizerunku uczelni i widoczności jej dorobku. Baza została zauważona przez środowisko naukowe miasta, regionu i kraju. Z jej zasobów korzystają recenzenci innych niż macierzysta jednostek naukowych, którzy oceniają dorobek pracowników Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie. Wykorzystywana jest do tworzenia sieci współpracy pomiędzy naukowcami oraz ośrodkami transferu wiedzy i technologii. Działania te zostały wzmocnione przez współpracę z jednostkami uczelni oraz obowiązkiem sprawozdawczości do Polskiej Bibliografii Naukowej.

Pracownicy biblioteki, wprowadzający dane do bazy publikacji, otrzymali upoważnienia dziekanów do pełnienia roli Importera Publikacji do Modułu Sprawozdawczego Polskiej Bibliografii Naukowej. Do ich obowiązków należy: eksport danych jednostki naukowej z bazy PBN, import danych i ich zatwierdzanie w Module Sprawozdawczym, zamykanie sprawozdania oraz generowanie raportu. Dane do oceny parametrycznej jednostki naukowej za lata 2013–2016 zostały przekazywane przy wykorzystaniu BPP UP w Lublinie. W 2017 roku oprogramowanie zostało udoskonalone poprzez dodanie funkcjonalności, które wpływają na kompletniejsze i stabilniejsze przekazywanie aktualnych danych do nowej oceny parametrycznej. Obecne oprogramowanie spełnia wszystkie

wymogi wynikające z obowiązku sprawozdawczego w sprawie Systemu Informacji o Nauce (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2015).

Podejmowanie zadań związanych z przekazywaniem danych do Modułu Sprawozdawczego Polskiej Bibliografii Naukowej jest przykładem współpracy o zasięgu krajowym. Na portalu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego gromadzone są informacje o publikacjach naukowców oraz dorobku jednostek naukowych w oparciu o dane przekazywane z bazy publikacji. Szeroki wymiar tej współpracy wynika ponadto z tego, że PBN stanowi część Zintegrowanego Systemu Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym POL-on.

Podsumowanie

Bazy Publikacji Pracowników powstawały w wyniku potrzeby dokumentowania dorobku piśmienniczego pracowników uczelni. Kontynuując zadania, podejmowane przy tworzeniu bibliografii w formie drukowanej, stały się, w latach 90-tych, jej bardziej nowoczesną formą. Pracownicy, podejmując zadania związane z tworzeniem baz publikacji, prawdopodobnie nieświadomie, udowodnili, że należą do społeczeństwa informacyjnego, które charakteryzuje się przygotowaniem i zdolnością do użytkowania systemów informatycznych oraz wykorzystuje usługi do przekazywania i zdalnego przetwarzania informacji.

Nowy wymiar archiwizowania i udostępniania danych bibliograficznych sprawił, że bazy publikacji zaczęły mocniej wpływać na budowanie początkowo wizerunku lokalnego, by następnie zainicjować tworzenie sieci współpracy w skali lokalnej, krajowej i międzynarodowej.

Bibliografia

- Akademia Rolnicza (Lublin). (1974). *Bibliografia Publikacji Pracowników Naukowych Akademii Rolniczej w Lublinie za Lata 1970-1972 i Bibliografia Prac Habilitacyjnych, Doktorskich i Magisterskich Wykonanych w Akademii Rolniczej w Lublinie w Latach 1970-1972*. Lublin: Pracownia Poligraficzna.
- Domański, A. (Oprac.). (1965). *Księga pamiątkowa Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie 1944-1964: praca zbiorowa*. [Oprac. kom. red. A. Domański et al.]. Warszawa: Państwowe Wydaw. Rolnicze i Leśne.
- Wiślińska, Z., Bis, T. (red.). (1965). *Materiały ze Zjazdu Przedstawicieli Bibliotek WSR w Lublinie „Zagadnienia Informacji Rolniczej w Polsce”, 22-23 czerwiec 1964 r.*, Lublin: Wyższa Szkoła Rolnicza.
- Wyższa Szkoła Rolnicza. (1972). *Bibliografia Publikacji Pracowników Naukowych WSR w Lublinie za lata 1964-1969 i Bibliografia Prac Habilitacyjnych, Doktorskich i Magisterskich wykonanych w WSR w Lublinie w latach 1965-1969*. Lublin: Zakład Graficzny Politechniki Warszawskiej.

Źródła internetowe

- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. (2016). Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 grudnia 2016 r. w sprawie przyznawania kategorii naukowej jednostkom

naukowym i uczelniom, w których zgodnie z ich statutami nie wyodrębniono podstawowych jednostek organizacyjnych. Dz. U. 2016, poz. 2154. Pobrano z <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160002154>

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. (2015). Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 czerwca 2015 r. w sprawie Systemu Informacji o Nauce. Dz.U. 2015, poz. 944. Pobrano z <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150000944>

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie. (2013). Uchwała nr 3/2013-2014 Senatu Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie z dnia 11 października 2013 r. w sprawie zasad gromadzenia księgozbioru w Bibliotece Głównej. Pobrano z <https://bip.up.lublin.pl/senat/2013/uchwala3.pdf>

Notka biograficzna

dr Paulina Studzińska-Jaksim

Kustosz dyplomowany, dyrektor Biblioteki Głównej Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie, wcześniej pełniła funkcję kierownika Oddziału Informacji Naukowej. Autorka publikacji m.in. z zakresu elektronicznych źródeł informacji oraz komunikacji naukowej. Bierze udział w konferencjach krajowych z zakresu informacji naukowej. Zaangażowana w działalność dydaktyczną na rzecz studentów i pracowników społeczności akademickiej. Obszary zainteresowań: bibliografia, bibliometria, elektroniczne źródła informacji, otwartość w nauce. Lubi podróże, góry i zdobywanie szczytów.

Maria Boćkowska

Bibliotekarz, kierownik Oddziału Informacji Naukowej. Współtworzy Bazę Publikacji Pracowników Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie i jest jej administratorem. W pracy zajmuje się także bazami danych, dostępem do czasopism i książek elektronicznych oraz prowadzeniem strony internetowej biblioteki. Prowadzi warsztaty i szkolenia dla studentów i pracowników Uczelni z zakresu wyszukiwania informacji naukowej. Główne zainteresowania, to: analiza bibliometryczna, działalność dokumentacyjna, ocena nauki oraz elektroniczne źródła informacji. Miłośniczka układania nietypowych puzzli WASGIJ oraz jazdy na rowerze.

Repozytorium uczelniane – ogniwo nowoczesnego środowiska naukowego Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

Agnieszka Dramińska¹, Joanna Kasprzyk-Machata²

Abstrakt

Działające na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu Repozytorium WIR (Wiedza-Informacja-Repozytorium) to doskonały przykład, w jaki sposób biblioteka akademicka i pracujący w niej bibliotekarze wspierają Uczelnię w realizacji zadań wynikających z rozwoju nauki 2.0 i popularyzacji otwartości badań naukowych. Celem artykułu jest przedstawienie WIR jako platformy, która z jednej strony konsoliduje dane dotyczące działalności naukowej, m.in. informację o publikacjach, osiągnięciach naukowych, aktywności zawodowej czy projektach realizowanych przez pracowników. Z drugiej natomiast dystrybuuje zgromadzone dane, zarówno na poziomie lokalnym (m.in. system oceny pracowników), jak i krajowym (m.in. POL-on).

Słowa kluczowe:

Repozytorium WIR, komunikacja naukowa, otwarta nauka, repozytorium instytucjonalne, promocja nauki

---

An academic institutional repository – a link in a chain of the modern scientific environment at Wrocław University of Economics

Abstract

The Institutional Repository WIR operating at Wrocław University of Economics (Polish abbreviation of „Knowledge-Information-Repository”) is an excellent example of how an academic library and its librarians support their university in achieving objectives arising from the development of Science 2.0, and popularization of openness in scientific research. The goal of the paper is to present the WIR as a platform, which on the one hand consolidates data regarding scientific output, inter alia information on publications, scientific achievements, professional activity or projects carried out by employees. On the

---

¹ Agnieszka Dramińska, agnieszka.draminska@ue.wroc.pl, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

² Joanna Kasprzyk-Machata, joanna.kasprzyk-machata@ue.wroc.pl, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

other hand, the Repository distributes collected data on both local (such as employee performance evaluation system), as well as national (inter alia POL-on) levels.

Keywords:

The Repository WIR, scholarly communication open science, institutional repository, promotion of science

Wstęp

W ostatnich latach w nauce, a zwłaszcza w procesie komunikacji naukowej, zachodzą dynamiczne przemiany. Wynikają one z rozwoju technologii elektronicznych i telekomunikacyjnych, powszechności Internetu i popularności rozmaitych narzędzi usprawniających i przyspieszających zarówno sam proces badawczy, jak i upowszednienie wyników przeprowadzonych badań. Przeobrażenia dotyczą nie tylko badaczy, naukowców i studentów, ale także szeroko rozumianą administrację uczelni wyższych, w tym także biblioteki.

Biblioteki akademickie coraz częściej podejmują wyzwanie odnalezienia swojego miejsca we współczesnym środowisku naukowym. Robią to między innymi poprzez realizację nowych zadań i funkcji, m.in. uruchamianie bibliotek cyfrowych i wspieranie ich funkcjonowania, opracowanie koncepcji realizacji projektów repozytorium instytucjonalnego, edukowanie w zakresie otwartego dostępu, czy szkolenie z wykorzystywania nowych technologii. Dzięki czemu stają się istotnym elementem nauki 2.0. Termin ten (nauka 2.0) jest definiowany w różny sposób, m.in. jako procesy, tendencje i zjawiska związane z wykorzystaniem w nauce nowych technologii i środowisk informacyjno-komunikacyjnych, zwłaszcza narzędzi, usług i zasobów internetowych (Cisek, 2008). Jednym z kluczowych elementów nauki 2.0 jest otwartość, rozumiana głównie jako: otwarta nauka, otwarty dostęp do publikacji i danych badawczych.

Podstawy Open Access (OA) zostały zawarte w deklaracjach: Budapesztańskiej, z Bethesda oraz Berlińskiej. Koncentrowały się one na zniesieniu ograniczeń na rzecz otwartego dostępu do zasobów naukowych, wyznaczając w ten sposób jedną z dróg do powstania innowacyjnego społeczeństwa. 17 lipca 2012 Komisja Europejska wydała zalecenia w sprawie dostępu do informacji naukowej i jej ochrony, „Zalecenie Komisji z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony (2012/417/UE)”, zgodnie z którymi należy dążyć do zapewnienia powszechnego i bezpłatnego dostępu do wyników badań naukowych i publikacji finansowanych ze środków publicznych, z uwzględnieniem ochrony praw autorskich. Polski dokument „Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce”, opublikowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 23 października 2015 roku, zawiera

zalecenia oraz propozycje wdrażania otwartego dostępu dla polskich jednostek naukowych i uczelni oraz instytucji finansujących badania, takich jak: MNiSW NCB, NCBR (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2015).

Instytucje naukowe, chcąc wdrożyć zalecenia otwartego dostępu do zasobów naukowych, stoją przed wyborem efektywnego narzędzia wpierającego ten proces. Najlepszym rozwiązaniem wydaje się być uruchomienie repozytorium instytucjonalnego, którego zadaniem jest gromadzenie, w formie cyfrowej, dorobku naukowego danej instytucji. Służy ono przede wszystkim zarządzaniu i upowszechnianiu wyników badań, organizuje dostęp do nich, zapewnia długoterminowe przechowywanie oraz zabezpieczenie zgromadzonych obiektów.

Według najnowszych danych, opublikowanych w kwietniu 2018 roku na stronach Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w „Raportie nt. realizacji polityki otwartego dostępu do publikacji naukowych w latach 2015-2017”, tylko 20% ze 168 instytucji (uczelnie wyższe i jednostki naukowe), które wypełniły ankietę, posiada politykę open access, a jedynie 47% posiada różnego typu (własne, wspólne, otwarte, zamknięte) repozytorium (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2018).

Kluczowym ogniwem w realizacji koncepcji repozytorium jest, a przynajmniej powinna być, biblioteka uczelniana. To dla bibliotekarzy szansa odegrania znaczącej roli w nowoczesnym systemie komunikacji naukowej oraz umocnienie pozycji w innowacyjnym (współczesnym) środowisku naukowym. Wiele polskich księżnic uczelnianych podjęło się tego zadania, w tym Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (BG UEW), która była podstawowym ogniwem w realizacji koncepcji Repozytorium WIR, a obecnie odpowiada za jego sprawne funkcjonowanie.

Nadrzędnym celem Repozytorium WIR (Wiedza-Informacja-Repozytorium) jest prezentowanie działalności naukowo-badawczej pracowników Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu UEW społeczności naukowej. Umożliwia dostęp do publikacji, raportów, projektów oraz prac doktorskich obronionych na Uczelni. Przedstawia kierunki badań naukowych, które są prowadzone przez pracowników Uniwersytetu. W ten sposób WIR umożliwia, ułatwia i przyspiesza nawiązywanie kontaktów oraz budowanie współpracy naukowców, pracujących na Uczelni, zarówno z polskim, jak i zagranicznym światem naukowym.

Rejestracja dorobku

Historia zaangażowania bibliotekarzy w rejestrację dorobku pracowników UEW sięga początku lat 60-tych, kiedy to pojawiło się pierwsze zarządzenie Rektora zobowiązujące zatrudnionych na uczelni naukowców do informowania o nowych publikacjach i przekazywania odbitek swoich prac do Biblioteki. Dzięki tym

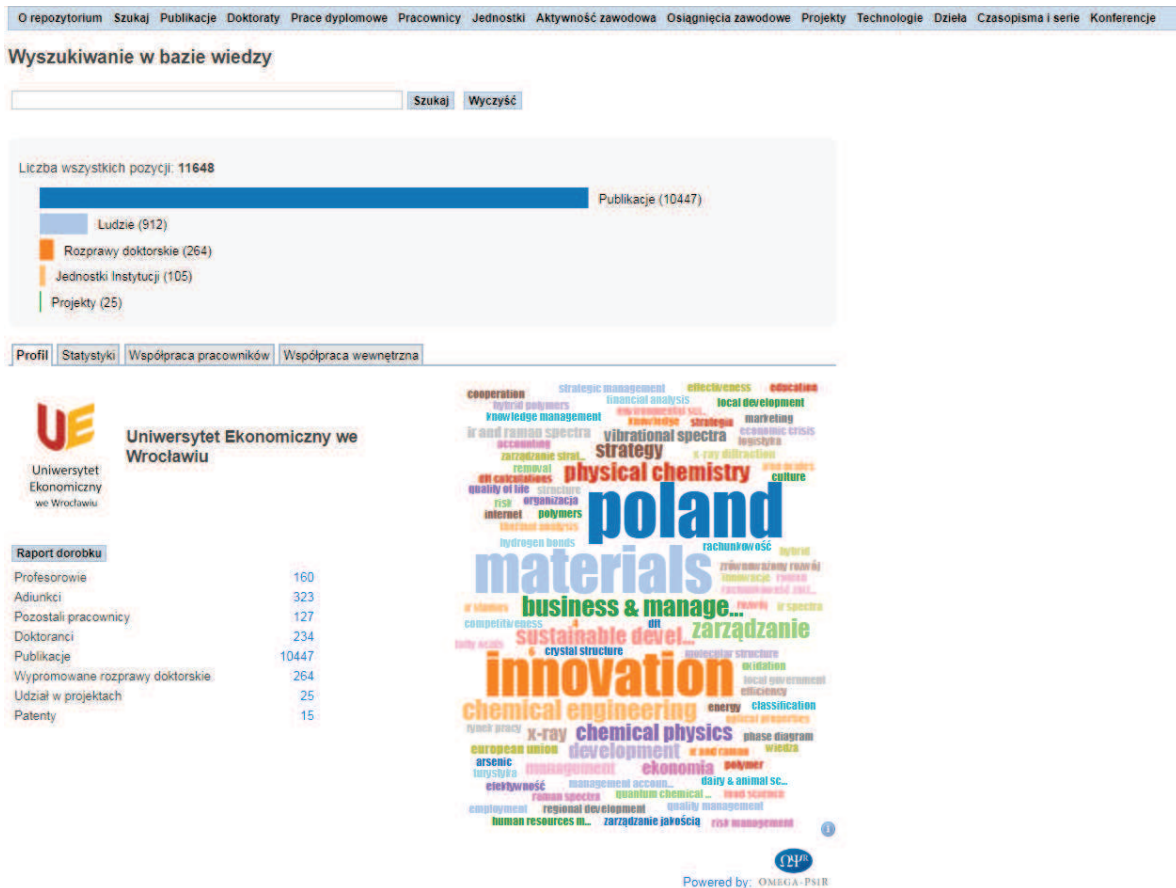
działaniom, już w 1964 roku, przygotowano pierwszy wykaz prac pracowników Uczelni za lata 1950-1962. Wykaz ten zapoczątkował cykliczne wydawanie drukowanych spisów bibliograficznych. Do roku 1997 ukazało się 10 takich publikacji zawierających całość dorobku naukowego pracowników: Uczelnia za lata 1950-1997 (Dramińska & Kasprzyk-Machata, 2016, s. 196).

Podjęte w latach 90-tych działania przyczyniły się do skomputeryzowania wielu procesów bibliotecznych, w tym również rejestracji dorobku. W roku 2001 zainstalowano w Bibliotece moduł bibliograficzny systemu Prolib (Max Elektronik) i rozpoczęto rejestrację dorobku wyłącznie w formie elektronicznej (Tichy, 2007, s. 166). Mimo dużego zaangażowania bibliotekarzy, gromadzone dane były coraz bardziej szczątkowe i niepełne. Dopiero rok 2012 przyniósł w tej materii zmianę. Rektor, na wniosek Dyrekcji Bibliotek, wydał zarządzenie dotyczące dokumentowania i rozpowszechniania informacji o dorobku naukowym. Wtedy też pojawiła się konieczność wykorzystania tych danych do raportów i sprawozdań. Niestety, baza Dorobek nie dawała możliwości generowania potrzebnych raportów ani eksportu danych.

Niezbędna okazała się implementacja nowego narzędzia. Powołano do życia zespół zadaniowy złożony z pracowników Biblioteki, który koordynował uruchomienie platformy repozytoryjnej. Opracowano koncepcję funkcjonowania, przetestowano i wybrano najlepiej pasujące do założeń narzędzie oraz przeprowadzono wdrożenie systemu. Po kilku miesiącach wzmożonej pracy powstało Repozytorium WIR.

WIR oficjalnie uruchomiono na początku 2014. Repozytorium obejmuje całość zarchiwizowanej intelektualnej produkcji Uczelni od 2013 roku (wcześniejsze lata w wyborze). Wokół niego rozbudowywana jest baza wiedzy o Uczelni. Obecnie kwestie związane z rejestracją publikacji reguluje „Zarządzenie nr 11/2016 Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu z dnia 14 marca 2016 r. w sprawie obowiązku dokumentowania dorobku naukowo-dydaktycznego”. Baza WIR wykorzystuje oprogramowanie OMEGA-PSIR stworzone w wyniku realizacji na Politechnice Warszawskiej programu SYNAT, współfinansowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (w ramach Programu Strategicznego Narodowego Centrum Badań i Rozwoju) pod nazwą Interdyscyplinary system interaktywnej informacji naukowej i naukowo-technicznej.

W WIR rejestrowane są wszystkie typy dokumentów autorstwa pracowników, doktorantów oraz studentów UEW afiliowane na Uczelni. Są to: autorские i redagowane monografie, podręczniki oraz skrypty, rozdziały w wydawnictwach zwartych, w tym opublikowane referaty z konferencji krajowych i zagranicznych, artykuły z czasopism, raporty oraz patenty. Repozytorium to nie tylko publikacje, ale także informacje o projektach realizowanych na Uczelni.

Rys. 1. Profil Uczelni w Repozytorium WIR

Źródło: www.wir.ue.wroc.pl

Baza daje możliwość archiwizowania pełnych tekstów, a dostęp do tych utworów regulują warunki określone w umowach pomiędzy autorami a właścicielami majątkowych praw autorskich. WIR posiada jasno sprecyzowane zasady deponowania i archiwizacji. Jest to tak zwana archiwizacja pośrednia, gdyż odbywa się przez osoby trzecie, tj. redaktorów wydziałowych. Niestety, UEW nie ma jeszcze uregulowań prawnych dotyczących obligatoryjności deponowania pełnych treści.

Obecna wersja bazy (1.2.9) zintegrowana jest z Google Scholar oraz Web of Science, na podstawie których podawane są dane o cytowaniach i indeksie Hirscha. Baza posiada aktualnie obowiązujące reguły punktujące zgodnie z rozporządzeniami ministerialnymi. Wersja, której zaimplementowanie jest planowane do końca pierwszej połowy 2018 roku (2.0), poszerza te możliwości m.in. o dodawanie numerów ORCID dla pracowników oraz uzupełnianie informacji o publikacjach z bazy Scopus. Repozytorium WIR dzięki wbudowanym narzędziom umożliwia generowanie raportów oraz zestawień statystycznych i naukometrycznych na potrzeby różnych komórek uczelni, m.in.: raport dorobku naukowca, wykaz publikacji pracowników katedry/wydziału, analiza

bibliometryczna z liczbą cytowań oraz wskaźnikiem IF. Umożliwia zapis danych w popularnych formatach, takich jak pdf czy csv.

WIR to prawie 10 500 rekordów, w tym prawie 600 książek autorskich i redagowanych, ponad 3 500 rozdziałów z monografii, 6 000 artykułów z czasopism oraz 214 raportów rozumianych jako referaty wygłoszone, postery, streszczenia oraz ponad 260 doktoratów. To także ponad 900 profili pracowników, doktorantów oraz studentów UEW.

Prezentacja i udostępnianie danych

System, na którym oparte jest Repozytorium WIR, nie pełni jedynie funkcji repozytoryjnej. Z jednej strony wprowadza w życie postulaty otwartej nauki i otwartego dostępu, z drugiej zaś jego dodatkowe funkcje rozszerzone są o narzędzia, które pozwalają monitorować obszary badań, rozwój kadry naukowej oraz prowadzić określoną politykę zarządzania badaniami. WIR posiada możliwość korzystania z danych uporządkowanych w modułach (osiągnięcia zawodowe, czasopisma i serie, doktoraty, projekty i patenty), z których każdy opatrzony jest osobnym aparatem wyszukiwawczym dostosowanym do prezentowanych danych. Przed zespołem tworzącym repozytorium stoją: podjęcie wyzwania związanego z modułem aktywność zawodowa oraz zbudowanie bazy wydawanych na uczelni czasopism oraz organizowanych przez jednostki konferencji. Od czerwca 2017 trwają prace nad nową funkcjonalnością systemu OMEGA-PSIR dla modułu projektów, tak by dane tam umieszczane mogły być importowane do systemu POL-on.

Zarządzeniem Rektora nr 83 z 17 grudnia 2017 powołano w strukturze Biblioteki Głównej UEW nowy oddział – Oddział Zasobów Otwartej Nauki (OZON) (Zarządzenie, 2017). Działania związane z wdrożeniem oraz funkcjonowaniem Repozytorium WIR w Bibliotece od 2013 były rozproszone. Do wdrożenia oraz obsługi nowego oprogramowania zaangażowano pracowników z trzech oddziałów Biblioteki, którzy współpracowali w zespole zadaniowym ds. repozytorium. Korzystając z czteroletnich doświadczeń, postanowiono wydzielić zadania związane z wdrażaniem i promowaniem polityki Otwartego Dostępu w ramach uczelni, co ściśle wiąże się z funkcjonowaniem Repozytorium WIR, czyli zarządzaniem danymi indeksowanymi w uczelnianym repozytorium. Do zadań OZON-u należy m.in.:

- nadzór nad merytoryczną i funkcjonalną poprawnością indeksowanych treści w Repozytorium WIR,
- śledzenie aktualnych aktów prawnych dotyczących oceny pracownika, punktacji publikacji, oceny parametrycznej jednostek,
- aktualizacja modułów repozytorium: czasopism oraz modułu konferencji,

- informowanie redaktorów wydziałowych o zmianach i aktualizacjach oprogramowania oraz nowych funkcjonalnościach systemu,
- administrowanie kontami redaktorów,
- sporządzanie raportów i analiz bibliometrycznych w oparciu o dane z Repozytorium WIR na potrzeby Rektora, Senatu Uczelni oraz innych jednostek UEW,
- monitorowanie procesów związanych z archiwizacją pełnych tekstów publikacji,
- promowanie Repozytorium WIR oraz rejestracja w agregatorach repozytoriów instytucjonalnych.

Jednym z pierwszych zadań, których podjął się nowy oddział, było przygotowanie Raportu – analizy dorobku naukowego pracowników UEW, według wydziałów, na podstawie danych z Repozytorium WIR. Tego rodzaju Raport powstał po raz pierwszy w Bibliotece UEW, dotyczy lat 2013-2016, czyli okresu, którym objęta była parametryzacja jednostek. W Raporcie przedstawiono dorobek Uczelni w podziale na wydziały w postaci danych liczbowych oraz w udziale procentowym. Zaprezentowane tabele i wykresy przedstawiają m.in.: dane o liczbie zatrudnionych nauczycieli akademickich oraz liczbę publikacji według typów dokumentów. Druga część raportu przedstawia dane porównawcze oraz rankingi jednostek uczelni i autorów według wartości IF, a także indeksu Hirscha (ustalonego na podstawie Web of Science). Raport został przekazany Prorektorowi ds. Nauki oraz do Centrum Obsługi Badań Naukowych. Pracownicy Oddziału Zasobów Otwartej Nauki planują prezentować dane podsumowujące zarejestrowanych publikacji w Repozytorium WIR cyklicznie.

Rozpowszechnianie danych

Możliwości oprogramowania Repozytorium WIR wykraczają znacząco poza archiwizację i prezentację danych. WIR jako baza wiedzy integruje różnorodne funkcje dla wielu różnych grup użytkowników. Dzięki temu upowszechnia wyniki badań UEW w środowisku naukowym oraz jednocześnie spełnia funkcje analityczno-sprawozdawcze, wspomagając tym, między innymi, władze Uczelni.

Dystrybucja danych z Repozytorium WIR odbywa się na poziomie lokalnym i krajowym. Odbiorcami danych na poziomie lokalnym są: pracownicy naukowci, administracja uczelni, ciała kolegialne: rady wydziałów, senat, komisje senackie, władze uczelni. Odbiorcami danych na poziomie krajowym są ośrodki oceniające i finansujące naukę.

Dystrybucja danych lokalnie:

- System oceny – indywidualna ocena pracownika

Po raz pierwszy dane z Repozytorium WIR eksportowane zostały w 2014 roku do systemu eOcena służącemu do okresowej oceny nauczycieli

akademickich. Zaimportowane trafiły do części B.1: Osiągnięcia naukowo-badawcze (B-1.1:Publikacje w czasopismach, B-1.2: Monografie naukowe) oraz B-2: Osiągnięcia dydaktyczno-wychowawcze, (B-2.1:Skrypty akademickie, B-2.2: Podręczniki akademickie).

- Nagroda Rektora

Od 2014 Repozytorium WIR jest również jedynym źródłem informacji o publikacjach naukowych zamieszczanych w wykazie osiągnięć niezbędnym, aby ubiegać się o nagrodę Rektora.

- Podział środków statutowych na Wydziałach.

Jednym z głównych kryteriów podziału środków statutowych na badania naukowe w ramach Uczelni jest dorobek naukowy pracowników, w tym publikacje poszczególnych jednostek. Po raz pierwszy dane zgromadzone w bazie zostały wykorzystane przy podziale dotacji w 2014 r. na Wydziale Zarządzania i Informatyki. W kolejnych latach dane dotyczące dorobku poszczególnych jednostek są cyklicznie wykorzystywane przez władze wydziałów.

Dystrybucja danych na poziomie krajowym:

- POL-on (PBN-MS oraz Ankieta Jednostki MNiSW 2013-2016)

Zgodnie z głównym założeniem, Repozytorium jest bazą ewidencjonującą dorobek naukowy w celu przekazania danych do zewnętrznych instytucji, których zadaniem jest kontrola i ewaluacja podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni. „Rozporządzenie MNiSW z dnia 29 czerwca 2015 w sprawie Systemu Informacji o Nauce” obliguje Uczelnie do cyklicznego przekazywania danych i informacji o działalności naukowej oraz badawczo-rozwojowej, prowadzonej w ramach Uczelni do systemu POL-on. Dane z Repozytorium WIR są przesyłane do Modułu Sprawozdawczego Polskiej Bibliografii Naukowej. W 2015 r. po raz pierwszy dane z Repozytorium, zostały przygotowane i wyeksportowane dla Wydziału Ekonomii Zarządzania i Turystyki w 2015 roku. W 2016 roku zostały przekazane do Modułu Sprawozdawczego już dla wszystkich Wydziałów UEW. Importowane dane stają się ogniwem ogólnokrajowej bazy danych o jednostkach naukowych, wyższych uczelniach i nauce polskiej, która wspiera pracę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Głównego Urzędu Statystycznego oraz Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów.

- Polska Komisja Akredytacyjna

W przypadku oceny jednostek Uczelni Repozytorium WIR służy jako źródło danych.

Repozytorium WIR ogniwo PORTALU – Zintegrowanego Systemu Programu Rozwoju Uniwersytetu Ekonomicznego

Decyzją Narodowego Centrum Badań i Rozwoju w ramach konkursu POWR.03.05.00-IP.08-00-PZ1/17 Zintegrowane Programy Uczelni (Ścieżka

I, Działanie 3.5 Zarządzanie w instytucjach szkolnictwa wyższego, Oś III Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020) Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu otrzymał dofinansowanie w ramach projektu PORTAL – Zintegrowany Program Rozwoju Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Głównym celem projektu jest wzmocnienie potencjału dydaktycznego Uczelni poprzez:

- utworzenie Centrum Symulacji Procesów Biznesowych – interaktywnego laboratorium służącego wizualizacji procesów biznesowych z wykorzystaniem najnowszych technologii,
- wdrożenie nowoczesnych modeli zarządzania uczelnią dzięki integracji systemów informatycznych,
- uruchomienie na wszystkich wydziałach uczelni nowych specjalności będących odpowiedzią na zapotrzebowanie rynku pracy,
- stworzenie dodatkowej oferty rozwoju kompetencji studentek i studentów oraz programu wysokiej jakości staży zawodowych celem zdobycia praktycznych umiejętności i lepszego przygotowania do pracy zawodowej,
- rozwój kompetencji kadry dydaktycznej, kierowniczej i administracyjnej uczelni poprzez udział w stażach zagranicznych i szkoleniach (Uniwersytet, 2018).

W realizację projektu planowane jest zaangażowanie różnych jednostek Uczelni, poprzez przedstawicieli władz dziekańskich, Biblioteki Głównej, Centrum Jakości Kształcenia, Biura Karier i Promocji Zawodowej, Działu Polityki i Zarządzania Kadrami, Centrum Kształcenia Ustawicznego, Działu Controllingu, Centrum Informatyki. W efekcie realizacji projektu Uczelnia ma stać się nowoczesnym ośrodkiem kształcenia i zarządzania. Projekt realizowany ma być od września 2018 roku, potrwa 4 lata i składa się z 6 zadań. Dane z Repozytorium WIR wpisują się w zadanie 5, System Oceny Pracowniczej. Powstanie nowy system oceny pracowniczej, którego celem będzie stworzenie narzędzia zarządzania na szczeblu operacyjnym, taktycznym i strategicznym, zorientowanego na motywowanie, zaangażowanie, osiągnięcia i rozwój kompetencji. Nowy System Oceny Pracowniczej ma integrować działające do tej pory systemy w ramach uczelni: system kadrowy SIMPLE, USOS, Repozytorium WIR, eOcena.

Podsumowując dotychczasowe funkcjonowanie i wykorzystanie Repozytorium WIR, można zdecydowanie stwierdzić, że stało się ono istotnym źródłem informacji o potencjale naukowym pracowników uczelni. Dane pobierane z Repozytorium WIR stanowią źródło ważnych decyzji personalnych, oceny jednostek i podziału środków finansowych dla władz Uczelni oraz instytucji krajowych odpowiedzialnych za ocenę i rozwój nauki. Potwierdzają to również działania władz włączające uczelniane repozytorium w Zintegrowany Program Rozwoju Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Repozytorium WIR stanie się więc ważnym ogniwem dla uczelnianego systemu oceny pracowniczej.

Tworzenie rozbudowanej bazy wiedzy uczelni wyższej, związanej z ewaluacją dorobku piśmienniczego pracowników naukowych, stawia przed pracownikami biblioteki spore wymagania, w zakresie nabywania stale nowych kompetencji oraz wiedzy w zakresie znajomości m.in. przepisów ministerialnych i wewnętrznych zaleceń Uczelni, źródeł informacji bibliograficznej, bibliometrycznej. Wraz ze wzrostem wymagań dotyczących oceny dorobku, tworzenia statystyk zwiększa się odpowiedzialność bibliotekarzy gromadzących i rozpowszechniających informacje o potencjale naukowym uczelni. Bibliotekarze mogą stać się „ciałem doradczym” dla pracowników naukowych i tym samym rozszerzać współpracę oraz zakres usług dla macierzystej Uczelni.

Bibliografia

- Bednarek-Michalska, B. (2011). Rola bibliotek naukowych we wdrażaniu rozwiązań otwartych. Repozytorium Open Access – model dla uczelni. W: M. Górski, M. Marcinek (red.), *Otwarte zasoby wiedzy. Nowe zadania uczelni i bibliotek w rozwoju komunikacji naukowej. Materiały konferencyjne* (s. 45-59). Kraków: Wydawnictwo PK.
- Chrapczyńska, B., Świrad, M. (2014). Wiedza–Informacja–Repozytorium: etapy realizacji projektu Repozytorium WIR w Bibliotece Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, 2-3, 90-98.
- Dramińska, A., Kasprzyk-Machata, J. (2016). Narzędzia do rejestracji dorobku naukowego – od wykazu publikacji do uczelnianego repozytorium. W: M. Świrad, B. Żmigrodzka (red.), *Biblioteka na miarę: przestrzeń, zasoby, usługi* (s. 193-212). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Dramińska, A., Kasprzyk-Machata, J. (2016). Repozytorium WIR (Wiedza – Informacja – Repozytorium) – jako źródło wiedzy o potencjale naukowym uczelni. *Portal. Kwartalnik Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 2/3(25), 37-39.
- Tichy, B. (2007). Usługi Oddziału Informacji Naukowej w latach 1962-2006. W: B. Żmigrodzka (red.), *Ewolucja procesów bibliotecznych na tle dziejów Biblioteki Głównej Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu* (s. 161-174). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Rozporządzenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 27 października 2015 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania kategorii naukowej jednostkom naukowym (Dz. U. z 2015 r., poz. 2015).

Źródła internetowe

- Cisek, S. (2008). Nauka 2.0: nowe narzędzia komunikacji naukowej. Pobrano 22.04.2018 z <http://eprints.rclis.org/11212/>.
- Komperda, A., Mąka-Stolingwa, B. (2017). Wykorzystanie bazy dorobku naukowego w ocenie jednostek naukowych i jej pracowników. Na przykładzie bazy DONA Politechniki Wrocławskiej. *Biuletyn EBIB*, 176, 1-10. Pobrano 30.04.2018 z <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/565>.
- Lewandowska-Tranda, M., Miller-Jankowska, M. (2016). Przekazywanie danych do Systemu Informacji o Nauce poprzez uczelnianą bazę wiedzy. Z doświadczeń Politechniki Warszawskiej. *Biuletyn EBIB*, 165, 1-9. Pobrano 30.04.2018 z <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/435>.
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. (2015). Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce. Pobrano 27.04.2018 z www.nauka.gov.pl/komunikaty/kierunki-rozwoju-otwartego-dostepu-do-publicacji-i-wynikow-badan-naukowych-w-polsce.html.

- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. (2018). Raport dotyczący polskiej polityki Otwartego Dostępu. Pobrano 27.04.2018 z www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2018_04/c307f0a5f7f72f20a10887e52c1af6eb.pdf.
- Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Centrum Zarządzania Projektami. (2018). Zintegrowany Program Rozwoju Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. (materiały własne Uczelni http://www.ue.wroc.pl/aktualnosci/17183/projekt_uniwersytetu_ekonomicznego_dofinansowany_w_konkursie_ncbir.html#.W7PLgy3US9Y).
- Zarządzenie nr 12/2012 Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu z dnia 12 marca 2012 r. w sprawie gromadzenia, opracowania i udostępniania przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu rozpraw doktorskich broniących na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu. Pobrano 27.04.2018 z http://www.ue.wroc.pl/p/dla_pracownikow/zarzadzenia_pisma_okolne_rektora2012/zr12_12.pdf.
- Zarządzenie nr 38/2012 Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu z dnia 23 maja 2012 r. w sprawie obowiązku dokumentowania i rozpowszechniania informacji o publikacjach pracowników Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Pobrano 27.04.2018 z http://www.ue.wroc.pl/p/dla_pracownikow/zarzadzenia_pisma_okolne_rektora2012/zr38_12.pdf.
- Zarządzenie nr 11/2016 Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu z dnia 14 marca 2016 r. w sprawie obowiązku dokumentowania dorobku naukowo-dydaktycznego Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Pobrano 27.04.2018 z http://www.ue.wroc.pl/p/dla_pracownikow/zarzadzenia_pisma_okolne_rektora2016/zr11_2016.pdf.
- Zarządzenie nr 83/2017 Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu z dnia 14 grudnia 2017 r. w sprawie zmian w strukturze organizacyjnej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Pobrano 27.04.2018 z http://www.ue.wroc.pl/p/dla_pracownikow/zarzadzenia_pisma_okolne_rektora2017/zr83_2017.pdf.

Notka biograficzna

Agnieszka Dramińska

Bibliotekarz dyplomowany w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Absolwentka Wydziału Nauk Filologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Kierownik Oddziału Zasobów Otwartej Nauki. Obszary działalności zawodowej: informacja naukowa, digitalizacja, biblioteki cyfrowe, repozytoria instytucjonalne, bibliometria, naukometria.

Joanna Kasprzyk-Machata

Absolwentka Instytucji Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego. Bibliotekarz dyplomowany z ponad 10-letnim stażem pracy w bibliotece naukowej. Obecnie pracuje w Oddziale Zasobów Otwartej Nauki Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. W pracy zajmuje się dokumentacją dorobku publikacyjnego pracowników uczelni w Repozytorium WIR. Specjalizuje się w tematyce naukometrii, bibliometrii oraz otwartości w nauce.

Rozdział 3.

Jakość usług bibliotecznych – badania i analizy

Chapter 3.

Quality of library services – research and analysis

Analiza porównawcza wybranych wskaźników funkcjonalności jako przykład wykorzystania AFBN w zarządzaniu biblioteką

Ewa Dobrzyńska-Lankosz¹

Abstrakt

Kilkanaście lat temu podjęte zostały prace nad wypracowaniem standardów dla bibliotek naukowych, w szczególności – akademickich. Zbierane, co roku, dane poddawane są analizie, w efekcie czego zyskuje się cenny materiał, który może być wykorzystywany do różnych celów: kreowania polityki zatrudnienia, polityki gromadzenia zbiorów, monitorowania potrzeb użytkowników, zarządzania biblioteką itp.

W referacie przedstawione zostaną przykładowe możliwości wykorzystania wskaźników w oparciu o dane zgromadzone w bazie danych AFBN.

Słowa kluczowe:

wskaźniki funkcjonalności bibliotek, biblioteki naukowe, biblioteki publicznych szkół wyższych

---

A comparative analysis of selected functional indicators as an example of the use of AFBN in library management

Abstract

Several years ago, work was initiated to develop standards for scientific and, in particular, academic libraries. Data collected every year is analyzed and, as a result, valuable material is gathered, later to be used for various purposes: shaping employment policy, developing acquisition policy, monitoring users' needs, library management, etc.

The paper presents examples of the possibilities of using indicators based on data collected in the AFBN database.

Keywords:

library functionality indicators, scientific libraries, libraries of public higher education institutions

---

¹ Ewa Dobrzyńska-Lankosz, ewa.lankosz@bg.agh.edu.pl, Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie, Biblioteka Główna

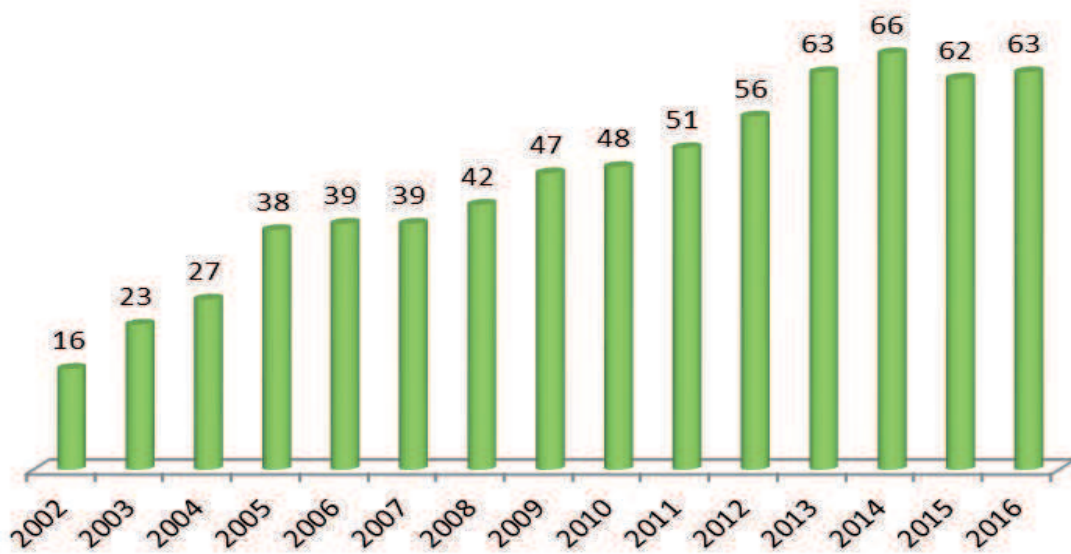
Od 2001 r. w polskich bibliotekach naukowych realizowany jest projekt Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce (AFBN). Inicjatorami tego przedsięwzięcia był autorski Zespół ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych, powołany na mocy porozumienia (Porozumienie o współpracy, 2004) przez kierowników kilku polskich jednostek naukowych. Zespół działa do dzisiaj (stan na 2018 rok), aczkolwiek na przestrzeni kilkunastu lat jego skład ulegał drobnym zmianom (Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych. O projekcie, Informacje ogólne, 2018). W 2015 r. AFBN stała się częścią większego projektu, któremu patronuje Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (SBP). Na projekt ten – Analiza Funkcjonowania Bibliotek (AFB) – składają się trzy moduły, grupujące w swoim obrębie określone typy bibliotek: AFBN (biblioteki akademickie), AFBE (biblioteki pedagogiczne) i AFBP (biblioteki publiczne). Jego nadrzędnym celem jest opracowanie i wdrożenie jednolitych metod, a także narzędzi służących do systematycznej oceny działania bibliotek naukowych, pedagogicznych i publicznych. Oceny oparte są na analizie i porównaniach danych statystycznych oraz wskaźników funkcjonalności w obrębie poszczególnych typów bibliotek, z uwzględnieniem badań satysfakcji odbiorców usług bibliotecznych.

Z formularzy, wypełnianych przez biblioteki online, pobierane są dane statystyczne. Na ich podstawie automatycznie generowane są wskaźniki funkcjonalności bibliotek. Stanowią one bazę umożliwiającą dokonywanie porównań wskaźników własnej biblioteki z uśrednionymi danymi określonej grupy bibliotek, przeglądanie i dokonywanie analiz danych własnej biblioteki według różnych kryteriów i w obrębie określonych lat, pobieranie przez biblioteki danych ze swoich formularzy do rankingów, itp. Dodatkową zaletą projektu jest to, że dane są gromadzone systematycznie i archiwizowane w jednym miejscu, a dana biblioteka ma do nich na bieżąco dostęp². Formularz w dużym stopniu jest sprzężony z formularzem GUS, co zdecydowanie ułatwia jego wypełnianie. W niniejszym opracowaniu skupimy się na analizie danych wskaźników bibliotek akademickich.

W początkowej fazie projektu (w latach około 2002-2005) bibliotek wypełniających formularze było zaledwie kilkanaście. Po stopniowym wprowadzeniu zmian i usprawnień (zmiana sposobu wyświetlania formularza, możliwość przekazania wskazanym pracownikom biblioteki uprawnień do wypełniania częściowych formularzy, pokrywanie się wielu pytań z pytaniami zawartymi w formularzu GUS, uproszczenie części finansowej, itp.) oraz częstemu zachęcaniu dyrektorów bibliotek do współpracy, formularz stał się bardziej przyjazny i liczba bibliotek je wypełniających znacznie wzrosła.

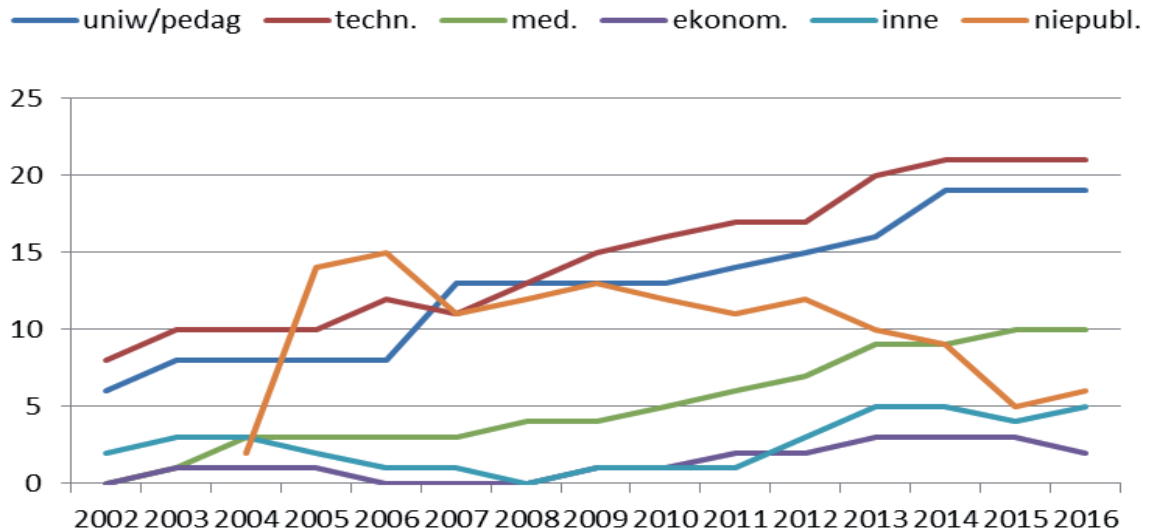
---

² Dostęp do własnych surowych danych i wskaźników oraz do uśrednionych wskaźników w obrębie poszczególnych typów bibliotek.

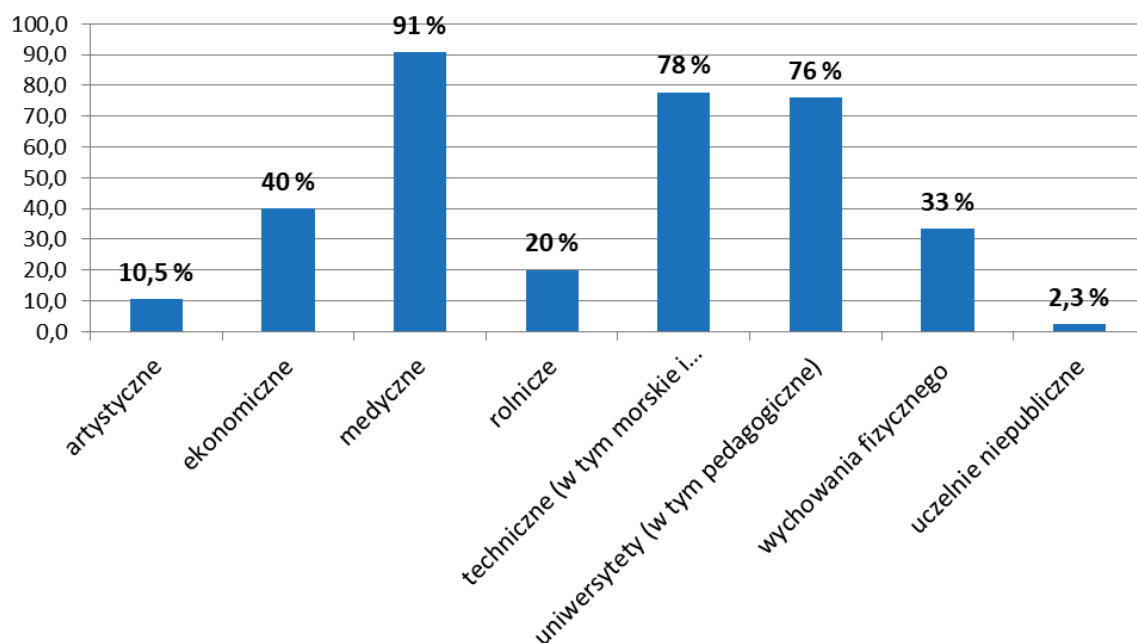

Wykres 1. Biblioteki akademickie wypełniające formularz AFBN

W 2016 r. formularz wypełniły 63 biblioteki, w tym 21 technicznych (wraz z morskimi i wojskowymi), 19 uniwersyteckich, 10 medycznych, 2 ekonomiczne, 5 innych (2 artystyczne, 2 awf-y, 1 rolnicza), 6 – niepublicznych.

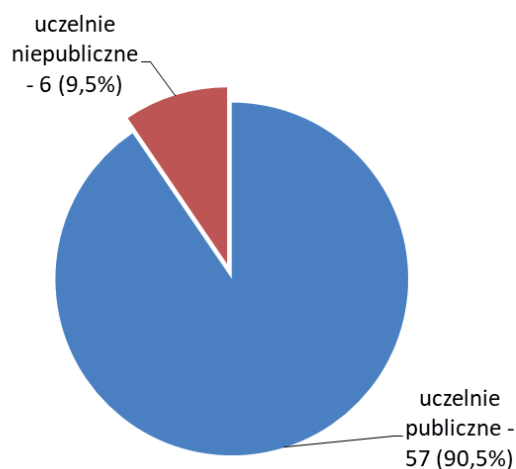
Wykres 2. Biblioteki akademickie wypełniające formularz AFBN z podziałem na typy bibliotek

Wykres 3. Procentowy udział bibliotek uczelni danego typu, wypełniających formularz, w stosunku do wszystkich bibliotek uczelni danego typu. Stan na 2016 r. (autor wykresu: Lidia Derfert-Wolf)

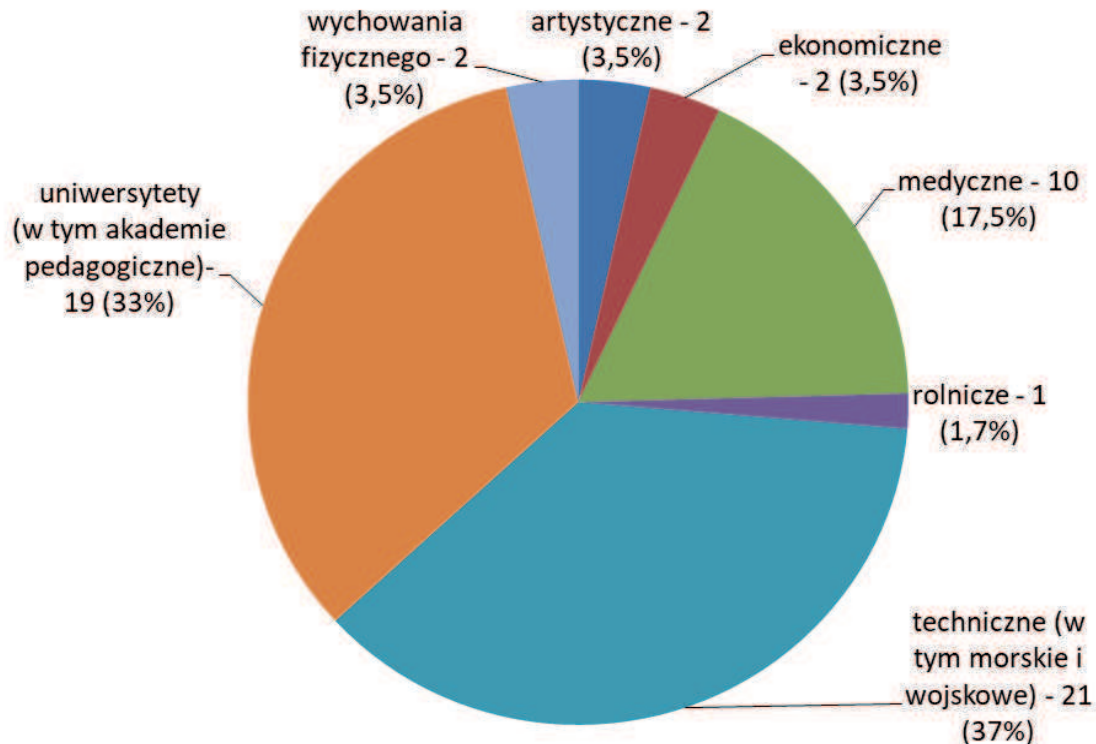
Najwyższy procentowy udział w wypełnianiu formularza w stosunku do bibliotek danego typu mają: grupa bibliotek uczelni medycznych (91%), grupa bibliotek technicznych (78%) i grupa bibliotek uniwersyteckich (76%), dlatego też porównywanie danej biblioteki technicznej z grupą bibliotek uczelni technicznych (i odpowiednio dotyczy to bibliotek medycznych i uniwersyteckich) jest obecnie najbardziej efektywne (wykres 3.).

Niestety, zmalała liczba bibliotek uczelni niepublicznych wypełniających formularz. Obecnie stanowią one zaledwie 9,5% wszystkich bibliotek (wykres 4.).

Wykres 4. Biblioteki akademickie, które wypełniły formularz za 2016 r. (autor wykresu: Lidia Derfert-Wolf)

Aktywność bibliotek publicznych szkół wyższych przedstawia się następująco: 37% wszystkich bibliotek, które wypełniły formularz za 2016 r., stanowią biblioteki uczelni technicznych, w tym morskie i wojskowe, 33% biblioteki uniwersyteckie, 17,5% biblioteki medyczne, po 3,5% biblioteki awf-ów, uczelni ekonomicznych i uczelni artystycznych, 1,7% biblioteka uczelni rolniczej (wykres 5.).

Wykres 5. Biblioteki publicznych szkół wyższych, które wypełniły formularz za 2016 r. (autor wykresu: Lidia Derfert-Wolf)

Rzecz jednak nie tylko w tym, by formularze wypełniać, ale by też korzystać z efektów tej pracy, czyli wykorzystywać AFBN jako narzędzie do tworzenia różnych zestawień, dokonywania porównań, analiz, na bazie których można kreować politykę zatrudnienia, gromadzenia i udostępniania zbiorów i usług, sporządzać zestawienia dla władz uczelni, itp. Z wyników badań korzystało wielu autorów artykułów czy referatów dla potwierdzenia tez zawartych w opracowaniach (Jazdon, 2013). Natomiast wydaje się, że dotychczas nie przeprowadzono badań wskazujących, ile osób i w jakich obszarach wykorzystuje możliwości, jakie stwarza AFBN w bieżącej pracy.

Na podstawie zgromadzonych danych, można przeprowadzać ich analizę, posługując się bogatym zestawem „technik graficznych, które pozwalają na wielostronne spojrzenie na dane, ułatwiają ustalenie trendów i zależności,

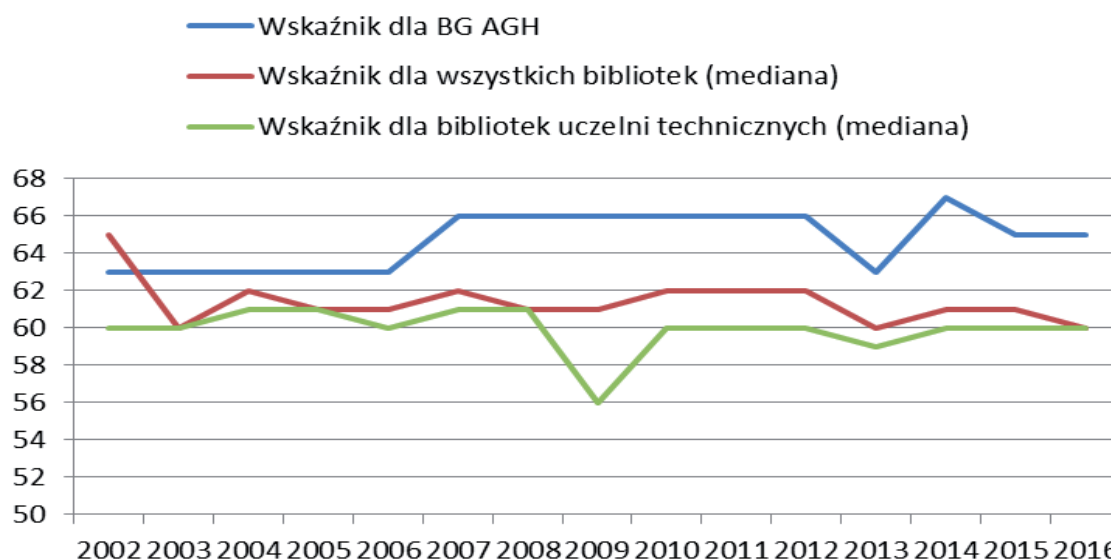

odróżnienie wyników obserwacji istotnych od nietypowych lub odizolowanych oraz szybki syntetyczny opis zbioru danych” (Aczel, 2010, p. 48).

Dla zarządzających biblioteką bardzo cenne są nie tylko wyniki analiz porównujących wskaźniki funkcjonalności własnej biblioteki ze wskaźnikami jednej grupy, kilku grup lub wszystkich bibliotek biorących udział w przedsięwzięciu, ale także analiz przeprowadzanych na podstawie wyłącznie własnych danych. Dzięki tym analizom można obserwować tendencje w badanym obszarze i w miarę potrzeb podejmować odpowiednie działania. Analizowane dane, przedstawione w postaci wykresów, mogą zobrazować, czy badane zjawisko mieści się w granicach wskaźników jednej, kilku lub wszystkich grup bibliotek, czy istotnie od nich odbiega. Jeśli odbiega, to w dalszej kolejności niezbędna jest ocena, czy przekroczenie pewnych standardów jest, z punktu widzenia naszej instytucji, zjawiskiem niekorzystnym i wymaga szybkiej interwencji w celu poprawy sytuacji, czy wręcz przeciwnie – działa na korzyść instytucji.

Dla zobrazowania powyższych stwierdzeń, w dalszej części opracowania, przedstawione zostaną przykłady wykorzystania danych, których źródłem jest baza danych AFBN. Bazowymi informacjami są dane i wskaźniki BG AGH, które porównywane będą ze wskaźnikami funkcjonalności wszystkich bibliotek szkół wyższych oraz wskaźnikami grupy bibliotek uczelni technicznych³.

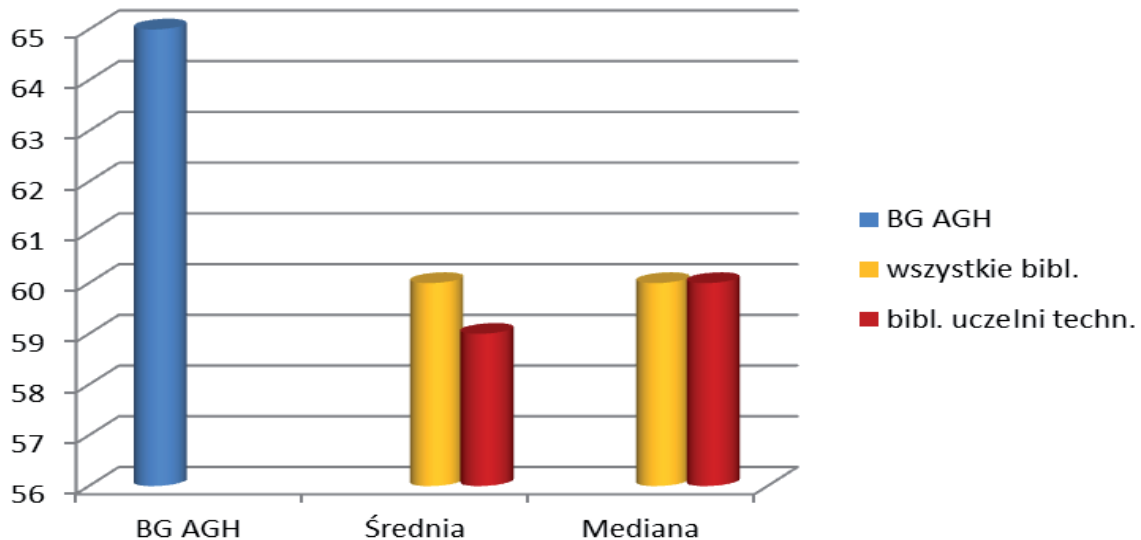
Poniższy wykres liniowy przedstawia liczbę godzin, w których dostępne są usługi we wszystkich bibliotekach publicznych szkół wyższych wypełniających formularz AFBN, w grupie bibliotek uczelni technicznych oraz w BG AGH. Z wykresu wynika, że godzinowo usługi BG AGH są dostępne dla użytkowników nieco dłużej niż w pozostałych bibliotekach.

Wykres 6. Liczba godzin (w tygodniu), w których dostępne są usługi biblioteczne

³ W niniejszym opracowaniu analizowane są wyłącznie dane dotyczące bibliotek publicznych szkół wyższych.

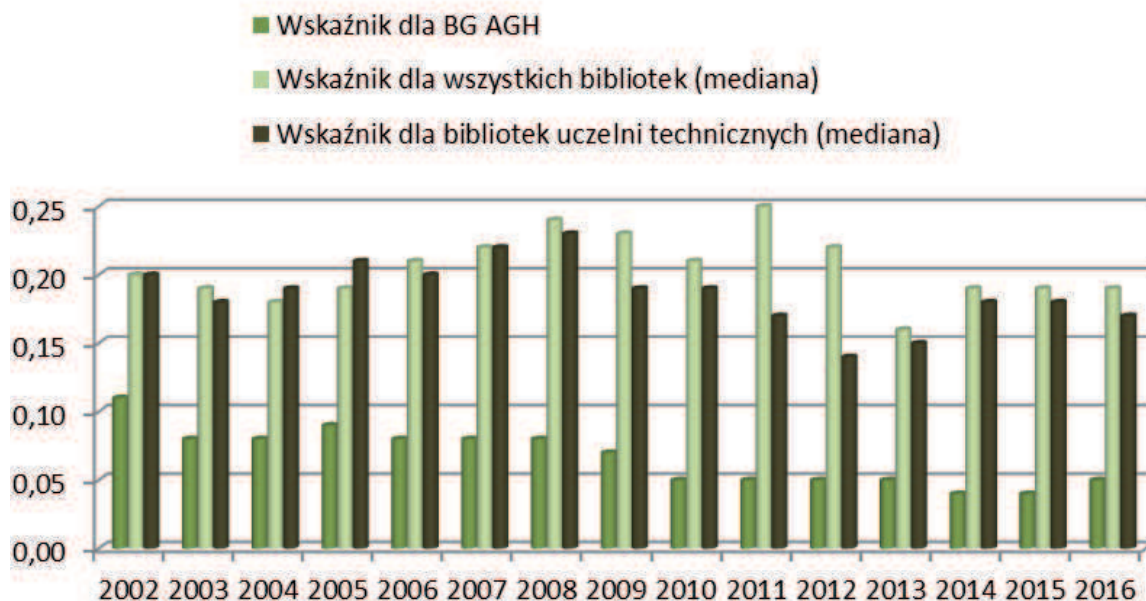
Kolejny wykres (wykres 7.) także obrazuje czasową dostępność usług. Tym razem ograniczono się do jednego roku, ale w odniesieniu do badanych grup bibliotek uwzględniono nie tylko medianę, ale i średnią, porównując je z wartością rzeczywistą BG AGH.

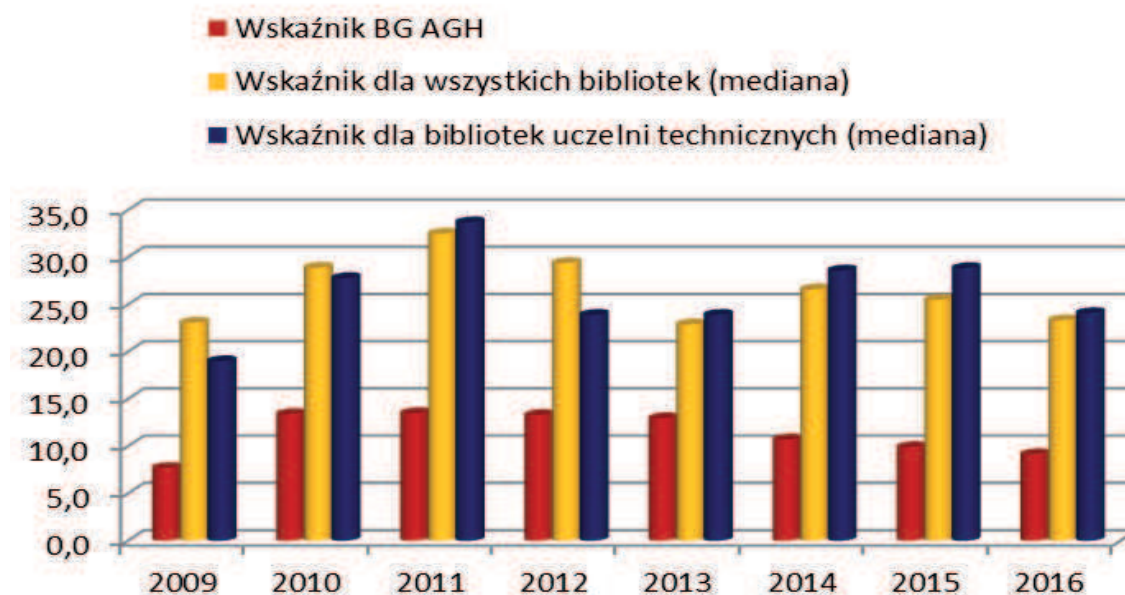
Wykres 7. Liczba godzin (w tygodniu), w których dostępne są usługi biblioteczne (dane za 2016 r.)

Przyjrzyjmy się teraz innej sferze działalności biblioteki – zakupom książek i wydatkom ponoszonym na książki drukowane oraz na zasoby elektroniczne (głównie opłaty za dostęp do elektronicznych źródeł informacji – czasopism elektronicznych i baz danych).

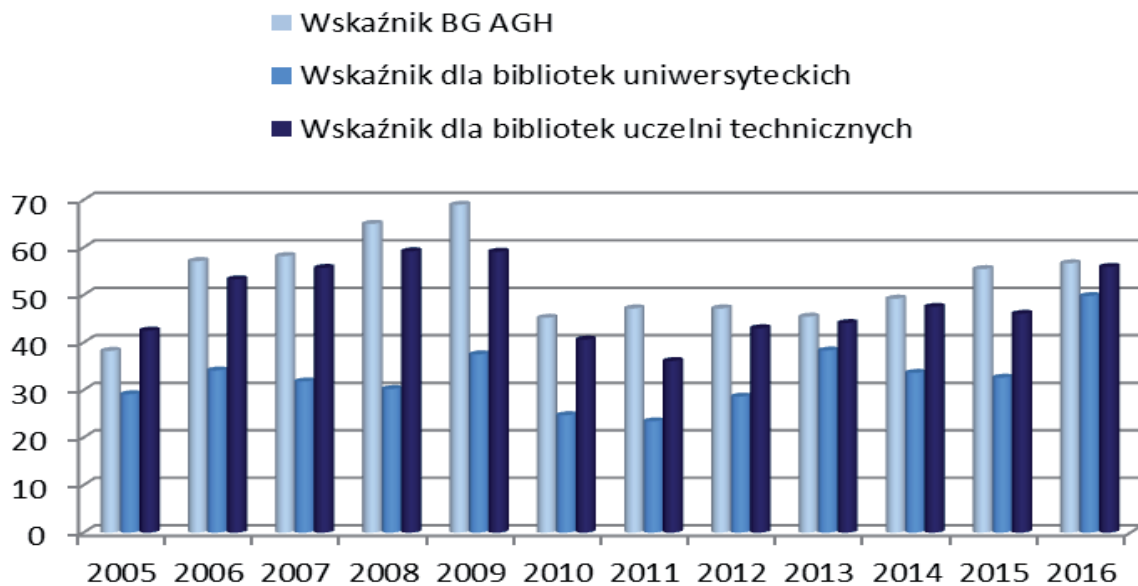
Z wykresu 8. wynika, że BG AGH kupuje mniej książek drukowanych, w przeliczeniu na użytkownika, niż pozostałe biblioteki uczelni technicznych i ogół bibliotek publicznych szkół wyższych. Jedną z przyczyn takiej sytuacji z pewnością jest stosowana w BG AGH od lat polityka preferowania zakupu źródeł w wersji elektronicznej, a nie drukowanej. Potwierdzenie znajdziemy w wykresach 9. i 10., które przedstawiają odpowiednio wydatki na książki drukowane i na zbiory elektroniczne jako procent wydatków na zbiory ogółem.

Wykres 8. Liczba zakupionych książek drukowanych przypadająca na użytkownika

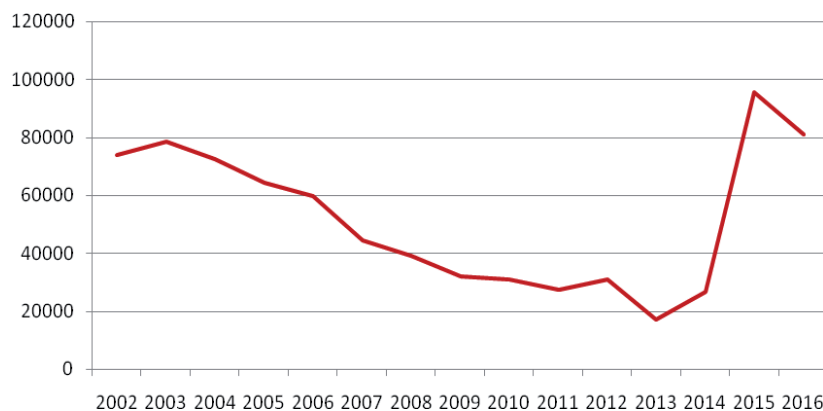
Wykres 9. Wydatki na książki drukowane jako procent wydatków na zbiory ogółem

Wykres 10. Wydatki na zbiory elektroniczne jako procent wydatków na zbiory ogółem

Od pewnego czasu mówi się o spadku liczby odwiedzin w bibliotekach oraz liczby wypożyczeń. Na ile to stwierdzenie jest prawdziwe i, jeśli tak, to jakie są przyczyny tego zjawiska? Spróbujmy je przeanalizować ponownie, wspierając się danymi z bazy AFBN.

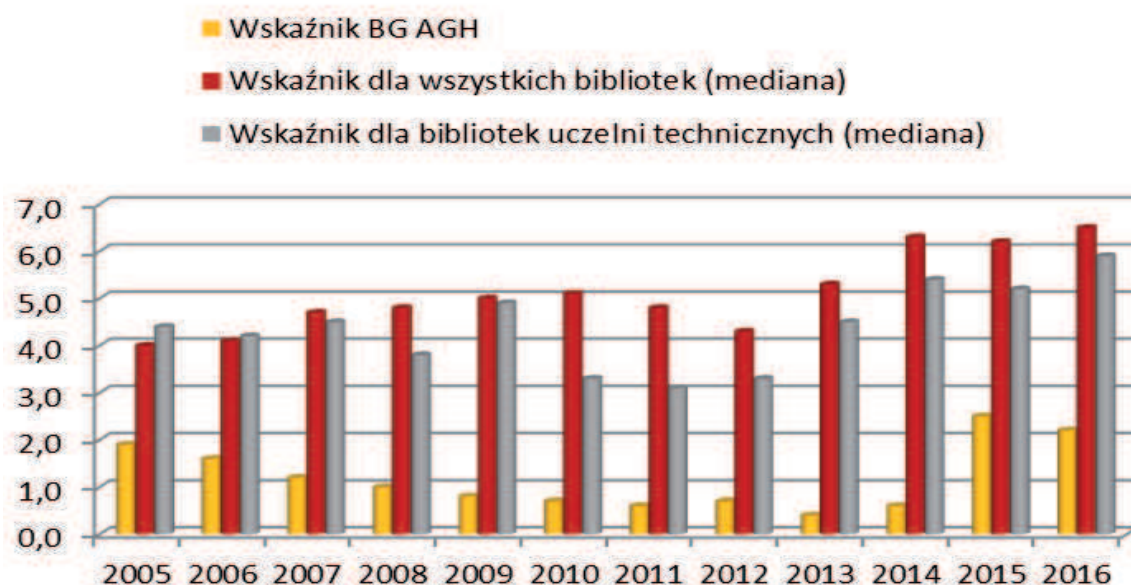
Jak zaprezentowano na wykresie 11., od 2002 r. liczba odwiedzin w BG AGH powoli, ale konsekwentnie obniżała się. Najmniejszą liczbę użytkowników zano-towano w latach 2012-2013, kiedy to trwała rozbudowa i modernizacja całego budynku. Potem nastąpił znaczny wzrost odwiedzin, przekraczając nawet liczbę odwiedzin roku 2002, choć wartości w latach początkowych mogą być niedo-szacowane, gdyż wówczas w czytelnich obowiązywał jedynie wpis do zeszytu, nie we wszystkich czytelnich rygorystycznie przestrzegany. Obecnie dane pozy-skuje się na podstawie rejestracji elektronicznej.

Wykres 11. Liczba odwiedzin w BG AGH

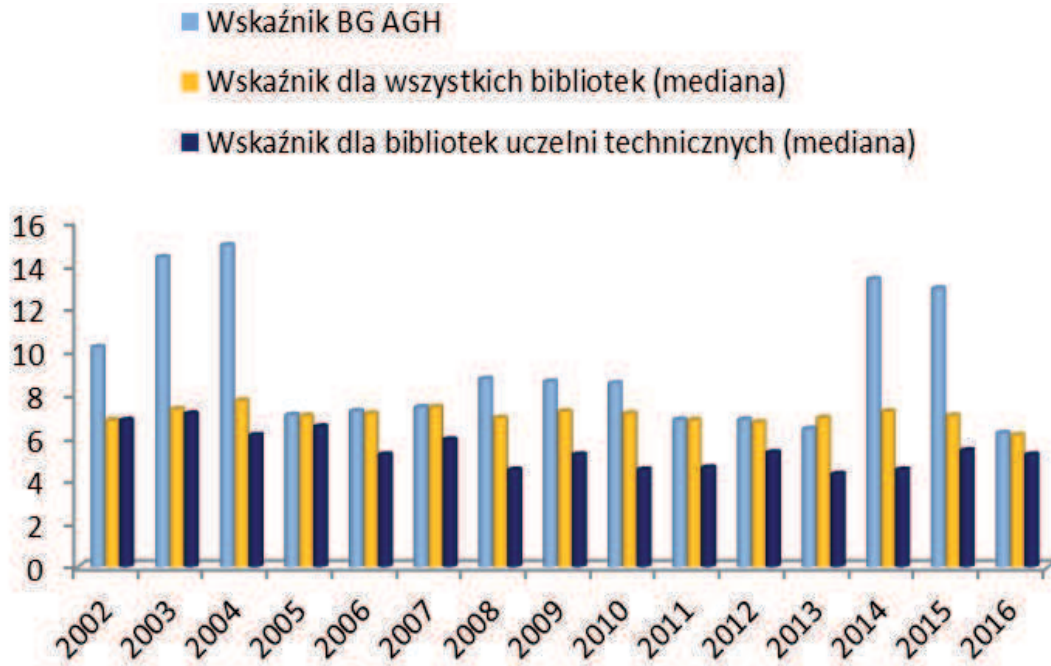
Spadek liczby użytkowników odwiedzających BG AGH w okresie remontów przełożył się na niską wartość wskaźnika odwiedzin w bibliotece w przeliczeniu na użytkownika. W 2015 r. zaobserwowano istotny wzrost tego wskaźnika, aczkolwiek w porównaniu z ogółem bibliotek publicznych szkół wyższych oraz grupą bibliotek uczelni technicznych, jest on znacznie niższy (wykres 12.).

Jakie są przyczyny tak niskiego, w porównaniu z innymi bibliotekami, wskaźnika odwiedzin? Z pewnością przyczyn jest kilka i należałoby je przeanalizować. Jedną z nich jest niewątpliwie coraz powszechniejsze korzystanie z zasobów Internetu. BG AGH organizuje bardzo szeroki dostęp do elektronicznych źródeł wiedzy (komercyjne i niekomercyjne bazy danych, e-czasopisma). Z obserwacji wynika, że szczególnie studenci wolą sami prowadzić wyszukiwania w Internecie (choć nie posiadają odpowiedniej wiedzy i kompetencji), niż skorzystać z pomocy bibliotekarzy na miejscu, w bibliotece, co niestety czasem skutkuje wykorzystywaniem informacji pochodzących z mało wiarygodnych źródeł.

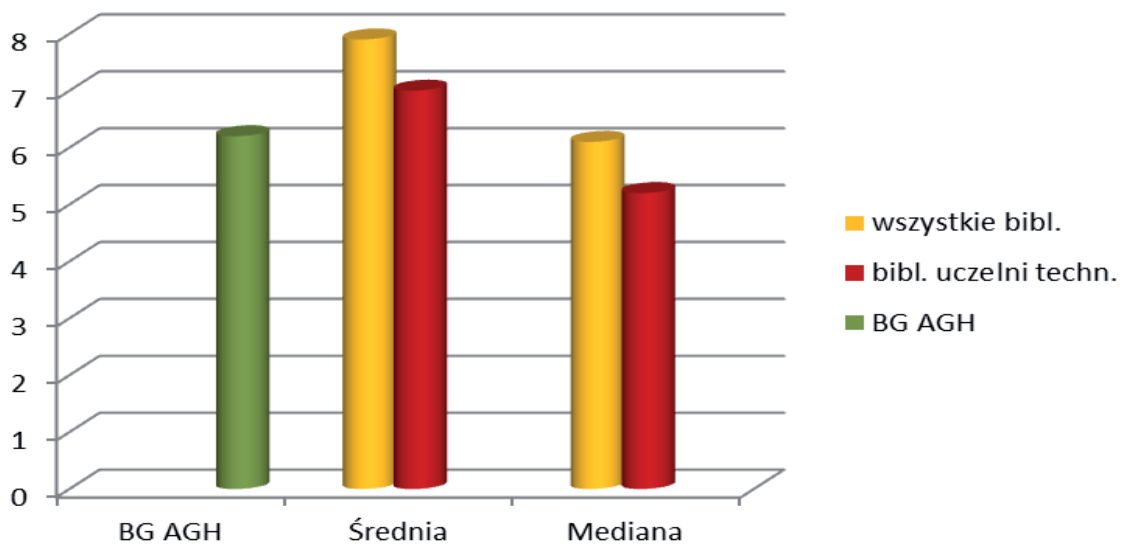

Wykres 12. Odwiedziny w bibliotece w przeliczeniu na użytkownika

Inną przyczyną niskiej frekwencji w czytelniach BG AGH może być wysoki wskaźnik wypożyczeń. Z analiz przeprowadzonych pod tym kątem (wykresy 13. i 14.) wynika, że liczba wypożyczeń książek w BG AGH w porównaniu z pozostałymi bibliotekami uczelni technicznych i ogółem bibliotek publicznych szkół wyższych, jest bardzo wysoka i być może to wpływa na spadek odwiedzin w czytelniach.

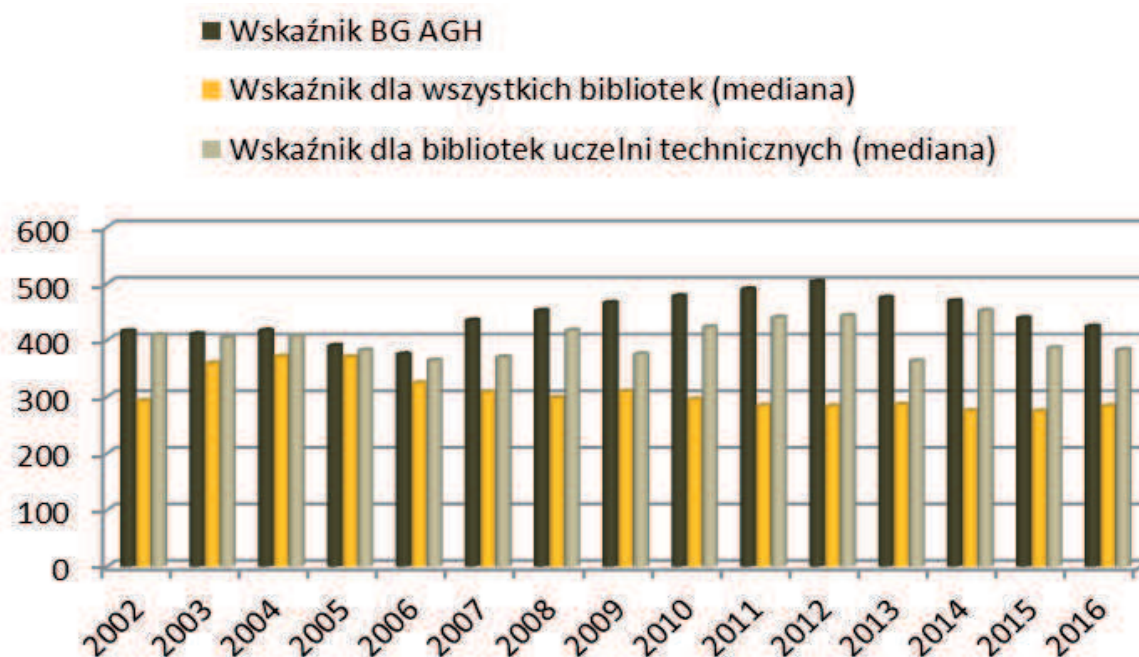

Wykres 13. Liczba wypożyczeń przypadająca na zarejestrowanego użytkownika

Wykres 14. Liczba wypożyczeń przypadająca na zarejestrowanego użytkownika (dane za 2016 r.)

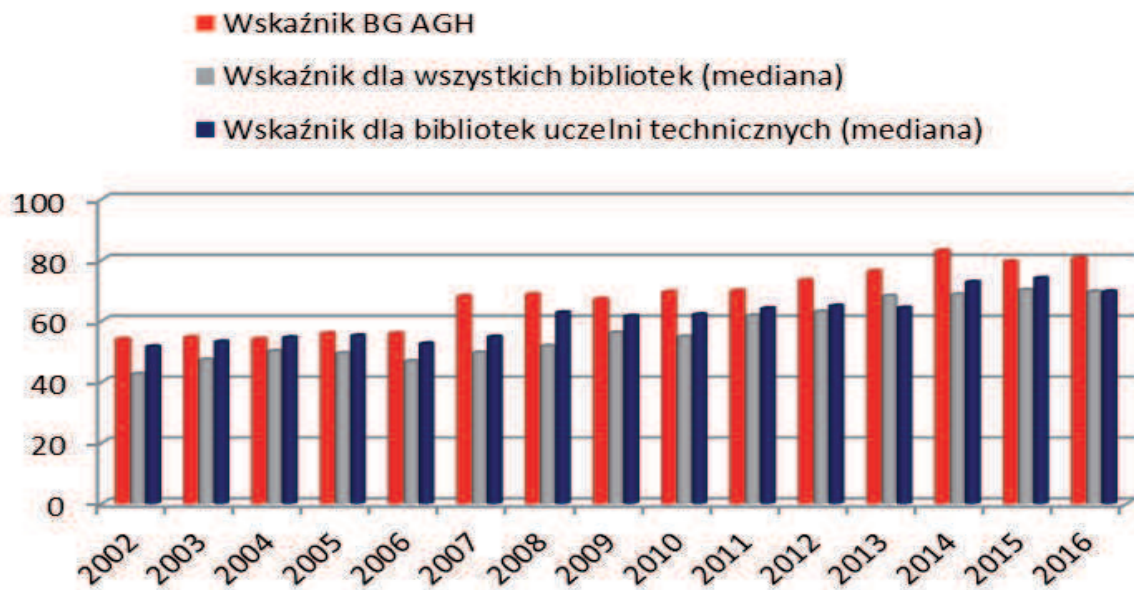
Kolejny obszar, który objęto badaniami, to zagadnienia związane z pracownikami i ich zatrudnieniem. Przeanalizowano wskaźnik „Liczba użytkowników przypadająca na pracownika biblioteki”. Na wskaźnik ten składa się liczba pracowników działalności podstawowej biblioteki i liczba potencjalnych użytkowników biblioteki (studenci stacjonarni, niestacjonarni i pracownicy uczelni). Zaprezentowane na wykresie 15. dane wskazują, że ww. wskaźnik w bibliotekach objętych badaniem w okresie za lata 2002-2016 utrzymuje się na mniej więcej podobnym poziomie. W BG AGH i bibliotekach uczelni technicznych jego wartość jest porównywalna; we wszystkich bibliotekach publicznych szkół wyższych wskaźnik (mediana) ten jest niższy.

Wykres 15. Liczba użytkowników przypadająca na pracownika biblioteki

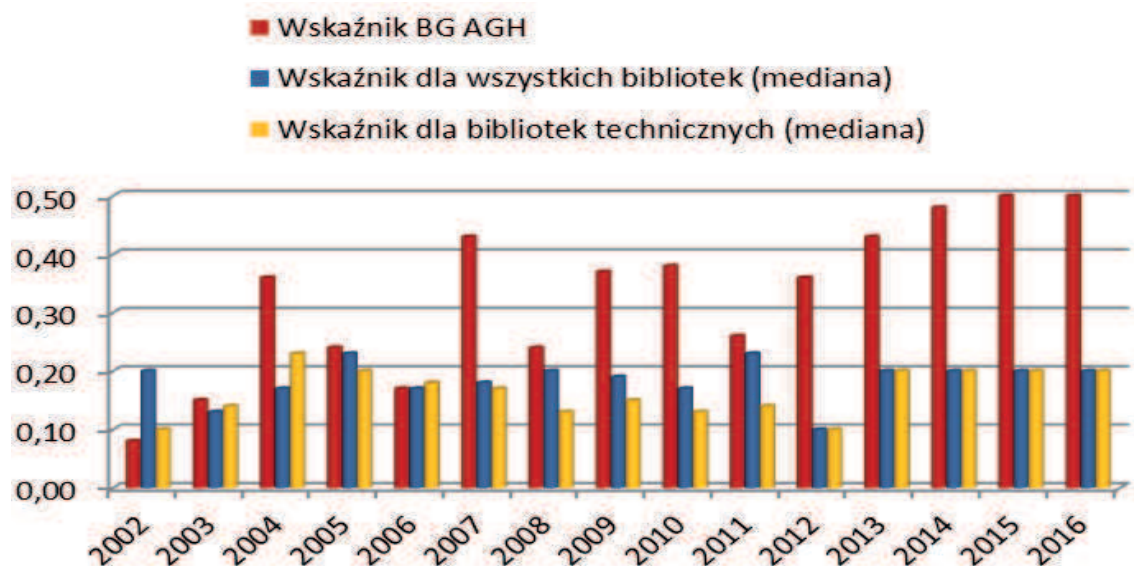
Odpowiedzią na pytanie, jaki jest procent osób z wyższym wykształceniem bibliotekarskim (w tym podyplomowym) w grupie pracowników działalności podstawowej, jest zestawienie zaprezentowane na wykresie 16.

Najwyższy wskaźnik występuje w BG AGH, najniższy w bibliotekach publicznych szkół wyższych ogółem (mediana), ale we wszystkich grupach sukcesywnie wzrasta. Jest to zatem tendencja odwrotna w stosunku do zagrożeń, jakich się obawiano po wprowadzeniu deregulacji i drastycznym obniżeniu wymagań kwalifikacyjnych wobec osób ubiegających się o zatrudnienie w bibliotekach publicznych szkół wyższych (Rozporządzenie MNiSW, 2016), co powinno napawać bibliotekarzy optymizmem.

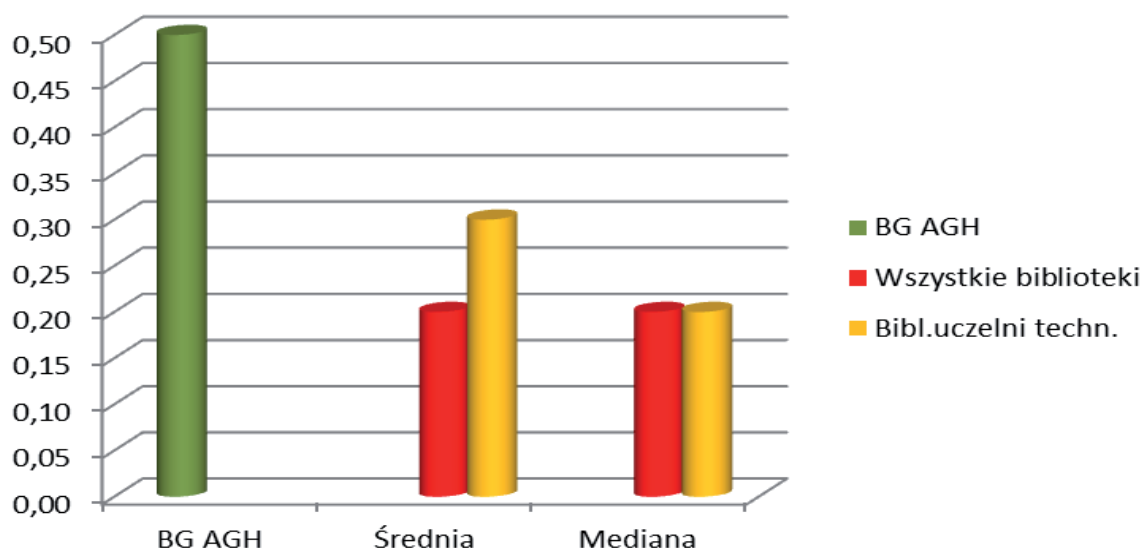
Wykres 16. Pracownicy z wyższym wykształceniem bibliotekarskim (w tym podyplomowe) jako procent ogólnej liczby pracowników działalności podstawowej

Analizie poddano także wskaźnik publikacji (liczba publikacji pracowników biblioteki przypadająca na pracownika działalności podstawowej). Obowiązek publikowania spoczywa na bibliotekarzach dyplomowanych, ale także pracownicy działalności podstawowej nie będący dyplomowanymi, są autorami wielu referatów, artykułów, książek lub ich fragmentów. Oto, jak przedstawia się ten wskaźnik w BG AGH, w bibliotekach uczelni technicznych i we wszystkich bibliotekach publicznych szkół wyższych (wykresy 17. i 18.).

Wykres 17. Liczba publikacji pracowników biblioteki przypadająca na pracownika działalności podstawowej

Wykres 18. Liczba publikacji pracowników biblioteki przypadająca na pracownika działalności podstawowej (dane za 2016 r.)

Śledząc wykres 17., zauważamy znaczny wzrost publikacji w przeliczeniu na pracownika działalności podstawowej w BG AGH i utrzymywanie się tego wskaźnika na przybliżonym poziomie od wielu lat. Przypuszczać należy, że na sytuację wpływ mają takie czynniki, jak zachęcanie pracowników do publikowania, wymaganie publikacji od pracowników wyjeżdżających do bibliotek zagranicznych w ramach projektu ERASMUS (co roku po kilka osób), ocena okresowa pracowników. Należy wyjaśnić, że w AGH oceną okresową od bardzo dawna objęci są nie tylko nauczyciele akademicy, ale także pozostali pracownicy uczelni. Bibliotekarzy dyplomowanych obowiązuje oddzielny, obszerny formularz oceny okresowej (Zarządzenie nr 19/2012 Rektora Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie, 2012), w którym jednym z istotnych elementów jest ocena działalności publikacyjnej. Natomiast pracownicy, niebędący nauczycielami, za publikacje są dodatkowo premiowani wyższą oceną.

W niniejszym opracowaniu przedstawiono wyniki porównań wskaźników funkcjonalności Biblioteki Głównej AGH ze wskaźnikami bibliotek technicznych oraz wszystkich bibliotek publicznych szkół wyższych ogółem. Przykładowo, wybrano kilka obszarów funkcjonowania bibliotek, niemniej w zależności od potrzeb można też podobnym analizom poddać inne zakresy działalności bibliotek. Warto to robić, warto wyciągać wnioski z przeprowadzonych analiz, podejmować, w miarę potrzeb, działania na rzecz poprawy określonych parametrów, ale też by mieć argumenty w różnych dyskusjach, między innymi z władzami uczelni. Pełniejszy obraz można by uzyskać, gdyby w badaniach brały udział wszystkie biblioteki szkół wyższych, a przynajmniej ich zdecydowana większość.

Bibliografia

- Aczel, A. D. (2010). *Statystyka w zarządzaniu. Pełny wykład*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rozporządzenie MNiSW z dnia 2 grudnia 2016 r. w sprawie warunków wynagradzania za pracę i przyznawania innych świadczeń związanych z pracą dla pracowników zatrudnionych w uczelni publicznej. (2016). Dz. U. z 2016 poz. 2063
- Zarządzenie nr 19/2012 Rektora Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie z dnia 29 czerwca 2012 r. w sprawie oceny okresowej pracowników. Formularz nr 2 oceny okresowej nauczyciela akademickiego AGH mającego uprawnienia dyplomowanego bibliotekarza lub dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej. (2012).

Źródła internetowe

- Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych. O projekcie. AFBN w liczbach. (2018). Pobrano 12 lutego 2018, z <http://afb.sbp.pl/afb/o-projekcie,afb-w-liczbach>
- Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych. O projekcie. Informacje ogólne. (2018). Pobrano 12 stycznia 2018, z <http://afb.sbp.pl/afb/o-projekcie,informacje-ogolne>
- Jazdon, A., (2013). Bibliografia prac omawiających działania AFBN lub wykorzystujących jej wyniki (wybór). Pobrano 2 lutego 2018, z <http://ssk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja/>
- POL-on. Nauka. Uczelnie niepubliczne i związki uczelni niepublicznych (2018). Pobrano 24 lutego 2018, z <https://polon.nauka.gov.pl/opi/aa/rejestry/run;jsessionid=C059B4C9F917B8FA-323A04F48B4F35D2.NwsProdC?execution=e1s1>
- Porozumienie o współpracy. (2004). Pobrano 9 stycznia 2018, z <http://ssk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja/>

Notka biograficzna

Ewa Dobrzyńska-Lankosz

Starszy kustosz dyplomowany. Od 1998 r. jest dyrektorem Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej, od 1994 r. dyrektorem Krakowskiego Zespołu Bibliotecznego. W latach 2003-2013 pełniła funkcję przewodniczącej Rady Wykonawczej Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich; wcześniej była sekretarzem Rady. Od 2007 jest członkiem Rady Naukowej Biblioteki Naukowej PAU i PAN. Brała udział w pracach wielu zespołów ogólnopolskich, głównie związanych z komputeryzacją bibliotek, m.in. zespołu ds. utworzenia narodowego katalogu centralnego NUKAT. Od 2004 r. bierze udział w pracach Zespołu ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych. W dorobku publikacyjnym ma około 60 prac.

Przyszłość bibliotek w rękach użytkowników. Badania satysfakcji użytkowników bibliotek w ramach projektu Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych

Edyta Strzelczyk¹

Abstrakt

Strategie funkcjonowania instytucji, które w centralnym punkcie stawiają swoich klientów, stają się coraz popularniejsze. Taka koncepcja dobrze sprawdza się w rzeczywistości bibliotecznej, gdyż to właśnie od obecności użytkowników zależy teraźniejsza pozycja, a także przyszłość bibliotek. W praktyce oznacza to podejmowanie aktywnych działań zmierzających do poznania swoich użytkowników, ich potrzeb i oczekiwań oraz wychodzenie im naprzeciw.

Dzięki pracom zainicjowanym przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (SBP) i realizowanym przez Zespół specjalistów z bibliotek akademickich, publicznych i pedagogicznych biblioteki zyskały narzędzia do systematycznego, rzetelnego zdobywania wiedzy o funkcjonowaniu instytucji, jakości jej działania oraz o użytkownikach. Bezpośrednie metody pomiaru (badania ankietowe) pozwalają na uzyskanie informacji od użytkowników i określenie ich reakcji na usługi czy zasoby. Zastosowanie standardowego narzędzia oraz ujednoliconych metod realizacji badań umożliwia zebranie danych, które mogą być porównywane w szerszym kontekście i na przestrzeni czasu.

Artykuł ma na celu zaprezentowanie wskaźnika „Satysfakcja Użytkowników” oraz wyjaśnienie metody jego wyznaczania. Na początku 2017 roku zorganizowano ogólnopolskie badania satysfakcji użytkowników w bibliotekach szkół wyższych, w ramach projektu Analizy Funkcjonowania Bibliotek Naukowych (AFBN).

Słowa kluczowe:

badania efektywności, wskaźnik „Satysfakcja Użytkowników”, badania ankietowe, analiza funkcjonowania bibliotek naukowych, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych

---

¹ Edyta Strzelczyk, edyta.strzelczyk@pw.edu.pl, Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej

The future of libraries in the hands of users. The user satisfaction survey within the AFBN project

Abstract

Institutional strategies which put their clients at the centre of their activities are becoming more and more popular. This concept works well in a library context. In practice, this means taking active steps in order to get to know the users.

Thanks to the work initiated by Polish Librarians' Association libraries have obtained tools which enable them to gain knowledge about the functioning of the institution in a systematic and reliable way. The surveys allow us to obtain information from the users and determine their response to the services and resources. The application of a standard tool and unified testing techniques enables the collection of data which can be compared in a broader context and over time.

The paper aims to present the "User Satisfaction" index and to explain the method used in its determination. At the beginning of 2017, within the framework of the Analysis of the Functioning of Scientific Libraries project, nationwide user satisfaction surveys were organized at university libraries.

Keywords:

effectiveness survey, „User Satisfaction” index, library user research, Analysis of the Functioning of Scientific Libraries

Wstęp

Współcześnie (rok 2018) biblioteki muszą funkcjonować w świecie powszechnego dostępu do zasobów Internetu, w takiej rzeczywistości użytkownicy stają się coraz bardziej samodzielni i niezależni, a tym samym biblioteki mniej potrzebne. Efektywność funkcjonowania bibliotek najczęściej sprawdzano, ograniczając się do analizy statystyk bibliotecznych (Derfert-Wolf, 2012, p. 26). Zwykle jednak takie analizy okazywały się niewystarczające, gdyż nie dawały wielowymiarowego obrazu. Przykładowo, wskazywały stan posiadania lub liczbę udostępnień zasobu bez uwzględnienia zapotrzebowania, dostępności, kosztów czy wartości (satysfakcji korzystania) (Derfert-Wolf, 2015, p. 40).

Wskaźniki funkcjonalności opracowane w ramach projektu Analiza Funkcjonowania Bibliotek (AFB)² są narzędziem służącym kompleksowej ocenie działania instytucji. Spora część z nich obrazuje bezwzględne miary różnych aspektów pracy biblioteki w odniesieniu do użytkowników (potencjalnych, zarejestrowanych lub aktywnych) zwłaszcza w kontekście wykorzystania zbiorów

---

2 www.afb.sbp.pl

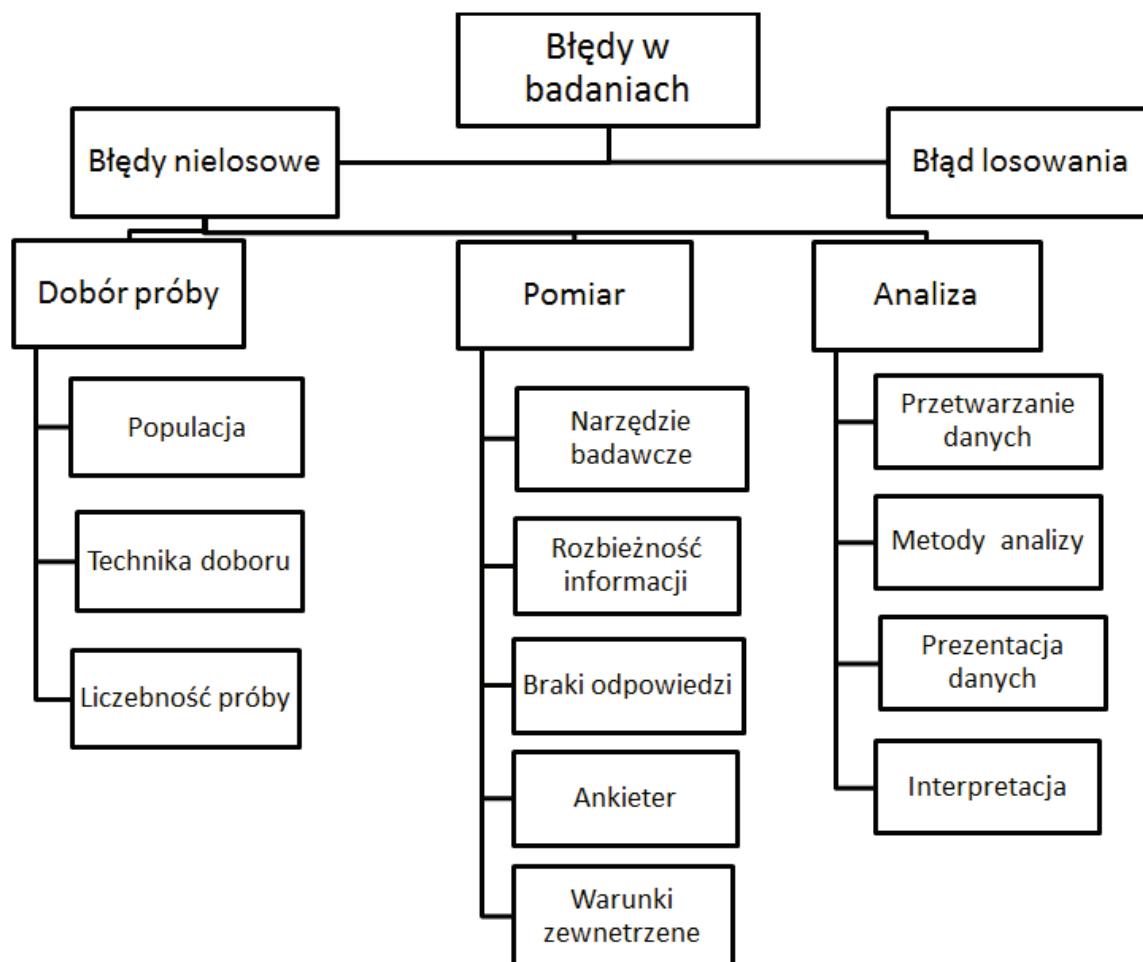
i usług. Potwierdza to fakt, iż funkcjonowanie biblioteki jest ściśle powiązane z obecnością użytkowników, która może przyjmować różne formy: fizycznych odwiedzin, jak i wykorzystania oferty dostępnej w przestrzeni wirtualnej. Nie wystarczy jednak sama obecność użytkowników, ważne żeby korzystanie z bibliotek pociągało za sobą satysfakcję i zaspokojenie potrzeb informacyjnych, co następnie konstruuje wartość danej usługi czy zasobu dla użytkownika.

W sposób szczególny aspekty te mierzy wskaźnik „Satysfakcja Użytkowników”, który różni się od pozostałych wskaźników, zarówno sposobem jego wyznaczenia, jak i swoją specyfiką. Został on zdefiniowany zgodnie z normą PN-ISO 11620:2012 „Informacja i dokumentacja – Wskaźniki funkcjonalności bibliotek”. Wyznaczany jest przy pomocy metody pomiaru bezpośredniego (sondazowe badania ankietowe) z użyciem kwestionariusza oceniającego poziom zadowolenia z całości funkcjonowania biblioteki oraz jej poszczególnych obszarów (Kędzierska & Zawalkiewicz, 2016). Wskaźnik „Satysfakcja Użytkowników” wyznaczany jest jako średnia arytmetyczna z ocen wystawianych na skali 1-5 (gdzie 1 oznacza wartość najniższą, a 5 najwyższą). Specyfiką badań ankietowych, zwłaszcza gdy badane są opinie, jest subiektywizm tych ocen, często zależny od indywidualnych okoliczności występujących w czasie badań. Dlatego wskaźnik „Satysfakcja Użytkowników” najlepiej poddawać analizie w zestawieniu z innymi wskaźnikami funkcjonalności bibliotek (Sobięga & Strzelczyk, 2017, p. 89).

Pomiar satysfakcji użytkowników

Wszystkie biblioteki, niezależnie od typu oraz zaangażowania w projekt AFB, mogą skorzystać z materiałów opracowanych przez Zespół ds. badania efektywności bibliotek (dalej zwany Zespołem) i przeprowadzić badania satysfakcji użytkowników w swoich instytucjach. Zaprojektowano procedurę realizacji badań (krok po kroku), przygotowano szereg instrukcji i narzędzi pomocniczych mających ułatwić samodzielne ich przeprowadzenie. Duży nacisk położono na metodologię badań ankietowych, aby zapewnić poprawność ich wykonania i tym samym uzyskanie wiarygodnych, rzetelnych wyników, które będą możliwe do porównywania na przestrzeni czasu oraz z uśrednionym poziomem dla danej grupy instytucji (wyznaczonej wg określonych kryteriów, np.: typu i podtypu, wielkości obsługiwanej populacji).

Poprawna realizacja badań ankietowych nie jest rzeczą prostą. Pod uwagę należy wziąć wiele elementów składających się na proces badawczy, a pułapek i możliwości pojawienia się błędów jest sporo (Szreder, 2002, p. 23). Na poniższym schemacie przedstawiono elementy, w których najczęściej pojawiają się błędy.

Rys. 1. Możliwe błędy w badaniach społecznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Jabkowski, P., 2015.

Błąd losowania związany jest z doбором próby opartym na metodach probabilistycznych (losowaniu), na jego oszacowanie pozwala rachunek prawdopodobieństwa (Szreder, 2015, p. 6). W zaprojektowanych badaniach satysfakcji użytkowników dobór próby jest nieprobabilistyczny (nielosowy), zatem błędy nielosowe są tymi, na które powinno się zwrócić szczególną uwagę.

Błędy systematyczne (nielosowe) mogą pojawić się niemal na każdym etapie prowadzenia badań, przykładowo:

- niewłaściwe zdefiniowanie i wyznaczenie populacji badanej,
- nietrafny wybór techniki doboru próby,
- nieprawidłowo skonstruowane narzędzie badawcze,
- pomiar przeprowadzony w nieodpowiedni sposób (np.: oddziaływanie ankietera, środowisko zewnętrzne),
- brak danych wskutek niewypełniania ankiet przez respondentów (błędnie wypełniane kwestionariusze),
- błędy w przetwarzaniu czy raportowaniu danych.

W badaniach ankietowych audytoryjnych, polegających na dystrybuowaniu ankiet w danym środowisku i ich samodzielnym wypełnieniu przez respondentów (bez pomocy i wyjaśnień ankietera), dużą wagę przywiązuje się do poprawności kwestionariusza, który powinien być czytelny w swojej formie oraz treści (Łobocki, 2007, p. 259). Bagatelizowanie tej kwestii może mieć odzwierciedlenie w uzyskanych danych, niejednoznacznych lub sprzecznych i nie dających odpowiedzi na postawione pytania badawcze.

Właściwa kolejność pytań (np.: od ogółu do szczegółu, trudne pytania na koniec), długość kwestionariusza (mierzona nie liczbą pytań, ale czasem potrzebnym na jego wypełnienie), poprawna konstrukcja pytań, język dopasowany do odbiorcy, kompletna i rozłączna kategoria odpowiedzi, poprawna skala – to tylko niektóre elementy, na które należy zwrócić uwagę podczas konstrukcji kwestionariusza (Zagrańczyk, 2014). Poniżej przedstawiono przykłady błędów, które rzutują na poprawność przygotowanego kwestionariusza.

Tabela 1. Błędy w konstrukcji pytań w kwestionariuszach

Błędna konstrukcja pytań	Przykłady
Pytania sugerujące (naprowadzanie na odpowiedź, zabarwienie emocjonalne słów)	Czy zgadza się Pan/Pani z pozytywną oceną zmian w rozmieszczeniu księgozbioru na półkach?
Pytania w formie alternatywnej (zamknięta i niepełna kategoria odpowiedzi; nieuwzględnienie wszystkich przypadków)	Czy wolisz spędzać czas między zajęciami w Czytelni Ogólnej czy Humanistycznej?
Pytania nieprecyzyjne (wieloznaczność rozumienia użytych terminów, możliwość różnych interpretacji)	Które z poniżej wymienionych tytułów gazet dostępnych w bibliotece czyta Pan/Pani regularnie?
Pytania łączone (pytanie o dwie zupełnie różne od siebie kwestie)	Jak ocenia Pan(i) aktualność zasobów książkowych i czasopism dostępnych w bibliotece?
Pytania drażliwe (pytania o sprawy osobiste, poglądy)	Jak ocenia Pan/Pani swój poziom przyswojenia nowej wiedzy zdobytej podczas szkolenia?
Słownictwo specjalistyczne	Czy liczba możliwych prolongat Pana(i) zdaniem jest wystarczająca?
Wielokrotne przeczenia (złożona i nieintuicyjna konstrukcja zdania z przeczeniami)	Czy nie jest Pan(i) przeciwny pobieraniu opłat za przetrzymanie książek?
Błędna skala (niepełna skala, niesymetryczna)	Jak określisz swój poziom satysfakcji z obsługi? Bardzo wysoki, Wysoki, Średni, Słaby

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Frankfort-Nachmias, Ch. & Nachmias, D., 2001, p. 267-295.

Na potrzeby badań satysfakcji użytkowników AFB został stworzony ujednolicony kwestionariusz ankiety, z metryczką identyfikującą status społeczno-demograficzny respondentów, właściwą dla poszczególnych typów bibliotek: publicznych, pedagogicznych, szkół wyższych, innych naukowych (Kędzierska & Zawalkiewicz, 2016, p. 6). Kwestionariusz został przetestowany pod kątem swojej zrozumiałości merytorycznej, jak i językowej w badaniach pilotażowych. Możliwa jest modyfikacja kwestionariusza z zachowaniem części bazowej tak, aby dopasować go do potrzeb konkretnych instytucji.

Kolejną ważną kwestią, która ze względu na swoją złożoność często jest pomijana podczas przeprowadzania badań ankietowych, jest logika doboru próby. Właściwie dobrana próba umożliwia odniesienie uzyskanych wyników na całą populację badaną (Babbie, 2008, p. 207). W projekcie AFB został zalekomendowany kwotowy dobór próby.

Podczas webinarium³, których zadaniem było przygotowanie przedstawicieli bibliotek do samodzielnej realizacji badań satysfakcji użytkowników, zapytano uczestników szkoleń, na ile pojęcia związane z logiką doboru próby są im znane. W grupie reprezentantów bibliotek szkół wyższych kluczowe pojęcia typu: populacja, dobór próby oraz reprezentatywność były znane. Natomiast kwestie bardziej szczegółowe, związane z rekomendowaną techniką doboru próby, czyli: kwotowy dobór, analiza kwotowa, zmienna, były znane w znacznie mniejszym stopniu. Utwierdziło to osoby realizujące webinarium w przekonaniu o konieczności szczegółowego wyjaśnienia tych zagadnień.

Kwotowy dobór próby polega na odwzorowaniu struktury występującej w populacji określonej według wyodrębnionej zmiennej lub zmiennych (dla szkół wyższych tą zmienną jest status użytkownika) na próbę badawczą, co następnie pozwala na przenoszenie wyników uzyskanych z takiej próby na populację (Frankfort-Nachmias & Nachmias, 2001, s. 199). Mówimy wówczas o reprezentatywności przedmiotowej, czyli takiej, w której zachowana jest struktura kluczowych cech właściwych dla populacji. W celu ułatwienia realizacji doboru kwotowego stworzono arkusze kalkulacyjne umożliwiające: wyznaczenie liczebności próby badawczej, określenie proporcji ankiet przeznaczonych dla poszczególnych jednostek składowych biblioteki oraz dokonanie analizy kwotowej, czyli przyrównanie struktury próby określonej wg zmiennej statusu do rozkładu tej zmiennej w populacji.

W badaniach satysfakcji użytkowników AFB arkusz kalkulacyjny jest narzędziem, które jest wykorzystywane na różnych etapach realizacji badań. Podczas webinarium zapytano uczestników o znajomość i częstotliwość posługiwania się tym narzędziem. Większość osób z grupy bibliotek szkół wyższych zadeklarowała

---

³ Cykl webinarium obejmował 4 spotkania: Spotkanie informacyjne i wprowadzające, Metodologia badań, Przetwarzanie i analiza danych, Raportowanie.

jego znajomość na poziomie średnim. Podczas współpracy z bibliotekami nie zaobserwowano znacznych trudności w posługiwaniu się stworzonymi arkuszami.

Ryzyko popełnienia błędów, podczas przetwarzania i analizy danych, także jest spore, zwłaszcza jeżeli posługujemy się niesprawdzonymi narzędziami. Zespół przetestował i zarekomendował serwis LimeSurvey służący do realizacji badań ankietowych, który pozwala na stworzenie kwestionariusza ankiety w postaci elektronicznej, zebranie danych oraz ich analizę (Kędzierska & Zawałkiewicz, 2016, p. 9). Stworzono także arkusz kalkulacyjny pozwalający na zliczenie zebranych danych, wyznaczenie podstawowych miar (wskaźników), dokonanie analiz także na poziomie dwóch zmiennych oraz graficzną prezentację danych.

Końcowym etapem badań jest interpretacja danych i stworzenie raportu. Wyciągane wnioski powinny wynikać bezpośrednio z zebranych danych. Pisząc raport, należy pamiętać o jego odbiorcach, zachowaniu czytelnej struktury, opisie przebiegu procesu badawczego i wnioskach. Został opracowany schemat raportu, który wskazuje kluczowe elementy warte uwzględnienia.

Badania satysfakcji użytkowników AFB zostały szczegółowo opracowane i opisane w celu zminimalizowania ryzyka wystąpienia błędów podczas ich realizacji. Przygotowane i udostępnione materiały mają pomóc bibliotekarzom w samodzielnym przeprowadzeniu tych badań, zmniejszając ich nakład pracy, przy zachowaniu podstawowych reguł, które obowiązują w badaniach społecznych.

Badania satysfakcji użytkowników w bibliotekach szkół wyższych

W I kwartale 2017 r. z inicjatywy Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich (KDBASP) zostały zorganizowane ogólnopolskie badania satysfakcji użytkowników bibliotek szkół akademickich w ramach projektu AFBN (Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych). Przeprowadzono cykl czterech szkoleń w postaci webinarium, których celem było przygotowanie przedstawicieli bibliotek do samodzielnego wykonania badań w swoich jednostkach. Podczas webinarium zostały zaprezentowane najważniejsze zagadnienia związane ze wskaźnikiem „Satysfakcja Użytkowników”, omówiono przebieg całego procesu badawczego oraz przedstawiono narzędzia i pomoce przygotowane na potrzeby badań.

Do realizacji przedsięwzięcia zgłosiły się 33 biblioteki:

Rys. 2. Biblioteki uczestniczące w webinarach przygotowujących do ogólnopolskich badań satysfakcji użytkowników bibliotek szkół wyższych

Źródło: Opracowanie własne.

Podczas webinarów starano się pozyskać od uczestników informacje dotyczące ich znajomości tematu oraz nastawienia odnośnie realizacji badań satysfakcji użytkowników. Zapytano m.in. o dotychczasowe doświadczenia w pozyskiwaniu opinii od użytkowników oraz realizację badań ankietowych. W niemal wszystkich bibliotekach szkół wyższych, które zgłosiły się na webinaria, działania zmierzające do pozyskania informacji od użytkowników były już realizowane. Obok badań ankietowych, które były najczęściej wskazywane jako techniki pozyskiwania informacji, wskazywano także obserwacje zachowań użytkowników lub też bezpośrednie rozmowy. Elementy te także są zaliczane do metod badawczych, jednak ich realizacja w naukach społecznych odbywa się w bardziej sformalizowany sposób przy pomocy schematów obserwacji, przewodników obserwacji czy mniej lub bardziej ustrukturyzowanych wywiadów swobodnych.

Metody te powinny stanowić jednak uzupełnienie metody ilościowej, a nie główne źródło informacji.

Niemal wszyscy uczestnicy szkoleń zgodzili się ze stwierdzeniem, iż badania ankietowe są dobrym sposobem zebrania opinii od użytkowników, a uzyskane dane i wyciągnięte wnioski mogą w realny sposób wpłynąć na jakość świadczonych usług. Ciekawych informacji dostarczyła analiza pytania dotyczącego czynników, które mogą wpływać na niepodejmowanie przez biblioteki badań satysfakcji użytkowników. Najwięcej osób wskazało, iż może to być obawa przed niechęcią użytkowników odnośnie wypełniania ankiet i uczestnictwa w badaniach. Element ten znalazł potwierdzenie w rzeczywistości, gdyż część bibliotek faktycznie spotkało się z tym problemem podczas realizacji badań i nie udało im się zgromadzić odpowiedniej ilości ankiet. Drugą najczęściej wskazywaną odpowiedzią był brak wiedzy na temat sposobów przeprowadzania badań. Ten aspekt oraz często występujący brak przekonania odnośnie skuteczności badań ankietowych i wiarygodności uzyskanych wyników umocniły Zespół nadzorujący projekt w przekonaniu o konieczności realizacji szkoleń i przekazywaniu wiedzy oraz uświadamianiu korzyści płynących z badań. Również obawa przed dodatkową pracą oraz negatywnymi ocenami może być hamująca dla bibliotek do podejmowania badań.

Realizacja badań

W Polsce funkcjonuje 97 wyższych uczelni publicznych i ok. 254 uczelni niepublicznych⁴. Badania podjęły 32 biblioteki uczelni wyższych, jedna biblioteka nie ukończyła ich realizacji, zatem można przedstawić realizację badań w 31 instytucjach.

Tabela 2. Biblioteki publiczne wg typów

Profil instytucji	Liczba bibliotek uczestniczących w badaniu	Liczba bibliotek działających ogółem
biblioteki uczelni o profilu technicznym (także morskie i wojskowe)	11	27
biblioteki uniwersyteckie (także ekonomiczne i pedagogiczne)	14	28
biblioteki uczelni medycznych	5	10
inne	1	32
suma	31	97

Źródło: Opracowanie własne.

⁴ Dane z systemu POL-on, stan na 04.05.2018: <https://polon.nauka.gov.pl/>

Wśród bibliotek realizujących badania były zarówno te, posiadające złożone systemy biblioteczno-informacyjne, w skład których wchodzi kilka lub kilkanaście jednostek (biblioteki wydziałowe i instytutowe, filie biblioteczne), jak i biblioteki mające jedynie jednostki centralne (biblioteki główne); 12 instytucji uczestniczących w badaniu były to złożone systemy biblioteczne, 19 jednostek to same biblioteki główne.

Pierwsza trudność, na którą natrafiono podczas planowania badań w bibliotekach szkół wyższych, wiązała się właśnie ze strukturą organizacyjną tych jednostek. Powstało pytanie: czy badaniem należy obejmować wszystkie biblioteki, które funkcjonują w obrębie uczelni i jak wyliczyć próbę badawczą (jedną dla wszystkich czy oddzielne dla każdej jednostki)? Ustalono wytyczne:

- zalecano przeprowadzenie badań dla takiej struktury, jak sprawozdaje się dane statystyczne do AFBN;
- duże i złożone systemy biblioteczne – zalecane badanie każdej biblioteki osobno;
- jednostki składowe systemu obsługujące duże populacje (> 2000) – zalecane badanie każdej biblioteki osobno.

Większość bibliotek biorących udział w badaniu to duże instytucje obsługujące populacje powyżej 2000 aktywnych użytkowników⁵.

Tabela 3. Biblioteki wg typów obsługujące określoną wielkość populacji

Wielkość populacji	Uniwersytety	Techniczne	Medyczne	Inne	Suma
< 2 000	2				2
2 001-5 000	5	3	3	1	12
5 001-10 000	3	3	2		8
10 001-15 000	2	1			3
15 001-20 000	1	2			3
> 20 001	1	2			3
Suma	14	11	5	1	31

Źródło: Opracowanie własne.

Większość bibliotek zdecydowała się na wyznaczenie jednej próby badawczej dla wszystkich jednostek składowych (poza jedną instytucją). Wielkość próby badawczej dla populacji powyżej 2000 użytkowników to 600 ankiet⁶. Poziom realizacji próby badawczej przedstawia tabela poniżej:

⁵ Aktywny użytkownik to osoba zarejestrowana w bibliotecznym systemie, która w ciągu roku dokonała co najmniej jednej operacji na swoim koncie bibliotecznym (wypożyczenie, prolongata, zwrot).

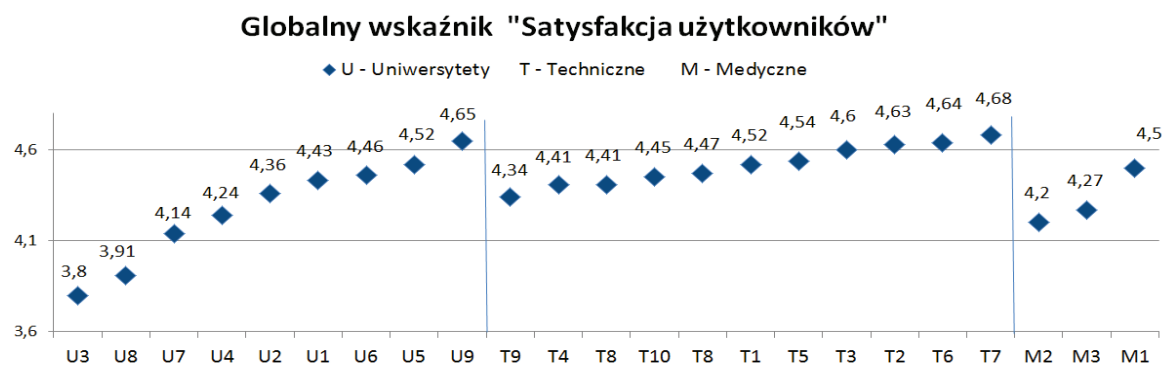
⁶ Dwie biblioteki miały zebrać próby mniejsze niż 600 ankiet, a jedna z bibliotek zdecydowała się na wyznaczenie próby badawczej osobno dla każdej swojej jednostki składowej.

Tabela 4. Realizacja próby badawczej

Realizacja próby	Uniwersytety	Techniczne	Medyczne	Inne	Suma
< 50%	1		1		2
50-90%	5	2		1	8
91-110%	6	5	2		13
111-150%	1	2	1		4
151-264%	1	2	1		4
Suma	14	11	5	1	31

Źródło: Opracowanie własne.

Spośród bibliotek 8 nie uzyskało próby reprezentatywnej wg parametru status użytkownika, co stwierdzono na podstawie dokonanej analizy kwotowej. Zatem 23 biblioteki uzyskały próbę reprezentatywną oraz zgromadziły wymaganą liczbę ankiet, co pozwoliło tym instytucjom na wyznaczenie globalnego wskaźnika „Satysfakcja Użytkowników”. Poniżej przedstawiono wskaźniki uzyskane przez biblioteki według ich typów.

Rys. 3. Globalne wskaźniki „Satysfakcja użytkowników” wg typów instytucji

Źródło: Opracowanie własne.

Globalne wskaźniki „Satysfakcja Użytkowników” uzyskane przez biblioteki realizujące badania znalazły się w przedziale od 3,8 do 4,68. Biblioteki uniwersyteckie uzyskały bardziej zróżnicowane wyniki – różnica pomiędzy najwyższą i najniższą wartością wskaźników (tzw. rozstęp) to 0,8. Biblioteki uczelni technicznych uzyskały mniej zróżnicowane wyniki – rozstęp 0,34. W przypadku bibliotek uczelni medycznych rozstęp między najwyższym i najniższym wskaźnikiem wynosił 0,3.

Spośród bibliotek 23 skorzystały z przygotowanego arkusza kalkulacyjnego do analizy danych, 10 bibliotek użyło rekomendowanego narzędzia online

– LimeSurvey – do stworzenia elektronicznej wersji ankiety, a 4 biblioteki innych narzędzi online. Niektóre instytucje narzędzie online wykorzystały tylko do zebrania danych, a analizy były dokonywane w dedykowanym arkuszu kalkulacyjnym. Wszystkie prace, które biblioteki wykonywały w arkuszach kalkulacyjnych, pozwoliły na ich ponowne przetestowanie i wykrycie kilku niedociągnięć. Narzędzia te zostały pozytywnie ocenione.

Największą trudnością podczas realizacji badań satysfakcji użytkowników, jaką wskazywały biblioteki, było zebranie wyznaczonej ilości ankiet. Spotykano się z niechęcią użytkowników co do ich wypełniania, nawet pomimo wykorzystywania różnych kanałów dotarcia do respondentów (osobiste rozdanie, media społecznościowe, maile) oraz wydłużania czasu trwania badania. Skala tego problemu była spora (zgłosiło go 17 bibliotek), czego się nie spodziewano z racji obsługiwanego przez biblioteki szkół wyższych licznych grup użytkowników.

Zaproponowana metoda badań została oceniona dobrze, a przygotowane materiały oceniono jako przydatne. Wszelkie uwagi i trudności, które pojawiły się podczas realizacji przedsięwzięcia, zostaną przeanalizowane i wykorzystane w celu poprawy projektu badań. Zebrano cenne wskazówki dotyczące zmian w kwestionariuszu ankiety, stworzonych arkuszy kalkulacyjnych oraz procedury realizacji badań.

Wnioski

Użytkownicy bibliotek (także akademickich) mogą stać się zarówno „kluczem do sukcesu” tych instytucji – jeżeli będą dla nich atrakcyjnym i przydatnym miejscem – lub też przysłowiowym „gwoździem do trumny”, jeżeli zdecydują się na pożegnanie z bibliotekami na rzecz samodzielnego zdobywania informacji w obecnie powszechnie dostępnym Internecie. Równanie jest proste: użytkownicy chcący korzystać z bibliotek i, przede wszystkim, zadowoleni z ich działania oznaczają silniejszą pozycję bibliotek w obszarze instytucji kultury oraz pewniejszą ich przyszłość.

Poznanie potrzeb, oczekiwań, nawyków i preferencji użytkowników może być dobrym „punktem startowym”, dzięki któremu biblioteki będą mogły projektować atrakcyjną ofertę, zdecydowanie wykraczającą poza tradycyjne zapewnianie dostępu do posiadanych zasobów. Tym samym zachować obecnych, a także pozyskać nowych odbiorców. Najbardziej wartościowe są dane pozyskane zgodnie z wytycznymi metodologii nauk społecznych, które można zweryfikować i uzasadnić. Pozyskiwanie informacji bezpośrednio „ze źródła”, czyli od użytkowników, stwarza możliwości uzupełnienia i nadania nowego wymiaru dotychczasowym metodom weryfikowania efektywności funkcjonowania instytucji. Wskaźnik „Satysfakcja Użytkowników”, analizowany

wspólnie z innymi wskaźnikami funkcjonalności, daje ogromne możliwości analityczne, zapewnia wielowymiarowy obraz działania instytucji oraz może wpłynąć na kształtowanie ich przyszłej pracy.

Bibliografia

- Babbie, E. (2008). *Podstawy badań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Derfert-Wolf, L. (2012). Wskaźniki funkcjonalności i statystyka biblioteczna – normy międzynarodowe, krajowe i sprawozdawczość GUS. W: *Znaczenie i badania jakości w bibliotekach: V Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź-Rogów, 13-15 czerwca 2012 r.: materiały konferencyjne* (s. 23-39). Łódź: Biblioteka Politechniki Łódzkiej.
- Derfert-Wolf, L. (2015). Użytkownik w badaniach efektywności i ocenie jakości biblioteki. W: H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska (red.), *Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu. V Ogólnopolska Konferencja Naukowa Supraśl, 14-16 września 2015* (s. 37-52). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Frankfort-Nachmias, Ch., Nachmias, D. (2001). *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań: Zys i S-ka Wydawnictwo.
- Jabkowski, P. (2015). *Reprezentatywność badań reprezentacyjnych. Analiza wybranych problemów metodologicznych oraz praktycznych w paradygmacie całkowitego błędu pomiaru*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- PN-ISO 11620:2012 Informacja i dokumentacja – Wskaźniki funkcjonalności bibliotek.
- Szreder, M. (2002). Błędy w badaniach opinii publicznej. *Marketing i Rynek*, (1), 22-26.
- Szreder, M. (2015). Zmiany w strukturze całkowitego błędu badania próbkowego. *Wiadomości Statystyczne*, (1), 4-12.
- Łobocki, M. (2007). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Sobięga, J., Strzelczyk, E. (2017). Badania satysfakcji użytkowników w bibliotekach publicznych województwa dolnośląskiego. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 10(1), 87-101.

Źródła internetowe

- Kędzierska, E., Zawalkiewicz, A. (2016). Jak przeprowadzić badania satysfakcji użytkowników biblioteki? Poradnik dla bibliotekarzy. Portal afb.sbp.pl. Dostęp 2 maja 2018, <http://pliki.sbp.pl/afb/jak-przeprowadzic-badania-satysfakcji.pdf>
- Krok, E. (2015). Budowa kwestionariusza ankietowego a wyniki badań. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica*, 37, 55-73. DOI: 10.18276/si.2015.37-05.
- Zagańczyk, A. (2014). Zasady konstruowania kwestionariusza ankiety. *Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza*, 33(1), 37-43. DOI: 10.12845/bitp.33.1.2014.4.

Notka biograficzna

Edyta Strzelczyk

Ukończyła studia magisterskie w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych oraz studia licencjackie na kierunku Socjologia na Uniwersytecie Warszawskim. Od 2011 roku pracuje jako bibliotekarz w Oddziale Udostępniania i Przechowywania Zbiorów w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej. Jej zainteresowania zawodowe skupiają się wokół statystyki bibliotecznej, analiz efektywności i jakości pracy bibliotek oraz udostępniania wyników prac naukowych w otwartych zasobach. Jest członkiem Zespołu SBP ds. badania efektywności bibliotek oraz konsultantem Zespołu ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych. Aktywnie uczestniczyła w konstruowaniu wytycznych dotyczących badań satysfakcji użytkowników bibliotek. Jest współautorką poradnika *Jak przeprowadzić badania satysfakcji użytkowników biblioteki? Poradnik dla bibliotekarzy* oraz licznych materiałów pomocniczych służących do realizacji tych badań.

Wartość analityczna badań użytkowników w bibliotekach akademickich

Jolanta Sobielga¹, Danuta Kapinos²

Abstrakt

W artykule przeanalizowano najczęściej stosowane podejścia do badań użytkowników bibliotek z punktu widzenia ich przydatności w zakresie dostarczania informacji służącej zarządzaniu. Zwrócono uwagę na dorobek środowiska bibliotekarskiego na rzecz standaryzacji wskaźników przydatnych w analizie efektywności.

Sformułowano główne przesłanki, na których powinny się opierać badania użytkowników bibliotek akademickich. Zaproponowano kryteria, które powinny spełniać dane pozyskiwane w badaniach ankietowych dla potrzeb zarządzania biblioteką.

Słowa kluczowe:

biblioteki akademickie, zarządzanie biblioteką, badanie użytkowników, standaryzacja, informacja zarządcza

---

The analytical value of user surveys in academic library

Abstract

The article presents the most popular approaches to research on library users, taking into account their usefulness in providing information that can be used in library management. The paper analyzes the efforts made by the librarian community towards standardization of the indicators that can be used in the effectiveness analysis.

The paper formulates the main principles on which the research on academic library users should be based. It proposes some criteria to be met by the data obtained in the questionnaire surveys for the needs of library management.

Keywords:

academic library, library management, users survey, standardization, management information

---

1 Jolanta Sobielga, bibjs@tu.kielce.pl, Biblioteka Główna Politechniki Świętokrzyskiej

2 Danuta Kapinos, bibdk@tu.kielce.pl, Biblioteka Główna Politechniki Świętokrzyskiej

Badania użytkowników bibliotek akademickich były prowadzone od wielu lat (Skwarnicka, 1980, p. 95-108) (Downar-Zapolska & Jazdon, 1983, p. 25-52). Jednak w ich wymiarze praktycznym zauważyć można: epizodyczny charakter badań uniemożliwiający analizę w aspekcie dynamicznym, niedostatki w zakresie analizy danych oraz wnioskowania na ich podstawie; brak staranności w organizacji badań i doborze prób reprezentatywnych; różnorodne procedury badań, uniemożliwiające porównania międzybiblioteczne.

Analizy danych z badań zawierają wyniki oraz wnioski, natomiast często brak informacji, czy były one wykorzystywane w procesie podejmowania decyzji przez kierownictwa bibliotek. Jednak badania tego wstępnego okresu miały niewątpliwie walor kształcący.

Dopiero wprowadzenie gospodarki rynkowej, uzyskanie przez uczelnie autonomii we wszystkich obszarach swojego działania, wymusiło wdrażanie nowoczesnych metod zarządzania, w tym również w bibliotekach akademickich. Przełom wieków XX i XXI to burzliwy okres innowacji z zakresu zarządzania czy marketingu, przejmowanych i adaptowanych przez bibliotekarzy. Są to m.in. takie aspekty, jak:

- zarządzanie przez jakość – koncepcja pozwoliła uświadomić zarządzającym, że jakość sprzyja działaniom efektywnym;
- benchmarking – dzięki m.in. tej koncepcji doceniono korzyści wynikające ze współpracy między bibliotekami;
- preferowanie metod ilościowych w zarządzaniu, wynikające z przekonania, że trudno zarządzać czymś, czego nie można zmierzyć;
- analiza SWOT, pozwalająca na kategoryzację poszczególnych procesów bibliotecznych;
- dorobek w zakresie badań marketingowych – wykorzystywany przez bibliotekarzy do projektowania i realizacji badań użytkowników;
- tzw. orientacja na klienta – nabywca usług jest kluczowym elementem biblioteki, stąd, aby usprawnić jej funkcjonowanie, należy poznawać opinie użytkowników.

Główną zasadą zarządzania biblioteką, utrwalającą się w świadomości bibliotekarzy, jest potrzeba działania efektywnego, które winno być postrzegane jako relacja nakłady/efekty.

Dane wyrażające opinie użytkowników stanowią jedną z najważniejszych miar efektów działalności biblioteki. Stąd, wartość analityczna danych charakteryzujących te opinie, jest tu rozumiana jako ich przydatność w procesie podejmowania decyzji na rzecz poprawy efektywności świadczenia przez bibliotekę usług.

W badaniach opinii klientów w bibliotekach akademickich dominują trzy ujęcia:

- badania potrzeb informacyjnych, czyli zbieranie opinii na temat oczekiwań klientów w stosunku do rodzajów usług;
- badania barier informacyjnych, czyli identyfikacja przeszkód, które napotykają klienci korzystający z usług biblioteki;

- badania stopnia satysfakcji klientów bibliotek z tytułu oferowanych im usług. Dane zebrane w tych badaniach powinny być wykorzystane w zarządzaniu biblioteką akademicką. Muszą one jednak spełniać niżej sprecyzowane warunki.

Powtarzalność badań

Badania użytkowników powinny mieć charakter systemowy. Umożliwia to śledzenie zmian zachodzących w procesach danej biblioteki, czy porównanie dynamiki zmian badanego zjawiska w stosunku do dynamiki tegoż zjawiska w innych bibliotekach. Wskazane jest gromadzenie danych z badań użytkowników według standardowej agregacji i korzystanie z nich stosownie do potrzeb, nie wyłączając udostępniania ich innym bibliotekom. Przykładem jest baza danych statystycznych i wskaźników efektywności utworzona w ramach projektu Analiza Funkcjonowania Bibliotek (AFB).

Reprezentatywność próby

Dobór prób reprezentatywnych do badań należy realizować zgodnie z regułami stosowanymi w statystyce. W przypadku, gdy badanie populacji generalnej z uwagi na jej liczebność jest niecelowe lub niemożliwe, najczęściej bibliotekarze stają przed dylematem, czy wyznaczać próbę reprezentatywną w sposób losowy czy nielosowy. Nie ulega wątpliwości, że najlepszym sposobem doboru próby reprezentatywnej jest dobór losowy. Jego przewaga wynika z tego, że zapewnia poczucie kontroli nad procesem badawczym w tym sensie, że znamy prawdopodobieństwo wystąpienia przypadku, w którym próba może być niereprezentatywna. Największą przeszkodą w doborze losowym są trudności z dotarciem do wylosowanych respondentów. Pilotażowe badania satysfakcji użytkowników prowadzone w ramach projektu „Analiza Funkcjonowania Bibliotek” w 2014 r. pokazały, że biblioteki, które stosowały dobór losowy zrealizowały próbę badawczą na poziomie ok. 40%. Natomiast pozostałe, które testowały dobór kwotowy – na poziomie 100% wyliczonej wielkości (Wojakowski & Kędzierska, 2013). Próba, która nie jest wybrana techniką losową, może posiadać walory próby reprezentatywnej, np. próba kwotowa, pod warunkiem, że badacz dysponuje aktualną wiedzą na temat struktury demograficznej badanej populacji.

Standaryzacja procedur

Należy dążyć do ujednolicania (standaryzacji) zarówno metod badań użytkowników, jak również procedur pozyskiwania danych, obliczania wskaźników, a także podstawowych metod analizy. Dobrym przykładem przedsięwzięcia na rzecz standaryzacji jest opracowanie i wdrażanie globalnego wskaźnika

„Satysfakcja Użytkowników” z tytułu oferowanych usług. W ramach wspomnianego projektu AFB wypracowano ujednoczone procedury doboru prób reprezentatywnych, które można stosować nie tylko do badania satysfakcji użytkowników, ale do wszelkich badań opinii użytkowników odnośnie oferowanych im usług, np. potrzeb, barier itp. Zaproponowano również ujednoczoną procedurę pozyskiwania danych, wskaźników, a także podstawowych metod analizy danych w badaniach satysfakcji użytkowników z tytułu świadczonych im usług bibliotecznych (Kędzierska & Zawalkiewicz, 2014).

Standaryzacja umożliwia m.in. poprawność metodologiczną badań, co daje możliwość prowadzenia w bibliotece analiz różnych zjawisk w aspekcie dynamicznym, czy porównań funkcjonalności bibliotek podobnych typów.

Postrzeżenie usług bibliotecznych jako kategorii ekonomicznej

W procesie zarządzania biblioteką istotne jest postrzeżenie świadczenia usług przez bibliotekę w kategoriach ekonomicznych, tzn. poprzez relacje nakłady-efekty. Nakłady to wszelkie działania zapewniające określoną jakość świadczonych usług. Nie można analizować nakładów w oderwaniu od skutków, które wywołują, czyli efektów i odwrotnie.

Niemal wszystkie wskaźniki funkcjonalności opracowane w ramach AFB pozostają w relacji ze wskaźnikiem satysfakcji użytkowników, ale stopień zależności jest dość zróżnicowany. Są wśród nich takie, których interpretacja jest mocno powiązana z jakością usług mierzoną wskaźnikiem satysfakcji użytkowników.

Wskaźniki, które pozostają w silnej relacji ze wskaźnikiem satysfakcji, to:

- Koszt w przeliczeniu na odwiedzinę w bibliotece.
- Wydatki biblioteki w przeliczeniu na użytkownika.
- Wydatki na zbiory elektroniczne jako procent wydatków na gromadzenie zbiorów.
- Wydatki na zbiory biblioteczne w przeliczeniu na osobę w obsługiwanej populacji.
- Fundusz przyznawany przez jednostkę nadrzędną na działalność bieżącą (w tym fundusz płac) jako procent przychodów brutto.
- Procent populacji docelowej objętej usługami.

Zestawienie tych wskaźników ze wskaźnikiem satysfakcji dostarcza informacji, czy wzrost/spadek nakładów osobowych, finansowych i rzeczowych w danym obszarze działalności bibliotecznej skutkuje wzrostem/spadkiem stopnia satysfakcji użytkowników w analizowanym okresie (Sobielga, 2016, p. 595).

Pojmowanie biblioteki jako systemu względnie odosobnionego

Potencjał usługowy biblioteki, czyli jej zdolność do świadczenia usług, oceniana przez użytkowników w badaniach, zależy od kilku czynników: samej biblioteki, jej bliższego i dalszego otoczenia oraz samych użytkowników.

Zatem przy projektowaniu badań użytkowników należy mieć na uwadze całokształt procesów, które wpływają na efektywność funkcjonowania biblioteki oraz udział otoczenia i użytkowników w tych procesach. W związku z tym niezbędne jest opracowanie zintegrowanego schematu systemu bibliotecznego, uwzględniającego wszystkie wspomniane elementy (biblioteka, otoczenie bliższe i dalsze, użytkownik, produkty, i usługi). Propozycje schematu zintegrowanego podejścia do analizy efektywności biblioteki można znaleźć w literaturze bibliotekoznawczej (Sobielga, 2004, p. 7-9).

W systemie bibliotecznym można wydzielić 2 strefy.

Sfera 1. To nakłady po stronie biblioteki realizowane przez następujące procesy: pozyskiwanie środków na rozwój, finansowanie, badania, gromadzenie, opracowanie, przechowywanie, selekcja, udostępnianie, współpraca, szkolenia, marketing, reklama, itp.

Wymienione procesy wpływają na gotowość biblioteki do świadczenia usług. Stanowią one tzw. potencjał funkcjonalny biblioteki.

Sfera 2. To nakłady po stronie użytkowników biblioteki: predyspozycje, umiejętności, poziom motywacji do studiowania, typ osobowości użytkownika, poczucie kontroli nad zdarzeniami, poziom samooceny, poziom asertywności, typ intelektu itp. Wymienione czynniki wpływają na gotowość użytkowników do korzystania z usług – innymi słowy stanowią tzw. potencjał sprawczy użytkownika.

Te dwie sfery, funkcjonujące w określonym otoczeniu (środowisku społecznym), łączy proces użytkowania informacji. Podczas użytkowania informacji na etapie zdobywania informacji o źródłach, zdobywania źródeł informacji oraz na etapie ich wykorzystywania, ujawniają się określone zachowania użytkowników wyrażane poprzez opinie (np. dotyczące stopnia satysfakcji z oferowanych usług), doznania (np. lęk przed korzystaniem z usług biblioteki), potrzeby, przeszkody, itp.

Takie ujęcie problemu pokazuje, że opinie, wyrażane przez użytkowników w badaniach, są kształtowane zarówno przez czynniki związane z samą biblioteką, jej otoczeniem oraz ogółem czynników budujących predyspozycje użytkowników do korzystania z informacji. Innymi słowy, klient biblioteki pytany w ankiecie o opinie na temat jego potrzeb informacyjnych, przeszkód, które dostrzeża w trakcie korzystania z biblioteki, czy stopnia satysfakcji z tytułu korzystania z poszczególnych rodzajów usług, wyraża opinie o bibliotece, jej

otoczeniu, ale także o sobie. To stwierdzenie powinno mieć swoje implikacje w analizie wyników badań.

Stopień sprawstwa władz biblioteki odnośnie ewentualnej poprawy stanu rzeczy sygnalizowanego przez klientów biblioteki w badaniach jest bardzo zróżnicowany, w zależności od tego, czy wskazane problemy mają charakter endogeniczny czy egzogeniczny w stosunku do biblioteki jako instytucji:

- charakter endogeniczny mają w dużym stopniu takie procesy, jak: badania, gromadzenie zbiorów, opracowanie, przechowywanie, udostępnianie, współpraca – w tym międzybiblioteczna, szkolenia personelu oraz użytkowników informacji, marketing, reklama;
- charakter egzogeniczny, to w dużej mierze pozyskiwanie środków na rozwój, finansowanie oraz większość procesów wyszczególnionych w sferze 2. Ewentualny negatywny wpływ procesów wyszczególnionych w tej sferze można łagodzić poprzez szkolenia użytkowników.

Przykładem czynnika, który znacząco wpływa na wyniki badań użytkowników, a jednocześnie jest w niewielkim stopniu zależny od przedsięwzięć na rzecz poprawy efektywności wdrażanych przez bibliotekę, jest poziom motywacji studentów do studiowania (Sobięga, 2000, p. 29-31). Studenci o niskim poziomie motywacji (pasywni) znacznie silniej, niż aktywni, odczuwają przeszkody w pozyskiwaniu informacji w bibliotece. Konsekwencją tego jest tendencja do unikania korzystania z zasobów biblioteki na rzecz źródeł informacji pozyskiwanych od kolegów. Poziom motywacji do studiowania jest czynnikiem wyraźnie różnicującym opinie użytkowników pozyskiwane w badaniach. Stąd wiele ograniczeń odczuwanych przez użytkowników można likwidować nie tylko poprzez usprawnianie systemu informacyjnego biblioteki, lecz również poprzez „doskonalenie” użytkowników. Przy czym rzecz nie dotyczy wyłącznie szkolenia klientów biblioteki w zakresie użytkowania informacji. Chodzi również o odpowiednie motywowanie do studiów, co jest zadaniem przekraczającym kompetencje bibliotekarzy i zależy w dużym stopniu od władz uczelni.

Konstruowanie narzędzi badawczych dla potrzeb analizy przyczynowo-skutkowej

Cechą charakterystyczną większości kwestionariuszy, konstruowanych dla potrzeb zbierania opinii użytkowników bibliotek, jest wyraźna asymetria między liczbą zmiennych zależnych a liczbą zmiennych niezależnych, na niekorzyść tych ostatnich. Zmienne niezależne to najczęściej pytania zawarte w metryczce ankiety, typu: płeć, wiek, częstość korzystania z usług czy status respondenta. To bardzo ogranicza możliwości analityczne zebranych danych. Wydaje się, że wskazane jest zwiększanie liczby zagadnień (cech) stosownie do potrzeb, które można traktować jako zmienne niezależne. W przypadku klientów bibliotek

akademickich taką funkcję mogą pełnić np. poziom motywacji do studiowania, poziom umiejętności w użytkowaniu informacji, predyspozycje do studiowania, poziom samooceny, itp. Oczywiście, należy przyjąć zastrzeżenie, że jedynie płeć czy wiek są zmiennymi w pełni niezależnymi względem pozostałych cech, tym niemniej nawet intuicyjnie można oszacować poziom asymetrii w relacjach proponowanych tu zagadnień (cech) ze zmiennymi zależnymi.

Rekomendacje i raporty z badań

Każde badania, których celem jest identyfikacja problemów, zakłócających funkcjonowanie biblioteki, powinny kończyć się raportem przygotowanym w takiej formie, żeby uwagi tam zawarte mogły służyć władzom biblioteki i uczelni jako informacja zarządcza. Bibliotekarze muszą się uczyć prawidłowo sporządzać raporty, a zarządzający muszą się uczyć z nich korzystać.

Różne koncepcje badania opinii klientów w bibliotekach akademickich

Badania potrzeb podejmowane były najwcześniej spośród wyżej wymienionych sposobów badań użytkowników bibliotek.

Z punktu widzenia analizy danych, interesującą propozycją było badanie potrzeb z wykorzystaniem programu „Libra”. Program był wykorzystywany w badaniach użytkowników przez brytyjskie biblioteki uniwersyteckie (Marcinek 1996 p. 31-51). Badania potrzeb, z pomocą tego programu, były prowadzone w ramach Projektu Tempus JEP 13242-98 „Doskonalenie zarządzania biblioteką jako element zarządzania przez jakość w uczelni wyższej” (Buzdygan, Różycka, Sobielga, & Tomczak, 2000) (Sobielga, 2001 p. 34-39). Pewną niedogodnością badania potrzeb w przekroju kilku bibliotek jest konieczność ich standaryzacji. We wspomnianych badaniach dokonano identyfikacji potrzeb w bibliotekach biorących udział w projekcie, drogą badań pilotażowych. W następnym etapie uzgodniono wspólny dla wszystkich bibliotek zestaw potrzeb, który poddano dalszej analizie. Program „Libra” generował m.in. hierarchię potrzeb w formie tzw. diagramów bipolarnych, z których można określić m.in. prawdopodobieństwo, z jakim dana potrzeba pojawi się w następnych badaniach na dotychczasowym lub podobnym miejscu w hierarchii potrzeb.

Metodologia opracowana w ramach projektu oraz program Libra był wykorzystany do badań potrzeb w innych bibliotekach akademickich.

W badaniach barier informacyjnych dużo uwagi poświęcono sposobom ich identyfikacji oraz klasyfikacji. Mniejsze znaczenie przywiązywano do wykorzystania barier jako narzędzi w analizie efektywności bibliotek akademickich. Dlatego wydaje się celowe zasygnalizowanie potrzeby prowadzenia badań nad efektywnością użytkowania informacji. Badania tego rodzaju były prowadzone

m.in. w Bibliotece Głównej Politechniki Świętokrzyskiej (BG PŚK) (Sobielga, 1998) oraz w Bibliotece Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (Świgoń, 2010).

W Bibliotece Głównej PŚK efektywność użytkowania informacji badano na trzech etapach:

- etap 1 – identyfikacja źródeł informacji;
- etap 2 – pozyskiwanie źródeł informacji;
- etap 3 – wykorzystywanie informacji.

Określono bariery (przeszkody) na każdym z etapów, między użytkownikiem a podmiotami odpowiedzialnymi za jakość świadczenia usług. Wykorzystane w badaniach narzędzia, niezbyt skomplikowany kwestionariusz do badań użytkowników, jak również stosunkowo prosta procedura operacjonalizacji zmiennych, pozwoliły na ilościową charakterystykę efektywności biblioteki.

Badania w PŚK pokazały, że efektywność na etapie identyfikacji źródeł informacji wynosi 0,66, na etapie pozyskiwania źródeł informacji 0,57, na etapie wykorzystywania źródeł informacji wynosi 0,67. Efektywność całego procesu – 0,26. To oznacza np., że na etapie identyfikacji źródeł informacji, że 100% potrzebnych źródeł, użytkownik pozyskuje 66%; pozostałe 34% „zatrzymała” bariera komunikacyjna. Na etapie pozyskiwania informacji z powodu przeszkód związanych z dostępnością, użytkownicy stracili 43% potrzebnych źródeł informacji (Sobielga, 1998.)

Prowadzenie w bibliotekach tego typu badań umożliwia identyfikację przeszkód, które występują na poszczególnych etapach użytkowania informacji, określenie strat informacyjnych, jakie ponosi użytkownik z tytułu występowania barier informacyjnych oraz ocenę efektywności całego procesu pozyskiwania i wykorzystania informacji przez użytkownika. Wyniki badań stanowią więc bardzo istotną informację zarządczą umożliwiającą poprawę efektywności procesu użytkowania informacji w bibliotekach.

Opracowanie kompleksowej metodologii przez Zespół ds. badania satysfakcji użytkowników bibliotek, działający w ramach projektu AFB, umożliwiło prowadzenie tych badań w sposób porównywalny w ramach poszczególnych typów bibliotek. Jest to standardowa procedura obejmująca wszystkie etapy, począwszy od doboru prób reprezentatywnych po jednolite narzędzia badawcze, agregację danych i metody ich analizy. Globalne oraz szczegółowe wskaźniki satysfakcji użytkowników stanowią centralne miary w proponowanej procedurze badania satysfakcji z tytułu korzystania z usług oferowanych przez bibliotekę. Wypracowany wskaźnik „Satysfakcja Użytkowników” z tytułu świadczonych usług, uzupełnia opracowane wcześniej przez zespół AFB wskaźniki funkcjonalności. Tworzy to metodologiczną podstawę do prowadzenia kompleksowych

badania efektywności bibliotek w całym kraju oraz gromadzenia wyników z tych badań jako zasobów informacji zarządczej.

Zakończenie

Następuje wyraźna zmiana jakościowa w badaniach użytkowników bibliotek. Jednym z istotnych czynników, który tę zmianę wywołał, jest współpraca bibliotek w ramach ogólnopolskiego projektu Analiza Funkcjonowania Bibliotek, który jest formą zintegrowanego działania bibliotekarzy różnych typów bibliotek. Konsekwencją wspólnego przedsięwzięcia jest wypracowanie i stosowanie w badaniach satysfakcji użytkowników jednolitych metod badań, tworzenie wspólnej bazy danych statystycznych i wskaźników, które mogą być wykorzystane w procesie zarządzania biblioteką. Jednak w dalszym ciągu wiele wniosków, z tego typu analiz, nie jest wykorzystywanych w procesie podejmowania decyzji. Dotyczy to szczególnie tych środowisk akademickich, które nie doceniają, nie potrafią, lub nie chcą korzystać z informacji pozyskanych z badań.

Przekonanie o potrzebie prowadzenia badań, sporządzania z nich raportów i wykorzystania wyników, jako informacji zarządczej w celu poprawy jakości usług świadczonych przez biblioteki, to kolejne zadanie stojące przed środowiskiem bibliotekarzy.

Bibliografia

- Downar-Zapolska, A., Jazdon, A. (1983). Badanie potrzeb informacyjnych pracowników naukowych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 2(43), 25-52.
- Kędzierska, E. (2014). Analiza danych uzyskanych z pilotażu sprawdzającego metody doboru próby badawczej do badań satysfakcji użytkowników bibliotek. Warszawa, rkps. przechowywany w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich.
- Marcinek, M. (1997). Analiza potrzeb użytkowników – podstawowy aspekt funkcjonowania biblioteki naukowej. In M. Górski (red.), *Perspektywy rozwoju bibliotek naukowych w Polsce* : Łopuszna 21-25 październik 1996 [materiały z warsztatów]. Kielce: BG PŚk.
- Skwarnicka, Z. (1980). Potrzeby użytkowników i służba informacyjna Biblioteki Jagiellońskiej. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 1(36), 95-108.
- Sobielga, J. (1998.). Problemy pomiaru efektywności użytkowania informacji w kształceniu akademickim. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 1(71), 39-47.
- Sobielga, J. (2000). Wpływ motywacji na preferencje oraz dostrzegane ograniczenia w procesie pozyskiwania informacji przez studentów. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, 2, 29-31.
- Sobielga, J. (2004). Zintegrowane podejście do analizy efektywności bibliotek akademickich. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, 3-4, 7-10.
- Sobielga, J. (2016). Badanie satysfakcji użytkowników usług bibliotecznych jako element analizy funkcjonalności bibliotek (na podstawie doświadczeń Biblioteki Politechniki Świętokrzyskiej). W: J. Dzieniakowska, M. Olczak-Kardas (red.), *Książka, biblioteka, informacja - między podziałami a wspólnotą* (s. 593-611). Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego.

Źródła internetowe

- Analiza Funkcjonowania Bibliotek wskaźniki efektywności i dane statystyczne. Pobrano 10 kwietnia 2018 z <http://afb.sbp.pl/strona-glowna>.
- Buzdygan, D., Różycka, M., Sobielga, J., Tomczak, E. (2000). Badanie potrzeb użytkowników w bibliotekach akademickich z wykorzystaniem programu „Libra”. *EBIB*. Materiały konferencyjne. Pobrano 12 kwietnia 2018 z <http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/atr/buzdygan.html>.
- Kędzierska, E., Zawałekiewicz, A. (2014). Jak przeprowadzić badania satysfakcji użytkowników bibliotek? Poradnik dla bibliotekarzy. Pobrano 12 kwietnia 2018 z <http://pliki.sbp.pl/afb/jak-przeprowadzic-badania-satysfakcji.pdf>.
- Świgoń, M. (2010). Bariery informacyjne. Wyniki badań ankietowych wśród pracowników i studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. *EBIB*, 1(110). Pobrano 16 kwietnia 2018 z <http://www.ebib.pl/2010/110/a.php?swigon>.

Notka biograficzna

Jolanta Sobielga, Biblioteka Politechniki Świętokrzyskiej

Pracuje w Bibliotece Politechniki Świętokrzyskiej na stanowisku starszego kustosza dyplomowanego. Pełni funkcję kierownika Oddziału Gromadzenia i Opracowania Zbiorów. Jej zainteresowania obejmują m.in. zagadnienia związane z użytkownikiem - jego potrzeby, bariery informacyjne, jakie napotyka w procesie użytkowania informacji, zadowolenie z usług bibliotecznych. Od 2013 r. uczestniczy w projekcie SBP Analiza Funkcjonowania Bibliotek. Jest autorem i współautorem publikacji, które ukazały się na łamach Zagadnień Informacji Naukowej, Przeglądu Bibliotecznego, Bibliotekarza i in. Odebrała staże naukowe w bibliotekach m.in. Anglii, Słowacji i na Litwie.

Danuta Kapinos, Biblioteka Politechniki Świętokrzyskiej

Starszy kustosz dyplomowany, Dyrektor Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej od 1991 r. Autorka kilkadziesiątu publikacji, organizatorka kilku konferencji krajowych i zagranicznych, wśród których do najważniejszych zalicza tę, która odbyła się w dn. 17-19.03.1997 roku: ogólnopolska konferencja dyrektorów bibliotek, na której powołano Konferencję Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych (KDBSW). Odebrała dziewięć staży zawodowych w największych bibliotekach naukowych Europy. Jest autorką i współautorką sześciu projektów o zasięgu krajowym i międzynarodowym.

Analiza badania jakościowego metodą wywiadu przeprowadzonego wśród czytelników Biblioteki Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu

Paweł Pioterek¹, Janina Przybysz²

Abstrakt

Artykuł zawiera wyniki badań jakościowych, uzyskane metodą indywidualnego wywiadu pogłębionego, przeprowadzonego w Bibliotece Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu.

Badanie miało na celu sprawdzenie, w jaki sposób można dostosować bieżące usługi biblioteczne do potrzeb czytelników, a także dostarczyć informacji o ich spojrzeniu na bibliotekę uczelnianą i relacji emocjonalnej z tą instytucją.

Autorzy starali się w wyczerpujący sposób przedstawić analizę wypowiedzi respondentów.

Słowa kluczowe:

badania jakościowe, wywiad, biblioteka uczelniana

The analysis of the qualitative research conducted with the interview method among the readers of the Library of the Higher School of Banking in Poznań

Abstract

The article contains the results of the qualitative research using the method of individual in-depth interviews.

Research was conducted in the Library of the Higher School of Banking in Poznań. The main aim of the research was to check whether current library services can be adapted to the needs of readers, as well as to provide information about their view of the university library and emotional relations with that institution.

The authors tried to provide an exhaustive analysis of the respondents' statements.

---

1 Paweł Pioterek, pawel.pioterek@wsb.poznan.pl, Biblioteka Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu

2 Janina Przybysz, janina.prybysz@wsb.poznan.pl, Biblioteka Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu

---

Keywords:

qualitative research, interview, university library

Teoria i metodologia

Zmiany zachodzące w otoczeniu współczesnych bibliotek oraz wymagania odbiorców narzucają konieczność szybkiego reagowania i nadążania z ofertą usługową. Jakość usług najlepiej można ocenić, poznając indywidualne i subiektywne opinie klientów. Bibliotekarze na podstawie tych opinii mogą dokonywać ogólnej oceny biblioteki, która pozwoli na analizę jej mocnych i słabych stron. Ocena i zapewnienie satysfakcji czytelnika, w długim okresie, to podstawowe elementy zarządzania jakością w bibliotekach. Wyniki przeprowadzonych badań mogą posłużyć do podniesienia jakości usług oferowanych przez bibliotekę oraz wspomóc pracę nad przystosowaniem biblioteki do rzeczywistych potrzeb użytkowników. Dzięki wykorzystaniu jakościowego podejścia do osób badanych, możliwe jest zarejestrowanie ich subiektywnych odczuć, doświadczeń i potrzeb oraz ich zróżnicowanie.

W latach 2008-2010 w Bibliotece Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu przeprowadzono badania ankietowe, których celem była ocena wykorzystania aktualnej oferty usługowej biblioteki oraz rozpoznanie potrzeb czytelników w zakresie wprowadzenia nowych usług. W 2018 roku postanowiono dokonać kolejnego badania jakościowego użytkowników Biblioteki, tym razem metodą wywiadu. Metoda wywiadu umożliwia spojrzenie na bibliotekę oczami najczęściej korzystających z niej czytelników – i jednocześnie jej najważniejszych „klientów”, czyli studentów.

Wywiad jest, we współczesnej bibliotece, najprostszą i najbardziej uniwersalną metodą pozyskiwania różnorodnych informacji dotyczących użytkownika. „Główną funkcją i sensem istnienia każdej biblioteki [...] jest zaspokajanie oraz rozbudzanie potrzeb czytelniczych i informacyjnych w danym środowisku. Z punktu widzenia współczesnych teorii marketingowych, podstawą działania każdej biblioteki powinny być badania profilów klientów. [...] Dzięki temu biblioteka może uzyskać potrzebne dane, aby rozwinąć formy i umiejętności odpowiednie dla pracy w danym środowisku” (Zybert, 2000, p. 42). Współczesna biblioteka nie może więc ograniczać się do biernego oczekiwania na zapytania użytkowników, ale musi przygotować się do zaspokajania potrzeb użytkowników potencjalnych. Jest to trudne zadanie i duże wyzwanie, wymaga bowiem opracowania pytań i ułożenia scenariusza wywiadu, a następnie znalezienia odpowiedniego czasu i miejsca na skuteczne jego przeprowadzenie.

Niezależnie od rodzaju i charakteru wywiadu warunkiem podstawowym jego powodzenia jest nawiązanie kontaktu z rozmówcą. Odpowiedzialność

za to ponosi prowadzący. On powinien zadbać o to, aby płaszczyzna porozumienia dotyczyła zarówno sfery intelektualnej, jak i emocjonalnej. Prowadzący, poprzez trafne rozpoznanie emocji i uczuć doświadczanych przez respondenta, adekwatne reagowanie na te stany, powinien dbać o atmosferę rozmowy, sprawić, że rozmówca poczuje się pewnie i bezpiecznie. Jest to podstawowy warunek udanego, czyli skutecznego, wywiadu. Aby rozmówca poczuł się pewnie, prowadzący musi rozproszyć jego obawy o to np.: jak i w jakim celu zostaną wykorzystane uzyskane od niego informacje, czy jest wystarczająco kompetentny, czy jego wypowiedzi nie ośmieszą go w oczach zapoznających się z wywiadem, itp.

Drugim niezbędnym elementem tworzącym odpowiedni klimat wywiadu jest wywołanie u respondenta sympatii (pozytywnego nastawienia) do prowadzącego i treści wywiadu. Rozmówca powinien być w równym stopniu, co prowadzący, zainteresowany wywiadem, odczuwać swego rodzaju satysfakcję, że on sam, jak i udzielone przez niego informacje, mogą być przydatne.

Przygotowanie wywiadu również wymaga czasu. Prowadzący musi wiedzieć, jakie kwestie chce poruszyć w wywiadzie i – w zależności od jego charakteru (bezpośredni lub kwestionariuszowy) – sporządzić listę ogólnie zarysowanych tematów albo listę konkretnych pytań. Przygotowując wywiad, należy też wcześniej wybrać odpowiednie miejsce do rozmowy. Trudno bowiem rozmawiać swobodnie i szczerze w pomieszczeniu ogólnym, wśród gwaru, w obecności innych interesantów. Nawiązanie dobrego kontaktu z rozmówcą, czyli stworzenie klimatu bezpieczeństwa i zaufania, uzyskanie akceptacji dla wywiadu i prowadzącego, gotowość respondenta do udzielania rzetelnych i wyczerpujących odpowiedzi oraz podtrzymywanie więzi intelektualnej czy emocjonalnej pomiędzy rozmówcami – to podstawowe zasady prowadzenia wywiadu.

Panowanie nad czasem trwania wywiadu jest kolejnym zadaniem stojącym przed prowadzącym. Jak już wspomniano wcześniej, o to, by wywiad nie zawierał zbyt wielu pytań i nie poruszał zbyt wielu kwestii, należy zadbać jeszcze w okresie przygotowań. Nie oznacza to, że nie należy niczego zmieniać w stosunku do wcześniej przygotowanej listy. Wręcz przeciwnie – prowadzący musi kontrolować przebieg rozmowy oraz zwracać uwagę na jej dynamikę.

Najtrudniejszym zadaniem dla prowadzącego może być podtrzymywanie zaangażowania rozmówcy w trakcie wywiadu (Przastek-Samokowa, 2004).

W przypadku autorów niniejszej pracy, badanie, w formie wywiadu, diagnozowało takie kwestie, jak: ocena usług bibliotecznych i satysfakcji użytkowników, a także pierwsze wspomnienia związane z bibliotekami. Szczegółowe pytania wywiadu dotyczyły takich zagadnień, jak:

- skojarzeń z Biblioteką,
- oceny usług w Bibliotece,
- oceny (całościowej) Biblioteki.

Wytyczone przez autorów cele badawcze pozwoliły na opracowanie scenariusza wywiadu (patrz zał. 1.), dzięki któremu można było podczas badania skupić się na odpowiedziach studenta i ewentualnych pytaniach pogłębiających. Autorzy zastosowali również krótkie wprowadzenie respondenta w sytuację wywiadu, czyli briefing. W trakcie briefingu studenci otrzymywali informację o celu wywiadu, nagrywaniu rozmowy. Padało także pytanie o ewentualne niejasności. Starano się także stosować debriefing – czyli krótkie podsumowanie na końcu wywiadu, zadawano pytania, czy respondent chciałby coś dodać bądź coś powiedzieć od siebie. Zawarte w formularzu pytania traktowano raczej jako wytyczne, w razie potrzeby dodawano nowe lub pomijano istniejące (Jerzyk-Wojtecka, Goszczyńska, 2015).

Autorzy badania nie uniknęli pewnych błędów. W trakcie pierwszych wywiadów zdarzało się uzupełnianie wiedzy respondentów o bibliotece. Innym błędem było brak trzymania się scenariusza wywiadu, co prowadziło do pojawiania się tematów i wątków pobocznych. Utrudniało to sprawne poruszanie się pomiędzy poszczególnymi blokami tematycznymi czy zachowanie ciągłości rozmowy.

Grupa badawcza

Badanie było prowadzone w dniach od 12 do 30 stycznia 2018 r. wśród 15 studentów następujących kierunków: Prawo, Zarządzanie, Bezpieczeństwo wewnętrzne, Turystyka i Rekreacja, Finanse i Rachunkowość, Logistyka, Administracja. Każdy z wywiadów trwał od 10 do 20 minut, w zależności od wypowiedzi respondentów. Zbadano 15 osób (5 kobiet i 10 mężczyzn), z których pięcioro brało udział w badaniu anonimowo, czworo to obywatele Ukrainy, a jedna to osoba niepełnosprawna.

Głównym zamysłem było nakreślenie dość szerokiego i pogłębionego obrazu Biblioteki, widzianego oczami studentów urodzonych po 1991 roku. Na badanie zaproszono, w związku z tym, studentów, którzy często przychodzili do Biblioteki WSB i wypożyczali pozycje z różnych zbiorów, znajdujących się w bibliotece, ze świadomością, że może to zaburzyć obiektywizm zebranych wyników (ze względu na brak losowości). W trakcie wywiadów zachęcano respondentów do krytycznego spojrzenia na usługi i zasoby Biblioteki WSB. Zadbano również o to, by w badaniu wzięli udział studenci obcokrajowcy (z Ukrainy), którzy są nie tylko aktywnymi czytelnikami, ale także pracownikami Biblioteki WSB. Studenci mieli do wyboru wypowiedzi anonimowe bądź mogli podać swoje dane, co dawało im możliwość podpisania się pod swoją opinią.

Skojarzenia z Biblioteką

Autorzy rozpoczęli wywiady od otwartego pytania o skojarzenia z biblioteką, wspomnienia z dzieciństwa i emocje im towarzyszące. Pytanie to miało trzy funkcje – przywołanie wspomnień z dzieciństwa, rozluźnienie atmosfery oraz budowanie zaufania do przeprowadzających wywiad. Równocześnie dostarczało informacji dotyczących emocji związanych z korzystaniem z bibliotek i ewentualnych lęków – problemów zakorzenionych w pierwszych kontaktach z takimi instytucjami.

Zamierzano w ten sposób lepiej poznać znaczenie słowa biblioteka, dowiedzieć się, jaki obraz miejsca jest w nim ukryty. Pierwszą podstawową konotacją słowa „biblioteka” są książki. Jest to właściwie jej cecha definicyjna, wciąż trudno jest wyobrazić sobie bibliotekę bez książek. Ta konotacja pociąga za sobą szereg powiązanych skojarzeń, takich jak: „ogromna ilość książek, wielkie regały”, „kolorowe okładki”, „zachwył, że jest dużo książek w jednym miejscu”, „interesujące spotkanie z ogromną ilością książek”. W wypowiedziach studentów uderza zdecydowanie pozytywne nastawienie do biblioteki. Na pytanie o skojarzenia często można było usłyszeć: pozytywne, dobre, przyjemne, sympatyczne. W podobnym tonie respondenci mówili o tym, że biblioteka jest przyjazna, miła, zachęcająca, z dobrą atmosferą, przytulna, ciepła.

Poprzez książki biblioteka kojarzy im się mocno ze szkołą. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów okazało się, że większość badanych pierwszy kontakt z biblioteką miało w szkole podstawowej. Pojawiła się jedna wypowiedź dotycząca wspomnień z przedszkola: „był tam regalik z kolorowymi książkami, które można było przeglądać, a w czasie leżakowania Pani czytała książki... bardzo to lubiłem”³. W przypadku kilku osób związki z bibliotekami można określić jako rodzinne: „babcia przyprowadzała mnie do biblioteki, gdy miałam 5-6 lat”⁴, „czytałem fantastykę, tak jak mój ojciec”⁵, „w rodzinie dużo się czyta i bibliotekarze nas znają”⁶.

Jedna z badanych osób, określiła związki z biblioteką jako bardzo bliskie, gdyż była nawet łącznikiem między klasą a biblioteką. W tejże szkole bibliotekarka organizowała w czasie przerw „spotkania z książką”, podczas których czytała uczniom książki, za co zbierali pieczątki w kształcie sówek, a kto zebrał ich największą ilość, otrzymywał raz na miesiąc nagrodę z biblioteki. Wśród badanych były osoby, które brały udział w konkursach czytelniczych organizowanych przez bibliotekę. Pierwszy dotyczył wiedzy o Harrym Potterze, a drugi o Eugeniuszu Onieginie. Jeśli chodzi o rodzaj literatury, czytanej w okresie szkolnym przez badanych, to tylko połowa wymieniła lektury, natomiast

3 Wywiad z Kamilem Preislerem z 14 stycznia 2018 r.

4 Wywiad z Darią Ishchenko z 17 stycznia 2018 r.

5 Wywiad z Aleksandrem Velevykiem z 24 stycznia 2018 r.

6 Wywiad z Kamilem Preislerem z 14 stycznia 2018 r.

pozostali: fantastykę, komiksy, książki młodzieżowe, bajki, kryminały, a nawet literaturę marynistyczną.

Prawie wszyscy badani studenci mieli pozytywne wspomnienia, więc można przypuszczać, że późniejsze kontakty z bibliotekami pozbawione były barier i lęków związanych z korzystaniem z (nieznanym) nowym miejscem, a ich nastawienie do biblioteki staje się ukierunkowane na lektury związane ze studiami. Można sądzić, że wczesne kontakty z biblioteką i książką miały wpływ na wybory edukacyjne badanej grupy, ale ten daleko idący wniosek należałoby poprzeć dalszymi badaniami.

Warto podkreślić znaczenie rodziny w rozbudzaniu postaw czytelniczych dzieci. Dom rodzinny ma najsilniejszy wpływ na rozwój zainteresowań czytelniczych, ponieważ to właśnie w domu rodzinnym ma miejsce pierwszy kontakt dziecka z książką (Ptaśnik-Cholewa & Kromka, 2015). Już sam fakt obecności książki w domu stwarza atmosferę wychowawczą, sprzyjającą czytaniu, a gromadzenie książek własnych jest jednym z przejawów ukształtowania zainteresowań czytelniczych. W pierwszych klasach szkoły podstawowej dziecko uczy się trudnej sztuki czytania i wtedy rozpoczyna się jego samodzielna przygoda z książką. Samo może wybrać lektury w bibliotece szkolnej lub publicznej. Rodzice i dziadkowie powinni jak najczęściej towarzyszyć dziecku w czasie wizyt w bibliotece, ponieważ wspólne wybieranie i wypożyczanie książek jest wspólnym sposobem na zaszczepienie w młodych ludziach nawyków czytelniczych.

Ocena usług w bibliotece

Większość respondentów była zadowolona z godzin otwarcia biblioteki, uznając je za dogodnie dla osób pracujących. Podkreślano również idealne dopasowanie godzin otwarcia do planu zajęć studentów. Warto w tym miejscu wspomnieć, iż Biblioteka WSB jest otwarta od poniedziałku do piątku w godzinach 8:00-18:00, w sobotę do 19:00, a w niedzielę do 17:00.

Na podstawie analizy wypowiedzi okazało się, że większość studentów nie zna strony www Biblioteki WSB i nie wie nawet o jej istnieniu, a więc nie zna oferty szkoleniowej biblioteki.

Prawie wszyscy badani studenci korzystają z katalogu poprzez Extranet, nie wiedząc, że katalog znajduje się również na stronie www. Pojawiły się głosy, „że byłoby dobrze gdyby z katalogu w extranecie był odsyłacz do strony biblioteki”⁷. Dzięki temu studenci mogliby się dowiedzieć o usługach oferowanych przez bibliotekę, sezonowych zmianach godzin otwarcia i aktualnościach. Ogólnie respondenci ocenili katalog jako łatwy w obsłudze. Jednakże z obserwacji

---

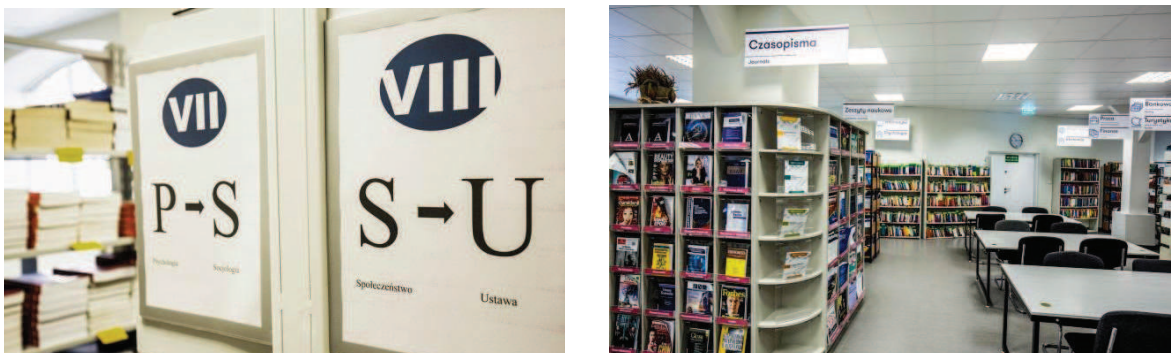
7 Wywiad z Kamilem Preislerem z 14 stycznia 2018 r.

bibliotekarzy wynika, że często studenci nie uświadamiają sobie wielu możliwości i funkcji katalogu, takich jakich: sygnatura (miejsce książki na półce), propozycja zakupu książki, rezerwacja książki, przedłużenie terminu zwrotu.

To, co najbardziej zdumiało autorów wywiadów, to generalna niechęć studentów do czytania książek i czasopism elektronicznych. Jako przyczynę podają: brak przyzwyczajenia do czytania z ekranu, „nie lubię książek elektronicznych”⁸ oraz nieznamość baz elektronicznych Biblioteki WSB. Tylko pojedyncze osoby wykazały się wiedzą o bazach, ale wynikało to z tego, iż uczestniczyły w szkoleniach z szukania źródeł informacji do napisania pracy dyplomowej.

Szkolenie biblioteczne, które jest udostępniane na platformie modle, przez prawie wszystkich badanych studentów zostało ocenione dobrze – „szkolenie wystarczające, test łatwy”⁹. Większość podkreśliła, że jeśli test zrobi się dokładnie, to wówczas nie ma problemu z katalogiem czy szukaniem książek na półce – „jeśli ktoś solidnie zrobi szkolenie, może się wszystkiego nauczyć”¹⁰. Problemy mieli jedynie studenci z Ukrainy, które wynikały z trudności językowych, zwłaszcza przy rozwiązaniu końcowego testu.

Niepokojący jest fakt, że przeważająca część studentów nie zna oferty szkoleniowej biblioteki. Wynika to z braku wiedzy o istnieniu strony www biblioteki, na której taka informacja się znajduje. Tylko respondenci, którzy uczestniczyli w seminariach dyplomowych prowadzonych częściowo przez bibliotekarzy, mieli możliwość zapoznać się z ofertą szkoleniową.

Rys. 1. Tablice informacyjne

Źródło: Fot. Oskar Smoliński, 10.11.2017.

8 Wywiad z Antoniną Kuśnierek z 27 stycznia 2018 r.

9 Wywiad z Łukaszem z 17 stycznia 2018 r.

10 Wywiad z Kamilem Preislerem z 14 stycznia 2018 r.

Autorzy zapytali także studentów o warunki lokalowe: czytelność oznakowania, sale do grupowej nauki, komputery i ogólną atmosferę. Bardzo pozytywnie zostały ocenione tablice informujące o działach oraz o tytułach podręczników: „tablice przejrzyste, przydają się”¹¹, „dobre oznakowanie, wszystko można znaleźć”¹².

Respondenci wyrazili zadowolenie z istnienia pomieszczeń do grupowej nauki, natomiast krytycznie oceniają ich funkcjonalność, gdyż wolna przestrzeń między ścianą a sufitem powoduje hałas w całej Bibliotece: „brak szyb i przez to hałas”¹³, „pokoje nie spełniają zadania”¹⁴, „sale do głośnej nauki są źle zbudowane”¹⁵.

Rys. 2. Sale do grupowej nauki

Źródło: Fot. Oskar Smoliński, 10.11.2017.

Uwagi krytyczne dotyczyły komputerów, które w ocenie studentów często są zepsute, co powoduje, że nie są dostępne, zwłaszcza w weekendy, gdy jest duża liczba oczekujących. Kolejnym problemem jest to, że znajdują się za blisko regałów z podręcznikami, co uniemożliwia dotarcie do nich: „mało miejsca przy komputerach, ciasno”¹⁶, „za mało komputerów, a jeden jest ciągle nieczynny”¹⁷.

---

11 Wywiad z Michałem z 22 stycznia 2018 r.

12 Wywiad z Mikołajem Kuflem z 25 stycznia 2018 r.

13 Wywiad anonimowy z 29 stycznia 2018 r.

14 Ibidem.

15 Wywiad z Darią Ishchenko z 17 stycznia 2018 r.

16 Wywiad z Oliwią Majewska z 12 stycznia 2018 r.

17 Wywiad z Kamilem Preislerem z 14 stycznia 2018 r.

Rys. 3. Komputery w Czytelnii

Źródło: Fot. Paweł Pioterek, 15.04.2018.

Studenci narzekali na bałagan panujący na półkach, co utrudnia znalezienie poszukiwanej książki – „lekki bałagan, źle odłożone książki w działach”¹⁸. W Bibliotece WSB jest wolny dostęp do zbiorów i czytelnicy często sami odkładają książki na półki, mimo iż jest informacja, żeby tego nie robić. W związku z tym studenci często muszą prosić bibliotekarzy o pomoc w znalezieniu książki.

Mimo krytycznych uwag, dotyczących wyposażenia biblioteki, większość respondentów oceniła ogólną atmosferę jako sprzyjającą nauce: „korzystałam z biblioteki UE w Poznaniu, ale lepsza jest Biblioteka WSB (ładniejsza, lepsza atmosfera, łatwiejszy dostęp do informacji)”¹⁹. Jedna ze studentek zauważyła, że do Biblioteki WSB „przychodzą studenci z innych bibliotek ze względu na atmosferę i łatwą dostępność do budynku i zbiorów”²⁰.

O przyjaznej atmosferze biblioteki przesądza profesjonalizm i życzliwa czytelnikom postawa pracowników biblioteki. Zostali oni ocenieni przez respondentów jako personel kompetentny, życzliwy, dyspozycyjny i pomocny: „praca bibliotekarzy wydaje się trudna, a bibliotekarze są dobrze do niej przygotowani, pracują z pasją”²¹, „personel ma dużą wiedzę, zawsze odpowiada na wszystkie pytania”²². Jedyne uwagi krytyczne co do personelu dotyczyły braku możliwości odróżnienia

18 Wywiad z Antoniną Kuśnierek z 27 stycznia 2018 r.

19 Ibidem.

20 Wywiad z Oskarem Nowakiem z 23 stycznia 2018 r.

21 Wywiad z Kamilem Preislerem z 14 stycznia 2018 r.

22 Ibidem.

studentów pracujących w bibliotece od studentów korzystających z biblioteki. Jako rozwiązanie tego problemu zaproponowano wprowadzenie identyfikatorów.

Wnioski

Na podstawie przeprowadzonych wywiadów można stwierdzić, że Biblioteka WSB w Poznaniu spełnia oczekiwania grupy badanych studentów i na tle poznańskich bibliotek wyróżnia się pozytywnie: „pokazuję bibliotekę kolegom z innych uczelni i wszyscy chwalili za przejrzystość”²³. Jednakże biorąc pod uwagę wypowiedzi krytyczne respondentów należy zaproponować wprowadzenie pewnych zmian w celu poprawy funkcjonowania biblioteki.

Grupa badanych została wybrana pod kątem różnorodności kierunków studiów, płci, narodowości, a także włączono osobę niepełnosprawną. Zdecydowana większość respondentów nawyki czytelnicze, skłonność do odwiedzania bibliotek, a także pozytywne kontakty z bibliotekami wyniosła z domu rodzinnego, którego członkowie dbali o dobre relacje z książką i biblioteką.

Jednym z głównych problemów, jakie wykazało badanie, była niewiedza studentów o szkoleniach z szukania źródeł oraz tworzenia bibliografii i przypisów, mimo iż taka informacja znajduje się na stronie internetowej biblioteki. Wobec tego zaproponowano przekazanie informacji o szkoleniach do wszystkich studentów i wykładowców za pomocą extranetu. Wynika z tego poważniejszy problem, dotyczący tego, że respondenci nie znają strony www biblioteki, a przez to nie wiedzą o aktualnościach oraz innych usługach oferowanych przez bibliotekę. Ponieważ studenci korzystają z katalogu tylko przez extranet pojawiła się propozycja podłączenia do katalogu w extranecie strony www biblioteki, żeby czytelnicy w ten sposób dowiedzieli się o jej funkcjonalnościach.

W trakcie wywiadów respondenci wykazywali się dużymi brakami w wiedzy dotyczącymi funkcjonowania biblioteki. Uniemożliwia to im sprawne posługiwanie się biblioteką i jej zasobami. Zdaniem wielu studentów więcej wysiłku należałoby włożyć w działania promocyjne i informacyjne poprzez plakaty, ulotki czy social media. W związku z tym pojawia się problem wynikający z tego, iż biblioteka nie posiada nawet konta na Facebooku, a korzysta jedynie z ogólnego konta uczelnianego.

Inne zaproponowane przez studentów zmiany, takie jak np. identyfikatory dla pracowników czy też zwiększenie liczby podręczników, czy niektórych tytułów czasopism, z pewnością zostaną wprowadzone.

Są jednak problemy, z którymi w obecnej sytuacji lokalowej trudno jest sobie poradzić. Dotyczą one braku miejsca między regałami a komputerami. Natomiast

---

23 Wywiad z Kamilem Preislerem z 14 stycznia 2018 r.

dzięki uwagom zgłoszonym w wywiadach, związanym z brakiem wyciszenia w salach do nauki, zostały już podjęte próby wyeliminowania tego problemu.

W ocenie końcowej studenci ocenili swoją bibliotekę bardzo pozytywnie i wypowiadali się na jej temat bardzo ciepło. Studenci oceniają wysoko kompetencje personelu biblioteki, godziny otwarcia, wolny dostęp oraz atmosferę panującą w bibliotece.

Autorzy badania mają nadzieję, że zaproponowane zmiany zostaną wprowadzone, gdyż w tym celu podjęli próbę poznania opinii studentów metodą wywiadu. Opisane narzędzie badawcze oraz procedura postępowania może posłużyć jako punkt wyjścia do badań w innych bibliotekach.

Załącznik nr 1

Formularz wywiadu

Uzyskane dane z wywiadu zostaną wykorzystane w pracy naukowej i opublikowane.

Skojarzenia z biblioteką

1. Twoje pierwsze wspomnienie związane z biblioteką i emocje temu towarzyszące?
2. Jakie masz dzisiaj skojarzenia z biblioteką? Czy lubisz korzystać z bibliotek?
3. W jakim celu zazwyczaj odwiedzasz biblioteki?

Ocena usług w Bibliotece Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu

4. Co sądzisz o usługach w Bibliotece WSB w Poznaniu? Czy chętnie z nich korzystasz? (np.: wolny dostęp, wypożyczanie książek, godziny otwarcia.)
5. Czy korzystasz ze zbiorów elektronicznych oferowanych przez Bibliotekę WSB w Poznaniu? Jakie są twoje doświadczenia związane z korzystaniem z nich?
6. Czy korzystasz z witryny internetowej biblioteki?
7. Jak oceniasz warunki lokalowe? (czytelność oznakowania, sale do grupowej nauki, komputery).

Ocena Biblioteki WSB w Poznaniu

8. Jak oceniasz Bibliotekę WSB w Poznaniu (plusy i minusy)? Czy wolisz korzystać z innych bibliotek?
9. Czy odpowiada Ci kultura obsługi bibliotekarzy (życzliwość, dyspozycyjność, kompetencje)?
10. Czy korzystasz z oferty szkoleniowej biblioteki?

11. Czy mógłbyś się zastanowić i powiedzieć, co zmieniłbyś w Bibliotece WSB w Poznaniu?

Pytania pogłębiające

Możesz powiedzieć coś więcej na ten temat?

Przychodzą ci do głowy jakieś inne przykłady?

Bibliografia

Zybert, E. B. (red.). (2000). *Biblioteka w otoczeniu społecznym*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
Ptaśnik-Cholewa, K., Kromka, M. (2015). Rola rodziców w rozbudzaniu postaw czytelniczych dziecka w kontekście czasu wolnego. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce: kwartalnik dla nauczycieli*, 1, 73-94.

Źródła internetowe

Jerzyk-Wojtecka, J., Goszczyńska, A., Student w bibliotece – potrzeby, odczucia, opinie. Analiza badania jakościowego techniką wywiadu przeprowadzonego w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego. Pobrano 26 czerwca 2018, z https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/4514/1/18_Jerzyk-Wojtecka_Goszczyńska.pdf

Przastek-Samokowa, M., *Rozmowa na temat, czyli wywiad jako narzędzie komunikacji z użytkownikiem*. Pobrano 26 czerwca 2018, z <http://www.bbc.uw.edu.pl/Content/41/11.pdf>

Notka biograficzna

Paweł Pioterek

Pracownik Biblioteki Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu na stanowisku kustosz dyplomowany. Jego praktyka koncentruje się wokół zagadnień psychologii zarządzania i marketingu bibliotecznego. Autor kilkudziesięciu artykułów i 3 skryptów: „Budowanie efektywnego zespołu w bibliotece”, „Plan marketingowy dla biblioteki fachowej” oraz „Technika pisanie prac dyplomowych”. Prowadzi badania dotyczące satysfakcji użytkowników bibliotek oraz bibliotekarstwa w Hiszpanii. Jego doświadczenie obejmuje także szkolenia z zakresu budowania efektywnego zespołu, ról zespołowych oraz rozwiązywania konfliktów.

Aktywnie działa w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich, pełniąc funkcję sekretarza Okręgu Wielkopolskiego. Laureat wielu nagród, m.in. Nagrody Głównej A. Wojtkowskiego dla najlepszego bibliotekarza Wielkopolski.

Janina Przybysz

Absolwentka Bibliotekoznawstwa i Informatyki UAM w Poznaniu oraz Podyplomowych Studiów Marketingu w Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu. Zatrudniona na stanowisku kustosa dyplomowanego w bibliotece akademickiej, zajmuje się gromadzeniem. Autorka kilkunastu artykułów i publikacji z zakresu marketingu bibliotecznego. W 2003 roku uzyskała tytuł bibliotekarza dyplomowanego. Laureatka nagrody głównej im. A. Wojtkowskiego Województwa Wielkopolskiego za wybitne zasługi w zawodzie bibliotekarskim. Inicjator ogólnopolskich konferencji bibliotek wyższych szkół niepublicznych w Polsce.

Procesowo-sieciowe ujęcie funkcjonowania biblioteki akademickiej

Anna Ujwary-Gil¹

Abstrakt

Obszarem badań jest spojrzenie na funkcjonowanie biblioteki akademickiej przez pryzmat jej procesów biznesowych i analizy sieci organizacyjnej. W oparciu o wywiad i ankietę badawczą przeprowadzone w jednej z największych bibliotek akademickich w Polsce, zidentyfikowano procesy biznesowe, jako podstawowy obszar analiz wykorzystywany również w rozpoznaniu sieci społecznej oraz organizacyjnej biblioteki. Dokonano identyfikacji i analizy sieci informacji, sieci wiedzy, sieci zadań oraz sieci zasobów.

Spojrzenie z perspektywy procesowo-sieciowej, to spojrzenie z perspektywy dynamicznych sieci relacji, powiązań i interakcji, które determinują efektywność funkcjonowania każdej organizacji.

Słowa kluczowe:

biblioteka, procesy biznesowe, analiza sieci organizacyjnej, sieć wiedzy, sieć informacji, sieć zasobów

---

A process-and-network approach to the functioning of an academic library

Abstract

The research area of this paper is to look at the functioning of an academic library through the prism of its business processes and the organizational network analysis. Based on the interview and the survey, business processes were identified as the primary area of analysis also used in the diagnosis of the social and organizational network of the library. Identification and analysis of information networks, knowledge networks, task networks and resource networks were carried out.

The process and network approach is a look from the perspective of dynamic networks of relations, connections and interactions that determine the efficiency of each organization's functioning.

---

¹ prof. nadzw. dr hab. Anna Ujwary-Gil, ujwary@inepan.waw.pl, Instytut Nauk Ekonomicznych PAN, Zakład Polityki Gospodarczej, Warszawa

Keywords:

library, business processes, organizational network analysis, knowledge network, information network, resource network

Wprowadzenie i kontekst teoretyczny

Procesowo-sieciowe ujęcie funkcjonowania biblioteki, to stosunkowo nowe spojrzenie, które pozwala na ocenę efektywności wykorzystania zasobów biblioteki, ich przepływów oraz sieci relacji. Biblioteka jawi się tutaj jako organizacja, którą się zarządza i której procesy biznesowe wpływają na ogólne jej funkcjonowanie w otoczeniu. Rozpoznanie procesów biznesowych stanowi ważny punkt odniesienia dla identyfikacji wiedzy, zadań i zasobów, które są przedmiotem analizy sieci organizacyjnej opartej na sieci społecznej. Analiza sieci społecznych jest jednym z najbardziej wyeksponowanych obszarów eksploracji w różnych, nierzadko rozproszonych dziedzinach, takich jak: transfer technologii (Zaffar, Kumar, & Zhao, 2014), działalność badawcza (Ryan, Emond, & Lamontagne, 2014; Zhai, Yan, Shibchurn, & Song, 2014), kooperacja intra i inter-organizacyjna (Allen, James, & Gamlen, 2007; Cantner & Graf, 2006), systemy zdrowotne (Sweeney i in., 2013) oraz wiele innych.

W kontekście bibliotecznym, analiza sieciowa wykorzystana była przez Męgnigbeto (2011) do badania struktury i wykorzystania sieci. Koncentrował się on na centrach, prestiżu i podgrupach, aby zidentyfikować kluczowe podmioty potrzebne do efektywnego współdzielenia informacji w sieci. W innych badaniach, z obszaru bibliotekoznawstwa i informatyki, Dubnjakovic (2016) wykorzystywała zaawansowane modelowanie stochastyczne, szczególnie modele grafów losowych, które oferują wgląd w generatywne właściwości sieci, poprzez jednoczesne uwzględnienie parametrów strukturalnych i atrybutów, w analizie oraz współzależny charakter danych sieciowych.

W niniejszych rozważaniach istotne miejsce zajmują procesy biznesowe, w ramach których możliwa jest analiza, jak tworzona jest wartość w organizacji oraz jakie są towarzyszące im obszary wiedzy, zadań (działań), zasobów niezbędnych do realizacji zidentyfikowanych procesów biznesowych (zob. Potoczek, 2018). Ponieważ procesy biznesowe odzwierciedlają oddziaływanie ludzi, zasobów, wiedzy i informacji między sobą, stają się one głównym punktem odniesienia w analizie sieci organizacyjnej.

Analiza sieci organizacyjnej w niniejszych badaniach ma charakter meta-sieci, co oznacza, że składa się ona nie tylko z aktorów ludzkich, ale również zasobów, zadań, wiedzy, które mogą stanowić węzły (wierzchołki) sieci (więcej na ten temat zob. Ujwary-Gil, 2017). Opiera się ona na miernikach pomiaru sieci i jej właściwości. Tym samym analizę sieci organizacyjnej stanowić będzie

opisowa oraz empiryczno-badawcza metoda mapowania, pomiaru związków między ludźmi w organizacji, a zasobami, wiedzą wykorzystywanymi do realizacji zadań (wykonywania pracy). Jest to obiecujące podejście do analizy złożonych interakcji występujących między wyżej wymienionymi elementami sieci (organizacji). Tutaj, biblioteka postrzegana jest przez pryzmat sieci i powiązań.

Celem badań jest spojrzenie na bibliotekę przez pryzmat sieci relacji i powiązań między węzłami (aktorami) sieci. Ponadto, zbadanie efektywności wykorzystania zasobów z perspektywy złożoności całej sieci oraz poszczególnych aktorów (pracowników). Wykorzystano szereg wskaźników na poziomie całej biblioteki oraz pojedynczego pracownika (nazywanego węzłem lub aktorem ludzkim), takich jak: gęstość sieci relacji, centralizacja sieci, redundancja, stopień centralności, obciążenia rzeczywistego i potencjalnego zasobami, kongruencja potrzeb, marnowania zasobów organizacji oraz przez poszczególnych aktorów sieci składające się na ogólną efektywność funkcjonowania biblioteki.

Podejście i metody badawcze

W badaniu wykorzystano podejście sieciowe do analizy funkcjonowania biblioteki akademickiej oparte na procesach biznesowych i analizy sieci organizacyjnej. Dokonano identyfikacji analizy sieci informacji, sieci wiedzy, sieci zadań i sieci zasobów oraz efektywności ich wykorzystania.

Podstawowe pytania badawcze są następujące:

- Jak identyfikować procesy biznesowe i odpowiadające im elementy składowe w wybranej do badań bibliotece akademickiej?
- Jakie sieci społeczno-techniczne występują w bibliotece oraz jak je identyfikować i analizować?
- Które węzły organizacyjne (aktorzy, wiedza, zasoby, zadania) zajmują prominentną pozycję w sieci i jak mogą one oddziaływać na funkcjonowanie biblioteki?

Tak sformułowanym pytaniom badawczym towarzyszą mierniki sieciowe, które prezentuje tabela (Tab. 1.).

Tabela 1. Mierniki sieciowe wykorzystane w pomiarze efektywności biblioteki²

Poziom całej sieci	
Gęstość sieci (AA, AK, AR, AT, KT, RT)	$Du = \frac{\text{suma}(M)}{n(n-1)/2} \quad Db = \frac{\text{suma}(M)}{m \cdot n}$
Centralizacja sieci (AA)	$CD^N = \frac{\sum_{i=1}^n (\bar{d} - d_i)}{n-2}$
Redundancja wiedzy (AK), zasobów (AR), zadań (AT)	$ReK \in [0, (A - 1) * K]$ $ReR \in [0, (A - 1) * R]$ $ReT \in [0, (A - 1) * T]$
Poziom węzłów	
Stopień centralności aktora (A), wiedzy (K), zasobów (R), zadań (T)	$CD^n = \text{węzeł } i = \frac{1}{2(n-1)} \sum_{i=1}^n \sum_{\substack{j=1 \\ i \neq j}}^n X(i, j)$
Centralność pośrednicząca (AA)	$C^b = \sum \frac{C_{u,i} * C_{i,v}}{C_{u,v}}$ dla (u, v) , gdzie $D_{u,v} = D_{u,i} + D_{i,v}$
Obciążenie pracą (AK, AR, AT, KT, RT), wiedzą (AK, AT, KT) i zasobami (AR, AT, RT)	$K^{load} = [AK * KT * AT'](i, j) / \text{suma}(KT)$ $R^{load} = [AR * RT * AT'](i, j) / \text{suma}(RT)$ Rzeczywiste obciążenie pracą (W^{load}) oblicza się przy użyciu K^{load} z siecią AK zastępowaną połączoną siecią [AK, AR], a KT zastępowaną łączeniem [KT, RT].
Kongruencja potrzeb oraz marnowania wiedzy i zasobów (AK, AR, AT, KT, RT)	$CK^{needs} = \text{aktor } i = \text{suma}(NK(i, :) .* \sim AK(i, :)) / \text{suma}(NK(i, :))$ $CR^{needs} = \text{aktor } i = \text{suma}(NR(i, :) .* \sim AR(i, :)) / \text{suma}(NR(i, :))$ $CK^{waste} = \text{aktor } i = \text{suma}(\sim NK(i, :) .* AK(i, :)) / \text{suma}(NK(i, :))$ $CR^{waste} = \text{aktor } i = \text{suma}(\sim NR(i, :) .* AR(i, :)) / \text{suma}(NR(i, :))$

Źródło: Opracowanie na podstawie Bonacich (1972); Carley (2002; Carley & Yuqing (2001); Freeman (1978); Hirschman (1945); Jiang, Carley, & Eberlein (2012); Wasserman & Faust (1994).

Zastosowanie mierników sieciowych nie byłoby możliwe, gdyby nie budowa jedno i dwumodalnych macierzy, która nastąpiła w oparciu o wywiad częściowo ustrukturyzowany oraz ankietę badawczą, których pytania zawarto w Tabeli 2.

² Ze względu na limit miejsca dla tego artykułu, nie omówiono każdego z tych mierników. Pełna i szczegółowa prezentacja znajduje się w Ujwary-Gil (2017, p. 123-137).

Tabela 2. Pytania do wywiadu i ankiety

Wywiad	Ankieta
<ul style="list-style-type: none"> • Jakie są podstawowe procesy biznesowe Państwa organizacji? • Jakie są kluczowe obszary wiedzy niezbędne w realizacji danego procesu? (co musimy wiedzieć, aby skutecznie realizować proces biznesowy?) • Jakie zadania (działania) muszą zostać podjęte, aby skutecznie realizować proces biznesowy? • Jakie zasoby materialne i niematerialne są wykorzystywane w danym procesie biznesowym? 	<p>Informacje (A)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jak często przekazujesz tej osobie informacje ściśle związane z wykonywaną pracą w bibliotece? (AA) <p>Wiedza (K)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystuję wiedzę z tego zakresu w swojej pracy. (AK) <p>Zasoby (R)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystuję ten zasób w swojej pracy. (AR) <p>Zadania (T)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wykonuję to zadanie w swojej pracy. (AT) <p>Wiedza – zasoby (KR); wiedza – zadania (KT)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Czy ta wiedza jest niezbędna do realizacji tego zadania? (KR) • Czy ten zasób jest niezbędny do realizacji tego zadania? (KT)

Źródło: Opracowanie własne (szerzej w Ujwary-Gil, 2017).

W badaniu przeprowadzonym w jednej z największych bibliotek akademickich w Polsce, wzięło udział w sumie 82 pracowników biblioteki (N=82) z 89 przewidzianych do badań, co stanowi, w sumie 93% badanych³. Dobór próby, zgodnie z założeniami badań sieciowych⁴, był celowy i obejmował całą bibliotekę. Zastosowano wywiad i ankietę badawczą, które zawierały łącznie 10 pytań (Tabela 2.). Pytania do ankiety opracowano z wykorzystaniem pięciostopniowej skali Likerta, którą w dalszym kroku poddano dychotomizacji. Wzięto pod uwagę silne relacje (4 i 5), przyporządkowując im wartość 1. Odpowiedzi na skali 1-3 opatrzone wartością 0 symbolizującą brak relacji⁵.

Prezentacja wyników i analiza

W oparciu o pytania wywiadu, w tabeli (Tab. 3.) wymieniono główne procesy biznesowe biblioteki, do których należą: zapewnienie dostępu do zasobów bibliotecznych, dokumentowanie dorobku, informowanie o zbiorach, udział w kształceniu, przechowywanie i ochrona zasobów, współpraca z uczelnią oraz z innymi bibliotekami. Tak zdefiniowanym procesom biznesowym przyporządkowano wymaganą wiedzę i umiejętności, zadania, aktywności oraz narzędzia i zasoby niezbędne do ich realizacji.

3 Bardzo ważne w tego rodzaju badaniach sieciowych jest, aby uczestnictwo respondentów było pełne. W tym przypadku osoby, które nie brały udziału, pozostają na urloпах lub czasowej nieobecności w miejscu zatrudnienia. Proces gromadzenia danych i opracowywania wyników miał miejsce w okresie kwiecień-grudzień 2015 roku.

4 Szerzej na temat zasadności celowego doboru próby w badaniach z wykorzystaniem analizy sieci społecznej można znaleźć m.in. u Borgatti, Everett, & Johnson (2013).

5 Dychotomizacja (sprowadzenie macierzy do postaci binarnej 0 i 1, gdzie 1 oznacza relację, 0 oznacza brak relacji), były już przedmiotem postępowania badawczego. Szczegółowe uzasadnienie tych działań można znaleźć u Merrill, Bakken, Rockoff, Gebbie, & Carley (2007) oraz Merrill i in. (2008).

Tabela 3. Procesy biznesowe biblioteki i odpowiadające im obszary wiedzy, zadań i zasobów

Procesy biznesowe	Wiedza/ /umiejętności (K)	Zadania/ /aktywności (T)	Narzędzia/ /zasoby (R)
Zapewnienie dostępu do zasobów bibliotecznych	Bibliologia	Gromadzenie zbiorów	Zintegrowany System Biblioteczny
	Informatologia	Ewidencja zbiorów	Aleph
	Marketing	Opracowanie zbiorów	Oracle
	Umiejętności negocjacyjne	Informowanie o zbiorach	Środki finansowe na zakup zbiorów
	Organizacja pracy BG	Udostępnianie zbiorów	Pomieszczenia (czytelnia)
	Zarządzanie zasobami	Przechowywanie	Serwer
Dokumentowanie dorobku	Umiejętności informatyczne		Terminale
			Komputery osobiste
			Skanery kodów
	Bibliologia	Organizacja pracy redaktorów	Omega-Psir
	Organizacja pracy BG	Bieżąca aktualizacja i korekta danych wspólnych	Zotero
	Zarządzanie zasobami	Prowadzenie szkoleń	Excel
	Sporządzanie raportów i sprawozdań	Word	
	Edukacja dorosłych (szkolenia)	Prowadzenie strony domowej	Urządzenia biurowe (fax, drukarki, skanery, itp.)
		Szkolenia	PowerPoint
		Analiza cytowań	Projektory
			Sale dydaktyczne
			Laboratorium komputerowe

Informowanie o zbiorach	Bibliologia	Stworzenie strony domowej	Excel
	Informatologia	Tworzenie wykazów nabytków	Binfo
	Podstawy informatyki (tworzenie i obsługa strony domowej)	Tworzenie systemu informacji wizualnej	Aleph
	Organizacja pracy BG	Opracowanie materiałów promocyjnych	Pliki html
	Zarządzanie zasobami	Testowanie dostępu i samych baz danych	ProShow
	Informowanie o działaniach promocyjnych BG	Informowanie o zbiorach	DLibra
	Umiejętności graficzne	Odpowiedź na kwerendy	Oprogramowanie dla biblioteki cyfrowej
	Praca z czytelnikiem	Zapewnienie zdalnego dostępu do zbiorów elektronicznych	Program Han
		Tworzenie wersji elektronicznej dokumentu	Java
		Tworzenie bibliografii pełnotekstowej	Sprzęt komputerowy
	Opracowywanie wystaw planszowych	Ulotki	
		Materiały informacyjne	
Udział w kształceniu	Bibliologia	Tworzenie w ramach KRK ogólnego programu kształcenia w zakresie edukacji informacyjnej	Power Point
	Informatologia	Indywidualizacja programu do potrzeb Wydziałów	Moodle
	Pedagogika (andragogika)	Prowadzenie zajęć	Strona domowa
	Umiejętności informatyczne	Szkolenia e-learningowe	Pliki html
	Umiejętności graficzne	Szkolenia z metodologii badań	Projektory
	Prezentacje PowerPoint		Salę dydaktyczne
	Prezentacje filmowe		Komputery, laptopy
	Umiejętności cytowania		Laboratorium komputerowe
		ReWorks	

	Historia książki	Ochrona zbiorów	Pomieszczenia magazynowe
	Bibliologia	Przechowywanie zbiorów	Magazyny z otwartym dostępem do zbiorów
Przechowywanie i ochrona zasobów	Logistyka (przemieszczanie zbiorów)	Archiwizowanie zasobów elektronicznych	Wydzielone magazyny dla zbiorów szczególnie cennych
	Konserwowanie zbiorów	Przemieszczanie zbiorów	Serwery dla danych archiwizowanych
		Podstawowe zabiegi konserwatorskie	DLibra
		Selekcja zbiorów	Samochód dostawczy Wózki magazynowe Czytniki kodów Skanery do książek
	Bibliologia	Prowadzenie spraw kadrowych	SAP
	Informatologia	Ewidencja finansowo-księgową	USOS
	Naukoznawstwo	Ewidencja środków trwałych i ruchomych	Poczta elektroniczna
Współpraca z uczelnią	Księgowość i administracja	Obsługa poczty elektronicznej	System finansowo-księgowy
		Administrowanie siecią LAN	System ewidencji środków trwałych
		Koordinacja procesów gromadzenia w jednostce SBI	ZSB
		Prowadzenie Centrum Katalogowania Zbiorów Bibliotek PW	HAN
		Centralne gromadzenie źródeł elektronicznych	Statut
		Współpraca w zakresie zapewnienia dostępu do zbiorów	
		Szkolenia w zakresie obsługi ZSB	
	Sprawozdawczość z funkcjonowania całego systemu		

	Bibliologia	Współkatalogowanie w katalogu Nukat	Virtua
	Informatologia	Tworzenie centralnego katalogu materiałów konferencyjnych Symponet	Aleph
	Podstawowe umiejętności informatyczne	Tworzenie BazTech i BazTol	Yadda
		Współtworzenie kartoteki haseł wzorcowych dla haseł formalnych KHW	Excel
		Wprowadzenie opisów do bazy Nukat	Sprzęt komputerowy
		Kopiowanie haseł do programu Aleph	Sieć (łącze internetowe)
		Weryfikacja indeksów	
Współpraca z innymi bibliotekami		Administrowanie bazą (tworzenie back up'ów)	
		Katalogowanie własnych materiałów konferencyjnych w bazie Symponet	
		Import danych przesłanych z bibliotek współpracujących (nowe opisy, dopisy do istniejących)	
		BazTech i BazTol – opisy bibliograficzne z artykułami z czasopism z zakresu nauk ścisłych i technicznych	
		Wprowadzenie streszczeń i słów kluczowych	
		Linkowanie do stron domowych tytułów czasopism	
		Wyszukiwanie i rejestrowanie stron domowych z zakresu nauk ścisłych i technicznych	

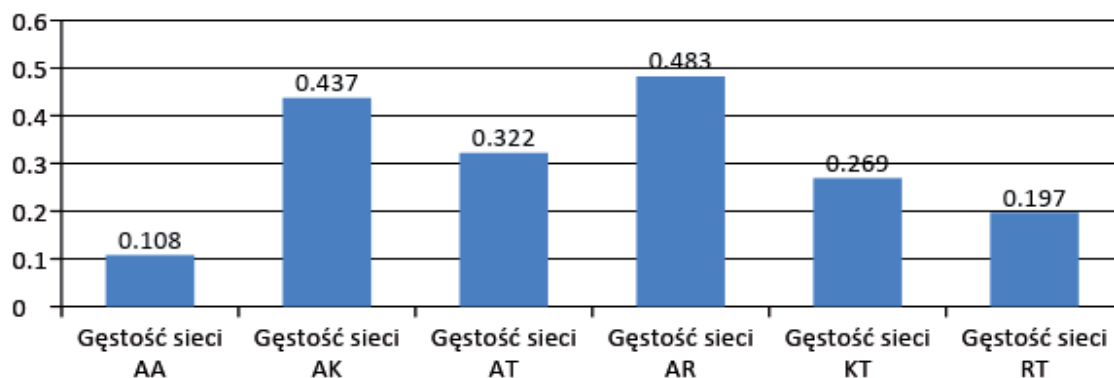
Źródło: Opracowano na podstawie przeprowadzonego wywiadu.

Następnie, w oparciu o wymienione w tabeli (Tab. 3.) elementy: wiedzy/umiejętności (K), zadań/aktywności (T) oraz zasobów/narzędzi (R), stworzono dwuwymiarowe macierze za pomocą pytań ankietowych, które wykorzystano do prezentacji struktury sieci i pozycji jej węzłów.

Podstawowym miernikiem jest gęstość sieci, która obrazuje stopień usieciowienia relacji w bibliotece (Rys. 1.). Określa ona stosunek liczby istniejących związków (relacji) w sieci do liczby wszystkich potencjalnych relacji (Prell, 2012).

Gęstość odzwierciedla stopień współzależności i spójności występujących między węzłami organizacji (aktorami, wiedzą, zasobami, zadaniami). Najwyższą gęstość osiąga sieć AR (0,483) oraz sieć AK (0,437). Stanowi to odpowiednio 48% i 44% relacji w danej sieci do ogółu możliwych. Kolejno 32% i 27% relacji zawiera sieć AT (0,322) oraz KT (0,269). Na poziomie ok. 20% gęstości sieci jest RT. Relatywnie, najniższą wartość usieciowienia relacji w wysokości ok. 10% dotyczy sieci AA.

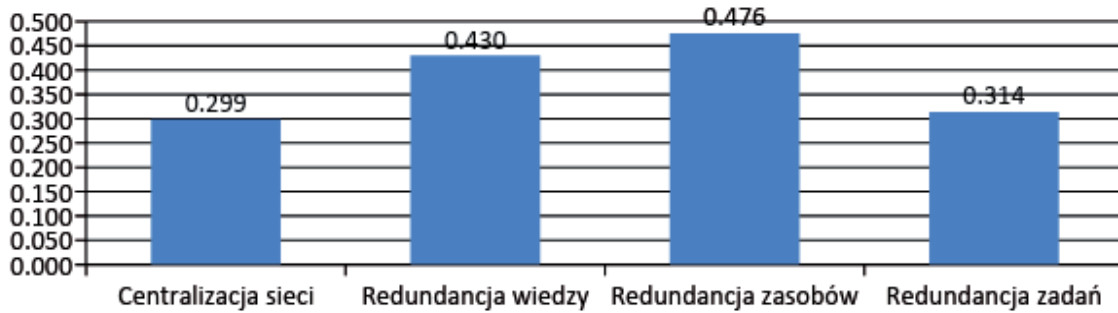
Legenda: AA – aktor/aktor; AK – aktor/wiedza; AT – aktor/zadanie; AR – aktor/zasób; KT – wiedza/zadanie; RT – zasób/zadanie

Rys. 1. Gęstość sieci relacji biblioteki

Źródło: Obliczenia własne.

Rysunek (Rys. 2.) obrazuje poziom centralizacji sieci i redundancji wiedzy, zasobów, zadań. Całkowita centralizacja sieci (AA) jest na poziomie 0,299, czyli 30%. Może określać nierówności komunikacyjne i jej rozproszenie. Gdyby wszyscy pracownicy byli połączeni z centralnym (głównym) węzłem, wówczas wynik musiałby się równać 1. Wynik oscylujący wokół 0,5 oznacza centralizację sieci. W tych badaniach poziom jest niższy, co może oznaczać, że pełna centralizacja sieci AA obrazującej relacje między pracownikami w przekazywaniu informacji nie występuje.

Redundancja określa dystrybucję wiedzy i zasobów. Przy czym wskazuje również procent aktorów mających dostęp do tych samych zasobów, zadań, czy wykorzystujących tę samą wiedzę. Redundancja wiedzy, zasobów i zadań jest stosunkowo na średnim poziomie (waha się między 31% a 48%). Wciąż jednak oznacza to, że wielu aktorów ma tę samą wiedzę, wykonuje te same zadania czy wykorzystuje te same zasoby. Poziom specjalizacji może być wyższy niż rzeczywiście jest to potrzebne do wykonywania zadań.

Rys. 2. Centralizacja sieci oraz redundancja wiedzy, zadań i zasobów

Źródło: Obliczenia własne.

Na poziomie poszczególnych węzłów, aktorów sieci (A) w tabeli (Tab. 4.), znalazły się wskaźniki określające najbardziej wyposażonych w wiedzę, zasoby oraz realizację zadań aktorów. Dla każdego węzła, np. osoby, wiedzy, zasobów, zadań, połączenia wychodzące oznaczają połączenia danego węzła do innych węzłów. W przypadku sieci: wykorzystanie wiedzy (AK), wykorzystanie zasobów (AR) oraz wykonywanie zadań (AT) liczba powiązań wychodzących, jakie miałby dany aktor, oznacza liczbę wiedzy, zasobów lub zadań do niego powiązanych. Osoby lub organizacje, które są bogate w wiedzę (zasoby lub zadania), mają więcej wiedzy eksperckiej (zasobów, zadań) lub związane są z kilkoma rodzajami wiedzy (zasobów, zadań), niż są inni. Rzędowa centralność wiedzy plasuje aktora A55 jako osobę wyposażoną w prawie każdy rodzaj wiedzy (z 24 dostępnych), kolejne miejsca pod względem wiedzy i jej wykorzystania zajmują aktorzy: A36, A10, A30, A79. Kolejno z liczbą 18 i 17 wykorzystanej wiedzy to aktorzy A34, A37, A32, A61, A70. Nieco inaczej wygląda ranking aktorów wykorzystujących zasoby, tu najlepszy wynik uzyskała osoba A79, która w swojej pracy zawodowej wykorzystuje każdy rodzaj dostępnych zasobów (26). Wskaźnik rządowej centralności zadań wskazuje na aktorów A06, A36, A61 jako osób najbardziej obciążonych wykonywaniem zadań. Wykonują oni ok. 20 (ponad 60%) zadań z ogólnej ich sumy 31. W tej grupie pierwsze dwa miejsca zajmują odpowiednio aktorzy: A55, A36 (wyposażeni w wiedzę), kolejno A79, A42 (wyposażeni w zasoby) oraz A06 i A36 (wyposażeni w zasoby).

Tabela 4. Wskaźniki centralności dla poszczególnych pracowników biblioteki oraz obciążenie pracą, wiedzą i zasobami

Wskaźnik Ranga	Centralność wiedzy/aktora			Centralność zasobów/aktora			Centralność zadań/aktora		
	Aktor	Wynik	K	Aktor	Wynik	R	Aktor	Wynik	T
1.	A55	0.917	22	A79	1	26	A06	0.677	21
2.	A36	0.875	21	A42	0.846	22	A36	0.645	20
3.	A10	0.833	20	A23	0.808	21	A61	0.613	19
4.	A30	0.792	19	A75	0.769	20	A32	0.581	18
5.	A79	0.792	19	A30	0.731	19	A42	0.516	16
6.	A34	0.750	18	A63	0.731	19	A31	0.484	15
7.	A37	0.750	18	A70	0.731	19	A40	0.484	15
8.	A32	0.708	17	A07	0.692	18	A47	0.484	15
9.	A61	0.708	17	A34	0.692	18	A49	0.484	15
10.	A70	0.708	17	A35	0.692	18	A75	0.484	15
	Min: 0 Max: 0.917	M: 0.437 SD: 0.220		Min: 0 Max: 1	M: 0.483 SD: 0.184		Min: 0 Max: 0.677	M: 0.323 SD: 0.140	
Wskaźnik Ranga	Obciążenie pracą		Obciążenie wiedzą		Obciążenie zasobami				
	Aktor	Wynik	Aktor	Wynik	Aktor	Wynik			
1.	A36	0.610	A36	0.640	A06	0.572			
2.	A06	0.552	A06	0.535	A36	0.572			
3.	A61	0.524	A61	0.515	A32	0.566			
4.	A32	0.493	A55	0.460	A61	0.535			
5.	A79	0.443	A79	0.460	A75	0.478			
6.	A42	0.426	A32	0.435	A70	0.434			
7.	A70	0.421	A42	0.425	A42	0.428			
8.	A75	0.421	A30	0.410	A79	0.421			
9.	A55	0.409	A70	0.410	A35	0.415			
10.	A63	0.387	A63	0.390	A49	0.409			
	Min: 0 Max: 0.610	M: 0.239 SD: 0.135	Min: 0 Max: 0.640	M: 0.227 SD: 0.142	Min: 0 Max: 0.572	M: 0.254 SD: 0.135			

Źródło: obliczenia własne.

Rzeczywiste obciążenie pracą oznacza tutaj wiedzę i zasoby, jakie aktor wykorzystuje do wykonywania zadań, do których owa wiedza oraz zasoby zostały przeznaczone. Osoby z wysokim wskaźnikiem, wykonują bardziej złożone zadania i mają zasoby, wiedzę, doświadczenie, aby realizować te zadania. Zadania są bardziej skomplikowane, jeśli wymagają więcej wiedzy i/lub zasobów. Natomiast obciążenie wiedzą i zasobami określa wiedzę oraz zasoby, które wykorzystuje

aktor do realizacji zadań. Z tabeli (Tab. 4.) wynika, że najbardziej obciążonymi osobami zarówno pod względem wykonywanej pracy, jak i wykorzystywanej wiedzy i zasobów są aktorzy A06 i A36. Kolejne miejsca zajmują aktorzy A61 i A32. Z tej czteroosobowej grupy najbardziej prominentnych pracowników, trzy osoby zajmują stanowiska kierownicze, pozostała osoba to bibliotekarz.

W tabeli (Tab. 5.) znajdują się wyniki związane z efektywnością wykorzystania wiedzy, zasobów w wykonywaniu zadań w bibliotece.

Tabela 5. Kongruencja potrzeb i marnowania wiedzy oraz zasobów

Wskaźnik Ranga	Kongruencja potrzeb wiedzy aktora		Kongruencja marnowania wiedzy aktora		Kongruencja potrzeb zasobów aktora		Kongruencja marnowania zasobów aktora	
	Aktor	Wynik	Aktor	Wynik	Aktor	Wynik	Aktor	Wynik
1.	A80	1.000	A22	0.667	A82	0.759	A22	0.500
2.	A58	0.931	A58	0.500	A62	0.733	A50	0.500
3.	A81	0.824	A44	0.333	A81	0.722	A74	0.467
4.	A62	0.800	A74	0.222	A58	0.704	A56	0.455
5.	A82	0.742	A67	0.214	A25	0.500	A09	0.400
6.	A41	0.741	A79	0.211	A77	0.500	A62	0.333
7.	A44	0.723	A27	0.200	A10	0.492	A72	0.333
8.	A53	0.688	A17	0.188	A71	0.463	A76	0.333
9.	A50	0.625	A03	0.167	A45	0.452	A30	0.316
10.	A38	0.597	A07	0.167	A14	0.448	A24	0.308
	Min: 0	M: 0.348 Max: 1 SD: 0.221	Min: 0	M: 0.061 Max: 0.667SD: 0.110	Min: 0	M: 0.252 Max: 0.759SD: 0.163	Min: 0	M: 0.177 Max: 0.500SD: 0.112

Źródło: Obliczenia własne

Kongruencja oznacza brakującą danemu aktorowi wiedzę i zasoby oraz wiedzę i zasoby niewykorzystywane. Aktor A80 nie posiada żadnej wiedzy i jego zapotrzebowanie na wiedzę jest całkowite z punktu widzenia realizacji zadań. Aktor A58 wykorzystuje w swojej pracy tylko wiedzę K08 oraz K21, ale jego zapotrzebowanie jest o wiele większe z punktu widzenia realizowanych przez niego zadań. Aktorzy: A58, A81, A62 również oznaczają się wysokim wskaźnikiem potrzeb w zakresie wiedzy, której dane osoby w ok. 80% nie posiadają. Z kolei kongruencja marnowania wiedzy oznacza tutaj wiedzę posiadaną przez danego aktora, ale zbędną z punktu widzenia realizowanych zadań. Aktorzy A22 i A53 mają stosunkowo wysoki wskaźnik wiedzy zbędnej z punktu widzenia realizowanych

przez nich zadań (odpowiednio: 67% i 50%). W przypadku zasobów, aktor A82 nie wykorzystuje 76% zasobów, które powinien, z punktu widzenia realizowanych przez niego zadań. Podobnie w przypadku aktorów A62, A81 i A58 (ok. 70%). Poziom marnowania zasobów jest stosunkowo niższy, niż przy kongruencji marnowanej wiedzy. Wciąż jednak dla aktorów A22 i A20 wynosi 50%, dla pozostałych osób z pierwszej dziesiątki wynosi w przedziale 47-30%.

Podsumowanie i wnioski

Badanie wskazało zestaw pytań, które pozwoliły zidentyfikować procesy biznesowe biblioteki oraz ich elementy składowe, jak wiedza, zadania i zasoby wykorzystywane w danym procesie. Stały się one kanwą dla budowy jedno i dwuwymiarowych macierzy. Macierze te wykorzystywane są następnie w miernikach sieciowych, które wymieniono w tabeli 1. W konsekwencji, zidentyfikowano 7 podstawowych procesów biznesowych i odpowiadających im: 24 – K; 26 – R; 31 – T.

W bibliotece występują m.in. sieć informacji (AA), która jest siecią jedno-modalną określającą relacje między pracownikami w przekazywaniu informacji (komunikowaniu się). Ponadto sieć wiedzy, która określa wykorzystanie danej wiedzy przez pracowników (AK); sieć zadań, która określa wykonywanie danego zadania przez pracownika (AT) oraz sieć zasobów, która określa wykorzystanie danego zasobu przez pracownika (AR). Budowa macierzy dwumodalnych nastąpiła w oparciu o pytania zawarte w ankiecie (Tab. 2.). Analiza wymienionych sieci ma miejsce w oparciu o mierniki sieciowe na poziomie całej sieci (np. gęstość sieci, redundancja sieci, czy centralizacja sieci).

Aby określić, które węzły zajmują prominentną pozycję w sieci, zwykle wykorzystuje się miary centralności. Na ich podstawie określono, kto w organizacji jest najbardziej centralną i wpływową osobą, pod względem liczby wszystkich możliwych interakcji w danej sieci, może pełnić rolę lidera zmian, wprowadzać innowacje, aktywizować innych do współpracy, przepływu informacji czy wiedzy oraz wielu innych działań związanych m.in. z alokacją zasobów i wiedzy. Nie znaczy to, iż powinniśmy swoją uwagę koncentrować tylko na prominentnych węzłach sieci. Peryferyjne węzły, zajmujące obrzeża sieci lub z niskimi wartościami mierników centralności, mogą stanowić źródło dodatkowej wiedzy specjalistycznej, a ich potencjał nie jest w pełni wykorzystywany przez organizację. Stawia to pod znakiem zapytania, czy wiedza i zasoby są optymalnie wykorzystywane przez organizację i jej pracowników.

Obciążenie pracą, wiedzą czy zasobami może być bardzo skuteczne w identyfikowaniu pracowników, którym zostały powierzone zadania źle do nich dopasowane pod względem posiadanej wiedzy i dostępu do zasobów. Rzędowe centralności, wymienione w tabeli 4., pozwoliły zidentyfikować osoby, które

wykorzystują najwięcej wiedzy, zasobów oraz realizują najwięcej zadań. Połowa pracowników wykorzystuje więcej niż połowę zdefiniowanej wiedzy i zasobów, kluczowych z punktu widzenia realizacji zadań. Stąd ważny jest wskaźnik kongruencji, który pozwolił ocenić potrzeby w zakresie wiedzy i zasobów oraz poziom wiedzy i zasobów niewykorzystanych.

W przypadku aktora A36 jego rzeczywiste obciążenie pracą, wiedzą i zasobami jest na poziomie, odpowiednio: 61%, 64% i 57%. Wykorzystuje on 87% wiedzy i ma dostęp do 69% zasobów, które wykorzystuje do realizacji 64% zadań. Jednocześnie poziom kongruencji potrzeb w zakresie wiedzy i zasobów jest na poziomie: 3% i 16%, a poziom niewykorzystania wiedzy i zasobów na poziomie: 0% i 11%. Co może oznaczać, że aktor A36 charakteryzuje się bardzo wysokim dopasowaniem wiedzy i zasobów do realizowanych przez niego zadań. Dysponuje on pełną wiedzą, a poziom niewykorzystanej wiedzy i zasobów jest na akceptowalnym poziomie. Są osoby, których wskaźnik potrzeb w zakresie wiedzy i zasobów jest wysoki, co oznacza, że wykorzystują oni mniej wiedzy i zasobów niż powinni. Szczegółowa analiza, każdego pracownika, pozwoliłaby zarządzającym sprawdzić, czy pracownicy posiadają adekwatną wiedzę, mają dostęp do zasobów z punktu widzenia efektywnego realizowania przez nich zadań.

Struktury poszczególnych sieci okazały się mniej lub bardziej gęste w zależności od rodzaju relacji (przepływów) i wielkości sieci. Im bardziej gęsta sieć, tym więcej relacji można zidentyfikować w danej sieci. Optymalna gęstość (czy rozproszenie sieci) dla organizacji publicznej, działającej w sektorze szkolnictwa wyższego nie jest jednak znana. Konieczne jest przeprowadzenie szerszych badań, aby można było formułować tutaj jednoznaczne wnioski. W artykule wskazano mierniki, na podstawie których można było określić prominentne węzły sieci, które mogą wpływać na funkcjonowanie pozostałych. Wpływ ten warunkowany jest bezpośrednimi relacjami, które dany węzeł otrzymuje (liczba wychodzących i przychodzących wskazań). Rola takich węzłów w sieci może przybierać różnorodną formę, od aktywizującej po blokującą przepływy informacji, wiedzy, zadań czy zasobów. Konieczna jest zatem bardziej wnikliwa analiza poszczególnych węzłów i ich roli w danej sieci. Prominentna wiedza, zasoby, zadania związane są głównie z procesem biznesowym dotyczącym zapewniania dostępu do zasobów bibliotecznych.

Bibliografia

- Bonacich, P. (1972). Factoring and weighting approaches to status scores and clique identification. *Journal of Mathematical Sociology*, 2(1), 113–120.
- Borgatti, S. P., Everett, M. G., Johnson, J. C. (2013). *Analyzing Social Networks*. SAGE Publications.
- Cantner, U., Graf, H. (2006). The network of innovators in Jena: An application of social network analysis. *Research Policy*, 35(4), 463–480.

- Carley, K. M. (2002). Summary of Key Network Measures for Characterizing Organizational Architectures. Computational Analysis of Social and Organizational Systems Working Paper.
- Carley, K. M., Yuqing, R. (2001). Tradeoffs Between Performance and Adaptability for C3I Architectures. Command and Control Research and Technology Symposium, Annapolis, Maryland.
- Hirschman, A. O. (1945). *National power and the structure of foreign trade*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Potoczek, N. (2018). *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi w Organizacji Zorientowanej Procesowo*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Prell, C. (2012). *Social Network Analysis: History, Theory and Methodology*. SAGE.
- Ujwary-Gil, A. (2017). *Audyt Zasobów Niematerialnych z Wykorzystaniem Analizy Sieci Organizacyjnej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wasserman, S., Faust, K. (1994). *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge University Press.

Źródła internetowe

- Allen, J., James, A. D., Gamlen, P. (2007). Formal versus informal knowledge networks in R&D: a case study using social network analysis. *R&D Management*, 37(3), 179–196. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9310.2007.00468.x>
- Dubnjakovic, A. (2016). An evaluation of exponential random graph modeling and its use in library and information science studies. *Library & Information Science Research*, 38(3), 259–264. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2016.08.005>
- Freeman, L. C. (1978). Centrality in social networks conceptual clarification. *Social Networks*, 1(3), 215–239. [https://doi.org/10.1016/0378-8733\(78\)90021-7](https://doi.org/10.1016/0378-8733(78)90021-7)
- Jiang, L., Carley, K. M., Eberlein, A. (2012). Assessing team performance from a socio-technical congruence perspective (p. 160–169). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICSSP.2012.6225961>
- Męgnigbeto, E. (2011). Structure of the social network of Beninese library and information professionals. *The International Information & Library Review*, 43(4), 184–191. <https://doi.org/10.1016/j.iilr.2011.10.004>
- Merrill, J., Bakken, S., Rockoff, M., Gebbie, K., Carley, K. M. (2007). Description of a method to support public health information management: organizational network analysis. *Journal of Biomedical Informatics*, 40(4), 422–428. <https://doi.org/10.1016/j.jbi.2006.09.004>
- Merrill, J., Caldwell, M., Rockoff, M. L., Gebbie, K., Carley, K. M., Bakken, S. (2008). Findings from an Organizational Network Analysis to Support Local Public Health Management. *Journal of Urban Health : Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 85(4), 572–584. <https://doi.org/10.1007/s11524-008-9277-8>
- Ryan, D., Emond, M., Lamontagne, M.-E. (2014). Social network analysis as a metric for the development of an interdisciplinary, inter-organizational research team. *Journal of Interprofessional Care*, 28(1), 28–33. <https://doi.org/10.3109/13561820.2013.823385>
- Sweeney, P. M., Bjerke, E. F., Guclu, H., Keane, C. R., Galvan, J., Gleason, S. M., Potter, M. A. (2013). Social Network Analysis: A Novel Approach to Legal Research on Emergency Public Health Systems. *Journal of public health management and practice : JPHMP*, 19(6), E38–E40. <https://doi.org/10.1097/PHH.0b013e31829fc013>
- Zaffar, M. A., Kumar, R. L., Zhao, K. (2014). Impact of Interorganizational Relationships on Technology Diffusion: An Agent-Based Simulation Modeling Approach. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 61(1), 68–79. <https://doi.org/10.1109/TEM.2013.2259495>
- Zhai, L., Yan, X., Shibchurn, J., Song, X. (2014). Evolutionary analysis of international collaboration network of Chinese scholars in management research. *Scientometrics*, 98(2), 1435–1454. <https://doi.org/10.1007/s11192-013-1040-6>

Notka biograficzna

prof. nadzw. dr hab. Anna Ujwary-Gil

Doktor habilitowany nauk ekonomicznych w zakresie zarządzania Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Od 2018 roku Profesor Instytutu Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk. Stypendystka Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji w Norwegii. Od 2011 roku założycielka i Redaktor Naczelna międzynarodowego czasopisma naukowego Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation (JEMI). W 2010 roku jej książka, zatytułowana „Kapitał intelektualny a wartość rynkowa przedsiębiorstwa”, wydana w CH. Beck w Warszawie, otrzymała prestiżową nagrodę naukową Polskiej Akademii Nauk. Kierownik projektu, w ramach Narodowego Centrum Nauki SONATA oraz badacz (experienced researcher) 7. Ramowego Programu UE w międzynarodowym projekcie Marie Curie Industry-Academia Partnerships and Pathways Programme (IAPP) i wielu innych projektów. Od ponad siedemnastu lat organizatorka oraz redaktor naukowa cykli konferencji Pracowników Nauki i Ludzi Biznesu, której monografie od 2009 są indeksowane w Web of Science. Członkini międzynarodowych komitetów konferencyjnych. Założycielka i Prezes Fundacji Upowszechniającej Wiedzę i Naukę „Cognitione”, która ma charakter naukowo-badawczy.

Badania wpływu i wartości bibliotek akademickich – narzędzia, pomiary, dobre praktyki

Lidia Derfert-Wolf¹

Abstrakt

W referacie przedstawiono badania wpływu i wartości bibliotek akademickich – ich genezę oraz miejsce w modelu oceny bibliotek. Zaprezentowano obszary i metody badań, głównie w oparciu o zalecenia z międzynarodowej normy w tym zakresie oraz przykłady inicjatyw w bibliotekach zagranicznych. Omówiono też plany rozwoju badań w ramach AFBN, w kierunku oceny wpływu i wartości bibliotek.

Słowa kluczowe:

wpływ bibliotek, wartość bibliotek, biblioteki akademickie, ocena wpływu i wartości bibliotek, AFBN

Research on the impact and value of academic libraries – tools, measurements, and good practices

Abstract

The paper presents research on the impact and value of academic libraries – their origin and place in the library assessment model. The areas and methods of research were presented, mainly based on recommendations from the international standard in this field, and examples of initiatives in foreign libraries. The plans for research development within the AFBN were also discussed, in order to assess the impact and value of libraries.

Keywords:

impact of libraries, value of libraries, academic libraries, assessing the impact and value of libraries

---

¹ Lidia Derfert-Wolf, lidka@utp.edu.pl, Biblioteka Główna Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy

Wprowadzenie

Biblioteki szkół wyższych są zwyczajowo postrzegane jako instytucje zaufania społecznego i cieszą się powszechnym szacunkiem. Jednak, w związku z coraz wyższymi kosztami utrzymania tych instytucji, pod koniec XX w. rosła presja wykazywania wartości oraz znaczenia bibliotek, będąca pochodną tendencji do dokonywania ocen instytucji szkolnictwa wyższego (Julkowski, 2014). Okazało się wówczas, że tradycyjne statystyki, czy pomiary funkcjonalności i jakości, nie dostarczają przekonujących, niepodważalnych dowodów wpływu usług bibliotecznych (Belanger & Hiller, 2014; Salisbury & Peasley, 2018). Nie są też wystarczająco skorelowane ze środowiskiem, w którym biblioteki funkcjonują, z nadrzędnymi celami strategicznymi – dane statystyczne (np. liczba zbiorów, liczba wypożyczeń) nie dowodzą wkładu biblioteki w misję i cele uczelni, w tym jej oddziaływania na wyniki kształcenia studentów oraz rezultaty prowadzonych badań naukowych (Association of College and Research Libraries, 2018; Salisbury & Peasley, 2018). Fiona Salisbury i Jennifer Peasley twierdzą, że tradycyjne, ilościowe dane – prezentujące funkcjonowanie biblioteki i wykorzystanie jej usług – stanowią tylko domniemaną wartość, wywodzącą się z przekonania, że skoro z biblioteki w ogóle się korzysta, to jest ona cenna dla uczelni (2018). Te, sygnalizowane od kilku dekad, potrzeby środowiska bibliotekarskiego i wymagania organizatorów doprowadziły do wypracowania nowego podejścia do oceny usług bibliotecznych, głównie z punktu widzenia użytkowników oraz zmian zachodzących w ich postawach czy umiejętnościach.

Zwiększający się zakres badań i oceny działania bibliotek, szczególnie w obszarze ich wpływu na sukcesy studentów, jest również wymieniany wśród najważniejszych trendów rozwojowych bibliotek akademickich (ACRL Research Planning and Review Committee, 2017; Association of College and Research Libraries, 2018; NMC Horizon Report: 2017 Library Edition, 2017).

Wpływ i wartość bibliotek – definicje i obszary badań

Ocena skuteczności usług bibliotecznych jest procesem złożonym, łączącym w sobie zarówno metody tradycyjnego przedstawiania nakładów i wykorzystania usług, jak również bardziej nastawione na użytkownika badanie jego satysfakcji, doświadczeń i osiągniętych rezultatów. Pierwsze badania wpływu i wartości bibliotek prowadzono w latach 90. ubiegłego wieku, a ich największy rozwój obserwuje się od początku XXI w. (Głowacka, 2015; Poll, 2014a). Jednak już w 1973 r. Richard Orr nakreślił logiczny model oceny biblioteki, wymieniając pięć elementów (zasoby, możliwości, wykorzystanie, rezultaty oraz wpływ) i przypisując każdemu z nich odpowiednie mierniki (Orr, 1973). Kolejne lata

obfitowały w dyskusje terminologiczne, w których często utożsamiano wpływ (ang. impact) z rezultatami (ang. outcomes) (Matthews, 2015). W 2012 r. Roswitha Poll sformułowała ramy koncepcyjne badania bibliotek, wskazując następujący schemat przepływu: dane wejściowe, procesy, dane wyjściowe, rezultaty i wpływy prowadzące do wartości (2012). Były one przyczynkiem do uporządkowania i zdefiniowania terminów oraz ścieżki i obszarów badań (Rys. 1.) w ustanowionej, w 2014 r., międzynarodowej normie ISO 16439. Norma ta opisywała metody i procedury oceny wpływu bibliotek (ISO 16439, 2014). Wpływ, w rozumieniu tej normy, oznacza oddziaływanie bibliotek i ich usług na jednostki i/lub społeczeństwo, a rezultaty – skutek osiągniętego wyniku (ang. output) powiązanego z celami uwzględnionymi w planach biblioteki (ISO 16439, 2014). Natomiast wyniki uzyskuje się dzięki przekształcaniu nakładów poprzez procesy. Kończącym etapem, tego modelu badań, jest określenie wartości (ang. value), czyli znaczenia bibliotek dla interesariuszy (organizatorów, użytkowników, personelu), związanego z dostrzeganiem rzeczywistych lub potencjalnych korzyści z ich istnienia (Derfert-Wolf, 2016).

Rys. 1. Model badania wpływu bibliotek

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ISO 16439:2014 Information and documentation – Methods and procedures for assessing the impact of libraries, 2018.

Ocena wpływu korzystania z biblioteki – zarówno w szerokim aspekcie, jak i w odniesieniu do wąskiego obszaru – ma na celu ułatwienie podejmowania decyzji i zarządzania zasobami biblioteki, uzasadnianie nakładów na usługi biblioteczne, monitorowanie osiągnięć w porównaniu do podobnych placówek, informowanie organizatorów bibliotek o efektach usług oraz promowanie roli i znaczenia bibliotek dla ich użytkowników, społeczeństwa (ISO 16439, 2014).

Obszary badań wpływu bibliotek są rozmaite, w zależności od usług/produktów czy grup społeczności, dla których poszukujemy dowodów oddziaływania. Można tu wyodrębnić:

- wpływ na jednostki lub grupy osób – zmiany umiejętności i kompetencji (np. informacyjnych), zmiany postaw i zachowań (np. większa pewność siebie w poszukiwaniu informacji, wzrost motywacji do nauki), większe sukcesy w studiowaniu, prowadzonych badaniach i karierze zawodowej (np. wyższe oceny z egzaminów, utrzymywanie liczby studentów, wysoki wskaźnik zatrudnienia po ukończeniu studiów, jakość publikacji naukowych),
- wpływ na uczelnię lub obsługiwaną społeczność (np. wyższy prestiż instytucji i wyższe miejsce w rankingach, lepsza widoczność w środowisku, większe finansowanie, granty badawcze, przyciąganie najlepszych naukowców, nauczycieli akademickich, studentów),
- wpływ społeczny (np. biblioteka jako miejsce, dostęp do informacji i edukacji, kultura lokalna i tożsamość, rozwój gospodarczy i zawodowy),
- wartość ekonomiczna (np. wartość korzyści z bibliotek dla użytkowników, zwrot z inwestycji ROI, stosunek kosztów do korzyści) (ISO 16439, 2014).

W normie ISO 16439 podkreśla się, że wpływ usług bibliotecznych zazwyczaj jest postrzegany jako pozytywny i przynoszący korzyści, jednak możliwe jest też oddziaływanie negatywne, będące skutkiem złych doświadczeń z korzystania z biblioteki. Wymienia się też kilka istotnych aspektów wpływu, które powinny być brane pod uwagę przy jego ocenie:

- wpływ natychmiastowy (znalezienie przydatnej informacji) lub długoterminowy (wzrost kompetencji informacyjnych),
- wpływ dalekosiężny (wpływ na życie ludzi) lub ograniczony (np. niewielkie zmiany kompetencji informacyjnych),
- wpływ może być zamierzony (zaplanowany przez bibliotekę zgodnie z jej misją i celami) lub niezamierzony (np. użytkownik nawiązuje kontakty społeczne) (ISO 16439, 2014).

Wymienione obszary oraz aspekty oceny wpływu i wartości usług bibliotecznych pokazują wyraźnie zasadniczą zmianę podmiotu badań. W tradycyjnej ocenie i badaniach funkcjonalności kluczowe było to, co się liczy dla biblioteki, jej osiągnięcia (nakłady i wyniki), a użytkownik odgrywał jedną z ról w procesach realizowanych przez bibliotekę. Natomiast badanie rezultatów i wpływu zdecydowanie koncentruje się na użytkownikach oraz korzyściach, jakie odnoszą oni z usług biblioteki i zmianach, jakie w nich zachodzą (Association of College and Research Libraries, 2018; Belanger & Hiller, 2014; Matthews, 2015). Ten kierunek badań Martha Kyrillidou określiła jako „od użytkownika w życiu biblioteki do biblioteki w życiu użytkownika” (2002). Drugim trendem, w ocenie i pomiarze wpływu, jest przejście od samej biblioteki do szerszego kontekstu – instytucji, w której biblioteka działa. Przejawia się to coraz większym zainteresowaniem oceną wkładu usług bibliotecznych w wypełnianie misji uczelni (Belanger & Hiller, 2014).

Metody i narzędzia badawcze

Ocena wpływu usług bibliotecznych jest złożonym procesem, który wymaga zastosowania szeregu metod i narzędzi. Claire Creaser zwraca uwagę, że na wstępie konieczne jest określenie obszarów usług, dla których chcemy zidentyfikować wpływ (np. dostarczanie zasobów bibliotecznych), następnie sformułowanie oczekiwanego wpływu (np. poprawa wyników kształcenia) oraz dowodów osiągnięcia założonego rezultatu. Kolejnym krokiem powinno być rozpoznanie i zlokalizowanie danych, które należy zebrać. Przy czym, dane te mogą pochodzić zarówno ze źródeł bibliotecznych, jak również spoza biblioteki (np. oceny studentów). Creaser zaznacza, że do gromadzenia tych danych, ich łączenia oraz wyciągania wniosków niezbędny jest zestaw standardowych metod i narzędzi badawczych (Creaser, 2018).

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że wpływu i wartości bibliotek akademickich nie można zmierzyć bezpośrednio i nie ma standardowych wskaźników oddziaływania usług bibliotecznych. Zwraca się jednocześnie uwagę, że ocena wpływu i wartości możliwa jest do oszacowania na wiele sposobów i wymaga stosowania szeregu różnych metod, odpowiednio połączonych ze sobą i dostosowanych do misji danej instytucji oraz warunków lokalnych, regionalnych czy krajowych (Belanger & Hiller, 2014; Creaser, 2018; ISO 16439, 2014; Oakleaf, 2010; Salisbury & Peasley, 2018; Tenopir, 2013). Początkowo najchętniej stosowano do tego celu ankiety, bazując na dobrych doświadczeniach z prowadzonych w wielu bibliotekach badań satysfakcji użytkowników, dodając pytania o wkład biblioteki w kształcenia i badania naukowe (Belanger & Hiller, 2014; Salisbury & Peasley, 2018). Ankiety wykorzystuje się osobno lub w połączeniu z wywiadami indywidualnymi lub w grupach fokusowych. Dotyczą one najczęściej oceny wpływu biblioteki (odwiedzanej fizycznie lub wirtualnie) na umiejętności, postawy i zachowanie poszczególnych użytkowników lub społeczności (Poll, 2014b). Główne pytania w kwestionariuszach ankiet odnoszą się do możliwych korzyści, jakie przynoszą użytkownikom biblioteki, np.: zdobycie informacji, umiejętności i wiedzy, wsparcie studiowania i prowadzenia badań, oszczędność czasu czy wysiłku, doświadczanie biblioteki jako bezpiecznego, wygodnego miejsca ułatwiającego kontakty oraz komunikowanie się (Poll, 2014b). Pytania mogą dotyczyć ostatniej wizyty w bibliotece albo ogółu doświadczeń związanych z daną placówką. Roswitha Poll zwraca przy tym uwagę, że wyniki takich badań ankietowych nie odpowiadają jednoznacznie na pytanie, czy respondenci rzeczywiście skorzystali z usług w taki sposób? Czy wskazywane korzyści wynikają faktycznie z usług bibliotecznych czy składają się na to wpływy innych doświadczeń (2014b)? Kolejnym sposobem, uzyskania szacunkowej oceny wartości bibliotek w ankietach, jest pytanie o alternatywne miejsca czy osoby, z których

usług skorzystałoby użytkownicy (odwiedzający bibliotekę i potencjalni), gdyby biblioteka została zamknięta. Możliwymi odpowiedziami są np. inna biblioteka, Internet, koledzy, nauczyciele, media (prasa, radio, telewizja) oraz stwierdzenia, że zajęłoby to więcej czasu i wysiłku albo brak alternatywy (Poll, 2014b).

Wobec tego, że opinie na temat wpływu i wartości bibliotek wyrażane w badaniach ankietowych nie są miarodajnymi wskaźnikami, a przede wszystkim nie przynoszą wymiernych dowodów oddziaływania, ocena tych czynników powinna być poparta metodami dostarczającymi więcej danych, np. obserwacjami, statystykami wykorzystania z materiałów bibliotecznych, wynikami testów umiejętności informacyjnych, ocenami z egzaminów na studiach, oceną dorobku naukowego, analizą cytowań w pracach studentów, naukowców czy dochodami z grantów badawczych (Creaser, 2018; ISO 16439, 2014; Poll, 2014b). Należy zatem stosować wiele metod, w tym ilościowych i jakościowych, ale żadnej z nich nie można rozpatrywać niezależnie.

Metody i procedury pomiaru wpływu i wartości usług bibliotecznych są obecnie w pewnym stopniu ujednolicone, dzięki zaleceniom zawartym w normie międzynarodowej ISO 16439 (ISO 16439, 2014) oraz normach, z których biblioteki korzystają już od wielu lat: ISO 11620, dotyczącej wskaźników funkcjonalności (PN-ISO 11620, 2017) i ISO 2789, dotyczącej statystyki bibliotecznej (PN-ISO 2789, 2016). Proponowane metody oceny oddziaływania bibliotek opierają się, przede wszystkim, na wnioskowaniu na podstawie danych statystycznych, wskaźników funkcjonalności i pomiarów satysfakcji użytkowników – są zatem kombinacjami stosowanych wcześniej metod badawczych. Takie podejście jest zgodne z wypracowanym modelem oceny jakości, funkcjonalności i oddziaływania bibliotek. Model ten obejmuje:

- pomiary efektywności i wydajności usług bibliotecznych – wytwarzanie obiektywnych danych ilościowych przy pomocy wskaźników funkcjonalności,
- badania satysfakcji użytkowników mierzące postrzeganie jakości i generujące dane jakościowe,
- badanie wpływu bibliotek na jednostki i grupy osób oraz wartości ekonomicznej usług bibliotecznych (ISO 16439, 2014; Poll & te Boekhorst, 2007).

Kolejna grupa metod opisanych w normie ISO 16439, to – omówione wcześniej – gromadzenie danych na temat wpływu, poprzez wywołanie ich za pomocą ankiet, wywiadów, grup fokusowych. Ostatnia grupa metod to obserwacje, wśród których wymienia się: obserwacje ustrukturywane, obserwacje nieformalne, zapis własnych działań przez użytkownika i testy (ISO 16439, 2014). Wszystkie te metody zostały w normie szczegółowo opisane i zilustrowane przykładowymi badaniami w bibliotekach. Wskazano także sposoby łączenia metod, wyniki uzyskane w rezultacie ich stosowania – z podziałem na dane ilościowe (w tym dowody wpływu otrzymane

w wyniku eksploracji, analizy statystycznej dużych ilości danych) i jakościowe (np. rezultaty wywiadów, samooceny użytkowników, obserwacja zachowań) – oraz przykładowe kwestionariusze ankiet (ISO 16439, 2014).

W normie ISO 16439 przedstawiono również metody szacowania wartości ekonomicznej usług bibliotecznych, wyrażonej w jednostkach pieniężnych oraz wpływu ekonomicznego, mierzonego w kategoriach zmian wzrostu ekonomicznego, zmian na rynku pracy i zmian dochodów. Wartości pieniężne korzyści z bibliotek ustala się poprzez:

- obliczenie kosztów zastąpienia, tzn. kosztów podobnej usługi, o ile jest dostępna na rynku (np. zakup książki zamiast wypożyczenia w bibliotece); ceny „zamienników” można wykorzystać do tworzenia tzw. kalkulatorów wartości, pozwalających pokazać użytkownikom wartość usług, z których korzystają (np. w ciągu roku), na podstawie wypełnionego formularza online,
- obliczenie kosztów czasu spędzonego na korzystaniu z usług bibliotecznych i wynagrodzeń (lub przeciętnego wynagrodzenia) użytkowników,
- pytanie użytkowników (aktywnych i potencjalnych) o wartości pieniężne usług bibliotecznych,
- wycenę warunkową (ang. *contingent valuation*), opartą na pytaniu użytkowników, np. o gotowość do zapłaty, czyli, ile są skłonni zapłacić za usługę lub gotowość do zaakceptowania rekompensaty, czyli, jaką finansową rekompensatę zaakceptowałyby w przypadku braku danej usługi (Grygowski, 2014; ISO 16439, 2014; Matthews, 2015; Urquhart & Turner, 2016).

Wartość biblioteki lub wybranej usługi, przedstawioną przy pomocy jednej z powyższych metod, można wykorzystać do analizy kosztów i korzyści (postrzeganej jako ROI²), czyli stosunku całkowitych korzyści ekonomicznych uzyskanych przez bibliotekę do ogółu środków przez nią zainwestowanych. ROI oblicza się, dzieląc wartość pieniężną przypisaną usłudze bibliotecznej (poprzez określenie ceny rynkowej usług lub ich oszacowanie, a następnie pomnożenie jej przez liczbę określającą, ile razy z usługi korzystano) przez koszty poniesione na jej zapewnienie. Wynikiem jest zwykle liczba przedstawiająca wielkość zwrotu z jednostki monetarnej zainwestowanej w bibliotekę (Grygowski, 2014; ISO 16439, 2014; Urquhart & Turner, 2016).

W normie ISO 16439 wskazano również kilka ograniczeń i zastrzeżeń, które należy brać pod uwagę, planując oraz realizując badania wpływu i wartości bibliotek:

- wpływ ma zazwyczaj wymiar niematerialny, trudny do oszacowania,
- oddziaływanie biblioteki na dany aspekt życia na ogół nie jest jedyny i prawdopodobnie nie jest najsilniejsze,

2 ROI – zwrot z inwestycji (ang. return on investment).

- wpływ tej samej usługi bibliotecznej może być różny w zależności od populacji użytkowników oraz otoczenia kulturowego i gospodarczego,
- nie można określić wpływu długofalowego, jeżeli niemożliwa jest obserwacja użytkowników w dłuższej perspektywie czasu,
- dane jakościowe mają charakter raczej subiektywny niż obiektywny,
- przeszkodą w badaniach może być niezajomość metod używanych do oceny wpływu wśród pracowników biblioteki,
- należy brać pod uwagę znaczne nakłady czasu i wysiłku przeznaczonego na badania (ISO 16439, 2014).

Badania wpływu bibliotek – dobre praktyki na świecie

Statystyka biblioteczna i badania funkcjonalności mają wieloletnią tradycję oraz kilka godnych naśladowania wzorców, w postaci zaleceń międzynarodowych czy krajowych zestawów wskaźników (Derfert-Wolf, 2016; Głowacka, 2015). Ocena wpływu i wartości bibliotek nie ma wprawdzie tak utrwalonych standardów, jednak można wskazać wiele przykładów dobrych praktyk, głównie w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Australii. Z jednej strony są to projekty krajowe, inicjowane przez organy administracyjne lub stowarzyszenia zawodowe, a z drugiej badania prowadzone przez pojedyncze biblioteki czy grupy bibliotek.

Najwięcej liczących się inicjatyw krajowych, w zakresie badań wartości i wpływu bibliotek, powstaje w Stanach Zjednoczonych (Belanger & Hiller, 2014; Derfert-Wolf, 2016; Matthews, 2015). Należą do nich m.in.:

- raport *Value of Academic Libraries* opracowany dla Stowarzyszenia Bibliotek Akademickich i Naukowych (Association of College and Research Libraries, ACRL) – kompleksowy przegląd literatury, wykorzystywanej metodologii, najlepszych praktyk stosowanych w bibliotekach akademickich, a także rekomendowanych kierunków dalszych badań dotyczących wartości bibliotek w kontekście organizacyjnym oraz metod demonstrowania tej wartości interesariuszom; materiały dotyczą oceny rezultatów pracy bibliotek w powiązaniu z misją i wynikami uczelni w zakresie: rekrutacji studentów, zachowania liczby studentów, ukończenia studiów, osiągnięć studentów, uczenia się, zaangażowania i doświadczeń studentów, dorobku naukowców, grantów badawczych oraz reputacji instytucji (Oakleaf, 2010),
- projekt LibValue³ – realizowany w latach 2009–2012 przez Stowarzyszenie Bibliotek Naukowych (Association of Research Libraries, ARL) w celu zdefiniowania i zmierzenia wartości bibliotek akademickich; projekt składał się z trzech etapów i obejmował pomiary wskaźnika ROI na podstawie relacji, między wykorzystaniem materiałów bibliotecznych przez naukowców a dochodami z grantów badawczych

---

³ <http://libvalue.cci.utk.edu/>

oraz pomiary w obszarach, gdzie generowana jest wartość ekonomiczna, np. dydaktyka, badania,

- *Value of Academic Libraries Toolkit*⁴ (ACRL) – zestaw narzędzi, stanowiący uzupełnienie powyższych inicjatyw, ułatwiający bibliotekom demonstrowanie swojej wartości w uczelni i zawierający obszerną bibliografię przedmiotową, linki do grantów, raportów z badań, materiały marketingowe, prezentacje oraz kalkulatory obliczania ROI,
- *Value of Academic Libraries/ Assessment* (ACRL) – kolekcja raportów z badań wpływu i wartości bibliotek akademickich, zawierających dowody pozytywnych związków między biblioteką a sukcesami studentów w kilku obszarach: szkolenia biblioteczne, korzystanie z zasobów bibliotecznych, wspólne programy biblioteki i wydziałów uczelni, kształcenie umiejętności informacyjnych, indywidualne konsultacje⁵,
- *Assessment in Action: Academic Libraries and Student Success*⁶ (ACRL, od 2013 r.) – program, którego celem było wzmocnienia kompetencji bibliotekarzy w zakresie relacji opartych na współpracy w uczelni oraz rzecznictwa opartego na danych; w ramach projektu powstało szereg materiałów, prezentacji, w tym raport podsumowujący badania prowadzone w 203 bibliotekach, w których dowiedziono pozytywny wpływ usług bibliotecznych na efekty kształcenia studentów (Association of College and Research Libraries, 2017b),
- *Academic Library Impact: Improving Practice and Essential Areas to Research* (2017 r.) – raport opracowany dla ACRL przez OCLC, wyznaczający sposoby podnoszenia przez biblioteki efektów kształcenia osiąganych przez studentów oraz skutecznego demonstrowania władzom wpływu bibliotek na sukcesy studentów; zawiera propozycje obszarów przyszłych badań wraz z programem działań oraz pełną bibliografię przedmiotową z możliwością jej wizualizacji (Association of College and Research Libraries, 2017a),
- *Standards for Libraries in Higher Education* (ACRL) – zestaw standardów dla bibliotek szkół wyższych, w tym wskazówki dotyczące wykazywania wartości bibliotek i dokumentowania ich wkładu w efektywność funkcjonowania uczelni; standardy opracowano również z myślą o ich wykorzystaniu do akredytacji szkół wyższych; dokument zawiera przykładowe rezultaty działania bibliotek oraz ich mierniki (Association of College and Research Libraries, 2018).

Z europejskich przedsięwzięć, w zakresie oceny oddziaływania bibliotek akademickich, warto zwrócić uwagę na inicjatywy brytyjskie, np.:

- projekt VAMP – przeprowadzono w nim analizę poziomu aktywności bibliotek zrzeszonych w SCUNL (Society of College, National and University Libraries) w zakresie oceny wpływu i wartości usług bibliotecznych (Lockyer, Conyers & Creaser, 2006),

4 <http://www.ala.org/acrl/issues/value/valueofacademiclibraries toolkit>

5 <http://www.ala.org/acrl/issues/whitepapers>

6 www.ala.org/acrl/AiA

- projekt LAMP⁷ – umożliwiający bibliotekom przetwarzanie i wizualizację różnych danych, dotyczących ich codziennej działalności, przydatnych do prezentowania wartości bibliotek i ich wpływu na instytucje macierzyste,
- eVALUEd Toolkit⁸ – materiały i narzędzia pomocne przy ocenie elektronicznych serwisów informacyjnych,
- *Library Impact Data Project*⁹ – projekt realizowany przez osiem bibliotek uniwersyteckich i finansowany przez JISC, którego celem było wykazanie statystycznego związku pomiędzy korzystaniem z biblioteki (w różnych obszarach), a osiągnięciami studentów (Showers & Stone, 2014),
- *The Value of Libraries for Research and Researchers* (2011 r., RLUK Research Libraries UK i RIN Research Information Network) – raport, w którym przedstawiono wyniki badania znaczenia usług bibliotecznych dla badaczy oraz wkładu, jaki wnoszą biblioteki w wyniki badań prowadzonych w brytyjskich uczelniach; badania obejmowały związki pomiędzy statystyką biblioteczną a analizą bibliometryczną z 67 uczelni oraz badania ankietowe w dziewięciu instytucjach („The value of libraries for research and researchers”, 2011).

W Hiszpanii podjęto badania wpływu bibliotek akademickich i publicznych na gospodarkę i społeczeństwo oraz generowanych przez nie zysków. Stworzono model (w tym kwestionariusze ankiet) stałego monitorowania krajowej sieci bibliotek i oceny wskaźników wpływu społeczno-ekonomicznego (FESABID, 2014).

Rada Australijskich Bibliotekarzy Uniwersyteckich (Council of Australian University Librarians, CAUL) wydała, w 2016 r., wytyczne i standardy dla bibliotek szkół wyższych, *The CAUL Principles and Guidelines for Australian Higher Education Libraries*, w których uwzględniono zasady określania oraz wykazywania wartości i wpływu usług bibliotecznych w ramach instytucji macierzystych (Council of Australian University Librarians, 2016).

Na gruncie polskim, Ewa Głowacka przeanalizowała główne nurty badań w zakresie oddziaływania usług biblioteczno-informacyjnych na społeczność i wyliczyła następujące aspekty wpływu bibliotek akademickich: dydaktyczno-informacyjny, badawczy, kulturalny, środowiskowy i ekonomiczny (Głowacka, 2015). Badania prowadzone indywidualnie, czy na grupach bibliotek akademickich, dotyczą generalnie oceny wpływu usług bibliotecznych na proces dydaktyczny i/lub badawczy w uczelni (stan na 2018 r.). Podkreśla się przy tym tendencje sytuowania wyników badań oddziaływania bibliotek w kontekście instytucjonalnym, to znaczy pokazywania dowodów wartości bibliotek poprzez aktywne wpływanie na poprawę wyników kształcenia i jakość badań naukowych,

---

7 <http://jisclamp.mimas.ac.uk/>

8 <http://www.evalued.bcu.ac.uk/>

9 <https://library.hud.ac.uk/blogs/lidp/>

a tym samym udział w wypełnianiu misji instytucji macierzystej (Calvert & Goulding, 2015; Oakleaf, 2010).

Obliczanie wartości ekonomicznej usług bibliotecznych jest bardziej ugruntowane niż określanie wpływu korzystania z bibliotek na jednostki czy społeczeństwo (Głowacka, 2011; Poll, 2014b). Jak opisano wyżej, wartość korzyści z bibliotek dla użytkowników szacuje się najczęściej poprzez obliczanie kosztów zastąpienia lub substytutów usług bibliotecznych, czy przy pomocy wyceny warunkowej. Rezultaty obliczeń mogą służyć do wyznaczania wskaźnika rentowności, czyli stopy zwrotu z nakładów poniesionych na realizację usług (ROI). Jeden z nurtów badań, wartość usług bibliotek akademickich i ich wpływ na osiągnięcia uczelni, polega na analizowaniu związków pomiędzy kosztami zasobów elektronicznych a produktywnością jednostek organizacyjnych uczelni. Rezultaty badań pokazują, że uczelnie ponoszące większe wydatki na e-źródła wykazują wyższe osiągnięcia naukowców. Obliczanie wskaźnika ROI, na podstawie kosztów zastąpienia tych źródeł, czyli pozyskiwania ich z innych miejsc niż macierzysta biblioteka, dało wartość 2,9 USD w stosunku do zainwestowanego jednego dolara (Tenopir, King, Mays, Wu & Baer, 2010). W bibliotekach akademickich podejmuje się też próby obliczania ROI, biorąc za podstawę analizę wpływu usług bibliotecznych (głównie dostarczania zasobów elektronicznych) na uzyskiwane w uczelniach granty badawcze (Grygorowski, 2014; Tenopir, King, Mays, Wu & Baer, 2010; Oakleaf, 2010; Phelps & Frederiksen, 2013; Salisbury & Peasley, 2018; Urquhart & Turner, 2016). Badania dotyczą głównie analizy, cytowanych we wnioskach o granty, publikacji, indeksowanych w bazach danych, oferowanych przez bibliotekę. Badania w Uniwersytecie Illinois w Urbanie i Champaign, na które najczęściej powołują się autorzy publikacji, dowiodły, że zwrot kosztów z inwestycji w takim przypadku wyniósł w uczelni 4,38 USD z jednego dolara (Tenopir, King, Mays, Wu & Baer, 2010; Tenopir 2013). W badaniach wykorzystano dane z budżetu biblioteki, dane o dochodach z grantów, ankiety, wywiady oraz analizę cytowań we wnioskach o granty, raportach końcowych i publikacjach powstałych w ramach projektów. W celu przetestowania schematu badań, tę samą metodę wykorzystano później w ośmiu uniwersytetach w Azji, Ameryce Północnej, Europie, Afryce i Oceanii, a wskaźnik ROI mieścił się w przedziale od 0,64 USD z jednego dolara do 15,54 USD z 1,5 dolara. Tak szeroki zakres wartości przypisuje się różnicom w misji każdej instytucji (Tenopir, King, Mays, Wu & Baer, 2010). W efekcie tych pomiarów powstał model wyznaczania wkładu biblioteki w badania prowadzone w uczelni, oparty na danych instytucjonalnych (z uczelni), budżecie biblioteki i odpowiedziach na pytania zadawane w ankietach. Na jego podstawie opracowano poniższy wzór obliczania tego wkładu (Tenopir, Love, Park, Wu, Baer & Mays, 2010):

$$\frac{\text{liczba uzyskanych grantów} \times \% \text{ pracowników naukowych, którzy w ankietach odpowiedzieli, że cytowania publikacji były istotne dla zdobycia grantu}}{\text{liczba wniosków o granty} \times \% \text{ wniosków, które zawierały powołania na publikacje znalezione w zasobach bibliotecznych}} \times \text{średnia kwota dotacji} \times \text{liczba grantów zrealizowanych w roku}$$

ogólny budżet biblioteki

Drugim, istotnym kierunkiem badania oddziaływania biblioteki na obsługiwaną społeczność jest poszukiwanie dowodów pozytywnego wpływu korzystania z zasobów i usług bibliotecznych na osiągnięcia studentów, czyli oceny z egzaminów, osiąganie poszczególnych stopni, ukończenie kursów, a nawet rozwój kariery zawodowej po ukończeniu studiów (Blummer & Kenton, 2018; Calvert & Goulding, 2015; Oakleaf, 2010; Oakleaf, 2018; Salisbury & Peasley, 2018). Philip Calvert i Anne Goulding zauważają, że takie podejście pozwala bibliotece skutecznie wspierać misję uczelni, gdyż takie właśnie wskaźniki, jak liczba utrzymania studentów czy liczba absolwentów, są jednymi z kryteriów finansowania szkół wyższych. Mogą też prowadzić do działań naprawczych w celu utrzymywania w uczelni studentów osiągających gorsze wyniki w nauce (2015).

W wielu projektach wykorzystuje się, wspomniane wcześniej, metody i narzędzia badawcze, odpowiednio je łącząc w celu wyciągnięcia wniosków popartych dowodami. Przydatne są tradycyjnie gromadzone przez biblioteki dane na temat wykorzystania zasobów, usług czy przestrzeni bibliotecznych, jak również wyniki testów przed szkoleniami bibliotecznymi i po ich zakończeniu, wyniki badań ankietowych wśród studentów czy badań zachowań użytkowników (ang. *user experience*). Dane te są następnie korelowane z informacjami dotyczącymi studentów (np. wynikami w nauce, liczbą studentów kończących studia, pierwszymi zarobkami w miejscu pracy), pochodzącymi z uczelni (Belanger & Hiller, 2014; Oakleaf, 2018; Salisbury & Peasley, 2018). Najczęściej cytowanym i pionierskim badaniem tego typu jest inicjatywa Biblioteki Uniwersytetu Wollongong w Australii, w ramach której zbudowano bazę (Library Cube) w celu gromadzenia danych dotyczących wykorzystania zasobów elektronicznych biblioteki i ocen studentów. Dane te są przetwarzane, a na ich podstawie tworzone są relacje dowodzące wpływu danych bibliotecznych na efekty kształcenia (Cox & Jantti, 2012).

Podobne badania prowadził Uniwersytet w Huddersfield w Wielkiej Brytanii, w ramach wspomnianego projektu, Library Impact Data Project, w którym wykazano istotny związek między wykorzystaniem zasobów bibliotecznych a poziomem ocen studentów (Stone & Ramsden, 2013). Analogiczne przedsięwzięcia – na szerszą skalę – podejmowano w Stanach Zjednoczonych

w ramach wymienionego wyżej programu, ACRL Assessment in Action. Tego rodzaju badania – wymagające dużych zbiorów danych pochodzących z biblioteki i uczelni – niosą ze sobą wiele problemów. Jednym z nich jest potrzeba ścisłej współpracy w ramach instytucji, gdyż przetwarzanie takich danych wymaga zaangażowania nie tylko bibliotekarzy (Belanger & Hiller, 2014).

Megan Oakleaf opisuje wyzwania związane z tym podejściem do oceny wpływu biblioteki, w tym problemy w pozyskaniu i wykorzystaniu danych indywidualnych, niedoskonałość wskaźników typu średnia ocen (wpływ na ocenę ma nie tylko opanowanie treści kursu), niedostępność wielu danych na poziomie biblioteki lub uczelni czy brak interoperacyjności danych bibliotecznych. Upatruje przy tym duże szanse w rozwijającej się analityce procesów uczenia się (ang. *learning analytics*), która ułatwi z pewnością przetwarzanie czy analizowanie wielkich zbiorów danych (2018).

Badania wpływu bibliotek w AFBN

Badania wartości i wpływu bibliotek akademickich nie były w Polsce prowadzone w takim zakresie, jak to przedstawiono na przykładach zagranicznych. Spory potencjał tkwi w dorobku projektu Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych (AFBN), realizowanego od 2002 r. przez biblioteki szkół wyższych. Zakres zadań, realizowanych w ramach AFBN, obejmuje m.in.:

- pozyskiwanie od bibliotek szkół wyższych danych statystycznych (na zasadzie dobrowolności),
- obliczanie wskaźników funkcjonalności (w większości zgodnie z normą PN-ISO 11620),
- zbiorczą analizę danych.

Wyniki badań, w postaci tabel z uśrednionymi wartościami wskaźników dla poszczególnych typów bibliotek na przestrzeni lat oraz wszelkie przydatne informacje, prezentowane są na witrynie projektu¹⁰.

W AFBN zarejestrowanych jest 71 bibliotek szkół wyższych, przy czym w ostatnich latach dane wprowadzało ok. 60 bibliotek uczelni publicznych. Dane statystyczne, gromadzone przez biblioteki, są wybrane spośród danych zalecanych do zbierania przez normy międzynarodowe (PN-ISO 2789) oraz danych obowiązkowo przekazywanych do GUS. Dotyczą one wszystkich obszarów działalności bibliotek. Wskaźniki funkcjonalności, w AFBN, obliczane są automatycznie na podstawie tych danych statystycznych i obejmują obszary: ogólny (np. użytkownicy, powierzchnia), finanse, zbiory, korzystanie z usług, pracownicy. Zatem potencjał AFBN to wartości 106 wskaźników funkcjonalności

¹⁰ <http://afb.sbp.pl/afb/>

gromadzonych przez 15 lat przez ok. 60 bibliotek. Surowe dane można z łatwością wygenerować z bazy i wykorzystywać do wieloaspektowych analiz.

Ponadto, w 2017 r., przeprowadzono w ramach AFBN pierwsze badania satysfakcji użytkowników, w oparciu o ujednoliconą metodę i kwestionariusz ankiety, których celem było m.in. dodanie wskaźnika „Satysfakcja użytkowników”. Doświadczenie z tej inicjatywy można z powodzeniem wykorzystać w badaniach ankietowych dotyczących oddziaływania usług bibliotecznych i korzyści wynikających z nich dla użytkowników.

Na podstawie omówionego wcześniej modelu oceny funkcjonowania biblioteki (nakłady → procesy → wyniki → rezultaty → wpływ → wartość), w którym do badań wykorzystywane są m.in. dane statystyczne, wskaźniki funkcjonalności, wyniki badań satysfakcji, można przyjąć, że instytucje zaangażowane w realizację AFBN dysponują bogatym materiałem badawczym. Istotny jest również potencjał ludzki i posiadane doświadczenie. W najbliższej przyszłości należałoby zatem przewidzieć następujące prace:

- analiza danych i wskaźników z AFBN pod kątem przydatności do oceny wpływu bibliotek,
- określenie obszarów badawczych w zakresie wartości i wpływu bibliotek szkół wyższych,
- wybór usług, których oddziaływanie należałoby ocenić,
- analiza dostępności niezbędnych danych, spoza AFBN: innych danych bibliotecznych (np. historia wypożyczeń, analiza logowań do baz danych) i danych z uczelni (wyniki studentów w nauce, dane dotyczące grantów badawczych),
- wybór metod i technik badawczych (ISO 16439),
- opracowanie wzorcowych kwestionariuszy ankiet (dla studentów i pracowników naukowych) i przeprowadzenie badań pilotażowych,
- opracowanie zaleceń oraz szkolenia dla bibliotekarzy.

Podsumowanie

Tendencje, panujące w szkolnictwie wyższym, dotyczące kompleksowej oceny jakości kształcenia i prowadzonych badań naukowych, wymuszają również przedstawianie swego znaczenia przez biblioteki szkół wyższych. Licznie przeprowadzane, za granicą, oceny wartości i wpływu usług bibliotecznych, dowodzące ich pozytywnego oddziaływania w wielu obszarach oraz wymiernych zysków finansowych wobec poniesionych nakładów, potwierdzają słuszność tego kierunku badań. Metody i procedury oceny wpływu bibliotek zostały dobrze opisane w normie ISO 16439, zapewniając bibliotekarzom spójną metodologię badań do zastosowania zgodnie z indywidualnie określonymi wymaganiami. Należy przy tym podkreślić, że nie ma jednego, modelowego rozwiązania – należy korzystać z szeregu narzędzi i metod.

Przedstawione problemy badawcze oraz przykładowe rezultaty oceny wartości i wpływu bibliotek niosą za sobą wiele wyzwań. Jednym z nich jest trudność w dostępie do danych, niezbędnych do analizowania związków pomiędzy korzystaniem z usług bibliotecznych a wynikami w nauce lub osiągnięciami naukowców. Tego typu analizy wymagają poszerzenia zakresu danych, szczególnie tych, które są dostępne w uczelni, ale poza biblioteką. Z drugiej strony ogromna skala danych, już gromadzonych w uczelniach i ich skorelowanie z danymi bibliotecznymi, pozwalają na ujawnienie ciekawych informacji na temat zachowań oraz osiągnięć studentów, umożliwiając tym samym podniesienie efektywności kształcenia. Największym problemem jest tu dostęp do indywidualnych danych i umiejętność ich interpretacja. Pewnych rozwiązań upatruje się w rozwijającej się analityce procesów uczenia się (Belanger & Hiller, 2014; Oakleaf, 2018; Salisbury & Peasley, 2018).

Następnym wyzwaniem jest profesjonalne demonstrowanie w uczelni dowodów wpływu biblioteki, gdyż jest to kluczowy etap całego procesu oceny oddziaływania usług bibliotecznych, wspierający zarządzanie biblioteką, w tym działania rzecznicze. Ukazywanie znaczenia biblioteki może być obecnie bardzo atrakcyjne, dzięki nowoczesnym narzędziom wizualizacji danych i tworzenia infografik. Według zaleceń przekaz warto wzbogacić anegdotami i historiami potwierdzającymi wyniki badań (Belanger & Hiller, 2014; Salisbury & Peasley, 2018). Znalezienie sposobów efektywnego prezentowania oddziaływania biblioteki pozwoli odbiorcom lepiej zrozumieć przedstawione problemy i bardziej zaangażować bibliotekarzy w realizację misji uczelni.

Z powyższymi problemami wiąże się kolejne wyzwanie – kształcenie bibliotekarzy w zakresie umiejętności analizowania i wizualizacji danych oraz komunikowania zainteresowanym wpływu bibliotek, co jest związane z poświęceniem większej ilości czasu i wysiłku na tego typu działalność (Oakleaf, 2018; Salisbury & Peasley, 2018). Jednak ostateczny rezultat – dowody oddziaływania usług bibliotecznych na studentów i naukowców oraz możliwość wpływania na lepsze wyniki ich pracy i zaangażowanie w realizację misji uczelni – może w efekcie przynieść korzyści, które warte są poniesionych nakładów na omawiane tu badania.

Bibliografia

- Derfert-Wolf, L. (2016). Badania funkcjonalności i wpływu bibliotek w Europie i Stanach Zjednoczonych. *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*, 21(2), 75-100.
- Głowacka, E. (2011). Badania wartości ekonomicznej usług biblioteczno-informacyjnych i ich wpływu na otoczenie. *Biblioteka*, 15(24), 217-230.
- Głowacka, E. (2015). *Kultura oceny w bibliotekach. Obszary, modele i metody badań jakości zasobów oraz usług biblioteczno-informacyjnych*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Grygowski, D. (2014). Zwrot nakładu z inwestowania w bibliotekę. *Przegląd Biblioteczny*, 2, 165-206.

- ISO 16439:2014 Information and documentation -- Methods and procedures for assessing the impact of libraries.
- Kyrillidou, M. (2002). From Input to Output Measures to Quality and Outcome Measures, or, from the User in the Life of the Library to the Library in the Life of the User. *Journal of Academic Leadership*, 28(1), 42-46.
- Phelps, S., Frederiksen, L. (2013). The challenge of calculating value: ROI in academic libraries. *Zarządzanie Biblioteką*, 1, 105-111.
- PN-ISO 11620:2017-11 Informacja i dokumentacja – Wskaźniki funkcjonalności bibliotek.
- PN-ISO 2789:2016-04 Informacja i dokumentacja – Międzynarodowa statystyka biblioteczna.
- Poll, R. (2012). Can we quantify the library's influence? Creating an ISO standard for impact assessment. *Performance Measurement and Metrics*, 13(2), 121-130.
- Poll, R. (2014b). Did you enjoy the library? Impact surveys in diverse settings. *Performance measurement and metrics*, 15(1/2), 4-12.
- Poll, R., te Boekhorst, P. (2007). *Measuring Quality. Performance Measurement in Libraries*. 2nd revised edition. IFLA Publications 127. Munich.
- Showers, B., Stone, G. (2014). Safety in Numbers: Developing a Shared Analytics Service for Academic Libraries. *Performance Measurement and Metrics*, 15(1/2), 13-22.
- Tenopir, C., King, D., Mays, R., Wu, L., Baer, A. (2010). Measuring value and return on investment of academic libraries. *Serials: The Journal for the Serials Community*, 23(3), 182-190.

Źródła internetowe

- ACRL Research Planning and Review Committee. (2018). 2018 top trends in academic libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. *College & Research Libraries News*, 79(6), 286-300. doi: <https://doi.org/10.5860/crln.79.6.286>
- ACRL Research Planning and Review Committee. (2017). Environmental Scan 2017. Retrieved from <http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/publications/whitepapers/EnvironmentalScan2017.pdf>
- Association of College and Research Libraries. (2017a). Academic Library Impact: Improving Practice and Essential Areas to Research. Oprac. Lynn Silipigni Connaway, William Harvey, Vanessa Kitzie, and Stephanie Mikitish. Chicago: Association of College and Research Libraries. Retrieved from <http://www.ala.org/acrl/files/publications/whitepapers/academiclib.pdf>
- Association of College and Research Libraries. (2017b). Academic Library Impact on Student Learning and Success: Findings from Assessment in Action Team Projects. Oprac. Karen Brown, Kara J. Malenfant. Chicago: Association of College and Research Libraries. Retrieved from http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/issues/value/findings_y3.pdf
- Association of College and Research Libraries. (2018). Standards for libraries in higher education. Retrieved from <http://www.ala.org/acrl/standards/standardslibraries>
- Belanger, J., Hiller, S. (2014). Value and impact: convergence of assessment and performance measurement. In Hall, I., Thornton, S., Town, S. (red). Proceedings of the 10th Northumbria International Conference on Performance Measurement in Libraries and Information Services. University of York, s. 25-32. Retrieved from [https://www.york.ac.uk/media/abouttheuniversity/supportservices/informationdirectorator/documents/northumbriageneraldocs/10th Northumbria Conference Proceedings.pdf](https://www.york.ac.uk/media/abouttheuniversity/supportservices/informationdirectorator/documents/northumbriageneraldocs/10th%20Northumbria%20Conference%20Proceedings.pdf)
- Blummer, B., Kenton, J. M. (2018). Academic libraries and student learning outcomes. *Performance Measurement and Metrics*, 19(1), 75-87. doi: <https://doi.org/10.1108/PMM-11-2017-0053>.
- Calvert, P., Goulding, A. (2015). Narratives and stories that capture the library's worth: A qualitative approach to measuring value and impact in New Zealand's libraries. *Performance Measurement and Metrics*, 16(3), 276-288. doi: <https://doi.org/10.1108/PMM-05-2015-0016>
- Cox, B. L., Jantti, M. H. (2012). Capturing business intelligence required for targeted marketing, demonstrating value, and driving process improvement. *Library & Information Science Research*, 34(4), 308-316. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.lisr.2012.06.002>.

- Council of Australian University Librarians. (2016). CAUL principles and guidelines for Australian higher education libraries. Retrieved from <http://www.caul.edu.au/content/upload/files/best-practice/principles-guidelines2016public.pdf>
- Creaser, C. (2018). Assessing the impact of libraries – the role of ISO 16439. *Information and Learning Science*, 119(1/2), 87-93. doi: <https://doi.org/10.1108/ILS-05-2017-0037>.
- FESABID Study: The Economic and Social Value of Information Services: Libraries. (2014). Retrieved from http://www.fesabid.org/documentos/economic_social_value_information_service_libraries.pdf
- Julkowski, B. (2014). Problematyka oceny efektywności szkolnictwa wyższego. *Gospodarka Rynek Edukacja*, 15(3), 31-36. Retrieved from <http://ojs.edukacja.wroc.pl/index.php/GRE/article/view/103>
- Lockyer, S., Conyers, A., Creaser, C. (2006). Value and Impact Measurement Programme. Retrieved from http://www.lboro.ac.uk/microsites/infosci/lisu/downloads/vamp_final_report.pdf
- Matthews, J. (2015). Assessing outcomes and value: it's all a matter of perspective, *Performance Measurement and Metrics*, 16 (3), 211-233. doi: <https://doi.org/10.1108/PMM-10-2015-0034>.
- NMC Horizon Report: 2017 Library Edition. (2017). Retrieved from <http://cdn.nmc.org/media/2017-nmc-horizon-report-library-EN.pdf>
- Oakleaf, M. (red.). (2010). Value of Academic Libraries: A Comprehensive Research Review and Report. Chicago: Association of College and Research Libraries. Retrieved from http://www.ala.org/acrl/files/issues/value/val_report.pdf
- Oakleaf, M. (2018). The problems and promise of learning analytics for increasing and demonstrating library value and impact. *Information and Learning Science*, 119(1/2), 16-24. doi: <https://doi.org/10.1108/ILS-08-2017-0080>.
- Orr, R. H. (1973). Measuring the goodness of library services: a general framework for considering quantitative measures. *Journal of Documentation*, 29(3), 315-332. doi: <https://doi.org/10.1108/eb026561>.
- Poll, R. (2014a). Bibliography "Impact and Outcome of Libraries". Retrieved from http://www.ifla.org/files/assets/statistics-and-evaluation/publications/bibliography_impact_and_outcome_2014.pdf.
- Salisbury, F., Peasley, J. (2018). Measuring the academic library: Translating today's inputs and outputs into future impact and value. *Information and Learning Science*, 119(1/2), 109-120. doi: <https://doi.org/10.1108/ILS-07-2017-0068>.
- Stone, G., Ramsden, B. (2013). Library impact data project: looking for the link between library usage and student attainment. *College & Research Libraries*, 74(6), 546-559. doi: <https://doi.org/10.5860/crl12-406>.
- Tenopir, C. (2013). Building evidence of the value and impact of library and information services: methods, metrics and ROI. *Evidence Based Library and Information Practice*, 8(2), 270-274. Retrieved from <https://journals.library.ualberta.ca/eblip/index.php/EBLIP/article/view/19527/15262>
- Tenopir, C., Love, A., Park, J., Wu, L., Baer, A., Mays, R. (2010). University Investment in the Library, Phase II: An International Study of the Library's Value to the Grants Process. Library Connect White Paper, Elsevier Library Connect, San Diego, C.A. Retrieved from https://libraryconnect.elsevier.com/sites/default/files/2010-06-whitepaper-roi2_0_2.pdf
- The value of libraries for research and researchers : a RIN and RLUK report (2011). Retrieved from http://www.rin.ac.uk/system/files/attachments/value_of_libraries_for_screen_0.pdf, Annexes A, B and C Retrieved from <http://www.rluk.ac.uk/wp-content/uploads/2014/02/Value-of-Libraries-Annexes.pdf>
- Urquhart, C., Turner, J. (2016). Reflections on the value and impact of library and information services: Part 2: impact assessment. *Performance Measurement and Metrics*, 17(1), 5-28. doi: <https://doi.org/10.1108/PMM-01-2016-0001>.

Notka biograficzna

Lidia Derfert-Wolf

Bibliotekarz dyplomowany w Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy. Ukończyła Bibliotekoznawstwo i Informację Naukową na UAM w Poznaniu. Zainteresowania skupiają się wokół działalności informacyjnej bibliotek, baz danych, otwartego dostępu i kształcenia użytkowników informacji. Zajmuje się również statystyką biblioteczną i oceną efektywności bibliotek. Jest członkiem zespołu AFBN, koordynatorem merytorycznym bazy danych BazTech, redaktorem naczelnym „Biuletynu EBIB” i redaktorem międzynarodowego repozytorium E-LIS.

Satysfakcja użytkowników z usług biblioteki w opinii studentów i pracowników naukowych Uniwersytetu Rzeszowskiego

Zenona Krupa¹

Abstrakt

Artykuł prezentuje wyniki przeprowadzonych badań dotyczących satysfakcji użytkowników Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego. Celem badania było poznanie jakości usług biblioteki poprzez zmierzenie poziomu zadowolenia z całości oraz poszczególnych usług świadczonych przez tę instytucję. Badanie, za pomocą kwestionariusza ankiety, przeprowadzono wśród 100 pracowników naukowo-dydaktycznych oraz 100 studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Słowa kluczowe:

badania satysfakcji użytkowników, usługi biblioteki, zasoby, Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego

---

The users' satisfaction with library services in the opinion of students and academic staff of the University of Rzeszow

Abstract

The article presents the results of the research on the users' satisfaction with the Library of the University of Rzeszow. The aim of the study was to learn about the quality of library services by measuring the level of satisfaction with the whole service as well as the individual elements provided by the institution. The survey, in the form of a questionnaire, was conducted among 100 academic teachers and 100 students at the University of Rzeszow.

Keywords:

user satisfaction research, library services, resources, the Library of the University of Rzeszow

---

¹ Dr Zenona Krupa, zkrupa@ur.edu.pl, Uniwersytet Rzeszowski

Uwagi wstępne

Biblioteki akademickie są integralną częścią uniwersytetów i mają do odegrania kluczową rolę wspierającą podstawową misję uniwersytetu, czyli wspomaganie procesu dydaktycznego oraz badań naukowych realizowanych w uczelni. Aby biblioteka była jak najbardziej funkcjonalna, świadczone usługi powinny ściśle odpowiadać potrzebom jej użytkowników. Zaspokojenie tych potrzeb w bibliotekach akademickich było od zawsze głównym celem bibliotek i bibliotekarzy, a opinie użytkowników uważane są za najbardziej wiarygodny czynnik pomiaru użyteczności oraz skuteczności biblioteki.

Chaminda Chiran Jayasundara (2008) w swoim artykule zwrócił uwagę, że badania oczekiwań użytkowników stały się jednym z najbardziej popularnych badań w dziedzinie jakości usług w wielu bibliotekach akademickich. Już w 1995 r. I.A. Sowole zauważył, że użytkownicy postrzegani są jako osoby, bez których biblioteka nie może istnieć. Zaspokojenie potrzeb informacyjnych użytkowników wymaga zapewnienia im właściwych zasobów i usług. Sowole zwrócił się do bibliotekarzy, aby dołożyli wszelkich starań w celu zapewnienia użytkownikom bibliotek jak najlepszych usług.

Użytkownicy są bowiem najważniejszymi arbitrami jakości usług, to oni decydują o tym, czy biblioteki są dla nich miejscem pożytecznym i przydatnym, czy chcą z nich korzystać, a tym samym decydują o ich egzystencji. Biblioteki bez użytkowników nie mają przyszłości (Kita & Radwan, 2009). Dlatego tak ważna jest identyfikacja potrzeb i oczekiwań użytkowników, która jest punktem wyjścia do poprawy istniejącej oraz tworzenia nowej oferty, która przynosi nową wiedzę o bibliotece. Dzięki wynikom badań możliwe jest spojrzenie na instytucję oczami klienta oraz dostosowanie usług do jego oczekiwań. Wzrastająca popularność badań satysfakcji wynika z faktu, iż firmy pragnące odnieść sukces na rynku coraz częściej zdają sobie sprawę ze strategicznej wagi oczekiwań klientów, sposobu postrzegania przez nich firmy oraz konieczności określania stopnia ich zadowolenia. Biblioteki akademickie muszą świadczyć usługi w oparciu o wymagania użytkowników, użytkownicy natomiast są zachęceni do korzystania z bibliotek akademickich dzięki różnorodnym usługom czy udogodnieniom, które mają znaczący wpływ na ich zadowolenie.

Badanie satysfakcji użytkowników pozwala identyfikować mocne i słabe strony oferowanych usług bibliotecznych, określić problemy, wyznaczyć kierunki działań zmierzających do udoskonalenia usług oraz wpłynąć na zwiększenie motywacji pracowników biblioteki (Habis, Hejda, Komarnicka & Kozłowska, 2009).

Koncepcja zarządzania instytucjami, która w centrum działań stawia klienta, wydaje się być doskonale dopasowana do rzeczywistości bibliotecznej. Biblioteki jako organizacje non-profit nie istnieją same dla siebie, ale dla osób z nich

korzystających. W dzisiejszych czasach nie chodzi już tylko o zasoby bibliotek (które jeszcze do niedawna stanowiły ich istotę), ale o ludzi, powód dla którego biblioteki obecnie istnieją i któremu służą, a także o przestrzeń, którą oferują. Aktywna postawa wobec użytkowników-klientów bibliotek nabiera zatem nowego znaczenia (Sidor, 2005). Słuszne jest więc stwierdzenie, że biblioteki powinny, w najważniejszym punkcie wszelkich działań, stawiać swoich użytkowników, a tym samym przygotowywać ofertę zgodnie z ich potrzebami, dopasowywać swoje funkcjonowanie do ich oczekiwań, poznawać użytkowników oraz liczyć się z ich oceną.

Można stwierdzić, iż biblioteka funkcjonuje dobrze, gdy jakość świadczonych usług jest wysoka, a klienci usatysfakcjonowani. Millson-Martula & Menon (1995) stwierdzają, że jednym z elementów wysokiej jakości usług jest uwzględnienie osobistych potrzeb i oczekiwań użytkowników w programie rozwoju usług bibliotecznych. Applegate (1997) definiuje zadowolenie użytkownika jako osobistą emocjonalną reakcję na otrzymane usługi. Zeithaml i Bitner (2000) satysfakcję pojmują jako spełnienie potrzeb i oczekiwań klientów względem otrzymywanych usług. Satysfakcja odgrywa bardzo ważną rolę, ponieważ jest w stanie utrzymać użytkowników i zachęcić ich do ciągłego korzystania z usług.

P. K. Thakuria (2007) opisuje różne czynniki, które przyczyniają się do zadowolenia użytkowników:

- dostępność aktualnych informacji,
- właściwe zorganizowanie oraz oznakowanie w bibliotece (urządzenia, sprzęt, udogodnienia itp.),
- łatwa dostępność usług i zasobów bibliotecznych,
- właściwa postawa pracowników biblioteki w kontaktach z użytkownikami (kompetencje, uprzejmość, przyjazne podejście),
- właściwy wygląd biblioteki (wyposażenie, kolekcje, personel),
- atrakcyjność usług.

Zaspokojenie potrzeb użytkowników w bibliotekach akademickich powinno być głównym celem bibliotek i bibliotekarzy.

Zarys koncepcji badania

Materiał do badań został zebrany na przełomie marca i kwietnia 2018 r. w Bibliotece Uniwersytetu Rzeszowskiego. W badaniu wzięli udział studenci różnych lat i kierunków studiów korzystający z tejże placówki oraz pracownicy naukowcy. Zastosowano procedurę doboru celowego respondentów korzystających z usług biblioteki. Jako narzędzie badawcze został wykorzystany standardowy kwestionariusz ankiety, opracowany przez zespół SBP ds. analizy funkcjonowania bibliotek. Jest on jednolity dla wszystkich typów bibliotek, poza

pytaniem dotyczącym statusu użytkowników biblioteki, co wynika bezpośrednio ze specyfiki pracy tych bibliotek i charakterystyki ich użytkowników.

Dla bibliotek akademickich opracowany i zaproponowany został wspólny szablon badania, który po dostosowaniu do specyfiki naszej jednostki został udostępniony użytkownikom. Kwestionariusz ankiety zawierał cztery pytania, które pozwoliły na zebranie danych dotyczących:

- sposobu korzystania z usług bibliotecznych, poprzez określenie celów odwiedzin oraz częstotliwości korzystania;
- globalnej oceny całości usług bibliotecznych;
- ocen poszczególnych usług, zasobów i form organizacji pracy;
- cech społeczno-demograficznych użytkowników.

W metryczce umieszczone zostały pytania, które dostarczają informacji o cechach społeczno-demograficznych respondentów, jak: płeć, status oraz pytanie dotyczące częstotliwości odwiedzin w bibliotece.

W przeprowadzonym badaniu jakość oferowanych usług została zmierzona poziomem zadowolenia korzystania z biblioteki jako całości oraz jej poszczególnych obszarów funkcjonowania (według skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza ocenę najniższą, a 5 – najwyższą). W przypadku niekorzystania z danej usługi lub nieoferowania jej przez bibliotekę użytkownik miał możliwość wybrania opcji ND – nie dotyczy.

Celem określenia poziomu realizacji oczekiwań użytkowników biblioteki wprowadzono globalny wskaźnik satysfakcji użytkowników².

Ankiety dystrybuowano w wersji papierowej, rozdając ją w bibliotekach w miejscach obsługi użytkowników. Ogółem badaniem objęto 200 osób, 100 pracowników naukowych oraz 100 studentów studiów stacjonarnych UR, w tym 125 kobiet i 75 mężczyzn. Ankiety wypełniła zbliżona liczba studentów:

- I roku (22%),
- II roku (17%),
- III roku (18%),
- IV roku/I SUM (Studia Uzupełniające Magisterskie) (21%) oraz
- V roku/II SUM (Studia Uzupełniające Magisterskie) (22%).

Spośród ankietowanych 91% studentów to osoby w wieku 20-24 lat, a tylko 4% oscylowało w przedziale 16-19 lat.

W grupie pracowników naukowych, którzy wypełnili ankietę, znalazło się 13 asystentów, 46 adiunktów, 21 starszych wykładowców oraz 20 profesorów nadzwyczajnych. Spośród ankietowanych 43% pracowników naukowych to osoby w wieku 36-45 lat, w wieku 46-55 znalazło się 30% respondentów i 10% w wieku 56-65 lat.

---

² Wskaźnik satysfakcji określiło Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, tworząc ujednolicony kwestionariusz do badań satysfakcji użytkowników bibliotek w Polsce.

Przeprowadzenie ankiety miało za zadanie określić główne wyznaczniki zarówno satysfakcji, jak i niezadowolenia z usług, a także dostarczyć informacji na temat usług ważnych oraz mniej istotnych. Opinie użytkowników na ten temat informują, czy biblioteka oferuje swoje usługi na właściwym poziomie, we właściwy sposób, co z kolei pozwala zbadać jakość pracy biblioteki. Identyfikacja potrzeb i oczekiwań klientów stwarza punkt wyjścia do poprawy istniejącej oraz tworzenia nowej oferty, czyli przynosi nową wiedzę o bibliotece. Dzięki uzyskanym wynikom istnieje możliwość spojrzenia na instytucję oczami użytkownika oraz dostosowanie usług do jego oczekiwań.

Celem badania była ocena czynników wpływających na satysfakcję użytkowników biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego. Można oczekiwać, że zadowolenie użytkowników biblioteki będzie wypadkową zadowolenia z otrzymanego produktu informacyjnego oraz usług bibliotecznych.

Satysfakcja użytkowników z usług biblioteki w opinii studentów i pracowników naukowych Uniwersytetu Rzeszowskiego – wyniki badań

Pierwsze pytanie w kwestionariuszu dotyczyło celów odwiedzin biblioteki przez użytkowników. Było to pytanie zamknięte wielokrotnego wyboru, oferujące 11 możliwych odpowiedzi, ułożonych w porządku alfabetycznym. Respondent miał możliwość zaznaczenia wszystkich właściwych sobie odpowiedzi oraz możliwość wskazania innych celów odwiedzania biblioteki.

Jak wynika z badań, najczęściej badani studenci odwiedzają bibliotekę Uniwersytetu Rzeszowskiego w celu wypożyczenia zbiorów bibliotecznych, gdyż aż 81% udzieliło właśnie takiej odpowiedzi. Dużym zainteresowaniem cieszą się również zbiory biblioteczne wykorzystywane na miejscu w czytelniach, z których korzystało 76% studentów. Wysoka frekwencja w czytelniach nie dziwi, gdyż zgromadzono w nich najbardziej aktualną literaturę naukową, jak i podręczniki akademickie. Ponad połowa ankietowanych studentów (55%) przychodzi do biblioteki w poszukiwaniu potrzebnych informacji – zarówno związanych z nauką, pracą zawodową czy życiem codziennym.

Biblioteka jest miejscem, gdzie w spokoju i przy dostępie do odpowiedniej literatury można zgłębiać tajniki wiedzy, stąd prawie połowa ankietowanych studentów (49%) przychodzi tutaj, aby uczyć się lub pracować. Co trzeci badany student odwiedzał bibliotekę, aby skorzystać z komputerów i Internetu – 35%. Podobną liczbę wskazań uzyskały odpowiedzi „korzystam z zasobów elektronicznych” – 33%. Informacje zamieszczone na stronie internetowej biblioteki cieszą się zainteresowaniem wśród 26% badanych studentów. Najmniej wskazań uzyskała opcja „uczestniczę w szkoleniach organizowanych przez bibliotekę – zaledwie 7%.

Wykres 1. Cele odwiedzin użytkowników (studentów) w bibliotece

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR, 2018 r.

Wykres 2. Cele odwiedzin użytkowników (pracowników naukowych) w bibliotece

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR, 2018 r.

Okazuje się, że również wśród nauczycieli akademickich największym zainteresowaniem cieszy się usługa wypożyczenia zbiorów do domu, 88% badanych pracowników wskazało ją jako główny powód odwiedzin naszej placówki.

Korzystanie z zasobów elektronicznych zajmuje wśród naukowców 2. pozycję z wynikiem 71%. Także wśród badanych respondentów większa ich część (55%) korzysta z informacji zamieszczonych na naszej stronie internetowej, a 40% z nich poszukuje potrzebnych informacji; 27% respondentów przychodzi do biblioteki w celu skorzystania z komputerów i Internetu. Jednakową liczbę wskazań wśród badanych pracowników naukowych (22%) uzyskały odpowiedzi – korzystam z urządzeń kopiujących oraz „uczę się/pracuję”.

Tabela 1. Cele odwiedzin a płeć (pracownicy naukowci)

Cele odwiedzin (pracownicy naukowci)	Kobiety (w %)	Mężczyźni (w %)
korzystam z informacji zamieszczonych na witrynie internetowej biblioteki	51,0	59,6
korzystam z komputerów i Internetu dostępnych w bibliotece	27,5	25,5
korzystam z urządzeń kopiujących (np. ksero, drukarki, skanera)	27,5	14,9
korzystam z zasobów elektronicznych (...)	66,7	74,5
korzystam ze zbiorów biblioteki na miejscu	68,6	51,1
poszukuję potrzebnych informacji	45,1	36,2
spędzam wolny czas	3,9	2,1
uczestniczę w szkoleniach organizowanych przez...	7,8	6,4
uczestniczę w wydarzeniach kulturalnych...	11,8	10,6
uczę się/pracuję	19,6	25,5
wypożyczam zbiory do domu	90,2	85,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR, 2018 r.

Kobiety pracujące naukowo najczęściej odwiedzały bibliotekę, by wypożyczyć zbiory do domu (90,2%) oraz skorzystać ze zbiorów bibliotecznych na miejscu – 68,6%. Trzecim, najistotniejszym powodem odwiedzin naszej placówki, było korzystanie z zasobów elektronicznych – tak odpowiedziało 66,7% ankietowanych. Dużym, ponad 50% zainteresowaniem cieszyło się wśród respondentek korzystanie z informacji zamieszczanych na stronie internetowej biblioteki. 45,1% badanych kobiet przychodzi do biblioteki w poszukiwaniu różnego typu potrzebnych informacji związanych np. z życiem codziennym, pracą zawodową itp.

Również dla 85,1% ankietowanych mężczyzn-nauczycieli akademickich-wypożyczanie potrzebnych zbiorów było głównym powodem skorzystania z usług

księżnicy UR. Jednak drugą lokatę zajęło wśród nich korzystanie z zasobów elektronicznych, tak odpowiedziało aż 74,5% ankietowanych. Trochę większym zainteresowaniem, niż wśród respondentek, cieszyło się korzystanie ze strony internetowej biblioteki, takiej odpowiedzi udzieliło 59,6% badanych mężczyzn. Natomiast korzystanie ze zbiorów na miejscu w czytelnich cieszyło się, wśród tej grupy pracowników, trochę mniejszym niż u kobiet (51,1%) zainteresowaniem.

Tabela 2. Cele odwiedzin a płeć (studenci)

Cele odwiedzin (studenci)	Kobiety (w %)	Mężczyźni (w %)
korzystam z informacji zamieszczonych na witrynie internetowej biblioteki	23,0	34,6
korzystam z komputerów i Internetu dostępnych w bibliotece	29,7	50,0
korzystam z urządzeń kopiujących (...)	17,6	19,2
korzystam z zasobów elektronicznych (...)	28,4	46,2
korzystam ze zbiorów biblioteki na miejscu	83,8	53,8
poszukuję potrzebnych informacji	54,1	57,7
spędzam wolny czas	13,5	26,9
uczestniczę w szkoleniach organizowanych przez bibliotekę	1,4	—
uczę się/pracuję	48,6	50,0
wypożyczam zbiory do domu	80,8	81,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR, 2018 r.

Głównym celem odwiedzin w bibliotece ankietowanych studentek było korzystanie z jej zbiorów na miejscu, tak zadeklarowało 83,8% badanych oraz wypożyczanie zbiorów do domu – 81,1% wskazań. Ponad połowa z nich (54,1%) poszukiwała w bibliotece nowych informacji i to zarówno do nauki, jak i pracy, a blisko 1/2 z ankietowanych studentek (48,6%) przychodziła do naszej instytucji, by uczyć się lub pracować. Prawie 1/3 z nich (29,7%) korzystała z komputerów oraz Internetu, a 28,4% z zasobów elektronicznych.

Podobnie, jak dla badanych studentek, również dla 81,8% ankietowanych studentów najistotniejszym celem było wypożyczanie zbiorów bibliotecznych. Drugim, bardzo istotnym celem odwiedzin naszej placówki było poszukiwanie potrzebnych informacji (57,7%) oraz korzystanie ze zbiorów biblioteki na miejscu – 53,8%. Połowa ankietowanych studentów korzystała z komputerów i Internetu oraz przychodziła do biblioteki, by uczyć się czy pracować. Spośród

respondentów 46,2% zadeklarowało, że istotnym celem korzystania z biblioteki są źródła elektroniczne.

Tabela 3. Cele odwiedzin a status użytkownika

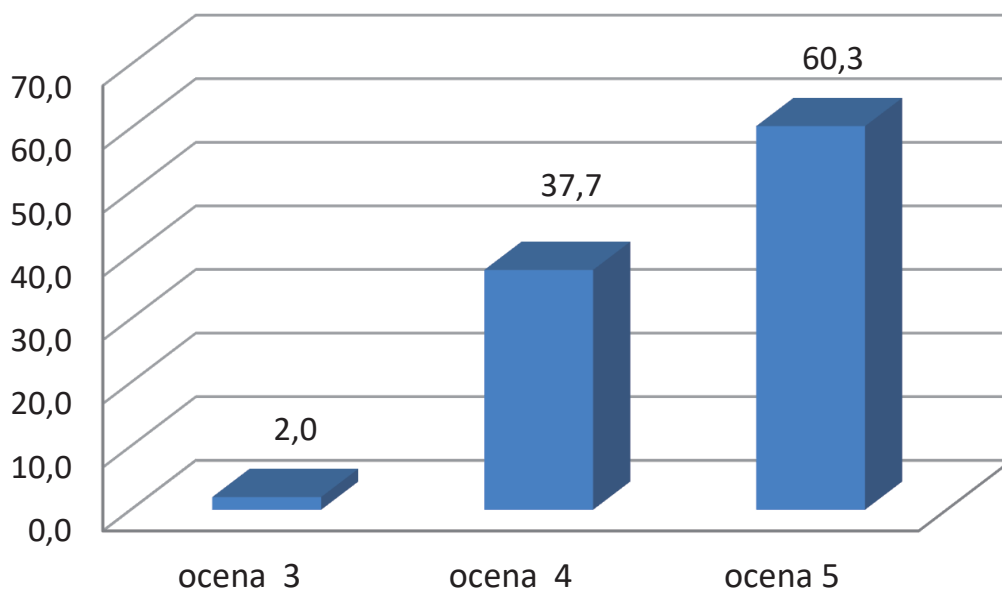
Cele odwiedzin	Pracownik (w %)	Student (w %)
korzystam z informacji zamieszczonych na witrynie internetowej biblioteki	55,6	26
korzystam z komputerów i Internetu dostępnych w bibliotece	27,3	35
korzystam z urządzeń kopiujących (np. ksero, drukarki, skanera)	21,2	18
korzystam z zasobów elektronicznych (...)	70,7	33
korzystam ze zbiorów biblioteki na miejscu	60,6	76
poszukuję potrzebnych informacji	40,4	55
spędzam wolny czas	3,0	17
uczestniczę w szkoleniach organizowanych przez...	7,1	1
uczę się/pracuję	22,2	49
uczestniczę w wydarzeniach kulturalnych (...)	11,1	0
wypożyczam zbiory do domu	87,9	81

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR, 2018 r.

Najważniejszym celem korzystania z biblioteki, i to zarówno dla badanych pracowników naukowych (87,9%), jak i studentów (81%) jest wypożyczanie zbiorów. Tutaj jednak podobieństwa się kończą, gdyż ankietowani pracownicy naukowcy na drugim miejscu wskazują korzystanie z zasobów elektronicznych (katalogów, baz danych, czasopism elektronicznych itp.), natomiast dla 76% badanych studentów drugim istotnym powodem, dla którego odwiedzają bibliotekę, jest korzystanie z jej zbiorów na miejscu. Wśród ankietowanych pracowników naukowych na ten cel wskazało 60,6% badanych. Znacznie częściej niż studenci, pracownicy naukowcy korzystają z informacji zamieszczonych na stronie internetowej, tak odpowiedziało 55,6% respondentów, studenci zaledwie w 26%. Znacznie częściej swój wolny czas w bibliotece spędzają studenci, tak odpowiedziało 17% ankietowanych i 3% badanych naukowców.

Drugie pytanie obejmowało ogólną ocenę funkcjonowania biblioteki w skali pięciostopniowej tj. od 1 (ocena najniższa) do 5 (ocena najwyższa). Na podstawie tego pytania wyliczany jest globalny wskaźnik „Satysfakcji Użytkowników” jako średnia arytmetyczna ocen uzyskanych od respondentów. Rozkład częstości ocen

przedstawia poniższy wykres (wykres 3.). Choć globalny wskaźnik satysfakcji wynosi **4,58**, co można interpretować jako wysoką ocenę, to jednak warto przyrzeć się poszczególnym ocenom cząstkowym.

Wykres 3. Ogólna ocena funkcjonowania biblioteki w skali pięciostopniowej (1-5)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR, 2018 r.

Ogólna ocena całości usług bibliotecznych (w skali 1-5) wystawiona przez badanych użytkowników była dość wysoka. Ponad 60% ankietowanych oceniło ją bardzo dobrze, dając najwyższą notę, czyli 5, niecałe 38% badanych oceniło nasze usługi na 4. Jedynie 2% z nich swoje niezadowolenie okazało, wystawiając ocenę 3 (wykres 3.).

Tabela 4. Ogólna ocena całości usług a status użytkownika

Całość usług bibliotecznych (skala 1-5)	Pracownik (w %)	Student (w %)
3.0	2,0	2,0
4.0	26,3	49,0
5.0	71,7	49,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR, 2018 r.

Natomiast biorąc pod uwagę status użytkownika (Tab. 4.), znacznie lepsze oceny wystawili naszej placówce pracownicy naukowci, gdyż aż 71,7% oceniło BUR bardzo dobrze, zaznaczając na skali ocen 5, gdy wśród studentów taką ocenę

przyznało niecałe 50%. Natomiast znacznie więcej ankietowanych studentów wystawiło dobrą ocenę, czyli 4-49%, gdy wśród pracowników naukowych taką ocenę dało 26,3% ankietowanych.

Tabela 5. Ogólna ocena całości usług a płeć użytkownika

całość usług bibliotecznych (skala 1-5)	Kobieta (w %)	Mężczyzna (w %)
3.0	3,2	0,0
4.0	40,8	32,4
5.0	56,0	67,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR, 2018 r.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę płeć ankietowanych (tabela 5.), to znacznie lepiej oceniali całość usług ankietowani mężczyźni, gdyż blisko 70% z nich wystawiło 5, a 32,4% – 4. Natomiast cyfra 3 w ogóle nie pojawiła się w ich ocenie. Wśród ankietowanych kobiet na 5 oceniła całość usług ponad połowa badanych kobiet (56%), a ponad 40% na 4. W całościowej ocenie ankietowane kobiety były bardziej krytyczne, gdyż na skali ocen pojawiła się u nich cyfra 3 – tak odpowiedziało 3,2% respondentek.

Na trzecie pytanie składają się oceny poszczególnych usług świadczonych przez bibliotekę, jej wyposażenie i sposób funkcjonowania. W pytaniu tym ocenie poddano 22 aspekty funkcjonowania oraz zastosowano skalę ocen od 1-5. Dodatkowo, do skali wprowadzono opcję ND – nie dotyczy, która miała określać, w niniejszym badaniu, niewykorzystanie danej usługi przez respondenta.

Tabela 6. Miary tendencji centralnej oraz udział procentowy odpowiedzi ND dla poszczególnych usług, zasobów i form pracy oferowanych przez bibliotekę (pracownicy naukowci)

Ocena poszczególnych usług zasobów i form pracy (skala 1-5)	Średnia	Dominanta	udział % kategorii ND
warunki lokalowe (przestronność wewnątrz, dostosowanie do osób niepełnosprawnych, jasność pomieszczeń)	4,73	5	0
wyposażenie biblioteki (umeblowanie, dostępność i jakość sprzętu)	4,58	5	2
czytelność oznakowania w bibliotece	4,61	5	1
godziny otwarcia biblioteki	4,44	5	0

Ocena poszczególnych usług zasobów i form pracy (skala 1-5)	Średnia	Dominanta	udział % kategorii ND
jakość obsługi pracowników biblioteki	4,80	5	0
kompetencje pracowników	4,85	5	1
dyspozycyjność pracowników biblioteki	4,75	5	0
zbiory drukowane – książki, (kompletność, przydatność, liczba egzemplarzy, aktualność, itp. w stosunku do oczekiwań)	3,85	4	1
zbiory drukowane – czasopisma, (kompletność, przydatność, aktualność, itp. w stosunku do oczekiwań)	3,88	4	5
zbiory audiowizualne, np. audiobooki, filmy, nagrania (kompletność, przydatność, liczba egzemplarzy, aktualność, itp. w stosunku do oczekiwań)	4,94	6	50
zasoby elektroniczne (kompletność, aktualność baz danych, czasopism, książek, itp. w stosunku do oczekiwań)	4,27	4	9
zdalny dostęp do źródeł elektronicznych przez serwer Proxy	4,99	5	30
czas realizacji zamówienia	4,67	5	1
dopuszczalna liczba egzemplarzy do wypożyczenia	4,31	5	1
dopuszczalny okres wypożyczeń	4,55	5	1
usługi informacyjne (informacje o zbiorach, wyszukiwanie zasobów i informacji)	4,54	5	6
usługi Wypożyczalni Międzybibliotecznej	5,12	5	38
ofertę edukacyjną (szkolenia, kursy, warsztaty, seminaria, itp. organizowane przez bibliotekę)	5,15	6	57
witrynę internetową biblioteki (przydatność, zakres, aktualność i czytelność zamieszczonych informacji)	4,55	5	3
możliwość korzystania z komputerów i Internetu dostępnych w bibliotece	4,83	5	19
możliwość korzystania z urządzeń kopiujących (np. ksero, drukarki, skanera)	4,75	5	25

Źródło: Na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR – badanie własne 2018 r.

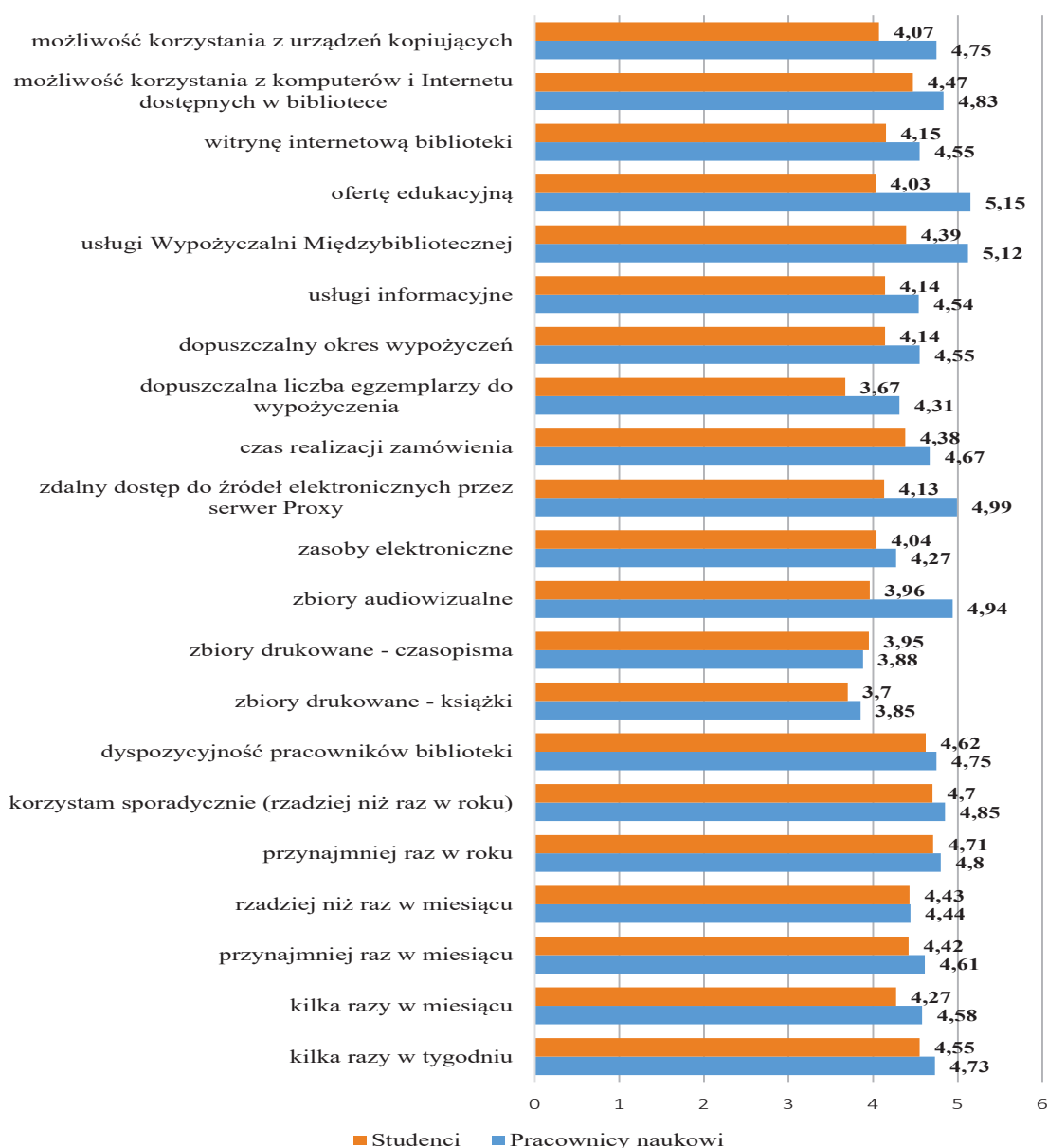
Tabela 7. Miary tendencji centralnej oraz udział procentowy odpowiedzi ND dla poszczególnych usług, zasobów i form pracy oferowanych przez bibliotekę (studenci)

Ocena poszczególnych usług zasobów i form pracy (skala 1-5)	Średnia	Dominanta	udział % kategorii ND
warunki lokalowe (przestronność wewnątrz, dostosowanie do osób niepełnosprawnych, jasność pomieszczeń)	4,55	5	0
wyposażenie biblioteki (umeblowanie, dostępność i jakość sprzętu)	4,27	5	0
czytelność oznakowania w bibliotece	4,42	5	0
godziny otwarcia biblioteki	4,43	5	1
jakość obsługi pracowników biblioteki	4,71	5	1
kompetencje pracowników	4,70	5	1
dyspozycyjność pracowników biblioteki	4,62	5	3
zbiory drukowane - książki, (kompletność, przydatność, liczba egzemplarzy, aktualność, itp. w stosunku do oczekiwań)	3,70	4	3
zbiory drukowane - czasopisma, (kompletność, przydatność, aktualność, itp. w stosunku do oczekiwań)	3,95	4	22
zbiory audiowizualne, np. audiobooki, filmy, nagrania (kompletność, przydatność, liczba egzemplarzy, aktualność, itp. w stosunku do oczekiwań)	3,95	4	55
zasoby elektroniczne (kompletność, aktualność baz danych, czasopism, książek, itp. w stosunku do oczekiwań)	4,04	4	31
zdalny dostęp do źródeł elektronicznych przez serwer Proxy	4,12	4	68
czas realizacji zamówienia	4,38	5	5
dopuszczalna liczba egzemplarzy do wypożyczenia	3,67	4	4
dopuszczalny okres wypożyczeń	4,13	5	4
usługi informacyjne (informacje o zbiorach, wyszukiwanie zasobów i informacji)	4,14	4	14
usługi Wypożyczalni Międzybibliotecznej	4,39	5	54
oferę edukacyjną (szkolenia, kursy, warsztaty, seminaria, itp. organizowane przez bibliotekę)	4,03	4; 5	64
witrynę internetową biblioteki (przydatność, zakres, aktualność i czytelność zamieszczonych informacji)	4,15	4	11

Ocena poszczególnych usług zasobów i form pracy (skala 1-5)	Średnia	Dominanta	udział % kategorii ND
możliwość korzystania z komputerów i Internetu dostępnych w bibliotece	4,47	5	11
możliwość korzystania z urządzeń kopiujących (np. ksero, drukarki, skanera)	4,67	4	25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR, 2018 r.

Wykres 4. Średnie z ocen poszczególnych usług, zasobów, form pracy a status użytkownika

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR, 2018 r.

Biorąc pod uwagę średnie z ocen poszczególnych usług, zasobów, form pracy, a status użytkownika (student; pracownik naukowy) (wykres 4.), daje się zauważyć, iż znacznie wyższe oceny wystawiali pracownicy naukowcy. Jedynie przy ocenie zbiorów drukowanych (czasopism) średnia z ocen była niższa, niż studentów, a przy zbiorach drukowanych (książkach) tylko nieznacznie większa.

Dostępność zbiorów drukowanych to jedna z ocen poniżej wartości dobrej (4.0). Zbiory biblioteczne zebrały wśród użytkowników biblioteki UR bardziej zróżnicowane oceny. Bardzo podobnie oceniali zbiory drukowane-książki zarówno nauczyciele akademicki, jak i studenci. Najwyższą ocenę – 5 wybrało 22% studentów i 23% pracowników naukowych. Ocenę 4 zaznaczyło 39% ankietowanych studentów i 40% naukowców. Średnią ocenę 3 wybrało 33% nauczycieli i 22% studentów. Słabo zbiory (wybierając 2) oceniło 13% badanych studentów i tylko 2% pracowników. Ocenę 1 wystawiło 1% ankietowanych studentów i 1% nauczycieli akademickich. Z pewnością krytyczne oceny dotyczące zbiorów wynikają z faktu, iż obecnie użytkownicy mają do dyspozycji małą liczbę podręczników możliwych do wypożyczenia oraz zbyt małą liczbę egzemplarzy tego samego tytułu. Jednak ograniczone zasoby finansowe, jakimi dysponuje biblioteka, mają wpływ na ilość zakupionych pozycji książkowych.

Również czasopisma drukowane uzyskały średnią poniżej wartości 4.0. Tutaj ocenę najwyższą wybrało 22% ankietowanych studentów i 17% badanych pracowników naukowych. Ocenę 4 – 34% studentów oraz 44% pracowników, a 3 – 19% ankietowanych studentów i 29% nauczycieli. Natomiast 2% ankietowanych studentów oceniło zbiory na 2, gdy wśród badanych pracowników było to 5%.

Dopuszczalna ilość egzemplarzy do wypożyczenia to kolejna usługa, która uzyskała głównie wśród ankietowanych studentów średnią z ocen 3,67, czyli poniżej wartości zadowalającej. Bardziej krytyczni w ocenach byli ankietowani studenci, gdyż tylko 28% z nich oceniło tę usługę na 5, gdy wśród nauczycieli najwyższą notę wystawiło aż 47%. Ocenę 4 wybrało 35% badanych pracowników naukowych i 30% ankietowanych studentów, a 3-16% ankietowanych pracowników i 22% studentów; 10% badanych studentów i 16% wykładowców słabo oceniło tę usługę wystawiając zaledwie 2. Widać tu duże niezadowolenie z zasad wypożyczeń, zwłaszcza wśród ankietowanych studentów, gdyż aż 6% z nich wystawiło nam najniższą ocenę.

Dążąc do poprawy jakości tej usługi i wychodząc naprzeciw oczekiwaniom, głównie studentów, uległy już zwiększeniu (o 10 w każdej z grup) limity wypożyczonych książek. I tak:

- studenci I i II roku studiów I stopnia, I-III lat studiów 5-letnich, słuchacze studiów podyplomowych oraz Studium Języka Polskiego mogą wypożyczyć 20 książek,
- studenci III roku studiów I stopnia, I-II roku studiów II stopnia, studenci IV-V roku studiów 5-letnich oraz studiów III stopnia – 30 książek.

- studenci studiujący jednocześnie na dwóch kierunkach mogą wypożyczyć 40 książek na okres 13 tygodni,
- pracownicy UR – 50 wol. na okres 1 roku.

Warto w tym miejscu przyrzeć się usługom, które ocenione zostały dość wysoko, chodzi tu o zdalny dostęp do źródeł elektronicznych przez serwer Proxy. Usługa ta przysługuje studentom studiów I, II i III stopnia Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz etatowym pracownikom Uczelni i umożliwia korzystanie z baz danych, czasopism oraz książek elektronicznych bezpośrednio ze strony domowej biblioteki, także z komputerów spoza sieci UR (np. komputerów domowych).

Warunkiem otrzymania powyższego dostępu jest: posiadanie aktywnego konta bibliotecznego oraz wypełnienie elektronicznego formularza. Po jego wypełnieniu należy zgłosić się osobiście (najwcześniej po 24 godzinach) do Oddziału Informacji Naukowej po hasło dostępu. Logowanie odbywa się za pomocą numeru PESEL oraz nadanego hasła.

Jest to usługa niezwykle pomocna w pracy naukowej, stąd i ocena tej usługi wydawała się niezwykle istotna. Jednak, jak się okazuje, usługę tę wysoko ocenia 43% ankietowanych pracowników oraz zaledwie 10% ankietowanych studentów. Ocenę 4 wystawiło 23% naukowych pracowników i 16% badanych studentów, a 3 – 4% pracowników i 6% ankietowanych studentów. Jednak, zarówno w przypadku nauczyciel, opcję ND zaznaczyło 30%, a wśród badanych studentów 68%, co może oznaczać, że znaczna część z nich prawdopodobnie z niej nie korzysta, nie zna jej lub nie potrafi korzystać.

Bardzo wysoką średnią uzyskały też Usługi Wypożyczalni Międzybibliotecznej 5,12, jednak i w tym przypadku należy wziąć pod uwagę, że aż 54% ankietowanych studentów nie oceniło tej usługi, wybierając opcję ND – prawdopodobnie z niej nie korzysta, a wśród badanych pracowników 32%.

Zasoby elektroniczne uzyskały dobrą średnią wśród ankietowanych pracowników naukowych – 4,54 oraz 4,04 wśród badanych studentów.

Na dobrym poziomie ocenione zostały również usługi informacyjne świadczone przez bibliotekę (informacje o zbiorach, wyszukiwanie zasobów i informacji) Średnią 4,54 przyznali pracownicy naukowci, natomiast 4,14 badani studenci.

Satysfakcjonujące są również, dla ankietowanych, warunki lokalowe, gdyż aż 75% ankietowanych pracowników naukowych oraz 63% studentów oceniło je na 5. Respondenci wyrażali również zadowolenie z godzin otwarcia biblioteki: 57% ankietowanych studentów i 54% pracowników naukowych oceniło je na 5, a 34% studentów i 36% pracowników akademickich na 4.

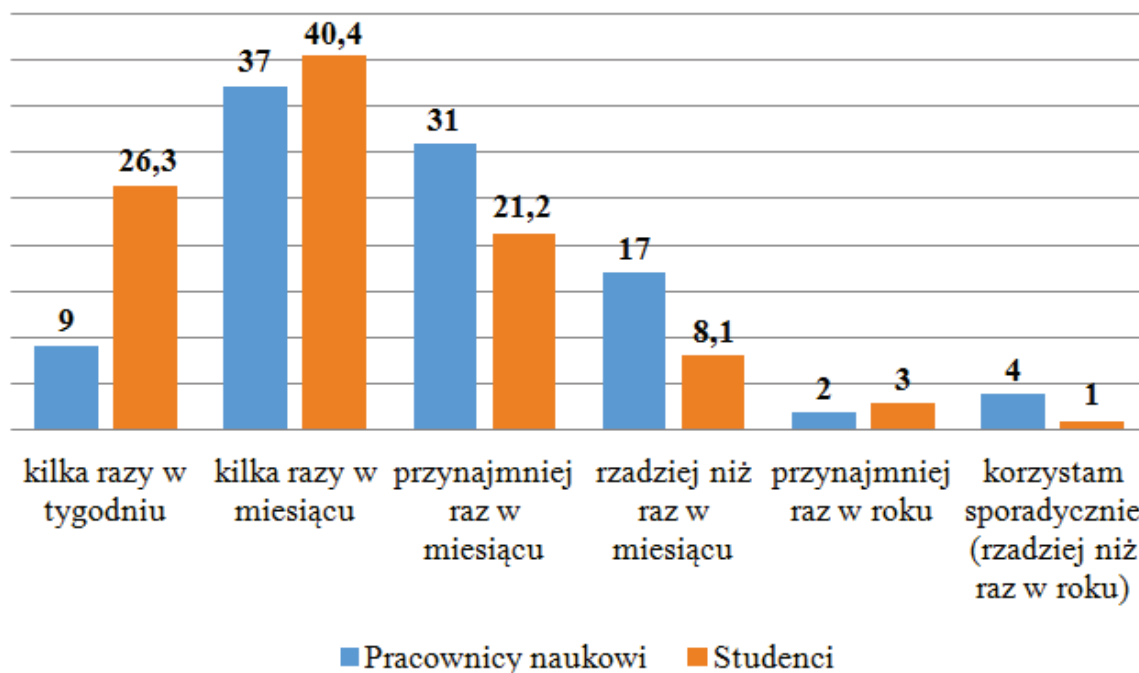
Oferta edukacyjna organizowana przez bibliotekę, wśród nauczycieli akademickich, uzyskała wysoką średnią 5,15. Jednak gdy przyjrzymy się ocenom cząstkowym oraz biorąc pod uwagę bardzo duży procent ND, który w przypadku pracowników wynosił 57%, a wśród studentów 64%, to okazuje się, że większość

z nich nie korzysta z różnych form szkoleń organizowanych przez placówkę lub o nich po prostu nie wie.

Zbiory audiowizualne zostały ocenione, zwłaszcza wśród badanych studentów, poniżej średniej (3,96). Okazuje się jednak, że 55% pracowników naukowych, jak i 50% studentów, zaznaczyło na arkuszu opcję ND, co może świadczyć o niewielkim zainteresowaniu tego typu zbiorami.

Bardzo cieszy, że kadra biblioteki uzyskała w badaniach jedną z najwyższych średnich we wszystkich trzech kategoriach: dyspozycyjność, kompetencje i kultura obsługi. Kompetencje i kultura kadry jako całości stanowią natomiast dwie najwyższe oceny całego badania satysfakcji.

W metryczce znalazło się również pytanie dotyczące częstotliwości korzystania przez ankietowanych z usług Biblioteki. Pytanie to pozwoliło określić aktywnych użytkowników, tych korzystających z umiarkowaną częstotliwością oraz odwiedzających instytucję sporadycznie. Jak wynika z badań, aktywniejszymi czytelnikami okazali się studenci, gdyż 66,7% z nich korzysta z biblioteki kilka razy w tygodniu lub miesiącu. Natomiast wśród nauczycieli akademickich tylko 48%. Cieszy fakt, że czytelników sporadycznych jest w obu grupach niewielki odsetek – 6% pracowników naukowych oraz 4% badanych żaków (wykres 5.).

Wykres 5. Częstotliwość korzystania z usług a status użytkownika

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w UR – badanie własne, 2018 r.

Tabela 8. Ocena całości usług biblioteki a częstotliwość korzystania

Ocena całości usług (skala 1-5)	Częstotliwość korzystania z usług biblioteki (w %)				
	kilka razy w tygodniu	kilka razy w miesiącu	przynajmniej raz w miesiącu	rzadziej niż raz w miesiącu	sporadycznie (rzadziej niż raz w roku)
3	2,9	1,3	3,8	0,0	0,0
4	37,1	37,7	32,7	32,0	60,0
5	60,0	61,0	63,5	68,0	40,0

Podsumowanie

Prowadzenie systematycznych badań satysfakcji użytkowników umożliwia zebranie wartościowych informacji o użytkownikach, jak i jakości usług bibliotecznych. Można dowiedzieć się, kim są użytkownicy, jakie mają potrzeby i oczekiwania, jak oceniają placówkę i w jaki sposób z niej korzystają.

Określenie jakości usług bibliotecznych poprzez pomiar satysfakcji klientów jest działaniem często stosowanym i może przynieść instytucji szereg korzyści. Zadowolony klient powróci, by ponownie skorzystać z usług, może też zachęcić innych. Klient nieusatysfakcjonowany zaprzestanie korzystania oraz może przekazywać negatywne opinie dalej. Poza tym, nie jest ważne, co sądzi o swojej ofercie dostawca usług, ale czy wybiorą ją i skorzystają z niej klienci (Sidor, 2005).

Misją każdej biblioteki jest realizacja, w jak najwyższym stopniu, oczekiwań użytkowników, którzy korzystają z jej zasobów. Niemniej pewne elementy i obszary funkcjonowania są realizowane na wyższym poziomie, inne na nieco niższym. Tak jest również w przypadku Biblioteki UR.

Badania satysfakcji użytkowników Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego pozwoliły na zebranie szeregu wartościowych informacji o odbiorcach usług i zasobów. Pomogło to w przystosowaniu oferty bibliotecznej do potrzeb użytkowników oraz zdiagnozowaniu wadliwych aspektów, by móc dokonać zmian czy wprowadzić udoskonalenia.

Ankieta przeprowadzona wśród pracowników i studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego jest próbą odpowiedzi na pytanie, czy użytkownicy są zadowoleni z oferowanych usług, czy odczuwają satysfakcję z korzystania z zasobów bibliotecznych.

Okazuje się, że głównym powodem, dla którego użytkownicy przychodzą do BUR, jest wypożyczenie zbiorów i to bez względu na ich płeć czy na status. Pracownicy naukowci chętniej korzystają ze zbiorów elektronicznych (70,7%), gdy wśród studentów odsetek ten wynosił zaledwie 33%. Zarówno pracownicy naukowci, jak i studenci, chętnie korzystają ze zbiorów na miejscu w bibliotece.

Na witrynę internetową biblioteki chętniej zaglądają pracownicy naukowcy (55,6%) niż ankietowani studenci (26%). Znacznie chętniej swój czas wolny spędzają w bibliotece studenci (17%) niż nauczyciele akademicki – zaledwie 3%.

Aktywniejszymi czytelnikami są badani studenci, natomiast pracownicy naukowcy odwiedzali bibliotekę z umiarkowaną częstotliwością. Cieszyć może fakt, że niewielki odsetek to czytelnicy sporadyczni.

Całościowo usługi biblioteczne zostały przez ankietowanych ocenione bardzo dobrze. Najwyższą ocenę wystawiło BUR 60% respondentów, 4 – 38%, a ocenę dostateczną zaledwie, a może aż 2% respondentów. Znacznie łagodniejsi w ocenach byli mężczyźni, gdyż blisko 70% z nich oceniło nasze usługi na 5 i 32,4% na 4. Trójka w ogóle nie pojawiła się w ich ocenach, gdy wśród kobiet ocenę 3 wystawiło 3,2% z nich.

Patrząc na średnie z ocen poszczególnych usług, zasobów, form pracy można zauważyć, iż znacznie wyższe oceny wystawiali pracownicy naukowcy. Poniżej wartości 4.0 zostały ocenione zbiory drukowane – książki i czasopisma, i to zarówno przez studentów, jak i nauczycieli akademickich. Dopuszczalna ilość egzemplarzy do wypożyczenia to druga usługa, która, zwłaszcza wśród badanych studentów, uzyskała dość niską średnią. To właśnie w ich ocenach aż w 6% pojawiła się 1.

Jedną z najwyższych średnich uzyskał personel biblioteczny i to we wszystkich trzech kategoriach: dyspozycyjność, kompetencje oraz kultura obsługi.

Jak wynika z badań, większość z oferowanych usług i zasobów została oceniona bardzo pozytywnie. Jednak należy dołożyć starań, by rozpropagować wśród ankietowanych usługi, z których nie korzystają najprawdopodobniej dlatego, że ich nie znają lub nie potrafią z nich korzystać (zdalny dostęp do źródeł elektronicznych przez serwer Proxy, usługi Wypożyczalni Międzybibliotecznej czy ofertę edukacyjną).

Codzienna praca oraz zaangażowanie pracowników Biblioteki UR pozwala na stwierdzenie, że kompetencje oraz kultura organizacyjna stanowi czynnik wpływający zachęcająco do korzystania z oferowanych usług.

Bibliografia

- Applegate, R. (1997). Models of satisfaction. W: A. Kent (ed.), *Encyclopedia of Library and Information Science*, 60(23), (s. 200), New York: Marcel Dekker.
- Jayasundara, C. C. (2008). User Perceptions and Expectations on E-Information Literacy Development Programmes. *National University Library*, 10(4), 20–21.
- Kita, J., Radwan, J. M. (2009). Zastosowanie ośmiu zasad zarządzania jakością w bibliotece wydziałowej wydziału zarządzania i komunikacji społecznej UJ. W: J. Kamińska, B. Żołędowska-Król (red.), *Jakość usług bibliotecznych w społeczeństwie informacyjnym*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Millson-Martula, C., Menon, V. (1995). Customer expectations: Concepts and reality for academic library services. *College & Research Libraries*, 56(1).

- Sidor, M. W. (2005). *Jakość usług bibliotecznych: badanie metodą SERVQUAL*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Sowole, I. A. (1995). Information Needs of Farm management Personnel: A case Study of Two Universities and Two Agricultural Research Institutes in Western Nigerian. *Lagos Librarian*, 16(1), 9-12.
- Thakuria, P. K. (2007). *Concepts of quality in library services: an overview. 5th Convention Planner-2007*. Gauhati University, Guwahati, December 7-8, 414.
- Zeithaml, V., Bitner, M. J. (2000). *Service Marketing: integrating customer focus across the firm*. McGraw-Hill.

Źródła internetowe

- Habis, A., Hejda, A., Komarnicka K. et.al. (2009). Badanie satysfakcji użytkowników bibliotek. Standardowy kwestionariusz ankiety. W: Planowanie pracy biblioteki, Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Pobrano 18 kwietnia 2018, z http://programrozwojubibliotek.org/wp-content/uploads/2015/07/PLANOWANIE_PRACY_BIBLIOTEKI_FINAL.pdf
- Wskaźnik satysfakcji określiło Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, tworząc ujednolicony kwestionariusz do badań satysfakcji użytkowników bibliotek w Polsce. Pobrano 20.04.18, z http://www.sbp.pl/repository/SBP/strategia/2011/Badanie_satysfakcji_uzytkownikow_bibliotek_SBP_grudzien_2011-1.pdf

Notka biograficzna

dr Zenona Krupa

Adiunkt biblioteczny, pracownik Oddziału Opracowania Formalnego Zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Rzeszowskiego. W październiku 2013 r. uzyskała tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii. Tematem pracy doktorskiej było „Czytelnictwo w społeczeństwie informacyjnym na przykładzie studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego”. Posiada 9 recenzowanych publikacji naukowych, z czego najważniejsze to: Internet – zagrożenie czy uzupełnienie tradycyjnej biblioteki? [w:] Biblioteki XXI wieku, Czy przetrwamy? (materiały konferencyjne II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej 19-21 VI 2006 r. The Internet – A Threat or Supplement to the Traditional Library? [w:] „World Libraries” vol. 16 no 1 and 2 Spring and Fall 2006 (ISSN 1092-7441), Full issue posted January 2009, <http://www.worlib.org/>; Czytelnictwo studentów wśród innych form aktywności w czasie wolnym [w:] Społeczeństwo Podkarpacia w badaniach rzeszowskiego ośrodka socjologicznego pod red. M. Malikowskiego, Rzeszów: Wydaw. Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008, s. 469-480; Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego w opinii jej użytkowników [w:] Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich: (materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej Rzeszów-Czarna, 1-3 VI 2005 r.) Rzeszów, 2005, s. 229-241; Usatysfakcjonowany czy sfrustrowany użytkownik biblioteki – na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego [w:] Projektowanie informacji w przestrzeni biblioteki, red. nauk. Barbara Kamińska-Czubała, Stanisław Skórka, współpr. Ewa Piotrowska, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2017, s. 135-146; Skuteczność Internetu w promocji czytelnictwa w opinii studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego [w:] Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody?: o tendencjach w krzewieniu kultury czytelniczej młodego pokolenia, red. nauk. Mariola Antczak, Agata Walczak-Niewiadomska, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2017, s. 89-103.

Rozdział 4.

O kompetencjach, komunikacji i promocji

Chapter 4.

About competences, communication and promotion

Czy tradycyjne rozumienie biblioteki mieści się w wizji biblioteki przyszłości?

Jadwiga Lizak¹

Abstrakt

Biblioteka u progu XXI wieku niewątpliwie stanęła przed wieloma wyzwaniami. Wiążą się one z różnymi aspektami, m.in. z nowymi technologiami, różnorodnymi formami komunikacji w przestrzeni publicznej oraz relatywizmem w postrzeganiu kultury. Nie bez znaczenia jest też nowy kształt dyskursu, w którym oficjalność miesza się z nieoficjalnością, sacrum z profanum, a kolokwialność staje się podstawowym rejestrem porozumiewania się.

Z jednej strony, biblioteka nie może tych czynników ignorować i musi je uwzględniać w perspektywie swojego istnienia w kulturze. Z drugiej strony, musi strzec swojej misji, od zawsze związanej z wyznaczaniem pozytywnych wzorców funkcjonowania w kulturze. Warto w tym kontekście prześledzić te atrybuty biblioteki, które wpisują się w jej uniwersalność, niezależnie od zmiennych, jakie wokół niej zaistnieją.

To, co stanowi konstytuującą w rozumieniu biblioteki, przechowywane jest np. w przysłowicach, skrzydlatych słowach, frazeologizmach zbudowanych na kluczowym słowie książka. Czy ich przestanie się zdezaktualizowało, czy nadal ma walor świeżości; czy ów zbiór jest zamknięty, czy może wymaga uzupełnienia o nowe złote myśli, oddające kierunek przemian?

Jak biblioteka rozumiana jest przez jej użytkowników, jak ją definiują?

Celem artykułu jest poszukiwanie odpowiedzi na postawione pytania. Zestawienie cytatów z różnych epok ze współczesnymi hasłami promującymi biblioteki pozwoli wyodrębnić to, co wspólne w postrzeganiu biblioteki, niezależnie od determinantów, które ją kształtują. Z kolei przegląd potocznych definicji biblioteki pozwoli na wyeksponowanie tej wartości, która jest nadrzędna dla jej użytkownika.

Słowa kluczowe:

biblioteka, paremiologia, definicja, konotacje, tradycja

¹ dr hab. Jadwiga Lizak, prof. WSB-NLU w Nowym Sączu, jmlizak@wsb-nlu.edu.pl, WSB-NLU, Nowy Sącz

Is the library's traditional understanding Consistent with the vision of the library of the future?

Abstract

There is no doubt that nowadays libraries are faced with many challenges related to e.g. new technologies, various forms of communication in a public space, relativism regarding the perception of culture as well as those connected with a new shape of discourse, in which a tendency to mix formality and informality or sacred and profane may be noticed. What is more, the colloquial language is considered to be a base of communication.

On the one hand, as far as the library's existence in contemporary culture is concerned, the abovementioned factors cannot be ignored. On the other hand, the library will fulfill its mission that has always been connected with setting positive patterns of functioning in culture. Taking this into consideration, some universal library attributes deserve to be studied, regardless of the changes appearing in the context of new trends.

What is considered to be an essence of a library can be found e.g. in proverbs or phrases containing a key word – a book. The question arises whether their message is still up-to-date and whether we need to complement the existing collection of proverbs with new words of wisdom, reflecting the direction of changes. The presentation of some selected phrases in the diachronic aspect (by comparing quotes from different ages with current library promotional slogans) allows us to extract some common library features that remain unchanged despite many new tendencies.

Keywords:

library, paremiology, definition, connotations, tradition

Wstęp

Poglądy na istotę pojęcia “biblioteka”, rozważania nad jego znaczeniem są przedmiotem tak opracowań leksykograficznych, jak i artykułów czy monografii poświęconych temu zagadnieniu. Stanowią one zaplecze teoretyczno-terminologiczne i ujmują problem z perspektywy historycznej, od kształtowania się pierwszych bibliotek w III tysiącleciu p.n.e., przez ich rozwój w kolejnych stuleciach, po zasadnicze kwestie funkcjonowania biblioteki w świecie współczesnym, w tym i w Polsce, aż po spór o istotę tej instytucji dziś i aktualne jej problemy.

Termin biblioteka na gruncie bibliologii wyjaśniano już wielokrotnie. Śledząc literaturę przedmiotu, można pokusić się na uogólnienie, iż w obiegu funkcjonują dwa rodzaje definicji biblioteki. Jedną kategoryzacją to odniesienie do współczesnego kontekstu, który typizuje bibliotekę jako miejsce, „gdzie większość zadań jest zautomatyzowana, większość informacji ma postać elektroniczną, a część posiadanych zbiorów i usług oferowanych jest w przestrzeni

wirtualnej (...); wykorzystuje się sprzęt komputerowy i odpowiednie oprogramowania do wsparcia wszelkich procesów bibliotecznych” (Trojczak-Golonka & Peciak, 2015). Ten rodzaj definiowania wydaje się charakterystyczny dla samego środowiska zawodowego i ma charakter profesjonalny, oddaje sposób myślenia o bibliotece z punktu widzenia profesji bibliotekarza. Drugi rodzaj definiuje bibliotekę w ujęciu klasycznym, tj. postrzega ją poprzez dwa typowe składniki: materialny, czyli księgozbiór oraz personalny, czyli osobę bibliotekarza. Ten drugi wydaje się również dominować w potocznym obiegu, w pragmatycznym kontekście z punktu widzenia użytkownika biblioteki.

Powyższy podział, choć będący uproszczeniem, oddaje sposób myślenia o bibliotece w ujęciu diachronicznym. Konfrontacja tych dwóch paradygmatów, biblioteka tradycyjna i/a biblioteka współczesna, w świadomości jej użytkowników, jest tu przedmiotem rozważań.

Materiału do badań dostarczyła sonda przeprowadzona wśród czytelników biblioteki szkolnej, akademickiej i publicznej, a także zbiór szeroko rozumianych „złoty myśli” poświęconych bibliotece².

Kwestie definicyjne

Na procesy kategoryzacyjne, co do poszczególnych pojęć, wpływ ma zewnętrzne otoczenie, w którym desygnat owego pojęcia funkcjonuje. Biblioteka, tak jak i inne instytucje, podlega różnym determinantom, które wpływają na interpretację zawartości treściowej pojęcia. Jednym z nich, kluczowym dla dzisiejszej biblioteki, jest kultura konwergencji. Proces przenikania się i integrowania różnych technologii oraz form medialnych zmusza biblioteki, działające w coraz większym stopniu w warunkach gospodarki rynkowej, do radykalnych zmian czy podejmowania nowych działań, co w konsekwencji przesuwają ich tradycyjną misję w kierunku nowych powinności. Są one wynikiem, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, implikacji oddziaływania różnorodnych mechanizmów (Wójcik, 2013). W nowych warunkach zachodzi więc konieczność redefinicji pojęcia biblioteka (jak i zawodu bibliotekarza).

Kształt definicji zależy od typu racjonalności. Dobór cech i ich wewnętrzna hierarchizacja uwarunkowane są rodzajem wiedzy, na której opiera się treść definicji, a także celem użycia pojęcia, który to cel rozstrzyga o budowie tej definicji

² Metodologia, jaką zastosowano, to sonda diagnostyczna, z techniką wywiadu oraz analiza tekstów tematycznych. Wywiad miał charakter bezpośredni i odznaczał się swobodną formą rozmowy, w ramach której celowo dobrane osoby poproszono o zdefiniowanie pojęcia biblioteki. Sonda została przeprowadzona przez autorkę w Rzeszowie (biblioteka wojewódzkiej, szkolnej ponadgimnazjalnej i uniwersyteckiej), w 2010 roku w ramach szerszych badań pod hasłem *Zaistnieć w kulturze* (Święcicka, Jastrzębska-Golonka & Rypel). Zebrane wówczas dane, w części dotyczącej biblioteki, nie zostały wówczas wykorzystane. Podstawą analizy było tu 30 definicji, jakie wybrano spośród zgromadzonych wypowiedzi. Celowo zostały też dobrane do analizy cytaty/motywy literackie/hasła z kluczowym słowem biblioteka. Kryterium eksploracyjnym był zróżnicowany kontekst użycia badanego pojęcia. Ich źródłem były różne zbiory cytatów (m.in. Pacyniak, 2016; Hońcia, Wolańska & Wolański, 2017).

(Bartmiński, Tokarski, 1993). Istotną rolę w określaniu semantycznej struktury pojęcia pełnią dwie zmienne: racjonalność scjentyczna i racjonalność potoczna. Pierwsza dąży do budowania maksymalnie zobiektywizowanych opisów słowa; ten typ definicji spotyka się w wielu opracowaniach leksykograficznych. Druga wskazuje na subiektywizm poznawczy, jest nie tyle wiernym odzwierciedleniem cech obiektu/pojęcia, odpowiadających danemu słowu, co wyeksponowaniem jednej z jego cech, przy pominięciu/pominięciu innych; ten typ definicji mieści się w nurcie kognitywizmu. Są to definicje konotacyjne, które nadają pojęciu perspektywę pragmatyczną, z uwzględnieniem po stronie definiującego jego własnych potrzeb, zainteresowań i doświadczeń.

Warto w tym kontekście spojrzeć, z badawczego punktu widzenia, na definicje biblioteki będące w potocznym, stricte praktycznym obiegu, tworzone przez samych czytelników. Termin biblioteka bowiem funkcjonuje nie tylko wyłącznie w taksonomicznych definicjach, ograniczonych do cech dyferencjalnych (koniecznych i wystarczających), ale i w opisach, ujmujących wszelkie cechy relewantne, które jako konotacyjne, mają także prawo kształtować definicje. Konotacje, czy to skonwencjonalizowane czy okazjonalne, są ważnymi składnikami znaczenia słowa. Jako komponenty dyferencjujące są, przy objaśnianiu znaczenia danego słowa, bardzo istotne, ponieważ w większym stopniu niż cechy standardowe wskazują na nowe jakości semantyczne i nowy sposób postrzegania jakiegoś pojęcia (Bartmiński & Tokarski, 1993).

Sposoby definiowania pojęcia, w zgromadzonym materiale, ujawniają zarówno tradycyjny sposób rozumienia biblioteki (na wzór definicji słownikowych), jak i antropocentryczny, potoczny, poparty codziennym doświadczeniem (definicje kognitywne). Warianty definicyjne wskazują zarówno na typ wiedzy zobiektywizowanej, prowadzącej do opisu leksykograficzno-znaczeniowego, jak i wiedzę niepodporządkowaną taksonomii, a kierującą się subiektywizmem w obrazowaniu świata. W tym drugim przypadku mamy do czynienia z definicjami, które powstały przez nałożenie na znaczenie słowa biblioteka filtru w postaci własnych postaw i doświadczeń uczestniczenia we współczesnej kulturze, w tym korzystania z tej instytucji. Takie definicje powstają z perspektywy preferującej przede wszystkim te cechy, które są szczególnie ważne dla użytkowników biblioteki.

Wśród zebranych definicji są zarówno konstrukcje taksonomiczne (na wzór słownikowych), jak i konotacyjne (indywidualne, odwołujące się do skojarzeń i osobistych doświadczeń).

Definicje taksonomiczne

Trzon stanowią opisy leksykograficzno-zaczeniowe, które odwołują się do cech wystarczających i koniecznych jako podstawowego czynnika organizującego znaczenie. Tym samym nawiązują do klasycznego rozumienia biblioteki jako miejsca, w którym mieści się zbiór wydawnictw udostępnianych dla zaspokojenia

informacyjnych, badawczych, szkoleniowych i rekreacyjnych potrzeb użytkowników. Ten rodzaj myślenia o bibliotece wśród zebranych wypowiedzi reprezentują definicje na wzór haseł słownikowych. Mają one postać dwuczłonową, typu $A=B$, a ich konkretyzacje są następujące: A to B, A można zdefiniować jako B.

Jedna grupa to definicje wyraźne, zbudowane z członu definiowanego i składników definiujących, o wysokim stopniu utrwalenia w standardowym myśleniu o bibliotece, np.:

- Biblioteka to zbiór książek, które są gromadzone, przechowywane i wypożyczane.
- Biblioteka to miejsce, w którym można wypożyczyć książki.
- Biblioteka to miejsce, w którym przechowuje się zbiory książek i dokumentów, które są udostępniane na miejscu lub można je wypożyczyć do domu.
- Bibliotekę można zdefiniować jako instytucję, która zajmuje się gromadzeniem, katalogowaniem książek i ich wypożyczaniem.
- Przez bibliotekę należy rozumieć instytucję, która ma za zadanie gromadzić książki, tworzyć z nich uporządkowane zbiory i przede wszystkim wypożyczać je czytelnikom.

W powyższych definicjach za składnik kategoryzujący można przyjąć frazę: biblioteka to miejsce/instytucja z książkami, a elementy doprecyzowujące wskazują na czynnościowy aspekt tego miejsca: gromadzić, przechowywać, katalogować, udostępniać, wypożyczać. Ten zespół cech można przyjąć za zamknięty, gdyż interpretacja pojęcia dotyczy tu składników znaczenia typowych dla wczesnych etapów praktyki bibliotekarskiej.

Kolejna grupa definicji to konstrukcje, które tłumaczą pojęcie biblioteki z perspektywy współczesnych przemian technologicznych. W świecie, który jest w wysokim stopniu zelektronizowany, biblioteka musi uwzględniać fakt, że funkcjonuje w dobie rewolucji informatycznej. Wywiera ona bowiem wpływ nie tylko na biblioteki akademickie, ale i na inne jej rodzaje (Gmiterek, 2012). Ten proces widoczny jest także w definiowaniu biblioteki przez jej użytkowników, np.:

- Biblioteka dzisiaj to miejsce, w którym nie tylko wypożycza się książki, ale gdzie można skorzystać z informacji w postaci elektronicznej.
- Biblioteka to dzisiaj miejsce zautomatyzowane, w którym ważne są komputery, które pomagają w poszukiwaniu książki czy dokumentów.
- Dzisiaj bibliotekę należy rozumieć jako instytucję, która zajmuje się wypożyczaniem książek, ale też pomaga znaleźć różne informacje czy dokumenty w sieci.

Powyższe przykłady definicji nawiązują do misji biblioteki jako instytucji, w której służba książce zostaje zastąpiona służbą czytelnikowi, polegającą na pośredniczeniu w dostępie do zasobów, niekoniecznie tylko książkowych i niekoniecznie tylko własnych. Ponadto, naczelną zasadą funkcjonowania biblioteki, posiadanie zbiorów, zostaje uzupełniona (czy wręcz zastąpiona) troską

o czytelnika (Wójcik, 2013). O ile poprzednie definicje ograniczały się w eksplikacji pojęcia do takich cech, jak przechowywanie, ewidencjonowanie i wypożyczanie materiałów, to ostatnie przykłady rozszerzają tę eksplikację o dodatkowy składnik definiujący, odnoszący się do szeregu prac pomocniczych bibliotekarza, w tym i jego aktywnego uczestniczenia w poszukiwaniach wiedzy przez czytelnika. Należy też zwrócić uwagę na obecny w nich składnik temporalny dzisiaj, który jednoznacznie wskazuje na postrzeganie biblioteki w aspekcie nowości/nowoczesności instytucji.

Określenia organizujące podstawowe znaczenie biblioteki ogniskują się wokół określonych form predykatywnych: ewidencjonować, gromadzić, katalogować, przechowywać, rejestrować, wypożyczać, zbierać. Z punktu semantyki wyrazu są to wyrazy neutralne, pozbawione aspektu waloryzującego. Zatem pojęcie biblioteki, w przytoczonych definicjach, jest typowe. To definicje na kształt haseł słownikowych, klasyczne, o proveniencji kanonicznej, które zdradzają przywiązanie do tradycyjnie rozumianej biblioteki, z dopuszczeniem nowinek technicznych.

Kolejna grupa definicji, to konstrukcje, które tłumaczą pojęcie biblioteki w sferze kulturotwórczej, np.

- Biblioteka to miejsce, które służy poprzez czytelnictwo rozwojowi kultury.
- Biblioteka to instytucja kultury, która stoi na straży poziomu kultury, oferując wartościowe książki, ale także poprzez promowanie różnych treści kultury, np. w formie wystaw artystycznych, spotkań z literatami.
- Biblioteka to ważne miejsce w obszarze kultury, które dba o jej poziom.
- Biblioteka to instytucja kultury, która propaguje czytelnictwo i różne aspekty działalności kulturalnej, jak wystawy, konkursy tematyczne, odczyty naukowe.

W stosunku do poprzednich, jest to szersze ujęcie biblioteki. Wprowadzenie określenia instytucja kultury do *genus proximum*, jako podstawowego czynnika konceptualizacji biblioteki, wyznacza szerszy zbiór cech w części opisowej definicji. W sposób *implicite* zawarte są te same, jak w przykładach wcześniej, składniki znaczenia (gromadzić, pożyczać, itd.) oraz *explicite* nowe znaczenia zawarte w grupach nominalnych, jak: konkurs tematyczny, odczyt naukowy, spotkanie z literatem, wystawa artystyczna. Ten rodzaj definicji, w stosunku do poprzednich, niejako nobilituje bibliotekę, włączając ją do obiektów kultury, ale jednocześnie wyznaczając jej szerszy, niż tylko służba książce, zakres działania.

Definicje konotacyjne

Powyższe przykłady mają charakter definicji leksykograficznych, które składają się ze składnika kategoryzacyjnego i składników opisowych, i są utrwalone w zbiorowej świadomości jako hasła typowe dla rozumienia definiowanego pojęcia. Z kolei dla drugiej grupy definicji charakterystyczne jest przechodzenie

w budowie eksplikacji od cech dyferencjalnych do cech konotacyjnych, uwarunkowanych różnymi czynnikami. Na znaczenie słowa biblioteka definiujący nakłada swoje preferencje, eksponując te cechy, które są dla niego ważne z punktu widzenia bycia użytkownikiem biblioteki. To definicje wpisują się w nurt kognitywizmu, gdzie obiektywistyczny punkt widzenia zastępowany jest zsubiektywizowanym ujęciem. W takich definicjach ich autorzy porządkują świat w sposób, który odzwierciedla ich indywidualne, pragmatyczne doświadczenia, w związku z funkcjonowaniem biblioteki w przestrzeni publicznej.

Istotne dla interpretacji tych definicji jest to, iż definiujący wprowadzali ją metatekstem w rodzaju: moim zdaniem, dla mnie, według mnie. Tym samym zaznaczali, że znają utrwalone znaczenie słowa biblioteka, ale też rozumieją je po swojemu, nadając pojęciu perspektywę własnych potrzeb, zainteresowań i doświadczeń, i właśnie to drugie znaczenie ma dla nich wartość indywidualną.

Cechą charakterystyczną takich konstrukcji jest to, że wprowadzają do objaśnienia pojęcia składnik atrybutywny i waloryzujący, od których wolne są neutralne semantycznie, zobiiektywizowane definicje leksykograficzne. Definicje takie przyjmują kształt konstrukcji opisowych, np.

- Biblioteka dla mnie to miejsce, które budzi respekt. Regały z książkami budzą ciekawość, a pani bibliotekarka, która zna ich rozkład, wie, gdzie jaką książkę poszukać i podpowie, co w jakiej znaleźć, to wartość sama w sobie.
- Jak dla mnie, biblioteka jest miejscem terapeutycznym. Nie tylko ze względu na książki, ale i na fakt, że można porozmawiać z panią bibliotekarką właściwie o wszystkim, i o nieudanym kolokwium, i o zdanym egzaminie, i o problemach w domu. To miejsce ciche, spokojne i życzliwe.
- Dla mnie biblioteka to taki drugi dom, tyle że z książkami. Bardzo cenię sobie to, że pani bibliotekarka pamięta, jakie książki lubię, zapyta, jak mi się podobała książka, którą oddaję, doradzi w wyborze, przyjemnie zagadnie. To miejsce, gdzie nie tylko książki są przyjaciółmi, ale i ludzie.
- Biblioteka, według mnie, to nie tylko wypożyczalnia książek, ale również informatorium, gdzie mogę zdobyć z różnych źródeł różne informacje, ale też dowiedzieć się, które z nich są np. aktualne, które najważniejsze. To instytucja bardzo pomocna w zbieraniu materiałów, np. do pracy dyplomowej.
- Jak dla mnie biblioteka to bardziej miejsce, gdzie się szuka różnych informacji niż wypożycza książki do poczytania. To miejsce ważne dla rozwoju wiedzy.

Jak pokazują powyższe definicje ważnym dla biblioteki atrybutem, obok posiadania zbiorów, jest możliwość stworzenia dostępu do informacji i dokumentów. Odzwierciedla się tu przekonanie, że współczesna biblioteka ma kształtować odpowiednią kulturę informacyjną poprzez m.in. zarządzanie treścią, jej dystrybucję, tworzenie repozytoriów. W chaosie informacji biblioteka

ma oferować porządek i pomoc w ich poszukiwaniu, a także dokonywać analizy i oceny ich wartości (Babik, 2014). Tak więc alternatywa dla posiadania zbiorów, w postaci możliwości stworzenia dostępu do informacji, rozszerza definicję w jej części opisowej o dodatkowy składnik, jakim jest kształtowanie odpowiedniej kultury informacyjnej.

Innym, równie ważnym składnikiem, jest czynnik personalny. W świetle powyższych przykładów *spiritus movens* biblioteki jest bibliotekarz, który nie tylko pełni funkcje czysto administracyjne, ale na równi, albo i w większym stopniu, jest kreatorem kultury komunikacji, w myśl Umberto Eco: „główną funkcją biblioteki jest odkrywanie książek, których istnienia się nie podejrzewało, a które, jak się okazuje, są dla nas niezmiernie ważne” (Eco, 2007) oraz kustoszem-opiekunem, który ma uniwersalną wiedzę, wykazuje się zdolnościami interpersonalnymi, z którego obszernej erudycji i życzliwości można czerpać garściami. Tak więc biblioteka, w tym kontekście, jawi się nie tylko jako miejsce ciszy i skupienia, ale też jako przestrzeń do rozmowy i spotkania.

Kolejną grupą definicji wśród ujęć kognitywnych, a więc opartych na asocjacjach, są konstrukcje peryfrastyczne. Ich formuła odbiega od definicji minimalnej, na którą składają się niezbędne *genus proximum* i *differentia specifica* na rzecz rozbudowanego opisu, tj. definicji analitycznej. Bazuje ona na wiedzy potocznej, obejmuje wszystkie jej ustabilizowane składniki i zmierza do odtworzenia tych relacji między nimi, jakie ustaliły się w zbiorowej świadomości użytkowników języka. Są zatem takie definicje językowym obrazem świata danego pojęcia, którego postrzeganie tkwi w postawie pragmatycznej i emocjonalnej. W sensie formalnym są to nie tyle semantyczne reprezentacje wyrażenia, typu A to B, co jego charakterystyka.

Taki sposób obrazowania pojęć utrwalony jest w cytatach, przysłowiach, sentencjach, sloganach, hasłach, które pozwalają na rekonstrukcję uniwersalnej mapy mentalnej, zbiorowej pamięci, jako ponadczasowej wartości w czasach przemian i przewartościowań. To opisy otwarte, które nie tyle są obarczone funkcją taksonomiczną, co pełnią rolę eksplikacyjną. To nie są definicje w sensie *stricte*, ale opisy kreujące nowe jakości semantyczne dla danego pojęcia, ilustrujące i egzemplifikujące różne wartości, potrzeby, intencje jednostki. Definicja ta narzuca własną perspektywę widzenia na rzeczywistość pozajęzykową, w której funkcjonuje określone pojęcie.

Centralną pozycję wśród tego typu materiału stanowią te eksplikacje, które podnoszą edukacyjny walor biblioteki, tym samym nawiązując do stereotypowych cech, jakie przypisuje się bibliotece, np.:

- Kiedy masz jakieś wątpliwości, idź do biblioteki (J. Rowling, *Harry Potter i Komnata Tajemnic*),

- Biblioteka to nie tylko miejsce starych zakurzonych książek. To miejsce, w którym można się uczyć, poznawać i rozwijać się! (Ch. Grabenstein, Biblioteka pana Lemoncella),
- Jedzenie kupisz w sklepie. Lekarstwa w aptece, a wiedzę dostaniesz w bibliotece (hasło szkolne).

Również w konstrukcjach będących względem biblioteki *pars pro toto* podnoszony jest ten aspekt, np.:

- Ludzie przestają myśleć, gdy przestają czytać (Cycero),
- Sitem wodę czerpie, kto uczyć się chce bez książek (A. F. Modrzewski),
- Czytanie, oto najlepszy sposób uczenia się (A. Puszkina).

Na powyższą klasyfikację nakłada się dodatkowy podział, związany z wartościowaniem biblioteki. Obok składnika kategoryzacyjnego i opisowego wyraźnie daje się zauważyć składnik aksjologiczny. Istotną grupą, którą należy tu pod tym kątem wyeksponować, jako dominującą w zbiorze, są przykłady wskazujące na konsolacyjną funkcję biblioteki, która to funkcja stanowi, w kontekście poniższych opisów, o meritum instytucji, która: pocieszy, podtrzyma na duchu, wzmocni pozytywne emocje, zneutralizuje negatywne, zrelaksuje, np.:

- Biblioteka przypomina grupę znajomych lub przyjaciół. Gdy się człowiek czuje samotny, zniechęcony, zostają mu książki. Są one na wyciągnięcie ręki. (U. Eco, Nie myśl, że książki znikną),
- W bibliotece czułam się cudownie. Ściany zadrukowanych stronic, świadectwo tyłu wymyślonych światów, dodawało mi to otuchy. (A. Munro, Dziewczęta i kobiety),
- Założyć bibliotekę to jak stworzyć życie. Nigdy to nie jest suma poszczególnych książek. (C. M. Dominguez, Dom z papieru),
- Kiedy wszystko inne zawiedzie, dajcie za wygraną i idźcie do biblioteki. (Stephen King),
- Nie narzekaj ciągle, że życie jest nudne. Idź do biblioteki, a nie do wujka Google. (hasło szkolne),
- Lek na głowę jest w aptece, a na nudę w bibliotece (hasło szkolne),
- Biblioteka to dom książek, dom ciszy i przyjaciół, a jeśli czujesz się źle, bibliotekarka pocieszy cię. (hasło szkolne),
- By się przenieść do innego świata, nie musisz nic brać, idź do biblioteki (hasło szkolne).

Powyższe hasła wpisują się w nurt biblioterapii, która pozwala działać aktywnie, uspokajająco na psychikę (Kruszewski, 2006). Tę rolę podkreśla też wiele innych skrzydlatych słów, w których biblioteka obecna jest (jak i we wcześniej przywołanych przykładach) na zasadzie *pars pro toto*, np.:

- Książki są jak towarzystwo, które sobie człowiek dobiera (Monteskiusz),
- Dobra książka jest jak rodzaj alkoholu – też idzie do głowy (M. Samozwaniec),
- Księgi radują nas, gdy śmieje się nam szczęście, pocieszają nas, gdy burzliwe grożą losy (Ryszard de Bury),

- Czytanie rozwija rozum młodzieży, odmładza charakter starca, uszlachetnia w chwilach pomyślności, daje pomoc i pocieszenie w przeciwnościach (Cycero),
- Kiedy przeczytam nową książkę, to tak jak bym znalazł nowego przyjaciela, a gdy przeczytam książkę, którą już czytałem, to tak jak bym się spotkał ze starym przyjacielem (przysłowie chińskie).

Niektóre definicje można potraktować jako hiperonim, tj. kategorię nadrzędną, która jest równoznaczna z wyznaczeniem perspektywy, która przynosi specyfikację cech przedmiotu hasłowego. I tu, czynniki aksjologiczny (wartościowanie pozytywne) oraz afektywny (dodatnia ekspresja) górują nad informacją obiektywną, określając zasadniczo sposób widzenia biblioteki, nie przez pryzmat jej funkcji informacyjnej, a poprzez jej atrybutywność. W takiej roli występują następujące sentencje:

- Biblioteka to skarbnica lekarstw duszy (Ozymanidas),
- Książka to najlepszy przyjaciel człowieka, a biblioteka to świątynia jego myśli (Cycero),
- Do szczęścia człowiekowi potrzeba ogrodu i biblioteki (Cycero),
- Książka jest niczym ogród, który można włożyć do kieszeni (przysłowie chińskie).

Hasła promocyjne

Do zbioru skrzydlatych słów zalicza się też popularne slogany/hasła, które zaczęły żyć własnym życiem poza tekstem kanonicznym, które wpisały się w powszechny obieg.

Promocja biblioteki to najogólniej skuteczna komunikacja z otoczeniem. Obejmuje działania, które mają wykształcić i utrwalić pozytywny jej wizerunek, tak wśród użytkowników, jak i pracowników czy decydentów. Narzędzia promocji biblioteki są dziś przedmiotem już wielu opracowań (Kaczmarek & Karwasiński, 2007). Trwałym znakiem ich użycia są m.in. slogany reklamujące czy to kampanie czytelnicze, czy to np. blogi czytelnicze. Choć biblioteka uobecnia się w nich na zasadzie totum pro parte, to można je odnieść i do niej właśnie. Slogany akcji/kampanii czytelniczych są przedmiotem różnych analiz (Belcer, 2015).

Warto natomiast im się przyjrzeć z punktu widzenia ściśle perswazyjnego. To, co przede wszystkim zwraca uwagę w takich hasłach, to ich oparcie na wielkim kwantyfikatorze, typu: cały, narodowy, wszędzie, wszyscy, zawsze/codziennie. Przykładowo:

- Cała Polska czyta dzieciom (kampania promująca czytelnictwo wśród dzieci rozpoczęta w 2001 przez Fundację ABCXXI – Program Zdrowia Emocjonalnego),
- Narodowe czytanie (akcja społeczna propagująca znajomość literatury narodowej, zapoczątkowana w 2012 r.),

- Czytamy wszędzie/Czytam wszędzie (akcja społeczna fundacji Nowoczesna Polska, promująca czytanie e-booków, zapoczątkowana w 2013 r.),
- Czytajmy wszyscy (blog, strofki.blogspot.com, z recenzjami książek),
- Książki – stosuj codziennie (kampania czytelnictwa przeprowadzona w 2014 roku w ramach Światowego Dnia Książki).

Każde słowo ma swoją denotację, czyli to co nazywa, do czego się odnosi. Ale nie wyczerpuje to możliwości semantycznych danego słowa. Ma ono bowiem również konotacje, czyli mniej lub bardziej ustabilizowane odniesienia, skojarzenia, często emocjonalne. I to właśnie, w użyciu perswazyjnym, sfera konotacyjna jest silniejsza od denotacyjnej, ponieważ stanowi silniejszy bodziec uruchamiający reakcję. Bodźcem w przypadku wielkich kwantyfikatorów jest zawarta w nich implicite cecha powszechności, która odnosi się do wartości:

- czasu (zawsze),
- miejsca (wszędzie),
- korzyści (wszyscy).

To prawda, że atrakcyjna jest wyjątkowość, ale atrakcyjna jest też powszechność, tym bardziej, że w spotach firmują i reklamują ją osoby znane (m.in. politycy, aktorzy, dziennikarze). Każdy z kwantyfikatorów wnosi nieco inny aspekt owej powszechności: skoro „wszyscy” biorą w czymś udział, to znaczy, że panuje na to coś moda i wypada w tym uczestniczyć; „zawsze” nie przekazuje jakiegś konkretnej obietnicy, ale konotuje ponadczasowość, uniwersalność, wartość nieprzemijającą, tym samym podkreślając pozycję i rangę wydarzenia (osoby, zjawiska, produktu, etc.); wyrażenie „cała Polska” odznacza się, co prawda, pewną przesadą, ale nie o zwykłe tu stwierdzenie faktu chodzi, a o wywołanie pewnego zjawiska poprzez zasugerowanie go. Wielkie kwantyfikatory budują hasła na zasadzie słowa-klucza, które to słowo jest nośnikiem siły perswazyjnej w reklamie (Bralczyk, 2008) i częstym składnikiem sloganu reklamowego (Spsychalska & Hołota, 2009).

Należy także wyróżnić hasła nawiązujące do współczesnej stylistyki internetowej, typu:

- Książki na czacie (blog, ksiazkinaczacie.blox.pl/html, założony w 2012 r. przez 12-letniego Aleksa Krzysztofiaka o lekturach dla dzieci),
- Czytaj.pl (kampania promująca korzystanie z literatury przy użyciu nowych technologii; wypożyczalnia e-booków, gdzie wystarczy pobrać aplikację mobilną CzytajPL.),
- Zaczytaj się.pl (serwis informujący o nowościach wydawniczych na rynku).

Te wybrane egzemplifikacje to swoiste *signum temporis* odbite w ich formie językowej. Dodatkowym walorem jest też zawarta w nich gra językowa, czasem wprowadzona świadomie, a czasem ujawniająca się spontanicznie. Przykładowo, wyrażenie “książki na czacie” kojarzą się z frazeologizmem “być na czasie”, czyli: być na bieżąco, orientować się w tym, co nowe; być modnym, być w modzie. Z kolei hasło “Zaczytaj się.pl” wykorzystuje słowotwórczy mechanizm

wzmacniania treści poprzez prefiks, który tworząc derywat znaczeniowo modyfikacyjny, charakteryzuje stopień intensywności czynności podstawowej.

Podsumowanie

Przeprowadzony sondaż oraz egzemplifikacja na wybranych przykładach-cytatach są tu oczywiście jedynie ilustracją zagadnienia, a nie badaniem opartym na próbie, której wielkość pozwoliłaby na autorytatywne wnioski. Można jednak wyciągnąć z nich, na temat badanej kwestii, konstatację, która porządkuje różne refleksje wokół biblioteki, z punktu widzenia ich użytkownika.

W definiowaniu biblioteki można wyróżnić kilka składników, tj. typów informacji:

- składnik kategoryzacyjny, który konstytuuje bibliotekę jako miejsce/instytucję kultury;
- składniki opisowe, które wypływają bezpośrednio z jej funkcjonowania, skupione w takich podkategoriach, jak: wygląd miejsca, profil działalności, pełnione funkcje wobec użytkowników;
- składniki afektywne, które identyfikują ją jako miejsce przyjemne i przyjazne;
- aksjologiczne, które warunkują określony wzorzec aktywnego uczestnictwa w kulturze.

Problemem taksonomicznym jest zależność pomiędzy tymi składnikami; jaka jest ich rola w opisie hasła; co jest centrum znaczeniowym, a co peryferycznym uzupełnieniem. W eksplikacjach leksykograficznych podstawowym czynnikiem konceptualizacji biblioteki jest składnik kategoryzacyjny, umieszczony w genus proximum oraz składniki opisowe, jako cechy dystynktywne w differentia specifica. Mogą one być rozszerzone o składniki aksjologiczne. Z kolei w definicjach kognitywnych w centrum znaczeniowym stoi bądź składnik afektywny bądź aksjologiczny.

Co ciekawe odnotowania, zarówno w jednych, jak i drugich schematach definicyjnych, nie ma treści natury technologicznej, co, dziś w dobie kultury społeczeństwa informacyjnego, wydawałoby się naturalne. Wydaje się, że uczestnictwo w świecie postępujących technologii w transmisji informacji jest już tak rozpowszechnione, że za oczywiste uznaje się, iż biblioteka musi w tej kwestii spełniać pewne standardy, nie stanowi to wartości dodanej (ale ich brak z pewnością byłby wypunktowany). Jest nią natomiast, w świetle podanych przykładów, wartość aksjologiczna, a nade wszystko emotywna. A ta immanentnie związana jest z osobą bibliotekarza, w której widzi się ostoję tradycyjnych wartości kultury.

Opozycyjność ujęcia klasyczna/nowoczesna biblioteka można zneutralizować myślą o literackiej proveniencji: „Czyli jest pan bibliotekarzem? Wolę określenie depozytariusz wiedzy” (Brandon Mull, Świat bez bohaterów),

z odesłaniem do znaczenia depozytariusza jako „osoby lub instytucji poczuwającej się do przechowania i ochrony jakiejś tradycji, idei lub tajemnicy” (SJP). Zatem, to pierwiastek tradycji wydaje się tym, który jawi się jako uniwersalny w dyskusji na temat redefinicji biblioteki, w kontekście wyzwań, przed jakimi stoi we współczesnym świecie.

Bibliografia

- Bartmiński, J., Tokarski, J. (1993). Definicja semantyczna: czego i dla kogo? W: J. Bartmiński, J. Tokarski (red.), *O definicjach i definiowaniu* (s. 47-63). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej.
- Babik, W. (2014). *Biblioteka akademicka na rozdrożu. O współczesnych przemianach w środowisku informacyjnym bibliotek*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Bralczyk, J. (2008). *Język na sprzedaż, czyli o tym, jak język służy reklamie i jak reklama używa język*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Eco, U. (2007). *O bibliotece*. Warszawa: Świat Książki.
- Gmiterek, G. (2012). *Biblioteka w środowisku społecznościowego Internetu: Biblioteka 2.0*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Kaczmarek, E., Kerwiński, P. (2007). *Biblioteka jutra – już dziś. O jej promocji słowem, obrazem i dźwiękiem*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Kruszewski, T. (2006). *Biblioteka w działaniach placówek opiekuńczo-wychowawczych*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”.
- Spychalska, M. (2009). *Słownik sloganów reklamowych*. Warszawa: PWN.
- Święcicka, M., Jastrzębska-Golonka, D., Rypel, A. (red.). (2010). *Istnieć w kulturze. Między teorią a praktyką edukacyjną*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Trojczak-Golonka, P., Peciak, E. (2015). Model procesowy współczesnej biblioteki. *TTS Technika Transportu Szynowego*, 22(12), 1575-1581.
- Hońcia, A., Wolańska, E., Wolański, A. (2017). *Księga cytatów*. Warszawa: PWN.
- Wójcik, M. (2013). *Web 2.0. O działalności usługowej instytucji książki*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Źródła internetowe

- Pacyniak, A. (2016). O książkach, czytaniu i bibliotekach. Wybór cytatów i aforyzmów: www.biblioteka.jaw.pl/strona/download/Publikacje/o_ksiazkach.pdf
Słownik języka polskiego. Pobrano 18.04.18 z <https://sjp.pwn.pl/sjp/;2554759>

Notka biograficzna

dr hab. Jadwiga Lizak, prof. WSB-NLU w Nowym Sączu

Nauczyciel akademicki, w stopniu dr hab. z zakresu nauk humanistycznych, specjalność językoznawstwo. Wcześniej zawodowo związana z uczelniami w Rzeszowie, obecnie zaś wykładowca WSB-NLU w Nowym Sączu na kierunkach takich, jak zarządzanie oraz psychologia. Swoje zainteresowania naukowe koncentruje w obszarze zagadnień związanych z szeroko pojętą komunikacją, zwłaszcza zaś z jej aspektem semantyczno-pragmatycznym. Autorka dwóch monografii z zakresu komunikacji z dziecięcym odbiorcą, jak również kilkudziesięciu artykułów poruszających tematykę zjawisk we współczesnej polszczyźnie.

Bibliotekarza zatrudnię od zaraz. O kompetencjach bibliotekarzy w ponowoczesnym świecie

Magdalena Karciarz¹

Abstrakt

Spadająca rekrutacja, cięcia budżetowe, kadrowe, zmiany lokalowe, łączenie uczelni... To tylko niektóre z procesów, które obserwujemy na rynku edukacyjnym niepaństwowych szkół wyższych. Jak przygotować się na zmiany? Jakie kompetencje mogą wzmocnić pozycję zawodową bibliotekarzy? Czy ten zawód jest jeszcze potrzebny?

Artykuł jest wprowadzeniem do dyskusji na temat zmian kompetencyjnych bibliotekarzy w kontekście ponowoczesności, rozwoju technologicznego oraz wyzwań nauki. Stawia pytania o koncepcje zawodowe, ich przeobrażenie oraz nabywanie. Oparty jest na analizie trendów rynkowych zawartych w raportach, ponowoczesnej koncepcji społeczeństwa opisywanej w literaturze oraz badaniach własnych.

Słowa kluczowe:

bibliotekarz, biblioteki uczelni wyższych w Polsce, rozwój zawodowy bibliotekarzy, deregulacja zawodu bibliotekarza

---

I'll hire the librarian right away. On the competence of librarians in the post-modern world

Abstract

The decreasing recruitment and staffing, financial cuts, location changes, new emerging schools – these are only some observations we have made when considering the market for private post graduate schools. How does one prepare for these changes? What skills can guarantee a librarian employment? Is there still a demand for this skill set?

The article introduces a discussion about the changes in librarian competences in the context of postmodernism, technological advancements, and scientific challenges. Questions about librarian employment perceptions, career growth and skill development will be explored. This article is based on the analysis of market trends and includes postmodern concepts of society as described in subject literature and own research.

---

¹ Magdalena Karciarz, m@karciaz.info, Dolnośląska Szkoła Wyższa. Wrocław

Keywords:

librarian, library, post-modernity, professional development of librarians, university libraries in Poland, deregulation of the librarian's profession

Wprowadzenie

Temat został, przeze mnie², przefiltrowany głównie z perspektywy grupy bibliotekarzy pracujących w bibliotekach niepublicznych szkół wyższych. Jednak w trakcie pracy nad tematem zauważyć było można, że jest to istotny aspekt pracy również dla bibliotekarzy innego typu instytucji. Z tego względu przytaczam przykłady i odnoszę się do szerszego otoczenia, które roboczo nazywam przestrzenią bibliologiczną. Przestrzeń ta opisana w dalszej części pracy wyznacza zakres badań, implikuje pytania badawcze: Jak przygotować się na zmiany? Jakie kompetencje mogą wzmocnić pozycję zawodową bibliotekarzy? Czy ten zawód jest jeszcze potrzebny? Rozważania prowadzone są od ogólno-rynkowych trendów do uszczegółowionej perspektywy bibliotekoznawczej.

Co się dzieje na rynku pracy i dlaczego przestrzeń bibliologiczna jest nietrwała?

Przeglądając działalność naukową z ostatnich miesięcy 2018 roku oraz wystąpienia na konferencji³, zauważyłam, że poruszane tematy głównie koncentrują się na zmianie, wyzwaniach, informacji, nowych sposobach pracy z użytkownikiem. Słowo klucz, to technologie. Widać wyraźnie, że bibliotekarze szukają sposobu na innowacyjność, dostosowanie się do rynku edukacyjnego oraz inspirują się działaniami z innych branż. Niemniej, jak pisze Natalia Hatałska (2018):

(...) żeby być naprawdę innowacyjnym, spoglądanie wyłącznie na trendy wiodące nie wystarczy. W rzeczywistości to nic innego jak nieustanne gonienie rynku i konkurencji. Aby móc funkcjonować w dzisiejszych czasach, tj. czasach dynamicznych zmian, w gospodarce innowacji i gospodarce opartej na wiedzy, niezbędne jest śledzenie trendów ze strefy foresightu, innowacji i reaktywnej. Tylko wtedy można wcześniej niż inni zauważyć zmianę i wcześniej na nią odpowiedzieć – nowym produktem, usługą, zmianą procedur, komunikacji czy sposobem dotarcia do konsumenta.

2 Pragnę zauważyć, że nie jestem analityczką trendów gospodarczych, nie pracuję w instytucie badań nad przyszłością. Jestem z wykształcenia bibliotekoznawczynią, praktykującą bibliotekarką. Czuję się odpowiedzialna, aby temat dotyczący kompetencji bibliotekarzy w zmieniającym się świecie potraktować z należytą perspektywą. Stąd odniesienia nie tylko do źródeł bibliotekoznawczych, ale również z zakresu socjologii czy ekonomii.

3 Mowa tu o XVIII Ogólnopolskiej Konferencji Bibliotek Niepublicznych i Publicznych Szkół Wyższych. Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University, Nowy Sącz, 24-25.05.2018.

Autorka (Hatałska, 2018) zwraca również uwagę na błąd popełniany przez firmy czy instytucje, przy pracy nad wprowadzaniem nowych usług, produktu czy zmianą wizerunku. Podmioty te biorą pod uwagę głównie trendy z własnej działości:

(...) branża moto patrzy na to, co dzieje się w branży moto, branża spożywcza na to, co dzieje się w branży spożywczej, a branża finansowa na to, co dzieje się w finansach. Ale takie podejście daje niepełny obraz. Zakłada bowiem, że konsument korzysta tylko z jednej kategorii. Tymczasem konsument korzysta z wielu kategorii jednocześnie, nie żyje w silosach, i jeśli coś mu pasuje w jednej z nich przenosi to do drugiej. Z tego powodu tak ważna jest szeroka obserwacja trendów – w wielu kategoriach i wielu obszarach jednocześnie. Inspiracje zresztą najczęściej pochodzą spoza naszej własnej kategorii.

Dlatego też twierdzę, że przestrzeń bibliologiczna stanowi swoiste terytorium o nietrwałym podłożu.

Przez przestrzeń bibliologiczną rozumiem tu działania związane z informacją przybierającą różne formy (od tradycyjnej książki, poprzez e-booki do danych ujętych w bazy) – od jej powstania (zawiązki myśli), poprzez proces twórczo-technologiczny, do aktu czytania przez odbiorcę. Zawierają się w niej m.in.: obszary wydawnicze, bibliotekarskie, archiwistyczne, programistyczne, czytelnicze, biblioterapeutyczne, itp.

Bibliotekarz, osadzony w rzeczywistości związanej z działalnością biblioteki uczelni wyższej, podąża za zmianami zachodzącymi na uczelni. Wytyczne zmian ustanawia ministerstwo, rektor, studenci. Zarządzający bibliotekami sięgają po inspiracje z zakresu zarządzania, marketingu czy bezpieczeństwa do instytucji spokrewnionych (pomiędzy uczelniami różnych typów, np. niepublicznych, państwowych, artystycznych, zawodowych, bibliotek publicznych, itp.). Pracownicy bibliotek reagują na potrzeby użytkowników (studentów, pracowników naukowych), starając się usprawnić proces wyszukiwania, dotarcia do informacji. Nierzadko włączają się w proces edukacyjny (prowadząc zajęcia z dostępu do baz danych, tworzenia bibliografii, organizacji pracy naukowej).

Aby dbać o swoje kompetencje, pracownicy bibliotek, korzystają z oferty szkoleniowej Biblioteki Narodowej, Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, firm dostarczających bazy danych czy kursów skoncentrowanych na pracy z użytkownikami. Dodatkowe możliwości rozwoju kompetencji międzynarodowych dają wyjazdy studyjne w ramach programów ERASMUS.

Jednak mimo rozszerzania granic nadal są to nietrwałe struktury przestrzeni bibliotekoznawczej. Jak zatem z nich wyjść? Co może w tym pomóc?

Kompetencje bibliotekarza, czyli dlaczego ten zawód istnieje?

Aby poszukać odpowiedzi na postawione powyżej pytanie, warto się przyjrzeć założeniom powstania zawodu bibliotekarza. Zauważmy, że początki zawodu bibliotekarza to służba osób wykształconych, grupy uprzywilejowanych w dostępie do edukacji, książek, wiedzy. Są to głównie: zakonnicy, urzędnicy książęcy i królewscy, miłośnicy książek, poeci i uczeni. Wspomagają tworzenie zbiorów dla innych osób, współtworzą przestrzeń kulturalną danego miejsca.

Sytuacja zmienia się w XIX wieku, kiedy, wraz z rozwojem systemu edukacji i jego dalszym upowszechnieniem, bibliotekarze rozpoczynają tworzenie zaplecza informacyjnego, którego są ważnym ogniwem. Stają się fachowym wsparciem procesu edukacji oraz nauki. Zawodowe umocnienie trwa wraz z przyrostem wiedzy, rozwojem nauki, dostępem do szkolnictwa.

Zawężając perspektywę jedynie do uczelni niepublicznych, rok 1989 w Polsce początkuje kolejny etap zatrudniania osób do współtworzenia zaplecza dydaktycznego. W swojej pracy doktorskiej, z 2013 roku, przeprowadziłam analizę sytuacji bibliotek niepublicznych szkół wyższych ze względu na ich statut, działania i możliwości rozwoju. Intensywny wzrost rynku uczelni niepublicznych doprowadził do powstania ponad 300 nowych bibliotek. W swoich badaniach zwróciłam uwagę na zbytne rozdrobnienie usług bibliotecznych, ich słabą jakość oraz nieadekwatność do potrzeb. Podkreśliłam również, że uczelnie te – a wraz z nimi i biblioteki – będzie czekał proces konsolidacji. I oto obserwujemy ten moment. Rynek zweryfikował sens istnienia wielu szkół (w czym miała – i ma – udział demografia, zmiany międzynarodowe, prawne, kulturowe, itp.). Obecnie (stan na 2018 rok) istnieje działających około 250 bibliotek uczelni niepaństwowych (do danych tych odniosę się w dalszej części artykułu). Zmiany następują nadal. Uczelnie niepubliczne są likwidowane bądź przejmowane, tworzone są federacje. Wynika to przede wszystkim ze zmian prawnych (Konstytucja dla Nauki), demograficznych oraz ekonomicznych. Co się dzieje z ich bibliotekami? Kto przejmuje księgozbiory? Co robią zatrudniani tam kiedyś bibliotekarze? Pytania te pomijane są w literaturze przedmiotu.

Kolejna zmiana związana jest z likwidacją egzaminu na bibliotekarza dyplomowanego oraz deregulacją zawodu (rok 2013). Zawód stoi otworem dla ludzi z wiedzą fachową. To oni – specjaliści, bibliotekarze dziedzinowi, biegłe posługujący się bazami danych – stają się pożądanymi pracownikami. Ich rolę w procesie edukacji określają statuty Uczelni. Zmiany ekonomiczne wymuszają na szkołach wyższych zmianę sposobu na utrzymanie swojego statusu na rynku edukacyjnym. Sposobem zaradzającym ma być umiędzynarodowienie nauki. A proces ten wymaga określenia standardów, komunikacji ponad podziałami uczelnianymi, zaprezentowania dorobku naukowego. I w tym obszarze rozpoczyna się ważna

przestrzeń bibliologiczna, którą mogą wzmocnić bibliotekarze. Obejmuje ona takie zagadnienia, jak: parametryzacja, cytowania, indeksy, bazy danych. Informacja naukowa przeżywa swój renesans⁴. W wielu bibliotekach wyodrębnia się działy zajmujące się wsparciem pracowników naukowych w prezentacji dorobku naukowego (centrum informacji naukowej). Bibliotekarze kierują wysiłkiem na usługi organizacji dostępu do e-źródeł, włączenie się w projekty działów współpracy międzynarodowej. Jednak zauważalny jest trend, że technologie skracające dystans z użytkownikiem sprawiają, że coraz rzadziej pojawia się on osobiście w bibliotece.

Cyberbibliotekarz

Zgodnie z prognozami, zawód bibliotekarza – w jego tradycyjnym rozumieniu pośrednika pomiędzy książką, półką, a czytelnikiem – jest zawodem wygasającym. Wraz z takimi zawodami, jak: doradca kredytowy, recepcjonista, kasjer nie uznaje się go za zawód przyszłości. Wręcz przeciwnie. Zawód bibliotekarz staje się przeżytkiem, reliktem analogowych usług, niepotrzebny w kulturze zasad 3A (antitime, anywhere, any device)⁵. Do tego należy dodać coraz częściej podnoszony czwarty składnik (4A) – (oprócz czasu, miejsca, nośnika) z każdego źródła (any content).

Wszystko to sprawia, że użytkowników bibliotek ubywa (niezależnie od ich statusu). Spada czytelnictwo tradycyjnie redagowanych treści, rekrutacja na studia bibliotekoznawcze maleje. Zmiany następują na rzecz dostępu do informacji przez osobisty komputer podpięty do sieci.

Dobrze wytresowani konsumenci – a takimi jesteśmy w zasadzie wszyscy, i to w coraz młodszym wieku – mają tendencje do postrzegania świata jako magazynu produktów. Relacja między klientem i towarem staje się wzorcem dla wszystkich innych związków, także międzyludzkich. Obowiązują przy tym dwa założenia. Po pierwsze – towar musi sprawiać przyjemność. Po drugie – nie ma żadnego powodu, by dochować wierności produktowi, jeśli nie spełnia już swej roli lub pojawia się bardziej obiecujące oferty (Bauman, 2011).

Co pozostaje bibliotekarzom? Jaka może być ich rola w ponowoczesnym świecie? Świecie, w którym zmienność trendów, różnorodność technologiczna i jej dostępność sprawia, że biblioteki nie są już niezbędnym ogniwem w systemie edukacyjnym. Bibliotekarze stają się podmiotami na nowo określającymi swoją tożsamość zawodową. Weryfikującymi swoje kompetencje na rynku pracy, rozszerzającymi swoje umiejętności, poszukującymi nowych

4 Rozwijająca się od lat 50. informacja naukowa, wraz z komputeryzacją biblioteki, służyły naukowcom jako technologiczny warsztat pracy. Proces ten wzmocnił się w latach 70. by, wraz z upowszechnieniem dostępu do komputerów i Internetu wyciszać rolę biblioteki w procesie zdobywania danych w latach 90.

5 Kultura zasad 3xA jest terminem opisującym zjawisko powstania grupy nowych użytkowników, którzy dostęp do źródeł informacji realizują według zasad: o każdej porze (antitime), wszędzie (anywhere), niezależnie od nośnika (any device). W brzmieniu polskim można określić to jako ciągle, wszędzie, niezależnie. (Karciaz, 2016).

dróg współtworzenia procesu edukacji bądź osobami próbującymi okopać się na stanowiskach, przetrwać, przeczekać.

Powyższe stwierdzenie potwierdzają wystąpienia w ramach XVIII Ogólnopolskiej konferencji naukowej bibliotek uczelni niepublicznych i publicznych (Nowy Sącz 2018). Analizując zamieszczone na stronie organizatorów abstrakty⁶, zauważyć można skupienie uwagi na zagadnieniach związanych z takimi słowami, jak: zmiana, technologie, potrzeby, współpraca i umiędzynarodowienie. Padają w nich sformułowania dopowiadające wizje autorów co do roli czy możliwych scenariuszy działań bibliotecznych. Biblioteka staje się platformą zarządzania zasobami cyfrowymi, repozytorium instytucjonalnym, uczelnianą siecią dostępu do informacji. Zdecydowanie widać przechylenie szali z usług dla studentów na rzecz pracowników naukowych.

Bibliotekarz staje się, lub ma szansę stać się, partnerem, cyberprzewodnikiem naukowców i dydaktyków, ludzi uczących się w przeszukiwaniu zasobów. Ma to na celu wsparcie uczelni w tworzeniu silnych ośrodków badawczych, pozyskiwaniu grantów, umiędzynarodowieniu działań naukowych.

Czy można do tego wykorzystać modę z mediów społecznościowych? W 2016 roku akcja pod szyldem #terazczytam pokazała, że czytelnicy chętnie sięgają po książki omawiane i pokazywane na BookTube, Instagramie, oznaczone hasztagiem #czytam, #book, #czytambolubię, #czytaniejestsexy. Czy w bibliotece naukowej jest miejsce na polecenie książek poprzez tego typu kanały? Czy bibliotekarze są gotowi, aby wkroczyć do BookTube z kontentem odpowiednio przygotowanym do obiorey? Bo jeśli nie – cyberprzestrzeń i praca zdalna na rzecz selekcjonowania źródeł informacji – to co pozostaje?

Bibliotekarz? A tak, był kiedyś taki zawód

Zawód bibliotekarz, zatrudniony w uczelni wyższej – jest dość kłopotliwym zawodem – zastanawiające jest, gdzie – na mapie edukacyjnej – ulokować osoby, które ze swoim wykształceniem humanistycznym pracują w specjalistycznych bibliotekach, ośrodkach badawczych, centrach informacji naukowej? Sprawa dość się komplikuje przy założeniach, że osoby z różnych kierunków studiów uzupełniają wykształcenie o treści bibliotekoznawcze. Przykładowo magister chemii, z licencjatem bibliotekoznawstwa, pracujący w bibliotece wydziału fizyki jest humanistą czy specjalistą nauk ścisłych? Jeśli zaliczymy go do kategorii drugiej (specjalista z zakresu nauk ścisłych), to jego ścieżka zawodowa jest stabilna. Co, jeśli znajdzie się w grupie pierwszej (humanistów)?

⁶ Zob. stronę konferencji: Pobrano 18.05.2018 z http://www.wsb-nlu.edu.pl/konferencja_naukowa

O tym, że zawodów humanistycznych nie sposób zakwalifikować do kategorii „zawody przyszłości”, mówią już wszyscy. Widać to także w danych urzędów pracy, gdzie obok bezrobotnych rolników czy ogrodników występują także politolodzy, socjologowie czy nauczyciele. To są klasyczne zawody bez przyszłości. Na rynku pracy nie odnajdzie się człowiek, który będzie wiedział wszystko i nic. A do takich należą absolwenci kierunków humanistycznych – zaznacza Piotr Rogowiecki (2012).

W artykule dotyczącym zawodów bez przyszłości, doczytać również można, że: (...) przyczyną takiego zjawiska jest nie tylko bardzo duże zainteresowanie kierunkami studiów humanistycznych. Winny jest też kryzys demograficzny, który sprawia, że pracę tracą tysiące nauczycieli. Tylko ostatnia fala likwidacji przedszkoli przyniosła zwolnienie prawie sześciu tysięcy wychowawców! I jak tu upatrywać w tym zawodzie szansy na lepszą przyszłość?⁷

Automatyzacja procesów bibliotecznych, początkowo witana entuzjastycznie, wpływa negatywnie na tradycyjną rolę bibliotekarza. Coraz częściej dostępne w bibliotekach trezory na książki, skanery, ksera, wyszukiwarki obsługiwane są samodzielnie przez użytkowników. Czy stanowisko bibliotekarza zostanie przekształcone na konsultanta obsługi maszyn bibliotecznych? W pełni zautomatyzowane biblioteki nie potrzebują osób z wyższym wykształceniem bibliotekoznawczym. Konstytucja dla Nauki (2018) wprawdzie określa wymóg istnienia systemu informacyjno-bibliotecznego w uczelni, ale nie zawiera treści odnoszących się do pracowników bibliotekarzy. Ich rolę mają określić, ogłoszone do października 2019 roku, statuty poszczególnych uczelni. Dodatkowo, warto wziąć pod uwagę, że rynek pracy zmienia się nie tylko w tym zawodzie.

Pracę będzie miało zaledwie kilka procent z nas, biurowce przerobi się na serwerownie, a sztuczna inteligencja przejmie praktycznie każdą sferę życia. W fabrykach i transporcie też zostaną już same roboty. Wprawdzie wyniki międzynarodowej ankiety przeprowadzonej przez Monster.com pokazują, że większość zatrudnionych nie obawia się utraty pracy na rzecz zwoju kabli i metalu, to naukowcy są innego zdania. Badacze z Uniwersytetu Oksfordzkiego przewidują, że za 20 lat maszyny spowodują zniknięcie ponad 700 zawodów (Janoś, 2018).

Zawody najbardziej zagrożone, według raportu Gumtree, to:

- pracownicy Call Center,
- urzędnicy bankowi i pracownicy poczty,
- agenci ubezpieczeniowi,
- bibliotekarze,
- księgowi,
- pracownicy działu personalnego i płacowego,
- recepcjoniści.

7 Zawody bez przyszłości. Dziennikarze, nauczyciele, rolnicy – wyginą jak dinozaury? (2012) <http://natemat.pl/13375,zawody-bez-przyszlosci-dziennikarze-nauczyciele-rolnicy-wygina-jak-dinozaury> (Dostęp online 18.05.2018)

Rynek pracy przechodzi obecnie ogromną rewolucję i żeby się na nim utrzymać, powinniśmy stale podnosić nasze kompetencje, być elastyczni i rozwijać swoje kompetencje cyfrowe. Ci, którzy dostosują się do nowych realiów, będą żyli lepiej i przyjemniej, mogąc cieszyć się lepszą pozycją na rynku pracy (Merska, 2017).

Co pozostaje bibliotekarzom uczelni naukowych? Przekwalifikowanie? Jeśli tak, to „warto odpowiedzieć, że zawodami, które nie mają czego się obawiać są osoby z branż kreatywnych, lekarze, analitycy bankowi, psychologowie, trenerzy personalni, wszelakiego rodzaju pracownicy IT czy duchowni” (Merska, 2018). I tu widać tzw. światełko w tunelu, możliwość rozwoju kompetencji zawodowych. Bo czy bibliotekarze nie są kreatywni? Czy nie zbliżają się coraz bardziej do branży IT z obsługą baz danych, uzupełnianiem ich na potrzeby parametryzacji? Czy bibliotekarz nie jest o krok, od możliwości stania się osobistym trenerem umiejętności informacyjnych?

Autorzy książki *What To Do When Machines Do Everything: How to Get Ahead in a World of AI, Algorithms, Bots, and Big Data* (Frank, Roehrig, & Pring, 2017) prognozują, że maszyny, w ciągu najbliższych 15 lat, zdecydowanie zmienią rynek pracy. Wśród zawodów przyszłości wymieniają również takie, które mogą stać się domeną bibliotekarzy. Są tam między innymi:

- detektywi ds. danych – czyli codzienność biblioteczna w wyszukiwaniu, kto i gdzie coś napisał. Jednak materia nie będą książki, ale analiza danych będzie dostarczana z „urządzeń podłączonych do Internetu rzeczy czy siatek neuronowych itp., aby zapewnić firmom i organizacjom dostęp do nich” (Cakebread, 2017).
- broker danych osobowych – podstawy bibliotekarze już mają. Kto nie zna „Who is who”? Kto nie tropił osób, ich przynależności do instytucji, kto i gdzie opublikował? „W przyszłości ludzie będą zarabiać na danych osobowych, które generują. W związku z tym powstanie zawód brokera danych osobowych. Osoba ta będzie monitorować i handlować danymi osobowymi klientów na specjalnie stworzonych giełdach danych” (Cakebread, 2017). Bibliotekarze do swoich humanistycznych umiejętności zdecydowanie powinni dodawać wiedzę z obszarów ekonomii i technologii.
- kurator pamięci osobistej – „Z rosnącą długością życia człowieka, nie nadążają zmiany dotyczące funkcjonowania ludzkiego mózgu. Kurator pamięci współpracować będzie z pacjentami w celu stworzenia wirtualnych światów, w których mogliby „zamieszkać”. Te „doświadczenia” będą wypełnione realistycznymi symulacjami ich przeszłości. Np. widokiem pokoju z ich domu dziennego” (Cakebread, 2017). A dane takie trzeba zebrać, opisać, skatalogować, by można było z nich tworzyć – kwalifikacje do tego bibliotekarze mają doskonałe.
- trener źródeł informacji – czyli ścieżka umiejętności informacyjnych, którą ciągle zaniedbujemy. Kryzys wiarygodności mediów poprzez fałę

falszywych wiadomości (fake news, clickbait, itp.) (Szymaniak, 2018). Post-prawda sprawia, że coraz częściej zwraca się uwagę na takie kryteria, jak: wiarygodność źródeł, ich krytyczna analiza, umiejętność weryfikacji. Kryteria, które dla bibliotekarzy są elementem codziennych obowiązków.

Przykładów zawodów przyszłościowych dla bibliotekarzy można by mnożyć, jednak nie to jest celem tego artykułu. Jest nim zwrócenie uwagi na to, że grupa zawodowa bibliotekarzy, wbrew pozorom, stereotypom czy kompleksom ma dobre predyspozycje, by wykorzystać swoje umiejętności do cyfrowej rzeczywistości. Tworzymy scenę dla naukowego przedstawienia. Scenę, która coraz częściej umieszczona jest w komputerze. A przedstawienie odbywa się poprzez internetowe kanały dystrybucji treści. To scena, na której radzimy sobie całkiem nieźle. Cóż więc zrobić z fizycznymi obiektami (bibliotekami)?

Biblioteczny co-working i strefa relaksu

Ważną kwestią, którą należy poruszyć w omawianym temacie, jest kosztochłonność infrastruktury składającej się na bibliotekę.

Trudno oczekiwać, że naukowcy będą wstawiać się za utrzymaniem bibliotek, jeśli w czasie ich gotowości do pracy (czyli np. w godzinach nocnych, po zajęciach dydaktycznych, w przerwach semestralnych) biblioteki są zamknięte. Jeśli konieczność fizycznego przyjscia po książkę kosztuje więcej czasu, niż zapłacenie za jej elektroniczną wersję dostarczaną w dowolne miejsce o dowolnej porze, wybór wydaje się jednoznaczny. Jeśli dostęp do zbiorów jest obostrzony procedurą rewersową, katalogowanie trwa zbyt długo czy książkę należy wyszukać w obszernym księgozbiorniku, to coraz powszechniejszy model 4A (opisywany wcześniej związany z dostępem: o każdej porze, z każdego miejsca, na każdym nośniku oraz z każdego źródła) wydaje się bardzo atrakcyjny. W tak kształtującej się przestrzeni bibliologicznej warto rozejrzeć się, co może stanowić o unikalnej cesze naszej biblioteki? Co ją wyróżnia, czy może wyróżnić? Co sprawi, że będą przepływać przez nią ludzie, dostrzegając jej zasoby, współtworzyć ją?

Jednym z rozwiązań mogących utrzymać bibliotekę, staje się tworzenie miejsc, które służą spotkaniom naukowym, miejsc pracy indywidualnej i grupowej, zorientowanej na proces naukowy. Pokoje pracy indywidualnej właśnie temu służą. Większość bibliotek może się nimi pochwalić. Jak również pokojem do pracy grupowej. A z takim zapleczem blisko jest do idei co-workingu. Coworking (też co-working, z ang. pracować razem) to możliwość indywidualnej lub wspólnej pracy w wynajętym pomieszczeniu, wykorzystywana głównie przez osoby pracujące w samozatrudnieniu. Możliwość coworkingu pozwala im na większy komfort pracy niż w domu. Można pracować spokojnie, ale nie samotnie. Właśnie tego

potrzebują studenci, którzy coraz częściej podejmują zobowiązania zawodowe oraz pracownicy naukowcy uczestniczący w różnych projektach, ponieważ:

nie muszą się meldować w biurze na określoną godzinę, sami ustalają rytm dnia i liczbę godzin spędzanych w pracy, ale – tak czy inaczej – muszą pracować (...) Coworking pozostawia wolnym strzelcom swobodę, ale jednocześnie pozwala oddzielić dom od pracy. I co ważne – daje możliwość działania w twórczej atmosferze i wśród ludzi podobnie myślących (Łagowska, 2009).

Czy w bibliotece uczelnianej jest miejsce na coworking? Istniejąca infrastruktura umożliwia tworzenie miejsc dostosowanych do pracy naukowej i biznesowej dla studentów, czy odpłatnych dla osób z zewnątrz. Czy to może być sposób, by podratować budżet biblioteczny, obniżyć kosztocłonność biblioteki? Skupiać wokół siebie ludzi szukających dróg połączenia nauki, pasji, biznesu? Może, za parę lat, wśród nich znajdzie się ktoś, kto przypomni sobie o przyjaznych pomieszczeniach bibliotecznych i zasponsoruje bibliotekę przekraczającą obecne wyobrażenia technologiczne taką, jak The Joe and Rika Mansueto Library⁸?

Nowe idee powoli przebijają się przez świadomość pracowników i osób zarządzających, powoli wnikają w przestrzeń bibliologiczną. Jednak, sama próba wyobrażenia sobie takiej możliwości pokazuje ciekawe zjawisko – nastawienia na potocznie określane niedasizm (Stankiewicz, 2018) czy społecznie i psychologicznie zbadane zjawisko blokady wewnętrznej związanej z lękiem przed zmianą. Jeśli jednak biblioteka nadal pozostanie dostępna w godzinach pracy przeciętnego obywatela (8:00-18:00) lub ciut dłużej (z ukłonem w stronę studenta do godz. 20:00), to nadal pozostaje zamknięta na czas pracy pracowników naukowych, którzy najczęściej pracują w późnych godzinach wieczornych, nocnych (20:00-03:00) lub wczesnoporannych (04:00-08:00)⁹.

Biblioteki czynne w standardowych godzinach raczej nie powiększają sobie grona wiernych odwiedzających. Wydłużenie godzin otwarcia nadal jednak skazuje biblioteki na przegraną z informacjami dostępnymi w Internecie 24h/doba z dowolnego miejsca. Cyfrowe beczkasomnie ustanawia nowy rytm pracy. Następuje deregulacja rytmu dnia. W środku nocy można wypożyczyć e-book i wysłać gotowy referat do wydawcy. Ze świecą szukać bibliotek, które wykorzystywały tę możliwość, by stworzyć swój krąg znajomych w realnej rzeczywistości. Częściej spotykany jest model budowy wirtualnej społeczności (związany z mediami społecznościowymi).

8 Zob. The Joe and Rika Mansueto Library, Pobrano 15.05.2018) z <https://youtu.be/ESCxYchCaWI>

9 Jedną z pracownic naukowych AWF we Wrocławiu, na moje pytanie, czy korzysta z biblioteki uczelnianej, w korespondencji prywatnej działanie biblioteki określiła następująco: Zdecydowanie kwestia biblioteki uczelnianej, tej, którą znam, a już nie korzystam lub z rzadka, jest dyskusyjna. Jeśli korzystam, to z klasyki akademickiej, kanonu pozycji, których założenia wypada znać. Inną sprawą jest opieszałość biblioteki w aktualizacji bazy czasopism, tych, których prace mnie interesują. Posiłkuję się głównie Internetem, przeglądarkami ogólnodostępnymi, dobrze zaopatrzonymi: pubmed lub google scholar. Tak mi wygodniej.

Czy biblioteki niepubliczne, uczelni wyższych dostępne 24/doba wydają się abstrakcją? Która z bibliotek, kto z bibliotekarzy jest gotowy, aby pracować w godzinach nocnych czy w systemie trójzmianowym? Jeśli student czy pracownik naukowy po dniu obowiązków, po godzinie 21 ma czas, by sięgnąć do pisania pracy, jego tryb życia pozwala na nocne pisanie, to nadal pozostają mu domowe ściany zamiast bibliotecznych zasobów; bazy danych, tak hojnie oferowane przez biblioteki, stają się mu bliższe, a personel biblioteki rozmywa się w szeregu osób obsługujących budynki uczelni. Po co bibliotekarze, jeśli zautomatyzowane biblioteki, zaawansowane zabezpieczenie zbiorów oraz zrobotyzowanie czynności bibliotekarskich pozwala na otwieranie bibliotek bez udziału pracowników? Po co więc utrzymywać stacjonarne biblioteki?

Wydaje się, że na chwilę obecną, gdy zachłystujemy się możliwościami technologicznymi, szukamy w tym człowieczego wymiaru, odwagi na wypróbowywanie odmiennych sposobów współpracy, komunikacji z użytkownikami, biblioteki są narracją historii w uczelnianym życiu (Smith, 2012, p.103). Przypominając o tym, jak kiedyś świat nauki wyglądał, jak funkcjonował, stać się mogą oazą spokoju dla osób, których tempo wzrostu możliwości pozyskiwania informacji przeraża.

Biblioteczne jednorożce

Na perspektywę omawianego tematu wpływa również, oprócz zagadnień technologicznych, zarządczych, codzienna przestrzeń biblioteczna. Realne warunki pracy. Na przestrzeń przyjazną człowiekowi składa się wiele czynników. Jednak w literaturze z zakresu architektury¹⁰ znaleźć można powtarzające się elementy składające się z wartości artystycznych, estetycznych i etycznych. Bibliotekarz, jako współtwórca przestrzeni bibliotecznej, może wpłynąć na jej kształtowanie, wyróżnienie.

Dlaczego tylko biblioteki dla dzieci mają być spersonalizowane, kolorowe, z miejscami do schowania się, huśtawkami, miejscem do leżenia na podłodze? Dlaczego dorosłych obdziera się z przywileju przebywania w przestrzeni biblioteczno-odmiennej?

Biblioteka zanurzona w zieleni, gdzie oczy odpoczywają od komputera, zatrzymując się na rosnących dookoła kwiatach, leżanki, materace na podłodze, ekspresy do kawy i jej aromat rozchodzący się po bibliotece, ogrody na dachu... nie jest to fantazjowanie, ale rzeczywiste elementy bibliotecznych przestrzeni (m.in. Kamloops University Library w Kanadzie, Bergen University Library

10 Literaturę z tego zakresu zgłębiałam na potrzeby pracy magisterskiej z zakresu Arteterapia, obronionej w styczniu 2018 roku pt. «Przestrzeń książki: architektura miejsca oraz społeczny i indywidualny aspekt obcowania z książką na przykładzie realizacji wybranych projektów we Wrocławiu w latach 2008-2017».

w Norwegii¹¹, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie). Elementy te wpływają na zróżnicowanie, tworzą indywidualny rys danej placówki, wspierają proces naukowy przyswajania informacji czy pracy twórczej.

Czym wyróżnia się biblioteka, w której pracujesz, którą odwiedzasz? Jakie są jej wnętrza? Jakie warunki pracy zapewnia dla swoich użytkowników? Czy czują się tam swobodnie? Jaką mają możliwość, by kształtować tę przestrzeń? Wspólnotowość, wielokulturowość, poczucie bezpieczeństwa, które daje biblioteka, są jej wielkim atutem.

Bibliotekarz staje się inicjatorem przyjaznej przestrzeni nauki. Indywidualne umiejętności (estetyczne, aranżacyjne, przekraczające stereotypowe wzorunki pomieszczeń bibliotecznych) bibliotekarzy we współpracy z uczelnianymi możliwościami wydają się być rozdzielne, jak prawo i zwyczaj. Jednak wierzę, że postawienie na takie wyróżnienie przyniesie zachęcanie użytkownika do odwiedzin¹². A stąd już krok do oswojenia go i przejścia do najważniejszego poziomu – nauki kompetencji informacyjnej.

Głód rzetelnej wiedzy

Z przyrostem wiedzy wiąże się, umożliwiana przez cyfrowe sieci, praca wykwalifikowanych pracowników na całym świecie 24 godziny na dobę, siedem dni w tygodniu.

(...) Media oparte na czasie, zdobywające stopniowo pozycje dominującą, tworzą miliony wycinków czasu, które nazywamy fotografiami lub nagraniami wideo, w formatach, które zdają się kurczyć w nieskończoność, jak sześćiosekundowy Vine. (...) Aby uświadomić sobie skalę zmiany, porównajmy dystrybucję i obieg treści drukowanych. Według UNESCO, w 2011 roku opublikowano ponad 2,2 miliona książek. Za ostatniego Europejczyka, który przeczytał wszystkie dostępne drukowane książki, uważa się szesnastowiecznego filozofa Erazma z Rotterdamu (1466-1536). (...) Liczby są oszałamiające: w ciągu każdej minuty w serwisie YouTube zamieszczanych jest 100 godzin nagrań wideo. Na stronie tej obejrzane zostaje sześć miliardów godzin nagrań (...) W ciągu dwóch minut sami Amerykanie robią więcej zdjęć, niż wykonano przez cały dziewiętnasty wiek. (...) Czy nam się to podoba, czy nie, powstające właśnie społeczeństwo globalne jest społeczeństwem wizualnym. (Mirzoeff, 2016, p. 21, 32, 41).

Czego od biblioteki, a w szczególności od bibliotekarza, oczekuje student, a czego pracownik naukowy? Czego potrzebuje obecny użytkownik, a czego

11 Przykładowo, biblioteka uniwersytecka w Bergen wystawia tablice typu flipchart, gdzie wspólnie z użytkownikami decydują o wnętrzu, np. jakie meble zakupić, jakiego koloru ma być obicie foteli, itp.

12 Ciekawe postrzeganie bibliotek otwartych na studentów-rodziców z dziećmi opisała w swoim artykule *Welcoming spaces..* Keyes K. (2017, p. 319-328).

będzie potrzebować nowy rocznik studentów, młodzi naukowcy współtworzący globalne, wizualne społeczeństwo nauki? Potrzeby te, choć rozdzielne, mają punkt wspólny – rzetelna informacja, sprawdzone źródło, pomoc w wyborze źródeł.

W ponowoczesnym świecie, pełnym dziur informacyjnych, do których wpadamy poprzez pospieszne przyswajanie tychże informacji, kompetencje informacyjne stają się coraz bardziej cenione i przydatne. Nastawienie na uczenie się przez całe życie sprawia, że ciągle poszukujemy inspiracji, podpowiedzi, teorii i porad, które sprawią, że nasz świat stanie się bardziej zrozumiały, będziemy mieli na niego wpływ. Stąd konieczność postawienia na biblioteczny zespół rozwijania kompetencji informacyjnych. O poszczególnych składnikach, które składają się na owe kompetencje, odsyłam do literatury obcojęzycznej i coraz częściej pojawiających się publikacji w języku polskim¹³, chcę jedynie podkreślić, że jest to najważniejsza droga dla bibliotek uczelnianych (i nie tylko), swoistego rodzaju autostrada wiedzy, po której jazdy uczyć mogą właśnie bibliotekarze. Jakimi kompetencjami powinni się wykazywać?

Uważam, że przede wszystkim powinni być otwarci na testowanie nowych metod nauczania, sprawdzać nowinki technologiczne oraz szukać sposobów współpracy z różnymi podmiotami. Dlaczego? Bo daje to możliwość poszerzania swoich doświadczeń, przełamywania barier (szczególnie informacyjnych) i spoglądania na proces przyswajania, wykorzystania i przygotowywania informacji z różnych punktów widzenia. Niestety, przygotowywanie kolejnych kursów online, które tym się różnią od nudnych dla użytkowników prelekcji, że są online, nie jest rozwiązaniem. Sposób podania wiedzy, gdzie szukać, jak to robić i po co, staje się kluczową kwestią, punktem wyjścia do innej jakości. Jeśli opatrzymy to odpowiednią metodą (Kotarski, 2017), przyswajanie wiedzy ma szansę przyciągnąć użytkowników, którzy będą dopytywać, będą chcieli więcej. Uczymy (bibliotekarze) dzieci, jak się uczyć, a nauczyciele uczą ich, co powinni wiedzieć (Rosalia, 2017). Bibliotekarze uczelni wyższych mogą uczyć studentów, jak i gdzie szukać, a wykładowcy, jak tę wiedzę wykorzystać w procesie edukacji.

Pozostaje jedna kwestia praktyczna postulowanych tu kierunków działań. Wymaga to zabrania się za pracę; pracę, która wymaga podjęcia wysiłku przyswajania wiedzy również od bibliotekarzy, uczenia się nowych programów (Zotero, Mendeley, Polona, itp. i kolejnych), poszukiwanie możliwości współpracy (aplikacje na telefon z osobistą biblioteką), testowanie technologii (zapraszanie firm do testowania swoich produktów w bibliotece, np. robotów, środków przeciw

13 Edukacja informacyjna to przygotowanie osoby do samodzielnego poruszania się w różnych środowiskach informacyjnych, rozpoznawania własnych potrzeb informacyjnych, lokalizowania poszukiwanej informacji, oceniania oraz efektywnego i etycznego wykorzystywania informacji. Definicję taką przytacza na swojej stronie Ewa Rozkosz, która promuje różne sposoby dotarcia z informacją do użytkowników. Zob: Edukacja informacyjna. Pobrano 16.05.2018 z <http://www.edukacjainformacyjna.pl/2013/02/unesco-linkuje-do-zasobow-zwiazanych-z-edukacja-informacyjna/> (dostęp online 16.05.2018)

roztoczom, oznakowań graficznych, itp.). Jeśli weźmiemy pod uwagę rozwój sektora AI usług, w którym, w ostatnim czasie – zdaniem Łukasza Wojtczaka, reprezentującego Instytut PIAP, coraz większego znaczenia w robotyzacji nabiera kierunek robotyzacji przyjaznej człowiekowi, określanej mianem cobotyacji. Wydaje się, że chyba każdy z poważnych producentów robotów pracuje nad, lub posiada już w swojej ofercie, robota kooperującego. Założeniem takich robotów jest ich instalacja w otoczeniu człowieka, z zapewnieniem bezpiecznego funkcjonowania zarówno pracownika, jak i stanowiska¹⁴, to biblioteka może być doskonałym polem testowym.

Wydające się zbyt futurologiczne wizje dotyczące robotów w bibliotekach już się sprawdzają (np. The Joe and Rika Mansueto Library w Chicago). To tylko niektóre z propozycji. Można snuć dalej wizje teoretyczne. Czekać. Nadal biblioteki pozostają w obszarze zarządzania z rozmytą odpowiedzialnością (Stankiewicz, 2018). Bo kto ma zapoczątkować ową zmianę? Bibliotekarz ze średnią pensją około 2 600 zł brutto¹⁵? Lepiej uposażeni dyrektorzy bibliotek? Zasobniejsi rektorzy uczelni? A może sami zainteresowani studenci i pracownicy naukowci, dzięki którym biblioteki istnieją? Poniższe słowa nie nastrajają optymistycznie:

Ostatnie dekady były czasem niebywałego rozmnożenia wszelkich form wyższego wykształcenia i nieprzerwanego wzrostu liczebności zastępów studentów. Tytuł uniwersytecki obiecywał wyśmienite posady, dobrobyt i splendor: pula gratyfikacji rosła wprost proporcjonalnie do stale poszerzającej się liczby osób z dyplomami. Dzięki koordynacji między popytem a podażą, rzekomo z góry ustalonej, gwarantowanej i niemal automatycznej, trudno było się oprzeć uwodzicielskiej mocy obietnicy. Teraz jednak tłumy uwiedzionych zmieniają się hurtowo i błyskawicznie w zastępy sfrustrowanych. Pierwszy raz za naszych czasów, cały rocznik absolwentów staje przed dużym prawdopodobieństwem, a wręcz pewnością wykonywania dorywczych, tymczasowych, i niestabilnych prac, nieodpłatnych „szkoleniowych” pseudo-prac, kłamliwie przemianowanych na „praktyki” – wszystko to znacznie poniżej nabytych umiejętności i lata świetlne poniżej poziomu oczekiwania. Albo doświadczają bezrobocia trwającego dłużej, niż zajęłoby kolejnemu rocznikowi absolwentów dodanie swoich nazwisk do i tak niebywale długiej listy oczekujących na pracę (Bauman, 2011).

Pozostaje postawić pytanie: do jakiej pracy nająć się może bibliotekarz?

14 Zob: <http://logistyczny.com/biblioteka/kaizen-lean/item/2295-robot-na-stanowisku> (dostęp online 16.05.2018)

15 Miesięczne wynagrodzenie całkowite (mediana*) na tym stanowisku wynosi 2 671 PLN brutto. Co drugi bibliotekarz otrzymuje pensję od 2 297 PLN do 3 187 PLN. 25% najgorzej wynagradzanych bibliotekarzy zarabia poniżej 2 297 PLN brutto. Na zarobki powyżej 3 187 PLN brutto może liczyć grupa 25% najlepiej opłacanych bibliotekarzy. Pobrano 20.05.2018 z <https://wynagrodzenia.pl/moja-placa/ile-zarabia-bibliotekarz>

Jeszcze będzie przepięknie

W 1990 roku, Tomasz Lipiński śpiewał: jeszcze będzie przepięknie, jeszcze będzie normalnie... Biblioteki niepaństwowych szkół wyższych, które wyrosły na fali zmian po roku 1990, miały możliwość wykorzystać koniunkturę społecznych i gospodarczych przeobrażeń, stwarzając “normalne”, powszechne miejsca dostępu do wiedzy. Miały możliwość wspomagać uczelnie wyższe w procesie edukacji, często poza głównymi centrami akademickimi. Z 382 uczelni działających na przestrzeni lat 1990-2018:

- 254 działają nadal,
- 71 jest wykreślonych z rejestru,
- 49 jest w likwidacji,
- 8 zostało przerejestrowanych¹⁶.

Jedna trzecia uczelni niepublicznych zakończyła swoją działalność (ok. 128 uczelni). Co się stało z ich zbiorami? Co robią zatrudniani w nich bibliotekarze? Pytania te wymagają przeprowadzenia dokładnych badań. Jednak ze swobodnych wypowiedzi w wywiadzie bezpośrednim, z osobami zatrudnianymi, w likwidowanych placówkach, otrzymałam informację, że niektóre z osób, do tej pory pracujących w bibliotece, zostało przeniesiona na stanowiska administracyjne do obsługi studentów, archiwum, wydawnictwa czy działów współpracy międzynarodowej.

Uczelnia wyższa, w świetle reformowych zmian, stwarza również możliwość przejścia ze stanowiska bibliotekarza na stanowiska pracownika naukowego. Daje również możliwość brania udziału w projektach międzynarodowych, czy w tak ważnym obecnie etapie wspierania pracowników naukowych w procesach parametryzacji. Osoby, które przygotowują się do zmiany zawodu, rozglądać się mogą w branży medialnej – tworzące się strony internetowe, portale, projekty blogowe, firmy IT zasysają ludzi chętnych do pracy, dbających o uporządkowanie informacji i jej wyszukiwanie.

Jak zatem bibliotekarze (nie)radzą sobie na rynku pracy? Czy bibliotekarze będą współtworzyć nowoczesne warunki edukacyjne czy nadal będą doganiać rzeczywistość? Jak zmieni się rynek uczelni niepublicznych, a wraz z nim rola biblioteki uczelnianej przy kolejnej reformie szkolnictwa wyższego, zmianach społecznych? Kwestie te wymagają pogłębionych badań i stanowią ciekawy punkt do dyskusji.

Swoje podejście do tematu podsumuję słowami:

Uważam, że nie mają racji optymiści, którzy twierdzą, że żyjemy w najlepszym ze światów, ani też pesymiści, którzy podejrzewają, że optymiści mogą mieć rację... Przyłączam się do trzeciej kategorii naszych współczesnych – ludzi

16 Stan na 20.5.2018 wg wykazu POLONA MNiSW.

z nadzieją, którzy uważają, że świat można uczynić bardziej dla ludzi gościnnym, niż jest w tej chwili (Bauman, 2013).

Bibliotekarze zatrudniani w bibliotekach akademickich mają szansę na współtworzenie środowiska naukowego bardziej przyjaznego użytkownikom.

Bibliografia

- Frank, M., Roehring, P., Pring, B. (2017). *What To Do When Machines Do Everything: How to Get Ahead in a World of AI, Algorithms, Bots, and Big Data*. USA: John Wiley & Sons Inc.
- Keyes, K. (2017). Welcoming spaces: supporting parenting students at the academic library. *The Journal of Academic Librarianship*, 43(4), 319-328.
- Koterski, R. (2017). *Włam się do mózgu*. Warszawa: Altenberg.
- Smith, R. (2012). *Śniadanie z Sokratesem*. Warszawa: Carta Blanca.
- Stankiewicz, P. (2018). *21 polskich grzechów głównych*. Warszawa: Bellona.

Źródła internetowe

- Bauman, Z. (2011). O pokoleniu wyrzutków. „Krytyka Polityczna. Dziennik Opinii”, 27.02.2011. Pobrano 27.11.2018 z <http://krytykapolityczna.pl/> (Tekst ukazał się pierwotnie w "Social Europe Journal")
- Bauman, Z. (2013). Nieśmiertelność nadziei. Pobrano 20.05.2018 z <http://www.dompolski.pe/pl/wiadomosci/58-zygmunt-bauman-i-plynnosc-swiata>
- Cakebread, C. (2017). Roboty nie tylko zabiorą pracę człowiekowi, ale też ją stworzą. Oto zawody przyszłości. Pobrano 19.05.2018 z <https://businessinsider.com.pl/technologie/nowe-technologie/jakie-beda-zawody-przyszlosci/7eb94xt>
- Lista uczelni niepublicznych działających, przerejestrowanych, w likwidacji, wykreślonych w Polsce wg Rejestru uczelni niepublicznych i związków uczelni niepublicznych MNiSW. Dostępne on-line: <https://polon.nauka.gov.pl/opi/aa/rejstry/run;jsessionid=112B7A52C3B88E6BF28976F0F63304E0.NwsProdD?execution=e1s1> stan na 20.05. 2018.
- Hatalska, N. (2018). Mapa trendów 2018. Hatalska.com. Pobrano 19.05.2018 z <http://hatalska.com/2018/01/12/mapa-trendow-2018-pobierz/>
- Łągowska, K. (2009). Coworking – wynajmij sobie biurko. Pobrano 19.05.2018 z <https://tiny.pl/th3b6>
- Rosalia, S. w rozmowie z Pentchoukoy, I. (2018). Libraries Without Librarians? Waiver Sought by City Puts Fate of School Librarians in Question. Pobrano 20.05.2018 z https://www.theepochtimes.com/libraries-without-librarians_247387.html
- Szymaniak, M. (2018). Witaj w świecie bez prawdy. Ciebie też oszukali. Pobrano 19.05.2018 z Magazyn <https://tiny.pl/g8cpm>
- Wilk, S. (2015). Ginające zawody związane z rynkiem wydawniczym. Pobrano 19.05.2018 z <http://audiowizualni.pl>

Notka biograficzna

dr Magdalena Karciarz

Doktor nauk humanistycznych, absolwentka Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, specjalizacja: Elektroniczne Serwisy Informacyjne. Bibliotekarz dyplomowany, wykładowca, od 2004 pracownik Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu. Prezes Stowarzyszenia Trenerów i Praktyków Relaksacji „Przestrzeń”, najlepiej odpoczywa w górach lub lesie. Podróżniczka, wierna czytelniczka słowa drukowanego w różnych formach.

Dzielenie się wiedzą i informacją¹ – komunikacja z pracownikami naukowymi na przykładzie Biblioteki Politechniki Białostockiej

Maria Czyżewska²

Abstrakt

W bibliotekach naukowych, pomimo bardzo dużych nakładów finansowych na infrastrukturę, zbiory tradycyjne i elektroniczne, od lat zauważa się spadek liczby odwiedzin i udostępionych zbiorów. Jest to jeden z głównych problemów, z którymi mogą zmierzyć się biblioteki w przyszłości. Niezmiernie ważną grupą użytkowników bibliotek uczelnianych są pracownicy naukowo-dydaktyczni. To w dużej mierze od ich rekomendacji, zaleceń czy wymagań w stosunku do studentów zależy frekwencja studentów w bibliotece. Dlatego też, bibliotekarze powinni robić wszystko, wykorzystując różne kanały i formy komunikacji, aby biblioteka, jej zasoby oraz kompetencje pracowników, były atrakcyjne naukowo czy wręcz niezbędne w pracy naukowej i dydaktycznej.

W referacie zostały zaprezentowane metody i formy dzielenia się wiedzą, informacją oraz budowania trwałych, choć niełatwych, relacji z pracownikami naukowymi Politechniki Białostockiej.

Słowa kluczowe:

dzielenie się wiedzą i informacją, Biblioteka Politechniki Białostockiej, pracownicy naukowci

---

Sharing knowledge and information – communication with research workers on the example of the Library of Bialystok University of Technology

Abstract

In scientific libraries, despite very large financial expenditures on infrastructure, traditional and electronic collections, the decline in the number of visits and use of collections has been noticed for years. This is one of the main problems that libraries

---

¹ Tytuł zapożyczony z książki M. Świgoń.

² Maria Czyżewska, m.czyzewska@pb.edu.pl, Biblioteka Politechniki Białostockiej

will face in the future. Research workers and teaching staff are extremely important users in university libraries. Students' attendance in the library depends mainly on academics' recommendations or requirements. Therefore, using different methods of communication, librarians have to do their best so that the library, its resources and employees' competences are scientifically attractive and even indispensable in scientific and didactic process.

The paper presents methods and forms of sharing knowledge and information, and building permanent, though difficult relations with research workers of the Bialystok University of Technology.

Keywords:

sharing knowledge and information, Library of Bialystok University of Technology, academics/ research workers

Wprowadzenie

Dzielenie się wiedzą i informacją jest istotą funkcjonowania biblioteki naukowej. Jest procesem transferu wiedzy, rozpowszechniania informacji, poszukiwaniem źródeł informacji, wspieraniem procesu uczenia się. Jest też rodzajem interakcji społecznych i procesem komunikowania się bibliotekarza z użytkownikiem. Według M. Świgoń (która prześledziła te pojęcia w piśmiennictwie z różnych nauk) „Dzielenie się wiedzą można [...] zdefiniować jako proces ich rozpowszechniania w celu lepszego wykorzystania istniejących zasobów wiedzy i informacji i stworzenia na ich bazie nowej wiedzy i informacji.”(2015, p. 16). Według H. Batorowskiej (2013, p. 101) dzielenie się wiedzą jest wręcz powinnością etyczną członków społeczeństwa informacyjnego).

W bibliotekach naukowych, pomimo bardzo dużych nakładów finansowych na infrastrukturę, zbiory tradycyjne i elektroniczne, od lat zauważa się spadek liczby odwiedzin i udostępnionych zbiorów. Potwierdzają to także statystyki GUS (Kultura, 2014; 2015; 2016; 2017).

Tabela 1. Biblioteki naukowe w Polsce w latach 2013-2016 - użytkownicy i wypożyczenia na zewnątrz

Wyszczególnienie	Rok	Użytkownicy		Wypożyczenia na zewnątrz	
		zarejestrowani	aktywni	książki	czasopisma
Biblioteki naukowe	2013	3 443 441	1 622 068	14 337 677	263 063
	2014	3 028 128	1 482 235	13 386 260	218 059
	2015	2 844 430	1 421 757	13 078 124	288 889
	2016	2 683 403	1 292 529	12 223 827	164 582

Wyszczególnienie	Rok	Użytkownicy		Wypożyczenia na zewnątrz	
		zarejestrowani	aktywni	książki	czasopisma
Biblioteki szkół wyższych	2013	2 910 610	1 322 882	12 121 854	198 195
	2014	2 550 932	1 217 302	11 179 654	156 263
	2015	2 423 047	1 158 075	10 786 974	237 074
	2016	2 275 946	1 046 931	9 831 325	120 395
Biblioteki szkół technicznych	2013	435 067	248 968	1 776 393	21 919
	2014	380 271	200 751	1 607 996	29 890
	2015	365 903	207 530	1 980 214	42 791
	2016	347 531	187 930	1 546 458	16 233

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS.

Tabela 2. Biblioteki naukowe w Polsce w latach 2013-2016 – zbiory i udostępnienia na miejscu

Wyszczególnienie	Rok	Zbiory(wpływy)			Udostępnienia na miejscu	
		książki	czasopisma	czasopisma bieżące	książki	czasopisma
Biblioteki naukowe	2013	1 898 368	630 913	334 673	16 257 171	6 500 732
	2014	1 799 766	689 654	154 527	14 879 488	5 931 562
	2015	1 399 326	525 499	206 723	14 439 508	5 283 290
	2016	1 492 016	567 920	171 930	11 845 557	4 353 121
Biblioteki szkół wyższych	2013	1 431 186	345 880	119 000	14 515 784	5 091 983
	2014	1 402 255	451 658	107 534	13 289 972	4 572 371
	2015	1 015 615	266 987	138 542	12 130 658	3 995 476
	2016	947 038	250 500	108 084	10 415 786	3 284 340
Biblioteki szkół technicznych	2013	113 007	26 548	9 771	1 782 902	1 025 726
	2014	99 382	13 573	8 563	1 488 721	971 380
	2015	101 607	14 409	8 711	1 439 729	843 648
	2016	90 743	12 890	7 863	1 192 580	661 469

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS.

Jak widać w powyższych tabelach (Tab. 1., Tab. 2.), corocznie zauważa się spadki zarówno liczby wpływów, użytkowników analizowanych typów bibliotek, jak i liczby udostępnionych zbiorów. O ile liczba zbiorów udostępnionych na zewnątrz we wszystkich typach bibliotek spadła w ciągu 3 lat o około 15%, to większe spadki zauważa się w wykorzystaniu zbiorów tradycyjnych na miejscu – książek 27%-33%, czasopism 33%-35%. Dotyczy to zwłaszcza

uczelni technicznych, gdzie tendencje spadkowe są wyższe niż w innych typach bibliotek naukowych. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest wiele, np.: spadek liczby studentów, rozwój elektronicznych zasobów naukowych, w tym również Open Access, sposób oceniania pracowników naukowych, brak rekomendacji nauczycieli akademickich do korzystania ze zbiorów określonego typu, itp. W dłuższej perspektywie czasowej biblioteki, chociaż nowoczesne, piękne, zasobne, przyjazne, mogą stanąć przed problemem braku użytkowników. Aby ten ponury scenariusz się nie ziścił, należy nie tylko dostosować się do nowych potrzeb użytkowników (identyfikując je uprzednio), ale również niejako je wyprzedzić – pokazać nowe formy i rodzaje usług, które może zaoferować biblioteka.

Biblioteka Politechniki Białostockiej – zasoby i użytkownicy

Biblioteka Politechniki Białostockiej (dalej Biblioteka PB) jest największą biblioteką naukowo-techniczną w regionie północno-wschodnim Polski. Stanowi podstawę systemu biblioteczno-informacyjnego uczelni, w skład którego wchodzi: Biblioteka Główna, 3 biblioteki specjalistyczne (zlokalizowane poza głównym kampusem PB) oraz Archiwum Uczelniane i Centrum Historii PB.

Od 1951 roku Biblioteka PB zgromadziła ponad 400 tysięcy książek, czasopism, i literatury firmowej, z czego około 25% znajduje się w wolnym dostępie. Tematyka księgozbioru związana jest z potrzebami wydziałów i kierunkami studiów na Politechnice Białostockiej. Wszystkie zbiory biblioteczne są opracowane w komputerowym zintegrowanym systemie bibliotecznym ALEPH, który Biblioteka PB użytkuje od 1995 r., a od roku 2016 również wyszukiwarkę naukową Primo, dzięki której użytkownicy mogą przeszukiwać wszystkie zasoby biblioteczne, zarówno tradycyjne, jak i elektroniczne, w tym niektóre otwarte zasoby Internetu. Narzędzie to, w znaczący sposób, poprawiło jakość oraz szybkość wyszukiwania dokumentów. Poszukiwania zawężone zostały do jednego okna, a wyniki można pogrupować wg indywidualnych potrzeb czytelnika. Pozwoliło też na zaoszczędzenie czasu spędzonego na przeszukiwaniu katalogu czy poszczególnych baz, które są istotnym uzupełnieniem tradycyjnego księgozbioru bibliotecznego.

Od 2006 roku Biblioteka PB udostępnia zdalnie, poprzez serwer EZProxy 85 licencjonowanych pełnotekstowych baz danych, 4 bazy bibliograficzno-abstraktowe i 7 indywidualnych tytułów czasopism, które zapewniają dostęp do najnowszych osiągnięć nauki i techniki. Z usługi tej korzystają pracownicy, doktoranci i studenci PB. Biblioteka udostępnia ponadto listę A-Z, czy takie nowoczesne narzędzia przydatne głównie naukowcom i doktorantom, jak: EndNote Web, InCites, SciVal, ResearcherID.

Regulaminy czytelnia Biblioteki Głównej, jak i bibliotek specjalistycznych, uwzględniają krótkoterminowe wypożyczenia zbiorów poza obręb czytelni

na okres 7 dni, na 3 godziny lub na czas zamknięcia biblioteki. Specjalistyczne urządzenia self-check pozwalają na samodzielne wypożyczenia i zwroty książek, a zamontowana na zewnątrz budynku „wrzutnia” umożliwia również zwrot książek w czasie zamknięcia biblioteki.

Od października 2012 roku Biblioteka Główna funkcjonuje w gmachu Centrum Nowoczesnego Kształcenia. W nowoczesnych pomieszczeniach udostępniane są połączone zbiory Biblioteki Główniej oraz funkcjonujących dawniej bibliotek wydziałowych zlokalizowanych na terenie kampusu. Zgromadzenie w jednym miejscu bogatego księgozbioru pozwoliło na wyodrębnienie, na trzech kondygnacjach budynku, ogólnodostępnych specjalistycznych czytelni:

- Czytelnia Wydawnictw Informacyjnych – 27 miejsc,
- Czytelnia Elektroniczna – 24 miejsca,
- Czytelnia Czasopism – 24 miejsca,
- Czytelnia Norm i Zbiorów Specjalnych – 10 miejsc,
- Czytelnia Książek – 81 miejsc.

Użytkownicy mogą korzystać również z 19 specjalnie zaprojektowanych i wyposażonych pomieszczeń do pracy indywidualnej lub zespołowej (72 miejsca). Dodatkowo, na potrzeby szkoleń, prezentacji czy ćwiczeń, dostępna jest sala multimedialna wyposażona w 32 stanowiska komputerowe. Łącznie Biblioteka PB dysponuje 378 miejscami dla czytelników (Biblioteka Główna – 270, biblioteki specjalistyczne – 108).

Do dyspozycji użytkowników biblioteka oferuje 107 stanowisk komputerowych z dostępem do Internetu. W porozumieniu z poszczególnymi wydziałami Uczelni oraz myślą o wspomaganiu procesu kształcenia, na wybranych stanowiskach zainstalowano także ponad 30 różnych specjalistycznych programów.

Użytkownicy, na własne potrzeby naukowe lub edukacyjne, mogą także bezpłatnie korzystać z wysokiej klasy samoobsługowych skanerów (3 w Bibliotece Główniej, 1 w Bibliotece Wydziału Inżynierii Zarządzania) oraz skanerów płaskich dostępnych przy stanowiskach komputerowych (3 w Bibliotece Główniej, 3 w Bibliotece Wydziału Architektury).

Baza naukowo-dydaktyczna jest więc atrakcyjna i urozmaicona, a o wartości zbiorów świadczą również liczne odwiedziny studentów z innych uczelni białostockich oraz zamówienia międzybiblioteczne z różnych placówek akademickich i naukowych w kraju.

Pomimo tak dobrych warunków korzystania ze zbiorów, kompetentnej i wykształconej kadry bibliotecznej (co potwierdziło badanie satysfakcji użytkowników przeprowadzone w pierwszym kwartale 2017 roku, gdzie pracownicy biblioteki zostali ocenieni bardzo wysoko (Bogacewicz, Gogiel-Kuźmicka, Rutkowska, Czyżewska, 2017)), statystyki odwiedzin i udostępnień spadają.

Tabela 3. Odwiedziny i udostępnienia zbiorów w Bibliotece PB w latach 2013-2017

Wyszczególnienie	2013	2014	2015	2016	2017
Odwiedziny	170 501	176 332	160 625	144 294	141 062
Udostępnienia na miejscu – książki	84 246	74 044	70 350	57 231	44 998
Udostępnienia na miejscu – czasopisma	31 819	24 633	17 801	13 854	11 447
Wypożyczenia na zewnątrz	67 628	92 660	80 146	65 396	59 727
Liczba pobranych dokumentów elektronicznych	83 402	174 448	142 060	154 109	123 541
Liczba udostępnionych pokoi pracy	4 116	5 154	4 922	4 790	4 676

Źródło: Opracowanie własne na podstawie statystyk Biblioteki PB.

Jak wynika z powyższej tabeli (tab. 3.), liczba odwiedzin użytkowników, choć niestety maleje, to procentowo nie jest to tak duży spadek, jak udostępnień na miejscu książek czy czasopism. Zmienia się rola biblioteki uczelnianej – z miejsca, gdzie pracuje się, korzystając głównie ze zbiorów na miejscu, na miejsce do pracy indywidualnej lub zespołowej, wypożyczeń na zewnątrz (również z czytelni), miejsce spotkań oraz dostawcę zasobów elektronicznych. Potwierdzają to nie tylko dane statystyczne z tabeli 3., ale także wspomniane wyżej badania satysfakcji użytkowników (Bogacewicz et al., 2017).

Komunikacja z pracownikami naukowymi

W dużej mierze od rekomendacji pracowników naukowo-dydaktycznych, zaleceń czy wymagań w stosunku do studentów zależy frekwencja studentów w bibliotece uczelnianej. Dlatego też, bibliotekarze powinni zrobić wszystko, wykorzystując różne kanały i formy komunikacji, aby biblioteka, jej zasoby oraz kompetencje pracowników były atrakcyjne, wręcz niezbędne w pracy naukowej czy dydaktycznej.

W Bibliotece PB dzielenie się wiedzą i informacją w komunikacji z pracownikami odbywa się wielotorowo: werbalnie lub pisemnie, indywidualnie lub grupowo, w trakcie bezpośrednich rozmów, spotkań, szkoleń lub poprzez stronę www. Jest to proces dwustronny, choć stroną bardziej zaangażowaną są bibliotekarze. Docieranie do naukowców odbywa się między innymi:

- na etapie gromadzenia zbiorów (konsultacje w sprawie zakupów, realizacja zakupów na potrzeby nowych kierunków, projektów, grantów, cykliczne wystawy książek zagranicznych, darowizny, etc.);
- podczas wizyt w agendach udostępniania zbiorów;

- w Oddziale Informacji Naukowej podczas rejestracji publikacji w Bazie publikacji i dorobku artystycznego pracowników i doktorantów PB czy pomocy przy ocenie parametrycznej, poszukiwaniu literatury;
- poprzez stronę domową biblioteki – strefa pracownika, zawierająca wiele cennych informacji niezbędnych w pracy naukowej;
- poprzez ankiety i zapytania kierowane do pracowników drogą elektroniczną, np. ocena szkoleń, badanie satysfakcji, itp.;
- bezcenne osobiste relacje zawodowo-koleżeńskie;
- informowanie o nowych numerach czasopism i ich zawartości;
- poprzez specjalistyczne szkolenia tradycyjne i online.

Chociaż wszystkie formy są ważne, to na bardziej szczegółowe przybliżenie zasługują dwie ostatnie, z racji niedawnego ich wprowadzenia.

Akcja informowania o nowych numerach czasopism jest rodzajem informacji spersonalizowanej, przeznaczonej dla konkretnej osoby. Odbywa się drogą mailową, niezwłocznie po tym, jak dany tytuł, wybrany wcześniej przez pracownika, wpływa do Biblioteki PB. Do wiadomości załączony jest skan spisu treści. Wysyłaniem informacji zajmują się pracownicy Czytelni Czasopism Biblioteki Głównej i pracownicy bibliotek wydziałowych.

Usługa ta została wprowadzona w Bibliotece PB od początku 2018 roku. Wcześniej, z listy 319 wybranych tytułów (bez gazet i czasopism popularnych) będących w prenumeracie bieżącej Biblioteki PB, pracownicy wybrali „własne” czasopisma. Edytowalny plik, zawierający listę tytułów wraz z linkami do katalogu, linkami do pełnych tekstów (o ile są) i kolumną na wpisanie własnego adresu e-mail, został umieszczony na Google Dysk i każdy, kto miał do niego link, mógł go edytować, nawet kilka osób jednocześnie. Zamknięcie karty/strony w przeglądarce pozwalało na automatyczne zapisywanie zmiany. Link do dokumentu był aktywny na przełomie listopada i grudnia 2017 r., a druga edycja, na prośbę pracowników naukowych, którzy nie odpowiedzieli na akcję, w marcu 2018 r. Oferta skierowana do pracowników PB miała na względzie:

- potrzebę upowszechnienia i lepsze wykorzystanie czasopism specjalistycznych oferowanych przez Bibliotekę PB, których wykorzystanie (Tab. 3.) spadło, podobnie jak w bibliotekach uczelni technicznych w całej Polsce (Tab. 2.);
- upowszechnienie wiedzy o czasopismach dostępnych online w wersji Open Access;
- pomoc przy śledzeniu nowości pojawiających się w prasie naukowej i branżowej;
- racjonalizację wydatków ponoszonych na prenumeratę prasy, które stanowią znaczącą pozycję w budżecie biblioteki.

W drugiej edycji upowszechniania informacji o oferowanej usłudze (e-maile wysłane z biura prorektora ds. nauki), pracownicy otrzymali następującą informację: „Czasopisma, którymi nie są zainteresowani pracownicy PB oraz nie

są wykorzystywane w czytelnich, nie będą kupowane w kolejnych latach”. Pomimo tego, iż informacja zwrotna otrzymywana od pracowników, którzy korzystają z tej usługi, jest bardzo pozytywna, a czasami wręcz entuzjastyczna, zakładany cel nie do końca został osiągnięty z powodu niezbyt zadowalającej frekwencji – 34 pracowników, 131 wybranych tytułów czasopism. Ze względu jednak na krótki okres trwania wprowadzonych zmian, na ostateczne wnioski jest jeszcze za wcześnie.

Specjalistyczne szkolenia tradycyjne i online

To oferta, która była kierowana do pracowników naukowo-dydaktycznych PB od dawna, jednak w 2017 r. została ona znacząco poszerzona i upowszechniona.

Aktualna oferta szkoleń tradycyjnych, realizowanych przez bibliotekarzy, to:

- **elektroniczne źródła informacji** – zakres szkolenia obejmuje komercyjne bazy i serwisy oraz otwarte zasoby edukacyjne; czas trwania od 2 do 4 godz. (w zależności od potrzeb);
- **wyszukiwarka PRIMO i jej funkcjonalności** – przygotowanie do samodzielnego korzystania z wyszukiwarki naukowej; czas trwania 1 godz.;
- **skuteczne wyszukiwanie cytowań** – szkolenie dotyczy m.in. problematyki cytowań baz: BazEkon, BazTech, Scopus, Web of Science, Pol-index, Google Scholar, h-indeks, etc.; czas trwania 4 godz. lub 2 x 2 godz.

Wszystkie szkolenia są realizowane, w zależności od potrzeb, na wydziałach lub w Bibliotece PB, w formie prezentacji „na żywo”, poprzez sieć Internet z elementami konsultacji i ćwiczeń praktycznych.

Oprócz tego, Biblioteka PB oferuje i realizuje 3 rodzaje zajęć, które, chociaż skierowane nie wprost do pracowników naukowych, to jednak przyczyniają się do poszerzenia ich kompetencji informacyjnych. Są to dwa rodzaje zajęć dla doktorantów i jedno dla dyplomantów:

- **źródła informacji naukowej: biblioteczne, bibliograficzne, pełnotekstowe** – przekazywane treści dotyczą takich zagadnień, jak: katalogi biblioteczne lokalne i centralne, bibliograficzne i pełnotekstowe bazy danych oraz lista e-źródeł, multiwyszukiwarki, mierniki oceny dorobku naukowego, bazy danych o publikacjach i ich cytowaniach; czas trwania 4 godz.;
- **wyszukiwanie informacji i przygotowanie publikacji naukowych** – kurs przewidziany jako uzupełniający i pogłębiający wiedzę w zakresie korzystania ze źródeł informacji, zasobów oraz narzędzi pomagających przygotować rozprawę doktorską; czas trwania 6-12 godz.;
- **metody i techniki gromadzenia literatury do prac dyplomowych ze szczególnym uwzględnieniem baz danych** – przekazywane treści są każdorazowo dostosowane do kierunku studiów, tematów prac dyplomowych (wykaz tematów promotorzy są zobowiązani przesłać

---

odpowiednio wcześniej), sugestii promotorów, a także potrzeb i poziomu wiedzy studentów; czas trwania 2 godz.

Innego rodzaju szkoleniami skierowanymi do pracowników PB są te, których nie prowadzą sami bibliotekarze, ale organizowane są za ich pośrednictwem. Są to:

- szkolenia online (np. Web of Science, Scopus, EBSCO) – informacja o szkoleniu jest umieszczana na stronie domowej Biblioteki oraz wysyłana mailowo do wszystkich pracowników PB;
- szkolenia tradycyjne (w Bibliotece PB lub na wydziałach) prowadzone przez przedstawicieli firm – dostawców baz, np. szkolenia z bazy EMIS, EBSCO i innych.

Uwagi końcowe

Dzielenie się wiedzą oraz informacją, w komunikacji z pracownikami naukowo-dydaktycznymi, w uczelniach jest niewątpliwie sprawą niezwykle ważną, choć niełatwą. Bibliotekarze są grupą zawodową, która posiada rozległe kompetencje informacyjne, których brak (często nieuświadomiany) niektórym pracownikom naukowym, naukowo-dydaktycznym, dydaktycznym, a nawet doktorantom, o czym przekonała się również autorka referatu. Pomimo trudności z dotarciem do odbiorców nie należy jednak rezygnować i wytrwale dążyć do postawionego celu – wszak kropla draży skalę. Warto z pewnością skorzystać z ciekawej propozycji badania oczekiwań naukowców wobec biblioteki, zaproponowanego przez Bibliotekę Politechniki Krakowskiej (Marcinek & Lipińska, 2017). Badania potrzeb użytkowników to nie tylko diagnoza ich potrzeb, ale poprzez umiejętne zadawanie pytań także prezentowanie oferty, której respondenci nie znają.

Biblioteki przyszłości chociaż, zdaniem autorki, zagrożone niedostatkami użytkowników w placówkach i małym wykorzystaniem zbiorów tradycyjnych, z pewnością przetrwają, ale będą inne, a bibliotekarze nie będą udostępniać zbiorów lecz dostarczać informacje. Wzrosną oczekiwania wobec specjalistów do spraw informacji, których zatrudniać będą biblioteki przyszłości. Poniższy cytat sumuje moje rozważania.

Będzie potrzebna zdolność do pogłębiania tematyki i wiedzy technicznej, wielka dokładność, zaangażowanie w badania i rozwój oraz w działania ewaluacyjne, umiejętności w zakresie komunikacji i marketingu, aktywność polityczna, rozwijanie i zarządzanie projektami, duch przedsiębiorczości, udział w pogłębianej współpracy, umiejętności rozwijania zasobów, zdolności przywódcze i inspirujące innych, poważne zaangażowanie w świadczenie usług i profesjonalny głos. (Neal, 2017, p. 4).

Bibliografia

Batorowska, H. (2013). *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Świgoń, M. (2015). *Dzielenie się wiedzą i informacją : specyfika nieformalnej komunikacji w polskim środowisku akademickim*. Olsztyn: Wydaw. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

Źródła internetowe

Bogacewicz, M., Gogiel-Kuźmicka, A., Rutkowska, K., Czyżewska, M. (Ed.). (2017). Raport z badania satysfakcji użytkowników Biblioteki Politechniki Białostockiej. Białystok: Biblioteka Politechniki Białostockiej. Pobrane z: http://biblioteka.pb.edu.pl/sites/default/files/doc/badanie_bpb_2017_raport.pdf

Kultura w 2013 r. (2014). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. Pobrano z: http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5493/2/11/1/kultura_w_2013.zip

Kultura w 2014 r. (2015). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. Pobrano z: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2014-r-,2,12.html>

Kultura w 2015 r. (2016). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. Pobrano z: http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5493/2/13/1/kultura_w_2015-tablice.zip

Kultura w 2016 r. (2017). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. Pobrano z: http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5493/2/14/1/kultura_w_2016-tablice.zip

Marcinek, M., Lipińska, D. (2017). Czy oferta biblioteki akademickiej odpowiada oczekiwaniom naukowców? Zaproszenie do udziału w badaniach. *Biuletyn EBIB*, 3(173). Pobrano z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/547>

Neal, J. G. (2017). Naukowiec 2020: Czy biblioteka ma nadal znaczenie dla badaczy nauk społecznych? *Biuletyn EBIB*, 3(173). Pobrano z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/546>

Notka biograficzna

Maria Czyżewska

Starszy kustosz dyplomowany, zastępca dyrektora Biblioteki Politechniki Białostockiej. Wcześniej przez 14 lat związana z bibliotekami uczelni niepublicznych, m.in. jako dyrektor Biblioteki WSE w Białymstoku, organizator konferencji, członek Sekcji Bibliotek Niepaństwowych Szkół Wyższych. Doświadczenie zawodowe zdobywała, pracując również w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Białymstoku (obecnie Książnica Podlaska), w 2 ośrodkach informacji naukowej w Warszawie, a także jako nauczyciel akademicki kształcący przyszłych bibliotekarzy na Uniwersytecie w Białymstoku. Autorka/redaktorka ponad 30 publikacji z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Instytucjonalne i społecznościowe narzędzia komunikacji naukowej

Lidia Mikołajuk¹

Abstrakt

Rozwój nowoczesnych technologii pociągnął za sobą zmiany w sposobie komunikacji naukowej. Tradycyjne sposoby upowszechniania wyników badań zostały uzupełnione przez rozwiązania wykorzystujące Internet jako medium komunikacji, a istotną cechą zachodzących przeobrażeń jest otwartość treści naukowych.

W artykule omówiono instytucjonalne oraz społecznościowe narzędzia komunikacji naukowej, wskazując ich funkcje, zasięg oraz zamieszczane treści. Zaprezentowano wyzwania, które stoją przed twórcami serwisów naukowych oraz podjęto próbę porównania platform instytucjonalnych i społecznościowych.

Słowa kluczowe:

komunikacja naukowa, otwarta nauka, repozytorium instytucjonalne, społecznościowe serwisy naukowe

---

Institutional and social tools of scholarly communication

Abstract

The development of modern technologies entailed changes in the way of scholarly communication. Traditional methods of disseminating research results have been supplemented by solutions using the Internet as a medium of communication. An important feature of the ongoing transformations is the openness of scholarly content.

The aim of the article is to discuss the institutional and social tools of scholarly communication, indicating their functions, scope and published content. The challenges facing creators of scientific websites and attempts to compare institutional and social platforms have been presented.

Keywords:

scholarly communication, Open Access, institutional repository, academic social networking services

---

¹ Lidia Mikołajuk, lidia.mikolajuk@lib.uni.lodz.pl, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

Komunikacja naukowa tradycyjnie rozumiana jest jako upowszechnianie wyników prac badawczych poprzez publikację w czasopismach i książkach naukowych oraz ich prezentację na konferencjach. Nowoczesne technologie przyspieszyły obieg informacji naukowej i zwiększyły jej zasięg. Naukowcy, początkowo, z rezerwą traktowali nowe media oraz ich rolę w systemie uprawiania nauki, by wkrótce przekonać się do korzyści płynących z upowszechniania swojego dorobku w Sieci. Rozwój publikacji elektronicznych zmodyfikował system komunikacji naukowej. Powszechny dostęp do Internetu umożliwił dotarcie do publikacji naukowych z całego świata i promocję prac badawczych. Zmianom technologicznym towarzyszą przeobrażenia świadomości pracowników naukowych, więc otwartość treści naukowych nie budzi już obaw.

Akademicy doceniają korzyści wynikające z udostępniania swojego dorobku naukowego w modelu Open Access, jak wzrost cytowalności mierzony wskaźnikiem Hirscha, czy większa rozpoznawalność w świecie nauki. Otwarty dostęp do treści badawczych usprawnia komunikację naukową, ułatwiając naukowcom upowszechnianie wyników swoich badań oraz korzystanie z wyników cudzych.

Ruch Open Access jest ściśle związany ze zmianami procesu komunikowania się w świecie nauki. Idea otwartości w nauce pojawiła się wraz z narodzinami Internetu i jego możliwościami. Paradoksalnie więc nowoczesność środków przekazu informacji stała się impulsem do powrotu do korzeni komunikacji naukowej, która w swoich początkach nie miała tak wielu barier ekonomicznych, prawnych i technicznych jak w XX wieku (Bednarek-Michalska, 2017, p. 14).

Komercjalizacja nauki pod koniec ubiegłego stulecia doprowadziła do tzw. kryzysu czasopism, których wysokie ceny, dyktowane przez wielkie wydawnictwa międzynarodowe, stanowiły utrudnienie w dotarciu do wyników prac badawczych. Niezadowolenie naukowców z działania systemu wydawania czasopism, ich rosnące ceny i powolny cykl edytorski przyczyniły się do szukania nowych rozwiązań w zakresie publikowania prac naukowych. Na początku XXI wieku idea otwartej nauki nabrała przyspieszenia, gdyż wiązano z nią nadzieje na rozwiązanie tych problemów.

Pojawia się coraz więcej serwisów internetowych umożliwiających dostęp do publikacji naukowych. Na potrzeby artykułu podzielono je na dwie grupy:

- instytucjonalne – tworzone i zarządzane przez jednostki zajmujące się prowadzeniem badań naukowych oraz upowszechnianiem ich wyników,
- społecznościowe serwisy dla naukowców – umożliwiające tworzenie sieci połączeń pomiędzy użytkownikami oraz szybką wymianę treści (Rozkosz, 2014b, p. 16).

Do pierwszej grupy zaliczamy Open Journal System (OJS), będący platformą przeznaczoną do zarządzania procesem wydawniczym i publikowania pełnych tekstów artykułów z czasopism naukowych. Stosowany jest zarówno przez redakcje pojedynczych periodyków, jak i przez wydawców wielu tytułów.

OJS jest korzystnym rozwiązaniem dla autorów, stanowiąc łatwe w obsłudze narzędzie wspierające proces deponowania artykułów, a ponadto może gromadzić i udostępniać istotne informacje na temat autorów i ich dorobku naukowo-badawczego oraz obecności w bazach danych, w tym Google Scholar, PubMed, Directory of Open Access Journals i innych (Willinsky, Stranack, Smecher & MacGregor, 2010). Dla wydawnictwa naukowego zaś pozostaje bardzo atrakcyjnym systemem, który uniezależnia je od zewnętrznych usług upowszechniających czasopisma. Platforma ta umożliwia przejęcie zorganizowanego procesu wydawniczego na każdym etapie pracy nad tekstami. Dzięki zautomatyzowaniu wielu czynności przyspiesza budowanie własnej marki na rynku czasopism naukowych bez ponoszenia dodatkowych kosztów.

System został opracowany w ramach programu Open Knowledge Project założonego w 1998 roku przez Johna Willinsky'ego na University of British Columbia w Kanadzie (Public Knowledge Project, 2014). Do projektu dołączyło kilka innych kanadyjskich i amerykańskich uczelni, a efektem ich pracy było oprogramowanie typu open source przeznaczone do założenia strony internetowej czasopism naukowych. Pierwszą wersję OJS udostępniono w 2001 roku na licencji GNU General Public Licence (GPL), umożliwiającej modyfikację kodu źródłowego. Pierwsze jego wykorzystanie nastąpiło w 2002 roku, gdy w kanadyjskiej uczelni University of British Columbia rozpoczęto prace nad implementacją systemu dla potrzeb nowo utworzonego czasopisma *Postcolonial Text* (Rozkosz, 2014a, p. 3). Obecnie Open Journal System wykorzystywany jest do publikacji tysięcy czasopism naukowych z całego świata. Oprogramowanie zostało przetłumaczone na wiele języków.

Polska wersja językowa dostępna jest od 2012 roku, a jej autorami są Ewa Rozkosz i Łukasz Szmigiel (Rozkosz, 2014a, p. 5). Przekład stanowił duże ułatwienie przy wydawaniu czasopism w modelu Open Access i przyczynił się do popularyzacji OJS w Polsce. W roku 2018 autorzy uzupełnili poprzednie tłumaczenie, zarówno w warstwie interfejsu, jak i szablony wiadomości e-mail. Przygotowane przez nich pliki językowe pozwalają na pełną obsługę czasopisma wydawanego w modelu otwartego dostępu.

Prekursorem wdrażania systemu w naszym kraju było wydawnictwo medyczne Via Medica, które w 2012 roku zaimplementowało OJS na potrzeby procesu redakcyjnego wielu tytułów czasopism. Obecnie platforma Czasopisma Via Medica obsługuje ponad 30 periodyków, zapewniając do części z nich otwarty dostęp (Czasopisma Via Medica, 2018). Jedną z pierwszych instytucji naukowych wykorzystujących OJS był Uniwersytet Mikołaja Kopernika, który w 2013 roku uruchomił Platformę Czasopism UMK obsługującą czasopisma wydawane przez toruńską uczelnię. Po nawiązaniu współpracy z innymi jednostkami zmieniono jej nazwę na Akademicką Platformę Czasopism

(Akademicka Platforma Czasopism, 2016). Wśród partnerów APCz znalazły się m.in. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Instytut Historii PAN, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze czy Akademia Ignatianum w Krakowie. Współpraca z nimi odbywa się na zasadzie outsourcingu, w ramach którego instytucje partnerskie odpłatnie zamieszczają swoje czasopisma na platformie OJS. Obecnie Akademicka Platforma Czasopism obsługuje 80 tytułów².

W roku 2015 Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu powołał uniwersytecką platformę czasopism elektronicznych PRESSto, funkcjonującą w oparciu o oprogramowanie Open Journal Systems, skonfigurowaną i dostosowaną do aktualnych standardów naukowych publikacji elektronicznych (PRESSto, 2015). Periodyki zaimplementowane na platformie PRESSto publikowane są w modelu otwartym, co gwarantuje bezpłatny dostęp do pełnych tekstów dla wszystkich zainteresowanych użytkowników Internetu na podstawie otwartych licencji Creative Commons. Administratorzy platformy PRESSto w procesie zarządzania czasopismami elektronicznymi w pełni wykorzystują możliwości systemu OJS w zakresie komunikacji między zespołem redakcyjnym, autorami i recenzentami oraz elektronicznego obiegu dokumentów niezbędnych w procesie redakcji, zaczynając od przesłania tekstu przez autora, poprzez proces recenzji, korekty, do opublikowania ostatecznej wersji artykułu. Efektem funkcjonowania platformy jest wzrost widoczności artykułów w środowisku cyfrowym; zwiększenie wskaźników wpływu czasopism; rozszerzenie indeksacji czasopism w naukowych wyszukiwarkach i bazach danych; wzrost liczby zagranicznych autorów i recenzentów. Dodatkowym atrybutem PRESSto jest przyjazny interfejs i atrakcyjna szata graficzna.

Platforma Czasopism Uniwersytetu Łódzkiego została uruchomiona w 2016 roku przez Wydawnictwo UŁ (WUŁ) (Czasopisma naukowe UŁ, 2016). Inicjatorem jej powstania była redakcja czasopisma *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica*, które od kilku lat wykorzystywało Open Journal System do prowadzenia procesu wydawniczego. Uczelniana oficyna wydawnicza zdecydowała się na zastosowanie OJS do działań redakcyjnych, publikowanych w swoim zakresie czasopism. Ze względu na fakt, że niektóre redakcje nie przeniosły wszystkich czynności związanych z redagowaniem, recenzowaniem czy komunikowaniem z wydawcą na platformę OJS, deponowanie artykułów pozostawiono w gestii pracowników WUŁ. Każda publikacja zamieszczona w systemie powinna zostać opatrzona zestawem metadanych, które ją opisują, a odpowiedzialność za ich poprawność ponoszą redaktorzy naczelni czasopism (Informator dla autorów, 2015, p. 13). W praktyce okazało się, że redakcje czasopism, w trakcie prowadzonego przez nie (na OJS) procesu redakcyjnego, zamieszczały niepoprawnie

---

² Stan na dzień 15.03.2018

opracowane metadane. Ze względu na ich niską jakość nie udało się podjąć stałej współpracy w tym zakresie i kolejne numery czasopism wprowadzane są przez redaktorów wydawnictwa. Niewątpliwym sukcesem natomiast okazała się współpraca z Biblioteką Uniwersytetu Łódzkiego, która zarządza uczelnianym repozytorium, stanowiącym miejsce archiwizacji uniwersyteckich periodyków. Centrum Informatyki UŁ opracowało skrypt zapewniający przesył danych między dwiema platformami, więc export metadanych z systemu OJS znacznie przyspieszył deponowanie czasopism w RUŁ, a zakupione przez Wydawnictwo UŁ identyfikatory DOI są przekierowane do platformy repozytoryjnej.

Repozytoria, typu Open Access, stanowią kolejny kanał komunikacji naukowej. Obok narodowych, skupiających publikacje naukowców danego kraju (np. Repozytorium Centrum Otwartej Nauki) oraz dziedzinowych, prezentujących publikacje z określonej dyscypliny naukowej (np. ECNIS Repository z zakresu onkologii) funkcjonują repozytoria instytucjonalne, gromadzące dorobek intelektualny danej uczelni lub ośrodka naukowego (np. AMUR – Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza). Publikacje zamieszczane są przez autorów i udostępniane w modelu otwartym. Mogą się w nich znaleźć zarówno teksty niepublikowane i nierecenzowane (preprinty), jak i publikacje, które przeszły proces recenzji i zostały zaakceptowane do druku (postprinty) (Hofmokr, Tarkowski, Bednarek-Michalska, Siewicz & Szprot, 2009, p. 25). Pomimo, że repozytoria dziedzinowe powstały wcześniej niż instytucjonalne, to właśnie te drugie mają większe znaczenie w rozwoju idei otwartego dostępu na uczelniach. Stanowią, bowiem, cyfrowe archiwum gromadzące i udostępniające dorobek intelektualny społeczności naukowej (Crow, 2002, p. 4).

Powstanie i rozwój repozytoriów instytucjonalnych związane jest z popularyzacją idei Open Access na początku XXI wieku, kiedy z powodu niezadowolenia naukowców z funkcjonującego systemu wydawania czasopism naukowych, zaczęto szukać nowych rozwiązań w tym zakresie. Rosnące ceny i powolny cykl wydawniczy doprowadził do tzw. kryzysu czasopism, którego skutki odczuły również biblioteki naukowe, gdyż rynek periodyków naukowych utrzymywany jest głównie z ich budżetów (Morrison, 2013). Gdy w latach 90. XX wieku pojawiły się czasopisma elektroniczne, ożywiły się nadzieje środowiska naukowego na usprawnienie i obniżenie kosztów publikacji naukowych. Uczestnicy procesu komunikacji naukowej przekonali się wkrótce, że ich cena jest równie wysoka, jak czasopism drukowanych. Zaczęto więc szukać nowych modeli dystrybucji treści naukowych, wykorzystujących możliwości Internetu. Częściowym rozwiązaniem okazała się tzw. „złota droga” otwartego dostępu do artykułów naukowych publikowanych w recenzowanych periodykach. Prowadzenie bezpłatnych dla użytkowników czasopism generuje po stronie redakcji znaczne koszty związane z procesem recenzowania i przygotowaniem tekstu do publikacji. Autorzy

ponoszą obciążenia finansowe, w postaci opłat za publikację artykułu, pokrywane ze środków zatrudniającej ich instytucji lub z uzyskanych grantów. Tańsza okazała się tzw. „zielona droga” otwartego dostępu, polegająca na prowadzeniu repozytorium, w którym archiwizowane są opublikowane lub przygotowane do publikacji teksty naukowe (Hofmokl et al., 2009, p. 25).

Podstawowym celem funkcjonowania repozytorium jest utrzymanie przestrzeni dyskowej dla zdeponowanych materiałów, jednak równie ważne jest zapewnienie ich widoczności w Internecie. Cyfrowe archiwum musi spełniać warunki interoperacyjności, czyli sprawnego działania, umożliwiającego przesyłanie danych między repozytorium a innymi serwisami. Dzięki efektywnej współpracy, między różnymi systemami, materiał zdeponowany w repozytorium jest łatwo wyszukiwany z różnych miejsc w Internecie. Dbłość o jakość metadanych, w zgodności z istniejącymi standardami, stanowi podstawowy warunek interoperacyjności. Metadane określają obiekty cyfrowe przechowywane w systemach repozytoryjnych, dostarczając informacji opisowych, strukturalnych czy prawnych. Wskazują wytwórcę dokumentu, jego autora, datę powstania, daty transmisji wewnątrz systemu lub na zewnątrz (Adamus, 2009, p. 13-14). Zapisywane są w standardzie Dublin Core (Dublin Core Metadata Initiative, 2018). Interoperacyjność stosowanych standardów sprawia, że repozytorium staje się elementem infrastruktury informatycznej, w ramach której funkcjonuje. Protokołem, spełniającym ten warunek, jest Open Access Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH) (Rusch-Feja, 2002, p. 179), dzięki któremu metadane zamieszczone w repozytorium są agregowane przez wyszukiwarki internetowe.

Funkcjonowanie agregatorów danych polega na okresowym pobieraniu danych ze źródłowego serwisu i utrzymywaniu we własnej bazie kopii bazy agregowanego serwisu lub zbudowaniu, na jej podstawie, indeksu wyszukiwawczego (Werla, 2013, p. 7). Agregatory repozytoriów – dzięki pobieraniu metadanych z wielu platform – są bardzo cennym źródłem informacji, które stanowi rodzaj dynamicznie rozwijających się bibliografii tematycznych.

Agregator Ceon, stanowiący wspólny punkt dostępu do zasobu polskich repozytoriów, zbiera informacje o materiałach zdeponowanych w 19 platformach (Agregator Ceon, 2018). Współpraca z Agregatorem Ceon wymaga spełnienia warunków technicznych, takich jak: zastosowanie otwartego protokołu przesyłania danych Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH), zapisywania metadanych w standardzie Dublin-Core czy nadania zdeponowanym obiektom identyfikatorów powiązanych z metadanymi. W celu uzyskania tych niepowtarzalnych oznaczeń instytucjonalne archiwum cyfrowe należy zarejestrować w Global Handle-Service – agencji nadzorującej funkcjonowanie systemu identyfikatorów przypisywanych poszczególnym publikacjom. Koncepcja działania systemu Handle została opracowana przez Corporation for

National Research Initiatives (CNRI), amerykańską organizację non profit, założoną w 1986 r. w celu wspierania rozwoju infrastruktury informatycznej oraz technologii przetwarzania i udostępniania w sieci wyników badań naukowych (Corporation for National Research Initiatives, 2017). W Polsce zarejestrowanych jest około 30 repozytoriów naukowych, jednak tylko 19 z nich spełniło warunki interoperacyjności, które umożliwiły im udostępnienie swojej zawartości za pośrednictwem Agregatora Ceon. Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego funkcjonuje od 2012 roku, a od 2016 roku zajmuje pierwsze miejsce w kraju pod względem liczby zdeponowanych materiałów.

Praktycznym sprawdzianem interoperacyjności platformy był proces importu danych do bazy POL Index w 2015 roku. Opracowany w Centrum Otwartej Nauki Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego (ICM UW) system POL Index stanowi polską bazę cytowań. Jest elementem zintegrowanego systemu informacji o szkolnictwie wyższym, współfinansowanym ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego i pozostaje własnością Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Jego głównym celem jest stworzenie narzędzia pozwalającego na uzyskanie informacji o cytowalności czasopism humanistycznych i społecznych z listy B wykazu czasopism punktowanych MNiSW (Frydrych, Nowiński, Zamłyńska & Sylwestrzak, 2013, p. 7). Komunikat Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 czerwca 2015 w sprawie kryteriów i trybu oceny czasopism naukowych nałożył obowiązek na redakcje czasopism wprowadzenia do systemu POL Index, danych zawierających pełne rekordy bibliograficzne każdego z opublikowanych artykułów za okres dwóch lub sześciu lat poprzedzających rok złożenia ankiety (Komunikat MNiSW, 2015). Jego spełnienie było warunkiem uzyskania oceny parametrycznej przez czasopisma przystępujące do procedury ewaluacyjnej. System POL-Index może być uzupełniany za pośrednictwem formularza na stronie www lub poprzez masowy import danych z baz bibliograficznych oraz repozytoriów prowadzonych przez instytucje akademickie.

Administratorzy Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego (RUŁ) aktywnie uczestniczyli w przygotowaniu plików w formacie POL-Index, co wymagało zastosowania specjalnego skryptu do konwersji danych. Dodatkowo, należało również uzupełnić metadane zgodne z wymaganiami operatora systemu POLIndex. Po dokonaniu niezbędnych poprawek opisów bibliograficznych administratorzy RUŁ przygotowali, dla przedstawicieli czasopism, pliki wsadowe do POL Indexu. Współpracę z repozytorium – w tym zakresie – nawiązało 16 redakcji czasopism. Administratorzy RUŁ zadbali o to, by informacja o tym, które redakcje wykorzystały taką formę wprowadzenia danych do POL-Indexu, została zamieszczona na stronie systemu. W pliku przygotowanym do importu

dodano pole „Kolekcja źródłowa”, w którym wpisane zostało „Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego” (Mikołajuk, 2017, p. 54-55).

Obok serwisów instytucjonalnych pojawiły się społecznościowe narzędzia komunikacji naukowej, które umożliwiają naukowcom dzielenie się swoim dorobkiem i obserwowanie dokonań innych uczonych. Naukowe serwisy społecznościowe ułatwiają nawiązanie kontaktów ze specjalistami z określonej dziedziny czy dodawanie komentarzy pod zamieszczonymi wynikami badań na każdym etapie pracy. Często nazywane są „akademickim Facebookiem”, ze względu na łatwość obsługi i wynikającą z niej dużą liczbę korzystających (Rozkosz, 2014b, p. 16).

Flagowym przykładem międzynarodowego portalu społecznościowego dla naukowców jest ResearchGate (ResearchGate, 2018). Założona w 2008 roku profesjonalna sieć dla naukowców ma być sposobem na zaoszczędzenie ich czasu i wysiłku dzięki nawiązaniu efektywnej współpracy oraz dzieleniu się swoimi doświadczeniami i technikami rozwiązywania problemów. Do 2010 roku zarejestrowało się w niej blisko 500 tysięcy naukowców, obecnie liczy już ponad 13 milionów członków z całego świata.

Jej współzałożycielem jest Ijad Madisch, który za misję uznał łączenie świata nauki i udostępnianie wyników badań szerokiej rzeszy odbiorców. Zatrudniony wcześniej jako radiolog w Massachusetts General Hospital w Bostonie podczas prowadzenia badań w ramach swojego przewodu doktorskiego, napotkał na trudności w dostępie do wyników badań zgodnych z jego zainteresowaniami. To zainspirowało go do stworzenia platformy, która ma ułatwić innym uczonym dostęp do danych badawczych. Dr Ijad Madisch wymienia trzy przyczyny, dla których warto zostać członkiem ResearchGate. Po pierwsze, portal daje możliwość założenia indywidualnego konta, na którym zamieszcza się swoje publikacje i wyniki badań. Oprócz opublikowanych danych badawczych na profilu można zamieszczać także te, które nie zostały zamieszczone w recenzowanej pracy. Po drugie, założony profil pozwala na prowadzenie dyskusji z innymi naukowcami w celu uzyskania porady lub sugestii na dany temat. Wreszcie, pozwala nadażyć za badaniami w określonej dziedzinie dzięki śledzeniu bieżących publikacji w bardziej skoncentrowany sposób (Knapp, 2012). Korzystanie z ResearchGate możliwe jest po zalogowaniu i założeniu indywidualnego konta. Umiejętne stworzenie portfolio naukowego, zawierającego obok podstawowych informacji o użytkowniku spis bibliograficzny publikacji wraz z ich pełnymi tekstami lub linkami do nich, może przyczynić się do zwiększenia liczby cytowań i uznania w środowisku naukowym. Użytkownicy serwisu zyskują dostęp do wirtualnej biblioteki naukowej, w której czytają prace innych naukowców i zamieszczają własne. Ponadto ResearchGate ma inne funkcje typowe dla serwisów społecznościowych, takie jak: możliwość wymiany wiadomości w Internecie, utrzymywanie

kontaktów z innymi użytkownikami na forach internetowych, pisanie bloga, udział w grupach dyskusyjnych (Stachowiak, 2015, p. 112).

Budowanie sieci powiązań pomiędzy użytkownikami tworzy mechanizm subskrypcji, który umożliwia otrzymywanie automatycznych powiadomień o aktywności naukowej innych uczestników systemu, wpisanych na listę osób, których dokonania są śledzone przez danego subskrybenta. Ta funkcja realizowana jest za pomocą przycisku „follow”. Jej uzupełnieniem jest rekomendowanie publikacji związanych tematycznie z zainteresowaniami naukowymi zdefiniowanymi na profilu danego użytkownika, tzw. tagami. Dodatkowo, portal oferuje swoim użytkownikom przeglądarkę ofert pracy oraz generuje i wysyła powiadomienia o wakatach w instytucjach naukowych, zgodnych z zarejestrowanym profilem.

Academia.edu jest kolejnym portalem społecznościowym dedykowanym naukowcom, którego misją jest przyspieszenie światowych badań dzięki udostępnieniu ich wyników (Academia.edu, 2018). Pracownicy naukowcy zarejestrowani w serwisie, po zamieszczeniu w nim swoich prac, mają możliwość monitorowania statystyk ich przeglądania. Uzyskują również informację, kto przeglądał ich dorobek. Portal zrzesza ponad 61 milionów akademików i ma przeszło 28 milionów odwiedzin miesięcznie³. Dzięki intuicyjnemu interfejsowi zarówno samo założenie konta, jak i sposób dodawania publikacji są proste. W profilu użytkownika wpisuje się dorobek i zainteresowania badawcze, co przekłada się na powiązania z kontami naukowców reprezentujących zbliżone dziedziny. Serwis wysyła sugestie o innych badaczach, których publikacje pokrywają się z zainteresowaniami właściciela profilu. Academia.edu oferuje też funkcję o nazwie „Session”, umożliwiającą użytkownikom tworzenie specjalnej strony, na której współpracownicy mogą zostawić ogólne uwagi na temat artykułów lub adnotacje związane z prezentowanymi badaniami.

W 2016 roku użytkownicy zyskali w płatnej wersji Premium dodatkową możliwość rozbudowania swojego profilu. W jego ramach mają dostęp do usługi „Mention”, czyli cytowania i wskazania na autora. Funkcja ta, oprócz wzmianek o powoływaniu się na teksty naukowe danego użytkownika portalu, uwzględnia również programy konferencji, w których uczestniczył. Dodatkowo, naukowiec dowiaduje się w szczegółowy sposób, kto przeglądał jego profil i widzi liczbę przeczytanych stron z danej publikacji oraz który czytelnik dodał ją do swoich zakładek (Kulczycki, 2016). Pewne wątpliwości budzi fakt, że funkcja wyszukiwania zaawansowanego w serwisie Academia.edu dostępna jest wyłącznie w płatnej wersji Premium. Narzędzie podstawowego wyszukiwania jest ograniczone do indeksów autorskiego i tytułowego.

---

³ Dane na dzień 15.03.2018 r.

Polskim portalem społecznościowym dla naukowców miała być platforma iProfesor. Projekt, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej z Działania 8.1 w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, został wdrożony pod koniec 2010 roku pod patronatem Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Pierwsza w Polsce multimedialna platforma internetowa przeznaczona była wyłącznie dla polskich naukowców (Baza wiedzy, 2015). Oferowała im bezpłatny dostęp do zestawu funkcjonalności, dzięki czemu mogli prezentować swoje osiągnięcia naukowe, nawiązywać kontakty zawodowe, a także zamieszczać informacje na temat organizowanych konferencji, zarządzać realizowanymi projektami oraz brać udział w dyskusjach. Docelowo miało to być forum dialogu przedstawicieli środowiska akademickiego ze światem biznesu oraz administracji publicznej, wspomagające komercjalizację wiedzy oraz transfer nowych technologii. (iProfesor, 2011). Poza naukowcami, pełen dostęp do platformy miały uzyskać jednostki naukowo-badawcze, ograniczony natomiast – przedsiębiorstwa, jednostki samorządu terytorialnego oraz wydawnictwa naukowe. Patronami platformy, oprócz MNiSW, zostały również takie instytucje i organizacje, jak: Ośrodek Przetwarzania Informacji, Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Konferencja Rektorów Zawodowych Szkół Polskich, Krajowa Reprezentacja Doktorantów, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju oraz Business Centre Club.

Strona internetowa iProfesor.pl od grudnia 2012 roku jest niedostępna, jej funkcjonowanie trwało więc tylko dwa lata. U podstaw projektu leżało błędne założenie, żeby jego zasięg ograniczyć wyłącznie do terytorium Polski, a udostępnienie jego zasobów było możliwe wyłącznie dla zarejestrowanych użytkowników. Naukowcy, którzy chcieli przystąpić do projektu, poddawani byli procesowi weryfikacji w celu potwierdzenia ich tożsamości. W dobie umiędzynarodowienia nauki i otwierania dostępu do wyników badań naukowych można przypuszczać, że te czynniki przyczyniły się do jego niepowodzenia.

Społecznościowe serwisy dla naukowców przez niektórych akademików traktowane są na równi z repozytoriami, w których archiwizują swój dorobek naukowy. Warto jednak zasygnalizować różnice między tymi dwoma rodzajami platform.

Instytucjonalne repozytoria zwykle administrowane są przez bibliotekarzy, których rolą jest sprawdzanie poprawności opisu zdeponowanych materiałów. Wysoka jakość metadanych jest warunkiem koniecznym do właściwego indeksowania wprowadzonych rekordów przez wyszukiwarki naukowe. Stosowanie otwartego protokołu przesyłania danych Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH), zapisywanie metadanych w standardzie Dublin-Core oraz nadanie zdeponowanym obiektom identyfikatorów powiązanych z metadanymi zapewnia cyfrowym archiwom cechy interoperacyjności, czyli transferu danych między serwisami. Takich warunków nie spełniają społecznościowe

---

portale, które nie zezwalają na pobieranie danych i wykorzystanie ich w innym miejscu. Nie dają również gwarancji długoterminowego przechowywania zarchiwizowanego dorobku naukowego, a to jest celem funkcjonowania repozytorium instytucjonalnego prowadzonego w zgodności z ideą non-profit.

Komercyjne przedsięwzięcia, jakimi są Acedamia.edu i ResearchGate w każdej chwili mogą zmienić zasady działania, jeśli przełoży się to na zyski udziałowców.

Placówki, które prowadzą platformy repozytoryjne lub korzystają z Open Journal System, biorą odpowiedzialność za ich zawartość, która w przypadku serwisów społecznościowych przenoszona jest na autorów zamieszczonych materiałów. Ci zaś deponują publikacje, do których nie zawsze przysługuje im autorskie prawo majątkowe. Nie sprawdzają, jaką wersję swojego tekstu mogą archiwizować, nie łamiąc przy tym przepisów umowy zawartej z wydawcą, czy są to wersje przed czy po recenzji lub czy mają prawo do deponowania ostatecznej wersji wydawniczej. Dochodziło już do sytuacji, gdy wydawnictwo Elsevier żądało od administratora platformy Academia.edu usunięcia kilkudziesięciu artykułów zdeponowanych niezgodnie z prawem.

Podstawową funkcją społecznościowych portali naukowych jest wymiana informacji i tworzenie sieci kontaktów z innymi użytkownikami o podobnych zainteresowaniach badawczych. Nie pełnią one funkcji archiwum publikacji naukowych. Właściwym miejscem do długoterminowego ich przechowywania są repozytoria, które w profesjonalny sposób administrują gromadzonymi danymi. Serwisy społecznościowe stanowią więc uzupełnienie tych instytucjonalnych.

Komunikacja naukowa sprawnie funkcjonuje w środowisku cyfrowym oferującym badaczom coraz więcej narzędzi. Rosnąca liczba portali dedykowanych nauce wychodzi z bogatą ofertą dostępu do treści badawczych, choć ta różnorodność może utrudniać rozpoznanie, z jakim typem serwisu internetowego mamy do czynienia. Z punktu widzenia użytkownika końcowego, szukającego treści publikacji naukowych, nie ma znaczenia, czy dotrze do tych tekstów za pośrednictwem serwisu społecznościowego czy instytucjonalnego. Jednak tylko instytucjonalne platformy biorą odpowiedzialność za zamieszczane w nich zasoby oraz oferują narzędzia umożliwiające import danych do Systemu Informacji o Szkolnictwie Wyższym POL-on. Instytucje naukowe nie są oceniane na podstawie materiałów zamieszczanych na portalach społecznościowych, a jedynie administrowanych przez właściwe jednostki danego organu.

Bibliografia

- Adamus, J. (2009). Metadane w archiwizacji dokumentów elektronicznych. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 2, 13-28.
- Mikołajuk, L. (2017). Transfer metadanych między platformą Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego a innymi systemami informacyjnymi. *Zarządzanie Biblioteką*, 1(9), 48-57.
- Rozkosz, E. (2014b). Serwisy społecznościowe dla naukowców (SSN) na przykładzie ResearchGate i Academia.edu. *Forum Bibliotek Medycznych*, 7(2), 16-24.
- Willinsky, J., Stranack, K., Smecher, A., MacGregor, J. (2010). *Open Journal Systems: Skrócona instrukcja dla autora*. (Simon Fraser University, 2010). Vancouver: Simon Fraser University.

Źródła internetowe

- Academia.edu. (2018). Academia.edu About. Pobrano 20 kwietnia 2018 z <https://www.academia.edu/about>
- Aggregator CeON. (2018). Pobrano 20 kwietnia z <http://agregator.ceon.pl/>
- Akademicka Platforma Czasopism. (2016). Pobrano 20 kwietnia 2018 z <http://apcz.umk.pl/>
- Baza Wiedzy. (2015). Baza e-usług. iProfesor.pl - platforma łącząca ludzi nauki. Pobrano 20 kwietnia 2018 z http://www.web.gov.pl/firmy-i-uslugi/katalog-euslug/22_535_iprofesor-pl-platforma-laczaca-ludzi-nauki.html#ad-image-0
- Bednarek-Michalska, B. (2017). Otwarta nauka w Polsce – rys historyczny. W: E. Kulczycki (red.), *Komunikacja naukowa w humanistyce* (s. 13-28). Poznań, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM. Pobrano 20 kwietnia 2018 z https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/17589/6/Komunikacja_naukowa_w_humanistyce.pdf
- Corporation for National Research Initiatives. (2017). Pobrano 20 kwietnia z <https://www.cnri.reston.va.us/>
- Crow, R. (2002). The Case for Institutional Repositories : A SPARC Position Paper. ARL Bimonthly Report, 223, 1-6. Pobrano 20 kwietnia 2018 z http://www.sparc.arl.org/sites/default/files/media_files/instrepo.pdf
- Czasopisma naukowe UŁ. (2016). Pobrano 20 kwietnia 2018 z <https://wydawnictwo.uni.lodz.pl/redakcje-czasopism/>
- Czasopisma Via Medica. (2018). Pobrano 20 kwietnia 2018 z <https://journals.viamedica.pl/>
- Dublin Core Metadata Initiative. (2018). Pobrano 20 kwietnia 2018 z <http://dublincore.org/>
- Frydrych, W., Nowiński, A., Zamłyńska, K., Sylwestrzak, W. (2013). POL-index – Polska Baza Cytowań. Materiały Konferencyjne EBIB, 24, 1-8. Pobrano 20 kwietnia z http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/viewFile/40/165
- Hofmokr, J., Tarkowski, A., Bednarek-Michalska, B., Siewicz, K., Szprot, J., (2009). *Przewodnik po otwartej nauce*. Warszawa: ICM. Pobrano 20 kwietnia 2018 z <https://otwartanauka.pl/images/PDFs/przewodnik-po-otwartej-nauce.pdf>
- Informator dla autorów Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego. (2015). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Pobrano 20 kwietnia 2018 z <https://wydawnictwo.uni.lodz.pl/wp-content/uploads/2016/03/Informator-WU%C5%81-dla-Autor%C3%B3w.pdf>
- IProfesor – innowacyjna platforma dla naukowców. (2011) http://www.pi.gov.pl/PARP/chapter_86198.asp?soid=3E6C8ADC8FFA483286887B6FEC86C785
- Knapp, A. (2012). ResearchGate Wants To Be Facebook For Scientists. Forbes, 15.03.2012. Pobrano 20 kwietnia z <http://www.forbes.com/sites/alexknapp/2012/03/15/researchgate-wants-to-be-facebook-for-scientists/#7a1cd36615dd>
- Komunikat Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 czerwca 2015 w sprawie kryteriów i trybu oceny czasopism naukowych, (2015). Pobrano 20 kwietnia z http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_06/57d62136155875b12419981aa086b9f9.pdf
- Kulczycki, E. (2016). Płatna wersja Academia.edu – czy warto płacić? Warsztat badacza, 30.11.2016. Pobrano 20 kwietnia z http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/platna-wersja-academia-edu-czy-warto-placic/

- Lewandowski, T. Starczewski, M. (2014). Po czym poznać dobre repozytorium? *Biblioteka i Edukacja*, 6, 1–16. Pobrano 20 kwietnia z https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/6316/Po%20czym%20rozpozna%C4%87%20dobre%20repozytorium_Biblioteka%20i%20Edukacja.pdf
- Morrison, H. (2013). Economics of scholarly communication in transition. *First Monday*, 18(6), 1. doi: <http://dx.doi.org/10.5210/fm.v18i6.4370>.
- PRESSto. - Otwarte Czasopisma Naukowe UAM. (2015). O projekcie. Pobrano 20 kwietnia 2018 z <http://presstohelp.amu.edu.pl/index.php/o-projekcie/pressto>
- PublicKnowledge Project. (2014). Public Knowledge Project. About. Pobrano 20 kwietnia 2018 z <https://pkp.sfu.ca/about/>
- ResearchGate. (2018). Pobrano 20 kwietnia 2018 z <https://www.researchgate.net/>
- Rusch-Feja, D. (2002). The Open Archives Initiative and the OAI Protocol for Metadata Harvesting: rapidly forming a new tier in the scholarly communication infrastructure. *Learned Publishing*, 15, 179-181. doi:10.1087/095315102320140464.
- Rozkosz, E. (2014a). Open Journal System – wartość dodana czasopisma. *Biuletyn EBIB*, 4(149), 1-16. Pobrano 20 kwietnia 2018 z <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/246/419>
- Stachowiak, B. (2015). International scientific communication in the context of social networking sites for scientists. *Torun International Studies*, 1(8), 109-117. doi: <http://dx.doi.org/10.12775/TIS.2015.010>.
- Werla, M. (2013). Dobre praktyki udostępniania on-line baz bibliograficznych i pełnotekstowych. Materiały Konferencyjne EBIB, 24, 1-9. Pobrano 20 kwietnia z http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/viewFile/43/166

Notka biograficzna

Lidia Mikołajuk

Kustosz dyplomowany w Oddziale Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Jest administratorem platformy Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego i współorganizatorem corocznego Seminarium Open Access. Zajmuje się prowadzeniem szkoleń przysposobienia bibliotecznego oraz zajęć z zakresu kompetencji informacyjnych. Jej zainteresowania skupiają się wokół zagadnień dotyczących otwartej nauki, upowszechniania dorobku naukowego, organizacji repozytorium instytucjonalnego, budownictwa bibliotecznego oraz e-learningu. Aktywnie uczestniczyła w kilkunastu konferencjach naukowych, autorka ponad dwudziestu publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa.

Zaangażowanie, kreatywność oraz temperament jako czynniki istotne przy budowie zespołu pracowników

Katarzyna Błaszowska¹

Abstrakt

Budowanie sprawnie funkcjonującego zespołu pracowników to zadanie, którego muszą się dziś podejmować menedżerowie chcący, by ich firmy były konkurencyjne na rynku. Dotyczy to także bibliotek.

Specjaliści od zarządzania i psychologowie zwracają uwagę na korzyści płynące z zaangażowania pracowników oraz stymulowania ich działań twórczych. Badania prowadzone w zespołach pracowniczych dowodzą wyraźnie, że różne kompetencje, predyspozycje, kwalifikacje, typy osobowości budują dynamikę grupy. Zadania powierzone przez pracodawcę realizowane są lepiej przez grupę, niż przez pojedynczych pracowników.

Praca omawia wybrane elementy, istotne przy budowaniu zespołów pracowniczych, przywołując także przykład zespołów zadaniowych funkcjonujących w Bibliotece Politechniki Gdańskiej.

Słowa kluczowe:

psychologia pracy, personel, kreatywność, temperament

Commitment, creativity and temperament as important factors in the construction of a team of employees

Abstract

Building an efficiently functioning team of employees is an important task for managers who want their companies to be competitive on the market. This also applies to libraries.

The change in the perspective observed over the past thirty years allows managers to see an employee as capital rather than cost generator. Management specialists and psychologists emphasize the benefits of employee engagement and stimulation of their creative activities. Research conducted in employee teams clearly shows that different competences, predispositions, qualifications and personality types build the dynamics of the group. Tasks are carried out better by the group than by individual employees.

---

¹ Katarzyna Błaszowska, katarzyna.blaszkowska@pg.edu.pl, Biblioteka Politechniki Gdańskiej

The publication presents selected elements that are vital for building employee teams, also recalling the example of task teams working in the Library of the Gdańsk University of Technology.

Keywords:

work psychology, personnel, creativity, temperament

Pracodawcy, kierując swoją uwagę na zespół, oczekują, że będzie on sprawnie działał, realizując cele firmy. Lata 90. XX wieku to początek wyraźnych zmian w zarządzaniu. Pracownik nie jest już czynnikiem generującym koszty, a zaczyna być traktowany jak kapitał firmy, zapewniający jej przewagę konkurencyjną. Stopniowo wzrasta wśród menedżerów świadomość, że entuzjazmu i kreatywności pracowników nie można kupić ani niczym zastąpić, a zabiegać o nie warto, bo przynoszą realny zysk przedsiębiorstwu. Kwalifikacje, wiedza i umiejętności zespołu, właściwie pokierowane, pozwalają firmie osiągać założone cele. Nawet najlepsza strategia nie przyniesie oczekiwanych efektów, jeśli zespół nie zaangażuje się w jej realizację (Szczepańska, 2014, p. 89).

„Przyjęcie orientacji na zasoby ludzkie oznacza stworzenie warunków do efektywnego ich wykorzystania do realizacji koncepcji jakości. Oznacza to spełnianie potrzeb zatrudnionych przez tworzenie zasad, praw, systemów oraz wykorzystywania instrumentów zarządzania do odnoszenia korzyści z zatrudnienia zarówno przez pracowników, jak i przedsiębiorstwo.” (Szczepańska, 2014, p. 90-91).

Inwestycja w zespół to stworzenie takiego miejsca pracy, które skłoni pracownika, by z przekonaniem działał na rzecz firmy. Zarządzający podejmować mogą w tym celu konkretne działania, począwszy od pobudzania zaangażowania, przez stymulację działań twórczych pracowników, aż po głębszą refleksję nad składem zespołu realizującego określone zadania.

Zaangażowanie

„Biblioteka, będąca organizacją non profit, jest równocześnie traktowana jako miejsce o charakterze usługowym, a informacja staje się w tym przypadku towarem, użytkownik zaś klientem. Obowiązują tu, więc podobne do komercyjnych firm usługowych, zasady obsługi klienta.” (Kanczak & Szołtysik, 2006). Pracownicy bibliotek z kolei, tak samo jak pracownicy wielkich koncernów informatycznych czy sieci handlowych, chcą być zmotywowani do pracy i doceniani. Sposobem na spełnienie ich oczekiwań jest stworzenie inkluzywnego miejsca pracy – tylko takie pobudzi zaangażowanie. W zaangażowaniu upatruje się klucza do sukcesu firmy (Chrupała-Pniak & Grabowski, 2014, p. 82).

Czym właściwie ono jest? Wspólnym mianownikiem różnych definicji jest rozumienie zaangażowania jako stanu, w którym pracownik wkłada wysiłek w sukces pracodawcy, jest entuzjastycznie nastawiony do swojej pracy i czerpie z niej zadowolenie. Institute for Employment Studies określa je jako „pozytywne nastawienie pracownika do organizacji i jej wartości; zaangażowany pracownik jest świadom potrzeb biznesu oraz współpracuje z innymi, mając na celu zwiększenie wydajności na rzecz dobra organizacji; rozwijanie i pogłębianie zaangażowania wymaga dwustronnej relacji między pracownikiem a pracodawcą.” (Skowron-Mielnik, 2016, p. 154). Jest to zatem postawa, która zakłada chęć podjęcia określonych działań. Beata Skowron-Mielnik tak ją podsumowuje: „zaangażować się to wejść i pozostać, a dalej działać ze starannością, pasją, niezależnie od spodziewanej rekompensaty.” (Skowron-Mielnik, 2016, p. 153).

Zaangażowanie przekłada się na efektywność i jakość pracy, przywiązanie pracownika do organizacji, chęć pozostawania w niej oraz gotowość do ponoszenia dodatkowego wysiłku na jej rzecz. Budowane jest przez wiele czynników: styl zarządzania, jakość współpracy z bezpośrednim przełożonym oraz relacji z innymi współpracownikami, warunki pracy, możliwości rozwoju oraz wynagrodzenie. Motywacja zewnętrzna jest w stanie pobudzić tę wewnętrzną, która skłania pracownika do podejmowania konkretnych działań – wykorzystujących posiadane przezeń kompetencje i umiejętności – na rzecz firmy. Powszechnie stosowanym przez pracodawców narzędziem diagnostycznym, badającym zaangażowanie zespołu, jest Test Instytutu Gallupa (G 12)². Opracowanie go poprzedziły dwudziestopięcioletnie obserwacje i badania firm oraz ich pracowników. Test G 12 jest metodą o potwierdzonej rzetelności i trafności, która prześwietla praktycznie wszystkie wskaźniki zaangażowania pracowników.

Wiedząc, jak ważne jest zaangażowanie i w jaki sposób je badać, zarządzający mogą wykonać kolejny krok, na drodze do budowania sprawnie działającego zespołu pracowników.

Kreatywność

Psycholodzy, a w ślad za nimi także menedżerowie, coraz częściej zwracają uwagę na kompetencje osób dorosłych zaangażowanych zawodowo. Znajomość kompetencji pozwala na efektywne ich wykorzystanie, stymuluje jednocześnie zaangażowanie pracowników. Same kompetencje nie są jednak wystarczające – konieczne staje się uzupełnienie ich działaniem twórczym. Twórcze rozwiązania pozwalają lepiej zaspokajać potrzeby konsumentów, szybciej reagować na zmianę tych potrzeb; dzięki nim firma jest bardziej konkurencyjna.

2 O teście przeczytać można na stronie Instytutu: <https://q12.gallup.com/Public/en-us/Features> [dostęp 22.01.2017].

Howard Gardner, psycholog z Uniwersytetu Harvarda, wyodrębnił zestaw cech umysłu twórczego, które rozwijane, wpływają na sukces zawodowy. Są to: dyscyplina umysłu, znajomość własnej dziedziny, ciekawość poznawcza innych, zdolność syntezy umysłowej i łączenia rozwiązań z różnych dziedzin wiedzy. Wymienia on także twórcze myślenie, szanowanie różnic w myśleniu innych, umiejętność etycznego podejmowania odpowiedzialności w pełnieniu ról społecznych (Mróz, Chudzicka-Czapala & Kuśpit, 2017, p. 20-21).

Zrozumieć osobowość twórczą – nie tylko artystę, ale także menedżera – pozwala, stworzony przez Andrzeja Strzałeckiego, model Stylu Twórczego Zachowania. Zakłada on współistnienie trzech komponentów: intelektualnego, osobowościowego i aksjologicznego (Strzałeckie, 2001). Strzelecki wymienia następujące wymiary zachowań:

- **Aprobata życia** – zdolność do cieszenia się życiem, mimo niepowodzeń, zdolność do samodzielnego podejmowania decyzji.
- **Silne ego** – identyfikacja i aprobata własnego *ja*, własny i spójny system wartości, gotowość do przezwyciężania niepokoju, stałość w działaniu.
- **Samorealizacja** – gotowość do stawiania przed sobą długofalowych celów i umiejętność ich realizacji, zdolność podporządkowywania celów cząstkowych celom nadrzędnym, umiejętność rezygnacji z natychmiastowej nagrody, na rzecz satysfakcji z realizacji zadań rozciągniętych w czasie.
- **Giętkość struktur poznawczych** – elastyczność w stosowaniu odpowiednich strategii do rozwiązywania problemów; nowatorskość i umiejętność dokonywania analizy i syntezy danych.
- **Wewnętrzna sterowność** – umiejętność przeciwstawienia się presji grupy; zdolność do realizowania swoich zadań, wbrew naciskom grupy oraz gotowość zaczynania wszystkiego od nowa, w obliczu klęski.

Opisane przez Strzałeckiego elementy znakomicie opisują osobowość twórczego menedżera i są zgodne chociażby z opracowanym przez Barbarę Mróz Modelem Osobowościowo-Aksjologicznym (Mróz, 2011). Kompetencje opisywane przez Strzałeckiego i Mróz określają umiejętności oraz potrzeby pracowników, w jakim zakresie chcą oni wpływać na przebieg wydarzeń i do jakiego wysiłku są zdolni. Za pomocą obu modeli określić można, czy pracownik jest wydajny, zaradny, uporządkowany, ma poczucie obowiązku, dąży do sukcesu, jest dalekowzroczny, chce się uczyć. Współczesny pogląd na kompetencje twórcze zakłada, że są one związane nie tylko z intelektem, ale także z osobowością i motywacją do działania. Maciej Karwowski wymienia następujące cechy osobowości twórczej: niezależność, otwartość, bogata wyobraźnia, swobodne posługiwanie się metaforą i analogią. Jerzy Trzebiński uzupełnia ten opis o silne poczucie własnej wartości, trzeźwość umysłu, umiejętność współżycia społecznego (Mróz et al., 2017, p. 72). W dobie wysokiej konkurencji i wciąż rosnących wymagań rynku kompetencje te, odpowiedzialne za działania twórcze oraz

inicjowanie zmian, pozwalają firmie nadążać za potrzebami klientów. Badania nad twórczością dowodzą, że jest ona czynnikiem nie tylko odpowiedzialnym za spektakularne zmiany, ale również podnoszącym jakość życia codziennego, dającym poczucie sprawstwa. Zgodnie z egalitarnym tokiem myślenia, co trzeci, czwarty pracownik jest wyjątkowo uzdolniony, nie zawsze jednak ma szansę, by swoje zdolności ujawniać i rozwijać (Mróz et al., 2017, p. 68).

Rozumienie twórczości jako naturalnej potrzeby człowieka, objawiającej się w działaniach kreatywnych oraz dostępnej każdemu, zapoczątkowali już m.in. Erich Fromm i Abraham Maslow. Takie podejście pozwoliło odrzucić teorię o geniuszach i spływającej na nich epifanii. Otworzyło także drogę spojrzeniu na twórcze zachowania ludzi w miejscu pracy oraz możliwość kształtowania i stymulowania takich zachowań.

Zagadnienia te są coraz lepiej zbadane – ich znajomość jest pomocna dla pracodawców przy zatrudnianiu nowych pracowników, jak i podczas audytów personalnych już istniejących zespołów.

„Ważnym obszarem zmian, jakie nastąpiły w badaniach nad twórczością w miejscu pracy, jest przejście od koncentracji na kreatywności i zdolnościach twórczych jednostek do badań nad twórczym działaniem grup i zespołów. (...) Jako szczególnie istotne w podejściu do kreatywności pracowników jawi się pytanie o to, czy myślenie twórcze i twórcze rozwiązywanie problemów podlega treningowi, czy można wyćwiczyć tego rodzaju umiejętności, czy też kreatywnością pracowników rządzą inne czynniki” (Mróz et al., 2017, p. 80).

Część badaczy skłania się ku teorii, iż cechy osobowości nie mają wpływu na zachowania twórcze. Zachowania takie obserwowane są u osób o różnych typach osobowości. Wspólnym mianownikiem jest jedynie wyższa ocena własnych zdolności i umiejętności twórczych. Osoby lepiej się pod tym względem oceniające, faktycznie przejawiały większą aktywność twórczą (Mróz et al., 2017, p. 80). Jeszcze do niedawna zwracano uwagę na kluczowe znaczenie inteligencji jako warunku sine qua non dla zaistnienia działań twórczych. Sposób patrzenia na to zagadnienie zweryfikowały prace Howarda Gardnera. (Gardner, 2002). Wprowadził on kilka kategorii inteligencji, m.in. lingwistyczną, przestrzenną, egzystencjalną, interpersonalną – ta ostatnia ma duże znaczenie w przypadku działań twórczych grupy, a nie jednostki.

Temperament

Mówiąc o potencjale poszczególnych pracowników tworzących zespół, o różnych sposobach reagowania przez nich na wyzwania zawodowe, psychologowie niejednokrotnie odwołują się do teorii temperamentów. Teoria stworzona w IV wieku p.n.e. przez Hipokratesa, a uzupełniona dwieście lat później przez

Galena o rys psychologiczny, nadal jest wykorzystywana przez psychologów. Cztery pierwotne typu temperamentu: choleryk, sangwinik, flegmatyk i melancholik są powszechnie znane. Przynależność do jednej z czterech kategorii oraz umiejętności i skłonności indywidualne determinują przyswajanie oraz przetwarzanie informacji, a w efekcie sposób działania. Dla pracodawcy, zarządzającego zespołem, to wiedza kluczowa.

Jak zapewnia Jan Strelau, jedną z najpopularniejszych definicji temperamentu jest ta sformułowana w latach 60. XX wieku przez Alexandra Thomasa i Stellę Chess (Strelau, 2001, p. 44). Temperamentem określają oni styl zachowania, niezależną własność psychiczną, będącą reakcją na bodziec zewnętrzny. Wszystkie definicje temperamentu przywołane przez Strelaua mają kilka cech wspólnych; jest on rozumiany jako zbiór cech zachowania, pod względem których ludzie się różnią, jest w dużej mierze stały i spójny w ciągu całego życia, ma podłoże biologiczne. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na rozróżnienie dwóch terminów: temperament i osobowość, choć przez wielu badaczy bywają traktowane wymiennie. Różnicę tę jednak wyraźnie zaznacza Jan Strelau, wyjaśniając, że temperament to jedynie fragment struktury osobowości. Najwybitniejsi teoretycy psychologii osobowości nie traktują obu terminów synonimicznie, np. Joy Guilford określa temperament jednym ze składników struktury osobowości, obok m.in. uzdolnień, postaw, potrzeb i zainteresowań (Strelau, 2001, p. 55).

Współcześni psychologowie, w ślad za typologią Hipokratesa, wyróżniają cztery typy zachowań. Thomas Erikson określa je następująco: dominujący (choleryk), inspirujący (sangwinik), stabilny (flegmatyk), analityczny (melancholik). (Erikson, 2017) Opiera się na pracy Williama Moultona Marstona „Emotions of normal people”, która stała się fundamentem stosowanego dziś na całym świecie modelu osobowości DISC (Dominant Influential Steady Conscientious).

Typ dominujący, według Eriksona, szybko reaguje i wkłada najwięcej wysiłku w uzyskanie kontroli, nie dba o ostrożność w relacjach z otoczeniem, koncentruje się na teraźniejszości, dynamicznie przechodzi do działania, unika braku aktywności. Inspirujący reaguje szybko i wkłada najwięcej wysiłku w zaangażowanie. Odrzuca rutynę, koncentruje się na przyszłości, działa impulsywnie i unika izolacji. Typ stabilny reaguje ze spokojem i wkłada najwięcej wysiłku w nawiązanie kontaktu. Odrzuca zmiany, koncentruje się na teraźniejszości, działa wspierająco oraz unika konfliktów. Typ analityczny reaguje wolno, wkłada najwięcej wysiłku w organizację, nie jest zainteresowany relacjami z otoczeniem, koncentruje się na przeszłości. Jest ostrożny w działaniu i unika zaangażowania.

Opisując funkcjonalne znaczenie temperamentu, Jan Strelau zaznacza: „U osób dorosłych rola temperamentu ujawnia się szczególnie silnie w życiu zawodowym, w sposobie spędzania wolnego czasu, interakcjach społecznych i życiu małżeńskim.” (Strelau, 2001, p. 363).

Zespół

W ciągu ostatnich sześćdziesięciu lat procesy twórcze zachodzące w zespołach pracowniczych stały się przedmiotem wnikliwszych niż dotychczas badań (Mróz et al., 2017, p. 85). Menedżerowie mają dostęp już nie tylko do uproszczonych konkluzji, ale także do wnikliwych analiz zjawisk związanych z twórczym rozwiązywaniem problemów przez grupę pracowników. Wiedza ta jest dostępna dzięki zastosowaniu metody eksperymentalnej i badaniom uczestniczącym. Obserwacja interakcji grupowych, poznanie czynników pobudzających kreatywność oraz usprawniających delegowanie zadań innym członkom grupy pozwalają na wysnucie wniosków co do procesów zachodzących podczas pracy zespołowej.

Dennis R. Brophy dowodzi, że wiele rodzajów zadań lepiej wykonywanych jest przez grupy, niż jednostki; grupy, których członkowie mają różne cechy, kwalifikacje i wiedzę merytoryczną (Brophy, 2006). W ślad za nim, Beth A. Hennessey i Teresa M. Amabile, analizując badania dotyczące rozwiązywania problemów przez grupy, dowodzą, iż osoby pracujące nad konkretnym zagadnieniem w zespole są bardziej kreatywne niż pracujący w pojedynkę (Mróz et al., 2017, p. 86).

„Alva Taylor i Henrich R. Greve (2006) pokazali wyraźnie, że zespoły, chociażby dwuosobowe, działające jednak w odpowiednich, optymalnych dla siebie warunkach, są istotnie bardziej twórcze niż pojedyncze osoby. Warunki te mogą być bardzo ważne. Na przykład Timothy S. Larey i Paul B. Paulus (1999) odkryli, że grupy rozwiązujące problemy metodą burzy mózgów radziły sobie z zadaniami lepiej niż osoby rozwiązujące je indywidualnie, jednak pod warunkiem, że ich członkostwo w grupie opierało się na ich preferencjach dotyczących zasad pracy.” (Mróz et al., 2017, p. 86).

Co podkreślają badacze, ogromne znaczenie w kontekście efektywności pracy zespołu ma jego struktura. Grupy złożone z osób różnej płci, pochodzących z różnych środowisk, mających różne przygotowanie zawodowe, wykształcenie i wcześniejsze doświadczenie sprawniej będą radzić sobie z wykonywaniem powierzonych im zadań czy twórczym rozwiązywaniem problemów. Zaskakująco pozytywne efekty przynosi także interpersonalne dopasowanie. Jego brak może wręcz zablokować pracę zespołu.

„Hoon-Seok Choi i Leigh Thompson (2005) odkryli w badaniach, że zmienność składu grup pracowniczych pozytywnie wpływa na ich twórczą pracę. Dobrze, by grupy były otwarte, dlatego należy zadbać o zmienny skład zespołów roboczych, wykonujących różne projekty czy zadania. Wpływa to pozytywnie na liczbę kreowanych pomysłów i nowych rozwiązań problemów oraz na zróżnicowanie ich treści. Nowe osoby, które wchodzi w skład grupy, mają pozytywny i mobilizujący wpływ na produktywność osób, które były w zespole wcześniej. (...) Pozytywny efekt takich roszad zauważono jednak tylko wtedy, gdy praktyka

zmiany składu zespołu stanowiła stałą procedurę w organizacji, a nie tylko chwilowe czy jednorazowe urozmaicenie pracy” (Mróz et al., 2017, p. 86-87).

Praca w zespole jest również determinowana przez relacje społeczne. Przeprowadzono wiele badań dotyczących znaczenia nieformalnych relacji między członkami zespołu i wzajemnych przyjaźni. Jednoznacznie pokazują one, że przyjaźń między członkami grupy pracowniczej zawsze pozytywnie wpływa na wzajemną współpracę.

Zespół w bibliotece

W Bibliotece Politechniki Gdańskiej, od 2017 roku, funkcjonują dwa zespoły robocze: ds. Międzynarodowej Współpracy Akademickiej oraz ds. Promocji. Działają one niezależnie od struktury organizacyjnej biblioteki. Oba tworzą pracownicy o różnym stażu, pracujący na co dzień i przy obsłudze czytelników, i w działach merytorycznych. Zadania wykonywane przez zespoły są różne od codziennych obowiązków ich członków, choć oczywiście wykorzystują tu oni swoje doświadczenie. To przełamanie codziennej rutyny sprawia, że pracownicy chętnie angażują się w wykonywanie powierzonych im zadań, sami inicjują działania, zgłaszają swoje pomysły. Co ważne – udział w pracy zespołów jest dobrowolny, a ich skład może się zmieniać – w ciągu roku dołączyło do nich kilka nowych osób, co pozytywnie wpłynęło na dynamikę grup. Ma to potwierdzenie w przytaczanych wcześniej badaniach (Mróz et al., 2017, p. 86-87). Zdarza się, że zadania realizowane przez oba zespoły mógłby wykonać pojedynczy pracownik. Grupa jednak, często pracując metodą burzy mózgów, może wybrać najlepszą spośród wielu ścieżek (Mróz et al., 2017, p. 86).

Członkowie zespołów, ponieważ są ich częścią, zgodnie ze swoją wolą, chętniej i pełniej angażują się w ich pracę. Zaangażowanie to wprost przekłada się na jakość ich pracy oraz gotowość do podejmowania dodatkowych działań, zgodnie z ich kompetencjami.

Różnorodność temperamentów członków grup to ogromna wartość. Nikt nie musi realizować zadań, czując się w nich niekomfortowo. Ktoś, kto lubi być tu i teraz, chętnie podejmie się realizacji zadań w sytuacji, gdy potrzebne jest szybkie działanie i duże zaangażowanie, np. przy organizacji międzynarodowej konferencji. Ktoś, kto działa analitycznie, jest w stanie precyzyjnie zaplanować, co i kiedy powinno zostać wykonane, by określony cel został osiągnięty – czy jest to organizacja spotkania autorskiego, czy wyjazd stażowy w ramach programu Erasmus+. Ten, kto dobrze się czuje w kontaktach z ludźmi, chętnie przygotowuje np. zajęcia dla odwiedzających bibliotekę maturzystów (Erikson, 2017).

Różnorodność doświadczeń, perspektyw, wieku, płci, temperamentów pracowników wchodzących w skład zespołów sprawia, że cele i zadania przed nimi stojące realizowane są chętnie i sprawnie.

Podsumowanie

Chcąc, aby instytucja, np. biblioteka, była konkurencyjna na rynku usług, należy przynajmniej część zadań powierzyć zespołowi – jest on w stanie, co dowodzą liczne badania, działać sprawniej i bardziej innowacyjnie niż jednostka. Zarówno badacze, psychologowie, jak i praktycy podkreślają, że źródłem efektywności zespołu jest troska zarządzających o zaangażowanie pracowników oraz stymulowanie ich do działań twórczych. Ogromne znaczenie ma także różnorodność – nie tylko w aspekcie wiedzy i kompetencji, ale także temperamentów członków zespołu realizującego określone zadania. Przykład zespołów zadaniowych, funkcjonujących w Bibliotece Politechniki Gdańskiej, dowodzi, że zwrócenie uwagi na wymienione wyżej czynniki skutkuje sprawnym realizowaniem powierzonych zespołowi zadań. Wykonana praca zaś jest źródłem zadowolenia dla przełożonych i satysfakcji dla pracowników.

Bibliografia

- Chrupała-Pniak, M., Grabowski, D. (2014). Motywacyjne i organizacyjne predykatory zaangażowania pracowników. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu – Research Papers of Wrocław University of Economics*, 350, 82-92.
- Erikson, T. (2017). *Otoczeni przez idiotów*. Warszawa: Wielka Litera.
- Gardner, H. (2002). *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*. Poznań: Media Rodzina.
- Kanczak, A., Szołtyśnik, K. (2006, 19-21 czerwca). *Czy w bibliotece XXI wieku jest miejsce dla bibliotekarza?* Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej. Łódź. [Conference paper]
- Mróz, B. (2011). *Poczucie jakości życia u pracowników wyższego szczebla: uwarunkowania osobowościowe i aksjologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Mróz, B., Chudzińska-Czapała, A., Kuśpit, M. (2017). *Kompetencje osobowościowe i twórcze. Psychologiczne uwarunkowania kreatywności pracowników*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Strelau, J. (2001). *Psychologia temperamentu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Strzałecki, A. (2001). Osobowościowe, poznawcze i aksjologiczne wyznaczniki twórczości w nauce. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, (1), 23-41.
- Szczepańska, K. (2014). *TQM w zarządzaniu zasobami ludzkimi*. Warszawa: Wydawnictwo Poltext.

Źródła internetowe

- Brophy, D. R. (2006). A Comparison of Individual and Group Efforts to Creatively Solve Contrasting Types of Problems, *Creativity Research Journal*, 18(3), 293-315. doi: https://doi.org/10.1207/s15326934crj1803_6.
- Skowron-Mielnik, B. (2016). Paradoks efektywności pracy – między budowaniem zaangażowania a wypaleniem zawodowym. *Nauki o Zarządzaniu – Management Sciences*, 27(2), 151-163. doi: 10.15611/noz.2016.2.13.

Notka biograficzna

Katarzyna Błaszowska

Absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego; zawodowa związana z bibliotekarstwem od 2007 roku. Pracowała w Bibliotece Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego oraz w Bibliotece Europejskiego Centrum Solidarności w Gdańsku. Zajmowała się m.in. projektami edukacyjnymi oraz nauczaniem cudzoziemców; brała udział w opracowywaniu Gdańskiego Modelu Integracji Imigrantów. Od listopada 2017 roku pracuje w Sekcji Obsługi Czytelnika Biblioteki Politechniki Gdańskiej.

Komunikacja wizualna bibliotek szkół wyższych na Instagramie

Katarzyna Puksza¹

Abstrakt

Komunikacja wizualna jest znaczącym elementem marketingu. Jej rola wzrosła dzięki rozwojowi social mediów. Obecnie trudno znaleźć bardziej istotny element przekazu niż obraz. Świadczy o tym popularność Instagramu – fotograficznego serwisu społecznościowego. Jego potencjał został również dostrzeżony przez biblioteki.

Referat porusza zagadnienie promocji bibliotek szkół wyższych za pomocą tego serwisu. Omówione zostały trzy profile, które cieszą się największym zainteresowaniem ze strony społeczności Instagramu.

Słowa kluczowe:

social media, Instagram, komunikacja wizualna, biblioteki

Visual communication of academic libraries on Instagram

Abstract

Visual communication is a significant part of marketing. Its role has increased due to development of social media. Nowadays it is difficult to find a more important form of communication than image. The growing popularity of Instagram – photo and video-sharing social networking service – provides ample evidence here. Its potential has also been noticed by libraries.

This paper describes ways of promoting university libraries using the service. Three profiles attracting the biggest number Instagram users have been discussed.

Keywords:

social media, Instagram, visual communication, libraries

Za początek Internetu w Polsce przyjmuje się datę 17 sierpnia 1991 roku, kiedy to Rafał Pietrak, administrator sieci na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego, nawiązał międzynarodowe połączenie w protokole TCP/

---

¹ Katarzyna Puksza, k.puksza@uwb.edu.pl, Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku

IPEra z Janem Sorensenem, szefem Ośrodka Komputerowego Uniwersytetu w Kopenhadze (Juza, 2011, p. 8). Od tego czasu minęło 27 lat. Internet z ciekawostki stał się najważniejszym, powszechnie używanym medium. Rozwój technologii, umasowienie dostępu do sieci internetowej oraz dostępność urządzeń elektronicznych umożliwiających korzystanie z zasobów www, sprawiły że miliony użytkowników rozpoczynają i kończą dzień w sieci. Jak pokazują wyniki badania, „Internauci w cyberprzestrzeni” (2017) przeprowadzonego przez firmę Lexis Research na zlecenie Grupy Europ Assistance, aktywność online Polaków wiąże się z surfowaniem po Internecie (87%), wysyłaniem/ odbieraniem e-maili (81%) oraz z korzystaniem z serwisów społecznościowych (70%). Podejmowane przez respondentów działania ujawniają, że Internet stał się ważnym kanałem komunikacji. W związku z tym warto zwrócić szczególną uwagę na rosnące znaczenie social mediów w procesie komunikowania.

Przez social media należy rozumieć „(...) serwisy, które istnieją w oparciu o zgromadzoną wokół nich społeczność.” (Przybysz, Pioterek, 2015, p. 342). Termin ten pojawił się wraz z narodzinami filozofii Web 2.0, która zmieniła sposób korzystania z sieci. Jak zauważa Dominik Kaznowski (2016, p. 85) w koncepcji tej istotne stało się „(...) postrzeganie Internetu jako platformy łączącej nie strony internetowe czy serwery (podejście techniczne), ale również ludzi (podejście społeczne).” Zgodnie z tym podejściem social media są dostępne dla każdego, niezależnie od wykształcenia czy posiadanych środków finansowych.

W przeciwieństwie do dotychczas funkcjonujących mass mediów (prasa, telewizja, radio) pozwalają tworzyć, komentować lub przekazywać dalej komunikat zarówno instytucjom, jak i zwykłym ludziom. Tak więc autorem informacji może być nie tylko profesjonalny twórca (np. dziennikarz, grafik), ale również osoba interesująca się danym tematem. Nie ma ograniczeń związanych z dostępem do tworzenia i odbioru treści. Nie są one bowiem nadzorowane pod względem zawartości przekazu, sposobów, jakimi są dystrybuowane czy ich odbioru.

W przeciwieństwie do mass mediów nie istnieje żadna instytucjonalna forma ich kontroli. Jedyna forma monitoringu, jaka jest stosowana, to sprawdzanie ze strony społeczeństwa.

Poza demokratycznym charakterem mediów społecznościowych cechuje je również znacznie szybszy, niż w przypadku mediów tradycyjnych, czas dostarczenia komunikatu. Jest on uzależniony tylko i wyłącznie od samego nadawcy. To on podejmuje decyzję, czy informacja pojawi się natychmiast czy też z opóźnieniem. Zupełnie inaczej wygląda sytuacja w mass mediach, gdzie o nadaniu wiadomości decyduje szereg osób, więc czas udostępnienia informacji jest znacznie dłuższy. Tym samym najnowsze, najbardziej aktualne informacje pojawiają się w social mediach.

Sedno mediów społecznościowych, jak wskazuje ich definicja, stanowi funkcjonowanie w oparciu o społeczeństwo. Generowany za ich pomocą komunikat nie stanowi efektu końcowego w procesie komunikacji. Społeczność jest w stanie, w dowolnym momencie, przekształcić go uzupełniając lub rozszerzając treść. Poza tym, można dodawać komentarze, co nie jest możliwe w przypadku tradycyjnych mass mediów. To sprawia, że informacja w mediach społecznościowych bez przerwy żyje. Nie ma przeszkód, aby podejmować z nią dyskusję, prowadzić polemikę lub dialog.

Inną cechą social mediów, wynikającą z ich społecznego charakteru, jest sposób rozpowszechniania informacji. Jest ona transmitowana w wyniku interakcji. Komunikaty, które odpowiadają na potrzeby odbiorców i spotykają się z uwagą z ich strony, są popularyzowane na dużą skalę. Udostępniane w ten sposób informacje żyją w mediach społecznościowych znacznie dłużej oraz mają większy zasięg wśród odbiorców. Natomiast te, które nie znajdują się w ich kręgu zainteresowania, nie są w ogóle rozpropagowywane lub tylko w niewielkim stopniu.

Nieodłącznym wyróżnikiem mediów społecznościowych jest ich mobilność. Rozwój technologii sprawił, że korzystanie z social mediów stało się niezwykle proste. Można się nimi posługiwać w dowolnym miejscu i czasie, dzięki przenośnym urządzeniom elektronicznym, takim jak smartfon, tablet czy notebook. Jak pokazują wyniki badania „Korzystanie z Internetu” (Feliksiak, 2017) przeprowadzonego przez Centrum Badania Opinii Społecznych (CBOS), większość Polaków (87%, czyli 58% ogółu badanych) używa Internetu, łącząc się z nim bezprzewodowo, właśnie za pomocą urządzeń mobilnych.

Opisane powyżej cechy social mediów w znaczący sposób wpłynęły na zmiany w procesie komunikowania się za pośrednictwem Internetu. Z charakterystycznego dla okresu Web 1.0 jednokierunkowego sposobu porozumiewania się, nastąpiła transformacja w kierunku komunikacji ze sprzężeniem zwrotnym. Nadawca przestał pełnić nadrzędną funkcję wobec odbiorcy. Każdy z nich może być twórcą informacji. Odbiorca może bowiem edytować komunikat, nadać mu nowy sens, a tym samym stać się jego współtwórcą. Media społecznościowe stały się więc konwersacyjnym kanałem komunikacji, miejscem nieskrępowanego wyrażania swoich poglądów i przekonań.

Ważnym elementem social mediów jest wykorzystywany przez nie środek przekazu. Poza tekstem przekaz może mieć charakter dźwiękowy, graficzny, audiowizualny lub też może stanowić połączenie wspomnianych nośników przekazu. Różnorodność wykorzystywanych rozwiązań przyczynia się do atrakcyjności komunikatu wśród odbiorców i zwiększa szansę na jego udostępnienie, a tym samym na większy zasięg.

Jak udowadnia Joanna Pełech-Mikulska (2018), na podstawie przytoczonych badań, „(...) człowiek posiada dużo doskonalszą pamięć do zapamiętywania

treści wizualnych niż tekstu pisanego, co może wynikać z faktu, że dzięki obrazom automatycznie pojawiają się powiązania z inną wiedzą o świecie, czyli bardziej skomplikowanym kodowaniem niż w przypadku słów.” W związku z tym to właśnie przekazy w formie graficznej są częściej zapamiętywane przez odbiorcę niż same przekazy tekstowe lub połączenie tekstu i obrazu. Kolejnym argumentem, który zwiększa zainteresowanie przekazem obrazowym, jest przesyt informacyjny. Odbiorcy są zalewani różnego rodzaju informacjami, a nie mają czasu, żeby się z nimi zapoznać. Chcą informacji krótkiej, takiej, na którą nie trzeba poświęcać dużo czasu. Idealnie w ten trend wpisują się zdjęcia, memy, infografiki czy gify udostępniane w social mediach.

Odpowiedzią na zapotrzebowanie społeczeństwa są wizualne media społecznościowe. Za najważniejsze (w roku 2018) spośród nich należy uznać Instagram. Ma on charakter mobilny – zdjęcia można dodawać tylko i wyłącznie z poziomu smartfona. Aplikacja została stworzona w październiku 2010 roku przez Kevina Systroma i Mike’a Kriegera. Choć początkowo była dostępna tylko na iPhone, to jednak już po dwóch miesiącach funkcjonowania, miała milion użytkowników. Ich liczba stale rosła, osiągając po roku zawrotną liczbę 10 milionów (Desreumaux, 2014). Sukces serwisu wzbudził zainteresowanie właściciela Facebooka Marka Zuckerberga, który postanowił go kupić za kwotę miliarda dolarów (Minta, 2012). Od tej pory Instagram wciąż się rozwija, proponując dla swoich użytkowników nowe możliwości.

Aby zostać użytkownikiem Instagrama, należy założyć sobie konto. Istnieją trzy rodzaje konta: prywatne, publiczne i biznesowe. Posiadacz konta prywatnego udostępnia swoje posty dla wąskiego grona osób. Każdy, kto chce się w nim znaleźć, powinien wysłać do właściciela prośbę o akceptację. Dopiero wówczas będzie miał dostęp do publikowanych przez niego treści. Właściciel konta publicznego udostępnia tworzone przez siebie posty dla wszystkich użytkowników Instagrama. Ostatni rodzaj konta przeznaczony jest przede wszystkim dla różnego rodzaju firm i instytucji. Pozwala na dodanie w biogramie takich danych kontaktowych, jak numer telefonu czy adres mailowy. Ponadto profil biznesowy umożliwia dostęp do szczegółowych statystyk związanych z publikowanymi postami, a także dopuszcza tworzenie sponsorowanych postów (Ceplin). Konto o charakterze firmowym nie jest jednak dostępne dla wszystkich użytkowników Instagrama. Warunkiem jest posiadanie na Facebooku administrowanej przez siebie strony firmowej.

Użytkownicy aplikacji, za jej pomocą, dzielą się zdjęciami z innymi internautami. Otrzymaną fotkę można upiększyć przy użyciu dostępnych filtrów. Jest ich ponad 20 i każdy z nich nadaje grafice inny charakter. I tak np. Clarendon dodaje więcej światła w jasnych fragmentach zdjęcia, a przyciemnia ciemne obszary. Moon, zaś z kolorowego zdjęcia tworzy wersję czarno-białą. Zastosowany przez

użytkownika filtr ma duże znaczenie, ponieważ może wpłynąć na popularność danego postu w społeczności Instagrama. Jak pokazują badania, opublikowane na blogu Iconsquare, (Lydon, 2016), najchętniej używane filtry, to, w kolejności: Normal, Clarendon i Juno. W aplikacji, oprócz filtrów, znajduje się również prosty edytor zdjęć. Za jego pomocą można wyprostować fotografię, zmienić jej tonację kolorystyczną, wpłynąć na temperaturę i nasycenie barwy, rozmyć lub wyostrzyć określone fragmenty.

Przygotowanie zdjęcia to dopiero pierwszy krok, aby opublikować je na swoim profilu. Instagram umożliwia udostępnienie nie tylko pojedynczej grafiki, ale również kolaży lub galerii liczącej maksymalnie 10 fotografii. Przed udostępnieniem zdjęcia można dodać do niego opis słowny. Nie powinien on jednak przekraczać 2200 znaków z uwzględnieniem spacji (Buyer, 2017). Poza podpisem do fotografii wskazane jest dodanie hastagów, czyli inaczej słów kluczowych. „Służą one do rzeczowego opisu publikowanych treści i obrazów (...)” (Antczak-Sabała, 2017, s. 4). To dzięki nim, internauta jest w stanie odnaleźć dane zdjęcie wśród innych gromadzonych przez Instagram.

Użytkownicy, odnajdując zdjęcie po hastagach, mogą wejść z nim w interakcję. Służy do tego serduszek znajdujące się pod grafiką. Klikając na nie, pokazują, że dana fotografia wzbudziła w nich emocje, spodobała się im na tyle, że chcą wyrazić wobec niej swój pozytywny stosunek. Klikając na serduszek instafolloweri (czyli osoby obserwujące, komentujące czy polecające dany obraz) przyczyniają się także do zwiększenia popularności danej fotki. Dzięki temu ma ona szansę znaleźć się na wysokiej pozycji wśród najlepszych postów pokazywanych, podczas wyszukiwania, pod danym hastagiem. Jeśli użytkownicy często lubią fotografie udostępniane na danym profilu, mogą wyrazić swoje uznanie wobec niego, decydując się na obserwowanie go. Trzecim rodzajem interakcji jest skomentowanie danego postu. Jest to dużo rzadziej spotykany sposób komunikacji na Instagramie. Wymaga znacznie większego zaangażowania niż polubienie zdjęcia.

Jak podają badania, Instagram jest używany w Polsce głównie przez kobiety. To one stanowią 72% wszystkich użytkowników tej aplikacji (Wiernińska, 2017). Drugą grupą użytkowników są ludzie młodzi, w wieku do 24 roku życia (24% użytkowników). Jest to kompatybilne z wynikami innego badania, przeprowadzonego w 2014 roku przez firmę Gemius. Dotyczyło ono studiujących internautów (kw, 2014). Zgodnie z otrzymanymi danymi, 23% internautów jest w wieku 19-26 lat, 34% spośród internautów w wieku 19-26 lat to studenci, a 72% spośród studiujących internautów stanowią kobiety.

Na podstawie powyższych wyników można wysnuć wniosek, że skoro studenci – użytkownicy bibliotek szkół wyższych korzystają z Instagrama, to należy za nimi podążać i być tam, gdzie spędzają większość swojego czasu. Biblioteki mogą wykorzystać aplikację do działalności promocyjnej. Dzięki niej

mają możliwość zbudowania wokół siebie zaangażowanej społeczności i nawiązania z nią dialogu. Pozwoli to na poprawę jakości proponowanej oferty czy dostosowanie jej do potrzeb użytkowników (Jaskowska, 2012). Aby to jednak nastąpiło, należy dać się zauważyć w wirtualnym świecie. W tym celu biblioteka powinna przede wszystkim wybrać odpowiednią nazwę podczas zakładania konta. Wskazane jest, by była to nazwa własna lub funkcjonujący powszechnie akronim. Obok nazwy profilu, równie istotny jest wybór ikonki. Może się w nim znaleźć używane przez bibliotekę logo lub jakiś prosty obrazek, odpowiadający wizerunkowi instytucji.

Kolejnym sposobem na przyciągnięcie obserwujących do bibliotecznego profilu na Instagramie są zdjęcia. Barbara Stawarz-García (2018, p. 99) mówi wprost, że powinny być one dobre, unikatowe i piękne. Dodaje również, że musisz być interesującym, aby przyciągnąć odbiorców. Jak może to zrobić biblioteka? Udostępniane przez nią fotografie powinny być przede wszystkim dobrej jakości, w formacie przyjętym przez serwis. Poza tym powinny wzbudzać ciekawość. Można na nich pokazać w nietypowy, kreatywny sposób wnętrza placówki, gromadzone przez nią zbiory, bibliotekarzy podczas pracy, czy też organizowane przez nią wydarzenia. Jak twierdzi Bożena Jaskowska (2015), warto na zdjęciach prezentować celebrowanie branżowych świąt (np. Dzień bibliotekarza) lub tworzyć zdjęciowe cykle tematyczne, oznakowane wspólnym hastagem.

Obok ciekawych zdjęć, równie ważna jest częstotliwość ich publikacji. Tomasz Reich (2016, p. 103) zwraca uwagę, by nie umieszczać ich zbyt często, bo wtedy takie działania użytkownicy Instagrama mogą odebrać jako spamowanie. Nie należy również udostępniać zdjęć zbyt rzadko. Brak aktywności na profilu może bowiem spowodować utratę zainteresowania ze strony obserwatorów. Instafollowersi przyzwyczajają się do regularnego odwiedzania ulubionych profili, brak na nich nowych postów może ich do tego zniechęcić. W tej sytuacji najlepszym wyjściem jest codzienne, systematyczne wstawianie zdjęć. Choć to też niekoniecznie musi zaowocować sukcesem. Trzeba uwzględnić fakt, że użytkownicy social mediów są bardzo niestali w swoich polubieniach.

Biblioteka, aby dać się zauważyć na Instagramie, powinna sama inicjować relacje z potencjalnymi obserwującymi. Może wyszukiwać niebanalne zdjęcia i klikać „lubię to”, obserwować interesujące profile, komentować posty. Poza tym ma możliwość oznaczenia na zdjęciu innego użytkownika Instagrama i tym samym zachęcenia go do kontaktu. Takie aktywne działanie może przynieść efekt w postaci nowych obserwujących. Zgodnie bowiem z regułą wzajemności, obowiązującą w psychologii społecznej, staramy się odwzajemniać tym, którzy dla nas coś zrobili. Jeśli nasza biblioteka polubi zdjęcia publikowane przez innego użytkownika, istnieje duża szansa, że on również polubi publikowane na naszym profilu posty.

Warto się przyjrzeć, jak w praktyce wygląda komunikacja wizualna bibliotek szkół wyższych na Instagramie. Zgodnie z zestawieniem przygotowanym przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (Biblioteki naukowe szkół wyższych, 2017) w strukturze instytucji szkolnictwa wyższego działa 418 bibliotek. Tymczasem swój profil w aplikacji posiada tylko 18 z nich. Są wśród nich zarówno biblioteki politechniczne, uniwersyteckie, jak i szkół wyższych (Tab. 1.).

Tabela 1. Biblioteki na Instagramie (stan na 30.04.2018)

Lp.	Biblioteka	Nazwa	Profil biznesowy	Liczba postów	Liczba obserwujących	Obserwuje
1.	Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu	@bguew	tak	255	1 251	2 807
2.	Biblioteka Uniwersytecka w Białymstoku	@bu_uwb	nie	784	1 070	431
3.	Biblioteka Jagiellońska	@jagiellonian_ library	tak	127	1 046	393
4.	Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie	@buw_official	tak	275	1 032	201
5.	Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego	@bibliotekaul	tak	429	866	260
6.	Biblioteka Politechniki Łódzkiej	@biblioteka_pl	tak	272	546	661
7.	Biblioteka Krakowskiej Akademii im. Frycza Modrzewskiego	@bibliotekakaafm	tak	211	426	432
8.	Biblioteka UMCS	@biblioteka_umcs	tak	109	401	316
9.	Biblioteka Uniwersytecka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego	@bu_uwm	tak	62	382	159
10.	Biblioteka Główna AGH	@bgagh.krakow	tak	78	365	301

Lp.	Biblioteka	Nazwa	Profil biznesowy	Liczba postów	Liczba obserwujących	Obserwuje
11.	Biblioteka Główna WAT	@bibliotekawat	tak	365	356	127
12.	Biblioteka Akademicka PSW	@biblioteka_akademicka_psw	tak	34	263	238
13.	Biblioteka UAM Poznań	@bibliotekauam	nie	27	254	6
14.	Biblioteka Dolnośląskiej Szkoły Wyższej	@biblioteka_dsw	tak	50	238	106
15.	Biblioteka Główna UP w Krakowie	@bgup_krakow	tak	228	203	68
16.	Biblioteka Politechniki Lubelskiej	@biblioteka_pollub	tak	24	205	199
17.	Biblioteka Politechniki Poznańskiej	@biblioteka_pp	nie	45	192	109
18.	Biblioteka Główna UR Kraków	@bibliotekaurkrakow	tak	5	73	35

Źródło: Badania własne.

Analizie zostały poddane konta 3 instytucji posiadających najwyższą liczbę obserwujących.

Największą ilością instafollowersów, bo aż 1 251 osobami, może się pochwalić Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (@bguew). Książnica prowadzi swój profil od 23 stycznia 2017 roku, kiedy to opublikowała swoje pierwsze zdjęcie. Znalazły się na nim książki przygotowane do oprawy. Od tej pory na profilu instytucji umieszczono 255 wpisów. Wynika z tego, że administrator konta udostępniał fotografie z różną częstotliwością. I tak np. w styczniu 2018 roku opublikowano 13 postów, podczas gdy w kolejnych miesiącach ich liczba przedstawiała się następująco: luty – 9, marzec – 12 i kwiecień – 9. Na prezentowanych zdjęciach widoczne są książki i czasopisma ze zbiorów placówki, wydarzenia organizowane w bibliotece oraz przestrzenie biblioteczne. Ciekawym pomysłem jest pokazywany przez instytucję komiks, niebanalne reklamy lub ilustracje znajdujące się w bibliotecznym księgozbiore.

Biblioteka obserwuje 2 807 profili na Instagramie. Są wśród nich nie tylko inne książki, ale i wydawnictwa, księgarnie, instytucje kultury (np. galerie), czy też po prostu osoby prowadzące swoje konto (niekoniecznie związane z literaturą

i książkami) w aplikacji. Tak duża liczba obserwowanych użytkowników być może przysłużyła się temu, że konto placówki, mimo niewielkiej ilości postów, śledzi znacząca ilość followersów. Mogła tu bowiem zadziałać jedna z technik wywierania wpływu – reguła wzajemności. Obserwowani użytkownicy poczuli się zobowiązani do odpowiedzenia tym samym i polubili konto instytucji.

Biblioteka stara się nawiązać komunikację ze swoimi followersami. Odpowiada na umieszczane pod swoimi postami komentarze. Poza tym klika „lubię to”, jeśli użytkownik Instagrama posłuży się jej hashtagem (#bguew). Nie stosuje natomiast, ani oznaczeń na swoich zdjęciach, ani też nie aktywuje instafollowersów do wypowiedzi, zadając im pytania.

Drugie miejsce pod względem obserwujących zajmuje Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku (@bu_uwb) z wynikiem 1 070. Pierwszy post został przez nią opublikowany 17 grudnia 2015 roku. Od tego czasu na profilu instytucji umieszczono 784 wpisy. Oznacza to, że biblioteka wstawia na swoje konto zdjęcia systematycznie, ze średnią częstotliwością 5 razy w tygodniu. Najczęściej na zdjęciach są pokazywane nowości książkowe z zakresu literatury pięknej. Każdy z prezentowanych tytułów jest prezentowany tak, aby jakiś element zdjęcia korespondował z jego okładką lub treścią. Ponadto na koncie placówki można znaleźć fotki z imprez kulturalnych odbywających się w bibliotece oraz wiadomości związane z jej funkcjonowaniem (np. informacja o zmianie godzin pracy, życzenia świąteczne). Prezentowane zdjęcia mają przede wszystkim informować o gromadzonych przez bibliotekę zbiorach, a także propagować czytelnictwo za pośrednictwem mediów społecznościowych.

Biblioteka Uniwersytecka w Białymstoku stara się nawiązać kontakt z obserwującymi. W tym celu sama śledzi 431 innych profili. Są wśród nich zarówno biblioteki (publiczne, szkolne lub akademickie), jak i wydawnictwa, księgarnie, instytucje kultury czy osoby prowadzące bookstagramy². Placówka wyraża swoje uznanie dla ciekawych zdjęć, klikając „lubię to”. Nie ogranicza się przy tym tylko do postów publikowanych przez obserwowane profile. Wyszukuje również interesujące zdjęcia, opierając się na następujących hashtagach: #bookstagram, #instabook czy też #książka. Sama również posługuje się własnymi hashtagami, pozwalającymi odnaleźć jej zdjęcia wśród innych dostępnych w aplikacji. Są to #bu_uwb i #buczyta. Innym sposobem, jaki biblioteka podejmuje, aby wywołać kontakt z obserwującymi, jest zadawanie angażujących pytań, takich jak np. Czytaliście? Nie zawsze spotykają się one z interakcją ze strony instagram followersów. Ale pojawiają się za to spontaniczne uwagi wywołane zdjęciem. Biblioteka reaguje na te komentarze, odpowiadając na uwagę lub też klikając „lubię ją”.

² Bookstagram – profil na Instagramie, którego właściciel umieszcza zdjęcia ostatnio przeczytanych, wypożyczonych lub kupionych książek. Często towarzyszy temu recenzja danych tytułów.

Na trzecim miejscu, jeśli chodzi o liczbę obserwujących, znajduje się Biblioteka Jagiellońska (@jagiellonian_library) z wynikiem 1 046 obserwujących. Pierwszy post został opublikowany 15 września 2016 roku. Od tego czasu łączna liczba postów wynosi 127. Wynik ten pokazuje, że placówka nie publikuje zdjęć regularnie. I tak w styczniu umieszczono 7 postów, w lutym 12, w marcu – 8, a w kwietniu tylko – 3. W znaczącej większości są to ilustracje zdigitalizowane przez bibliotekę w ramach projektu Patrimonium. Ponadto, na profilu Jagiellonki, można znaleźć zdjęcia przedstawiające budynek oraz migawki z wydarzeń odbywających się w książnicy.

Biblioteka Jagiellońska obserwuje 393 profile na Instagramie. Są to księgarnie, inne biblioteki, wydawnictwa, instytucje kultury, ale także organizacje studenckie lub bookstagramy. Aktywność placówki, jeśli chodzi o polubienia innych zdjęć, nie jest duża. Dla przykładu Jagiellonka została oznaczona na 35 zdjęciach, a polubiła ich 14. Poza tym książnica nie reaguje na komentarze pojawiające się pod jej zdjęciami – nie odpowiada na uwagi obserwujących, ani też nie klika „lubię to” przy pojawiających się wypowiedziach. Zaledwie jeden raz wykorzystwała możliwość oznaczenia na zdjęciu innego użytkownika Instagramu. Stosuje za to pytania mające zachęcić użytkowników do większej aktywności. I tak np. pod fotografią przedstawiającą kota umieściła następujący opis: „Jedna jaskółka wiosny nie czyni... a kotek?” Pomimo słabego zaangażowania książnicy w komunikację z użytkownikami aplikacji, udostępniane przez nią zdjęcia i grafiki cieszą się dużą ilością polubień – 30 postów opublikowanych w tym roku zdobyło łącznie 2 752 serduszek.

Biblioteki szkół wyższych dopiero od niedawna (2016/2017) odkrywają Instagram jako narzędzie do nawiązania kontaktu z potencjalnymi użytkownikami. Wciąż jeszcze większość z nich nie docenia jego znaczenia w działalności promocyjnej, o czym świadczy niewielka liczba instytucji prowadzących swoje profile. Tymczasem to właśnie obraz może najszybciej dotrzeć do studentów, będących znaczącą częścią społeczności akademickiej. Komunikacja za jego pośrednictwem umożliwia nie tylko wniknięcie w świat młodych ludzi i ich zainteresowań, ale przede wszystkim pozwala na zmianę wizerunku biblioteki jako tej, która dostosowuje się do potrzeb swoich użytkowników.

Bibliografia

- Jaskowska, B. (2012). Bądźmy tam gdzie oni! Elementy social media marketingu w bibliotece. W: J. Kudrawiec (red.), *Bibliotekarze bez bibliotek czyli bibliotekarstwo uczestniczące: III Ogólnopolska Konferencja Naukowa Białystok, 18-20 maja 2011* (s. 295-310). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Juza, M. (2011). Społeczność polskich pionierów Internetu i jej dokonania: 20 lat Internetu w Polsce. *Studia Socjologiczne*, 3(202), 7-28.

- Kaznowski, D. (2016). Social media – społeczny wymiar Internetu. W: J. Królewski, P. Sala (red.), *E-marketing: współczesne trendy: pakiet startowy* (s. 81-103). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Przybysz, J., Pioterek, P. (2015). Media społecznościowe w służbie bibliotek. W: H. Brzezińska-Stec, J. Zochowska (red.), *Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu, V Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Supraśl, 14-16 września 2015* (s. 339-356). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Reich, T. (2016). *Jak dbać o wizerunek w mediach społecznościowych*. Lublin: Wydawnictwo Słowa i Myśli.
- Stawarz-García, B. (2018). *Content marketing i social media: jak przyciągnąć klientów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Źródła internetowe

- Antczak-Sabala, B., Broniarczyk, J. (2017). Obserwuj swoją Bibliotekę. *Biuletyn EBIB*, 5(175), 1-6. Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/cbib/article/view/578>.
- Bibliotekainaukowszkołwyższych.Pobrano21kwietnia2018,z:https://danepubliczne.gov.pl/dataset/biblioteki_naukowe_szkol_wyzszych/resource/3697754f-b411-4381-b278-ffae4721f147.
- Blokady na Instagramie. Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <https://blog.instagrammarketing.pl/blokady-na-instagramie>.
- Buyer, L. (2017). UPDATED – Pushing the Limits on Instagram in 2018 (February 2018). Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <http://socialprchat.com/pushing-instagram-limits/>.
- Ceplin, J. Instagram wprowadził profile biznesowe! Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <https://joannaceplin.pl/instagram-profile-biznesowe/>.
- Desreumaux, G. (2014). The Complete History of Instagram. Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <https://wersm.com/the-complete-history-of-instagram/>
- Feliksiak, M. (oprac.). (2017). Korzystanie z Internetu: komunikat z badań. Pobrano 21 kwietnia 2018, z: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_049_17.PDF
- Jaskowska, B. (2015). Biblioteka w obrazkach, czyli jak efektywnie promować działalność biblioteczną na Instagramie. *Warsztaty Bibliotekarskie* [Dokument elektroniczny], 1(45). Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <http://warsztatybibliotekarskie.pedagogiczna.edu.pl/nr-12015-45/biblioteka-w-obrazkach-czyli-jak-efektywnie-promowac-dzialalnosc-biblioteczna-na-instagramie/> kw (2014). Gemius: W globalnej sieci więcej studentek niż studentów. Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <http://mediafm.net/art/46467/gemius-w-globalnej-sieci-wiecej-studentek-niz-studentow.html>
- Lexis Research. (2017). Internauci w cyberprzestrzeni. Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <http://www.europassistance.pl/sites/default/files/plebizplugandselleuropassistancecom/download-doc/pdf/internauciwcyberprzestrzeniraportzbadaania.pdf>
- Lydon, E. (2016). The top 10 most used Instagram filters. Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <https://blog.iconosquare.com/top-10-filters/>
- Minta, M. (2012). Facebook kupił Instagram za okrągły miliard dolarów. Pobrano 21 kwietnia 2018, z: http://next.gazeta.pl/internet/1,104530,11506497,Facebook_kupil_Instagram_z_a-okragly_miliard_dolarow.html
- Pelech-Mikulska, J. (2018). 13 milisekund do obrazu, czyli jak mózg przetwarza informacje w komunikacji wizualnej. Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <https://mycompanypolska.pl/artykul/1825/13-milisekund-do-obrazu-czyli-jak-mozg-przetwarza-informacje-w-komunikacji-wizualnej>
- Wiercińska, M. (2017). Instagram jest kobietą. Pobrano 21 kwietnia 2018, z: <https://www.gemius.pl/wszystkie-artykuly-aktualnosci/instagram-jest-kobieta.html>

Notka biograficzna

Katarzyna Puksza

Absolwentka kierunku pedagogika kulturoznawcza na Wydziale Pedagogiki i Psychologii oraz informacji naukowej i bibliotekoznawstwa na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku. Pracuje w Oddziale Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia na stanowisku kustosza. Prowadzi Instagram, współredaguje Facebook, jest jedną z redakterek Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku – RUB, zajmuje się szkoleniami. Zainteresowania zawodowe: promocja bibliotek w mediach społecznościowych, otwarta nauka, Członek Stowarzyszenia na rzecz bibliotek Białegostoku „Addenda”.

Skorowidz / Index

Skorowidz zawiera indeks autorów, nazw, słów kluczowych

Index contains an index of authors, names, keywords

A

Academia.edu	77, 377, 379
Academic Consortium	90
academic libraries	14, 15, 19, 20, 75, 108, 162, 219, 289, 296-297, 393
academic library	76, 108, 162, 205, 249, 271, 297
academic library development	162
Academic Ranking of World Universities (ranking szanghajski)	164
academic social networking services	369
academics/ research workers	360
ACM (Association for Computing Machinery) Digital Library	80
ACS (American Chemical Society) Publications	79
ACS Mobile	79
ACS2Go	79
Agregator CeON	89-90, 124-125, 374-375
Akademicka Platforma Czasopism	372
ALEPH	362
Analiza Funkcjonowania Bibliotek (AFB)	220, 236-237, 240-241, 251-252, 256
Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych (AFBN)	11, 15, 28, 219-221, 223-224, 227, 235-236, 241, 244, 289, 301-302
analiza sieci organizacyjnej	271-272
analizy bibliometryczne	195, 200

Analysis of the Functioning of Scientific Libraries	236
API (Application Programming Interface)	52, 58, 69
aplikacje mobilne	75, 79
App Store	80
architecture	55-56
architektura	55-56
Arts & Humanities Citation Index (AHCI)	143-144, 148
Aspera (program)	167
assessing the impact and value of libraries	289
Association of College and Research Libraries (ACRL)	290, 296-297, 301
Association of Research Libraries (ARL)	296
authorship	134
autorstwo	47, 133

B

badania ankietowe	87, 235, 237, 243, 260, 298
badania efektywności	235, 237
badania jakościowe	259-260
badania satysfakcji użytkowników	235, 237, 241, 251, 252, 256, 294, 302, 307, 364
badanie użytkowników	249
Bajer Jakub	41
Baltic Sea Virtual Campus	89-90
BazEkon	366
BazTech	366
BG AGH	224-232
BIBLIO – Bibliografia Publikacji Pracowników Politechniki Poznańskiej	43
Bibliografia Publikacji Pracowników (BPP)	195, 197-199, 201-202

Bibliografia Publikacji Pracowników UP w Lublinie	195, 199-200
Bibliographic List of Staff Publications at the University of Life Sciences in Lublin	195
bibliographies	196
bibliometric analysis	196
biblioteka	271, 329
biblioteka akademicka	35, 75, 205
Biblioteka Biotechnologii i Nauk o Żywności (BiNoŻ)	80-81
Biblioteka Cyfrowa Politechniki Lubelskiej (BC POLLUB)	181-183
Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (BG UEW)	207, 210-211
Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie	195, 201
Biblioteka Narodowa	32
Biblioteka Politechniki Białostockiej (Biblioteka PB)	359, 362-366
Biblioteka Politechniki Gdańskiej	383, 390-391
Biblioteka Politechniki Łódzkiej (Biblioteka PŁ)	75, 78-82, 85, 87
Biblioteka Politechniki Poznańskiej (Biblioteka PP)	41, 43-44, 52
biblioteka uczelniana	107, 119, 207, 259
Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia (BU)	161, 168-172
Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego (BUR)	307, 309, 316, 324-325
Biblioteka WSB-NLU	117, 120, 123, 127

Biblioteka Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu (Biblioteka WSB)	259-260, 262, 264-269
bibliotekarz	343
bibliotekarze	161
biblioteki	393
biblioteki akademickie	76, 78, 87, 109, 178, 249, 271, 289, 333
biblioteki cyfrowe	30, 42, 55, 64-66, 187, 189, 193
biblioteki naukowe	219, 360, 373
biblioteki publicznych szkół wyższych	219
Biblioteki Sieci Uniwersytetów Pogranicza	161, 172
biblioteki szkół wyższych	19, 232, 246, 301-302, 402
biblioteki uczelni wyższych w Polsce	343
Bielefeld Academic Search Engine (BASE)	79, 124
big science	134
blended learning	76
Błaszowska Katarzyna	383
Boćkowska Maria	195
Book Citation Index-Science	143
Book Citation Index-Social Sciences & Humanities	143
BookTube	348
Border University Network	162
Border University Network Libraries	162
Business Periodicals Ondisc	108
business processes	271-272

C

Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów	212
Centrum Otwartej Nauki Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego (ICM UW)	375
Centrum Transferu Technologii UP (CTT)	201-202
citation	141
Cloud Academy (CloudA)	10, 14, 107-108, 110-119, 127
Comenius (program)	167
communication	42
Confederation of Open Access Repositories (COAR)	178
Conference Proceedings Citation Index-Science	143
Conference Proceedings Citation Index-Social Science & Humanities	143
connotations	330
consortium	89-90
Consortium FUTURUS	90
cooperation	89-90, 92, 162, 195
Corporation for National Research Initiatives (CNRI)	374-375
Council of Australian University Librarians (CAUL)	298
creativity	383-384
current research information systems (CRIS)	42
Cyfrowe Repozytorium Nauki Politechniki Łódzkiej CYRENA	79
cytowania	141, 144, 150-151, 209, 347, 366, 377
Czarnecka Barbara	89
czasopismo naukowe	141

Czytaj.pl	339
Czyżewska Maria	359

D

DAPHNE III (program)	167
data quality	42
definicja	329, 332-336, 340
definition	330
deregulacja zawodu bibliotekarza	343
deregulation of the librarian's profession	344
Derfert-Wolf Lidia	291
Deutsche Digitale Bibliothek (DDB)	55-72
digital asset management platforms (DAM)	42
digital libraries	187
Digital Library of the Lublin University of Technology	178
digital repositories	178
diploma theses	187
Directory of Open Access Journals	371
dLibra	43
Dobrzyńska-Lankosz Ewa	219
DOI	32, 137, 198, 373
dokumentacja dorobku naukowego	195, 196
dorobek naukowy	41, 45, 48, 79, 181, 197, 200, 212, 378
Drabek Aneta	11, 15, 141
Dramińska Agnieszka	205
Dublin Core (standard zapisywania dokumentów cyfrowych)	67, 374, 378
Dział Promocji Uczelni i Wymiany Międzynarodowej	201
dzielenie się wiedzą i informacją	359, 360, 364

E

EBIB	89, 90
EBSCO	367
EBSCOhost	79, 80, 82, 85
eDorobek	43, 49
effectiveness survey	236
Emerging Sources Citation Index (ESCI)	11, 15, 141, 143-154
EMIS	367
EndNote Web	362
ERASMUS (projekt)	167, 232, 345
ERP PP (Enterprise Resource Planning)	52
europańska biblioteka cyfrowa EUROPEANA	78
Europejski Fundusz Społeczny	375
Eurostat	164
Expertus	196

F

Facebook	69, 77, 78, 121, 268, 376, 396
faculty publications	196
Federacja Bibliotek Cyfrowych	187, 189
Fundacja Edukacyjna „Perspektywy”	163
future librarians	134

G

Gajda Jarosław	187
General Periodicals Ondisc	108
Generation Repository Working Group (GRWG)	178
German Digital Library	55
Gębołyś Zdzisław	55
Global Handle-Service	374
Globalna Biblioteka Cyfrowa (GBC)	109

Główny Urząd Statystyczny (GUS)	78, 79, 110, 167, 188, 220, 301, 360
GNU General Public Licence (GPL)	371
Google	47, 48, 116, 337
Google Analytics	126
Google Dysk	365
Google Scholar	77, 209, 366, 371
Google+	78
Google Play	79, 80

H

HAN (Hidden Automatic Navigator)	78
higher education	20, 90, 162
h-indeks	366
Hollender Henryk	10, 14, 133, 171, 189
Horyzont 2020 (program)	167

I

IBUK Libra	78, 82, 107, 108, 120-123
ICT technologies	76
Impact Factor (IF)	47, 142-144, 153, 199
impact of libraries	289, 291
InCites	138, 362
Indeks Hirscha	151
informacja zarządcza	249, 255
information network	272
Instagram	11, 15, 78, 80, 348, 393, 396-402
Institute of International Education	164
institutional bibliographies	196
institutional communication	108
institutional repository (IR)	42, 43, 205, 206, 369
interchange	90
Interdyscyplinarny system interaktywnej informacji naukowej i naukowo-technicznej	208

international academic cooperation	162
international library cooperation	162
interview	259, 260, 271
iProfesor – platforma	378

J

Jagiellonian University Repository	178
jakość danych	41
Jazdon Artur	10, 14, 19
Jerzy Giedroyć Academic Library	162
Journal Citation Report (JCR)	47

K

Kapinos Danuta	249
Karciaz Magdalena	343
Kasprzyk-Machata Joanna	205
Knovel Library	80
knowledge network	272
knowledge physician concept	134
Kołodziejczyk Edyta	75
komunikacja	41, 44, 48, 89, 99-102, 359, 364
komunikacja instytucjonalna	107, 127
komunikacja naukowa	177, 205, 369-370
komunikacja wizualna	393, 398
koncepcja „lekarza wiedzy”	133
Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich (KDBASP)	241
Konferencja Rektorów Uniwersytetów Polskich (KRUP)	166
konotacje	329, 332, 339
konsorcjum	89-90, 94-96, 98-104, 168
Konsorcjum Akademickie	89
Konsorcjum FUTURUS	89

Konsorcjum Polski Synchrotron	89
Kornatka Artur	107
Kościuch Hanna	161, 171
kreatywność	161, 172, 383, 384, 385, 387, 389
Krupa Zenona	307
Książki na czacie	339

L

librarian	13, 14, 16, 42, 249, 343, 344
librarians	13, 14, 16, 108, 134, 162, 195, 205, 236, 343, 344, 360
libraries	13-16, 19-20, 75, 90, 108, 162, 187, 219, 236, 289, 330, 344, 359, 360, 383, 393
libraries of public higher education institutions	219
library	16, 20, 42, 55, 75, 76, 80, 90, 107, 108, 133, 162, 178, 195, 205, 219, 236, 249, 259, 260, 271, 272, 289, 307, 330, 344, 346, 352, 359, 360, 384
library functionality indicators	219
library management	219, 249
Library of Białystok University of Technology	359, 360
Library of the Higher School of Banking in Poznań	259
Library of the Gdańsk University of Technology	384
Library of the University of Rzeszow	307
library services	15, 259, 307
library user research	236
Lizak Jadwiga	329
Lodz University of Technology Branch Library	75

Ł

Łódzka Regionalna Biblioteka Cyfrowa CYBRA	78
---	----

M

management information	249
Material Design	116, 117
media społecznościowe	77, 133, 246, 395-396
Mikołajuk Lidia	369
Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW)	41, 47, 163, 164, 183, 198, 199, 207, 212, 375, 378
mobile applications	76
mobile learning (m-learning)	77
model osobowości DISC (Dominant Influential Steady Conscientious)	388
model Stylu Twórczego Zachowania	388
Moduł Sprawozdawczy Polskiej Bibliografii Naukowej	198, 202, 203, 212
myIBUK	120-121, 123
MyKnovelToGo	80

N

Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej (NAWA)	164
Narodowe Centrum Nauki (NCN)	163
NASBI	78
nauka	19-21, 23
nauka 2.0	206
NCBiR (projekt)	52
networked organizations	89-90
Networks of Scientific Collaboration (NSC)	137

Newsletter	69, 78, 80
Niemiecka Biblioteka Cyfrowa	55-56
normy ISO	237, 291, 292, 294-295, 301-302
NUKAT	89, 90

O

ocena wpływu i wartości bibliotek	289
OCLC	297
Oddział Zasobów Otwartej Nauki (OZON)	210
OMEGA-PSIR	208
Open Access (OA)	19, 20, 30, 31, 33, 34, 141, 148, 178, 187, 193, 206, 207, 362, 365, 369- 371, 373
Open Access Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH) – protokół	374
Open Journal System (OJS)	370
Open Knowledge Project (program)	371
open science	206
ORCID	52, 137, 210
organisation and management	20
organizacja i zarządzanie	19
Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD)	163-165
organizacje sieciowe (OS)	91
organizacje wirtualne (OV)	91
organizacyjne wzorce zachowań	89
organizational network analysis	271, 272
organizational patterns of behaviour	90
XVIII [osiemnasta] Ogólnopolska konferencja naukowa bibliotek uczelni niepublicznych i publicznych (Nowy Sącz 2018)	348
otwarta nauka	205, 206, 369
otwarty dostęp	93, 187, 206, 370-371

P

Państwowa Komisja Akredytacyjna (PKA)	163
paremiologia	329
paremiology	330
personel	32, 200, 254, 267, 269, 291, 309, 325, 353, 383
personnel	384
Pinterest	78
Pioterek Paweł	259
Platforma Czasopism UMK	371
Platforma Czasopism Uniwersytetu Łódzkiego	372
platforma do zarządzania zasobami cyfrowymi (ang. DAM)	41
Platforma Otwartych Czasopism Naukowych PRESS	180
Podlaska Biblioteka Cyfrowa	171, 191-192
POL-index – Polska Baza Cytowań	177, 183, 366, 375
Polish Synchrotron Consortium	90
Politechnika Łódzka (PŁ)	75, 78-80, 82, 85-87
Politechnika Poznańska (PP)	43-52
POL-on - Zintegrowany System Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym	164, 203, 205, 206, 210, 212, 379
Polska Akademia Nauk (PAN)	11, 28, 372
Polska Bibliografia Naukowa (PBN)	44, 52, 181, 183, 196, 202, 203, 212
Polska Komisja Akredytacyjna	163, 212
Popławska Karolina	41
PORTAL – Zintegrowany Program Rozwoju Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (projekt)	213
post-modernity	344

Poznan Supercomputing and Networking Center	42
Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sicciowe (PCSS)	10, 41, 43
prace dyplomowe	124, 187, 188-193
pracownicy naukowci	9, 44, 77, 80, 211, 309, 313, 315-317, 320-322, 324-325, 352, 356, 359, 377
PRESSto (uniwersytecka platforma czasopism elektronicznych)	372
Primo (wyszukiwarka)	362
proces wydawniczy	177, 180
procesy biznesowe	271-273, 276, 284
professional development of librarians	344
Program Ramowych Badań, Rozwoju Technicznego i Prezentacji Unii Europejskiej	167
Program Rozwoju Szkolnictwa Wyższego do 2020 r.	165
promocja nauki	205
promotion of science	206
Przybysz Janina	259
psychologia pracy	383
publishing process	177-178
PubMed	371
Puksza Katarzyna	393

Q

QS World University Rankings	164
qualitative research	259-260

R

Ranking Szkół Wyższych	164
Ranking Uczelni Akademickich	165

Ranking Uniwersytety	165
repository	43, 108, 177-178, 205-206, 369, 373
Repository WIR	205, 206
repository publishing model	178
repozytoria cyfrowe	177
repozytorium	177-184
repozytorium instytucjonalne (ang. IR)	41, 43, 117, 124, 192, 205-207, 369, 379
Repozytorium Instytucjonalne Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego eRIKA	191-192
Repozytorium Naukowe Politechniki Poznańskiej	43
Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (AMUR)	178, 179, 373
Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego (RUJ)	177, 178, 179, 181, 183
Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego (RUŁ)	183, 373, 375-376
Repozytorium WIR (Wiedza-Informacja- Repozytorium)	205, 207-214
Repozytorium WSB-NLU	125-126
repozytoryjny model wydawniczy	177
ResearcherID (RID)	43, 362
ResearchGate	77, 376, 379
resource network	271, 272
resources	56, 307
ROI (wskaźnik) – zwrot z inwestycji	292, 295, 296, 297, 299
rozwój bibliotek	161, 169
rozwój zawodowy bibliotekarzy	343
Roźniakowska-Kłosińska Małgorzata	75
RSC (Royal Society of Chemistry) Mobile	79, 80, 82, 85
RSC Publishing Platform	79

S

scholarly communication	20, 177, 178, 206, 369
science	13-16, 19, 20, 133, 134, 162
Science Citation Index Expanded (SCIE)	143, 144, 145, 148
ScienceDirect	82
scientific achievements	42, 205
Scientific Information System of Poznan University of Technology	42
scientific journal	141
scientific libraries	219, 359
SciVal	138, 362
Scopus	142, 144, 198, 199, 210, 366, 367
search	56, 187
sharing knowledge and information	360
Sidor Maria Wanda	13, 16, 107
sieci międzyorganizacyjne	89, 95
sieć informacji	271, 284
Sieć Uniwersytetów Pogranicza (SUP)	161, 167-172
sieć wiedzy	271, 284
sieć zasobów	271, 284
Silesian Intercollegiate Centre of Education and Interdisciplinary Research	90
Sobielga Jolanta	249
social media	78, 80, 82, 85, 134, 268, 393, 394, 396
Social Sciences Citation Index (SSCI)	142-145, 148, 153
Society of College, National and University Libraries (SCONUL)	297
specialization	134
specjalizacja	133
społecznościowe serwisy naukowe	369
Springer	82
SpringerLink	80

standardization	249
standaryzacja	249, 251-252
Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (SBP)	220, 235, 307
Strzelczyk Edyta	235
Studzińska-Jaksim Paulina	195
SYNAT	208
System Informacji Naukowej Politechniki Poznańskiej (SIN PP)	41, 44-52
system informacji o bieżących badaniach realizowanych na uczelni (ang. CRIS)	41
Systemem Identyfikacji Wizualnej (SIW)	201
systemy zarządzania uczelnią	107
Szafrański Leszek	177
szkolnictwo wyższe	19, 163, 173

Ś

Śląskie Międzyuczelniane Centrum Edukacji i Badań Interdyscyplinarnych	89
---	----

T

TCP/IPera – protokół	393
technologie komunikacyjno-informacyjne	75
temperament	383-384, 387-388, 390-391
Test Instytutu Gallupa (G 12)	385
Times Higher Education World University Rankings	164
Total Quality Management (TQM)	110
tradition	330
tradycja	329
transdisciplinarity	134
transdyscyplinarność	133, 135-136
trust in institutions	90

Twitter 77, 78

U

Uczelniane Centrum Informatyki (UCI) 201

Ujwary-Gil Anna 11, 15, 271

UNESCO 164, 197, 354

Unia Europejska (UE) 27, 57, 72, 167, 168, 375, 378

universities 14, 15, 90, 107, 108, 162, 187

university libraries in Poland 344

university library 15, 259, 260

University of Białystok 162

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu (UEW) 205, 207-213

Uniwersytet w Białymstoku (UwB) 161, 165-168, 171

user 15, 42, 187, 219, 236, 249, 300, 307

„User Satisfaction” index 236

user satisfaction research 307

users survey 249

usługi biblioteki 307

użytkownik 10, 11, 26, 27, 30-32, 35, 37, 38, 41, 44, 48, 49, 51, 58, 65, 66, 69, 72, 75, 76-78, 80-82, 87, 108, 116-118, 120, 123, 126, 139, 144, 169, 170, 187, 211, 219, 225-230, 235-238, 240-246, 249-257, 260-261, 290-296, 299-300, 302, 307-324, 329, 331-333, 335, 336, 338, 340, 344, 345, 347, 349, 353-355, 358, 359-364, 367, 370, 372, 373, 376-379, 384, 394, 396-398, 400-402

V

value of libraries 289, 298

virtual libraries 56

Virtual Library of Science	90
visual communication	15, 393
W	
wartość bibliotek	289, 290
Web of Science	11, 15, 82, 141-144, 148, 152, 198, 199, 209, 211, 366, 367
Web of Science Core Collection	141-144, 148, 152, 198, 199
web-based faculty publications	196
wielka nauka	133
Wirtualna Biblioteka Nauki	89
work psychology	384
World-Wide Universities Network	89, 90
WoS	11, 15, 43, 142, 143, 144, 152-160
Woźniak Dariusz	107
wpływ bibliotek	289
WSB-NLU	10, 14, 107, 108, 110, 116, 117, 119, 120, 122-127
WSB-NLU Library	107, 108
wskaźnik „Satysfakcja Użytkowników”	235, 237, 256
wskaźniki funkcjonalności bibliotek	219, 220
współpraca	89, 91, 96, 100, 103, 161, 163, 165, 183, 195, 253, 254, 257, 275, 348, 373
współpraca międzynarodowa bibliotek	161, 168, 171
współpraca międzynarodowa uczelni	161
wymiana	89
wyszukiwanie	55, 56, 65, 66, 77
wywiad	259-269
Wyższa Szkoła Biznesu - National Louis University z siedzibą w Nowym Sączu (WSB-NLU)	14, 107-108, 110, 116, 117, 119, 120, 122-127

Z

Zaczytaj się.pl	339
zarządzanie biblioteką	249, 303
zasoby	25, 29, 30, 35, 55, 58, 68, 69, 71, 78, 80, 82, 85, 91, 95, 96, 119, 120, 163, 170, 225, 235, 262, 273, 275, 280, 281-285, 290, 307, 309, 321, 322, 351, 359, 362, 364, 366, 379, 384
zaufanie w instytucji	89

Ż

Żochowska Jolanta	161
-------------------	-----

BIBLIOTEKA WSB-NLU

REPOZYTORIUM WSB-NLU

KONFERENCJA - „Biblioteka przyszłości - wyzwania - trendy - zagrożenia”

ATUTY WSB-NLU:

- W centrum zainteresowania WSB-NLU od **zawsze był student**. Jesteśmy mocno ukierunkowani na tworzenie atmosfery Uczelni ułatwiającej rozwijanie indywidualnych talentów, dostrzegającej w każdym studencie to, co w nim najlepsze.
- Stawiamy na **dobrą atmosferę życia studenckiego** i pozytywne relacje z kadrą dydaktyczną. Dzięki temu przywiązanie absolwentów do uczelni stało się istotnym wyróżnikiem WSB-NLU.
- Motywujemy naszych studentów do podejmowania inicjatyw i mierzenia się z nawet najbardziej szalonymi pomysłami.
- Współpracujemy ze znakomitą i **zaangażowaną kadrą dydaktyczną** oraz naukową.

WYŻSZA SZKOŁA BIZNESU
NATIONAL-LOUIS UNIVERSITY

CloudA^{TM}
UCZELNIA W CHMURZE

- Dzięki wieloletniej współpracy z National Louis University z Chicago, nasze programy zachowują amerykańskie standardy jakości.
- Wzorując się na najlepszych praktykach edukacyjnych stworzyliśmy system edukacji oparty na praktycznym podejściu - studium przypadku (**case study**), warsztatach oraz nauczaniu przez projekt (**project-based learning**).
- Stworzyliśmy **Cloud Academy** – nowoczesny system informatyczny będący m.in. Platformą kształcenia na odległość, umożliwiającą studiowanie i kształcenie ustawiczne z każdego miejsca na świecie, za pomocą dowolnego urządzenia mobilnego.

System Cloud Academy (CloudA) został stworzony przez Centrum Badań i Programowania WSB-NLU – specjalną jednostkę uczelni zajmującą się od ponad 20 lat realizacją najbardziej ambitnych projektów informatycznych dla edukacji, szkolnictwa wyższego oraz biznesu.

Wyższa Szkoła Biznesu - National Louis University w Nowym Sączu
33-300 Nowy Sącz, ul. Zielona 27, www.wsb-nlu.edu.pl

tel.: +48 18 44 99 100
e-mail: rektorat@wsb-nlu.edu.pl

Innowacyjne cechy systemu CloudA:

- rozbudowany moduł controllingu finansowego dedykowany edukacji;
- narzędzie przydzielania tasków;
- kreator harmonogramów zajęć;
- elektroniczny obieg dokumentów dla wszystkich działów;
- realizacja zajęć z zachowaniem pełnej interakcji między prowadzącym a uczestnikami;
- aplikacja mobilna na Android o iOS z systemem powiadomień push.

KORZYŚCI:**STUDENCI:**

- kompleksowe zarządzanie studiami przez smartfona;
- stały dostęp do aktualności z życia uczelni oraz informacji o zdarzeniach dydaktycznych;
- powiadomienia push dzięki spersonalizowanej tablicy CloudA;
- interaktywne zajęcia na odległość z możliwością odtwarzania zajęć offline.

KADRA DYDAKTYCZNA:

- kompleksowe zarządzanie swoimi przedmiotami (wirtualny dziennik, materiały, zadania);
- bieżący monitoring z wykonania pensum;
- wygodne prowadzenie interaktywnych zajęć na odległość.

ADMINISTRACJA:

- kompleksowa i łatwa obsługa administracyjna wszystkich jednostek oraz procesów.

DZIAŁ IT:

- zarządzanie jednym środowiskiem informatycznym;
- łatwa integracja systemu z innymi zewnętrznymi systemami/aplikacjami.

WŁADZE UCZELNI:

- efektywne zarządzanie operacyjne i strategiczne uczelnią za pomocą dowolnego urządzenia mobilnego;
- narzędzie controllingu finansowego umożliwiającego stały dostęp do aktualnych danych i raportów ze wszystkich sfer działalności uczelni.

ISBN 978-83-88421-97-6

eISBN 978-83-88421-98-3